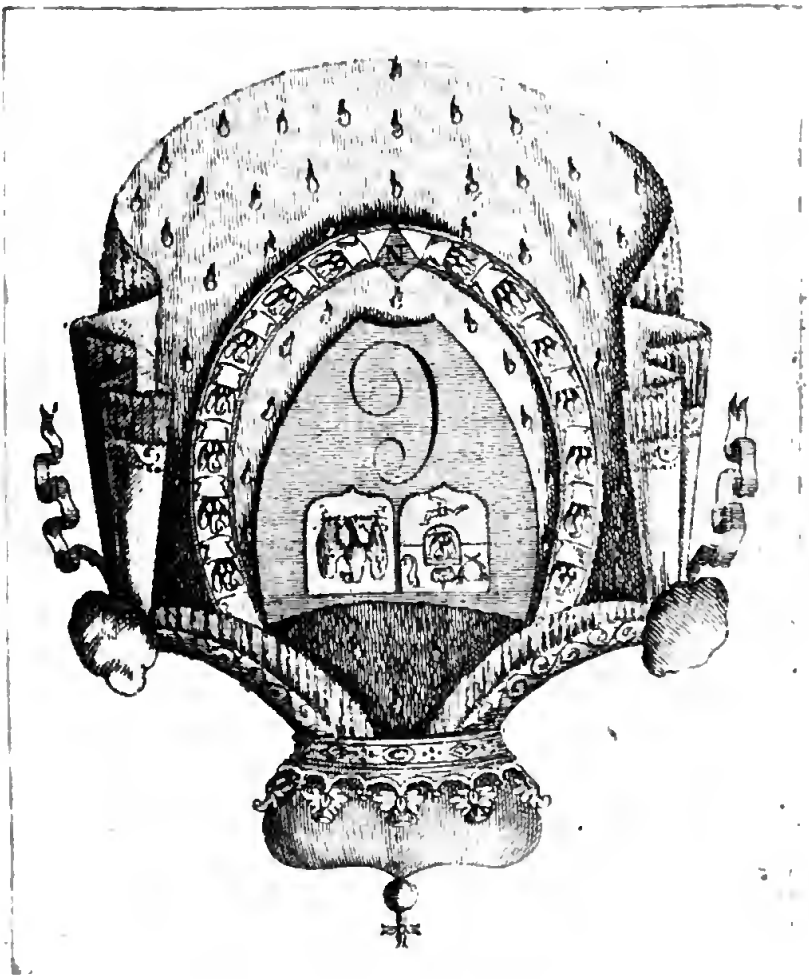

PAM 41 47

1943

Can.° Mineci
Composto in Roma 1695

Google

590930

RITUUM,

QUI OLIM

APUD ROMANOS

obtinuerunt,

SUCCINCTA EXPLICATIO;

Ad intelligentiam Veterum Auctorum facili Methodo conscripta

A G. H. NIEUPOORT.

EDITIO NOVISSIMA,

A pluribus, quæ in ceteras irrepserant, mendis expurgata, atque æneis tabulis illustrata:

Cui præter Cl. JOAN. MATTHÆI GESNERI Prolusionem, accedunt perpetuæ GUIL. OTH. REIZII, atque ejus fratris JOANNIS FRIDERICI Adnotationes.

NAPOLI

IN TYPOGRAPHIA BASSANENSI,

MDCCLXVII.

SUMPTIBUS REMONDINIANIS,

Superiorum Permissu, ac Privilegio.

PRÆFATIO
AUCTORIS.

NULLUM umquam imperium, quod quidem literis proditum ſit, ad tantam amplitudinem a tam exiguis initiis pervenit, quam Imperium *Romanorum* (*a*); ita ut in ipſos reges dominatum exercuerint (*b*): cujus rei in hiſtoria eorum varia exſtant exempla (*c*). Et, licet veriſſimum ſit, ſoli Deo regnorum incrementa deberi (*d*); hoc tamen etiam certum eſt, eum, ut ad finem ſibi deſtinatum pertingat, hominibus, variiſque eorum inſtitutis uti ſolere: unde ſane liquet, eam Rempublicam, quæ præ ceteris adeo emerſit, præſtantiſſimis plane legibus & moribus fuiſſe fundatam (*e*). *Nam*, ut eleganter dicit *Cicero* (*f*), *neque viri, niſi ita morata civitas fuiſſet, neque mores, niſi hi viri præfuiſſent, aut fundare, aut tamdiu tenere potuiſſent tantam, & tam juſte lateque imperitantem Rempublicam* (*g*). Et vere Romanos (præſertim, ſi antiquiora videamus tempora, & paucos excipiamus, quorum mores vulgo ſunt improbati) poſſumus vocare viros in exemplum omnium virtutum natos: ita tamen, ut virtutes eas non ad normam veritatis *Chriſtianæ*, ſed ad gentilium Sapientum præcepta exigamus. Nec aliter umquam tot gentes ro-

(a) *Vid. Dion. Halic. L. 1. c.* 1. (& 9.) (b) *Abram. Not. ad Cic. Orat. pro Dejot. c.* 3. (c) *Tacit. Hiſt. II.* 81.
(d) *Pluſt. Romul. p. m.* 22. *C.* (e) *Liv. proœm.*
(f) *De republ. lib. V. apud Auguſtin. de Civit. Dei, I.* 21.
(g) *Vid. etiam Dion. Hal. III.* 11.

bore, numero, divitiis, aliisque commodis longe excellentiores (*h*) (*Græci* facundia, *Galli* gloria belli ante Romanos fuerunt) (*i*) sibi subjicere, vel subjectas in fide retinere potuissent. Hinc tot Viri insignes, præcipue qui Rempublicam vel domi, vel belli administrandi scientiam sibi comparatam vellent, hujus populi mores & leges pernoscere cupiverunt. Hinc etiam tot viri eruditione conspicui, ut aliorum, quibus vel otium, vel occasio non suppetebat, conatus sublevarent, in Antiquitatibus his explicandis operam suam posuerunt. Altera quoque ratio dari potest, cur non ii tantum, qui ad Rempublicam aliquando sunt accessuri; verum etiam qui Latinos, cujuscumque tandem ordinis sint, scriptores paullo accuratius intelligere cupiunt, necessario huic studio aliquam operam navare debeant: quod scilicet & Oratores, & qui Philosophi, præcipue vero Historici, (quorum lectio ut jucundissima est cunctis, qui non plane ab omnibus artibus humanioribus sunt alieni, ita etiam est utilissima) Historici, inquam, & Poetæ passim alludant ad ritus suo tempore usitatos: ita ut verus auctorum illorum sensus, & recta verborum, quibus utuntur, scientia haberi nequeat absque istorum rituum cognitione. Nam proprium quasi huic eruditionis parti & insitum est facem præferre veterum scriptis: unde non solum linguæ Latinæ copiam; sed civilis etiam prudentiæ præcepta hauriant melioris literaturæ candidati. Præcipue autem iis adolescentibus necessarium est hoc studium, qui Juri civili noscendo operam dant; cum plurimæ leges, imo Tituli Digestorum & Codicis sine ejus ope explicari nequeant. At cum Cl.

(h) *Veget. de re mil. l. 1.* (i) *Sallust. Catil. c. 53.*

Cl. Vir Jo. Clericus *Artis* ſuæ *Critic. part. I. cap.* 1. §. 3. pluribus tum rationibus, tum exemplis hoc firmaverit, plura non addam, ne aliena ſcrinia compilaſſe videar: verum operam meam elegantioris literaturæ ſtudioſis probatum iri ſperans, paucis cœpti mei rationes prodam.

Cum multis operoſum nimis eſſet tot ſcripta virorum eruditorum, Panviniorum, e. gr. Sigoniorum, Lipſiorum, aliorumque, qui his ritibus illuſtrandis inſudarunt, perlegere; plurimi jam dudum fuerunt, qui breviter eos explicare aggreſſi ſunt: ut Cantelius, Goodwinus, multique alii. Sed nullum adhuc tale compendium vidi, (vidi autem ſatis multa) in quo non defectus aliquot utentibus incommodos animadvertiſſe mihi viſus ſim: vel, quod rebus quibuſdam minus neceſſariis diutius, quam æquum videtur, inhæreant; alia autem majoris momenti vel omnino prætereant, vel breviter ſaltem delibent: vel quod ordine non ſatis congruo utantur. Tum præterea, quod plerique (ut, e. gr., Cantelius) fontes antiquos, unde ſua hauſerunt, non indicent: quod tamen mihi perutile, ſi non plane neceſſarium eſſe videtur, in eorum præſertim gratiam, qui ex ipſis veterum ſcriptorum locis de veritate dictorum convinci cupiunt; aliiſque anſam præbet multa veterum ſcriptorum loca, quæ eatenus non bene intellexerant, explicandi. Verum eſt, Kippingium multos (& nimis ſane multos) auctores citare: at cum ille ſimul ſcateat nugis ineptiſſimis de præſtigiis dæmonum, ſagarum, & ſimilium, corrumpendo potius, quam formando juventutis judicio natus videtur. Mitto digreſſiones maximam partem ab inſtituto ſuo alieniſſimas, quas nullo ordine, nullo modo pertractat; ingentem ubique ſylvam auctorum; veterum, recentiorum; noto-

rum, ignotorum; bonorum, ſequiorum (*k*) abſque ullo delectu citans. Tum ineptiſſimas opiniones philoſophorum de rebus phyſicis, quæ tamen ſua ætate a cordatioribus pleriſque exploſæ erant, immiſcet; & ſtilo paſſim utitur neglectiſſimo (*).

Sed eum mittentes ſeriem potius inſtituti operis noſtri videamus. Diſtributum illud eſt in *ſex* partes, ſive *Sectiones*; quarum unaquæque rurſus in membra quædam, ſive capita eſt diviſa. *Prima Sectio* agit de variis diviſionibus, & ordinibus populi Romani, ejuſdemque Comitiis. Et *capite* quidem *primo* expoſita breviter Urbis origine, agitur de diviſione Romanorum in Tribus & in Curias; *caput* 2. tractat de Senatoribus, ſive Senatu, quo nihil toto orbe in ſuo genere majus Sol hic umquam vidit: *caput* 3. agit de Ordine Equeſtri; *caput* 4. de ordine Populari: *caput* 5. de Comitiis in genere: *caput* 6. de Comitiis curiatis; *caput* 7. de Cenſu, & de Comitiis centuriatis: *caput* 8. de Comitiis tributis. *Sectione Secunda* agitur de Magiſtratibus, tum majoribus, tum minoribus; tum ordinariis, tum extraordinariis; tum urbanis, tum provincialibus: & *primo* quidem *capite* de Magiſtratibus in genere; *capite* 2. de Rege, & qui ei adjunctus erat, Tribuno Celerum; *capite* 3. de Conſulibus; *capite* 4. de Prætoribus; *capite* 5. de Ædilibus; *capite* 6. de Tribunis plebis; *capite* 7. de Quæſtoribus. Inde explicantur Magiſtratus extraordinarii: itaque *capite* 8. agitur

(k) *Ex gr. Pomponacium, Trithemium, Wierum, Sebottum, quatuor viros reipublicæ lycanthropicæ conſtituendæ.*

(*) *(Quin vel eo nomine juſtum Compendium non dedit, quod neque hilum aut de Comitiis, aut de Judiciis differit. Taceo, eorum noviſſimum in eo errores non paucos conſiteri, nimis ſingenue.)*

tur de Dictatore & Magistro Equitum; *capite* 9. de Censoribus, quos alii inter ordinarios recensent; *capite* 10. de Interrege; *capite* 11. de Præfectis Urbi, & de Præfectis Prætorio; *capite* 12. de Decemviris legibus scribendis consulari potestate; *capite* 13. de Tribunis militum consulari potestate, & de quibusdam aliis; *capite* 14. de Magistratibus provincialibus, sive de Proconsulibus, Proprætoribus, eorumque Legatis: & denique *capite* 15. de ministris Magistratuum. *Sectio Tertia* agit de Judiciis, duobus tantum capitibus, quorum *primum* est de Judiciis privatis; *alterum* de Judiciis publicis: quæ ex *Sigonii* lib. *de Judiciis*, & ex *Sibrandi Tetardi Siccamæ duobus de Judicio Centumvirali* libris fere sunt collecta; cui capiti pauca de suppliciis noxiorum apud Romanos usitatis accesserunt. *Sectio Quarta* Sacra Romanorum explicat: quæ quidem in multis cum Græcorum sacris conveniunt; ita ut eorum explicatio tam ad Græcas, quam ad Romanas antiquitates pertineat; verumtamen ad scopum nostrum obtinendum (qui, ut diximus, est vera Scriptorum Latinorum, & inter eos Poetarum, intelligentia) brevis eorum enarratio plane fuit necessaria. In his Sacris primo consideravimus Deos, quos coluerunt Romani; neque eos omnes, sed præcipuos; neque omnia de iis diximus, quæ dici poterant, verum ea tantum, quæ maxime necessaria esse putavimus: & ea *capite primo*. *Caput* 2. agit de Ministris Sacrorum, sive variorum ordinum & variorum Deorum Sacerdotibus: *caput* 3. de ritibus, quibus Diis sacra facere solebant. Sed quia ad Pontifices etiam spectabat ordinatio temporis, addidimus huic sectioni *caput* 4. de Anno, Mensibus, & de Dierum discrimine. Denique claudit hanc sectionem *caput* 5. & satis longum de Ludis Roma-

norum, (qui ſæpiſſime in honorem Deorum fiebant) : quorum explicatio noſtris quidem ſpectatis temporibus & moribus levis momenti haberi poſſit; ſed qui apud Romanos (*l*) inter res maxime ſerias numerabantur. Immo in *Acta Urbis* referebatur, quo apparatu, quibuſve ſumptibus hi ludi eſſent editi. Ea autem pars hujus capitis, quæ agit de Amphitheatro, & de Gladiatoribus, tota, ut ingenue fatear, ex Lipſii *libris duobus Saturnalium Sermonum*, & *libro de Amphitheatro* eſt excerpta; niſi quod forte paucula in hac editione ex noſtro penu adſperſa ſint. Sectio Quinta de Militia Romana agens ex ejuſdem Lipſii *libris quinque de Militia Romana* potiſſimum eſt deſumpta: (licet etiam hic varia paſſim aliunde acceſſerint) & itidem in quinque capita diſtributa. Eorum *primum* eſt de Delectu; 2. de Ordinibus; 3. de Armis; 4. de Acie; 5. de Diſciplina militari. In hoc autem Lipſio, ut id obiter addam, præter reliquas ingenii dotes, præcipue admirationem noſtram & imitationem meretur ordo accuratiſſimus, quem cum in aliis ſuis ſcriptis, tum in his de militia Romana libris ſervavit; de quo plura dici poſſent, ſi præfationis modulus id pateretur. Sexta denique Sectio, de Vita Romanorum privata agens, *primo capite* enarrat Veſtes a Romanis geſtari ſolitas: *caput* 2. agit de ratione Conviviorum: *caput* 3. de Pecunia Romanorum, & ſimul aliquid tangit de Divitiis eorum & Luxu; tum in hac demum editione breviter hic de menſuris & ponderibus Romanorum egimus: *caput* 4. de Nuptiis Romanorum loquitur: *caput* 5. de Nominibus eorum, Gentibus, ac Familiis; tum de Manumiſſionibus, & de Patria Poteſtate: *caput* 6. denique ulti-

(l) *Cic. Epiſt. ad Famil. II. 8.*

ultimum actum humani dramatis explicat, scilicet ritus, quibus circa Funera Romani sunt usi. In omnibus autem, ut jam diximus, hoc nobis proposuimus, ut ea tantum, quæ ad intelligendos Græcorum Romanorumque libros omnino erant necessaria, poneremus; cum etiam vix ea huic non magnæ molis libro includere potuerimus. Cumque viderimus ex iteratis hujus opusculi brevi annorum spatio quater editionibus laborem nostrum erudito orbi satis gratum fuisse, animum hoc nobis addidit paullo majoris molis opus conscribendi, *Historiam* nempe *Romanam*, quæ jam etiam. Deo favente, intra pauciſſimos dies, prodibit in publicum (*). Dumque otium cane pejus atque angue oderimus, jam aliam quandam materiam tractandam, si Deus adspiraverit cœptis, animo destinavimus. Tu interim, Lector, hanc opellam benigno animo suscipe; & sicubi erraverimus, humanitatis memor esse velis. Vale, & utere. *Trajecti* apud Batavos CIↃ IↃ CC XXIII.)

GUIL. OTH. REIZII

PRÆFATIO.

QUando earum quidem rerum, quæ ad priscas literas pertinent, nihil viris doctis hodie ab ullo, nedum ab homine grammatico scribi potest, quod ex antiquiorum libris haurire non queant; id solum scripturientibus videtur esse relictum, ut studiosæ juventuti scribant, cui sane pro virili quemque prodesse decet: ita tamen, ut ne (excussis ex eo-

(*) *Prodiit ea Trajecti ad Rhenum.* (*A.CIↃ IↃ CC XXIII. mense Septembri.*)

tum manibus majorum gentium ſcriptoribus) intra ejuſmodi ſubſidia conſiſtere doceantur; ſed ut iiſdem tanto magis ad ipſos eruditionis omnigenæ fontes penitius luſtrandos avidiuſque bibendos provocentur. Pluribus hæc jam perſequi nihil attinet: quoniam non aliud propoſitum in edendis his *Ritibus* ſibi ſtetiſſe, ipſe *Nieuportius* in præfatione hujus libelli ſatis candide præ ſe fert. Mihi vero, qui & rogatu bibliopolæ, & maxime hortatu *Jenſii* noſtri, viri clariſſimi atque humaniſſimi, cujus nominandi occaſionem capto, quo magnis ejus non dico officiis, ſed meritis gratias publicas perſolvam: mihi, inquam, qui quartæ editionis curam, auctore fatis functo, in me ſuſcepi, idem in adſpergendis notulis & correctionibus propoſitum fuiſſe, non eſt quod multis probem. Soleo enim tribus tantum, quod ajunt, verbis oſtendere, ex quibus auctoribus aliqua ſuppleri poſſunt: ut ſic adoleſcentuli ipſorum, quos citamus, volumina conſulere cogantur. Imo ſi licuiſſet per bibliopolam, paſſim nonnulla, quæ *Nieuportius* juſto fuſius tractat, expunxiſſem; ipſis tamen auctoritatibus relictis: non quo vel Manibus ejus vel manui ulla fieret injuria, ſed quia verebar, ne compendii nomen re vera tueri jam amplius non poſſet. Hic enim libellus tertium nunc auctus, plus dimidio exiſtit major, quam quantus primum editus fuit. Non potui tamen a me impetrare, quin ſcribarum Romanorum *notas* ſive *figlas* maxime memorabiles adjicerem, ex *Sertorii Urſati Commentario* ac *mantiſſa* (*tomo XI. Antiquit. Roman.* a *Grævio* inſertis) potiſſimum excerptas. Quum vero is in *Breviario* & *Mantiſſa* earum præcipue delectum addiderit, quæ obviæ magis, & frequentius in veterum monumentis & nummis occurrunt; mihi e re tironum videbatur,

ſi ex

si ex ipso *Commentario* adderem notas, quæ in fastis & Latinæ linguæ auctoribus, tam Historicis, quam Oratoribus & ICtis, reperiuntur. In quibus brevitati sic studuimus, ut singularium maxime literarum rationem habuerimus. Itaque, si *Ben. Me.* frustra quæsiveris, recurrendum tibi scito, lector, ad singulas *B. M.*

De *servis* etiam appendicem subnectere animus erat, eumque in finem unum *Pignorium*, (qui hanc materiam tam diligenter exhausit, ut perquam pauca vel ex T. *Pompa*, vel ex aliis ei addi possint) excerptum habeo: sed quando præscriptum plagularum additiciarum numerum jam excessi, malo operam lusisse, quam libelli molem ac pretium gravare. Attamen erunt fortasse, qui in hoc compendio quatuor aut quinque capita desiderabunt: *primum* de horologiis & clepsydris; *alterum* de re navali; *tertium* de re vehiculari; *quartum* de veterum libris, & ratione scribendi ac studendi; *quintum* de moribus & religione; quo pertinet liberorum educatio atque institutio &c. Sed hi meminerint, compendium esse juventuti scriptum; maxime juris studiosis: unde factum, ut materiam de Magistratibus, Comitiis, atque Judiciis fusius quam alia executus sit Auctor. Jam vero qua ratione hunc libellum emendare studuerim, clarius aperiam.

I. Neque in orthographia, neque in stilo Auctoris quidquam mutandum duximus, etiamsi non satis Latine locutus videbatur; quod ei tamen non ita sæpe accidit: ut *p.* 1. *noscituro*, *p.* 3. *idem cum eo*, *p.* 4. *juxta Petavium*, *p.* 324. *Panem*, pro *Pane*. Ea tantum, quæ manifesta operariorum esse σφάλματα apparebat, correximus. Et sic præter accentuum Græcorum notulas sæpius reformatas multa emendavimus, quorum plurimam partem a prima edi-

tione, quam DRAKENBORCHIUS pro ſua humanitate conceſſit, firmari, lætus deinde deprehendi: unde pariter

II. Non paucis locis vel male affectis, vel mutilis, etiam medicinam fecimus. Tum

III. In conferendis inter ſe editionibus ternis haud parum tædii devorandum fuit; namque nulli ex iis tantum præ reliquis fidei tribuendum cenſui, ut novam hanc ad illam unam exigerem. Itaque ea non modo loca, quæ diſcrepabant, in ipſis auctoribus quæſivi, ut, utra citatio veracior eſſet, innoteſceret: ſed &, ſi quæ citationes ſuſpectæ erant, eas examinavi, &, ubi opus erat, ſedulo caſtigavi. Perpetuum

IV. Vitium fuit, quod *id.* vel *ibid.* ex prioribus editionibus paſſim remanſiſſet, etſi alii auctores in editionibus poſterioribus interſerti erant, quæ ſuis locis ſimiliter emendavi.

V. Numeros paginarum indices perperam notatos non correxi modo, tum in ipſo contextu, tum in toto rerum indice, quem multis etiam locis auxi; ſed ſingulis quoque paginis ſectionis opuſculi & contenta in fronte adſcripſi; quod quantæ ſit utilitatis, hic docere ſupervacaneum eſt.

VI. Ne autem in eoſdem errores operæ librariæ aut ſpeciminum correctores inciderent, placuit literas, auctoritatum indices, quæ in ſingulis paginis a principe *a* incipiebant, ſemper ad poſtremam *z* continuare; & inde ab *a* denuo incipere: niſi quod unam aut alteram, e. c. *i. u. uu.* interdum addiderim aut exemerim, ne veteres totius paginæ mutare cogerer, quod monendum duxi, ne quis citationes aliquot excidiſſe, inde ſuſpicetur. Si vulgarem eorum, qui tam vendibiles libros denuo emittunt, ſequi voluiſſem morem, multo equidem labore ſuper-

ſuperſedere potueram: ſed malo diligentiæ nimiæ incuſari, quam juvenum ſtudiis, quacumque demum ratione, non inſervire. Quum enim tota hujus opellæ ἀκρίβεια uſuſque maximus in ſcriptorum veterum auctoritatibus conſiſtat, omni eas religione ſartas tectas oportuit conſervare. Denique in notulis noſtris ſubitaria opera, ubi quid in mentem veniebat, adſcriptis, atque ab auctoris manu hac () uncorum nota tam in contextu, quam in margine inferiori ſecretis, ſupra dixi, quid propoſiti mihi fixum fuerit. Quibus autem literas F. R. ſubjunctas vides, lector, eas Joanni Friderico, fratri amantiſſimo, mecum acceptas referes.

At, inquiet aliquis, tantos ob minutias grammaticas ſumere ſpiritus, adeoque diligentiam & induſtriam in tantillis rebus prædicare, putidum eſt ac puerile. Lubens hoc faterer, ſi juſta cauſa defuiſſet. Jam vero non ſolum bibliopola id a me petit, quo ſua merx eſſet vendibilior, ſed eo potiſſimum talia fuſius ſum executus, ut appareat, quam mendax ſit horum Rituum *editio quarta correctior*, quæ Budiſſæ in charta viliſſima ſuperiori anno prodiit. *Editio quarta correctior* ſcripſiſſem, niſi ipſe titulus vitioſam alteram præ ſe ferret inſcriptionem. Ex ungue leonem ſcilicet! Plures ejus editionis nævos perſequi haud erit operæ pretium, ubi dixero, omnium primam editionem cum ipſa dedicatione ad v. cl. GER. NOODTIUM tantum modo repetitam, atque erroribus auctam eſſe. Tu interim, juventus ſtudioſa, noſtris conatibus fave, & vale. Dabam *Rotterodami Non. Mart.* CIↃ IↃ CC XXXIII.

JO. MATT. GESNERI

PROLUSIO.

PRomiſimus in publico prælectionum catalogo per eam, quæ inſtat, æſtatem recitationes publicas habere in *Nieupoorti ſuccinctam rituum antiquorum explicationem*. Prævidemus animo, etiam ſi, quantum in nobis erit, id acturi ſimus, ne qua hora, noſtra quidem culpa, ab eo labore vacua ſit, etiamſi ſtudioſe excludamus, quidquid moram objicere nobis inutilem poſſit; tamen anguſtia nos & brevitate temporis laboraturos. Ut igitur vel unam alteramque horam faciamus compendii, prolegomenis, quas *Cicero* vocat, tribuendum alias: hac ſcriptione ea comprehendamus, quæ forte in præfatione expectari a nobis poterant, idque eo magis, cum forte aliis etiam prodeſſe aliqua ex parte poſſint. Ea porro cum ad duo fere capita referri videantur, diſpiciamus breviter, cum, *cur tractari conveniat ab optimarum literarum ſtudioſis Romanas antiquitates*; (quo nomine utimur pro locis, hominibus, rebus, actionibus, inſtitutis antiquis) tum, *qua ratione ea feliciſſime tractentur*.

Tractandas quidem omnino videri, illi fatentur omnes, qui vel libros de ea re magno ſtudio comparant, vel ſcribendi tirocinia in ea poni volunt a junioribus, cum primum ſui guſtum dare, & prodire in publicam lucem debent. Sed cur ita videatur doctis hominibus, diſpicere operæ pretium eſt. Ponamus primo, tamquam in prima acie velites quoſdam, ea argumenta, quæ nobis non plane nullam illa quidem vim habere videntur, ſed neque rem poſſe conficere. Ipſum ſane inſpicere res anti-

quas

quas & cognoscere jam pulchrum est, & inter ea, quæ nascentibus nobis a natura commendata sunt. Ecquis est ita inhumanus ac durus, qui non legendis vel barbarorum ritibus atque institutis delectetur? Quem non dulcedine quadam afficiunt illæ Argonautarum Americanorum Asiaticorumque narrationes? Quis potest evolvere sine voluptate, sine desiderio quodam deponere, cærimoniarum, ut hoc utar, & consuetudinum religiosarum illa volumina, immortali *Piccarti* cælo illustrata? Quid igitur mirum, deleniri homines institutis ac moribus non barbaræ alicujus gentis cognoscendis, sed ejus populi, cujus fortitudo orbem terrarum subegit, virtus admirationi fuit sæculis, humanitas reliquorum barbariem edomuit? Ut igitur non opus est interrogare, cur pompas, spectacula, domus ornatas, animalia peregrina, urbes, exercitus, videre cupiant homines: sic ipsa illa, quæ inest in antiquitate cognoscenda, suavitas jam satis excusare debet, si qui animum ad illam applicant, si libros id genus animose emunt, exornant splendide, otium in iis contemplandis consumunt. Peregrinationes suscipere nobiles & beati homines solent, ac videre, quæ visu digna apud exteros videntur. Quid vero turpius, & ad ipsum nomen Germanorum stuporis quadam nota dehonestandum potentius, quam si ad tabulas pictas, ad nummos veteres vel novos, ad statuas, ad ignes festivos, ad textilia parietum ornamenta, admissi Semones nostri hiantes adstent, & vel ipso silentio, vel multo magis absurdis sermonibus, prodant ignorantiam; vel inter illa ingenui animi oblectamenta ad canem vel aliam bestiam conversi, illa se, quam humanissimis operibus, magis delectari, id est, tantum similibus sui rebus gaudere, indicent? Neque vero non constat, ad ipsam rem publi-

cam

cam felicius gerendam quædam hinc præſidia ſuppeditari. Eſt ne veriſimile, ad rei publicæ ordinationem & munera, ad rem militarem, ad ærarii & vectigalium curam, ad agrorum colendorum & ædificandi rationem, non multa hauriri poſſe a principe terrarum populo exempla ad imitandum? Denique ad orationem vel quotidianam illam in ſermone familiari, vel eam, quæ in publicum proferenda eſt, tamquam floſculis quibuſdam & gemmis exornandam, quantum proſit Romanæ antiquitatis cognitio, cum ab aliis oſtenſum eſt, tum a nobis quoque quoties ill. Heineccii, quem ſemper honoris cauſſa appello, *de ſtilo* libellum interpretamur, ſolet commemorari.

Sunt iſta non plane nullius ponderis, ſed talia tamen, quæ metuo, ne conficere rem non poſſint. Sit ſane erudita illa voluptas: ſed horto ſimilis eſt, ad quem per ſpinas & vepreta horrida plerumque pervenitur. Voluptas eſt ejus modi, quæ admonere aliquem poſſit Ciceroniani illius Xerxis, copias cogentis innumerabiles, maria ambulantis, & navigantis montes, ut conchas aliquot in littore lectas domum referat. Qui exterorum elegantias volunt inſpicere, ii breviori via edoceri poſſunt, ne ſuo ſe ſorices indicio prodant. Et ubi ſunt illi, qui utilitatem rei publicæ ſuæ attulerunt a Romana antiquitate? Nonne, qui quam diligentiſſime in illo vel ſtudii, vel voluptatis genere verſati ſunt, iidem fere ita ſe literis abdidere, ut nihil inde in medium, quodque e re publica ſit, conferant? Quod eſt de oratione exornanda, conſtat, vix tantum illi venuſtatis a ſobrio antiquitatum tractatu accedere, quantum eidem tenebrarum & horroris ab antiquariis quibuſdam objectum eſt, qui ſua cum oratione ad Numam Pompilium ablegandi erant.

Quid

Quid igitur? ſiccine a te commendantur, dicat aliquis, quas nobis polliceris operæ antiquariæ? Ego vero unam maximam juſtiſſimamque eſſe cauſſam ajo, propter quam ſtudio noſtra digna ſit antiquitatis Romanæ cognitio, *librorum veterum intelligentiam*. Neque vereor, ne quis convincat alterutrum, aut, non opus ei, qui eruditus eſſe alicujus ordinis ac loci velit, libros veteres cognoſcere; aut poſſe recte intelligi libros veteres ab eo, qui non ſatis luculentam antiquitatis notitiam habeat. De hoc ſi quis dubitet, illum explicare jubeam nobiliſſimi cujuſque ſcriptoris librum, aut locum adeo inſigniorem quemcumque, & videre, utrum vel ſingulorum, vel junctorum etiam verborum aſſequi & interpretari ſententiam poſſit, niſi ex ipſa illa antiquitatis diſciplina notitiam locorum, hominum, munerum, conſuetudinum, habuerit: & puto, quod præſtitit in *Grævio* tum juvene magnus ille (ſi quid noſtris in artibus magnum eſt) *Gronovius*, ut illi planum faceret, non intelligi a ſe (quod ante illum diem putarat) *Tullii* epiſtolas; illud unicuique me oſtenſurum, fruſtra nempe eſſe, ſi quis ſine antiquitatis præſidiis libros antiquos, ſacros, profanos, erectioris præſertim & nobilioris argumenti, tractet.

Sed illud ipſum fortaſſe adhuc dubium eſt, ſintne libri veteres legendi? Hæc diſputatio longior eſt, quam ut, prouti meretur, hic eam agitemus. Eos quidem, qui religionis noſtræ myſteria ex ipſis, quod ajunt, fontibus, idque ſuo velut inſtrumento velint haurire, qui de legum Romanarum ſententia ſibi, non aliis credere; hos igitur librorum veterum lectione ſuperſedere non poſſe, palam eſt. Sed neque eos, qui, quid ante ſe, & a rerum inde origine fecerint, dixerint, ſenſerint, homines, ipſi per

ſe

ſe cognoſcere, & inde felicem quamdam ſibi ſenectutem, ſubnixamque experientia tot ſæculorum prudentiam comparare, qui illam quaſi pueritiam deponere voluerint, qua efficitur, ut nova multi putent, quæ ſuis a doctoribus audiunt omnia, quibus nimirum omnia nova ſint; magiſtrum ſuum ſolum ſapere, qui alios non norint ſcilicet; aut, ſicut ſolent pueri, ſtulta putent, quæ non intelligunt; ut ſæculum noſtrum vel ſapientiſſimum & feliciſſimum, vel infelix & corruptum, utrumque ſine cauſa idonea, temere pronunciet. Porro libros antiquos Romanorum eſſe legendos, confirmo, vel ob hanc ſolam cauſam, quia nihil eſt in librorum genere (de humanis loquor, & qui ſolis humanis viribus ſcripti ſunt), præſtantius, nihil ad humanitatem, nihil ad magnitudinem animi, quæ ineſt in magnifica animi propoſitione, bene, vel rebus gerendis vel exemplo certe, de hominum genere, ſuis præcipue civibus, merendi, reliqua autem, quæ in poteſtate noſtra non ſunt, contemnendi, accommodatius: nihil proinde aptius ad formandum civem egregium. Niſi forte parum certum putamus, quod & ratione conſtat, & ſæculorum omnium experientia, tales nos fieri, quales ii ſunt, quibuſcum verſamur; aut niſi arbitramur, poſſe aliquem hodie commodius cum tot maximis priſci ævi animis verſari, quam libris eorum diligenter tractandis, quos illi non famis pellendæ ergo, non perfunctorie, ut moribus aut officio alicui ſatisfacerent, non humili alia cauſa, qua hodie plerique libri eduntur; ſed eo conſilio ſcripſerunt, ut quales ipſi in vita & republica fuere, id eſt, viri maximi & patriarum ſuarum principes, virtute omni cumulati, tales etiam ex libris ſuis cognoſcerentur apud poſteros, tales ipſos quoque poſteros, felici quodam ſenſuum

& mo-

& morum contagio ex ipſis illis animorum ſuorum reliquiis hauſto, redderent. Si enim recte dixit, quicumque primus dixit, orationem eſſe ipſum animum noſtrum foras prodeuntem: profecto mens, & animus, & virtus *Tullii* eſt, quæ ad animum meum pervenit, & cum eo conjungitur, quoties ſcriptis ab illo legendis me intendo. Hæc eadem cauſſa fuit, cur ſapientes viri, & naturæ noſtræ periti, in ſchoſas introduxere eos libros, & pueritiam adoleſcentiamque iis imbui, tamquam ſalutari primo & nutricio ſucco voluere: non modo uti ſermoni puriſſimo mature aſſueſcerent, quod non contemnendum, ſed minimum inter bona eſt; verum vel maxime, ut ipſum illum ſenſum atque animum, qui heroas illos agebat, teneris ætatibus infunderent, eo nempe tempore, quo & facilius formam quamcumque accipimus, & ad fidelius reliquo tempore ſervandam, parati ſumus (*). Legendos igitur eſſe antiquos ſcriptores certum eſt, & ut legere illos, id eſt, intelligere queamus, in antiquitate diſcenda elaborandum.

Supereſt altera quæſtio, *quomodo comparanda ſit illa antiquitatis notitia?* Hac in re erratum interdum eſſe ab adoleſcentibus, obſervamus, qui cum audiere, rem præclaram eſſe antiquitatis cognitionem, & ſuo ſtudio dignam, ilicet Roſinum invadunt Demſteri opera locupletatum, ſi ſint tenuiores: ſi in re lauta, primo

(*) *Vid. Anton. Blackuulli de præſtantia claſſicorum auctorum liber, quem ex Anglico Latine vertit, atque animadverſionibus inſtruxit conſultiſſimus Atrebas noſter, cui quantum profuerint hæ literæ ad humanitatem & virtutem, ſumma cum voluptate nec minore utilitate experimur. Tum divinitus hunc locum tractavit in præfatione ad Ciceronem Lipſiæ editum, meus Erneſtus, quem timide ſuſpenſaque manu laudare me illud coegit, quod in illa magis quemdam amoris erga me æſtum, quam ſuum, quod acre alias habet, judicium me commendande ſecutus eſt.*

mo illam Pitiſci divitem penum comparant, deinde ipſos *theſauros* Gronovii, Grævii, Sallengrii, Montfauconii opera collectos domi ſuæ habere ſtudent; certe, ſi illam Corinthum adire non contingat, quidquid uſquam Meurſianum aut Lipſianum nanciſci licet, cupide coemunt, veterum quoque ſcriptorum editionibus inhiant illis, quæ quam plurimo antiquariæ eruditionis choragio ſtipatæ videantur. Ac partim illorum habere eos libros contenti ſunt, homines amicis certe ſuis, quibus librorum ſuorum uſum indulgent, commodi, & vel hoc nomine amabiles: alii vero vel ſuos vel alienos in hoc genere libros legunt etiam, excerpunt, novos inde libellos conſcribunt, magno conatu nec ſine ornamentis ſua nobis alvearia exhibent; digni ſane illo ipſo ſtudio ſuo, qui melius collocare induſtriam ac tempus diſcant. Nempe ſæpe in ipſis illis antiquarum rerum diſceptationibus indicant, ex rivulis ſe haurire, turbidis non numquam, & multo limo inſalubribus; per longas ambages eo contendere, quo planior longe certiorque via ducit; hærere in cortice, in foliis, nimis parum de ipſo fructu ſollicitos. Horum ſi libellos legas, putes, ſolum hunc, non alium fructum ab illis putari, qui e literarum Romanarum Græcarumque monumentis petatur, ut, quo ritu unumquodque negotium peragi ſolitum ſit, ſciamus. Contra ſe res habet, viri optimi. Quidquid harum rerum diſcitur, id eo pertinet unice, ut ritus aliquis (utamur nomine anguſtiore aliquantum, ſed quo tamen velut ſub exemplo, quid velimus, indicetur) e loco ſatis aperto boni auctoris perceptus, aperiat nobis alios vel ejuſdem, vel aliorum ſcriptorum locos, in quibus ad eumdem ritum, ſed obſcurius, reſpicitur, qui ritus dum ignoratur, tenebras meras offerat legentibus, agnitus

tus ferena luce eosdem perfundat.

Quid igitur agendum est, ut ille locus illustrior & clarior nobis occurrat? Legamus totos antiquorum libros, familiaritatem quandam cum civibus illis Romanis contrahamus, discamus ab ipsis, quo tempore, quibus locis, a quibus hominibus, quo ritu, quidque actum sit, nunc hoc, nunc aliud. Ut qui peregrinantur, hodie vident, quo ritu legatus admittatur, alias judicii formam coram intuentur, alias, quomodo supplicium sumatur de facinorosis; & cum sacris interfunt publicis, nunc rationes conviviorum, nunc militaris disciplinæ particulam aliquam observant, eaque re illud consequuntur, ut paulatim & ipsi intelligere sermones civium de rebus suis possint, & inde ad prudentiam juvari.

Verum usuvenit in antiquitatum Romanarum Græcarumque studio, quod in rebus plerisque humanis. Instrumentum majus habemus laboriosius, pretiosius illis ipsis rebus, propter quas paratur. Facilius profecto aliquis scriptores Romanos bonæ ætatis omnes, tum ex Græcis Plutarchum, Dionysium Halicarnassensem, Polybium legerit, quam ingentem illam librorum recentium de Romanis antiquitatibus multitudinem. Hos novos qui diligenter etiam perlegerit, nisi forte dicat Terentianum illud, *feciſtis prope, multo ſum quam dudum incertior;* certe multum aberit ab illius prudentia & virtute, qui ipsos harum rerum auctores ipse per se cognoverit. Quin qui uno ex loco illustri partem aliquam antiquitatis semel perceperit, ille plus profecto sciet, plus sapiet, quam si ad *Pitiſci* laboriosum opus accedat, & ibi laudatos de illo argumento decem forte scriptores recentioris ævi evolvat unum post alterum: quorum forte duo aut tres ipsi eundem illum locum classicum viderunt, & commendarunt lectori suo;

alii

alii ſecuti priores iſtos, vel bona fide repetiere ſuperiorum dicta, vel etiam male intellecta corruperunt.

Neque tamen, cum diſputamus iſta, operam luſiſſe arbitramur eos, qui vel partem aliquam antiquitatis diligentius explicandam ſibi ſumpſere, vel qui ſub unum quaſi conſpectum redigere totam ſtuduerunt. Illi difficiles multos optimorum ſcriptorum locos nobis expedierunt, quo in genere, ut unum exempli cauſa nominem, immortales gratiæ debentur *Lipſio*, qui, ſi omnes antiquitatis partes ſuo illo more perſecutus eſſet, facile multis aliis & æquo animo careremus: hi quam commoditatem adferant ſtudioſis, jam ſub ipſo *Nieupoortiani* libelli exemplo oſtendemus. Nempe illa libelli hujus dos eſt, quod quaſi brevi (ſi multitudinem rerum ſpectes) tabella comprehenſa nobis offert, quæ in hoc genere maxime obſervatu digna ſunt pleraque, qua ratione, & memoriæ ſubſidium præſtat, & obſervandi quandam viam præbet, ut ſciamus ad quid attendendum nobis ſit in lectione antiquorum, habeamuſque ad manum, unde ea mox revocemus, quæ alias obſervata non ſtatim ſubjicit memoria. Magis illa, ſpero, patebit utilitas, ſi ſtatim oſtendam rationem, qua in his, quas promiſi, commentationibus verſari decreverim.

Molis parvæ initio libellus ſic tamen paulatim quaſi nutritus & alitus eſt, ut jam major ſit, quam quem intra ſemeſtre illud ſpatium totum prælegere, & perpetua commentatione perſequi liceat; quæ res alioquin uberem ſatis materiam, nec nimis forte difficilem præſtare poſſit homini verborum & rerum non nominis pauperi. Itaque ſive expecto ab auditoribus nobiliſſimis, uti domi diligenter legant ipſi librum, & teſtimonia, ad quæ provocatur, quan-

quantum poteſt, ipſi conſiderent, adferantque adeo ad prælectiones noſtras jam aliquam eorum, quæ hic traduntur, notitiam. Tum ego, ſi qua videbuntur non ſatis accurata, eum fide & ea humanitate, quæ decet noſtras literas, monebo. Loca ſtudioſe indicabo tum auctorum veterum, quæ velut claſſica videbuntur, tum recentiorum hominum, a quibus putamus unamquamque partem feliciter tractatam. Juvabit nos hac in re vicinia bibliothecæ Bolouvianæ, e qua facile depromi oſtendique nobiliſſimis commilitonibus poterunt, quæ privatæ noſtræ bibliotheculæ foruli non capiunt. Quæ deeſſe videbuntur, neceſſaria cognitu, ſupplebimus. Princeps autem noſtra opera, propter quam maxime totum hoc conſilium cepimus, in eo ponetur, ut diligenter, & quantum licebit, indicemus, quorſum prodeſſe unius cujuſque antiquæ rei, quam trademus, cognitio queat, qua quidem ratione magna vis locorum alias obſcurorum clara luce perfundetur, & via aperietur ad multa, quæ abſtruſiora ſunt in libris optimis, tanto felicius perveſtiganda. Denique, quam peculiari libello publice propoſito ſub initium ipſum profeſſionis hujus commendavi, interrogandi utilitatem, illius hic quoque vos admoneo, commilitones optimi. Non ego illum me puto, qui interrogationibus quibuſcumque ſatisfacere poſſim; nec ignoro, quo proverbio majores noſtri uſi ſint, quod deterrere aliquem a concedenda temere omnibus interrogandi ſe facultate poſſit. Sed qui diſcendi amore interrogabunt; hos enim ſolos quam humaniſſime poſſum invito; iis vel e veſtigio, vel poſt aliquod inquirendi ſpatium, ſi minus eruditionis copiam, certe ingenuam ignorantiæ fatendæ modeſtiam, approbabo. P. P. *Gotting. prid. Kal. April.* MDCCXXXX.

NOI-

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova

CONcediamo Licenza a *Gio. Battista Remondini* Stampator di *Venezia* di poter ristampare il Libro intitolato: *Rituum qui olim apud Romanos obtinuerunt Succincta Explicatio a Nieupoort etc.* osservando gli ordini soliti in materia di Stampe, e presentando le Copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 15. Novembre 1766.

(Sebastian Zustinian Rif.
(Andrea Tron Cav. Rif.
(Girolamo Grimani Rif.

Registrato in Libro a Carte 295. al Num. 1934.

Davidde Marchesini Segr.

RITUUM,

QUI OLIM APUD

ROMANOS

OBTINUERUNT,

SUCCINCTA EXPLICATIO

SECTIO PRIMA.

De variis divisionibus & Ordinibus Populi ROMANI, ejusdemque Comitiis.

CAPUT PRIMUM.

De origine Urbis Romæ, & divisione Romanorum in Tribus & Curias.

ANtiquitates Romanas noscituro operæ pretium est breviter ipsius urbis Romæ originem altius paullo repetere; quam juxta vulgarem, & quæ apud plerosque hactenus obtinuit, opinionem explicabimus, de ipsa rei veritate non anxie nimis solliciti; quia id tantum agimus, ut Latini scriptores penitius ab harum literarum studiosis intelligantur: nec compendii brevitas eam disquisitionem patitur. Sed commodiore loco & paulo latius de hac re agimus in *prolegomenis* ad *Compendium Historiæ Romanæ*, quæ videri possunt.

§. 1. De prima urbis origine.

Nihil in antiquiorum apud *Græcos* temporum historia celebratius est, quam excidium *Trojæ*; de quo præter infinitos alios auctores, scripserunt duo poetarum principes, *Homerus*, & *Virgilius*. Hac urbe a Græcis capta *Æneas*, *Anchisæ* & *Veneris*, ut fingitur, filius, ((*a*) regio certe genere ortus), post varios errores oraculi monitu in regionem *Italiæ*, quæ *Latium* dicebatur, appulit (*b*), ductaque ibi *Lavinia*, *Latini* regis filia, *Lavinium* urbem ex uxoris nomine condidit: Æneæ hujus ex priore uxore *Creusa* filius *Ascanius* a noverca dissidens post triginta annos *Albam longam* exstruxit: ubi ei in regno successit *Sylvius Postumus*, Æneæ ex Lavinia filius (*c*), a quo omnes deinceps *Albani reges Sylvii* sunt cognominati; quorum seriem vide apud *Liv.* 1. *c.* 3. & apud *Dionys. Halic. l.* 1. *c.* 70. *seq.* Duodecimus a Postumo *Proca* duos reliquit filios, quorum minor natu *Amulius* fratrem majorem *Numitorem* per vim paterno honore privavit: utque regnum scelere partum sibi posterisque suis servaret, *Ægestum* Numitoris filium inter venandum interfecit (*d*), filiam vero Numitoris *Iliam*, sive *Rheam Sylviam*, ut se *Vestæ* cultui consecraret, coegit: specie quidem honoris, revera autem, ne ullam prolem ederet, quia illius Deæ sacerdotes in perpetuum viris se abstinere debebant. At Ilia a viro aliquo militari (quem, quia *Deus auctor culpæ honestior erat* (*e*), *Martem* fuisse finxerunt) compressa geminum partum, & quidem masculum, edidit; qua re cognita Amulius pueros in *Tiberim* projici jussit (*f*). Cum vero is fluvius forte ripis restagnasset, in proxima

---

(a) *Virg. Æn.* 1. 329. *& alibi sæpissime.*

(b) *Vid. Dion. Hal. & Tit. Liv. initiis historiar. suarum.* (*A. ante C. N.* 1180. *ut vulgo numeramus: at immortalis vir memoriæ Is. Newtonus Trojæ excidium accidisse statuit a.* 904. *ante C. N. qui fuerit* 76. *post Salomonis regis obitum.*)

(c) *Dion. Hal. l.* 1. *c.* 70. *Sext. Aur. Vict. de or. gent. Rom. ex Valer. Antiate, & paulo aliter Liv. l.* 1.

(d) *Dion. Hal. l.* 76. (e) *Liv. l.* 4.

(f) *Vid. ingens fragm. de expositione Romuli ex M. Fabio Pict. ap. Dion. Hal. l.* 79.

xima alluvie miniſtri eos depoſuerunt, ubi *a pica* & *lupo* (*g*.) (quæ animalia Marti ſacra ſunt) enutriti finguntur: hodieque Romæ in Capitolio exſtat æneum lupæ ſimulacrum, ex cujus uberibus *Romulus* & *Remus* pendent: quod idem eſſe creditur cum eo, de quo loquitur Cic. in *Catil.* III. *c.* 8. vid. Marlian. *Urbis Romæ topogr. l.* II. *c.* 9. ſed rei veritas eſſe videtur, eos a *Fauſtulo*, regli pecoris magiſtro, fuiſſe inventos, & ab ejus uxore, (cui ex moribus *lupæ*, hoc eſt, *meretricis* (*b*) cognomen adhæſerat), fuiſſe educatos. Hi pueri cum adoleviſſent, Numitoris avi ſui paſtores latrocinia exercentes pulſant (*i*), eaque occaſione capti, ad regiam perducti, & ab avo agniti Amulium obtruncant, avum reponunt, qui nepotibus ſuis ſtatim novæ urbis condendæ auctor fuit (*k*): tum, ut urbanam multitudinem quondam ſibi adverſam exhauriret; tum, ut juvenum ambitioni ſatisfaceret. Ne autem diſſenſio inter duos fratres, (quibus Romulo & Remo nomen erat) oriretur, uter regnaret, auſpiciis, more tunc temporis uſitato, decerni placuit (*l*). Remus prior in *Aventino* colle ſex vultures; Romulus, ſed poſterior, in *Palatino* duodecim vidit: inde contentione & pugna orta cæſus eſt Remus; licet alii eum foſſam a Romulo novæ ſuæ urbi circumdatam per ludibrium tranſilientem interfectum fuiſſe velint: foſſæ enim urbium, ut & muri & portæ ſanctæ apud veteres habebantur (*m*). Romulus porro ita ſolus ſuperſtes urbem, vel proprie arcem tantum, in monte Palatino, (ad cujus radices cum fratre expoſitus fuerat), condidit, eamque a nomine ſuo *Romam* dixit (*). Condita eſt urbs, juxta *Petavium*, *Rationar. temvor. par.* II. *lib.* III. *cap.* 2. anno mundi 3231. qui fuit *Periodi Julianæ* 3961. ante *Chriſtum* natum a. 753. (ita ut hodie a die Palilium, ſive ab XI. Kal. Maji 1722. incipiat annus urbis conditæ 2475.) *Olympiadis* VI. anno tertio, poſt

(g) *Ovid. Faſt. III.* 37. *S. Aur. Vict. de orig. gent. Rom. Plut. Quæſt. Rom. num.* 21.
(h) *Vid. Plaut Epid. III. III.* 21. (i) *Liv. I.* 4.
(k) *Dion. Hal. l.* 85. (l) *lb. l.* 86. *ſeq. Liv. I.* 7.
(m) §. 10. *Inſt. de rer. diviſ.*
(*) (*De arcano urbis hujus nomine vid. Serv. ad Æn. I.* 277. & 281. & *Falſteri Amœnit. philolog. part.* II. *pag.* 136. 2.)

Trojam eversam a. 431. cum in *Judæa* pius rex *Joatham* quintum jam annum regnum obtineret: juxta alios vero uno anno serius (*n*). Eo tempore Romulus ætatis annum decimum octavum agebat. (*) Dies, quo urbs condita est, fuit XI. Kal. *Maji*; (*o*) qui dies *Palilia*, a *Pale* pastorum Dea, cui tum sacra fiebant, dicebatur; & postea semper festus fuit habitus (*p*). Urbe ita condita, cum Romulus de forma regiminis ad populum retulisset, communi omnium consensu regnum ei est delatum, captisque prius rite auspiciis rex fuit renunciatus; quod deinde semper servatum est (*q*), ne quid publice, nisi *captis auspiciis*, gereretur.

Ut vero multitudinem civium augeret Romulus, inter Palatinum & *Capitolinum* montem *asylum* aperuit (*r*), quod patebat servis fugitivis, obæratis, & maleficis (*s*): dicebatur autem *asylum* ab *a* privativo, & verbo συλάω, h. e. *spolio*; quia aliquem ibi *spoliare*, vel inde detrahere nefas erat (*t*).

§. II. *De ulteriore Urbis incremento.*

Verum cum etiam sic penuria mulierum res Romana hominis dumtaxat ætatem duratura videretur, (*u*) nec finitimi filias suas Romanis, (collecticiæ quippe undique hominum turbæ), elocare vellent, eos cum filiabus suis (*x*) & sororibus ad spectaculum equestre in honorem Dei *Consi*, sive *Neptuni* celebrandum invitavit Romulus; &, ut quisque civium suorum uxorem sibi ex constituto inde raperet, jussit. Ab hac injuria bellum cum istis gentibus est ortum; & primum quidem cum

Cæni-

(*n*) *Vid. Pich. Ann. Rom. tom. I. pag.* 11. *Scalig. de emend. temp. lib. V. p.* 385. *ed. Genev.* 1629. (*Petav. Rat. temp. part. II. lib. II. cap.* 10. *& imprimis Dion. Hal. I.* 74. *ubi multis probat, annum primum VII. Olymp. natalem fuisse Romæ. Octo diversæ de Romana æra opiniones examinantur in memoriis literariis Acad. Pariſ. tom. IV. aut verius tom. III. pag.* 54. *seq. At cl. Newtono urbs condita videtur a. post captam Trojam* 277. *ante C. N.* 627. *regnante in Judæa Josia pio.*)

(*) (*Dionys. Hal. II.* 56. *f.*)

(*o*) *Plut. Romul. p. m.* 23. *E.* (*p*) *Propert. IV.* 4. 73.

(*q*) *Dion. Hal. II.* 6. *Cic. de Divin. I.* 35.

(*r*) *Dion. Hal. II.* 15. *Liv. I.* 8.

(*s*) *Virg. Æne. VIII.* 342. *Juven. VIII.* 272. (*Quod etiam colligitur ex Tacit. Ann. III.* 60.)

(*t*) *Vid. Serv. ad Virg. Æn. II.* 762.

(*u*) *Liv. I.* 9. *Dion. Hal. II.* 30. *Flor. I.* 1. §. 10.

(*x*) *Ovid. de arte amand. I.* 101.

Cæninenſibus, qui a Romulo victi, & ſaluberrimo conſilio (quo etiam ſemper fere deinceps Romani ſunt uſi (*y*), *quodque inter præcipuas cauſſas incrementi hujus tanti imperii cenſeri debet* (*z*)) non deleti, ſed in civitatem recepti ſunt; ut etiam (*a*) mox *Antemnates*, & his potentiores *Cruſtumini*. At ultimum, ob hanc cauſſam, & graviſſimum bellum fuit cum *Sabinis*, qui proditione *Tarpejæ* virginis (ſed vide, quæ de veritate an falſitate hujus narrationis diximus in *Hiſt. reip. Rom. libr.* I. *cap.* 1. §. 4.) arce Romanorum in monte *Tarpejo* potiti media in urbe prælium cum iis committebant, cum raptarum (quæ jam maritis ſuis erant conciliatæ) interceſſione pax non tantum, ſed & arctiſſimum fœdus inter duos hos populos factum eſt, ita, ut Sabini quotquot vellent Romam migrarent (*b*); urbs a Romulo priſtino nomine (*c*) *Roma*; cives vero *Quirites* dicerentur, vel a *Curibus* Sabinorum oppido; vel, quod *Curis* (*d*) Sabinorum lingua *haſtam* (*fortitudinis* ſymbolum, ut quod præcipuum telorum olim eſſet, vide *Virg. Æn. XII. v.* 95.) denotet; Sabinorum autem rex *T. Tatius* æquato cum Romulo imperio regnaret. (*)

§. III. *De Tribubus.*

Poſtquam autem rex eſſet conſtitutus Romulus, univerſum, quem poſſidebat, (*e*) agrum in tres partes diviſit; quarum una miniſteriis ſacrorum, & templis exſtruendis inſerviret; altera uſibus publicis, ut foris & baſilicis; tertia denique uſibus privatis reſervaretur. Hæc poſtrema rurſus in triginta partes æquales pro numero triginta *curiarum* fuit diviſa. Nam omnem populum Romulus in tres partes diſtribuerat; quæ vel a *tributo dando* (*f*); vel *a numero ternario* (*g*); vel denique (quod veriſſi-

(*y*) *Vid. Plut. Romul. p.* 27. *A.*
(*z*) *Cic. pro Balbo c.* 13. (*a*) *Dion. Hal. II.* 35.
(*b*) *Dion. Hal. II.* 46. (*c*) *Plut. Romul. p.* 30 *A.*
(*d*) *Dion. Hal. II.* 48. (*Ex 1. edit. addo Ovid. Faſtor. II.* 477.) (*) (*De magnitudine tam urbis, quam civitatis Romanæ egit Lipſius ſingulari libro. Et J. B. Caſalius de ſplendore Romani imperii. Adde Stat. Silv. IV.* 11.)
(*e*) *Dion. Hal. II.* 7. (*f*) *Aſcon. ad act. in Verr. I.* 3.
(*g*) *Plut. Rom. p.* 31. *B. Auſon. Grypho, X.* 79.

riſſimum eſt), a Græca voce τριττύς, (quæ apud *Athenienſes tertiam tribus partem* notavit) *tribus* ſunt dictæ (*b*): eaſque ſingulas iterum diviſit in decem *curias*; de quibus mox paullo latius. Unicuique tribui a Romulo *tribunus* præfectus dicitur (*i*); quod tamen poſterioribus temporibus non obtinuit, niſi hoc prius de tribuno militari intelligas. Erat autem hæc diviſio apta ad delectum militarem habendum; nam ex quaque tribu primo illo tempore mille legebantur pedites, (unde etiam *miles* eſt dictus a *mile* pro *mille* (*k*), quia veteres conſonas in medio vocis non geminabant), & centum equites; ex quibus prima *legio* Romana conſtitit.

Poſt pacem, de qua diximus, cum Sabinis initam, licet plurimum aucta (*l*) civitate, (præſertim, cum multi, qui ex Latio & *Etruria* Romulo auxilio venerant, in urbe reſtitiſſent), idem tamen tribuum numerus manſit, ſed nomina tum demum ſortitæ ſunt, ita, ut prima diceretur *Ramnenſium* a *Romulo*, ut volunt (*m*), in quam omnes Romani, & poſtea a *Tullo Hoſtilio* rege etiam Albani conjecti ſunt: (*Varro & Propert. IV.* 1. 31.) hujus tribus cives *Ramnes* vocant: ut etiam *Horatius*, *Art. poet. V.* 342. *Liv. X.* 6. ubi vid. *Gronov.* Et *Varro* dicit, omnia illa vocabula *Tuſca* fuiſſe; ita ut fruſtra, vel certe ſine operæ pretio iis explicandis inſudetur; ſecunda *Tatienſium*, a *T. Tatio* Sabinorum rege, in qua Sabini omnes; tertia denique *Lucerum*, dicta vel a *Lucumone* Etruſco, qui Romulo adverſus Sabinos ſuppetias tulerat; vel a *luco*, in quo aſylum Romulus aperuerat: & in hanc tribum omnes peregrini, qui tum erant, & qui poſtea ante novam tribuum diviſionem a *Tullio* inſtitutam ex victis gentibus acceſſerunt, ſunt relati.

Procedentibus temporibus, cum quotidie res Romana augeretur, primus *Tarquinius Priſcus* (*n*) quintus Romanorum rex numerum tribuum dupli-

(h) *Græv. Præf. in tom. I. Ant. Rom. Voſſ. Etymol. hac voc.*
(i) *Vide Dion. Hal. l. prox. d.* (k) *Vid. Iſid. Orig. IX.* 11. *& Varr. de lingu. Lat. IV. p.* 23. *ed. Dordrecht.*
(l) *Vid Plut. Romul p.* 31. *A.*
(m) *Vid. Weiz. ad Pervigil. Ven.* 72. *& Acron. ad Hor. de art. poet.* 342. *Varr. de lingu. Lat. IV.* 9.
(n) *Vide Feſt. voc. Sex Veſtæ Sacerdotes.*

duplicavit (*o*), retentis tamen iiſdem nominibus; ita, ut dicerentur *primi Ramnenſes*, *& ſecundi Ramnenſes*, & ſic porro. *Servius* vero *Tullius* rex Romanorum ſextus, cum Lucerum præcipue tribus immenſum augeretur, totam hanc rationem mutavit, & univerſam urbem in quatuor, agrum vero Romanum in quindecim, vel ſeptemdecim, (variant enim auctores) (*p*) portiones diviſit, quarum quædam dicebantur tribus *urbanæ*, quædam *ruſticæ*; ita ut illæ tribus, quæ ex Romuli inſtitutione diſtinctæ erant juxta genera hominum, diſtinxerit juxta loca habitationis, ſive quot * ἐκ τῶν γενικῶν fecerit τοπικὰς. Vid. *Sigon. de ant. jure civ. Rom.* l. 3. *Urbanæ* tribus fuerunt (*q*) *Suburana*, (quæ & Sucuſana dicebatur (*)) *Eſquilina*, *Collina*, & *Palatina*, a locis ita denominatæ (*r*) in quas initio omnes nobiliores homines conjecti ſunt. Sed hi, poſtquam *Fabius* cenſor a. u. 450. omnem turbam forenſem in eas conjeciſſet (*ſ*), & poſtea iis acceſſiſſent etiam libertini, in ruſticas tribus ſunt relati (*t*), ideoque probroſum fuit a cenſoribus ex ruſtica tribu in urbanam transferri: poſtea vero A. U. 584. Ti. Gracchus cenſor omnes, qui ſervitutem ſervii ſſent, & quibus quinquennio major filius, prædiave ruſtica pluris XXX. M. HS. non eſſent, in unam tribum Eſquilinam conjecit, *Liv.* XLV. 15. (*u*). Ruſticæ tribus vel a *locis*, vel a *gentibus* ſunt denominatæ; a *locis*, ut *Romilia*, (*x*) *Cruſtumina*, &c. a *gente*, *ut Fabia*, *Horatia*, & ſic porro (*y*). Nomen autem tribus ſæpe tamquam agnomen reliquis nominibus additur; ut C. Septimus T. F. Quirina, M. Oppius M. F. Terentina. Cœlius ad Cic. *Fam.* VIII. 7. & ſæpiſſime in *Inſcriptionibus*. Inſtituit præterea Servius Tribuum, vel Vicorum præfectos (*z*),

(*o*) *Vid. Manut. de comit. Rom. c.* 2. *tom. I. Theſ. Ant. Rom. Græv. n.* 481. *D.* (*p*) *Vid. Dion. Hal. IV.* 15.

(*) (*Malim ſcripſiſſet: atque.*) (*q*) *Vid. omn. Sigon. de ant. jur. civ. Rom. l.* 3. (*) (*Varro de ling. Lat. p. m.* 15. *& Feſtus, de notis Romanor. b. v.*) (*r*) *Vid. Onuph. Panv. de civit. Rom. cap.* 48. *edit. Græv.* (*ſ*) *Liv. IX.* 46.

(*t*) *Vid. Aſcon. ad Cic. pro Mil.* 32. *Epit. Liv. XX.*

(*u*) *Plin. Hiſtor nat. XVIII.* 3.

(*x*) *Varr. de ling. Lat. IV.* 9.

(*y*) *Inſcript. ap. Onuph. Panvin. de rep. Rom. c.* 49.

(*z*) *Dion. Hal. IV.* 14. *ſeq.*

qui nomina, ſexum, ætatem, opes &c. tribulium ſuorum ſcire debebant; vetuitque quemquam ex tribu ſua demigrare. Poſtea diverſis temporibus aliæ adhuc tribus additæ ſunt, ita ut tandem triginta quinque numero eſſent, a locis pleræque dictæ, ut *Stellatina*, *Pomptina*, &c. (vid. *Panvin. de civ. Rom. c. 1. tom.* I. *Græv.*) Poſt bellum *Marſicum* tota Italia civitate donata, octo vel decem etiam aliæ tribus ſunt adjectæ (*a*), verum paullo poſt ad priſtinum numerum ſunt redactæ (*b*). Atque hæ ſunt triginta quinque illæ tribus, in quarum aliqua quiſque civis Romanus, ſive intra, ſive extra urbem degeret, cenſeri debebat. Manumiſſi tamen tribum, ſive jus ſuffragii non ſtatim accipiebant: hoc enim non niſi a populo olim, & poſtea a Principe concedebatur. Tempore autem Pandectarum hoc jus emebatur: unde legimus patronos aliquando juſſiſſe, ut hæredes ſui tribum libertis ſuis emerent, *L. 31. pr. D. de legat. 3.*

§. IV. *De Curiis.*

Diximus a Romulo ſingulas tribus in decem *curias* fuiſſe diviſas, quibus a raptis Sabinis nomina fuiſſe indita quidam volunt (*c*), ſed cum ea (maximam ſaltem partem) ad nos non pervenerint, incerta hæc ſunt: dictæ autem ſunt *curiæ* juxta quoſdam a *curando*, ſcilicet *ſacra*; quæque enim curia ſacra quædam ſibi peculiaria habebat, quæ a *Curione*, (is curiæ præerat) (*d*) curabantur. Unde curiæ ſimiles fere erant paroeciis vel parochiis, ut corrupte hodie dicuntur. Vid. *Fam. Nardinum*, *Roma vet. libr.* II. *tom.* IV. *Græv.* Omnibus vero Curionibus præerat, qui *Curio maximus* dicebatur. Vel forte ita ſunt dictæ, quod rem publicam *curarent*; hoc enim primis illis temporibus comitiis *curiatis* (de quibus ſuo loco) faciebant *curiæ*; unde etiam locus, ubi ſenatus Romæ habebatur, *curia* eſt dictus: vel denique, & hoc verius eſt, a Græco κυρία (*e*), quemadmodum

(a) *Vid. App. Alex. Civ. I. p. 641. edit. Toll.* (b) *Vid. Gruch. de Comit. Rom. I. 4.* (c) *Liv. I. 3. Aliter Dion. Hal. II. 47. ex Varr. & Plut. Romulo p. m. 30. Vid. Fam. Nardini Romam vet. II. 1. tom. IV. Græv. n. 948.* (d) *Vid. Plaut. Aulul. I. II. 29.* (e) *Vid. Græv. Præf. tom. I. Antiquit.*

dum Athenienſibus dicebatur tota populi concio legitime convocata ad vetandum, jubendumve, quod e re publica eſſe cenſebat. In curiarum aliquam deſcripti erant omnes cives in urbe vel in agro Romano degentes; coloni enim & municipes ſuas quaſdam peculiares (*f*) curias in coloniis & municipiis habebant. Numerus triginta curiarum ſemper manſit, licet poſtea tribuum numerus augeretur *.

CAPUT II.

De Senatoribus.

§. I. *De Inſtitutione & numero Senatorum.*

REgnum adeptus Romulus tres *ordines* populi Romani fecit. Et primum quidem eos, qui virtute, ætate, genere, vel opibus excellebant, a reliquis ſecrevit, (*a*) eoſque (*) *patricios* dixit, cujus appellationis variæ traduntur rationes. Quidam patricios fuiſſe dicunt eos tantum, qui a primis *patribus*, ſive *ſenatoribus* erant orti: alii propterea *patricios* eos appellatos ajunt, quod ſoli *patrem ciere*, ſive *nominare* poſſent, quaſi alii eſſent fugitivi, vel ſervi, neque ſuos patres ingenuos nominare poſſent (*b*). Sed verius eſt, (juxta *Voſſium Etymolog. voc. patricii*,) duas poſteriores ſyllabas in voce *patricius* eſſe tantum *patris* vocis productiones, quemadmodum ab *ædilis* fit *ædilicius*, a *novus novicius*, &c. Ex his porro patriciis Romulus juſſit (*c*) ut ſingulæ tribus ternos, quos maxime probaſſent, viros legerent; & idem etiam ſingulis curiis mandavit: tum his nonaginta novem viris unum, quem ipſe maxime idoneum judicaſſet, adjecit, cui rerum urbanarum curam committeret, quoties ipſe exercitum extra fines

(*f*) *Vid. Gruch. ad poſter. Sigon. diſp. refut. c. 8.*

(*) (*Fuſe de tribub. agitur in Mémoires littéraires Académie Pariſienſis, to. II. p. 91. ſeqq. it. tom. V. a p. 88. ad 150.*) (a) *Dion. Halic. II. 8.*

(*) (*Quem tamen contra ſe citat. Namque is cum Livio I. 8. f. patres eos ait fuiſſe dictos, progeniemque eorum patricios.*) (b) *Plut. Romul. p. 24. D. Feſtus voc. patricius.*

(c) *Dion. Halic. II. 12.*

agri Romani ductturus esset: & hi centum viri *senatores* & *patres* honoris, benevolentiæ (*d*), & ætatis causa sunt dicti (*e*). Et sic hodie (ut majoris lucis causa hoc addamus), in *Anglia* dicuntur *Aldermanni*, *Hamburgi die Oberalten*, qui quinque parœciarum nomine reliquis senatoribus adjuncti sunt. Hinc etiam est Gallorum hodierna vox *Seigneur*, quasi *seniorem* dicas: & in patriæ metropoli *Dordrechto* senatores *Oud-raaden* dicuntur. Etiam Christianis *presbyteri* sunt sacrorum ministri: & *Vossius de vitiis serm. II. 8.* putat Belgice *Graven* dici comites a *graauw*, *canus*: nam olim *graviones* illi judices tantum fuerunt. Et hæc obiter adjecta sunto. Possunt etiam dicti fuisse *patres*, quia revera nullos alios in senatum legerit Romulus, nisi qui *patres* (*) essent, cum tales majorem rei publicæ curam gesturos esse censeri debeat.

Paulo post urbem conditam Romanis & Sabinis societate junctis, ex his etiam centum curiarum suffragio in senatum lecti sunt: (*f*) *Tullus* quidem *Hostilius* tertius Romanorum rex senatorum numerum non auxit, sed Albanis Romam traductis, & nobilissimis eorum familiis, (quales fuerunt Juliæ, Serviliæ, Quinctiæ, &c. (*g*)) inter patritios adscitis senatum supplevit: (*h*) Tarquinius vero Priscus, qui homo novus & peregrinæ originis erat, potestati suæ firmandæ (*i*) centum ex præstantissimis plebeiis inter patritios, & inde inter senatores retulit (**), *factionem haud dubiam regis, cujus beneficio in curiam venerant* (*k*): ita ut trecenti jam numero essent. Hi postremi senatores tunc quidem dicti sunt *minorum gentium*: nam aliis senatoribus a *Bruto* allectis tractu temporis *majorum gentium* dici cœperunt; itaque conciliandus est *Tacitus Annalium XI. 25.* cum *Livio I. 25. Junius* enim *Brutus*, (vel, juxta alios, *P. Valerius Poplicola*) cum *Tarquinius Superbus* patricium & senatorium ordinem cædibus ex-

(*d*) *Plut. Rom. p. 14. E. Sall. Catil. 6.* (*e*) *Flor. I. 1.*
(*) (*Quod clare significat Liv. I. 8.*)
(*f*) *Dion. Hal. II. 47.* (*g*) *Liv. I. 30.*
(*h*) *Vid. Dion. Hal III. 29.*
(*i*) *Ibid. 67.* (**) (*Malim; centum in patres legit, cum Livio.*) (*k*) *Liv. I. 35.*

exhauſiſſet, (nam qui juſto majorem poteſtatem cupiunt, ejuſmodi concilia abolere conantur, ut præterito ſæculo in Francia factum, in Anglia tentatum fuit), præcipuis ex equeſtri ordine inter *patres conſcriptis* ſenatum ſupplevit (*l*); unde *patrum conſcriptorum* appellationem, (quæ deinceps ſolennis fuit, ut nempe in ſenatum vocarentur, *qui* patres, quive conſcripti eſſent) ortam fuiſſe multi volunt: *Panvinius* vero (*de civit. Rom. c.* 9. ex 1. *edit.*) omnes poſt Romuli primam lectionem aſſumtos *patres conſcriptos* fuiſſe dictos aſſerit. C. *Gracchus* tribunus plebis a. u. 631. trecentos ex equitibus in ſenatum allegiſſe a *Plutarcho* dicitur; (*m*) at verius eſt, eum talem aliquam legem quidem tuliſſe, ſed non pertuliſſe. Vid. *Sigon. de ant. jur. civ. Rom. II.* 2. (*n*) A. u. 622. *M. Livius Druſus* tribunus plebis de trecentis equitibus in ſenatum legendis legem tulit (*o*); verum ea, æque ac aliæ omnes ab eodem latæ, ſtatim eo cælo abrogata eſt. *Sullam* dictatorem ſenatum auxiſſe certum eſt; (*p*) ſed quot ſenatores adjecerit, incertum: hoc conſtat, poſt Sullam ultra quadringentos fuiſſe (*q*). Tempore vero Julii Cæſaris & per inſecutas turbas triumvirorum multis indignis, (facile patientibus triumviris, ut ita eorum tyrannis etiam magis firmaretur), in ſenatum ſe ingerentibus, numerus ſenatorum vel ad mille excrevit; ideoque ab *Auguſto* (*r*), poſtquam rerum potitus eſt, ad priſtinum numerum ſexcentorum debuit redigi. Et hæc de numero & inſtitutione ſenatorum dicta ſunto.

§. II. *De Lectione ſenatus.*

Lectus fuit *ſenatus* primo quidem, uti vidimus, ab ipſis regibus, iiſque pulſis, a conſulibus. Nam, licet ex verbis *Ciceronis*, *pro Sextio*, *c.* 65. (*deligerentur autem in id conſilium* ab *univerſo populo*)

(l) *Liv. II.* 1. *Dion. Hal. V.* 13. (m) *In ejus vita p. m.* 837. *B. qui locus tamen aliter explicari poſſit: nempe, ut ex equitibus, 300. judices legerit Gracchus, qui ſimul cum 300. ſenatoribus omnes cauſas judicare poſſent.*

(n) *Vid. Pigh. Annal. ad a. u.* 631.

(o) *Appian. Alexand. civil. I. p.* 610. *edit. Toll.*

(p) *Id. p.* 650. & 658. (q) *Vid. Cic. ad At. I.* 13.

(r) *Suet. Aug.* 35.

videri possit, ante censores creatos, senatores nominante consule a populo fuisse coopratos, rectius tamen & *Hottomannus* & *Cl. Grævius* apud *Ciceronem* pro *ab* legunt *ex*. Quod non videtur observasse R. Abbas *Vertotius* in *Ep. ad Ill. Stanhopium de difficultatibus quibusdam circa constitutionem senatus Rom. p.* 20. donec a. u. 310. *censores* crearentur, quibus id munus peculiariter fuit demandatum: & semel tantum libera republica *arctior senatui legendo* creatus legitur, post cladem scilicet *Cannensem*, *N. Fabius Buteo* (*s*). Sub imperatoribus *triumviri senatui legendo* creati sunt (*t*). Cujus senatoris nomen a censore senatum legente primum recitabatur, ille erat & dicebatur *princeps senatus*; isque olim quidem fuit, qui primus censor ex iis, qui viverent, fuisset. Sed post a. u. 544. quem censor dignissimum censuisset, eum senatus principem legebat (*u*). Licet autem hæc dignitas nec imperium, nec potestatem conferret, tamen amplissima omnino habebatur, quia scilicet nemo, nisi vita innocentissime acta, eo adspirare poterat; unde honoris causa sæpe aliquis inde designatur (*x*): ac fere, qui semel princeps senatus lectus fuerat, sequentibus lectionibus eam dignitatem retinebat (*y*): eaque dignitas *principatus* dicitur (*z*): & hinc postea ipse imp. *princeps* fuit dictus; quæ vox proprie tantum *ordinem* notat, non *potestatem*.

Singulis lustris senatus ab alterutro censore recensebatur; & si quis moribus esset amplissimo ordine minus dignis, vel censum minuisset senatorium (*a*), in recitatione catalogi senatorii nomen ejus silentio prætermittebatur; ita tamen, ut præteritioni causa adderetur. Vide *Val. Max.* II. 9. *n.* 2. 3. 4. 5. atque eo ipso nulla alia nota adscripta *senatu motus* habebatur, hoc est, *senator porro non erat*. Senatu tamen moti infames non erant, nisi infami judicio, vel de ambitu damnati essent,

(*s*) *Liv. XXIII.* 23. (*In meis exempl. legitur M. Fabius Buteo: solus autem Sigonius malebat N.*)
(*t*) *Suet. Aug.* 37. (*u*) *Liv. XXVII.* 11.
(*x*) *Cic. pro Rabir.* 7. *Id. Phil. VIII.* 40.
(*y*) *Liv. XXXIX.* 52.
(*z*) *Cic. fragm. Or. pro Scauro, Vid. Onuphr. Panvin. Fast. lib.* 5.
(*a*) *Cic. Fam. XIII.* 5.

essent, *Dio Cassius XXXVI. p.* 8. *seq. ed. regiæ* 1548. ita ut etiam in judices legi possent, *Cic. pro Cluent. c.* 42. *seq.* Porro lege Cassia cautum fuit, ut quem populus damnasset, cuive imperium abrogasset, in senatu nec esset. *Ascon. ad Corn. I. p.* 969. *ed. Græv.* *)

§. III. *Requisita, ut quis Senator esse posset.*

In senatoribus legendis hæc quinque potissimum spectabantur, *genus*, *ordo*, *census*, *ætas*, & *magistratus*. *Primo*, antiquissimis temporibus solis patriciis aditus in senatum patuit; adeo ut illi, qui a Tarquinio Prisco (*b*), & deinde a Junio Bruto ex plebe fuerunt allecti, prius inter patricios cooptari debuerint (*c*); at circa tempora decemvirorum, sive circa a. u. 302. plebeji directo in senatum admissi videntur (*d*): *Secundo*, quod ad ordinem, servatum est, ut ex equestri maxime ordine senatores legerentur; unde equestris ordo *seminarium senatus* (*e*) appellatus fuit: sed hoc tamen perpetuum non fuit; *Appius* enim *Claudius* censor etiam libertinorum filios in senatum legisse traditur (*f*). *Tertio* etiam ratio fuit habita *census*, qui antiquissimis quidem temporibus nullus spectatus fuisse videtur (*g*); sed florente republica fuit 800. HS. sive 800000. *nummorum sestertiorum*, qui faciunt nostra moneta 20000. *Philippeorum*; vel, ut alii, *imperialium*: verum Augustus jussit (*h*), ut census senatorius esset 1200. *HS.* hoc est, 30000. *Philippeorum*, vel *Imperialium*; juxta *Dionem* vero *Cassium*, *lib. LIV.* 1000. *HS.* Nempe *Svetonius loco in margine citato* posuit censum, quem primum invenit Augustus ad remp. accedens; & quem reliquit moriens. *Dio* vero talem posuit, ut primum post bellum civile con-

(*) (*Sub finem Orat. pro C. Cornelio.*)
(*b*) *Dion. Hal. III.* 67. (*c*) *Id. V.* 13.
(*d*) *Vid. omn. Sigon. de jure ant. civ. Rom. II.* 1.
(*e*) *Liv. XXXXII.* 61.
(*f*) *Id. IX.* 43. *Svet. Claud. c.* 24. (*Quis in re prosus foveam generis sui se segui, falso dicitavit Claudius Cæsar. Svet. ib.*) (*Appii lectionem tamen per vim & ignominiose factam ex utroque auctore adparet. F. R.*)
(*g*) *Plin. Hist. nat. præf. lib. XIV.*
(*h*) *Svet. Aug. c.* 41.

conſtitutus fuerat; & ut deinde primo fuerat auctus. *Quarto, ætatis* quoque habitam fuiſſe rationem certum eſt (*i*): ſed quæ ea fuerit, non ſatis conſtat: verum cum, ut *Quinto* loco innuimus, ex iis fere tantum, qui jam *magiſtratum* aliquem geſſiſſent (*k*), lecti ſint, primuſque, qui in urbe caperetur, magiſtratus fuerit quæſtura, (nempe ex muneribus honoratioribus; nam vigintiviratum, e. g. etiam juniores capiebant), conſequens eſt, neminem ante quæſtoriam ætatem ſenatorem fieri potuiſſe (*l*): ea autem probabiliter fuit annus ætatis vicesimus quintus (*m*), ut infra dicemus (v. pag. 48. & 74). Licet autem aliquis magiſtratum geſſiſſet, propterea tamen continuo ſenator non erat (*n*), niſi a cenſoribus in ſenatum eſſet lectus; ſed equites, qui curulem magiſtratum geſſerant, licet ſenatores proprie non eſſent, tamen jus ſuffragii in ſenatu habebant; ita, ut ipſi quidem ſententiam non dicerent, ſed ut *pedibus in aliorum ſententiam irent*; (qui mos hodieque a Cardinalibus in eligendo Papa ſervatur, vid. *Amelott.* ad *Tacit. Annal.* VI. 12.) unde hi ſenatores *Pedarii* ſunt dicti (*o*). Verum, ut hoc addam, probabilis ſatis videtur *Manutii* opinio, qui vult (*de Sen. Rom. c.* 1.) quæſtores tribunos, & ædiles plebis, quamdiu magiſtratum gererent, aditum in ſenatum habuiſſe; curules vero magiſtratus ſemper; immo hos in legendo ſenatu a cenſoribus, niſi ſontica cauſa eſſet, præteriri non potuiſſe.

§. IV. *Inſignia Senatorum.*

Inſignia ſenatorum fuerunt, *Primo latus clavus*, ſive *tunica laticlavia* (*p*) (χιτὼν πλατυσημος) hoc eſt, *cui linea purpurea oblonga & quadrata inſtar faſciæ erat adſuta* (*q*), quæ faſcia *clavus* dicebatur; *latus* autem, quia equites *anguſtiorem* habebant; de quo ſuo loco: *Secundo calcei nigri* (*r*) ad

(i) *Tacit. XV.* 28. (k) *Vid. Sigon. de ant. jur. civ. Rom. II.* 2. (l) *Vid. Zamoſc. de ſenat. Rom. l.* 8.
(m) *Vid. omn. Dion. LII. pag.* 323. *ed. reg.* (*Quinct. XII.* 6. & *imprimis Lipſii Eſcurſ. D. ad Tacit. Annal. III.* 29.)
(n) *Gell. III.* 18. (*Cic. in Verr. II.* 53. *pr.*
(o) *Id. d. l.* (*At ipſe Gellius eam opinionem reprobat, aliamque veriorem proponit: quam ibi velim legas.*)
(p) *Ovid. Triſt. IV.* 10. 35. (q) *Vid. Græv. Præf. tom. VI. Ant. Rom.* (r) *Horat. Serm. l. VI.* 27.

ad medium uſque crus ſubducti, (hinc proverbium: *ealceos mutare*, de quo vide *Eraſmi Chil.*) *Tertio, lunula argentea*, ſive *figura numeri centenarii in calceis* (*s*), quod ſcilicet primi ſenatores *centum numero* fuiſſent: *Quarto, locus ſeparatus in ſpectaculis* proxime podium, vel arenam; qui locus dicebatur *orcheſtra*, unde hæc vox aliquando pro *ipſo ſenatu* ponitur (*t*), quæ proprie quidem ſignificat *locum, ubi biſtriones ſaltabant*; (ab ὀρχεῖσθαι, *ſalto*) juxta quem proxime ſenatores ſedebant; verum a theatro etiam ad alia ſpectacula hæc vox translata fuit.

§. V. *De ratione habendi Senatum.*

Jus convocandi ſenatum habebant olim quidem reges, regibuſque pulſis conſules, dictatores, magiſtri equitum (*u*), prætores, tribuni plebis, præfecti urbis; & qui extra ordinem reipublicæ præfuerunt, decemviri legibus ſcribendis, tribuni militum conſulari poteſtate, & triumviri reipublicæ conſtituendæ; de præfecto urbis Latinarum cauſa dubitatum fuit, quum ea ætate fieret, quæ ſenatoria non eſſet (*x*): verius tamen videtur eum ſenatum cogere potuiſſe. Obſervandum autem eſt, minorem magiſtratum non potuiſſe habere ſenatum, niſi abſente majore, ut Cornutus prætor urbanus abſentibus conſulibus ſenatum habet more majorum, *Cic. Famil. X.* 12. & hoc etiam non niſi in re nova fieri poterat, *ib.* VII. 28. quod tamen non obtinuit in tribunis plebis, qui etiam invito conſule ſenatum vocabant, ut colligi poteſt ex *Cicerone*, *de orator. lib.* III. *in init.* Convocabatur autem ſenatus vel edicto, in quo cauſa convocationis addi ſolebat, vid. *Tac. Annal.* II. 28. *f.* vel per præconem (*y*); & ſi quis ſenator non adeſſet, pignoris captione multabatur (*z*). Haberi non potuit ſenatus niſi in *templo*, hoc eſt, *in loco ab auguribus conſecrato* (*a*); unde in curiis *Hoſtilia*, *Julia*

(*s*) *Juven. VII.* 192. (*t*) *Id. III.* 178.
(*u*) *Liv. VIII.* 33. *Dio l. XXXXII. pag.* 157. *ed. Lat.*
(*x*) *Gell. XIV.* 8.
(*y*) *Vid. Zamoſc. de ſenat. Rom. II.* 4. *Juven. IV.* 75.
(*z*) *Cic. Phil. I.* 5. *Liv. III.* 38.
(*a*) *Gell. XIV.* 7.

lia, *Pompeja* templa conſtituta ſunt: verum etiam ſæpe in templis vulgo ita dictis habebatur (*b*), ut in templo *Honoris*, *Apollinis* (*c*), *Concordiæ*, (*d*) &c. Et hinc templum Veſtæ non fuit augurio conſecratum, ne illuc conveniret ſenatus, ubi erant virgines (*e*). Legatis autem, quos in urbem admittere nolebant, & magiſtratibus, qui ad urbem erant, ſenatus in æde *Bellonæ* extra urbem dabatur. *Liv.* XXXI. 47. XXXIII. 22. & 24. &c. *Feſtus*, *voc. Senacula*.

Legitimum *tempus* habendo ſenatum erant Kalendæ, Nonæ, & Idus cujuſque menſis: ſed, ſi neceſſitas urgeret, omnibus diebus haberi poterat; niſi *comitiales* eſſent, hoc eſt, *quibus re ipſa comitia haberentur*, non quibus haberi poſſent; uti abunde probat *Zamoſcius*, *de Senat. Rom.* II. 7. Ex inſtituto vero Auguſti ſingulis modo Kalendis & Idibus habebatur ſenatus; ita tamen, ut menſe Septembri, & Octobri nullos alios adeſſe neceſſe eſſet, quam ſorte ductos, per quorum numerum ſenatuſconſulta confici poſſent (*f*): nam e. g. nemo legibus ſolvi poterat, niſi ducenti ſenatores adfuiſſent, ex lege quam tulit Cornel. Tr. Pl. a. u. 686. (*g*) quod fecit Auguſtus ſpecie quidem, ut moleſtiam muneris ſenatorii levaret; ſed revera, quia minus expediebat ei, qui libertatem patriæ ſuæ oppreſſerat, frequenter adeo tam auguſtum procerum concilium convenire.

Nullum ergo ſenatusconſultum fieri potuit, niſi legitimus adeſſet ſenatorum numerus (*h*); quis vero ille fuerit, non ſatis conſtat: ante Sullam numerus centenarius ſufficiſſe videtur; ſed Auguſti ætate quadringenti deſiderabantur, quod tamen ipſe abolevit; &, ut infra eum numerum ſenatuſconſultum fieri poſſet, juſſit (*i*), ut etiam ea ratione ſenſim ſenatus potentiam enervaret. Hinc autem mos inoleverat, ut qui ſenatuſconſulto intercedere vellet, diceret magiſtratui ad ſenatum aliquid referenti, (*) *Numera ſenatum*.

Ma-

(b) *Lib. XXXVII.* 52. *Salluſt. Catil.* 47.
(c) *Cœlius ad Cic. Famil. VIII.* 8.
(d) *Salluſt. Catil.* 47. (e) *Serv. ad Virg. Æn. VII.* 153.
(f) *Suet. Aug.* 35. (g) *Aſcon. argum. in Orat. I. pro Corn.* (h) *Vid. Liv. XXXIX.* 18.
(i) *Dio Caſſius libr. LIV. f.*
(*) (*Vide Feſt. his vocib.* & *Briſſonium de formulis*, *p.* 183.)

Magiſtratus, qui ſenatum habiturus erat, ante curiam hoſtiam immolabat, & auſpicabatur; (*k*) atque ita demum curiam intrabat. Olim *fere* ſervabatur, ut primus ſententiam rogaretur princeps ſenatus (*l*); &, ſi poſt (*m*) comitia conſularia ſenatus haberetur, conſul deſignatus: & hoc merito, ut, nempe, cautius & circumſpectius cenſeret, quia executio decretorum ſenatus facile, & plerumque ſe in eorum conſulatum extenderet. Vid. *Appian. Alex. Civ. lib.* II. *n.* 430. *Celeberr. Jo. Vinc. Gravin. de ortu & progr. jur. civ. l.* 1. §. 18. *fere* dico; nam jam olim libertatis conſularis fuiſſe videtur, ut eum, quem vellet, primum rogaret (*n*). Tempore vero Julii Cæſaris, vel paullo ante, conſul, (*o*) quem voluiſſet, primum rogabat, (modo ex conſularibus (*p*) eſſet), & inde reliquos pro ordine dignitatis, (honoris enim & amicitiæ ſignum hoc erat) (*q*) ut primum conſulares, deinde prætorios, & ſic porro: poſt ædilicios autem ordo ætatis in rogandis ſententiis ſervatus eſſe videtur (*r*): & aliquando honoris cauſa quibuſdam conceſſum eſt, ut conſulari loco ſententiam dicerent, licet conſules numquam fuiſſent (*s*). Tum etiam ſervatum fuit, ut quem conſul Kalendis Januariis primum rogaſſet (*t*), eum deinceps toto anno primum rogaret; ſed poſtea hoc, ut alia, quoque neglexit Cæſar: & Auguſtus nullum ordinem ſervavit: prudenti conſilio, ut ita parati ad dicendum venire cogerentur (*u*). Quod ſi res maximi momenti eſſet, aliquando jurati ſenatores ſententiam dicebant (*x*). Fiebant ſenatuſconſulta ordinarie *per diſceſſionem*, hoc eſt, ita, ut, qui cenſuiſſet, in certam curiæ partem *diſcederet*, eumque, qui idem cenſerent, ſequerentur; unde *pedibus in alicujus ſententiam ire* dicimus pro *eam amplecti* (*y*); (& contra: *diſcedere in alia omnia*)] cujus locutionis exempla paſſim ſunt obvia.

§. VI.

(k) *Vid. Suet. Jul.* 81. (l) *Gell. XIV.* 7.
(m) *Cic. Philipp. V.* 16. *Salluſt. Catil.* 50.
(n) *Liv. V.* 20. (o) *Suet. Jul.* 21.
(p) *Vid. Cic. Fam. X.* 12. (q) *Vid. eumd. poſt red. in ſen.* 7. (r) *Dion. Hal. VII.* 21. (s) *Cic. Phil. I.* 6.
(t) *Gell. IV.* 10.
(u) *Suet. Aug.* 35.
(x) *Liv. XXVI.* 33. *& ibi Gron. Id. XXX.* 40. *XXXXII.* 25.
(y) *Vid. omn. Plin. Ep. VIII.* 14.

§. VI. *De ratione referendi ad ſenatum.*

Referre magiſtratus *ad ſenatum* debebat, primum de rebus divinis, tum de humanis (z): neque magiſtratus tantum, qui ſenatum habebat, ad eum referre poterat, verum omnes, quibus jus ſenatum convocandi competebat; unde aliquando legimus diverſa a diverſis magiſtratibus eodem tempore fuiſſe relata (*a*). Sed conſul vetare poterat, ne quid ſe invito ad ſenatum referretur: quod de tribunis plebis tamen non eſt intelligendum; nam illi non tantum de alia aliqua re referre poterant, & ad relationem conſulis aliquid addere, vel eam mutare (*b*); verum etiam, ſi ille referre nollet, ipſi id facere poterant, (*c*) vel etiam ejus relationi intercedere (*d*), quod jus quoque omnibus, qui parem majoremve cum referrente magiſtratu poteſtatem habebant (*e*), competebat: potuit etiam conſul videns, quo animi inclinaturi eſſent, antequam omnes ſententiæ dictæ eſſent, orationem paræneticam interponere; cujus rei exemplum eſt *quarta Catilinaria*; eam enim Cicero habuit ante quam *Cato* ſententiam dixiſſet. Perdita autem rep. princeps, licet conſul non eſſet, de una, duabus, tribus rebus referre poterat; quod jus primæ, ſecundæ, tertiæ relationis dicebatur. Vid. *Caſaub. ad Svet. Jul. c.* 20. *Lipſ. ad Tac. Annal. XV.* 22. *Barberiac. ad Gron. de leg. regia, p.* 48. *ſeqq. ed. Gall. Gravinam, l. ſing. de Rom. imp. p. m.* 473. (*f*) Quod ſi aliquis in dicenda ſententia plures res complexus eſſet, quiſque ſenator dicere poterat, *divide*; ut ſcilicet de unaquaque re ſeorſim referretur. (*) Et magna hæc vis erat referrentis ad ſenatum, quod duas res aliquando ita una rogatione comprehenderet, ut dividi vix poſſent. Vid. *Polyb. Exc. leg. num.* 129.

(z) *Gell. XIV.* 7.
(a) *Cic. Phil. VII. init.*
(b) *Vid. Manut. ad Cic. Famil. I.* 1.
(c) *Ibid. X.* 16. (d) *Vid. Tacit. An. I.* 13.
(e) *Cic. de legib. III.* 3. *Gell. XIV.* 7.
(f) *Aſcon. ad Verr. III.* 46.
(*) (*Cic. Fam. I.* 2. *Senec. Ep.* 21. *ſub f. Plura dabit Briſſon. de formulis, l. II. p.* 182. 3. *Adde omnino Aſcon. in Milon. c.* 6.)

19. Senatorum (*g*) etiam ſingulorum (**) jus erat, cum de aliqua re conſules retuliſſent, & ad ſe ordo dicendi perveniſſet, de alia quadam re, quam e republica eſſe ducebant, ſententiam ſuam addere, & petere, ut conſules de ea re ad ſenatum referrent, quod *cenſere* dicebatur (*h*): & hoc aliquando faciebant, ut *diem dicendo eximerent*; (ſic enim proprie loquebantur, (*i*) vel *diem conſumere*. *Cic. Att. IV.* 2. & *in Verr. II.* 39. & *tollere diem*, *id. de legib. III.* 18.) nam poſt horam decimam nova relatio in ſenatu non poterat fieri (K): nec poſt ſolis occaſum ſenatus conſultum fieri poterat (*l*). Sententiam ſtantes dicebant, unde *excitari* dicitur *Poſtumius* apud *Liv. IX.* 8. cum jubetur ſententiam dicere. Vid. etiam *Cic. ad Att. I.* 13. (*) Quod ſi aliquis interceſſiſſet, non *ſenatuſconſultum*, ſed *ſenatus-auctoritas* perſcribebatur; quod etiam fiebat, ſi ſenatus alieno loco, aut tempore, aut non legitimo edicto, aut numero conveniſſet (*m*). Hoc caſu de ea re ad populum referebatur; cujus rei inſigne exemplum eſt in *epiſtolis Cælii ad Ciceronem*, quæ exſtant inter eas, quas vulgo *ad familiares* dicunt, *libro octavo*. Conſul autem ſententiam, quam vellet, primam pronunciare poterat, ut in eam diſceſſio fieret; quæ ipſius maxima vis in ſenatu erat (*n*), ejuſque formula talis fere erat: *qui hoc cenſetis illuc tranſite*; *qui alia omnia*, *in hanc partem*: rationem hanc ſubjicit *Feſtus* (*o*): *his verbis præit*, *ominis videlicet cauſa*, *ne dicat*, *qui non cenſetis*; quæ ex ridicula veterum ſuperſtitione deſumpta ſunt. Primus autem diſcedebat, qui retuliſſet. (*p*) Senatus-conſulto facto, ii, in quorum ſententiam factum erat, nomina ſua ſubſcri-

---

(*g*) *Aſcon. ad Cic. pro Mil. 6. Vid. exempl. apud Liv. VIII.* 14. *& onom. Sen. de vita beata*, 2. *& ep. II.*

(**) (*Non adeo ſingulis hoc licebat, ſed præcipuis tantum; nam juniores non rogabantur. vid. Zamoſc. de ſen. Rom. c.* 10. *quamquam neque Gron. mox citandus hoc diſtinxit.*) F. R.

(*h*) *Vid. Cic. pro Sext. c.* 32. *Græv. ad Suet. Jul. c.* 20. (*Gron. Obſ. I.* 22. *& Suet. Aug. c.* 35. F. R.) *Gell.* 4. 10.

(*i*) *Quinctil. dial. de orat.* 19. (K) *Senec. de tranquill. anim. cap. ult.* (*l*) *Cic. Phil. III.* 10.

(*) (*Conſer notulam Annæ Fabri ad Hom. II. A.* 58.)

(*m*) *Dio l. LV. non procul ab init. qui locus eſt clariſſ.*

(*n*) *Cic. Fam. I.* 2. *ubi vid. Manut. & Gron.*

(*o*) *Vid. voc. qui hoc cenſetis &c.*

(*p*) *Manut. ad Cic. l. d.*

ſcribebant (*q*); de qua re feſtive loquitur *Cicero*, *Fam. IX.* 15. & tum in ærarium condebatur, (*r*) ubi etiam leges & alia ſcripta ad rempublicam pertinentia aſſervabantur: olim vero in ædem Cereris ædilibus cuſtodienda dabantur (*ſ*). Locus autem, ubi *tabulæ* publicæ cuſtodiuntur, *tabularium* dicitur (*t*). His peractis ſenatus dimittebatur ab eo, qui ſenatum habuerat, ſolemni formula: *Non amplius vos moramur, patres conſcripti* (*u*). Res, de quibus ad ſenatum referebatur, erant omnes quæ reipublicæ adminiſtrationem ſpectabant, præter creationem magiſtratuum, lationem legum, & belli vel pacis arbitrium (*x*), quarum rerum poteſtas penes populum erat. Erat itaque ſenatus conſilium ſempiternum reipublicæ (*) propoſitum: deligebantur autem in id conſilium ab univerſo populo, adituſque in illum ſummum ordinem omnium civium induſtriæ ac virtuti patebat. Senatus reipublicæ cuſtos, præſes, propugnator collocatus erat; & hujus ordinis auctoritate uti magiſtratus, & quaſi miniſtros graviſſimi conſilii eſſe, voluerunt majores (*y*). Judices etiam ex ſenatu legebantur uſque ad legem *Semproniam* a C. *Sempronio* Gracchо a. u. 631. latam, qua judicia a ſenatu ad equeſtrem ordinem tranſtulit; quæ tamen poſtea cum ſenatu rurſus ſunt communicata. Denique ærarii quoque cura ſuprema penes ſenatum fuit (*z*). Ex quibus omnibus rebus patet, dignitatem ſenatoriam in republica Romana fuiſſe maximam; unde etiam hic ordo *ampliſſimus* ordinario cognomine dicebatur (*a*). *Sanctiſſimum ordinem* eum vocat *Cic. pro Rege Dejotaro c.* 3. *ſummum populi Rom. populorumque & gentium omnium ac regum conſilium*, idem *pro domo ſua c.* 28. (maximum ordinem *Martial. IV.* 2.) *patrum ſanctum concilium*, *Horatius Od. IV.* 5. & *curiam Cicero pro Milone*, *c.* 33. *templum ſanctitatis, amplitudinis, mentis, conſilii publici, caput urbis*,

(*q*) *Vid. Cic. Fam. XV.* 5. *Liv. XXXIX.* 4.
(*r*) *Tac. Ann. III.* 51. (*ſ*) *Liv. III.* 55.
(*t*) *Cic. pro Rabir.* 3. *Liv. XXXXIII.* 16.
(*u*) *Capitol. in Anton. Phil.* 10.
(*x*) *Dion. Halic. IV.* 20. & *VI.* 66.
(*) (*An voluit*, præpoſitum? & *mox*: ex univerſo populo?)
(*y*) *Vid. Cic. pro Sext.* 65. & *de ſingulorum ordinum officiis & poteſtate vid. omn. Polyb. VI.* 13. *ſeqq.*
(*z*) *Polyb. VI.* 11. (*a*) *Leg.* 30. *pr. ff. ad SC. Vellej.*

bis, *aram ſociorum*, *portum omnium gentium*, &c. Sub Imperatoribus ſane, comitiis ad ſenatum translatis, hic in jura populi ſucceſſit. Vid. Cl. *Gravina l. ſing. de Rom. Imp.* §. 16. *ſeq.* & ita etiam legislatoria poteſtas ad ſenatum tranſiit, *ibid.* §. 20. Et hæc de primo ordine dicta ſufficiant; tranſeamus jam ad *ſecundum ordinem*, ſive *equeſtrem*.

CAPUT III.

De Ordine Equeſtri.

§. I. *De origine ordinis Equeſtris.*

ROmulus, cum populum Romanum in tres tribus diviſiſſet, ex quaque tribu centum juvenes genere, opibus, reliquiſque dotibus præſtantiſſimos legit, qui *equo* mererent, quorumque opera ad cuſtodiam corporis ſui uteretur. Hi *celeres* primo ſunt dicti, ſive a primo eorum præfecto *Fabio Celere*; ſive potius a Græco Κέλης, (*Æolice*, Κέλλης) quod *celerem* notat, ut recte cenſet *Jul. Cæſ. Scaliger*, *Poetices* I. 22. Diſtributi autem fuerunt a Romulo in tres centurias, quæ *Ramnenſium*, *Tatienſium*, & *Lucerum*, iiſdem nominibus, ac priſcæ illæ tribus, dicebantur. Tarquinius Priſcus numerum eorum auxit, ita ut eſſent mille & octingenti, (*) eodem tamen centuriarum numero retento. Servius vero Tullius octodecim equitum centurias conſcripſit: & hæc origo equeſtris ordinis fuit. Et hic ſummæ utilitatis in rep. fuit; inter ſenatum & plebem, ut vinculum aliquod medium intercedens (*a*). Poſtea autem *equites* ſunt dicti non omnes proprie, qui *equo* merebant; ſed ii tantum, qui a cenſoribus in ordinem equeſtrem lecti, & *equo publico* erant donati; (omnes enim patricii non erant equites, ut qui, exempli gratia, cenſum equeſtrem non habebant, (*b*)) quidam vero etiam equo privato militabant.

§. II. *Quid requiſitum fuerit, ut quis Eques eſſe poſſet.*

In equitibus legendis ſpectabatur *ætas*, *genus*, & *cenſus*. Primo, *ætas* requirebatur octodecim circiter

(*) *Liv.* I. 36. (a) *Vid. Gravin. de or. jur. civ.* II. p. m. 304. (b) *Liv.* III. 27.

citer annorum, (*c*) Secundo, *genus* quidem erat promiſcuum, patricium & plebejum; ſed tamen ingenui eſſe debebant, niſi quod ſub imperatoribus aliquando libertini hac dignitate donati ſunt. (*d*) Tertio, ſpectabatur *cenſus*, qui florente republica fuit 400. *HS.* hoc eſt, *florenorum Hollandicorum* 25000. (*e*)

§. III. *De inſignibus equitum.*

Inſignia equitum fuerunt primo *equus publicus*, quo cenſor eos donabat (*f*), vel etiam dux exercitus militiæ tempore. Secundo, *annulus aureus*: (*g*) plebs enim *ferreis annulis* fere utebatur; (*h*) unde dictio eſt orta: *annulo aureo donari* (*i*), qua ſignificatur *inter equites legi*. Tertio, *anguſtus clavus*, (K) ſive *tunica anguſticlavia*, στενόσημος χιτών; cum ſenatores, ut vidimus, *latum clavum* geſtarent: & ſine his inſignibus in publico conſpici tam equiti, quam ſenatori turpiſſimum erat. (*l*) Quarto, *locus ſeparatus in ſpectaculis publicis*: *Roſcius* (*m*) enim *Otho* tribunus plebis a. u. 686. legem tulerat, (*n*) ut equites in *quatuordecim gradibus* proximæ orcheſtræ junctis ſederent; unde dicimus, *ſedere in quatuordecim*, (*o*) pro equitem eſſe: pro quo etiam dicebant: *ſedere in equeſtribus*. (*p*)

§. IV. *De muneribus equitum.*

Munus equitum erat primo, ut bella obirent; nam in iis vel præcipuum robur exercitus Romani conſiſtebat: (*q*) ſecundo, ut judicia exercerent (*r*) utique poſt legem Semproniam, qua, (ut capite præcedente diximus), judicia a ſenatu ad equeſtrem ordinem ſunt translata; ſed quæ, ut ibidem

---

(*c*) *Dio l. LII. p. 475. ed. Lat.* (*d*) *Suet. Galba, c. 14.*
(*e*) *Mart. V. 26. (& 39. It. IV. 67.) Juven. XIV. 323. Horat. Ep. I. 1. 57.* (*f*) *Liv. V. 7. Græv. Præf. ad tom. I. Ant. Rom.* (*g*) *Horat. Serm. II. 7. 53. Juven. XI. 43.*
(*h*) *Plin. Hiſtor. nat. XXXIII. 1. (Quod tamen ſero cœpit: quum vel triumphantes annulis ferreis antea uſi fuerint. Locum Martialis vide Epigr. III. 29. Addo Juven. III. 154. 9. ex 1. ed.)*
(*i*) *Suet. Jul. c. 39.* (K) *Ovid. Triſt. IV. 10. 35.*
(*l*) *Hor. l. d. Gell. XIII. 11.* (*m*) *Liv. Epit. 99.*
(*n*) *Hor. Ep. I. 1. 61. (Quam legem Domitianus revocavit, Martial. V. 8. & 14. & 16.)* (*o*) *Suet. l. prox. dict. (Martial. V. 28.)* (*p*) *Vide Petron. c. 125.* (*q*) *Liv. XXXXII. 61.*
(*r*) *Senec. de benef. III. 7.*

dem vidimus, rurſum cum ſenatu communicata ſunt. Equites etiam Romæ vectigalia conducebant (*); idque in ſocietates quaſdam diviſi. *Cic. Fam. XIII. 9.* Quique tali ſocietati præerat, *magiſter ſocietatis* dicebatur, *ib.* Et adeo honorati hi erant, ut *ſcriptuarios*, ſive publicanos *ampliſſimos homines* vocet *Cicero*, *ib. ep. 65. honeſtiſſimos & ornatiſſimos*, *orat. pro leg. Manil. c. 7. & pro Plancio c. 9.* dicit, *florem equitum* R. *ornamentum civitatis*, *firmamentum reip. publicanorum ordine contineri*.

§. V. De tranſvectione equitum.

Dignitas equitum ſenatoriæ proxima fuit, quia ex iis ſenatores legebantur; (*f*) *unde* hic ordo *ſenatus ſeminarium* eſt dictus; (*minor ordo Martiali* vocatur IV. 2.) (*t*). quam dignitatem etiam cenſus & reliqua, quæ jam diximus, adſtruunt: & hinc quoque *ſplendor* equitibus proprie tribuitur. (*u*) Nec parvum huic ordini ſplendorem afferebat *annua tranſvectio*: (*x*) quæ fiebat hoc modo. Quotannis idibus *quinctilibus*, hoc eſt, decimo tertio (*legend. decimo quinto*) die *menſis Julii* omnes equites corona oleaginea cincti, togas palmatas (*y*) ſive *trabeas* induti, equis ſuis inſidentes, & ornamenta militaria, quæ ab imperatoribus virtutis cauſa acceperant, manu geſtantes ab æde *Honoris* extra urbem ad Capitolium tranſvehebantur. Et hoc quidem quotannis fiebat: (eoque tempore etiam in jus eos vocare non licebat) (*z*) ſed quinto quoque anno, dum ita tranſveherentur, ad cenſorem in ſella curuli ante Capitolium ſedentem accedebant, & ex equis deſcendentes manu eos ante cenſorem traducebant. Quod ſi tum eques aliquis eſſet corruptis moribus, (*a*) vel cenſum ſuum equeſtrem minuiſſet, vel denique equum negligentius habuiſſet, (*b*) cenſor, ut *equum venderet*, jubebat, (iſque proprie *impolitiæ*, hoc

(*) (*Vid. celeb. Burmanni Diſſert. de vectigal. pop. Rom.*)
(*f*) *Vid. Ovid. Triſt. IV.* 10. 35.
(*t*) *Liv. XXXXII.* 61. *Lamprid. Alex. Sev. c.* 10.
(*u*) *Cic. Fam. I.* 7. *& ibi Manut. quem vide & ad* 87. *in Ver. II.* 71. (*x*) *Vid. Dion. Hal. VI.* 13. (*Addo Valer. Max. II. c. ext.* 9. *e prima edit.*)
(*y*) *Vide Octav. Ferr. de re veſt. II.* 7. *&* 8. (*Plin. XV.* 4.)
(*z*) *L.* 2. *D. de in jus voc.* (*a*) *Vid. Suet. Caj. c.* 16.
(*b*) *Gell. IV.* 20.

hoc est, *incuriæ* notari dicebatur (*c*); atque eo ipso talis eques ordine equestri motus censebatur; sin placuisset eques, *equum traducere* jubebatur (*d*). Recitabat etiam censor hac occasione equitum catalogum; &, quem primum recensuisset, is *princeps juventutis* dicebatur (*e*): non quidem quod revera omnes juvenes essent, (multi enim in hoc ordine consenuerunt, & quidem viri illustrissimi, ut e. g. *Mæcenas* ille Augusti Imperatoris amicus, (& Pomp. Atticus) sed quod prima institutione ita fere fuissent: & præterea ætas juvenilis olim apud Romanos ad annum ætatis quadragesimum quintum extendebatur (*f*): nec ex nostris hodie moribus de hac appellatione, & similibus, judicari debet, cum *adolescentulus* etiam dicatur Julius Cæsar, cum pontificatum maximum peteret, (*g*) cum tamen esset annorum triginta sex, ut ex *Svetonio* patet, qui eum quæsturam anno demum trigesimo tertio ætatis gessisse scribit; (*h*) & postea etiam ædilitatem, antequam pontifex fieret, gessit (*i*). Et seipsum *adolescentem* vocat *Cicero*, cum jam esset consul (*K*). Sub principibus hæredes imperii *principes juventutis* sunt dicti (*l*).

CAPUT IV.

De Ordine Populari.

§. 1. *De differentia vocum populus & plebs.*

Populi appellatio diverse sumitur: *Primo* enim notat *universam aliquam gentem*, ut cum dicimus, e. g. *clementiam populi Romani*, *fortitudinem populi Carthaginiensis*. *Secundo*, aliquando opponitur *senatui*, ut in celebri illa formula, quæ his literis denotatur S. P. Q. R. significantibus, *senatum*, *populumque Romanum*. *Tertia* significatio est, cum omnes, qui neque senatores, neque equites sunt, *de populo* esse dicuntur; atque ita in hujus capitis inscriptione sumitur. Hac autem notione *Cicero* (*a*) & *Livius* aliquando voce *plebis* utuntur; (*b*) licet hæc

(c) *Id. IV.* 12. (d) *Ovid. Trist. II.* 89. (e) *Vid. Tac. Annal. I.* 3. (f) *Dion. Hal. IV.* 16. (g) *Sall. Catil.* 49. (Et *Liv. IX.* 17. *Alexandrum M. adolescentem ait decessisse. Plura in Synonymis nostris dabimus.*) (h) *c.* 7. (i) *Vid. Manut. ad Sallust. d. l.* (K) *Phil. II. f.* (l) *Vid. numm. ap. Spanh. Diss. XII. p.* 153. (*Suet. Calig.* 15. *Tac. Ann. I. F. R.*)

(a) *Pro Balbo c.* 15. (b) *Etiam Ovid. Fast. II.* 127.

hæc vox proprie *genus* potius, quam *ordinem* significet; ut, cum dicimus, *conſules eſſe creatos de plebe*, hoc eſt, *ex iis, qui patricii non erant*. Itaque, poſtquam ſenatores de plebe legi cœperunt (quod a decemviris primum factum eſt, ut diximus (*c*)) triplex ordo & patriciorum & plebejorum exſtitit, ita, ut diceretur aliquis *civis Romanus patricius ſenator*, *patricius eques*, *patricius de populo*; & rurſus, *civis Romanus ſenator plebejus*, *eques plebejus*, *& plebejus privatus*.

§. II. *Differentia inter patricios & plebejos.*

Hic porro notandum, *patricios*, Εὐπατρίδας Græce, apud Romanos fere ſimiles fuiſſe iis, quos nos hodie *nobiles* vulgo dicimus; ſcilicet, fuiſſe eos, qui ex antiquiſſimis familiis erant orti, licet ipſi honores nullos geſſiſſent: (*) *nobiles* vero eorum conveniſſe cum iis, quos nos hodie vulgo *patricios* vocamus; ii nempe erant, qui vel ipſi, vel quorum majores magiſtratus curules geſſerant, & inde *jus imaginum* habebant, hoc eſt, qui majorum ſuorum imagines in atriis ædium ſervare, (*d*) &, ut illæ in pompa funebri præferrentur, curare poterant; licet ex antiquiſſimis illis familiis orti non eſſent. Dico autem hoc jus non fuiſſe, niſi eorum, qui magiſtratus curules geſſerant; nam tribunatus, quæſtura, & alii inferiores magiſtratus hoc jus non dabant. Hæ imagines, ut ὡς ἐν παρόδῳ illud addamus, nihil aliud fuerunt (*e*) quam expreſſæ humerorum tenus corporis e cera effigies (*f*); quas in atriis ædium collocare ſolebant ligneis thecis, ſive armariis incluſas, eaſque non niſi diebus feſtis aperuiſſe videntur. Iis ſubſcripti erant *tituli*, ſive *indices honorum*, & rerum in iis honoribus geſtarum (*g*): & hinc *imagines* aliquando pro *ipſa nobilitate* ponuntur (*h*). Aliquando autem in eadem gente erant & patriciæ, & plebejæ familiæ (*i*); ut, e. g., in gente *Claudia*, in qua fuerunt

(*c*) *Vid. Sigon. de antiquo jur. civ. Rom. II.* 2.
(*) (*Vid. etiam Hiſt. Acad. liter. Pariſ. tom.* 1. *p.* 104.)
(*d*) *Vid. Juven. Sat. VIII. init.* (*e*) *Plin. XXXV.* 2.
(*f*) *Juven. l. d.* (*g*) *Vid. vet. Scholiaſt. ad Juven. X.* 57. *& hinc* vir honoratiſſimæ imaginis futurus ad poſteros *dicitur ap. Liv.* III. 58. (*h*) *Tacit. Hiſt.* II. 76.
(*i*) *Vid. infra ſect. VI. c.* 5. §. 1.

Claudii Regillenſes, *Pulchri*, *Nerones*, omnes patricii: *Claudiorum* vero *Marcellorum* familia plebeja erat, (*k*) licet patriciis ejuſdem gentis familiis longe nobilior. Hoc autem accidebat (*l*) duabus potiſſimum de cauſſis: primo, ſi patricius aliquis ad plebem ſe contuliſſet, quod ſæpe faciebant patricii; vel, ut tribuni plebis fieri poſſent, eaque ratione inimicos ſuos vexare; (cujus rei exemplum illuſtre habemus in nobili illo, non virtutibus, ſed flagitiis, *Clodio*, Ciceronis inimico (*m*)) vel, ut facilius honores favore plebis conſequerentur. Secunda hujus rei cauſa erat *civitatis beneficium*; qui enim civitate donabantur plebeji fiebant, non vero patricii; & tamen ejus, cujus beneficio in civitatem venerant, nomen aſſumebant: quemadmodum videmus in *Cornelio Balbo*, qui *L. Cornelii Lentuli* beneficio (*n*) civitatem adeptus erat. Quod ſi patricius a plebejo, aut plebejus a patricio adoptaretur, ille quidem in ordinem adoptantis tranſibat; verum hoc perſonam ejus non excedebat (*o*).

Initio reipublicæ ingens differentia inter patricios & plebejos fuit; ita, ut illi ſoli ſacra facere, & ſacerdotia ac magiſtratus gerere poſſent; neque plebs jus connubiorum cum ipſis haberet (*p*): ſed hæc fere omnia ſenſim cum plebe ſunt communicata, ut ſuis locis docebimus.

§. III. *De patronis & clientibus.*

Ut autem nexus aliquis inter patricios & plebejos eſſet, Romulus inſtituit, ut quiſque homo plebejus (*q*) quem vellet ex patriciis *patronum* ſibi deligeret; cujus ipſe, quod eum *coleret*, *cliens* diceretur. *Patroni* (τῇ προσάτῃ) (*r*) *munus* erat clienti de jure reſpondere, lites pro eo ſuſcipere: uno verbo, ejus cauſſa facere quidquid parentes liberorum cauſa vulgo facere ſolent. *Cliens* vero patronum omni modo, qua viribus, qua opibus juvare debebat. Patroni etiam clientum, ſi inteſtati de-

(k) *Suet. Tiber. c.* 1. (l) *Vid. Strein. de gent. Rom. apud Græv. tom. VII. Ant. p.* 1114. (m) *Suet. Jul. c.* 20.
(n) *Vid. P. Manut. argum. in orationem Cic. pro Balbo.*
(o) *Vid. Strein. de gent. Rom. p.* 1124. (p) *Liv. IV.* 2.
(q) *Dion. Halic. II.* 9. (r) *Plut. Romul. p. m.* 25. (*Eidem cliens dicitur* πελάτης, *& ſic in Gloſſ. Lab.*)

deceſſiſſent, legitimi hæredes erant; & ideo quoque legitimi liberorum eorum tutores; (*f*) quia plerumque ubi ſucceſſionis eſt emolumentum, ibi & tutelæ onus eſſe debet. Jus hoc erat hæreditarium, & ſanctum adeo, ut clientes hoſpitibus & cognatis præferrentur. (*t*) Hujus juris ſimilitudine creſcente republica univerſi populi in clientela illuſtrium familiarum fuerunt, ut *Siculi* in clientela Marcellorum (*u*), *Allobroges* in clientela *Fabiorum*, (*x*) *Cyprus* & *Cappadocia* in clientela *Catonis*, (*y*) *Bononienſes* in clientela *Antoniorum* (*z*). Vid. *Dial. de Cauſſis corr. eloq. c.* 36. Erant autem fere in clientela familiæ ejus Imperatoris, qui eos primum ſubegerat, quemadmodum in majore parte allatorum exemplorum videmus.

Atque ita vidimus tres illos ordines, ex quibus populus Romanus conſtitit, (*a*) ſi vocem *populus* ſumamus ea notione, quam primam initio hujus capitis poſuimus. Hac mente capite ſecundo diximus, penes populum fuiſſe poteſtatem creandi magiſtratus, ferendi leges, & pacis bellique arbitrium; quod jam inde ab initio reipublicæ obtinuit, ita ut regi nihil fere præter curam ſacrorum (*b*) relictum eſſet, & præter adminiſtrationem rerum bellicarum, quæ plerumque celeritatem deſiderant, & ab uno facilius peragi poſſunt: unde conſtat *majeſtatem penes populum fuiſſe*, quod etiam ex *provocatione*, quæ ad populum ſemper fieri poterat, etiam (ab) rege (*c*), & (*d*) ex *ſubmiſſione faſcium*, quæ populo fiebat, patet (*e*).

(f) §. *un. Inſt. de legit. patron. tutel*
(t) *Gell. V.* 13. *&* XV. 1. (u) *Vid. Eminentiſſ. Noris ad Cenotaph. Piſan. diſſ. II.* 7. (*& Cic. divin. in Verr. c.* 1. *ibique Aſcon.*) (x) *Sall. Catil.* 41.
(y) *Cic. ad famil. XV.* 4. (z) *Suet. Aug. c.* 17.
(a) *Vid. Ovid. Faſt. IV.* 201. *Martial. VIII.* 15.
(b) *Vid. Serv. ad Virg. Æn. III.* 80.
(c) *Liv. I.* 26. (d) *Liv. ib. & III.* 15.
(e) *Vid. infra ſect. II. cap.* 3. §. 2. *Liv. II.* 7.

CAPUT V.

De Comitiis in genere.

§. I. *De Comitiis in genere.*

Comitia dicta sunt a *coeundo*, sive *comeundo*, ut veteres loquebantur; (*a*) unde etiam *comitium* dictus est locus in foro, ubi ad comitia curiata, & quandoque ad lites decidendas conveniebatur (*b*); sunt enim *comitia* nihil aliud, nisi *conventus universi populi ad ferendum de aliqua re suffragium*. Dico, *universi populi*; nam, si pars tantum conveniebat, *concilium* (*c*) potius dicebatur; licet hæ voces non nimis accurate loquentibus sæpius confundantur. (*d*) Dico præterea, *ad ferendum de aliqua re suffragium*; nam, si alia de causa populus conveniebat, non erant comitia.

Habebantur comitia a *magistratu*, vel in quibusdam causis a *Pontifice maximo*; (licet de Pontifice maximo dubitetur, Vid. cl. *Græv. Præf. ad tom. V. Antiquit. Rom.*) hoc est, *magistratus*, vel *pontifex maximus comitiis præerat*, *eaque dirigebat*; & quidem ab uno ex magistratibus, cui id vel sorte, vel comparatione, vel consensu obtigerat. Comitiis agebantur omnia, quæ summam rem publicam spectabant, & quorum potestatem penes populum fuisse diximus: iis scilicet magistratus omnes, & quidam sacerdotes creabantur: nam quidam cooptabantur a collegio, ut augures; leges ferebantur, (inter quas vel præcipue erant leges de bello indicendo, & de pace facienda), & judicia publica extraordinaria exercebantur. Magistratuum comitia semper in campo Martio habebantur; ad leges vero ferendas, vel ad judicia exercenda aliquando in foro, aliquando in Capitolio. Non poterant autem haberi comitia nisi *diebus comitialibus*, hoc est, *quibus cum populo agere licebat*.

§. II. *Comitiorum distinctio.*

Tria porro fuerunt *comitiorum genera*: primo nempe

(a) *Fest. voc Comitiales.* (b) *Varro de lingu. Lat.* IV. 32. *Vid. Plaut. Curc.* IV. 1. 9. (c) *Gell. XV.* 27.
(d) *Vid. P. Merul. de comit. pag.* 4. *edit.* 1575. *Grucch. Præf. ad libr. de comit. Rom.*

pe *curiata*, inſtituta a Romulo; ſecundo, *centuriata* ex præſcripto, ſive commentariis (*e*) Servii Tullii habita; tertio, *tributa*, a tribunis plebis a. u. 263. primum introducta. Nam *kalata* quæ dicuntur *comitia*, non faciunt aliud comitiorum genus, ſed ita dicuntur aliquando curiata & centuriata *comitia* ἀπὸ τοῦ καλῶ, ſive ab antiquo verbo *kalo*, hoc eſt, *voco*; & quidem proprie ea comitia, in quibus teſtamenta (*f*) condebantur, vel ſacerdotes creabantur.

CAPUT VI.

De Comitiis Curiatis.

§. I. *De modo habendi Comitia Curiata.*

Curiata comitia erant, quando populus curiatim, hoc eſt, *in curias* (κατὰ φρατρίας, unde legem curiatam νόμον φρατρικὸν dicit *Dio Lib. XLI. pag.* 112. *edit. regiæ* 1548.) *diviſus ſuffragia ferebat; ita ut, quod plures curiæ juſſiſſent, id juſſum populi diceretur*: ergo ſtatim ac ſexdecim curiæ in unum conſenſiſſent, finis erat comitiorum; cum univerſus populus in triginta curias, ut vidimus, eſſet diviſus. Habebantur autem hoc modo: convocatis per præconem curiis, is qui comitia habebat, rogationem ſuam populo exponebat; tum populus in ſuas quiſque curias diſcedebat, quæ deinde eo ordine, quo ſorte exiverant, ſuffragium dicebant: quæ autem curia prima exibat, *principium* dicebatur (*a*). Haberi hæc comitia debebant *auſpicato* (*b*); atque adeo augures adeſſe oportebat. Requirebatur etiam in iis *auctoritas patrum* (*c*), ſive *ſenatus*, hoc eſt, *ut id, quod pluribus curiis placuiſſet, ad ſenatum referretur*: ſed poſtea creſcente plebis auctoritate, patres *in incertum comitiorum eventum auctores fiebant*, hoc eſt, *promittebant, ſe id, quod populus juſſiſſet, ratum habituros* (*d*). *Locus* his comitiis erat, ut præcedente capite jam diximus, *comitium*.

§. II. *Cauſæ Comitiorum Curiatorum.*

Cauſæ comitiorum curiatorum primis quidem temporibus, cum nulla alia comitia eſſent, fuerunt

 omnes

(*e*) *Liv.* I. 60. (*f*) §. 1. *Inſt. de teſtam. ordin. & ib. omn. Theophil.* (*Vid. Gell. XV.* 27.) (*a*) *Liv.* IX. 38. *Vide legem antiquam apud Frontin. de aquæd. lib.* II. *n.* 1667. *tom.* IV. *Græv.* (*b*) *Vide Gell.* XIII. 14. *Cic. pro domo c.* 15. *de har. reſp. c.* 23. (*c*) *Dion. Halic.* II. 14. *Cic. pro Planc.* 3. *omn.* (*d*) *Liv.* I. 17.

omnes res, quas populi arbitrio permiſſas fuiſſe diximus. Verum poſtea, inſtitutis primum comitiis centuriatis, & deinde etiam tributis, hæc comitia minus celebrari cœperunt; maxime cum lex *Publilia* de minoribus magiſtratibus tributis comitiis creandis perlata eſſet (*). Ergo poſt hæc duæ tantum generales cauſæ horum comitiorum habendorum fuerunt: ſcilicet prima cauſa fuit, ut leges quædam ferrentur; ſecunda, ut ſacerdotes quidam crearentur. Prima & præcipua lex his comitiis lata fuit de *imperio magiſtratibus dando*, hoc eſt, *de adminiſtratione rei bellicæ*, (e) ſine qua lege nemini rem militarem attingere licebat (f): magiſtratus autem, quibus imperium dabatur, erant dictatores, conſules, proconſules, prætores, propræ tores; & denique quæſtores, qui jure prætorio in provincias mittebantur. Verum poſtea ad uſurpationem quamdam vetuſtatis, & auſpiciorum cauſa triginta tantum lictores, qui curias convocare ſolebant, in ſuffragia iverunt, ſi lex de imperio ferenda eſſet. Secundo, lex de *Camillo* ab exilio revocando his comitiis fuit lata. (g) Tertio, lege curiata etiam fiebant *arrogationes*, cum civis R. injuſſu populi ſtatum ſuum mutare non poſſet (h); (quæ ſunt *hominis ſui juris in filium aſſumtiones* (i)) eaque lex arbitris pontificibus ferebatur; ſcilicet ita, ut illi, an juſta cauſa arrogationis eſſet, cognoſcerent. Quarto, antiquiſſimis temporibus quidem *teſtamenta* ſua his comitiis condebant; & tum proprie *kalata* comitia dicebantur. (k) Quinto, in iis fiebant *ſacrorum deteſtationes*, (l) hoc eſt, *hæredi, aut legatario cuidam denunciabatur, ſacra, quæ hæreditatem ſequebantur, eſſe ſuſcipienda*. *Cic. de legib. II. 9.* unde apud *Plautum* (m) *ſine ſacris hæreditas* vocatur, *quæ ſine ulla incommoda appendice alicui obvenit*. Talia ſacra fuerunt e. g. in gente *Nautia*, *Serv. ad Æn. II.* 166. *III.* 407. *V.* 704. in gente *Horatia*, *Liv. I.* 26. in gente *Fabia*, *id. V.* 46.

Se-

(*) (*Vid. cap.* 8. §. 1. *pag.* 44.) (e) *Vid. Liv. V.* 52. *Cic. de leg. agr. or. II.* 12. *& Philipp. V.* 16. (f) *Vid. Grucch. & Sigon. diſputationes de hac materia in tom. I. Theſ. Græv.* (g) *Liv. V.* 46. (h) *Vid celeberr. Noodt ad tit. D. de adopt.* (i) *L.* 1. §. 2. *ff. de adopt. Tac. Hiſt.* 1. 15. (k) §. 1. *Inſt. de teſtam. & ibi Theophil.* (l) *Vid. Græv. Præf. ad tom. I. Theſ. Antiqu. Rom. Scalig. ad Feſt. voc. Puri.* (m) *Captiv. IV.* 2. 8. *Feſt. voc. ſine ſacris.*

Secunda horum comitiorum cauſa fuit *ſacerdotum* quorundam *creatio*, qui erant *flamines*, & *curio maximus* (*n*). Quod autem diximus ſubſecutis primam rempublicam temporibus triginta tantum lictores in ſuffragium iviſſe, (*o*) ſciendum eſt, hoc dumtaxat factum fuiſſe dicis cauſa, cum lex militaris eſſet ferenda. Habebantur hæc comitia non niſi a majoribus magiſtratibus, quia ſcilicet auſpicato haberi debebant; (minores enim magiſtratus auſpicia non habebant (*p*)) initio nempe reipublicæ a rege; poſtea a conſule, dictatore, prætore, & interrege; ſacerdotum vero creandorum cauſſa a pontifice (*q*): licet hoc poſtremum non ſatis certum ſit.

CAPUT VII.

De Cenſu, & de Comitiis Centuriatis.

ALterum, & præcipuum quidem, comitiorum genus fuerunt *comitia centuriata*, (ἡ λοχιτῖς ἐκκλησια, quæ etiam *majora* dicuntur (*a*) *quibus populus per claſſium centurias* (κατὰ λόχους) *diviſus ſuffragia ferebat*; *ita ut, quod plures centuriæ juſſiſſent, id ratum haberetur*. Sed ante quam de iis plura dicamus, prius explicandum eſt, quid fuerit cenſus; abſque eo enim, quæ claſſes (συμμορίας vocat Dion. Hal. VII. 59.*) quæ *centuriæ* fuerint, intelligi nequit.

§. I. *De Cenſu.*

Cenſus eſt enumeratio populi cum æſtimatione facultatum. Inſtituit eum Servius Tullius ſextus Romanorum rex ſapientiſſimo plane conſilio; qui juſſit, ut omnes cives, ſive intra ſive extra urbem habitarent, bona ſua jurati *cenſerent*, (*b*) hoc eſt, *æſtimarent*; & illum cenſum, ac ſimul numerum & nomina uxorum, liberorum, (& ſuam liberorum-

(n) *Vid. Gruech. de comit. Rom. III.* 2.
(o) *Cic. Agr. II.* 12. (p) *Gell. XIII.* 15.
(q) *Vid. Grucch. d. lib. III.* (a) *Cic. poſt. redit. in ſenat.* 11. (*) (*Iſ. IV.* 18. & 16. *etiam* συντάξεις.)
(b) *Dion. Hal. IV.* 15.

rumque ætatem (*c*)) ſervorum, & libertorum, item domicilii locum indicarent (*d*); qui ſecus feciſſent, eorum bona publicarentur, ipſi virgis cæſi venumdarentur (*e*), quaſi qui ſibi ipſis libertatem abjudicaſſent. (*f*) Præterea prudentiſſime inſtituit, ut cum *Paganalia* celebrarentur in ſingula capita certum numiſmatis genus conferretur; ſed aliud a viris, aliud a mulieribus, aliud denique ab impuberibus (*g*). Et hac ratione certo, breviter, & quaſi uno intuitu omnium civium numerum & opes, atque adeo totius civitatis vires poterat cognoſcere. Inde omnes cives pro ratione cenſus in ſex *claſſes* diſtribuit, (*h*) quæ rurſus in *centurias* erant diviſæ modo, quem tabula juncta indicat. (*) Et in acie etiam ſingulis claſſibus locum digniorem pro ratione cenſus adſignavit, ita, ut quintæ claſſis cives non niſi inter velites militarent (*i*). In infima *claſſe*, (licet hæc proprie *claſſis* non haberetur, unde quinque dumtaxat claſſes nominat *Livius* III. *cap.*30.) videmus nominari *proletarios*, & *capite cenſos*. (*k*) *Proletarii* ita dicebantur, quod quaſi *proli* tantum *procreandæ* vacarent; unde *proletarium ſermonem* pro *vili* eleganter dicit *Plautus*, *Milit. glor. A.* III. *S.* 1. *verſ.*157. *Capite cenſi* vero erant, in quibus non pecuniæ, ſed capitis tantum ratio habebatur; & qui nihil aliud quam civium numerum augebant. Qui in prima claſſe cenſebantur, ſoli proprie *claſſici* dicebantur, reliqui omnes *infra claſſem* (*l*); (illos Græce τὺς ἐν τιμήματι dicas; nam τιμήματα *claſſes* vocat *Plut. Solon. p. m.* 87. *f.* niſi potius λαβεῖν τὰ τιμήματα τῶν πολιτῶν apud eum ſignificat, *cenſum agere*) unde

(c) *Id. V.* 75. (d) *Vid. L.* 4. *ff. de cenſibus.*
(e) *Cic. Or. pro Cæcin.* 34. (f) *Ib. l. ſt. cit.*
(g) *Dion. Hal.* IV. 15. (*Conf. Levitic.* XXVII.)
(h) *Liv. I.* 43. (*) (*Notulæ in hanc tabulam. In* 1. *ſerie n.* 1. *lege* Civium. *In* 3. *ſerie n.*1. *lege* ſecundum Livium. *Ib. n.* 2. *adde:* huic claſſi Dionyſius Hal. illa fabrum centurias adjicit. *Ib. n.*4. de accenſis nihil Dionyſ. ſed σαλπιστῶν, τυμπανιστῶν, & βυκανιστῶν meminit. *Ib. n. f. lege* ſeniorum *XV.* juniorum *XV.* Livius in his accenſos, cornicines, tibicineſque in tres ſcribit centurias diſtributos. *Poſtremo in* 4. *ſerie adde:* arma ſingularum claſſium recenſent Livius I. 43. & Dionyſius Hal. IV. 16. 17. Hic ib. c.18. CLXXXXIII. centurias omnino fuiſſe ait.)
(i) *Dion. Hal. IV.* 16. *ſeq.*
(k) *Gell. XVI.* 10. (l) *Id. VII.* 13.

TABULA CLASSIUM & CENTURIARUM PRO RATIONE CENSUS.

PRIMA CLASSIS civium ditissimorum.	**CENSUS** C. ↀↀ. sive 100000. æris, hoc est nostra moneta 1000. imperiales, vel, ut alii, Philippei.	**CENTURIÆ LXXX.** Seniorum xxxx. juniorum xxxx. quibus additæ 18. equitum centuriæ, & duæ fabrorum secundum LIVIUM.	Seniores ad urbis custodiam præsto esse, juniores foris bella gerere debebant. Vide notulam.
SECUNDA CLASSIS ditiorum.	**CENSUS** LXXV. ↀↀ. sive 75000. æris, hoc est, 750. imperiales.	**CENTURIÆ XX.** Seniorum X. juniorum X. Huic classi DIONYS. HAL. illas fabrum centurias adjecit.	
TERTIA CLASSIS divitum.	**CENSUS** L. ↀↀ. sive 50000. æris, hoc est, 500. imperiales.	**CENTURIÆ XX.** Seniorum X. Juniorum X.	
QUARTA CLASSIS mediocrium.	**CENSUS** XXV. ↀↀ. sive 25000. æris, hoc est, imperiales 250.	**CENTURIÆ XX.** Seniorum X. juniorum X. quibus additæ 2. tibicinum & accensorum, juxta DION. HAL. Vid. not.	
QUINTA CLASSIS infodicorum.	**CENSUS** XI. ↀↀ. sive 11000. æris, hoc est, imperiales 110.	**CENTURIÆ XXX.** Senior. xv. juniorum XV. Livius 3. tibicinum & accensorum centurias huic classi adscribit. Vide not.	
SEXTA CLASSIS tenuissimorum.	**CENSUS** Minor XI. ↀↀ. æris, hoc est, minor 110. imperialibus.	**CENTURIA UNA** Duntaxat, in qua etiam proletarii & capite censi, qui omnes a militia & tributis immunes.	

de hodieque *classicos auctores* (*m*) pro *antiquis & probatis* vulgo dicimus. Hinc quinque tantum classes memorat *Sallust. Or.* II. *de rep. ord. Liv.* III. *c.* 30. *Ascon. in Cornel.* I. *p.* 968. *edit. Græv.* Arma quæque classis habebat digniora (*n*) pro ratione census; quinta autem classis nihil habebat præter fundas (*o*), & extra ordinem militabat (*p*). Mirum autem nemini videri debet, tot centurias fuisse ditissimorum, mediocrium pauciores, infimorum tantum unam; sciendum enim est ditiorum centurias parvo admodum civium numero constitisse, cum ultima centuria omnibus aliis simul sumtis forte major fuerit: & hæc in tres quasi classiculas subdivisa fuisse videtur (*q*).

§. II. *Causa hujus instituti.*

Causa hujus instituti non una fuit. *Prima* erat, ut in ferendis suffragiis omnis fere potestas penes ditiores esset: cum enim in comitiis centuriatis singularum centuriarum singula valerent suffragia, & ditissimorum (equitum & fabrorum centuriis illis additis) centuriæ essent centum, reliquorum autem tantum nonaginta & tres, manifestum est adversus illorum consensum reliquas classes nihil potuisse (*r*). Et hinc C. Gracchus legem promulgavit, ut ex confusis quinque classibus sorte centuriæ vocarentur (*s*). *Altera* causa fuit, ut tributorum onera maxime in ditissimos inclinarentur (*t*), cum non amplius per capita, sed pro ratione census tributum penderetur. *Tertia* denique causa fuit, ut militiæ gerendæ onus in eosdem derivaretur; cum enim pauciores essent ditissimi, & in plures centurias divisi, sine ulla fere intermissione militabant. Unde etiam resp. fidelioribus militibus utebatur; cum ditiorum magis interfit remp. salvam esse. Atque ita licet omnis in republica potestas revera penes ditiores tantum esset (*u*), non tamen hoc inique ferebant pauperes, cum divites simul omnia fere onera sustinerent: & cum præterea pauperiores quoque viritim in suis quisque centuriis sententias rogaren-

(m) *Id. XIX.* 8. (n) *Liv. I.* 43. (o) *Dion. Hal. V.* 67. (p) *Dion. Hal. IV.* 17. (q) *Vid. Lipsi. de mil. Rom. I.* 2. (r) *Dion. Hal. VII.* 59. (*Liv. I.* 43.) (s) *Sall. de rep. ord. or.* 11. (t) *Dion. Hal. IV.* 19. (*Liv. I.* 47. *f.*) (u) *Ibid. c. seq.*

garentur, omnes ſe pari jure rempublicam adminiſtrare arbitrabantur (x), quemadmodum ima plebs ſæpe talibus artibus deludi amat. Et hæc reipublicæ apud Romanos conſtitutio, quamdiu ipſa reſpublica ſalva, hoc eſt, libera fuit, eſt ſervata.

§. III. *De Cenſu & Luſtro.*

Cenſu peracto *luſtrum condidit* Tullius, hoc eſt, in campo Martio *ſuem, ovem,* & *taurum* circum exercitum, ſive circum populum Romanum ibi congregatum ducendo eum *luſtravit*: (unde *luſtrare* etiam pro *circumire* ponitur. *Virg. Ecl. X. verſ.* 55.) eaque animalia mox immolavit; quod ſacrificium *ſuovetaurilia*, vel potius *ſolitaurilia* eſt dictum; quia *ſolidum*, ſive *integrum* (y) (id enim *ſollum Oſcorum* lingua (z) ſignificat) *taurum* mactabant. *Luſtrum* autem vocatum eſt a *luendo*, hoc eſt, *ſolvendo*; quia eo tempore omnia vectigalia a publicanis *luebantur*, ſive *perſolvebantur* cenſoribus (a): & quia hoc *quinto* quoque anno fiebat, *luſtrum* pro *tempore quinquennali* ſæpe, Poetis maxime (b), ponitur: differt autem luſtrum ab *olympiade*, quæ quarto quoque anno finito apud Græcos celebrabatur (*). *Condi* ſolebat *luſtrum* (hæc enim eſt propria huic rei dictio) olim a rege, eoque pulſo a conſule; donec a. u. 310. cenſores, proprius huic rei magiſtratus, crearentur: & olim quidem condebatur in foro; poſtea in *villa publica* in campo Martio (c). Cenſa ſunt primo luſtro civium *octoginta millia* (**). Et hæc de cenſu: de ipſis porro comitiis centuriatis jam dicemus.

§. IV. *De ipſis Comitiis, & primo de ipſorum cauſſis.*

Centuriata comitia habebantur tribus de cauſſis. Primo, *ut magiſtratus crearentur*: ſecundo, *ut leges ferrentur*: tertio, *ut judicium perduellionis exerceretur*.

Primo, *magiſtratus* his comitiis *creabantur*, omnes

(x) *Dion. Hal. l. d.* 21. (y) *Virg. Æn. VI.* 253.
(z) *Feſt. voc. Solitaurilia.* (*Quinct. I.* 5. *f. & qui ad eum laudantur.*) (a) *Varro de ling. Lat. V.* 2.
(b) *Horat. Od. IV.* 1. 6. *Stat. Syl. II.* 5. (*) (*Doctorum diſſidium circa olympiadis notionem facillime ex Dion. ſ. Halic. l.* 74. 75. *&c. componitur.*) (c) *Liv. IV.* 24.
(**) *Liv. I.* 44. *At Dion. IV.* 22. *e cenſoriis tabul. LXXXV. millia, demtis CCC. numerat.*

magiſtratus majores ordinarii, hoc eſt, conſules, & prætores: tum extraordinarii, quales fuerunt cenſores, decemviri legum ſcribendarum, & tribuni militum conſulari poteſtate. (Qui ſic creati in annum ſequentem *deſignati* dicebantur. Vid. unius *Ciceronis* titulos *epiſtolarum*.) Unus præterea *ſacerdos* his comitiis creatus eſt; nempe *rex ſacrorum*; qui quidem magiſtratus non erat, ſed ei dignitas tamen a populo non alia ratione, quam ſi fuiſſet magiſtratus, dabatur.

Secundo, *leges* his comitiis *ferebantur* fere omnes, quæ a magiſtratibus majoribus promulgabantur; nam quaſdam curiatis comitiis latas fuiſſe vidimus: ſic, e.g., lex *Valeria de provocatione ad populum*, leges *duodecim tabularum* (*d*), lex *de Cicerone ab exilio revocando* (*e*), & ſimiles his comitiis latæ ſunt; eæque *plebiſcitis*, quæ tributis comitiis conſtituebantur, opponuntur. Tum lex, qua *bellum* populo alicui, aut regi *indicebatur*, centuriatis comitiis ferenda fuit (*f*); nam *de pace facienda* ferebatur comitiis tributis. Tertio, *judicium* unum, idque capitale, his comitiis exercitum fuit, nempe *judicium perduellionis* (*g*): ſic enim in lege duodecim tabularum erat, *de capite civis, niſi per maximum comitiatum*, (hoc eſt, *comitiis centuriatis*) *ne ferunto*. *Perduellis* autem eſt, (*h*) *qui hoſtili in rempublicam animo eſſe deprehenditur*; (vel brevius, ſi quis eum *hoſtilitatis reum* diceret) *perduelles* enim veteres *hoſtes* vocabant (*i*). *Angli* hodie illud crimen vocant *High treaſon*; (*Hoog verraad* nobis) *Galli* vero barbare, *crimen læſæ majeſtatis in primo capite*. Diverſum igitur eſt hoc crimen a *crimine majeſtatis*, & eo gravius: nam perduellionis crimine tenetur, (*k*) qui civem Romanum quaſi peregrinum tractaverit; aut contra leges *Porciam* (Vid. *Vaill. de fam. Rom. gent. Porcia num.* 10.) & *Semproniam* ſervili ſupplicio affecerit: vel etiam qui regnum affectavit; quod *crimen regni* vocat *Ovid. Faſtor. VI. verſ.* 189. Cum igitur jus civitatis plane penes populum eſſet, merito, qui hoc jus aliqua ratione violaſſet, judicio populi ſubjiciebatur. Deinde hoc

(*d*) *Liv. III.* 34. & 37. (*e*) *Ipſe Cic. ad Attic. IV.* 1.
(*f*) *Liv. VI.* 30. (*g*) *Vid. Liv. VI.* 20. (*h*) *L. ult. D. ad leg. Jul. majeſt.* (*i*) *L.* 214. *pr. D. de verb. ſignif.*
(*k*) *Vid. Cic. in Verr. I.* 5. *Grucch. de comit. Rom. l.* 2.

hoc crimine reus eſt, qui, aut regnum affectavit, aut omnino aliquid per proditionem contra reipublicæ commodum molitus eſt. *Majeſtatis* vero crimen erat ſeditionem in exercitu concitaſſe, magiſtratui pro imperio agenti reſtitiſſe, & ſimilia.

§. V. *De iis, qui his Comitiis interveniebant.*

Hæc comitia *habebantur* a magiſtratibus majoribus (*l*), hoc eſt, a conſule, prætore, dictatore, vel interrege, & ab hoc tantum, ſi magiſtratus creandi eſſent: cenſores enim populum quidem centuriatim convocabant; ſed hæc tamen proprie comitia non erant, ut ex data comitiorum definitione patet; non enim conveniebat populus ad *ferendum de aliqua re ſuffragium*. At ſi rex ſacrificulus eſſet creandus, habebantur a Pontifice.

Intereſſe iis poterant omnes, qui *pleno jure* cives Romani erant, hoc eſt, *qui jus ſuffragii habebant*, ſive illi in urbe, ſive extra urbem in municipiis, vel coloniis, quibus id juris datum eſſet, habitarent. Anno urbis *663*. a *L. Julio Cæſare* conſule lata lex eſt, qua univerſæ Italiæ civitas cum ſuffragio data fuit; licet *Grucchius* (*m*) putet etiam tempore Ciceronis colonias quaſdam jus ſuffragii non habuiſſe.

§. VI. *De iis, quæ ipſa Comitia præcedebant.*

Ante comitia per *trinundinum*, hoc eſt, per *tres nundinas* (εἰς (*n*) τριτὴν ἀγορὰν) ſive per *dies viginti & octo* (*) edictum proponebatur, (ſaltem tem-

(*l*) *Vid. Gell. Noct. Att.* VII. 9. (*Nullum ibi de comitiis verbum, ſed videatur* XIII. 15.) (*m*) *De com. Rom.* I. 3.
(*n*) *Dion. Hal.* VII. 58.
(*) (*Sed rectius Puteanus de Nund. Rom.* III. *trinundinum ait dierum ſeptem & decem fuiſſe. Vid. Gronov. ad Gell.* XX. 1. *Sic ſane hodie de ternis promulgationibus, quas proclamationes dicimus, & quæ octavo quoque die fiunt, poſtrema in diem* XV. *incidit, non in* XXII. *Et tamen aliter etiam erratum in numero* XXVIII. *dierum; quaſi nundinæ decimo quoque die recurriſſent: ſaltem* XXV. *dies numerari oportuiſſet. Non ignoro quidem Macrobio Sat.* I. 16. *ruſticos dici octo diebus in agris opus feciſſe: nonum autem die veniſſe Romam &c. Sed, niſi pro* VII. *ſciolus quis* VIII. *ſcripſit, ille quam maxime falſus eſt: cum inter duas nundinas ſeptem tantum dies medii fuerint, ut non modo Hatic. ſcribit* VII. 58. *ſed & Kalendarium vetus oſtendit, in quo octonæ literæ* a b c d e f g h *continue recurrunt. Quem (Macrobii) librarii errorem fere omnes ceſtatim ſunt ſecuti. Et ſimilis circa olympiadas commiſſus a multis error. Ignoſcas quæſo, lector, ſi, quia Puteani libello careo, juſto longior fui.* (*Videatur omnino Cl. Drakenborch. ad Liv.* III. 35. F. R.)

tempore Ciceronis : antea enim in magiſtratibus creandis hoc omiſſum videtur) quo dies comitiorum edicebatur, ut cives in agris, vel extra urbem degentes etiam adeſſe poſſent ; idque lege *Junia Licinia* cautum erat. *Cic. ad Att. II. 9. & ib. Manut.* Vid. *eumd.* & *Abram. ad orat. pro Sext. c.* 64. Quod ſi legibus ferendis comitia eſſent , etiam ſummarium legis proponebatur, ut ita quiſque , an ea ſua denda, an vero antiquanda eſſet, apud animum ſtatuere poſſet ; & nundinis a *latore legis* recitabatur, ac ab amico aliquo diſerto (qui *auctor legis*, (*o*) Græcis ὁ γράφων, (*p*) dicebatur) oratione habita ſuadebatur ; qualis fuit, e. g., *oratio Ciceronis pro lege Manilia* , (& hoc idem fiebat in judiciis) quod proprie eſt *promulgare legem* . Auctoritas ſenatus etiam his comitiis, ut curiatis, accedere debebat ; ſed poſterioribus temporibus patres ante ſuffragia in incertum comitiorum eventum auctores fiebant, quemadmodum capite præcedente de curiatis comitiis diximus . (*q*) Præterea ante comitia *auſpicia* rite *capi* debebant intra pomœrium : unde *auguſta centuriarum auſpicia* dicit *Cic. pro Mil. c.* 16. quod ſi non recte eſſet factum ; vel, ſi eſſet *obnunciatum*, hoc eſt, ſi *infauſta ſigna de cælo* eſſent *nunciata*, vitioſa erant comitia, & in alium diem rejiciebantur ſolemni formula auguris dicentis, *Alio die* (*r*) : poſterioribus autem temporibus auſpicia dumtaxat ad uſurpationem vetuſtatis retenta ſunt . Non poterant hæc comitia, ut neque alia, haberi niſi *diebus comitialibus* , ſive *quibus cum populo agendi jus erat* . Tali ergo die , ſacris in urbe prius rite peractis, populus in campum Martium deſcendebat : nam hæc comitia in urbe haberi non poterant, quia non niſi *exercitu imperato* habebantur ; (*s*) in urbe autem exercitum imperari nefas erat. Et olim quidem univerſus populus armatus, & ſub ſignis conveniebat ; poſtea vero pars populi in Janiculo monte excubuit, vexillo ex arce ſublato ; quod poſtremum *Dionis Caſſii* tempore adhuc obtinuit (*t*) . Ita inchoata comitia adhuc dirimi

(o) *Cic. ad Att. I. 19. Suet. Jul.* 16.
(p) *Lucian. Timone p. m.* 151. (q) *Liv. I.* 17
(r) *Vid. Cic. Phil. II.* 33. *& ibi Manut.* (*Briſſon. de form. p.* 119.) (s) *Feſt. voc. Juſti dies. Dio Caſſius lib. XXXVII.* (*Gellius XV.* 27.) (t) *Dio Caſſius d. l.*

rimi poterant, ſi etiam tum obnunciatum eſſet, vel, ſi aliquis *morbo comitiali* (quem *caducum* nos vulgo dicimus, & olim etiam *major* dicebatur (*u*)) corriperetur: vel etiam ſi tribunus plebis, aut alius magiſtratus e juſdem auctoritatis (*x*), ac ille erat, qui comitia habebat, interceſſiſſet ſolemni illo verbo, *Veto* (*y*); aut etiam ſi vexillum e Janiculo monte avulſiſſet. (*z*) Etiam tempeſtate exorta dirimebantur comitia, ita tamen, ut magiſtratus, qui jam creati eſſent, vitioſi non redderentur. (*a*)

§. VII. *Ipſorum comitiorum ratio.*

Congregato populo magiſtratus, qui comitiis præerat, concionem ad populum habebat (& tales conciones interdum etiam inter ipſa comitia habebantur ad emendicanda populi ſuffragia (*b*). Et quidem, ſi lex ferenda eſſet, ut eam populus vel juberet, vel vetaret: ſi vero magiſtratus creandi eſſent, ut ex iis candidatis, qui legitime petierant, quorumque adeo nomina accepta erant, ita ut eorum ratio comitiis haberi oporteret, magiſtratus eligeret: & ante legem tabellariam etiam alios, quam candidatos, populus creare potuit, modo ut legibus eorum ratio haberi poſſet.

§. VIII. *De Candidatis.*

Candidati autem dicebantur, *qui honores petebant, & hoc intra legitimos dies profeſſi* (*c*) *erant* (*d*), a *candida toga*, quæ petitionis erat ſignum: nam omnes quidem ditiores Romani vulgo *albam* togam geſtabant, non tamen *candidam*; qualis erat cum fullones eam creta addita (*e*) ſplendidam feciſſent: *candidum* enim proprie eſt *reſplendens* a verbo *candere*, quod idem notat ac *ſplendere*; unde *Horatius* etiam *purpuream* veſtem *candere* dixit (*f*), & idem rurſus *purpureos* vocat *olores* (*g*): & ſic quoque Græci λαμπρὸν *candidum* (*h*), λευκὸν vero *album* vertunt. Tunicas autem

(u) *Feſt. voc. Prohibere.* (x) *Vid. Aſcon. ad Verrin. III.* 45. (y) *Liv. VI.* 35. (z) *Dio lib. XXXVII de Rabir. perduellionis reo.* (a) *Liv. XXXX. fin.* (b) *Vid. inſigne exemplum apud Liv. XXIV.* 8. (c) *Cic. Agr. II.* 6. *Vell. Pat. II.* 92. (d) *Salluſt. Catil.* 18. (e) *Perſ. Sat. V.* 177. (f) *Serm. II.* 6. 101. (g) *Od. IV.* 1. 10. (*Vid. hic Dictionum*) (h) *Vid. Lipſ. Elect. I.* 13. *Grucch. de comit. lib.* 3.

autem non geſtabant candidati, ſive, ut ita ſubmiſſiores viderentur, ſive, ut cicatrices adverſo corpore acceptas facilius monſtrare poſſent (*i*). Candidatorum cauſa a magiſtratibus cognoſci debebat, ne a populo honores indignis mandarentur; an, ſcilicet, etiam tum minores(*) eſſent candidati; an publico, vel turpi judicio notati, aut ambitus damnati, vel denique an eo tempore criminis alicujus rei agerentur. Quod ſi *eorum rationem habendam* eſſe magiſtratus cenſuiſſent (nam poterant eorum *nomina* non *recipere* (*k*)) tum hi candidati per trinundinum (*l*) populum, *prenſabant*, hoc eſt, *hominum obviorum manus prehendebant*, eoſque amice compellabant; unde *officioſiſſimam nationem candidatorum* eleganter dicit *Cic. orat. in Piſon. cap.* 23. (*m*), & hoc jam biennio ante *annum ſuum* faciebant occaſione comitiorum; at anno demum ſequente petebant (*n*). Cum dies comitiorum veniſſet, amicos quoſdam, qui gratioſi eſſent ad populum, ſecum habentes, ab iiſque in campum deducti (*o*) candidati in *colle Hortulorum*, qui campo Martio imminebat, conſiſtebant; ut ita ab omnibus poſſent conſpici: præterea in concione ad populum ſe petituros profitebantur, & jam aliquid in ejus gratiam, ſi honorem conſecuti eſſent, facturos pollicebantur (*p*). Habebant etiam ſervos, quos *nomenclatores* vocabant (Græc. ὀνοματολόγους (*q*)) qui eos de *nominibus* civium obviorum monerent; (*r*) & *diviſores*, qui argentum populo *dividerent* (*ſ*): licet hoc ſæpe vetitum, vel ad certam ſummam uſque dumtaxat conceſſum ſit (*t*). (*u*) Tum præterea erant *ſequeſtres* (Græc. μεσέγγυοι) qui ſub mittebantur ad corrumpenda populi ſuffragia (*x*), & apud quos pecu-

---

(i) *Plut. Coriol. p. m.* 220. *A. & in problem. p.* 276.
(*) (*i. e. an juſtos ad petendum honorem annos non haberent.*) (k) *Vid. elegans exemplum ap. Val. Max.* III. 8. 3.
(l) *Cic. ad Fam.* XVI. 12. (m) *Et pro Muren. c.* 33.
(n) *Vid. Manut. ad Cic. Att.* I. 1. *init.*
(o) *Vid. Caſaub. ad Cic. Att.* I. 1. *p.* 12. *edit. Græv.*
(p) *Vid. Cic. ad Att.* II. 18. *& ibi Græv.*
(q) *Plut. Cat. Min. p. m.* 763. (r) *Horat. Ep.* I. 6. 50.
(ſ) *Cic. Verr.* II. 8. *& ibi Aſcon.*
(t) *Vid. Cic. Att.* I. 18. *Vid. omn. etiam Suet. Jul. c.* 19. *Lucan.* I. 178. (u) *Vid. Petron.* 115.
(x) *Vid. Cic. pro Cœl. c.* 13. *& alibi.*

pecunia promiſſa deponebatur; (*y*) & denique *interpretes*, per quos pactio (de ſuffragio alicujus pro certa pecuniæ ſumma obtinendo) indiceretur (*z*).

§. IX. *De ratione ferendi ſuffragia.*

Cum jam populus in centurias ſuas diſceſſiſſet, *ſortitio* (inter claſſis primæ centurias) inſtituebatur; & centuria, quæ prima ſorte exibat, dicebatur *prærogativa*, (*a*) ejuſque ſuffragium maximi erat momenti, (Vid. exemplum apud *Liv.* XXVI. 22.) unde *prærogativa* pro *ſigno futuræ voluntatis* ponitur apud *Cic. Verr. I. 9.* & *Catonem ad Cic. Fam.* XV. 5. Hæc itaque a magiſtratibus vocata per *ponticulos* (*b*) quoſdam in *ſeptum*, ſive *ovile* (*c*) tranſibat, (qui locus erat in campo Martio cancellis clauſus (*d*), vel, ſi alio loco comitia haberentur, ſepta *extenſis funibus* faciebant, unde περιχωρίσματα ea vocat *Appian. Alex. Civil.* III. *p.* 885. *ed. Tollii*) eamque deinceps ordine reliquæ centuriæ ſequebantur. Tulerat quidem C. Gracchus legem, ut ex conſuſis quinque claſſibus ſorte centuriæ vocarentur; ſed eam perferre non potuit. (*e*) Et olim quidem ante a. u. 614. voce ſuffragia ferebant; ſed hoc legibus *Gabinia*, *Caſſia* (*f*), aliiſque *tabellariis* (ut Papiria an. 622. Cælia a. 630. qua etiam in judicio perduellionis tabella data eſt) abrogatum eſt; ut ita plus libertatis populus in ferendis ſuffragiis haberet. Ergo in introitu ponticulorum quiſque civis a *diribitoribus* (*g*) (hi a *diribendo*, hoc eſt, *diſtribuendo* ſunt dicti) accipiebat tabellas, (*h*) quibus, ſi magiſtratus creandi eſſent, inſcripta erant nomina candidatorum. Si leges eſſent ferendæ, in altera tabella erant literæ *U. R.* ſignificantes, *uti rogas* (*i*); quibus notabatur, eum, qui ſuffragium dederat, ita cenſere, quemadmodum ille, qui legem tulerat, *rogaſſet*: unde formula initialis legum erat, *Coſſ. populum jure rogaverunt, populuſque*

(*y*) *Id. pro Planc.* 18. (*z*) *Aſcon. ad Cic. Verr. II.* 12.
(*a*) *Liv. XXIV.* 7. (*b*) *Cic. ad Att. I.* 5. (*De Prov. Cos. agenarios de ponte dejicere. vid. Eraſm. & Sigon. de A. Jure* I. 17.) (*c*) *Lucan. II.* 197. (*d*) *Ovid. Faſt. I.* 51.
(*e*) *Salluſt.* (*vel alius or. II. de rep. ord.* ſeu potius Fp. II. ad Cæſ. c. 8. (*al.* 16.) vulgo Salluſtio adſcripta.)
(*f*) *Vid. Vaillant. in Numm. famil. gente Caſſia n. V. Cic. de legib. III.* 16. (*g*) *Cic. poſt red. in ſen. c.* 11.
(*h*) *Id. ad Attic. I.* 14.
(*i*) *Id. l. d. & de leg. III.* 17.

que jure scivit (*k*): in altera vero tabella erat litera A. hoc est, *antiquo*. Si deniqu: judicium habendum esset, in altera tabula erat litera *A.* notans *absolvo*; in altera litera C. notans *condemno*; in tertia literæ *N. L.* hoc est, *non liquet* (*l*): & hinc *tabella* pro ipso *suffragio* ponitur. (*m*) Ex his tabellis quisque, quam vellet, in cistam (*n*), quæ in introitu ovilis a *rogatoribus* (*o*) (ita dicebantur, *qui tabellas rogarent*, sive *reposcerent*) monstrabatur, conjiciebat. Tum *custodes* (erant autem hi omnes, ut & rogatores, & diribitores ex viris nobilissimis; (*p*) & quidem ex amicis ejus, cujus res comitiis agebatur; (*q*) qui quo essent majoris dignitatis, eo major candidati gloria habebatur (*r*): postea vero certi quidam *custodes* ex equestri ordine sunt creati) *custodes*, inquam, tabellas educebant, & *punctis* in alia tabella notatis singulorum sententias numerabant, (unde *puncta* vocantur *singulorum* hominum *sententiæ* (*s*)) & quod pluribus placuisset, per præconem pro istius centuriæ suffragio pronunciabatur. Sic dimissa centuria prærogativa, vocabantur aliæ centuriæ, quæ dicebantur *jure vocatæ* (*t*): & hoc eatenus fiebat, donec major numerus centuriarum, nonaginta septem scilicet, in eamdem sententiam conveniissent: ac quod illæ censuissent, omnino ratum habebatur. Quod si paria puncta unius centuriæ essent, nullum ejus suffragium pronunciabatur, præterquam in judiciorum comitiis; ubi centuria, quæ non damnasset, absolvisse credebatur (*u*).

§. X. *Finis Comitiorum.*

Candidatus, qui suffragiis vicerat, statim a magistratu comitia habente appellabatur; & precatione solemni habita designabatur, ac magna pompa domum deducebatur. (*x*) Primum autem a populo pronunciari perhonorificum habebatur (*y*).

Postquam consules Kalendis Januariis magistratum

(k) *Cic. Philip. I.* 10. (l) *Vid. Gell. XIV.* 2.
(m) *Cic. Famil. I.* 9. (n) *Auctor ad Heren. I.* 12. *II.* 12.
(o) *Cic. post red. in Sen. c.* 11. (p) *Id. in Pison. c.* 15.
(q) *Id. post red. in Sen. c.* 7. (r) *Ib.* 11. (s) *Horat. de arte poet.* 343. *Cic. pro Mur. c.* 34. *Id. pro Planc. cap.* 22.
(t) *Vid. Liv. XXVII.* 6. *Ascon. ad Act. in Verr. I. c.*
(u) *Vid. Dion. Hal. VII.* 64. (x) *Cic. Act. in Verr. I.* 7.
(y) *Cic. pro leg. Manil. c.* 1. *Id. in Pis. c.* 1.

tum inire cœperunt, comitia conſularia Julio vel Auguſto menſe habita ſunt; prætoria paullo poſt, & cenſoria circa idem tempus: ſed cenſores ſtatim ac creati eſſent inibant (z). Et mature adeo hoc fiebat; tum, ne periculum eſſet interregni; tum, ut ſpatium haberent diſcendi ea, quæ ad munus ſuum pertinerent; &, ut inquiri poſſet, an per ambitum eſſent deſignati.

Manſerunt hæc comitia (ut etiam tributa, de quibus mox dicemus) libera, ad Julium Cæſarem uſque, qui comitia cum populo partitus eſt, ita, (*a*) ut, exceptis conſulatus competitoribus, de cetero numero candidatorum pro parte dimidia, quos populus vellet, pronunciarentur; pro altera parte, quos ipſe dediſſet. Ab Auguſto libertas comitiorum aliqua ex parte reſtituta eſt (*b*): ſed a Tiberio penitus neglecta ſunt; (*c*) & poſtea omnino in principis poteſtate fuerunt; ita tamen, ut etiamnum haberentur (*d*).

CAPUT VIII.

De Comitiis Tributis.

§. I. *Definitio & origo horum Comitiorum.*

TErtium genus comitiorum erant comitia *tributa*; (ἡ φυλετις ἐκκλησία) *quibus ex regionibus & locis*, hoc eſt, *tributim* ſuffragia ferebantur. (*a*) Haberi primum cœperunt altero anno poſt creatos tribunos plebis, hoc eſt, a. u. 263. occaſione C. *Marcii Coriolani*; (*b*) qui in judicium a tribunis plebis vocabatur, quod in magna annonæ caritate enixe in ſenatu contendiſſet, ne frumentum e *Sicilia* advectum populo divideretur: (*c*) qua ratione plebem ad ultimam neceſſitatem redigere volebat, ut ita optimatibus obſequentior eſſet. Quia autem apud optimates gratioſus erat Marcius, & centuriata comitia, ut diximus, in poteſtate ditiorum fere erant; fore videbant tribuni

(z) *Liv. XXXX* 45. (a) *Suet. Jul. c.* 41.
(b) *Id. Aug. c.* 40. (c) *Tac. Annal. I.* 15.
(d) *Vid. Cl. Noodt. Observ. I.* 3. (a) *Lælius Felix apud Gell. XV.* 27. (b) *Dion. Halic. VII.* 59. (c) *Liv. II.* 34.

buni plebis, ut Coriolanus absolveretur: ergo voluerunt, ut populus *tributim* vocaretur; quo casu æque pauperiorum, ac ditiorum suffragia valebant. Sed magis hæc comitia frequentari cœperunt post legem *Publiliam* latam a. u. 282. qua cavebatur, (*d*) ut plebeji magistratus tributis comitiis fierent.

§. II. *Causæ horum Comitiorum.*

Habebantur hæc comitia ob quatuor *causas*: quarum prima erat *magistratuum creandorum*; secunda, *sacerdotum subrogandorum*; tertia, *legum ferendarum*; quarta, *judiciorum exercendorum*.

Magistratus, qui his comitiis creabantur, erant primo, *omnes magistratus urbani minores ordinarii*; quales erant ædiles curules & plebeji, tribuni plebis, quæstores, triumviri capitales, (*e*) nocturni, monetales, tribuni militum comitiales (*f*), (licet hos inter urbanos magistratus non referam) &c. Secundo, *magistratus urbani minores extraordinarii*, ut præfecti annonæ, duumviri navales, quæstores parricidii, curatores viarum, &c. Tertio, *magistratus provinciales ordinarii*; proconsules nempe (*g*), proprætores, & proquæstores. Quarto, *magistratus provinciales extraordinarii*, ut triumviri, vel quinque viri coloniarum deducendarum, vel agrorum dividundorum causa creati.

Secunda horum comitiorum causa erat *subrogatio sacerdotum*. Et quidem ante legem *Domitiam* (*h*) latam a. u. 650. solus Pontifex maximus his comitiis creabatur, reliqui vero sacerdotes a collegiis suis cooptabantur: postea vero non tantum omnes *pontifices*, sed etiam *augures*, *feciales*, *septemviri epulones*, & *quindecimviri sacris faciundis* his comitiis creati sunt.

Tertio, his comitiis *ferebantur leges*, quæ dicebantur *plebiscita* (*i*); & erant variæ, ut de imperio triumphaturis die triumphi sui in urbe decernendo (*k*), de civitate danda, de solvendo aliquem legibus, de quæstionibus publicis constituendis, & maxime de fœdere cum hostibus feriendo (*l*).

Quarto denique comitiis tributis *exercebantur judi-*

(d) *Ib.* 16. (e) *Cic. pro Cluent. c.* 13.
(f) *Vide Ascon. ad Act. I. in Verr.* 10. (g) *Liv. VIII.* 23. *XXIX.* 13. *&c.* (h) *Vid. Suet. Neron. c.* 2.
(i) §. 4. *Inst. de jure nat. gent. & civil.*
(k) *Liv. XXVI.* 21. (l) *Liv. XXXIII.* 25.

dicia, non quidem capitis; (quod centuriatorum erat, ut diximus) sed quibus alicui multa irrogabatur (*m*); vel etiam, si quis capitis damnatus ad populi judicium venire recusaret, hæc comitia ad exilium ei indicendum sufficiebant (*n*).

§. III. *De personis, quæ his Comitiis interveniebant.*

Habebantur hæc comitia, si magistratus creandi essent a dictatore, vel consule, vel tribuno militum consulari potestate: nisi quod tribuni & ædiles plebis a tribunis plebis crearentur (*o*). Sacerdotum comitia nemo, nisi consul, habebat: (quod ex *Ep.* 4. *Ciceronis ad Brutum* colligi potest) judiciorum vero & legum comitiis consules, prætores, vel tribuni plebis præerant.

Interesse his comitiis poterant omnes, qui centuriatis, nempe cives jus suffragii habentes; quamquam Latinis etiam aliquando datum sit ex indulgentia magistratuum, ut in tribu prærogativa suffragium ferrent (*p*). Quidam duas habebant tribus, alteram, in qua erant nati, alteram, vel jure adoptionis; (ut Augustus Fabiam & *Scaptiam*, *Suet. c.* 40.) vel in præmium accusationis de repetundis (*q*); vel denique emptam, ut quis majorem in distributionibus partem haberet (*r*).

§. IV. *Ratio horum Comitiorum.*

Reliqua fere cum centuriatis comitiis communia habebant, sed hoc his comitiis peculiare erat, quod etiam inconsulto senatu haberi possent (*s*); & quod auspiciis non impedirentur, nisi hactenus si de cælo servatum esset (*t*); plebeji enim magistratus auspicia non habebant; (*u*) & hoc quia ex institutione Romuli sacra solis patriciis erant commissa (*x*): unde plebis in his comitiis major erat potestas (*y*).

Locus his comitiis erat, si magistratus quidem creandi essent, campus Martius; si leges ferendæ, vel judicia exercenda, forum, vel capitolium, vel etiam aliquando circus Flaminius (*z*): & si forum, loca ibi singulis tribubus funibus tensis distin-

(m) *Id. IV.* 41. & *XXVI.* 3. (n) *Id. XXV.* 4. & *XXVI.* 3.
(o) *Val. Max. VI.* 3. *ex.* 2. (p) *Vid. Liv. XXV.* 3.
(q) *Cic. pro Balbo c.* 21. & *segq.* (r) *Panvin. de civ. R.* 283. *edit. Græv.* (s) *Dion. Hal. IX.* 41. (t) *Cic. in Vatin. c.* 8.
(u) *Liv. IV.* 6. (x) *Dion. Hal. II.* 9. (y) *Vid Valef. ad Liv. II.* 56. (z) *Liv. XXVII.* 21. *Plut. Marc. p. m.* 314.

ſtinguebantur; (*a*) quod etiam *Athenis* olim uſitatum fuit (*b*).

Singulare etiam in his comitiis erat, quod ſi ſacerdotes creandi eſſent, non omnes tribus in ſuffragium irent, ſed ex lege Domitia (quam abrogavit Sulla, reſtituit Labienus tr. pl. a. u. 690. (*c*)) ſeptemdecim duntaxat ad id ſorte legerentur; ita ut, qui a novem tribubus renunciatus eſſet, ſacerdotium obineret (*d*).

Magiſtratuum comitia habebantur circa Kalendas ſextileis; ſacerdotum, cum aliquis ſacerdos obiiſſet; reliqua vero, ut legum & judiciorum, omnibus comitialibus diebus haberi poterant.

Deſierunt hæc comitia eodem tempore & modo, quo centuriata.

SECTIO SECUNDA.

CAPUT I.

De Magiſtratibus in genere.

§. I. *Magiſtratus definitio & etymon.*

Magiſtratus ſpecies eſt *honoris publici*; *publicus enim honor eſt jus & titulus ſuper ceteros lege, aut moribus conceſſus*: & eſt vel *divinus*, ut *ſacerdotum*; vel *humanus*: qui rurſus eſt vel *dignitas*, ut *ſenatorum*, & *judicum*; vel *poteſtas*, quæ eſt *extra urbem*; vel denique *magiſtratus*, qui eſt *in urbe*: & omnes quidem magiſtratus cum *poteſtate* erant; ſed cum *imperio* illi tantum, quibus id nominatim lege a populo datum eſſet.

Dicitur autem *magiſtratus* a *magiſtro*: *magiſter* porro eſt, *qui plus aliis poteſt*. (*a*) Omnes olim *prætores* dicti ſunt; (*b*) vel, quod ceteros honore *præirent*; vel, quod aliis *præeſſent*. Sic *dictator* apud *Livium* VII. 3. in lege antiqua de *clavo figendo* dicitur *prætor maximus*: & de conſulibus ita loquitur *Cic. de legibus* III. *Regio imperio duo ſunto; iique præeundo, judicando, conſulendo, prætores, judices, con-*

(a) *Dion. Hal. VII.* 59. (b) *Vid. Poll. Onomaſt. VIII.* 5. 10.
(c) *Dio lib. XXXVII. n.* 27. *edit. reg.* (d) *Vid. Cic. Agr. II.* 7.
(a) *L.* 57. *D. de verb. ſig. Feſt. voc. Magiſtrare.*
(b) *Aſcon. ad Cic. in Verr. I.* 15.

conſules appellantor. Immo etiam *proconſules*, *legati Cæſaris*, ſive *præſides*; quin & *præfecti vigilum*, *& ædiles*, *prætores* quandoque vocantur. Imo prætor dicitur pro ſacerdote apud *Gruter. p.* 318. *n.* 6. 7. & *p.* 398. *n.* 7. (*c*)

§. II. *Magiſtratuum diviſio.*

Magiſtratus Romanorum fuerunt varii generis, & *dividuntur* primo a *temporibus*, quod alii ſint *ordinarii*, qui ſtatis temporibus & ſemper in republica fuerunt; alii *extraordinarii*, qui non ſemper. *Ordinarii magiſtratus* fuerunt conſules, prætores, ædiles, tribuni plebis, quæſtores, aliique: *extraordinarii*, dictator cum ſuo magiſtro equitum, cenſor, interrex, & plures ſuo loco dicendi.

Secunda diſtinctio magiſtratuum procedit *a perſonis*, quod alii ſint *patricii*, *alii plebeji*, alii denique *mixti*. Et initio quidem reipublicæ omnes magiſtratus erant ex patriciis; ſed proceſſu temporis honores omnes cum plebe communicati ſunt, præter ſolum interregnum; quemadmodum de ſingulis mox dicemus. *Plebeji* autem magiſtratus fuerunt tribuni & ædiles plebis; reliqui omnes *mixti*.

Tertio dividuntur magiſtratus a *qualitate* in *majores* & *minores*, idque duplici ratione: primo enim *majores magiſtratus* dicuntur, qui *majora* habent *auſpicia* (*d*); ſcilicet conſules, prætores, & cenſores: *minores*, qui *minora*: inter quæ differentiam non aliam ſtatuit *Meſſala* apud *Gellium* loco in margine citato, quam quod majora minoribus magis rata eſſent: ſecundo *majores* dicuntur, qui lictorem, vel viatorem habent: quos nec ædiles, nec quæſtores habuerunt.

Quarto ab *inſignibus*; fuerunt enim magiſtratus quidam *curules*, quidam *non curules*. *Curules* magiſtratus erant, quibus jus erat *ſella curuli* (*) utendi; quod competebat dictatori, conſuli, prætori, ædili curuli: *non curules*, quibus id jus non competebat, qui erant reliqui omnes.

Quinta denique inter magiſtratus differentia fuit a *locis*: quidam enim erant *urbani*, quidam provinciales; quales fuerunt proconſules, proprætores, & proquæſtores.

§. III.

(*c*) *Vid. Celeb. G. Noodt. Probat. I. 5.* (*d*) *Gell. XIII. 15.*
(*) *Hujus voc. etymon vid. apud Gell. III. 18.*

§. III. *De iis, qui apti ad Magistratus, & de lege annali.*

Habilitas ad magistratum gerendum duplex requirebatur, altera a *gente*, altera ab *annis*. A *gente* olim quidem maxime, cum soli patricii magistratus gerere possent (*e*): sed hoc paullatim, ut diximus, mutatum est; & per factiones & secessiones plebis effectum fuit primo, ut a.u. c. 261. crearentur (*f*) tribuni & ædiles plebis, qui peculiares plebi magistratus fuere. Deinde a. u. 344. primi de plebe quæstores sunt creati. (*g*) A. u. 353. primus tribunus militum consulari potestate, (*h*) & a. 387. primus de plebe consul factus est; (*i*) anno autem sequente primi ædiles curules. (*k*) A. u. 397. primus dictator, (*l*) cum jam a. 385. magister equitum de plebe dictus esset. (*m*) A. u. 402. idem ille, qui primus de plebe dictator fuerat, censuram est (*n*) adeptus: & denique annus urbis 417. primum prætorem plebejum (*o*) vidit, ita ut sola interregia potestas penes patricios remanserit, nec plebi unquam communicata fuerit.

Habilitas altera fuit ab *annis*, utique post *legem annalem*, sive *annariam* (*p*) a. u. 573. a *L. Villio Tappulo* latam (*q*), qua certus ætatis annus singulis magistratibus capiendis præfixus fuit; (*r*) quamquam forte jam antea aliquid ea de re constitutum fuerit: sed vix aliquid certi; (Vid. *Cic. Phil. V.* 17. *Tac. Ann. XI.* 22.) & hæc lex novam quamdam formam illi rei induxisse videtur; unde etiam ille Tappulus *Annalis* cognominatus est. Quis autem annus cuique magistratui petendo præfixus fuerit, non satis liquet. Quidam quæsturæ nullum certum annum, alii tricesimum primum, alii vicesimum septimum adsignant: *Lipsius* autem (*s*), ut mihi quidem videtur, verosimilius vicesimum quintum. Tribunatui & ædilitati *Lipsius* septimum vel octavum & vicesimum annum adscribit; cum alii dicant

(e) *Dion. Hal.* II. 8. 9. (f) *Liv.* II. 33.
(g) *Id.* IV. 54. (h) *Id.* V. 12. (i) *Id.* VII. 1.
(k) *Ibid.* (l) *Id.* VII. 17. (m) *Id.* VI. 39.
(n) *Id.* VII. 22. (o) *Id.* VIII. 15.
(p) *Fest. hac voc. Lamprid. Commodo c.* 2.
(q) *Liv.* XXXX. 43. (r) *Ovid. Fast.* V. 65.
(s) *De magistrat. Rom. c.* 5.

cant ædilitatem anno demum triceſimo ſeptimo ætatis geri potuiſſe. *Manutius* vero *de legibus c. 6.* putat hanc legem curules tantum magiſtratus ſpectaſſe. Quidquid ſit, conſtat præturam biennio poſt ædilitatem geri ſuiſſe ſolitam (*t*). De conſulatu certum eſt, quadrageſimum tertium (*u*) annum ei præfixum fuiſſe: ſub principibus autem hæ leges fere ſunt neglectæ. De extraordinariis magiſtratibus quid obtinuerit, adhuc incertius eſt; niſi quod conſtat dictatores (*x*) & cenſores fere ex conſularibus creatos fuiſſe. In municipiis quoque & coloniis talis quædam lex fuit; (*y*) quemadmodum etiam de ſenatoribus & equitibus ſimilia diximus. Obſervari hic velim ritum ſingularem, qui ſub Impp. obtinuit (ſub rep. id non invenio) ut pro ſingulis liberis gratia unius anni petenti fieret; quod retulit *Ulpianus l. XIX. ad leg. Jul. & Pap.* (*z*)

§. IV. *Communia Magiſtratuum.*

Leges præterea omnibus magiſtratibus communes fuerunt, *lex Romuli, ne quis magiſtratum aliquem iniret, niſi addicentibus avibus: lex Cornelia, de ordine in magiſtratibus gerendis ſervando*; ne ſcilicet quis, exempli cauſa, præturam ante quæſturam, vel conſulatum ante præturam gereret (*a*); quemadmodum ex ædilitate omiſſa prætura conſulatum petere licitum non fuiſſe videmus apud *Ciceronem Phil. XI. 5. ubi omnino vide notas in editione Grævii. Lex* etiam *priſca* fuit *de intervallo magiſtratuum*, quæ vetabat, *ne intra decennium idem magiſtratus repeteretur.* (*b*) Magiſtratus etiam plures (majores certe & ordinarii) ab uno ſimul geri non poterant; ſed labaſcente libertate hæ leges, ut reliquæ ſimiles, vulgo neglectæ ſunt. Commune præterea omnium magiſtratuum erat, quod intra quinque dies quam magiſtratum iniviſſent, in leges jurare co-

(t) *Cic. Fam.* X. 25. (u) *Cic. Phil. V.* 17. (*Sequentia ex l. edit. hic repetere non ab re fuerit*: ſed ſtante rep. aliquando cives gratioſi his legibus ſoluti ſunt. *Liv.* XXV. 2.)
(x) *Liv.* II. 18. (y) *Plin. Ep.* X. 84.
(z) *L. 2. D. de minorib.* (a) *Appian. Alex. Civ.* I. 21. *Aſcon. ad Or. pro M. Scauro p.* 175. *ed. Lugd. Bat.* 1675.
(b) *Liv.* X. 13. *Plut. Coriol. p.* 214. *init.*

gerentur (*c*): & quod iis magiſtratu defunctis diem dicere liceret, ſi quid forte ea occaſione deliquiſſent (*d*). Atque hæc fere ſunt communia magiſtratuum; tranſeamus jam ad ſingulos.

CAPUT II.

De Rege, & de Tribuno Celerum.

§. I. *De Rege.*

NAſcente urbe Roma, ut jam ſupra vidimus, *regium imperium* more illorum temporum (*a*) reliquis eſt prælatum: ſed illud non abſolutum, verum arctis ſatis limitibus circumſcriptum: præcipua enim regum munia erant hæc, (*b*) quæ ſequuntur: ſacrorum omnium curam ſupremam habere; legum, morum, & juris patrii cuſtodiam gerere; injurias maximas judicare; ſenatum habere, ejuſque decreta ad populum referre, atque ita rata facere (*c*); populum ad concionem vocare, ejuſque & ſenatus decreta exſequi. Et hæc quidem in pace; in bello vero maximam poteſtatem habebant, quia res belli celeritatem plerumque & arcanum deſiderant, ita ut pluribus facile communicari nequeant: ſed hoc ita tamen, ut ſummum rerum arbitrium, ac jus belli & pacis ſemper eſſet penes populum (*d*), quemadmodum jam alibi diximus.

Inſignia regum fuerunt *corona aurea* (*e*), *ſceptrum*, & *ſella* ex ebore *curulis*: (Græc. διφρος ἐλεφαντινος (*f*)) tum *trabea*, ſive, *toga purpurea immixto albo*; *lictores* duodecim cum *faſcibus* & *ſecuribus*, quos jam inde a Romulo inſtitutos fuiſſe quidam volunt, alii a Tullo Hoſtilio, plurimi, & verius, ut videtur, a Tarquinio Priſco (*g*). Regnatum eſt Romæ per annos 243. (verius 244.) a ſeptem Regibus, quorum ultimus fuit Tarquinius, qui, diſtinguendi a ſuperiore Tarquinio cauſa, a ſcriptoribus *Superbus* eſt dictus, (non enim ei viventi hoc nomen adhæſit, non magis quam *brevibus*, *calvis*, *balbis*, &c. *Franciæ* regibus; vel ei, qui pa-

(*c*) *Liv.* XXXI. 50. (*d*) *Id.* XXXVII. 57. *Exempl. vid. ap. Sveton. Jul. c.* 23. (*a*) *Juſt.* I. 1. (*b*) *Dion. Hal.* II. 14. (*c*) *Id.* VII. 38. (*d*) *Dion. Hal. l. d.* (*e*) *Id.* IV. 74. & 75. (*f*) *Vid. Pollux.* X. 2. 47. (*g*) *Flor.* I. 5.

patriam noſtram olim injuria oppreſſit, *Godefrido Lotharingiæ* duci *Gibboſo* vulgo dicto) & propter ſuperbiam & crudelitatem urbe fuit ejectus (*b*). Et hinc poſtea ortæ fuerunt locutiones: *regii ſpiritus*, *regia ſuperbia*, *regie facere* pro *crudeliter*, (vid. Ampliſſ. H. R. *Schelium de jure imperii*, *p. m.* 107.) licet non nominis regii pertæſos fuiſſe Romanos, ſed faſtum crudelitatemque regis peroſos teſtetur *Horatius* apud *Livium III.* 39.

§. II. *De Tribuno Celerum.*

Inſtitutus eſt etiam a Romulo *præfectus*, vel *tribunus celerum*, quorum primus dicitur fuiſſe, ut jam *c.* 3. *præc. ſect.* diximus, quidam *Fabius Celer* (*i*): hic equitibus proprie præerat, & proximam a rege dignitatem & poteſtatem in bello obtinebat (*k*), ſicut poſtea apud dictatorem magiſter equitum: ſed pulſis regibus etiam hic honos fuit geſtari deſitus; imo a Numa jam dimiſſos celeres vult *Plutarchus* in *Numa p. m.* 64.

CAPUT III.

De Conſulibus.

§. I. *De nomine & inſtitutione Conſulum.*

SUmmus libera republica *omnium honorum populi finis* fuit *conſulatus* (*a*): unde Græci eos ὑπάτους vocant, quaſi *ſummos* dicas (*b*). Et ſub Impp. conſulatum ipſa præfectura prætorii ſuperiorem fuiſſe ex *Lib. 1. de ſenator.* probat egregium hujus Academiæ decus Cl. *Ev. Otto* in *Papiniano ſuo c.* 14. §. 7. Olim triplici nomine hic magiſtratus appellatus fuit: ita *enim* loquitur *Cicero* in loco *capite primo hujus ſectionis* citato, *regio imperio duo ſunto*: *iique præeundo*, *judicando*, *conſulendo*, *prætores*, *judices*, *conſules appellantor*. *Conſulere* autem hic videtur ſignificare *ad ſenatum referre*: nam hoc inter præcipua conſulum munera fuit. *Quintil.* vero *Inſtit. oratoriar. l.*

(*h*) *Liv. I.* 60. (*i*) *Dion. Halic. II.* 11. *Plut. in Romulo p. m.* 23. & 34. (*k*) *L.* 2. §. 15. *D de orig. jur*
(*a*) *Cic. pro Planc. c.* 25. (*b*) *Dion. Hal. IV.* 76.

6. dicit *conſulere* verbum idem olim ſignificaſſe, quod *judicare*; atque inde quoſdam putare *conſules* eſſe dictos. *Pomponius* denique *IC.* L. 2. §. 10. D. *de orig. jur.* (c) *Conſules*, ait, *dicti ſunt ab eo, quod plurimum reipublicæ conſulerent. Prætores* autem ſunt dicti, quod *præirent jure & exercitu* (d).

Inſtituti ſunt conſules ſtatim poſt reges exactos (e) a. u. (*) 244. cum reſpublica gubernatoribus carere non poſſet. Creati autem ſunt *bini*, ne unius imperium libertati periculoſum foret: nam, ut *Q. Catulus* dicebat, *non ſæpe unus conſul improbus, duo vero numquam poſt Romam conditam fuerant, excepto illo Cinnano tempore* (f): *annui* ſunt creati, ne diuturnitate imperii inſoleſcerent (g); unde etiam, ſi alter conſul mortuus eſſet, in reliquum anni tempus alius ei ſubrogabatur (h), qui dicebatur *ſuffectus*; ſed hic comitia rogandis conſulibus habere non poterat (i).

§. II. *Inſignia Conſulum.*

Inſignia conſulum fuerunt primo, *lictores duodecim cum faſcibus* (k) *& ſecuribus*: (quibus etiam aliæ gentes Latii utebantur (l)) & initio quidem quiſque conſul duodecim faſces habebat; ſed mox ex lege *Valerii Poplicolæ* penes alterum dumtaxat conſulem (m), idque alternis menſibus, faſces fuerunt: licet paullo aliter hæc explicet *Dion. Hal.* V. 2. qui etiam tradit, penes eum conſulem, qui faſces habebat, imperium quoque fuiſſe: Præcedebant ſinguli & in lineam; unde lictor, qui proximus erat conſuli, *poſtremus* dicitur (n). Antiquis temporibus prior faſces ſumebat major natu (o): poſt legem vero *Juliam de maritandis ordinibus* latam ab Auguſto Imperatore a. u. 736. ille, qui plures liberos habebat; vel, ſi par numerus liberorum eſſet, ille qui ma-

---

(c) *Vid. etiam Cic. de orat.* II. 39. (d) *Varro de ling. Lat.* IV. 14. *Vid. omn. eumd. de vita P. R.* II. *apud Nonium p.* 53. *edit. opt.* (e) *Liv.* I. 60. (*) (*Verius* 245. Alias autem annorum paſſim citatorum differentias adnotare ſupersedemus.) (f) *Cic. poſt red. in ſenat. c.* 4. (g) *Flor. l. d.* (h) *Liv.* II. 8. (i) *Id.* XXXXI. 18. (k) *Horat. Od.* II. 16. 9. *Ovid. Pont. El.* IV. 9. 42. (l) *Dion. Hal.* VIII. 44. (m) *Val. Max.* IV. 1. *exempl.* 1. (n) *Cic. Div.* I. 28. *quem locum non habet Lipſ. Elect.* I. 23. *ubi fuſiſſime agit de lictoribus.* (o) *Plut. Popl. p.* m. 103. *Gell.* II. 15.

maritus erat (*q*). Invenio etiam priorem habuiſſe faſces conſulem, qui primus renunciatus erat (*r*). Alterum autem conſulem *accenſus*, hoc eſt, *miniſter quidam publicus* præcedebat, lictores pone cum virgis & bacillis ſequebantur (*s*): aliquando autem ſervatum fuit ut alternis diebus faſces permutarentur (*t*). Secures etiam Poplicola (qui, quod tot leges *populares* tuliſſet, a *populo colendo Poplicola* eſt dictus (*u*)) faſcibus exemit, ſaltem in urbe; nam extra urbem eas retinuerunt (*x*). Secundo utebantur *ſella curuli eburnea*, ut antea reges. Tertium fuit, *toga prætexta*, hoc eſt, quæ in extrema ora purpuram *prætextam* haberet; & hanc olim quidem ante deos Penates primo magiſtratus ſui die ſumebant; poſtea vero ex templo *Jovis Capitolini*, ubi publicitus ſervabatur (*y*). Quarto geſtabant *ſcipionem eburneum*, (*z*) quod vulgo minus notum. Sub Imperatoribus imminuta quidem conſulum auctoritate, ſed aucto faſtu, plura inſignia acceſſere, ut *toga picta*, (*a*) *laurus* in faſcibus, (*b*) *ſecures* iterum iiſdem additæ &c. (*c*).

§. III. *De Conſulum poteſtate & munere.*

Sunt itaque, ut vidimus, conſules loco regum creati, & initio quidem pleno eorum jure; (*d*) quemadmodum etiam omnia eorum inſignia primi conſules tenuere (*e*): unde recte *Cicero* loco paullo antea citato imperium eorum *regium* vocat. (*f*) Sed primo ſtatim inſtitutionis eorum anno hoc jus imminuit ille, de quo jam diximus, Poplicola; lege lata *de provocatione* ad populum: nam ea quidem, ut notum eſt, jam tempore Tulli regis obtinuerat (*g*); ſed tyrannide Tarquinii Superbi oblitera-

(q) *Suet. Jul. c.* 23. (r) *Liv.* IX. 8.
(s) *Suet. Jul. c.* 20.
(t) *Diarium vetus apud Pigh. ad a. u.* 585.
(u) *Dion. Hal. V.* 19.
(x) *Id.* X. 59. *Liv.* XXIV. 9.
(y) *Vid. Capitol. in Gordian. c.* 4.
(z) *Dion. Halic.* III. 62. *Juven. Sat.* X. 41. *Vopiſc. Aurelian. c.* 13. (a) *Lamprid. Alex. Sev. c.* 40.
(b) *Martial.* X. 10. (c) *Vid. Claudian. prol.* II. *in Eutrop.* 7. (d) *Liv.* IV. 3. (e) *Id.* II. 1.
(f) *Vid. & Ovid. de Pont.* IV. *Eleg.* IX. 65.
(g) *Vid. Liv.* I. 25.

tam renovavit Valerius; tempore vero Ciceronis in desuetudinem abiisse videtur. (*b*) Huic addidit leges *de fascium submissione* (*i*), quæ populo fiebat, & *de magistratu injussu populi non gerendo* (*k*). Postea vero eorum potestas etiam magis imminuta fuit, cum tribuni plebis fuerunt instituti, quibus jus datum fuit intercedendi omnibus omnino magistratuum actis. Tamen etiam postea aliquando extra ordinem summa potestas (& eadem, quæ dictatoris: vid. omnino *Liv.* VI. 19. quod Pompejo in III. consulatu obtigit, vid. *Asc. ad Orat. pro Mil. c.* 25.) illis delata fuit; turbidis, scilicet, & in summum discrimen adductis civitatis rebus, solemni senatusconsulti formula (*l*): *viderent consules, ne quid respublica detrimenti caperet*. Hoc Græci dicebant, διὰ φροντίδος αὐτὴς ἔχειν, ὅπως μηδεμίαν ἀποτριβὴν τῷ δημοσίῳ συμβῆναι: (*m*) eaque forma senatus consulti ultimæ semper necessitatis habita est: (*n*) & aliquando etiam prætores, tribuni plebis, & proconsules, qui ad urbem erant, ea formula comprehensi fuerunt. (*o*)

Et semper quoque stante republica multa eorum munia, magna & ampliſſima plane dignitas fuerunt (*p*); ita ut *Curio* non sine ratione Ciceronis consulatum vocaverit ἀποθέωσιν (*q*). Nam *Primo* caput erant totius reipublicæ, & tantæ auctoritatis, ut reges & nationes exteræ gloriæ sibi ducerent, si in eorum tutela forent (*r*): & hinc omnes magistratus ipsis erant subjecti, præter tribunos plebis; qui, ut diximus, omnibus eorum actis intercedere poterant. *Secundo*, militiæ tempore supremam potestatem obtinebant, quemadmodum antea reges; tribunos militum (pro parte; nam pars creabatur a populo,) centuriones, præfectos constituebant

(h) *Ipse Phil.* I. 9.
(i) *Vid. Liv.* II. 7.
(k) *Dion. Hal. V.* 19. (l) *Vid. omn. Manut. ad Cic. Phil. V.* 12. *Sall. Catil.* 29. *Liv.* III. 4. (*Ad alios quoque magistratus S. C. hujusmodi pertinebat. Vid. exempla apud Brisson. de form.* II. *p.* 112.)
(m) *Dio l.* XXXVII.
(n) *Liv.* III. 4. (o) *Cæs. de bello civil.* I. 5. *Sall. Fragm. hist.* 1. (p) *Polyb.* VI. 10.
(q) *Cic. ad Att.* I. 16. *nam licet hoc maxime spectet oppressionem conjurationis Catilinariæ, & reliqua gesta Ciceronis, tamen etiam dignitatem consularem notat.*
(r) *Id. pro Sext.* 30.

bant (*s*). *Tertio*, imperium in provincias habebant; & subditos inde evocare (*t*), coercere, punire poterant. *Quarto*, populum convocare, cum eo agere, leges ad populum ferre, iisque de se nomen dare poterant. *Quinto*, literas omnes a praesidibus provinciarum, vel exteris recipiebant (*u*), legatos audiebant, senatus vel populi decreta exequebantur. *Sexto*, senatum convocabant, consulebant, sententias numerabant, eumque dimittebant. *Septimo* denique, annus ab iis denominabatur (*x*): quod etiam apud Athenienses solebat fieri ab uno ex archontibus, qui ἐπώνυμος inde dicebatur (*y*). Et haec omnia ita obtinuerunt, quamdiu libertas reipublicae constitit: ea vero Julii Caesaris, secutorumque proxime principum scelere oppressa, consulebant dumtaxat senatum, & principum placita ad eum referebant, (*z*) tutores dabant (*a*), servos manumittebant, (atque inde quidem consulare munus auspicabantur (*b*)) (*c*) vectigalia locabant (*d*), quod antea censorum erat) ludos quosdam publicos edebant, annum nomine signabant; quo eleganter alludit *Seneca*, *Ep.* 4. his verbis: *nulli potest secura vita contingere, qui de producenda nimis cogitat; qui inter magna bona multos consules numerat.* Cum vero sub Imperatoribus plures in singulos annos consules crearentur, (ut ita sensim eorum dignitas evilesceret) a primis tantum, qui *ordinarii* dicebantur (*e*) & reliquis honoratiores erant, annus denominabatur; reliqui vero dicebantur *suffecti*, (*f*) quemadmodum tales jam, libera republica, vocatos fuisse vidimus. Quin alii adhuc sub principibus fuerunt consules *honorarii*, qui ex codicillis tantum a principe acceptis hoc nomen consequebantur (*g*).

(*s*) *Cic. de legib.* III. *Polyb.* VI. 24. (*t*) *Cic. Aff.* I. *in Verr.* 7 & 18. & I. *in Verr.* 13. & II. 30. *Id. Attic.* VIII. 15. *Tac. Ann.* XIII. 4. (*u*) *Caes. de bell. civ.* I. 1. & 6. (*x*) *Lucan. V.* 395. *Senec. de benefic.* III. 16. (*y*) *Pollux* VIII. c. 84. *Pausan. Lacon.* (*z*) *Ovid. de Pont.* IV. *El.* V. v. 17. (*a*) *Capitol. in Anton. philos.* 10. (*b*) *Claudian. in Eutrop.* I. 310. (*c*) *l. c. Amm. Marc.* XXII. 4. *Claud. l. c.* (*d*) *Ovid. d. l.* 19. & *El.* IX. 45. (*e*) *Vide Suet. Domit.* c. 2. (*f*) *Id. Jul.* c. 80. (*g*) *Cassiod. Variar.* I. 14. *Vid. Guther. de offic. domus Aug. l.* 13.

§. IV. *De aliis ritibus Consularibus.*

Antiquis temporibus, ſive ante primum bellum *Punicum* Kalendis Martiis conſulatum iniiſſe videntur (*b*), quod tamen non ſatis certum eſt: ſed poſt a.u. 598. Kalendæ Januariæ huic rei deſtinatæ ſunt (*i*). Eo die conſules primo mane a ſenatu & populo domi ſuæ ſalutabantur, quæ ſolemnitas proprie *officium* dicebatur, quæ vox in genere ſignificat id, quod ſtudii, aut cultus gratia alicui exhibemus. Eſtque hic actus poſterioribus temporibus *proceſſus conſularis* dictus. Vid. *Spanhem. de uſ. & præſtant. numiſm. diſ. XII. p.* 457. (*k*) inde in Capitolium ducti *vota concipiebant* (*l*), & boves ſingulos Jovi immolabant (*m*); ac deinde ſenatum habentes munus ſuum auſpicabantur (*n*): & de feriis Latinis habendis ad ſenatum referebant (*o*). Intra quinque dies poſt initum magiſtratum in leges jurare debebant (*p*), quod etiam feciſſe videntur, cum deſignati eſſent: atque ita cum magiſtratu abirent, jurejurando declarabant ſe leges ſervaſſe (*q*) concione de rebus a ſe geſtis ad populum habita (*r*). Tum etiam his primis diebus provincias inter ſe *ſortiebantur*.

(h) *Ovid. Faſtor.* III. 147. (i) *Vid. Liv. Epit.* 47. *Ov. Faſt.* I. 81. (Ut conſularium annorum ratio clarius appareat, paucis, quid poſt Scaligeri, Petavii, Sigonii, Dodwelli ſententias cognitas diſcuſſaſque certi ſtatuerim, oſtendam: *Primo* ab a. u. 245. ad 530. uſque incertiſſimus atque vagus valde ineundi conſulatus erat dies, quod ex tot tantiſque turbis, interregnis, reique publicæ mutationibus ortum: *Deinde* ab a. u. 530. ad 599. Kal. Martiis: *Poſtremo* ab a. u. 599. conſtanter Kal. Jan. annui magiſtratus curules inibantur. In Epit. autem Liv. tantum legitur: *Coſſ. a.* 598. *ab u. c. magiſtratum, peractis comitiis, inſequentiſque anni conſulibus creatis, inire cœperunt. Mutandi comitia causa fuit, quod Hiſpani rebellabant.* Sed Dodwellus in Chronol. Dionyſ. p. 54. ante verba *inire cœperunt*, ſic interpolat: (*abdicarunt novi autem coſſ.*) Hinc liquet, Ovid. Faſtor. III. 147. parum a noſtro fuiſſe intellectum, quum ait: *ad ſpatium belli, perfide Pœne, tui.* Quod Nieupoort exponit, ad 1. belli Punici initium; at ego cum Neapol. de fine III. Punici belli interpretor. Si quis regerat, everſam fuiſſe Carthaginem a. u. 605. hunceque numerum a certo illo 598. ſeptem annis differre, cogiret poeram non accuratam nobis chronologiam, ſed memorabilem eique rei epocham proximam dare voluiſſe.)

(k) *Ovid. de Pont.* IV. *El.* 4. 42. (l) *Vide Lampr. Heliog. c.* 15. (m) *Ov. de Pont.* IV. *El.* 9. 29. (n) *Vid. omn. Liv.* XXI. 63. & XXII. 1. XXVI. 26. (o) *Cic. or. poſt. red. ad Quir. c.* 5. (p) *Liv.* XXXI. 50. (q) *Vid. Plin. Paneg. c.* 64. *Cic. Fam. V.* 2. & *not. ad eund, ad Att.* VI. 1. *p.* 592. *ed. Grav.* (r) *Cic. Famil.* V, 2.

bantur, vel *comparabant* (s), hoc eſt, *ſine ſorte de iis conveniebant*. Legitimum annum conſulatui gerendo diximus fuiſſe quadrageſimum tertium; quamquam vi, vel gratia ſæpe juniores conſules facti ſint (*). Qui autem reliquos magiſtratus bene geſſiſſent, deberi ſibi conſulatum quodammodo putabant; unde *ſuum annum* petitionis dicebant (t).

§. V. *De duratione Conſulatus.*

Fuerunt Romæ conſules ex ſolis patriciis ab a.u. 244. ad a. 302. (**) quo decemviri conſulari poteſtate creati ſunt; ſed poſt duos vel tres annos iterum conſules ad annum urbis uſque 309. ex quo aliquando conſules, aliquando tribuni militum conſulari poteſtate, prout vel plebs, vel patres contentionibus vicerant, creati ſunt: donec a. u. 387. plebs pervicit, ut alter utique conſul de plebe crearetur; quorum primus fuit *L. Sextius Sextinus Lateranus* (u): & poſtea obtinuit, ut duo quidem conſules plebeji ſimul fieri poſſent; patricii vero non item (x). Inde ſumma poteſtas penes conſules manſit ad Julium Cæſarem uſque, qui patriæ ſuæ vim nefario ſcelere inferens; libertatem e republica ſuſtulit, & conſulum auctoritatem labefactavit: ſub principibus enim ex more quidem creati ſunt, at nullam fere poteſtatem habuerunt. Tum quoque non in annum, ut antea, ſed in ſex, in tres, vel in duos menſes (y); (quod tempore *Dionis Caſſii* legitimum fuit) (z) vel etiam in paucos dies, imo horas, creati ſunt (a), ut ita princeps pluribus gratificari poſſet. Et hi ſuffecti conſules *minores* dicebantur (b). Verum tandem *Juſtiniano* imperante a. u. 1293. poſt *Chriſtum* natum vero anno 541. plane creari deſierunt: niſi quod primo adhuc imperii anno conſulatum ſuſciperent. Idque obtinuit; donec a S. P. Q. R. per miniſterium *Leonis* Papæ imperium *Carolo M.* deferretur.

Quod autem modo de Julio Cæſare diximus, ſci-

(s) *Liv.* XXIV. 10. & *alibi*. (*Cæſ. de bell. civ.* I. 6.)
(*) (*Suet. Aug.* c. 26. *Cic. Philip.* V. 17.)
(t) *V. Caſaub. ad Cic. Att.* I. *init. Q. Cic. de petit. conſ.* 6.
(**) (*Liv.* III. 31.) (u) *Liv.* VI. 42. (x) *Vid. Lambin. ad Cic. pro dom.* c. 14. (y) *Lucan.* I. *ſupra d.* (z) *Ipſe lib.* XLIII. *p.* 155. *ed. reg.* 1548. (a) *Vid. Macrob. Saturn.* II. 3. *Suet. Juſ.* c. 76. (b) *Dio* XLVIII. *p.* 254.

endum est, necessarium quidem fuisse mutare statum reipublicæ tempore Julii Cæsaris, veluti opinio satis probabilis est C. *A. Ruperti* ad *Pomponium de orig. jur.* XII. *p.* 139. quam etiam tuetur in *Observ. ad Beſoldi Synopſin minorem*. Verum non ideo minus sceleſtus fuit Julius Cæsar, quippe qui nec jure, nec amore boni publici, sed misera ambitione & libidine regnandi ductus jus omne abrupit, & patriam suam in tristem servitutem conjecit. Sed contradicendi studio, ut videtur, & paradoxa tuendi tenebatur *Rupertus*, qui etiam Tiberium & *Attilam* homines perditissimos defendit, *Trajanum* vero laudatissimum principem vituperat; ut & Justinianum, qui inter mediocres saltem censeri merebatur.

CAPUT IV.

De Prætoribus.

§. I. *Origo Prætorum.*

SEcundus magistratus ordinarii in urbe honor fuit *prætoris* (*a*) (Στρατηγὸς); quod nomen antea, ut dixi, omnium magistratuum commune fuerat (*b*), sed demum hoc magistratu creato peculiariter ei adhæsit. Primus prætor creatus est a. u. 387. *Sp. Furius Camillus* (*c*) duabus potissimum de caussis; primo, ut solatium patriciis esset communicati cum plebe consulatus; secundo, ut *jus diceret*; cui rei consules, cum frequentibus bellis avocarentur, vacare amplius non poterant: & hinc in nummis prætorum aliquando *bilanx* conspicitur (*d*). Creatus fuit prætor comitiis centuriatis iisdem auspiciis, quibus consules (*e*); unde etiam aliquando *collega* eorum vocatur (*f*).

§. II. *De numero Prætorum.*

Creatus est primo unus dumtaxat prætor; at a. u. 510. ob negotiorum frequentiam alter est additus,

(a) *Lucan.* III. 108. (b) *Asc. ad* I. *in Ver. c.* 14. (c) *Liv.* VI. 42. & VII. 1. (d) *Vid. Spanh. de uſ. & pr. ſt. numiſm. diſſ.* X. *p.* 104. (e) *Gell.* XIII. 15. (f) *Plin. Panegyr. prop. finem.*

tus, (g) qui inter cives & *peregrinos* jus diceret, unde *peregrinus prætor* eſt dictus (*h*): alter vero, qui inter cives ſolos jus dicebat, vocabatur *urbanus*, & erat *honoratior*; unde proprio quaſi nomine honoratus dicitur apud *Ovidium*, *Faſtor.* I. 52. & *major* (*i*), & jus, quod ab eo edictiſque ejus deſcendit, *honorarium* (*k*). A. u. 526. cum *Sicilia* & *Sardinia* in provinciæ formam redactæ eſſent, duo etiam prætores, qui eas regerent, ſunt creati (*l*). A. u. 556. Hiſpaniis ulteriori & citeriori ſubactis, duo quoque prætores iis provinciis regundis adjecti ſunt (*m*). Sed a. u. 561. lege *Bœbia* (quæ tamen non diu obtinuiſſe videtur) conſtitutum fuit, ut alternis annis quatuor dumtaxat prætores crearentur (*n*), atque ex his duo tantum, (urbanus ſcilicet, & peregrinus) in urbe manebant; reliqui ſtatim in provincias, quas ſortiti erant, proficiſcebantur. Cum autem circa a. u. 605. (vel paullo poſt, cum Africa, Achaja, Macedonia in poteſtatem a. u. 607. redactis, ingens incrementum res Romana accepiſſet), conſtitutæ eſſent *quæſtiones perpetuæ* (*o*), (de quibus mox amplius) viſum eſt, ut omnes prætores anno magiſtratus ſui in urbe jus vel publicum, vel privatum dicerent, & finito demum anno in provincias proficiſcerentur. L. Cornelius Sulla auctis quæſtionibus perpetuis a. u. 672. duos præterea adjecit; licet alii dicant, ad decem uſque numerum prætorum ab eo auctum fuiſſe (*p*). Quidquid hujus rei ſit, Julius Cæſar certe a. u. 707. decem prætores creavit, (*q*) & mox eorum numerum ad quatuordecim, imo ad ſexdecim auxit (*r*): cum nempe ſociis ſceleris ſui obnoxius quovis pretio eos remunerare cogeretur. Sed eo interfecto, ad denarium numerum redierunt. Auguſtus rurſum duodecim prætores creavit, & paullo poſt ſexdecim facti ſunt; quibus *Claudius* Imperator duos adjecit, qui de fideicommiſſis jus dicerent; qui tamen ad certam tantum ſummam judicaſſe videntur; ut de majore conſul appellandus fuerit (*s*). (*t*) Ex his

(g) *Liv. Epit.* XIX. (h) *L.* 2. §. 28. *ff. de or. jur.*
(i) *Feſt. v. major Conſul.* (k) §. 7. *Inſt. de jur. nat. gent. & civ.* (l) *Liv. Epit.* XX. (m) *d. L.* 2. §. 32. *D. de or. jur.* (n) *Liv.* XL. 44. (o) *Vid. Pigh. ad a. u.* 605.
(p) *L.* 2. §. 32. *D. de or. jur.* (q) *Dio libr.* XLII.
(r) *Id. lib.* LIII. (s) *L.* 2. §. 32. *D. eod.*
(t) *Vid. Quinctil.* III. 6.

unum detraxit *Titus*, restituit *Nerva* injuncto munere, ut inter privatos & fiscum jus diceret (*u*). Tutelarem prætorem instituit *M. Aurelius Antoninus* vulgo dictus *Philosophus* (*x*). Minuente imperio rursus numerus prætorum minutus, ita ut tempore *Valentiniani* & *Marciani* Imperatorum tres dumtaxat crearentur (*y*): & denique circa tempora Justiniani omnino creari desisse videntur.

§. III. *Insignia Prætoris.*

Insignia prætoris fuerunt primo *sex lictores cum fascibus*, saltem extra urbem (*z*); nam quod quidam duos tantum ei tribuunt, ita intelligendum est, ut duo ad minimum lictores semper ei præsto fuerint: atque inde ἑξαπελεκεὺς dictus fuit (*a*). Secundo, *toga prætexta*; quam, ut consules, primo magistratus sui die, votis nuncupatis, in capitolio sumebant. Tertio, *sella curulis*. Quarto, *tribunal*; quod erat locus altior in hemicycli formam, in quo sella curulis prætoris ponebatur (*b*); inferiores enim magistratus & judices *subsellia* tantum habebant. Quinto, *hasta*, quæ jurisdictionis (*c*); & denique, *gladius*, qui quæstionis signum erat.

§. IV. *Munera Prætoris.*

Munera prætoris fuerunt *Primo*, ut *ludos ederet*; præsertim eos, qui in Circo dabantur (*d*), ut *Megalenses*, *Florales*, & similes: quod ingenti admodum pompa & sumtu fiebat: & hinc in histriones, similisque farinæ homines, saltem sub principibus, jurisdictionem quandam exercuerunt (*e*) prætores. *Secundo*, ut sarta tecta vacante censura exigeret; sed non nisi ex senatusconsulto (*f*). *Tertio*, ut absentibus consulibus munus eorum sustineret (*g*), senatum cogeret (ita tamen, ut nunquam id fieret nisi ad rem novam (*h*)) sententias rogaret, comitia & con-

(*u*) *L.* 2. §. 32. *D. eod.*
(*x*) *Capitolin. eius vit.* c. 10. (*y*) *L.* 2. *C. de off. præt.*
(*z*) *Val. Max.* I. 1. *ex.* 5. *App. Alex. Syriac.* c. 95.
(*a*) *Appian. ibid.* (*a*) *Censor. de die n.at.*
(*b*) *Tac. Annal.* I. 75. (*c*) *Senec. de brevit. vitæ*, c. 13.
(*d*) *Juven.* XI. 192. (*e*) *Tac. Annal.* I. 77.
(*f*) *Ascon. ad Verr.* III. 50. (*potius* I.) (*g*) *Liv.* X. 45. *XXX.* 17. & 22. (*h*) *Cic. ad fam.* XII. 28.

& conciones ad populum haberet; ita ut absente consule plane summus magistratus esset (*i*): & , præter consules, a reliquis magistratibus comitiatum & concionem avocare poterat (*k*); quamquam quædam ex his prætoris urbani dumtaxat fuisse videntur. *Quartum* & præcipuum prætoris urbani munus fuit *jurisdictio*, ut loquitur *Cicero de legibus III. 3. Juris disceptator, qui privata judicet, judicarive jubeat, prætor esto: is juris civilis custos esto: huic potestati parento.* Et ob hæc tot ac tanta munia non licebat prætori urbano plus quam decem dies urbe abesse (*l*). Ut autem quid fuerit *jurisdictio* recte intelligatur, pauca de *judiciorum* apud Romanos *ratione* adjicienda sunt; quæ tamen sequenti sectione accuratius examinabimus.

§. V. *De Jurisdictione.*

Judicia omnia erant vel *privata*, vel *publica*. *Privatis* (quorum proprie *jurisdictio* dicta est) præerant duo prætores, urbanus scilicet, & peregrinus: *publicis* vero *judiciis*, sive *quæstionibus*, olim ipse populus præfuit, qui ad ea exercenda *quæsitores* (*m*), vel dictatorem (*n*) creabat: de servis vero & infimæ sortis hominibus *triumviri capitales* (*o*) judicabant; ædiles de rebus ad suum munus pertinentibus (*p*). Sed, cum auctis immensum Romanorum opibus non minus, ut fieri amat, augerentur scelera, circa a. u. 605. constitutum est, (*q*) ut duo quidem prætores, urbanus scilicet & peregrinus, consuetam jurisdictionem in causis privatis obirent; quatuor vero reliqui capitalium criminum quæstiones a senatu pro temporum statu decretas exercerent: quæ quæstiones *perpetuæ* sunt dictæ, tum quod lege certa quædam forma iis esset præscripta, ita ut nova semper lege, sicut antea, opus non esset; tum quod prætores *perpetuo* (*r*), sive *toto* anno, has quæstiones exercerent; nec populus, ut antea, extra ordinem quæstores ad eas exercendas crearet.

Pri-

(*i*) *C. ad fam.* X. 12. *Vid. Spanh. de us. & præstant. numism. diss.* X. p. 115. (*k*) *Cic. Philip.* II. 11.
(*l*) *Gell.* XIII. 5. (*m*) *Virg. Æn.* VI. 432.
(*n*) *Liv.* IX. 26. (*o*) *Plaut. Amph.* I. 1. 3. *& Aulul.* III. 1. 2. *& Asin.* I. 3. 1. (*Gell.* III. 3. *f. Vid. Pignor. de serv.* p. 26.) (*p*) *Tit. ff. de ædil. ed.*
(*q*) *Cic. in Brut.* c. 27. (*r*) *Terent. Heaut.* I. 2. 12.

Primæ quæstiones perpetuæ fuerunt de *repetundis*, de *ambitu*, de *majestate*, & de *peculatu*. L. Sulla iis adjecit quæstiones de *falso*, (quod judicium etiam adversus *monetarios* fuit, (*f*) sive adversus *adulteratores monetæ*, ut vocantur in *L. 16. §. 9. ff. de pœn.*) de *sicariis*, de *parricidis & veneficis*. Mox etiam plures aliæ promanarunt, ut de *corrupto judicio* (*t*), de *vi publica*, vel *privata*, &c. Sed etiam sic extra ordinem aliquando populus, vel etiam senatus, (ut in causa *Silani* repetundarum rei (*u*)) de criminibus cognoscebat, vel quæsitores dabat: ut, si res atrox esset, veluti in causa *Milonis*, qui Clodium interfeciisse dicebatur: vel, si nova; ut cum ipse ille Clodius sacra *Bonæ Deæ* violavisset, quando quæstio de *pollutis sacris* decreta fuit; (*x*) de Vestalibus incestus reis (*y*); & sic in similibus. De perduellione, ut jam ante vidimus, ipse populus comitiis centuriatis quærebat.

Quæstionibus a senatu decretis sortiebantur inter se prætores, quæ cujusque quæstio futura esset; nam comitiis incertam dumtaxat jurisdictionem accipiebant. Aliquando autem duo prætores uni quæstioni præerant, quod propter multitudinem criminum in quæstione de sicariis frequens fuit (*z*); aliquando rursus unus de duabus causis quærebat (*a*). De repetundis aliquando quæsivit prætor peregrinus (*b*), qui ita jurisdictionem & quæstionem simul habebat; & etiam quandoque ex senatus decreto prætor urbanus quæstiones publicas exercebat, de qua re tamen dubitari potest: nam quod Verres in prætura urbana judicium publicum exercuit, contra leges fecit (*c*): denique urbana quoque & peregrina sors junctæ fuisse leguntur (*d*).

Prætor urbanus, ut dixi, reliquis honoratior erat, & etiam *honoratus* κατ' ἐξοχὴν dicebatur (*e*): is enim erat *custos juris Quiritium* (*f*); & ex ejus edictis præ-

(*f*) *L. 8. sequ. ff. ad leg. Corn. de falsis.* (*t*) *Vid. Cic. pro Clu.* 54. (*u*) *Val. Max. V. 8. ex. 3.*
(*x*) *Suet. Jul. c. 6.* (*y*) *Ascon. ad Cic. pro Mil. c. 12.*
(*z*) *Cic. pro Cluent. c. 53.*
(*a*) *Cic. pro Cal. c. 13. coll. cum ccd. ad Quint. fr. II. 3.*
(*b*) *Vid. Asc. in Or. in toga candida in not. 2.*
(*c*) *Vid. in Verr. I. 60. & Hottom. ib. ad 40.*
(*d*) *Liv. XXV. 3. XXVII. 36. XXXV. 41.*
(*e*) *Ovid. Fast. I. 52.*
(*f*) *Cic. de legib. III. 3.*

prætor peregrinus, (de quo tamen dubitat *Sigonius*) & prætores provinciarum edicta sua efformabant; unde etiam *prætor major* vel *maximus* aliquando est dictus (*g*). Idem juratus ex eo ordine, penes quem judicia eo tempore erant, decurias judicum selectorum conscribebat (*h*); ex quibus tum ipse, tum alii prætores eo anno *concilia judicum* sibi sortiebantur (*i*). Initio magistratus prætor urbanus in albo proponebat *edictum*, sive *formulam*, *juxta quam eo anno jus dicturus esset de rebus jurisdictionem suam concernentibus* (*k*), sive de iis, quæ privato jure Quiritium continebantur, quod jus adjuvandi, vel supplendi, vel corrigendi juris civilis gratia prætores introduxerunt (*l*): & hoc edictum quotannis a prætore ejus anni renovabatur; unde *lex annua* dicitur apud *Ciceronem* in *Verrem* I. 24. & actiones prætoriæ etiam plerumque intra annum vivebant (*m*). Sed cum prætores sæpe propter gratiam & ambitionem varie jus dicerent, & ab edictis suis discederent, a. u. 686. lege *Cornelia*, lata a C. Cornelio tribuno plebis, jussi sunt ex *edictis* suis *perpetuis* jus dicere (*n*). Tempore autem & jussu D. *Hadriani* Imperatoris *Salvius Julianus*, *Didii Juliani* Imperatoris proavus, magni nominis Jctus omnia illa edicta collegit, (*o*) in unum volumen redegit, ac certo ordine disposuit; quod proprie deinceps *edictum perpetuum* & *jus honorarium* est dictum (*p*).

Jurisdictionem suam omnem tribus his verbis prætor exequebatur, scilicet, *do*, *dico*, & *addico*, (*q*) quorum primum tum *dandi judicis* significabat *potestatem*, tum bonorum possessionis, vindiciarum, actionum dationem; secundum, *juris dicendi*, & *sententiæ ferendæ*; tertium, *judicatum faciendi & exequendi*.

Cognoscebat prætor vel *e tribunali*, sive *per decretum*; vel *de plano* (*r*), sive *per libellum* in causis levioribus. Non autem cognoscebat, nisi *diebus fastis*, qui ita dicti sunt a *fando*; quod tria mox dicta verba iis diebus *fari* liceret (*s*).

Et

(g) *Fest. voc. maximum.* (h) *Horat. Serm.* I. 4. 91.
(i) *Vid. Cic. in Verr.* I. 61. (k) L. 2. §. 10. *ff. de or. jur.*
(l) L. 7. §. 1. *ff. de just. & jur.* (m) *Pr. Inst. de perp. & temp. act.* (n) *Ascon. arg. in or. I. Cic. pro C. Corn.*
(o) *Eutrop.* VIII. 17. (p) L. 2. §. 10. *ff. de or. jur.* §. 7. *Inst. de jur. nat. gent. & civil.* (q) *Varro de ling. Lat.* V. 41. (r) *Vid. Fest. de verb.* I. 3. (s) *Ovid. Fast.* I. 47.

Et hæc quidem omnia libera republica ita obtinuerunt; sed extremis imperii temporibus nihil fere præter ludorum curam prætoribus est relictum (*t*): unde *Boethius* (*u*) de prætoribus sua ætate verba faciens eleganter *præturam* vocat *inane nomen*; & *senatorii census gravem sarcinam*: omnia enim eorum munia in præfectum prætorio, qui Cæsaris magistratus erat, sunt translata, populari magistratu a magistratu Cæsaris possessione deturbato (*x*).

CAPUT V.

De Ædilibus.

§. I. *Ædilium nomen, origo, & differentia.*

ÆDiles dicti sunt, vel quod *ædes* publicas privatasque *curarent* (*a*); vel, quod plebiscita in *æde Cereris* asservarent (*b*). Fuerunt autem triplices; ædiles nempe *plebeji*, *curules*, & *cereales*, diversis temporibus instituti.

Plebeji ædiles primum creati sunt eodem tempore, iisdemque comitiis, quibus tribuni plebis (de quibus mox dicemus) a. u. scilicet 260. comitiis curiatis: unde etiam *collegæ tribunorum dicuntur*. Jam enim, post ingentem seditionem, & secessionem plebis in montem sacrum, reconciliatis ordinibus plebs petiit, ut sibi liceret binos viros quotannis creare, qui tribunis plebis velut administri (*c*) & adjutores essent; & eas causas *judicarent*, quas ipsi (tribuni) iis commisissent (*d*): unde etiam judices aliquando sunt dicti. Creati sunt initio quidem, ut diximus (*e*), comitiis curiatis, sed post legem Publiliam, ut reliqui Magistratus minores, comitiis tributis.

A. u. 387. cum senatus post communicatum cum plebe consulatum propter ordines in concordiam redactos diem unum ludis maximis adjiciendum censuisset, (*f*) recusantibus id munus ædilibus plebis, conclamatum est a patriciis adolescentibus, se id honoris deum immortalium causa libenter acturos, ut ædiles

(t) *Juven.* XI. 193. (u) *De cons. philos.* III. *Prosa* 4.
(x) *Vid. Scaliger. Epist.* 183. (a) *Varro de ling. Lat.* IV. 14.
(b) *L.* 2. §. 20. *ff. de or. jur.* (c) *V. Dion. Hal.* VIII. 77.
(d) *Id.* VI. 90.
(e) *Sect.* I. *c.* 8. §. 1. 2. (f) *Liv.* VI. 42.

diles fierent; atque ita duo etiam ex patriciis ædiles creati sunt: sed sequenti statim anno hic quoque magistratus cum plebe est communicatus (*g*). *Curules* autem hi postremi sunt dicti, quia sella *curuli*, toga prætexta, jure imaginum æque ac magistratus majores utebantur; quæ omnia ædilibus plebis negata sunt.

Denique a. u. 709. Julius Cæsar duos ædiles addidit; qui, quod annonam curarent, *Cereales* a *Cerere* frugum dea præside sunt dicti (*h*); & semper ex patriciis sunt creati.

§. II. *Ædilium munera.*

Munus ædilium his paucis verbis describit *Cic. de legib. III. 3. Suntoque ædiles curatores urbis, annonæ, ludorumque solemnium; olliſque ad honoris amplioris gradum is primus adsce-sus esto.*

Primum itaque horum magistratuum *munus* fuit *cura urbis*, (unde Græcis ἀστυνόμοι, quasi *urbis legislatores* dicas, sunt appellati) ad quam spectarunt sequentia: *primo*, ut ædificia publica, templa scilicet, basilicas, porticus, aquæductus, &c. tuerentur & curarent, præsertim vacante censura (*i*); tum etiam privatorum ædificiorum curam gererent, ne scilicet ruinosa essent, & ita deformitas urbi, transeuntibus periculum crearetur. *Secundo*, curabant, (*k*) ut loca publica, balnea, puta, cloacæ, (quæ inter præcipua opera erant magnitudinis Romanæ (*l*)) &c., præcipue autem viæ mundæ essent (*m*); & eos, qui hac occasione deliquissent, multabant. *Tertio*, luxum, petulantiam (*n*); fornicum & popinarum libidines coercebant, & peculiarem quamdam in meretrices jurisdictionem exercebant (*o*). *Quarto* incendia curabant; quod munus ab Augusto Imperatore primum iis impositum videtur (*p*). *Quinto*, funerum aliorumque minutorum rituum conservatio penes eos erat (*q*). *Sexto*, curabant, ne quis animal, quod nocere posset, (ursum forte, vel aprum) in publico habe-

ret

(g) *Id.* VII. 1. (h) *Leg.* 2. §. 32. *ff. de or jur. Suet. Jul. c.* 41. *Dio libr.* XLIII. *f.* (i) *Sex. Jul. Frontin. de aquæd. Rom.* 11. 1656. *T.* IV. *Ant. Grævi.* (k) *Vid omn. L. un. ff. de via publ.* (l) *Dion. Hal.* III. 67. (*Liv.* I. 56.)
(m) *Plaut. Stich.* II. 2. 28. *& Trucul.* II. 7. 5.
(n) *Gell.* X. 6. (o) *Senec. de vita beat. c.* 7. *Lipſ. ad Tacit. Annal.* II. 85. (p) *Dio libr.* LIV. (q) *Cic. Philipp.* IX. 7. (*& ex 1. edit. Ovid. Faſtor.* VI. 653.)

ret (*r*). *Septimo* denique prospiciebant, ne dii, vel sacra peregrina in urbe colerentur (*).

Secundum munus ædilium fuit *cura annonæ*: unde, quod hanc partem attinet fere similes (*s*) fuerunt iis, quos Græci ἀγορανόμους vocant (*t*). Itaque omnes res in foro venales inspiciebant & æstimabant; merces improbas jactabant (*u*); pondera & mensuras iniquas frangebant (*x*); unde forte etiam fœneratores coercere potuerunt (*y*); animalia & mancipia morbosa & vitiosa redhiberi curabant (*z*); jus de his rebus dicebant; mulctas delinquentibus imponebant (*a*); edicta concipiebant & proponebant, quæ etiam pars juris honorarii fuerunt (*b*). Sed hoc postremum tantum ædilium curulium fuisse videtur, sicut titulo Digestorum de *ædilicio edicto* docemur.

Tertium denique ædilium *munus* erat *cura ludorum solemnium* (*c*), ut Romanorum aliorumque statorum (*d*); non vero privatorum, quales erant ludi funebres, votivi, & similes; sed & hoc præcipue ædilium curulium erat, ut ex eorum institutione patet. Fiebant autem hi ludi immani sumptu ad insaniam usque; unde demum ex provinciis pecuniam ad eam rem colligebant, viam sibi hac munificentia ad altiora sternentes (*e*). Hos itaque ludos ordinabant; præmia & pœnas auctoribus distribuebant; *Plaut. Trin.* IV. 2. 147. fabulas agendas examinabant (*f*); unde etiam in reliquos libros aliquid juris iis fuisse videtur (*g*). *Quartum munus* erat peculiare ædilibus plebis, ut scilicet *plebiscita & senatusconsulta in æde Cereris, & postea in ærario adservarent* (*h*); ne consules ea vitiare possent. Cerealium vero ædilium proprium erat frumento publico præesse (*i*), quod antea omnium ædilium erat; & paullo post rursus (*k*) *præfecti*, & *curatoris annonæ* fuit (*l*).

§. III.

(*r*) *L.* 40. *seqq. ff. de Ædil. ed.* (*) (*ex* 1. *edit. Liv.* IV. 30.)
(*s*) *Dion. Hal.* VI. 50. (*t*) *Plaut. Capt.* IV. 2. 44.
(*u*) *Facete idem Rud.* II. 3. 47. (*x*) *Juven.* X. 101. *Pers.* I. 130. (*y*) *Vid. Liv.* X. 23. (*z*) *Tot. tit. de Ædil. edict.*
(*a*) *Diarium vetus apud Pigh. Ann. ad a. u.* 585.
(*b*) §. 7. *Inst. de jur. nat. gent. & civ.*
(*c*) *Cic. de leg.* III. 3. (*d*) *Id. in Verr.* V. 14.
(*e*) *Vid. eund. Offic.* II. 16. *sequ.* (*f*) *Didascaliæ comœdiarum Terentii.* (*g*) *Tac. Annal.* IV. 35.
(*h*) *L.* 2. §. 21. *ff. de or. jur. Liv.* III. 55. (*i*) *d. L.* 2. §. 27.
(*k*) *Tacit. Annal.* I. 7. (*l*) *Vid. Dionem lib.* LIV. *init.*

§. III. *Insignia Ædilium, & quædam alia.*

Ædilium curulium *insignia* fuerunt præcipue sella curulis, & toga prætexta: tum etiam habebant jus imaginum, & antiquiorem in senatu sententiæ dicendæ locum (*m*).

Licet autem ædiles populi Romani magistratus essent, tamen nec vocationem (*n*), nec prehensionem habebant, nisi jussu tribunorum plebis, & hinc etiam a privato in jus trahi poterant: nec lictoribus, vel viatoribus utebantur; sed servis duntaxat publicis. Tamen ædiles plebis etiam sacrosanctos fuisse, ex *Catone* adfirmat *Festus*, voc. *sacrosanctum*; quod ita intelligendum videtur, ne quis eos impune injuria lædere posset (*o*). Etiam municipia ædiles suos habebant (*p*), qui *quinquennales* sunt dicti (*q*), & censorum vicem obiisse videntur; quamquam in quibusdam municipiis, *Arpinis* exempli gratia, (*r*) nulli alii magistratus crearentur: eamque dignitatem honestissimorum Romanorum filii in municipiis, unde orti essent, exercebant, ut *Marcus* & *Quintus* Ciceronum filii Arpinis. Quia autem, ut dixi, nulli alii magistratus in istis municipiis crearentur, hinc *summos ædiles* eos dicere censetur *Juvenalis*, *Sat.* III. 179. Durasse hic magistratus, ut plures alii, videtur ad tempora Constantini Magni; licet forte aliqua interdum mutatione.

CAPUT VI.

De Tribunis Plebis.

§. I. *De nomine & origine Tribunorum Plebis.*

QUidquid de etymo vocis *tribunus* sit, constat (*a*) in genere *curatorem*, vel *præfectum* alicui rei ea voce significari, unde dicti sunt *tribuni militum*, & *tribuni ærarii*, (qui ita sunt vocati, quod quæstori stipendium militum adnumerarent) (*b*).

(m.) *Cic. in Verr.* V. 14. (n) *Gell.* XIII. 12.
(o) *Vid. omnino Liv.* III. 55. (p.) *Juven.* X. 101. *L.* 20. §. 1. *D. locat. cond.* (q) *Spartian. Hadr. c.* 19. *& ibi Casaub. & Salmas.* (r) *Cic. ad fam.* XIII. 11.
(a) *Vid. Voss. Lexic. etymol.*

(*b*) & poſtea ſub Imperatoribus *tribuni voluptatum* (*c*), *matrimoniorum*, *ſcholarum* (*d*), &c. Sed præ his omnibus eminuerunt *tribuni plebis* occaſione, quæ ſequitur, creati.

Cum plebeji homines per continuas expeditiones militares, quibus rem ſuam familiarem curare prohibebantur, multum æris alieni contraherent, & ſæpe a creditoribus, quando ſolvendo non eſſent, in ſervitutem abducerentur (*e*), hanc injuriam ulterius non ferentes ſæpius a patribus hujus mali levamen petierunt: ſed ſæpius eluſi, tandem auctore *Sicinio* quodam viro ſtrenuo a. u. 259. in *Sacrum montem* trans *Anienem* fluvium ſeceſſerunt (*f*); nec ante in urbem reverſi ſunt, quam patres debitorum remiſſionem, & nexorum ſolutionem iis promiſiſſent, & plebi conceſſiſſent, ut ad defenſionem ſui lege ſacrata proprios quoſdam magiſtratus ſibi crearet (*g*); qui *tribuni* dicti videntur, quod ex *tribunis militum* primum ſint facti.

§. II. *Ritus quidam tribunicii.*

Creati ſunt primo *tribuni* plebis curiatis comitiis duo: inde a. u. 283. lege Publilia comitiis tributis quinque (*h*). Anno demum 297. decem tribuni creari cœperunt, bini videlicet ex ſingulis claſſibus (*i*), quamquam *Cicero* dicit, primum duos fuiſſe creatos; poſtero autem anno auſpicato decem, comitiis centuriatis (*k*). His comitiis præerat unus ex tribunis plebis ſorte ductus. Quod ſi comitia dirempta eſſent, antequam decem forent creati, reliqui a collegio cooptabantur: verum hoc a. u. 305. lege *Trebonia* abrogatum eſt, qua

(b) *Varro de lingu. Lat.* IV. 36. *Aſcon. ad Cic. Or. in Verr.* I. 13. (c) *Caſſiod. Var.* VII. *Ep.* 10. & XII. 24. (Non poſſum hic ex Urſati Comment. de notis explicationem notæ T. R. P. VOLVP. non breviſſime addere: „*Tribunum voluptatum ludis Fo-*„ *mæ ac voluptatibus P. R. præfuiſſe, notum ex L.* XV. *Cod.* „ *Theodoſ. l.* 11. *tit. de* ſcenicis. *Verum numquid ille idem fuerit,* „ *ac qui* a voluptatibus, *a Tiberio inſtitutus, multi ambigunt.* „ *Vid. Sveton. c.* 42. *Tribunum hunc magni æſtimatum, conſtat* „ *ex Caſſiodoro, Var.* VII. *Ep.* 10. *ubi formula tribunatus vo-* „ *luptatum hæc eſt: &c.*“) (d) *L. un. C. de com. & trib. ſchol. L.* 8. *C. de erogat. milit. ann.* (e) *Liv.* II. 23.

(f) *Ib.* 32. (A. u. 260. & redierunt a. 261. ut ſatis docet Liv. III. 30. & ſic Dionyſius.) (g) *Ib.* 33. (h) *Ib.* 58.

(i) *Id.* III. 30.

(k) *Cic. Or.* I. *pro Corn.* p. 958. *ed. Grav.*

qua cautum fuit, ut, qui plebem Romanam tribunos plebei rogaret, is uſque eo rogaret, dum decem tribunos plebei faceret (*l*). Lex etiam fuit antiqua, ut tribuni, qui ſucceſſores ſibi in annum ſequentem non creaſſent, vivi cremarentur; ſi credimus *Valerio Maximo* levis auctoritatis ſcriptori (*m*). Quia autem primi tribuni plebei IV. idus Decembris magiſtratum inierunt, idem deinceps reliquis ſolemne fuit. (*n*) Creati ſunt tribuni ſemper (*) ex plebe, & primis quidem temporibus ſæpe ex infima; neque ex patriciis, niſi adoptione ad plebem tranſiiſſent, (*o*) aut ex ſenatoribus, quamvis plebejis, creari poterant: nec in ſenatum ipſis aditus erat, ſed ante valvas curiæ in ſubſelliis ſedebant; (*p*) unde ea, quæ in ſenatu agebantur, intelligere poterant: & tamen ſenatum poterant habere. Poſtea vero cautum fuit *Atinio*, ut videtur, plebiſcito (ad a. u. 623. *Pighius* Atinii tribunatum refert) incertum tamen quo tempore, ne quis, niſi ſenator plebejus, tribunus plebis crearetur (*q*).

§. III. *Munus Tribunorum plebis.*

De his tribunis plebis ita loquitur *Cicero de legib. lib. III. Plebs, quos pro ſe contra vim auxilii ergo creaſſit, tribuni ejus ſunto; quodque ii prohibeſſint, quodque plebem rogaſſint, ratum eſto. Cum patribus, populoque agendi jus habento; idemque ad plebem, quod cenſuerint, ferunto. Sanctique ſunto; neque plebem orbam tribunis relinquunto.* Et hæc quidem ita *Ciceronis* tempore obtinuerunt: ſed initio inſtitutionis eorum unicum ipſis munus erat plebi contra patricios & magiſtratus auxilio eſſe (*r*); ita ut eorum poteſtas in *prohibendo* tantum (*s*), non item in *agendo* conſiſteret: (*t*) unde etiam primis temporibus pro magiſtratibus habiti (*u*) non ſunt (neque etiam veſtem prætextam habebant (*x*)) ſed potius pro impedimento, magiſtratuum (*y*):

ve-

(l) *Liv.* III. 65. (m) *Val. Max.* VI. 3. *ex.* 2. *Liv.* III. 55. (n) *Dion. Halic.* VI. 89. *Plut. Quæſt. Rom.* 80.
(*) (Hoc nimis generale: neque ſequentia ſolum contra dicunt, ſed & Liv. III. 65.) (o) *Vid. Suet. Jul.* c. 20.
(p) *Val. Max.* II. 2. *ex.* 7. (q) *Vid. Lipſ. Elect.* II. 23. (Et Oſſel. ad Gell. XIV. fin.) (r) *Liv.* II. 33.
(s) *Vid. Dionyſ Halic.* VII. 52. *Plut. Cat. Min.* pag. 758. F.
(t) *Gell.* XIII. 12. (u) *Plut Coriol. p. m.* 221. B.
(x) *Id. Quæſt. Rom.* 80. *ſive p.* 283. (y) *Liv.* II. 56.

verum poſtea vulgo magiſtratus dicti ſunt (z). Itaque ſupplicem a judicio & vinculis liberare poterant (a); & propterea ædes eorum dies noctesque patere debebant (b): nec extra urbem iis pernoctare fas erat (c), (neque etiam ullam illic poteſtatem habebant) (d) niſi feriis Latinis; vel, ſi aliqua reipublicæ cauſa proficiſci juberentur: (e) quin nec mœnia quidem egredi iis licebat, ſi fides *Appiano Civil.* II. *pag.* 736. *ed. Tollii*. Poterant præterea SCtis, & omnium omnino magiſtratuum actis intercedere verbo illo ſolemni, *Veto* (f); cujus tanta vis erat, ut, qui non paruiſſet, ſive ille privatus, ſive magiſtratus eſſet (g), extemplo per viatorem in carcerem duci juberetur, (quemadmodum etiam apud *Lacedæmonios Ephori*, quibus in multis rebus ſimiles erant tribuni plebis, poterant reges in carcerem conjicere (b)) vel ad populum violatæ *ſacroſanctæ poteſtatis* reus ageretur: erant enim tribuni plebis *ſacroſancti* (i); ita, ut ſi quis re, vel verbo eos læſiſſet, *ſacer*, hoc eſt, *deteſtabilis* eſſet, ejuſque bona publicarentur. Quomodo autem vox *ſacer ſceleſtum & execrandum* notet, eleganter deducentem vide ſummum *Perizonium*, *Not. ad Sanctii Minerv. pag. m.* 759. Si non interceſſiſſent SCto, litera *T.* ſubſcribebatur (k), ut ita *tribunos* quoque cenſuiſſe indicaretur: ſi interceſſiſſent, *ſenatus auctoritas* (l) (ut ita tamen, quid ſenatus cenſuiſſet, conſtaret) dumtaxat perſcribebatur. Unus etiam ex collegio acta reliquorum interceſſione ſua impedire poterat; (*) eoque auxilio patres adverſus plebem ſæpe ſunt uſi. Etiam in cauſſis civilibus aliquando intercedebant; licet hoc iniquiſſimum eſſe pronunciet *Cicero* (m). (n) Sed poſtea longe majorem poteſtatem ſibi uſurpare cœperunt, fiducia præſertim ſacroſanctæ illius pote-

(z) *Vid. omnino Man. ad Cic. Fam.* I. 7. *not. ad Salluſt. Jug.* 41. 337. *ed.* I. *Wiſſe. Cic. pro Quinct. c.* 20. & *ad Att.* III. 23. (a) *Vid. Gell. Noct. Attic.* VII. 19. (b) *Plut. l. prox. d.* (c) *Gell.* XIII. 17. *App. Alex. Civ.* II. *p.* m. 447. (d) *Dion. Hal.* VIII. 87. *Gell.* III. 2. (e) *Vide exempl. apud Liv.* XXIX. 20. (f) *Liv.* VI. 35.
(g) *Id.* IV. 26. VII. 3. IX. 34.
(h) *Nepos*, *Pauſan.* (i) *Liv.* II. 33. (& III. 55.)
(k) *Val. Max.* II. 2. *ex.* 7. (l) *Vid. ſup. ſect.* I. *c.* 2. §. 6. (*) (*Vid. unum Liv.* VI. 35.)
(m) *Philipp.* II. 2. *Vid. eund. Acad. queſt.* 4. 30.
(n) *Vid. Liv.* IV. 48. *Dion. Hal.* IX. 5.

poteſtatis : itaque non tantum omnia , quæ ipſis non placuerant , reſcindebant ; tributorum collationes , militumque delectus prohibebant ; at etiam ſenatus , (quod primo factum a. u. 297.) (*o*) populique comitia pro arbitrio cogebant & diſſolvebant ; leges , ſive plebiſcita quæcumque promulgabant : quæ primo quidem ſolam plebem obligabant , at poſt legem *Horatiam* (*p*) latam a. u. 304. & legem *Hortenſiam* latam a. u. 466. univerſum populum obligare cœperunt (*q*). Agros denique , vectigalia (*r*), pecunias publicas , provincias , & imperia (*s*) magiſtratibus quibuſvis pro lubitu dabant , vel adimebant ; quæ omnia fiebant prætextu tuendæ libertatis : atque ita , dum poteſtate juſtis de cauſis primum iis data abutuntur , maximarum in republica turbarum ſæpe auctores fuerunt : quod jam queritur *Cicer. de leg.* III. 9.

§. IV.

At L. Sulla optimatium partibus addictus , cum rempublicam armis oppreſſiſſet , eorum poteſtatem valde minuit , (*t*) imo fere ſuſtulit (*u*) lege lata a. u. 672. *ne qui tribunus plebis fuiſſet , alium deinceps magiſtratum caperet ; neve iis jus eſſet concionandi , vel leges ferendi ; neve ad eos provocaretur :* ſed ſolam & nudam *interceſſionem* ipſis reliquit (*x*). Verum a. u. 679. Cotta conſul jus magiſtratus capiendi iis reſtituit (*y*) ; & reliqua omnia a. u. 683. *Pompejus Magnus* (*z*) ; atque ita hæc poteſtas uſque ad Julium Cæſarem perſtitit.

Demum a. u. 730. in Auguſtum , & reliquos deinceps Imperatores SCto *tribunicia poteſtas* eſt translata (*a*) : licet tamen etiam tribuni plebis crearentur ; quippe quibus Auguſtus conceſſit , ne ante in jus vocarentur , quam magiſtratu abiiſſent (*b*) : & ſub Tiberio , *qui ea ſimulacra libertatis ſenatui præbebat* , etiam jus intercedendi habuerunt (*c*). Temporibus vero Nervæ & Trajani Imperatorum dignitas

(*o*) *Dion. Hal.* X. 31. (*p*) *Liv.* III. 55. (*a. u.* 306.)
(*q*) §. 4. *Inſt. de jur. nat. gent. & civ.* (*r*) *Tac. Annal.* XIII. 50. (*s*) *Vid. Suet. Jul. c.* II. 22. 26. 28.
(*t*) *Dion. Hal. V. c. ult.* (*u*) *App. Alex. Civil.* II. 445.
(*x*) *Epit. Livian.* 89. *Cæſar de bell. Civil.* I. 5. & 7.
(*y*) *Aſcon. ad orat. pro Corn.* 1. (*z*) *Cic. in Verr.* I. 15.
(*a*) *Suet. Aug. c.* 27. *Tac. Annal.* III. 56.
(*b*) *Dio in Excerpt. Peireſc. p.* 654. & *ibi Valeſ. p.* 791.
(*c*) *Tac. Annal.* I. 77. & *vid. eund.* XIII. 28. *ubi ſtatuen jus eorum imminutum eſt.*

gnitas eorum nihil aliud fuit, nisi inanis! umbra, & sine honore nomen (d); atque hoc ita ad Constantini Magni tempora in republica remansisse videtur, cum postea nulla amplius eorum mentio occurrat.

CAPUT VII.

De Quæstoribus.

§. 1. *Quæstorum nomen, origo, & numerus.*

QUæstores dicti sunt a *quærendo*, quod *conquirerent* pecunias publicas & maleficia, quæ postea triumviri capitales conquisiverunt (a). Fuerunt autem triplices, *quæstores* nempe *urbani*, sive *ærarii*; *provinciales*, sive *militares*; & *quæstores parricidii*, sive *rerum capitalium*: sed hi postremi ad hunc locum non pertinent.

Origo quæstorum antiquissima censeri debet (b), & forte sub Romulo, vel Numa, certe sub Tullo Hostilio jam Romæ fuerunt; sed qui ab ipsis regibus crearentur: quemadmodum etiam primis consulibus ad a. u. 307. usque jus quæstores sibi creandi tribuit *Tacit. Annal.* XI. 22. Alii vero dicunt statim post reges exactos lege *Valeria* duos quæstores a populo creatos fuisse (c), qui ærario præessent. Postea a. u. 333. (& tum etiam permissum est, ut ex plebe creari possent) duo sunt additi (d), qui consules ad exercitum sequerentur; & ad ministeria belli iis præsto essent. A. u. 498. universa jam Italia subacta, quatuor etiam quæstores sunt adjecti (e), qui per quatuor Italiæ regiones (quæ erant *Ostiensis*, *Calena*, *Umbria*, & *Calabria*) reditus & vectigalia populi Romani curabant. Sulla quæstorum numerum ad viginti auxit (f): a Julio Cæsare vero quadraginta sunt facti (g); ut ita aliqua ratione præstaret, quæ multa multis promiserat; quorum quidam a popu-

(d) *Plin. Epist.* I. 23.
(a) *Varro de lingu. Lat.* IV. 14. (b) *L. un. pr. D. de offic. quæst.* (c) *Plut. Poplic. p.* 103. *Dion. Hal.* V. 34.
(d) *Liv.* IV. 43. (e) *Ejusd. epit.* 11. (f) *Tacit. Annal.* XI. 22. (g) *Dio* XLIII. *p.* 156. *ed. reg. a.* 1548.

populo, quidam ab Imperatore creati videntur (*b*): ſub ceteris Imperatoribus numerus eorum incertus & arbitrarius fuit. Ex his omnibus duo ſortiebantur *curam ærarii*, qui *urbani* ſunt dicti; reliqui vero *quæſtores provinciales*, ſive *militares* dicebantur.

§. II.

Urbanorum quæſtorum munus præcipuum fuit *cura ærarii publici* (*i*), quod erat in æde *Saturni* (*k*): quia aurea ætate ſub regno Saturni, neque avaritia, neque mala fides locum habebat (*l*). Itaque pecuniam publicam accipiebant, expendebant, & in tabulas accepti & expenſi referebant; leges & Senatuſconſulta cuſtodiebant (*m*); ſigna militaria ex ærario ad conſules in expeditionem ituros mittebant (*n*); prædam ex hoſtibus captam (*o*), & damnatorum bona ſubhaſtabant, & vendebant (*p*); legatos exterarum gentium excipiebant (*q*), deducebant, hoſpitia ipſis adſignabant (*r*). Præterea imperatores a bello redeuntes apud ipſos jurare debebant (*s*), ſe verum numerum hoſtium & civium occiſorum ad ſenatum ſcripſiſſe, ut ita triumphus iis decerni poſſet. Denique juriſdictionem quamdam exercuerunt, ut, e. g., inter ſcribas ſuos (*t*).

§. III. *Provincialium Quæſtorum munus.*

Provincialium quæſtorum munus erat conſules, vel prætores in provincias, quas ſortiti erant, comitari; ut ſtipendia & annona exercitui ſuppeterent, curare; vectigalia, tributa, (*vectigalia* proprie immobilia, *tributa* mobilia, & capita ſpectarunt (*u*)) frumentum publicum exigere, manubias vendere (*x*), & omnium rationem ad ærarium referre (*y*); exquirere, ſi quid reip. deberetur, vel in commiſſum veniſſet; (*z*) pecuniam, mili-

(*h*) *Vid. Pighii Annal. ad a. u.* 672.
(*i*) *Aſcon. ad Verrin. III.* 4. (*k*) *Suet. Claud. c.* 24.
(*l*) *Plut. Quæſt. Rom.* 40. 276. (*m*) *Suet. Aug. c.* 94.
(*n*) *Liv. III.* 69. *VII.* 23. (*o*) *Dion. Hal. VII.* 63.
(*p*) *Gell. XIII.* 24. (*q*) *Plut. Quæſt. Rom.* 42.
(*r*) *Val. Max. V.* 2. 1. (*s*) *Id. II.* 8. 1.
(*t*) *Plut. Cat. Min. p. m.* 766. *B.* (*u*) *Vid. Lipſ. de magn. R. II.* 2. (Cuiac. Obſ. VII. 4. Sigon. de ant. iur. civ. R. I. 16. & L. Bos ad Th. Mag. voc. Φόρος, τέλος.)
(*x*) *Plaut. Bacchid. IV.* 9. 167. (*y*) *Vid. Cic. in Verr. II.* 8. (*z*) *Suet. Domit. c.* 7. *Veget. II.* 20.

tum privatam apud ſigna depoſitam cuſtodire (*a*); juriſdictionem a præſidibus ſuis mandatam exercere (*b*). Quod ſi præſides ante adventum ſucceſſoris ſui provincia deceſſiſſent, munus eorum quæſtores obibant (*c*). Et maxima neceſſitas inter quæſtorem & ſuum præſidem intercedebat; ita ut hic illi parentis loco eſſet (*d*). Si autem mortuo quæſtore alius præſidi quæſtoris loco eſſe incepiſſet, hic *pro quæſtore* eſſe dicebatur (*e*).

§. IV. *Alia quædam de Quæſtoribus.*

Urbanus quæſtor nec lictorem, nec viatorem habebat; quia non habebat vocationem, vel prehenſionem (*f*); licet concionis convocandæ jus haberet (*g*): militari vero, ſive provinciali quæſtori ſui lictores adfuiſſe videntur, ſaltem abſente prætore (*h*). Erat autem hic primus honoris gradus (*i*); nam *quæſturæ fides, ædilitatis magnificentia, prætoræ diligentia & integritas viam ad conſulatum ſternebant* (*k*). Poterat geri quæſtura circa annum vigeſimum ſextum, vel vigeſimum ſeptimum ætatis (*l*), quique hoc magiſtratu functus erat, in ſenatum venire poterat, licet ipſe ſenator nondum lectus eſſet (*). Sub Imperatoribus quæſtura varie abrogata, vel reſtituta eſt (*m*); &, quod curam ærarii quidem attinet, ei a. u. 725. binos prætores præfecit Auguſtus (*n*); ſed eam curam quæſtoribus, & quidem triennalibus (*o*), reddidit Claudius (*p*): poſt alias vero mutationes rurſus præfecti e prætoriis conſtituti ſunt (*q*). Procedentibus demum temporibus aliud genus quæſto-

(a) *Suet. Jul. c. 7.* (b) *Cic. ad fam. II. 15. & 18.* (c) *Id. Div. in Verr. c. 19.* (d) *Id. ad fam. XIII. 10. & 26. & pro Planc. c. 11.* (Corn. Nep. in Vit. Cat. c. 1.)
(e) *Cic. Verr. I. 16.* (f) *Gell. XIII. 12.*
(g) *Dion. Hal. VIII. 77.* (h) *Vid. Cic. pro Pl. c. 41.*
(i) *L. un. §. 3. D. de off. quæſt.* (Ita tamen, ut ante vigintiviratum capeſſere debuerint, vid. Tac. Ann. III. 29.)
(k) *Vid. Cic. Philipp. XI. 5.* (l) *Licet non ſatis conſtet. Vid. h. ſect. c. 1. §. 3.* (& nos ad pag. 14.)
(*) (Ex I. edit. Gell. III. 18.) (m) *Vid. omnino Tacit. Annal. XIII. 29.* (n) *Dio lib. LIII. vid. Suet. Aug. c. 36.*
(o) *Inſcript. vet. apud Ruper. ad Pompon. de orig. jur. 8.*
(p) *Suet. in ejus vit. c. 24. Dio lib. LX.* (Ex I. edit. Gell. XIII. 24. ubi vid. Gronov.)
(q) *Vid. Plin. III. Epiſt. 4. Capit. Anton. Phil. c. 5. & in Gord. c. 4.*

ſtorum exortum eſt, qui dicebantur *quæſtores*, vel *candidati principis* (r), vel *Auguſti*; & libellos ejus in ſenatu recitabant (s). Inde poſtea orti ſunt quæſtores palatii (t), qui cum hodiernis cancellariis fere conveniunt; & in aula *Conſtantinopolitana* οἱ μεγάλοι Λογοθέται ſunt dicti.

§. V. *De aliis Magiſtratibus minoribus ordinariis.*

Fuerunt & alii *magiſtratus minores ordinarii*, ut *triumviri capitales*, qui de infimæ ſortis hominibus judicabant (u), & aliquando etiam alios damnatos pœna capitali affici curabant (x). *Triumviri monetales*, ſive *auro, argento, ære, flando, feriundo*; quod in monumentis priſcis his notis, ſeu literis ſingularibus denotatur, *A. A. A. F. F.* Ab his diverſi fuerunt *nummularii*, ad quos nummi probandi cauſa deferrebantur (y); eoſque *pecuniæ ſpectatores* vocat *Donatus ad Terent. Eun. III.* 5. 18. Δοκιμαστὰς dicit *Menander p.* 134. *ed. H. Steph. a.* 1569. Præterea fuerunt *triumviri nocturni*, qui incendia curabant (z); & vigilias circumibant (a): *triumviri valetudinis*, *quatuorviri viales*, & multi alii ſimiles; quales magiſtratus multos inſtituit Auguſtus (b), & qui recenſentur ab *Onuphrio Panvinio*, *de civit. Rom. cap.* 58. *& ſeqq.* Et ex triumviris monetalibus & capitalibus, ac quatuorviris vialibus ſimul cum decemviris de litibus judicandis componebatur collegium vigintivirorum, de quo *Tacit. Annal. III.* 29. (*) Sed cum horum mentio non adeo frequens occurrat, & magnam partem munus ſuum ipſo nomine denotent, amplior eorum expoſitio neceſſaria non videtur: maxime cum hoc præcipuum nobis propoſitum ſit bonarum literarum ſtudioſis eatenus tantum auxilio eſſe,

Externi ne quid valeat per læve morari,

in optimis auctoribus legendis.

(r) *d. L. un. de off. q. Inſc. apud Grut. p.* 352. *n.* 5.
(s) *Tac. Annal. XVI.* 27. (t) *L.* 32. *C. de appell.*
(u) *Plaut. Aul. III.* 2. 2. (x) *Sall. Catil. verſ. fin.*
(y) *L.* 39. *ff. de ſolut.* (z) *Val. Max. VIII.* 1.
(a) *Plaut. Amph. I.* 1. 3. (b) *Sveton. Aug.* 37.
(*) (Ubi omnino vid. Lipſius; ſic intelligitur jocus Ciceronis ad Attic. II. 7.)

CAPUT VIII.

De Magistratibus Extraordinariis, & primo de Dictatore, & de Magistro Equitum.

§. I. *De nomine & origine Dictatoris.*

Dictator, Græce Ἀ*ιτωμνήτης* (*a*), (qui exemplo a Latinis, vel Albanis sumto creatus videtur; nam etiam postea in municipiis Latinis dictatores fuerunt (*b*)) a *dicendo* dictus est; vel, quod a consule *diceretur* (*c*), cui *dicto* omnes audientes essent; vel potius a *dictando*, quod multa *dictaret*, hoc est, *ediceret* (*d*): & *dictum* apud veteres etiam *summum imperium* significat, ut apud *Virg. Æn. VI.* 73. Alio vero nomine *magister populi* (*e*), & *prætor maximus* dicitur (*f*).

Primus apud Romanos dictator *dictus* est (ita enim proprie loquebantur (*g*), licet hoc perpetuum non fuerit (*h*)) *T. Lartius Flavus* a. u. 252. (*i*) vel, ut alii volunt, triennio serius, cum gravissimum bellum a Sabinis & Latinis metueretur, & simul domesticæ seditionis metus ingrueret, quod plebs ære alieno oppressa delectui dare nomen recusaret; ita ut majore imperio, quam esset consulare, respublica indigere videretur.

§. II. *Causæ, ob quas Dictator crearetur.*

Causa igitur, ut vidimus, *creandi dictatorem* prima & præcipua fuit seditionis, aut belli gravioris metus, & hæc initio quidem causa fuit unica (*k*); verum postea alias etiam ob causas dictatores creati sunt, qui tamen etiam belli gerendi haberent potestatem (*l*). Secundo, comitiorum habendorum causa (*m*); tertio, senatus legendi (*n*); quarto, quæstionis exercendæ (*o*); quinto, ludorum instaurandorum (*p*), præsertim ægroto præ-

(a) *Dion. Hal. V.* 73. (Dionysius μέγαρχον adpellat, similemque ajt veteribus αὐτοκράτορα apud Græcos. *Glossaria Labbæi*: Dictator, μεγάρχος. ἀντεξουσιαστής. τιμητής. ὑπαγορεύων &c.) (b) *Asconi. Arg. orat. Milon. & Cic. cad. orat.* 10.
(c) *Varro de ling. Lat. IV.* 14. (d) *Dion. Hal. I. d. vid. Suet. Jul. c.* 77. (e) *Cic. de leg. III. Sen. Epist.* 10.
(f) *Liv. VII.* 3. (g) *Curius Fortunatianus III.*
(h) *Pompon. L.* 2. §. 18. *D. de orig. jur. ad quem vide Rupert.* (i) *Liv. II.* 18. (k) *Vid.* §. *præc.* (l) *Vid. Liv. VI.* 38. *VII.* 3. (m) *Liv. IX.* 7. (n) *Id. XXIII.* 22.
(o) *Id. IX.* 26. (p) *Id. VIII.* 40. *IX.* 34.

prætore; ſexto, feriarum conſtituendarum (*q*); ſeptimo, denique etiam *clavi figendi* cauſa aliquando dictator creatus (*r*) eſt; quod ex priſca religione fiebat in dextro latere ædis Jovis peſtilentiæ tempore, aut gravi aliquo prodigio nunciato, ut omne infortunium a republica averteretur. Et in genere dictator dicebatur, quoties extraordinario & brevi imperio opus eſſet (*ſ*). Creabatur autem, non ut reliqui magiſtratus, populi ſuffragiis; ſed jubente ſenatu (*t*) alter conſul, quem vellet, ex ſenatoribus conſularibus (*u*) (ordinarie quidem) dictatorem dicebat; idque ſilente nocte (*x*), & captis antea rite auſpiciis. Et etiam abſens conſul dictatorem dicere poterat; modo in agro Romano, qui Italia terminabatur, eſſet (*y*). Aliquando tamen populus jubebat, quem dictatorem a conſule dici vellet; cujus rei exemplum occurrit a. u. 543. in *A. Fulvio Flacco* (*z*). Sulla etiam & Julius Cæſar comitiis dictatores creati ſunt; ille interrege (*a*), hic prætore (*b*) comitia habente. *Prodictator* (*c*) a populo a. u. 536. creatus eſt *Q. Fabius Maximus Verrucoſſus*, ille, qui *Cunctator* eſt dictus. Primus de plebe dictator fuit *C. Marcius Rutilus* a. u. 397. (*d*).

§. III. *Poteſtas Dictatoria.*

Poteſtas dictatorum plane regia, imo regia poteſtate major fuit, unde ἀιρετὴν τυραννίδα, quaſi *eligibilem tyrannidem* dicas, eam vocat *Dion. Hal. V.* 73. quemadmodum etiam *Æſymnetarum* poteſtatem vocat *Ariſtoteles Polit.* III. 14. Et *Appianus Alex. Civil. I. n.* 412. dictatorem appellat τύραννον αὐτοκράτορα, *tyrannum poteſtate ſingulari*. Itaque pacis & belli, & uno verbo omnium rerum arbitrium penes eos erat (*e*); de capite & bonis civis Romani inconſulto populo ſtatuere poterant, idque ſine provocatione (*f*) ad a. u. uſ-

(*q*) *Liv. VII.* 28. (Vid. Memor. Acad. liter. Pariſ. tom. VIII. p. 305.) (*r*) *Liv. IX.* 1. (Vid. eaſd. Memor. pag. 300. ſeqq.) (*ſ*) *Vid. Liv. XXX.* 24. (*t*) *Epit. Liv.* 19. (*u*) *Liv. II.* 18. (*x*) *Id. IX.* 38. (*y*) *Liv. XXVII.* 8. *VIII.* 23. (*z*) *Id. XXV.* 5. (Q. Fulvium appellat Livius XXVII. 8.) (*a*) *Cic. Agrar. III.* 2. (*b*) *Cæſ. Bell. civ. II.* 21. (*c*) *Liv. XXII.* 8. (*d*) *Id. VII.* 17. (*e*) *Dion. Hal. V.* 74. (*f*) *Liv. II.* 29. *vide etiam Dion. Hal. VI.* 58.

que 304. quo *Horatius*, & *Valerius* conſules legem tulerunt, quæ vetabat ullum magiſtratum ſine provocatione creari (*g*); eaque lex a. u. 453. a *M. Valerio* conſule tertium lata eſt (*h*). Dictatore creato omnes alii magiſtratus exceptis tribunis plebis abdicabant (*i*): ad quod ſingulare jus demonſtrandum viginti quatuor lictoribus (quod nempe idem juris tenerent, quod duo coſſ. (*k*)) (*l*) cum faſcibus & ſecuribus (*m*) etiam in urbe, & ceteris regum inſignibus utebatur, unde elegantur *dictatoris imperium ingenio ſuo vehemens* vocatur apud *Livium* II. 30.

Sed tamen quibuſdam terminis hæc tanta poteſtas fuit circumſcripta: & *Primo* quidem ſemeſtris tantum erat, ne diuturnitate potentiæ in tyrannidem verteretur: itaque, ſi ſex menſium ſpatio negotium, ad quod dictator creatus fuerat, perfectum non eſſet, tamen dictaturam deponere cogebatur: quod enim bis terve ea prorogata ſit, ut in *Camillo* (*n*) & *Papirio Curſore* (*o*) dictatoribus, in ſumma reipublicæ neceſſitate fuit factum: nam Sulla & Cæſar vi dictaturam perpetuam invadentes reipublicæ leges palam ſpreverunt, execrando omnibus, quotquot in libera republica naſci contigit, exemplo. Imo ſtatim ſublata cauſa, ob quam creati erant, ſæpe ſe abdicarunt (*p*). *Secundo*, nihil pecuniæ publicæ impendere poterant, niſi ſenatus aut populi juſſu. *Tertio*, non licebat iis cum imperio extra Italiam ire; quod ſemel tantum libera republica, ſed ſumma neceſſitate urgente, violatum eſt in *Atilio Calatino* (*q*). *Quarto*, equum adſcendere dictatori, niſi ad bellum ituro, vetitum fuit; quod tamen Fabio Maximo honoris cauſa conceſſum eſt (*r*): itaque ad populum ferre ſolebat, ut equum adſcendere liceret (*s*). Atque his rebus effectum eſt, ut per totos trecentos & plures annos nemo hac tanta poteſtate abuſus ſit

(g) *Liv. III. 54. ſeqq. Feſt. voc. Optima lex*; *qui locus eſt neciſſimus*. (h) *Liv. X. 9.* (i) *Polyb. III. 87. Plut. libro, qui Amatorius dicitur, p. m. 768.* (k) *Cic. de legib. III. 3.*
(l) *Plut. Fab. p. m. 176. A. & vid. Lipſ. Elect. I. 23.*
(m) *Liv. II. 18. Dion. Hal. V. 75. & X. 24.*
(n) *Liv. VI. 1. Plut. Camill. p. m. 144.*
(o) *Vid. Pigh. ad a. u. 429.* (p) *Liv. III. 29. & IV. 25.*
(q) *Liv. Epit. 19.* (r) *Plut. ejus vita, p. m. 175.*
(s) *Liv. XXIII. 14.*

ſit (*t*); donec L. Cornelius Sulla a. u. 672. per centum & viginti annos intermiſſam dictaturam arripuit, eamque immaniter exercuit, occiſis ultra quadraginta civium millibus, multiſque rebus inique, & ſuperbiſſime geſtis. Is tamen dictaturam (quam *perpetuam reipublicæ conſtituendæ cauſa*, ut ferebatur quidem, nactus erat) depoſuit: at, qui in multis ejus exemplum, licet non tanta crudelitate, ſecutus eſt Julius Cæſar, ad mortem ſuam uſque eam retinuit (*u*). Itaque eo cælo, lege *Antonii* conſulis in perpetuum dictatura e republica eſt ſublata (*x*); & Auguſtus, cui ea poſtea fuit oblata, dictatoris appellationem ſprevit (*y*).

§. IV. *De Magiſtro Equitum.*

Dictatori aderat *magiſter equitum* (ἵππαρχος (*z*)) eodem fere modo, quo olim regi tribunum celerum adfuiſſe diximus: & hic ita dicebatur, quod, ſicuti dictator univerſo populo, ſic ille proprie *equitibus* dumtaxat præeſſet (*a*). Dicebatur autem ab ipſo dictatore e conſularibus fere, vel prætoriis viris: niſi quod aliquando a ſenatu, vel etiam a populo datum legimus (*b*). *Munus* magiſtri equitum erat dictatorem omnibus modis, qua re, quo conſilio, juvare, eique obedientem eſſe. *Inſignia* magiſtri equitum eadem fere fuerunt, quæ prætoris; lictores nempe ſex cum faſcibus, prætexta, &c. Unus tantum libera republica dictator ſine magiſtro equitum fuit *N. Fabius Buteo* ſenatui legendo (*) a. u. 537. eodemque tempore, quod numquam alias factum, etiam alter dictator in rep. fuit rei gerundæ cauſa *M. Junius Pera*: (*c*) & poſtea idem ſibi ſumſit Julius Cæſar a. u. 705. (*d*) (Plura qui deſiderat, *Jenſium* noſtrum conſulat in *Ferculo liter.* & Abbatem *Couture* in *Hiſtoria critica dictatorum*; dummodo ea in lucem prodierit.)

(*t*) *Dion. Hal.* V. 77. (*u*) *Suet. Jul. c.* 77. (*x*) *Cic. Philipp.* I. 1. (*y*) *Suet. Aug. c.* 52. (*z*) *Dion. Hal.* V. 75. (*a*) *Vid. Liv.* III. 27. (*b*) *Vid. Abram. ad Cic. Philipp.* II. 29. *Liv.* VII. 12. 24. 28. (*) (A. 536. Vid. infuper quæ notavimus ad pag. 12.) (*c*) *Liv.* XXIII. 32. (*d*) *Vid. Faſtos.*

CAPUT IX.

De Censoribus.

§. I. *De origine Censorum.*

Censores a quibusdam inter magistratus ordinarios recensentur; sed, cum non perpetuo in republica fuerint, juxta nostram ordinariorum magistratuum descriptionem (*a*), extraordinariis eos potius adnumerabimus. De censu præcedente jam sectione, quod satis est, diximus, qui primo a regibus, postea a consulibus (*b*), qui iis successerunt, vel a dictatoribus actus est (*c*). At cum consules propter negotiorum & libellorum frequentiam vacare censui agendo non amplius possent, ideoque aliquot annis jam census fuisset intermissus, a. u. 310. utilius visum est, peculiares huic rei magistratus creare, qui a *censendo censores* sunt dicti. *Censere* autem primo quidem significat *arbitrari* (*d*), qua notione sumitur, cum senatores in senatu *censere* dicuntur: secundo significat ἀποτιμᾶν, sive *censum pro conditione subditorum imponere* (*e*), ut cum regio aliqua *censeri* dicitur: tertio etiam excellentiam quamdam notat; ut apud *Val. Max. V. 3. ex. 3. extr. Aristides, qui totius Græciæ justitia censetur. Sen. Ep. 76.* eleganter: *Id in quoque optimum est, cui nascitur, quo censetur.* Media autem notio huic rei, quam agimus, convenit. Creati semper sunt bini censores, & initio quidem in quinquennium; at a. u. 319. lege Æmilia cautum est (*f*), ut singulis quidem quinquenniis censores crearentur; sed ita, ut potestas tamen eorum annua tantum & semestris esset; quod nempe grave esset, iisdem per tot annos magna parte vitæ obnoxios vivere. Creabantur fere ex spectatissimis consularibus, utique post secundum bellum Punicum; & primo quidem tantum ex patriciis: verum a. u. 402. primus de plebe censor est creatus C. Marcius Rutilus, idem qui primus de plebe dictator fuerat: & paullo post lex lata est, ut semper alter censor de plebe crearetur: imo post a. u. 622. aliquando ambo censores de plebe creati sunt (*g*).

§. II.

(*a*) *Vid. sup. h. sect. c.* 1. §. 2. (*b*) *Liv.* III. 3. & 22. *Dion. Halic.* VI. *f.* IX. 36. *Liv.* IV. 8. (*c*) *Dion. Hal.* V. 75. (*d*) *Vid. Plaut. Rud.* IV. 3. 5. *seq.* (*e*) *Cic. in Verr.* II. 56. (*f*) *Liv.* IV. 24. & IX. 33. (*g*) *Vid. Liv. Ep.* 59.

§. II. *Munera Cenſorum.*

Munera cenſorum ad duo capita præcipua referri poſſunt, ad *æſtimationem* nempe *facultatum*, & ad *æſtimationem morum* (*b*). Ad primum caput ſpectat *cenſus civitatis*, quem peragebant cenſores in campo Martio ſellis curulibus inſidentes; ubi per præconem ſingulas tribus, & ex iis ordine ſingulos cives citari jubebant (*i*). Hi ad cenſores accedentes rerum ſuarum geſtarum rationem iis reddere debebant (*k*); tum qua claſſe, quave centuria cenſerentur indicare, ut & ætatem ſuam, uxorem, liberos, familiam, & facultates (*l*): qui incenſus manſiſſet, vel fraude in bonis ſuis indicandis vel æſtimandis (*m*) uſus fuiſſet, virgis cæſus ſub haſta vendebatur, bonaque ejus publicabantur quaſi ejus, qui ſe ipſum libertate indignum judicaſſet (*n*). Cives in coloniis & municipiis a cenſoribus earum civitatum cenſebantur (*o*), & qui in provinciis erant a præſidibus earum, ex formula tamen a cenſoribus urbanis data (*p*); quorum etiam omnium ratio ad cenſores urbanos referri debebat; ita ut ſenatus uno quaſi intuitu totius imperii opes & ſtatum pernoſcere poſſet: nam hæc omnia in tabulas referebantur; quæ Græc. σανίδες dicebantur (*q*). Præterea pro ratione opum cives in claſſes & centurias diſtribuebant; tribus novas, cum opus eſſet, veteribus addebant (*r*); vectigalia omnia (*s*) locabant: (quique ea redimebant honeſti erant ordinis, & plerumque ex equitibus) locare autem ea, niſi Romæ, non licebat: his vectigalibus etiam per provincias leges dabant (*t*), quæ *leges*, vel *tabulæ cenſoriæ* vocantur (*u*): eæque diligentiſſime, quaſi ſacra quædam paterna, poſteris relinquebantur (*x*): locabant etiam equos Circenſibus præbendos (*y*), & cibaria anſeribus in Capitolio (*z*). Opera publica facienda, vel reficienda *redemptoribus* (*a*) & mancipibus locabant: *redemptores* enim dicuntur, qui certa quadam pecuniæ ſumma accepta

(*b*) *Vid. Cic. de leg.* III. 3. (*i*) *Vid. elegantem locum Varr. de ling. Lat.* V. 9. (*k*) *Vid. Gell.* IV. 20. (*l*) *Dion. Hal.* IV. 15. (*m*) *Senec. Epiſt.* 95. (*n*) *Dionyſ. ib. Liv.* I. 44. *Vid. omn. Cic. pro Cæc. c.* 34. (*o*) *Liv.* XXIX. 15. (*p*) *Id. ib. Cic. Verr.* IV. 53. (*q*) *Theoph. Inſt. lib.* §. 2. (*r*) *Liv.* X. 9. *& Epit.* 19. (*s*) *Cic. Agrar.* 1. 3. *& Famil.* II. 13. (*t*) *Cic. Ver.* III. 6. (*u*) *Id. Agrar.* I. 2. (*x*) *Dion. Hal.* I. 74. (*y*) *Liv.* XXIV. 18. (*z*) *Cic. pro Roſc. Amer. c.* 20. *Plin. Hiſt. nat.* X. 22. (*a*) *Vid. Feſt. voc. Redemptores. Hor. Od.* III. 1. 34. *&* II. 2. 7.

opus aliquod faciendum ſuſcipiunt, Belgice *Aannemers*, vel *Ondernemers* dicimus; ut, e. g. apud *Plin. Hiſt. nat. XXXV.* 3. *redemptor tutelæ Capitolii* eſt, *die aangenomen heeft het Capitool t' onderhouden*; & ita etiam accipe *redempturam* apud *Liv.* XXIII. & *L.* 5. §. 2. *D. de Inſt. act.* *ergolabi* autem vocantur in *L. un. C. de monop.* & labente Latinitate *ſuſceptores* dicti ſunt (*b*), quod cum Belgica noſtra voce convenit. Tum locatorum præterito luſtro ſarta tecta exigebant (*c*); ſacrificiorum denique publicorum pretia curabant.

Secundum muneris *Cenſorii* caput fuit *æſtimatio morum*: & hinc *cenſores* etiam hodie vulgo dicimus, *qui aliorum moribus reprehendendis intenti ſunt.* Animadverſio autem cenſorum non proprie delicta publica ſpectabat (*d*), (nam illa legibus & judiciis vindicanda ſervabantur) ſed domeſtica, & minora; ut ſi quis, e. g., in prælio, vel alia occaſione belli (*e*), ſe minus fortiter geſſiſſet (*f*); agrum minus diligenter coluiſſet (*g*); cœlebs ſine cauſa manſiſſet (*h*); æs alienum ſine neceſſitate contraxiſſet, &c. (*i*) tum de nulla re diligentius, quam de jurejurando judicabant (*k*). Et hæc animadverſio plerumque nihil fere præter rubOrem afferebat, ita ut non haberetur pro re judicata (*l*): imo notati judices eſſe poterant (*m*); &, quia in *nomine* tantum, hoc eſt, *dignitate* verſabatur, *ignominia* proprio nomine eſt dicta (*n*): quæ nota tamen a ſequentibus cenſoribus rurſus tolli poterat (*o*); ac notati iterum ad honores admitti; quin C. Geta, cum a. u. 639. ſenatu motus eſſet, ſequente luſtro ipſe cenſor factus eſt (*p*). Notæ autem cenſorum præcipue fuerunt quatuor. *Prima* erat, cum ſenatorem aliquem *ſenatu moverent*; hoc eſt, *in recitatione catalogi ſenatorii ſilentio præterirent* (*q*); qua re ſe talem pro ſenatore non amplius habere innuebant. *Secunda* nota erat, cum equiti alicui *equum*

(b) *Juſtin.* VIII. 1. *Vid. Salmaſ. de modo uſur. c.* 5.
(c) *Liv.* XXIX. 37. (d) *Vid. Val. Max.* II. 9.
(e) *Val. Max.* II. 9. *ex.* 7. (f) *Liv.* XXIV. 18.
(g) *Gell.* IV. 12. *Plin. Hiſt. nat.* XVIII. 3. (h) *Val. Max.* II. 9. *ex.* 1. *Feſt. voc. Uxorium.* (i) *Vid. Val. Max. l. c.*
(k) *Cic. Offic.* III. 31. (l) *Cic. pro Cluent. c.* 42.
(m) *Ib. ſeq.* (n) *Id. de rep.* IV. *apud Non.* 1.
(o) *Id. pro Cluent. c.* 42. (p) *Cic. ib. c.* 42. *Val. Max.* II. 9. 9. (q) *Liv.* XXXIV. 44.

quum publicum adimerent (r); ſi quis ſcilicet improbis moribus eſſet, vel equum ſuum publicum male paſtum habuiſſet, quæ culpa proprie *impolitiæ*, ſive *incuriæ* dicebatur (s). *Tertio*, quandoque civem aliquem *tribu movebant*, id eſt, *ex honeſta in minus honeſtam, ſive ex ruſtica tribu in urbanam transferebant* (t); omnibus enim tribubus neminem movere poterant (u), quia ſcilicet nemini poterant jus ſuffragii adimere. *Quarta* denique & graviſſima nota erat, cum aliquem inter *ærarios* (ἀτιμωθέντας (x) vocant Græci) ſive in *Cæritum tabulas* referrent (y), hoc eſt, in *ultimam Claſſem*; in qua incolæ oppidi *Cære* (qui ob conſervatorum bello Gallico ſacrorum meritum olim civitate ſine ſuffragio donati fuerant (z)) cenſebantur (a); hiſque aliquando etiam tributum pendendum augebatur (b). Notas has infligere poterant cenſores etiam ex unius delatione, vel etiam ex propria ſua ſcientia (c); nam erant ἀνυπεύθυνοι, ſive *reddendis rationibus non obnoxii* (d): iiſque notis cauſa adſcribebatur (e), quæ proprie dicebatur *elogium* vel *ſubſcriptio cenſoria* (f). Et hoc etiam fiebat in ſenatu motis: quod quidam negant: ſed diſertiſſimis verbis affirmat *Liv.* XXXIX. 42. Alter cenſor alterum in notis infligendis prohibere poterat (g); & etiam ſe invicem poterant notare (h).

Ad hanc partem muneris cenſorii etiam ſpectavit poteſtas ferendi *leges ſumptuarias*, (quales fuerunt *Fannia*, *Licinia*, aliæque (i)) ceteraſque ad diſciplinam & mores publicos pertinentes. Niſi potius illas leges aliis magiſtratibus ad populum ferendas dederint (k).

§. III. *Ritus quidam Cenſorii.*

Peculiaria huic magiſtratui fuerunt, quod eumdem bis cenſorem creare non liceret (l): quia iterata

D 6

(r) *Ovid. Triſt.* II. 80. (s) *Gell.* IV. 12. (t) *Plin. Hiſtor. nat.* XVIII. 3. (u) *Liv.* XLV. 15. (x) (Vid. Bud. Comm. ling. Græc. p. 208.) (y) *Gell.* IV. 20. *Aſcon. ad Cic. Divin. in Verr.* 2. *Horat. Ep.* I. 6. 62. (z) *Liv.* V. 40.
(a) *Gell.* XVI. 2. (b) *Liv.* IV. 24. (c) *Vid. Aſcon. ad Or. in Piſ.* c. 4. (d) *Dion. Hal. in excerpt. in or. Fabricii ad Pyrrhum.* (e) *Liv.* XXXIX. 42. (f) *Cicer. pro Cluent.* c. 43. (g) *Liv.* XXXX. 51. XLII. 10. XLV. 15.
(h) *Val. Max.* II. 9. ex. 6. (i) *Gell.* II. 24. (k) *Vid. Plin. Hiſt. nat.* XXXV. 17. (l) *Vid. Val. Max.* IV. 1. ex. 3.

terata eorum potestas populo oneri futura videbatur: quam legem tulit *C. Marcius Rutilus* a.u.488. cum ipse secundum censor esset creatus; unde *Censorini* cognomen meruit (*m*). Altero quoque censorum mortuo alium ei sufficere non licebat (*n*); sed alter etiam se abdicare debebat: imo mors censoris ominosa erat, quia sacrosancti habebantur. Tum, secus ac alii magistratus, statim ac creati essent, magistratum inibant (*o*). Antequam munus suum auspicarentur censores, jurabant, (*p*) se nihil gratiæ vel odio daturos; sed omnia sincero animo acturos. Exitu censuræ in leges jurabant; & inde in ærarium *escendentes* (ita sæpe apud *Livium* legitur pro *ascendentes*, ut *effigo* dicunt pro *affigo*; & inde *effictim* (*q*)) ibi nomina eorum, quos *ærarios* relinquebant, dabant (*r*). Denique omnibus rite peractis, alter censorum, cui id sorte obvenerat (*s*), in campo Martio plerumque *lustrum condebat* (*t*); vota pro salute publica concipiebat (*u*), *sue, ove*, & *tauro* circum concionem primum ductis sacrum faciebat; quod *suovetaurilia*, vel *solitaurilia* (*x*) dicebatur, quemadmodum in præcedentibus jam docuimus (*y*).

Dignitas censorum maxima fuit (*z*), & non vi quidem, sed honore, supra ipsos consules; quorum etiam omnia insignia habebant, præter lictores: itaque a *Cic.* merito vocatur censura, *magistra pudoris & modestiæ* (*a*); & a *Plut.* Κορυφή τις τιμῆς ἁπάσης, καὶ τρόπον τινὰ τῆς πολιτείας ἁπάσης ἐπιτελείωσις (*b*), hoc est, *fastigium quasi omnis honoris* est hic magistratus, *& quodammodo omnium in republica actionum consummatio*: & alibi (*c*), Ἀρχὴ πασῶν ἱερωτάτη. Sed censuræ vim primus imminuit P. Clodius (*d*) tribunus plebis lege lata a.u.695. ne quis senator nota censoria affici posset, nisi legitime accusatus & damnatus esset, cum ipse, ut videtur, omni vita turpissimus eam suo merito timeret: verum ea lex a.u.702. a *Metello Scipione* est abrogata (*e*). Diu inter-

(m) *Vid. Plut. Coriol. ipso init.* (n) *Liv.* V. 31. IX. 34. (o) *Liv.* XL. 45. (p) *Zonaras* II. (q) *Plaut. Amph.* I. 3. 15. *Marc.* II. 3. 107. *&c.* (r) *Liv.* XXXIX. 44. (s) *Id.* XXXVIII. 36. (t) *Id.* X. 9. (u) *Val. Max.* IV. 1. 10. (x) *Fest. ea voc.* (y) *Sect. præc. c.* 7. §. 3.
(z) *Vid. Liv.* IV. 8. (a) *In Pison. cap.* 4.
(b) *In Cat. Maj. p. m.* 345. *A.* (c) *P. Æmil. p. m.* 275.
(d) *Vid. Cic. de haruspic. resp. c.* 27. (e) *Dio* XL.

Intermiſſam cenſuram Auguſtus revocavit ſemel cenſoribus ex privatis creatis *L. Munacio Planco*, *P. Æmilio Lepido* (*f*); & ter ipſe *magiſtri morum* nomine præditus cenſum agens (*g*): ſed jam Julius Cæſar præfecturam morum geſſerat (*h*). Veſpaſianus item Imperator cum *Tito* filio (*i*) a. u. 827. cenſuram geſſerunt, & luſtrum condiderunt (*k*). *Domitianus* (*) vero cenſoris perpetui nomen ſibi arrogavit (*l*). Sub ſequentibus vero principibus cenſura ſenſim in deſuetudinem abiit, niſi quod ſub *Decio Valerianum*, qui mox Imperator fuit, cenſuram geſſiſſe legimus (*m*). (Plura de cenſoribus dabit *tom. I. Hiſt. Acad. lit. Pariſ. p. 75. ſeqq.*)

CAPUT X.

De Interrege.

Interreges (Græce (*a*) μεσοβασιλεις) primum poſt mortem Romuli inſtituti ſunt (*b*). Cum enim ordines inter ſe diſſentirent, & inter Romanos ac Sabinos de regno contentio orta eſſet, placuit, ut penes unum ex ſenatoribus inſignia & munus regium per quinque dies eſſet (minus recte, puto, dicit *Plut. Numa p. m. 61.* horis 12. poteſtatem interregiam fuiſſe incluſam: & in voce ὑφ' ἑνὸς locus corruptus eſt); atque is, eo tempore finito, alteri, quem nominari vellet (*c*), ea traderet; is poſt alteros quinque dies tertio, atque ita deinceps donec rex creatus eſſet (*d*); quæ forma regiminis tum temporis per integrum annum obtinuit. Libera vero republica ad interregnum deveniebatur, cum nec conſules, nec dictator in republica eſſent (*e*); quod eveniebat, vel per repentinam eorum mortem; vel, ſi tribuni plebis interceſſione ſua comitia diremiſſent (*f*); vel ob ſimiles cauſas. Creabantur vel *prodebantur* (nam & hic proprium illud verbum erat (*g*)) præcipue ad comitia magiſtratuum ha-

(f) *Id. LIV.* (g) *Suet. Aug. c. 27.* (h) *Suet. Jul. c. 76.*
(i) *Plin. VII. 49.* (k) *Cenſorin. de die nat. Grut. p. 1025. numer. 8. Wheler. Itiner. III. p. 220. ed. Amſt. 1689.*
(*) (Eum Martialis *Cenſor maxime* adpellat VI. 4.)
(l) *Inſcrip. apud Grut. p. 573. n. 5. 6. 7.* (m) *Trebell. Poll. in Valer. c. 1. ſeq.* (a) *Dion. Halic. ſæpe, qui tamen IX. 69. eos vocat* ἀντιβασιλεις. (b) *Liv. I. 17.*
(c) *Dion. Hal. V. 72.* (d) *Id. II. 57. VII. 21.*
(e) *Liv. III. 33.* (f) *Id. eund. VI. 35.*
(g) *Cic. pro dom. c. 14. Liv. III. 40. VI. 41.*

habenda, quæ tamen a primo interrege haberi non solebant (*b*); & munus eorum porro idem quod consulum fuit. Hic solus magistratus (*i*), ut jam diximus, numquam cum plebe est communicatus; & post tempora Cæsaris creari desiit.

CAPUT XI.

De Præfectis Urbi, Prætorio, & Annonæ.

§. I. *De Præfecto Urbi.*

PRæfectus *urbi* diversis temporibus diversi generis fuit: & initio quidem reipublicæ, cum reges, & mox consules frequentibus bellis avocarentur, ne urbs sine magistratu esset (*a*), aliquem sibi substituebant, qui omnia regia, vel consularia munia obiret (vel, ut dicit *Tac. loc. cit.* qui *jus redderet, ac subitis mederetur*) & præfectus urbi diceretur, qualem primus instituit Romulus *Dentrem Romulium* (*b*). Hic itaque senatum habere & consulere, ac cum populo agere poterat; adeoque comitia centuriata habere (*c*); quamquam ad comitia magistratuum habenda dictator potius, si opus esset, crearetur.

§. II. *De Præfecto Urbi Latinarum causa.*

Creato vero prætore, cum penes ipsum summa potestas absentibus consulibus esset, præfectus urbi dumtaxat (nam extraordinarium plane est quod Cæsar sex vel octo præfectos urbi instituit in Hispaniam proficiscens. (*d*)) creari cœpit ad usurpationem vetustæ religionis *Latinarum feriarum* (*e*) causa, quæ a Tarquinio Superbo ultimo Romanorum rege institutæ per quatuor dies (*f*) a consulibus, priusquam ad bellum proficisci possent, in monte Albano celebrabantur in honorem

Jovis

(*h*) *Asc ad Cic. pro Mil. c.* 5. (*i*) *Cic. pro dom. c.* 14.
(*a*) *Tacit. Annal. VI.* 11. (*b*) *Id. d. l.* (*c*) *Liv. I.* 59.
(*d*) *Dio.* XXXXIII *p.* 149. *ed. R. Steph.* 1548.
(*e*) (*Tacit. ib. &*) *L.* 2. §. 32. *D. de orig. jur.* (*sæpe omittitur* feriarum, ut Suet. Jul. 79. & al.)
(*f*) *Plut. Camil. in f.*

Jovis Latialis, simul cum magistratibus quadraginta septem Latii populorum (inter quos, post Romanos, præcipui erant *Latini*, *Hernici*, & *Volsci* (*g*)): & hac re Tarquinius Romam Latii (*) metropolim agnosci fecit, cum a Magistratibus Romanis hæ feriæ indicerentur: & Romani sacris, quæ ibi fierent, præessent. Quo tempore a mutuis injuriis diligenter abstineri debebat; unde ἀνοχαὶ, sive *induciæ* vocantur (*h*). Creabatur autem fere adolescens, qui senatoria ætate nondum esset, & tamen in rebus subitis senatum habere poterat (*i*): cum populo vero agere non poterat, quod feriæ eo tempore essent. Sed hæ feriæ procedente tempore valde neglectæ sunt (*k*).

§. III. *De Præfecto Urbi ab Augusto instituto.*

Augustus Imperator ex consilio *Mæcenatis* alium præfectum urbi instituit (*l*), cujus potestas ordinaria, continua, & per plures sæpe annos prorogata fuit, cujus rei exemplum est in Pisone apud *Tacitum Annal. VI.* 11. ubi egregie de hac præfectura loquitur: valebatque ejus potestas intra urbem, & centesimum ab urbe lapidem, L. 1. §. 4. *D. de off. præf. urb.* quam præfecturam ipse Mæcenas (*m*) primus gessit. *Munus* (*n*) ejus erat jus dicere (unde prætoris insignibus usus esse videtur (*o*)) præsertim inter dominos & servos, libertos & patronos; de criminibus tutorum & curatorum cognoscere; nummulariorum fraudes coercere, & omnino quietem publicam procurare. Tum etiam quædam, quæ ædilicii muneris fuerant, usurpabat; ut curam carnis venalis (*p*), & disciplinam spectaculorum (*q*). Habebat etiam potestatem relegandi, deportandique in insulam (*r*), quam Imperator designavisset. Creabatur hic præfectus plerumque ex iis, qui jam alios honores omnes cum laude gesserant; & quasi vicarius principis erat: unde *in Novell. LXIII.* §. 2. constituitur, ut *urbicaria præfectura omnibus aliis præsideat*

(*g*) *Dion. Hal. IV.* 49. (*) Id jam Servius perpulerat, Liv. I. 45.) (*h*) *Dionys. l. d.* (*i*) *Gell. XIV.* 8.
(*k*) *Vid. Cic. pro Planc. c.* 9. (*l*) *Suet. Aug. cap.* 37.
(*m*) *Horat. Od. III.* 8. 17. & 29. 25. (*n*) *L.* 1. *D. de off. præf. urb.* (*o*) *Vid. Spanhem. de us. & præst. numism. diss. X.* 11. (*p*) *V. Panciv. Not. Imp. Occ.* 4. (*q*) *L.* 12. §. 11. *seq.* (*r*) *L.* 2. §. 1. *ff. de pœn. L.* 6. §. 1. *de interd. & releg.*

fideat dignitatibus; & parem cum *præfecto prætorio* dignitatem obtinebat (*f*). Unde eum *amicum* ſuum vocant Imperatores apud *Ulpianum* L. 4. *D. de off. præf. vig.* Præfecto urbi etiam additus fuit *vicarius*, qui eo abſente vel mandante juriſdictionem exerceret (*t*).

§. IV. *De Præfectis Prætorio.*

Præfectis urbi ſubjungamus jam *præfectos prætorio* (qui magiſtris equitum ſucceſſiſſe dicuntur (*u*)) quos Auguſtus primum ex equeſtri ordine binos creavit eo conſilio, ut ſibi invicem obſtarent (*x*), ſi quid novi alter moliretur. Tiberius vero unum fecit *Ælium Sejanum*; qui vim præfecturæ modicam antea intendit (*y*), diſperſas per urbem cohortes prætorias in una caſtra conducendo: ſed alii rurſus Auguſti duos præfectos prætorio creaverunt (*z*). Initio autem inſtitutionis ſuæ præfecti prætorio res bellicas tantum curabant; erantque proprie magiſtratus Cæſaris, quemadmodum prætor populi: ſed primum M. Antoninus cœpit ſecum præfectos habere, quorum auctoritate & periculo jura dictabat (*a*): & tandem *Commodus* Imperator, ut ipſe deliciis vacaret, *Perenni* præfecto prætorio omnes curas commiſit; eoque interfecto, quia nimia poteſtas videbatur, duos conſtituit (*b*), at poſtea tamen rurſus in ea re variatum eſt. Itaque demum judicia & appellationes ad præfectum prætorio ſunt delatæ (*c*): & ab eorum ſententiis appellatio (ſalva ſupplicatione) interdicta fuit (*d*).

Poſtea Conſtantinus, immenſa præfectorum poteſtate diviſa, pro duobus quatuor conſtituit: unumque *Orienti*, alterum *Illyrico*, tertium *Italiæ* & *Africæ*, quartum denique *Galliis*, *Hiſpaniis*, & *Britanniæ* præfecit (*e*): ſed militum curam iis ademit, eamque ad *magiſtros militum* tranſtulit (*f*). Verum etiam ita magnam ſemper auctoritatem

(*f*) *L. 1. C. de Præf. Præt.* 12. 4. (*t*) *Caſſiod. Var. IX.* 15. *Vid. Obr. Noods de juriſd. II.* 1. (*u*) *L. un. D. de off. præf. præt.* (*x*) *Dio LII. p.* 323. & *LV. p.* 777. *ed. reg.* 1548. (*y*) *Tac. Annal. IV.* 2. (*z*) *Suet. Cal. c.* 56. *Tac. Annal. XII.* 42. *XIV.* 51. (*a*) *Capitol. M. Ant. c.* 11. (*b*) *Herodian. I.* 5. (*c*) *Vid. L.* 32. §. 4. *Cod. de appell.* (*d*) *L. un.* §. 1. *D. de off. præf. præt. Vid. Pancir. ad notit. dign. imp. Occ.* 1. (*e*) *Zoſim. II. p.* 109. *ed. Oxon.* 1679. (*f*) *Valeſ. ad Amm. Marc. XIV. p.* 48. *ex eodem Zoſimo.*

tem retinuerunt: edicta enim perpetuo obſervanda promulgabant; niſi a principe revocata fuiſſent (*g*): provinciarum, quibus præerant, præſidibus imperabant (*h*): judices delinquentes puniebant, aut inhabiles removebant (*i*): tributum a principe indictum per provincias deſcribebant (*k*): omnia denique vectigalia, portoria, ſalinæ, annonæ, ac claſſes ad ſpecies illas tranſvehendas erant ſub eorum diſpoſitione. Præterea etiam a præſidibus provinciarum ad præfectum prætorio appellabatur (*l*).

Olim præfecti prætorio (plerumque quidem, non ſemper (*m*)) erant ex equitibus (*n*): ſed *Alex. Severus* ſenatoriam dignitatem iis addidit, ne, qui ſenator non eſſet, ſenatores judicaret.

Habebat autem præfectus prætorio ſub ſe *vicarios* (*o*), ſub quibus rurſus tota erat *diœceſis*. *Diœceſis* autem multas *metropoles* ſub ſe continet: *metropolis* multas *civitates*. Hæc autem ita breviter ſubjungere viſum eſt; licet nec præfecti prætorio, nec eorum vicarii proprie ad ſcopum noſtrum pertineant; cum de iis maxime agere ſtatuerimus, quæ libera rep. obtinuerunt.

§. V. *De Præfecto annonæ.*

Præfectus annonæ olim inter magiſtratus urbanos extraordinarios fuit; nempe nonniſi arctiſſima annona creatus (*p*). Et ita etiam Pompejus M. hunc magiſtratum geſſit (*q*). Auguſtus ordinarium *curatorem frumenti populo dividundi* inſtituit (*r*): quæ dignitas etiam magna eſſe debuit; quod *Varus* eam in ſolatium ablatæ præfecturæ prætorio acceperit (*s*).

CAPUT XII.

De Decemviris legibus ſcribendis Conſulari poteſtate.

INitio Reipublicæ paucæ admodum leges Romæ fuerunt: ſed regum arbitrio lites judicabantur; & quod

(g) *L. 2. C. de off. præf. pr. Or. & Illyr.* (h) *L. un. C. de P. P. Af.* (i) *L. 3. 4. C. de off. P. P. Or. & Ill.* (k) *L. 13. C. de ann. & trib.* 10. 16. (l) *d. L. 32. C. de appell.* (m) *Tac. Hiſt. IV.* 68. (n) *Capitol. Comm. & M. Anton.* (o) *Scalig. Ep.* 284. (p) *Vid. Liv. IV.* 12, 13. (q) *Cic. pro dom. c.* 5. (r) *Suet. Aug.* 6, 37. (s) *Tacit. Hiſt. IV.* 68.

& quod illi justum judicassent, pro lege erat (a). Denique cum paucæ illæ leges solis patriciis essent notæ, consules plerumque libidinem & licentiam pro legibus habebant. Hoc cum plebs diutius ferre nec vellet, nec posset, A. U. 291. C. *Terentius Arsa* tr. pl. legem promulgavit, *ut quinqueviri scribendis de imperio consulari legibus crearentur; utique quod populus in se jus dedisset, eo consules uterentur, neve ipsi licentiam ac libidinem suam pro lege haberent* (b). Sed assiduis inter patres & plebem contentionibus in A. U. 299. res est protracta; quo tandem anno ex Senatusconsulto legati in Græciam missi sunt, qui Athenienſium leges a *Dracone* & *Solone*, aliarumque gentium ab aliis legumlatoribus latas describerent (c). Iis A. U. 302. reversis, cum omnes alii magistratus abdicassent, *decemviri* consulari potestate ad leges perscribendas ex patriciis creati sunt (d); qui primo quidem summa æquitate jus populo dixerunt, singuli decimo quoque die imperii insignia habentes. Tum etiam decem legum tabulas centuriatis comitiis pertulerunt æquissimas (e), ita ut universo populo summo opere placerent. Sed cum etiam duas tabulas reliquis adjici placuisset, in annum sequentem iterum decemviri creati sunt: verum hi de libertate opprimenda, & imperio sibi retinendo conjurationem inierunt; & cum multa tyrannice admodum & impotenter gessissent, abdicare tandem sunt coacti (f), & in carcere, vel fuga perierunt. Leges tamen, quas tulerunt, ut erant æquissimæ, ita quoque sanctissimæ semper sunt habitæ. Et hæ sunt celebres illæ duodecim (g) tabulæ, *juris publici privatique per orbem Romanum norma ac fundamentum* (*): easque ad tempora Ciceronis usque nobilior juventus memoriæ mandabat (h), post quæ tempora jus prætorium introduci cœpit.

CA-

(a) *Dion. Hal. IV.* 24. *X.* 1. *Tacit. Ann. III.* 5. *Pompon. l.* 2. §. 1. *D. de orig. jur.*
(b) *Liv. III.* 9.
(c) *Ibid.* 31. *Vid.* §. 10. *Inst. de jur. nat. gent. & civ.*
(d) *Liv. III.* 33. (e) *Ibid.* 34.
(f) *Ibid.* 54.
(g) *Auct. Gryph. tom.* 61. (h) *Cic. de legib. II.* 23.
(*) De his legg. omn. conſule Tacit. Ann. lib. III. 27.

CAPUT XIII.

De Tribunis Militum Conſulari Poteſtate, & quibuſdam aliis.

§. I. *De Tribunis militum conſulari poteſtate.*

CUM tribuni plebis ingenti molimine communicandum eſſe cum plebe conſulatum urgerent, & patres viderent ſe contentione pares amplius non futuros, nec tamen ipſum conſulatum cum plebe communicatum vellent, ut ſpecie ſaltem aliqua ſuper plebejos eminerent, A.U. 309. Senatuſconſulto, & decreto populi ſancitum (*a*) eſt, ut pro conſulibus tribuni militum tres ex patriciis, tres ex plebejis crearentur, qui conſulari poteſtate rem publicam gererent (*b*); eoque anno finito rurſus ex Senatuſconſulto plebs rogaretur; *conſuleſne, an tribunos velles?* quique magis placuiſſent, fierent, Tribuni autem militum conſulari poteſtate ſunt dicti, quia inter homines plebejos maxime eminebant illi, qui tribuni in caſtris fuiſſent. At primo illo anno tres duntaxat ex patriciis creati ſunt; iique paullo poſt, quod vitio creati eſſe dicerentur, abdicarunt, ſubjectis ipſis conſulibus (*c*). Sequentibus annis conſules iterum, vel tribuni militum creati ſunt, prout vel plebs, vel patres contentionibus prævaluiſſent: & hoc obtinuit uſque ad A.U. 387. quo primus de plebe conſul factus eſt ille, quem jam diximus, L. Sextius Sextinus Lateranus (*d*). Creati ſunt primum tres, inde quatuor, demum ſex: octo vero nunquam; licet id jam olim creditum ſit. Vid. *Cl. Perizon. Animad. hiſt. c. 2. p. 45. etiam Rupert. ad Pompon. de orig. jur. II. 2.* ex nomine autem ipſo apparet, eorum munus & inſignia eadem quæ conſulum fuiſſe.

§. II. *De quibuſdam aliis Magiſtratibus.*

Triumviros, vel *treſviros reipublicæ conſtituendæ*, (qui poſt trucidatum in ſenatu Julium Cæſarem (*) fuerunt *M. Æmilius Lepidus*, *M.* Antonius, & *C. Julius Cæſar Octavianus*, qui poſtea *Auguſtus* eſt di-

(a) *Vid. Liv. IV. 6.* (b) *Dion. Hal. XI. 60.*
(c) *Liv. ibid. 7.* (d) *Liv. VI. 42. Tabb. Cap.*
(*) (Nam & hic cum Pompejo & M. Craſſo ſocietatem ac triumviratum inierat. Vid. Suet. Cæſ. c. 19. Liv. Epit. CV. Flor. IV. 2. 12. quo reſpicit etiam Lucan. I. 84. F. K.

dictus) quidam etiam magistratibus extraordinariis accensent; sed verius est, eorum meram tyrannidem (*e*), non magistratum fuisse.

Fuerunt alii quoque magistratus extraordinarii *minores*; ut *quinqueviri mensarii* (*f*), qui curarent, ut æs alienum dissolveretur; *quinqueviri muris turribusque reficiendis* (*g*); *duumviri navales* (*h*); *triumviri ædibus sacris reficiendis* (*i*), &c. Sed de iis idem dicendum, quod de similibus ordinariis diximus, scilicet nomine ipso munus eorum satis indicari. Hi autem omnes magistratus, licet minores, ex honoratissimis fere capiebantur, ut de duumviris navalibus videmus apud *Livium* XL. 42. & de triumviris coloniæ deducendæ *ibid. c.* 29. & 43. Atque ita *Pompejus M.* & *Piso* colonos *Capuam* deduxerunt (*k*): & antea *Lutacius Mutinam* (*l*). Sub Imperatoribus etiam fuerunt *curatores Kalendarii*, qui fœnus principibus debitum exigebant (*m*).

CAPUT XIV.

De Magistratibus Provincialibus, sive de Proconsulibus, Prætoribus, eorumque Legatis.

§. 1. *De nomine, & diversis Proconsulum generibus.*

PRovincia (Græc. ἐπαρχία (*a*)) est *regio, quam populus Romanus provicit* (*b*) vel *procul vicit* (*c*); & quia talis *provinciæ* regendæ munus quotannis alicui imponebatur, hinc vox ea pro omni *munere*, sive *officio* sumi cœpit; (*d*) ut *consularis provincia* dicitur obtigisse Verri, cum quæstor esset consulis *Carbonis* (*e*). Hi vero magistratus *proconsules* & *prætores* sunt dicti, quibus aderant *quæstores* & *legati*.

Italiæ autem proprie dictæ hic honos est datus, ut numquam pars ejus in provinciæ formam redacta

(*c*) *Suet. Aug. c.* 27. (Flor. IV. 7. 5. Liv. Epit. CXX.)
(*f*) *Liv. VII.* 21. (*g*) *Id. XXV.* 7. (*h*) *Id. II.* 30.
(*i*) *Id. XXV.* 7. (*k*) *Cic. post red. in sen.* 11.
(*l*) *Polyb. III.* 40. (*m*) *Vid. omnino Cl. Noodt de fœn. II.* 3. (*a*) *D. Luc. Act. XXIII.* 34. *XXV.* 1. (*b*) *Fest.*
(*c*) *Isid. XIV.* 5. (*d*) *Ter. Phorm. I.* 2. 22. *& ibi Donat.* (*e*) *Cic. in Verr. I.* 13.

cta fuerit. Et hic obiter notandum, septem *fœderati Belgii civitates* non recte Latine *provincias* dici, quæ vox potius terris in *Brabantia* & *Flandria*, tum in aliis orbis partibus Ordinum nostrorum imperio parentibus conveniat. Disputatur autem, an aliquis dicendus sit *proconsul* unica voce, an vero *pro consule* (*f*); sed ea res magni momenti non est, & utrumque apud probos auctores inveniri puto (*g*). Ante bellum Punicum secundum imperio proconsulari raro opus erat, quia scilicet magistratus urbani omnibus fere negotiis sufficiebant; at postea aucto imperio provinciæ extra ordinem mandari cœperunt, quod quatuor potissimum modis factum est. *Primo*, aliquando privatis imperium proconsulare mandabatur; quod primum contigit K. *Fabio*, & *Sp. Furio* A. U. 275. & ita postea *P. Cornelio Scipioni* (*h*), qui A.U. 542. nullo dum magistratu gesto, vigesimum quartum ætatis annum agens in Hispaniam cum imperio est missus (*i*). Et huc etiam referendi sunt, qui sequentibus temporibus post aliquot annos, quam consulatum gesserant, in provincias mittebantur; & qui ex prætura imperium proconsulare acceperunt, ut M. Marcellus A. U. 538. (*k*) & A. U. 562. *L. Æmilius* (*l*). *Secundo*, alicui quandoque ultra annuum tempus provincia prorogabatur; quod primum factum est a. u. 427. in *Q. Publilio Philone* (*m*).

§. II. *De tertio & maxime usitato Procoss. genere.*

Sed *tertio*, usitatius *proconsules* dicebantur, qui post gestum in urbe consulatum in provincias mittebantur; de quibus exactius jam est dicendum.

A. U. 631. *C. Sempronius Gracchus* legem tulit, cum tribunus plebis esset, (vide omnino *Manut. ad Cic. Famil. I. n. 7.* & *Pighii Annales ad h. an.*) quæ etiam deinceps observata fuit, ut senatus (nam ad eum omnino hæc cura spectavit, licet tribuni plebis sæpe se ei negotio immiscerent (*n*)) ante comitia duas provincias consulares, & sex prætorias futuris magistratibus decerneret, quas designati inter se sortirentur, vel *comparavent*.

(*f*) *Vid. Man. ad Cic. Fam. I. 1. qui τὸ* proconsul *probat.*
(*g*) *Et ita Pigh. ad a. u.* 275. (*h*) *Dion. Hal. IX.* 16.
(*i*) *Liv. XXVI.* 18. (*k*) *Liv. XXIII.* 30.
(*l*) *Plut. ejus vita p. m.* 116. (*Liv. XXXVII. 1. pr.*)
(*m*) *Id. VIII.* 26. (*n*) *Vid. Cic. or. de prov. consular.* 1.

rent. Sed tamen hæ provinciæ certæ non erant; verum pro re nata, & arbitrio ſenatus (*o*) eadem provincia aliquando conſularis, aliquando prætoria fuit (*p*). Etiam labente jam Republica aliquando contra leges plures provinciæ uni ſunt datæ, & aliis (e. gr. Pompejo, Cæſari) (*q*), per plures annos imperium eſt prorogatum. Poſt hanc legem Semproniam itaque comitiis ad conſtituendos proconſules nihil opus erat; ſed ſub finem annui in urbe magiſtratus, conſules, vel prætores legem ad populum curiatis comitiis ferebant de imperio militari obtinendo (*r*), ſine qua lege bellum adminiſtrare non poterant (*s*). Diſtinguendum enim hic eſt inter *imperium* & *poteſtatem*: nam *poteſtatem* habere dicitur, *quicumque a populo negotio alicui præfectus eſt*; *imperium* vero *is* tantum, *cui a populo* (*) *nominatim belli gerendi poteſtas data eſt*. Imperium autem mandari ſolebat dictatori, conſuli, prætori; & aliquando, ut hic videmus, privatis: proconſules enim proprie magiſtratus non erant (*t*), ſed tantum *cum poteſtate*, &, ſi lex acceſſiſſet, *cum imperio* eſſe dicebantur: ideoque nec auſpicia habebant; nec triumphus facile ipſis decernebatur; præſertim ſi ex privatis in provincias iviſſent (*u*): quod tamen perpetuum non fuiſſe, ex *Pompejo Magno* patet, qui eques Rom. iterum triumphavit (*x*).

Poſtquam provinciæ ita præſidibus ſuis obveniſſent, vel potius ante, quam eas ſortiti eſſent, ne ita locus odio vel gratiæ daretur (*y*), ſenatuſconſulto *ornabantur* (*z*), hoc eſt, *earum latitudo, magnitudo exercitus, ſtipendium, viaticum, comitatus*, ſive *cohors* (*a*) (in qua erant legati, tribuni, præfecti, centuriones, miniſtri, contubernales (*b*)) *decernebantur*: *ornare* enim ſæpe nihil aliud eſt, quam *inſtruere* (*c*). Contubernales autem proprie dicebantur adoleſcentes primarii, qui cum præſidibus ibant,

(o) *Vid. ſenatus auctoritatem apud Cæſium ad Cic. epiſt. 8. & omn. Manut. ad h. l.* (p) *Ibid. 7. Id. de prov. conſ.* (q) *Suet. Jul. c. 25.* (r) *Liv. V. 52.* (s) *Vid. ſupra ſect. I. c. 6. §. 2.* (*) (*Feſt. cum imperio &c.*) (t) *Aperte Liv. XXVIII. 38. Vid. omn. Spanh. de uſ. & præſt. numiſm. diſſ. X. p. 175.* (u) *Val. Max. II. 8. 5.* (x) *Cic. pro leg. Man. c. 21.* (y) *Vid. exempl. apud Liv. XXXIII. 43.* (z) *Cic. Agrar. II. 13.* (a) *Tac. An. VI. 5. & ibi Lipſ.* (b) *Vid. Suet. Jul. c. 2.* (c) *Cic. in Verr. IV. 20. & ſæpe alibi.*

bant, ut ſub eorum quaſi oculis militiæ aliorumque munerum rudimenta diſcerent (*d*). In ea cohorte præterea erant *amici imperatoris*, iique varii gradus, ita ut vel *primæ*, vel *ſecundæ*, vel *tertiæ admiſſionis* dicerentur (*e*), quos Galli hodie dicerent *du grand & du petit coucher*, *ou lever*; qui ſcilicet ita familiares ſunt præſidi, vel principi ſuo, ut ipſi cubitum eunti, vel lecto exſurgenti, adſint: olim etiam *comites* ſunt dicti (*f*). Poſt hæc proconſul, ſacris in capitolio rite peractis, *paludatus* (hoc eſt, *paludamento*, quæ veſtis erat imperatoria (*g*) *indutus*) in provincias proficiſcebatur (*h*), lictoribus cum faſcibus, & ſecuribus adſumtis, & amicis aliquanto ſpatio extra urbem eos deducentibus (*i*).

§. III. *Proconſulum in provincia munus.*

In provinciis hi magiſtratus, ut jam vidimus, habebant *imperium* & *poteſtatem*; illud militiam, hæc juriſdictionem & cognitionem ſpectabat: hanc autem ut exercerent, plerumque paullo poſt quam in provinciam venerant, conventum provincialium in civitatem aliquam indicebant (*k*); vel ipſi provinciæ civitates juri dicundo obibant (*l*), idque *forum agere* proprie dicebatur (*m*). Jus porro dicebant (honeſtioribus quibuſdam provincialibus in judicium adſcitis (*n*)) ex legibus, quas imperator, quum primum regionem illam in provinciæ formam redegiſſet, ex decem plerumque legatorum (*o*) ſententia ei impoſuerat; vel ex iis, quæ poſtea de ea provincia in urbe latæ erant, vel denique ex ſuis *edictis* (*p*); quæ, quia plerumque ex edicto prætoris urbani ſumebantur, *translaticia* dicebantur (*q*); & ſæpius edictis urbicis erant ſimilia (*r*): licet tamen multa, quæ olim ſingulari jure in urbe recepta erant, ad provincias non porrigerentur (*s*). Habebant præterea curationem omnium rerum, quæ ad pro-

(d) *Cic. pro Cœl. c.* 30. *d. pro Planc. c.* 2. *Tacit. Agric. c.* 7.
(e) *Suet. de benef.* VI. 33. *Suet. Veſp. c.* 14.
(f) *L.* 4. *D. de off. aſſeſſ. L.* 16. *de off. præſ.*
(g) *Juv. Sat.* VI. 400. *Cic. Verr.* II. 13. (h) *Diarium Petavianum apud Pigh. ad a. u.* 585. (i) *Vid. Liv.* XLII. 49. *C. in Piſ. c.* 13. (k) *Cic. Famil.* III. 8. (l) *Suet. Jul. c.* 7.
(m) *Cic. ib.* 6. *Att.* II. 16. 17. (n) *Cic. Verr.* II. 29.
(o) *Liv.* XXXIII. 24. *Cic. Verr.* II. 50.
(p) *Quorum exempla exſtant apud Cic. ad Att.* VI. 1.
(q) *L.* 9. §. 2. *ff. de off. proconſ.* (ubi tamen hujus vocabuli nulla mentio. Sed vide Briſſ. de verbor. quæ ad jus pertinent ſign.)
(r) *Vid. Menard. not. ad Cic. in Verr. Act.* II. 45.
(s) *Vid. Celeberr. Noodt. Obſ.* II. 1.

provinciæ administrationem spectabant: ubi etiam omnia ad imaginem administrationis urbanæ fieri solebant (t).

§. IV. *Reditus ex provincia.*

Finito annuo munere (annus autem ille putabatur a tempore, quo provinciam ingressi essent, non a tempore profectionis ex urbe (u)) proconsul successori, si advenerat, provinciam & exercitum tradebat; & intra triginta dies juxta legem *Corneliam* (x) provincia decedebat; postquam (quod lege *Julia* cautum erat (y)) rationes provinciæ apud duas ejus civitates deposuisset: quod si successor ejus nondum advenisset, tamen decedebat, legato, vel quæstore suo (z) (quod frequentius erat, quia quæstor erat magistratus P. R. (a)) cum potestate in provincia relicto. Cum Romam rediisset proconsul, privatus urbem ingrediebatur, nisi triumphum peteret: tum enim urbem non intrabat, sed senatui extra urbem in ædem *Bellonæ* (vel etiam aliquando aliam (b)) evocato rei suas gestas exponebat: &, si triumphum impetrasset (c), donec eum egisset, imperium, lege ea de re ad populum lata, retinebat (d), & interea *ad urbem esse* dicebatur (e). Inde rationes provinciæ gestæ ad ærarium referebat; ut & *beneficiarios* (f), sive *eos, quos testimonio suo ob negotium aliquod in provincia bene gestum honoratos volebat:* & hoc intra triginta dies post rationes relatas debebat fieri (g). Si provinciam bene rexissent proconsules, magnos honores a sociis consequebantur, statuas, (ad quas improbi prætores etiam pecuniam exigebant (h)) fana (i), dies festos (k), &c. quemadmodum, e.g., *Lucellea* festum in honorem *Luculli* apud *Cyzicenos* celebratum legimus (l), & *Marcellea* in honorem *Marcelli* Syracusis (m): sin secus, judiciis repetundarum, peculatus, aliisque accusari poterant.

§. V.

(t) *Cic. Fam.* X. 27. (u) *Id. ad Att.* V. 14. 15. 21.
(x) *Cic. Famil.* III. 6. (y) *Cic. Famil.* V. 20. *& not. ad* II. 17. (z) *Ib.* II. 18. (a) *Ib.* 14. 18. *& ad Att.* VI. 6.
(b) *Liv.* XXXVIII. 44. (c) *Id.* XXXIX. 4. (d) *Cic. ad Att.* IV. 16. *Liv.* XLV. 35. (e) *Cic. ad Att.* VII. 16. *Phil.* III. 10. 11. (f) *Cic. pro Arch.* c. 5. *& Famil.* V. 20.
(g) *Cic. l. prox. d.* (h) *Cic. in Verr.* II. 57. (i) *Vid. Cic. Famil.* III. 7. *& omn. ad Att.* V. 21. (k) *Ascon. ad Cic. in Verr.* II. 10. (l) *Plut. Lucull. p.* m. 506.
(m) *Cic. in Verr.* I. 21. (De divinis proceff. honoribus agunt Memor. Acad. Lit. Famil. tom. II. p. 450.)

§. V. *De Proprætoribus.*

Omnia, quæ de proconsulibus dicta sunt, etiam de *proprætoribus* dicta esse oportet intelligi; inter quos nulla fuit differentia, nisi quod illi duodecim, hi sex tantum lictoribus uterentur; tum quod proconsulis exercitus, cohors, &c. fere ampliora essent: imo qui ex prætura in provincias mittebantur, aliquando proconsules dicti sunt (*n*); & rursus proprætores, qui ex consulatu: quin quæstores in provincia relicti proconsules quandoque dicuntur (*o*). Aliquando denique etiam quæstor pro prætore in provinciam missus legitur, ut *Piso* apud *Sallustium Catilin. c.* 19. cui adde eumd. in *Jugurth. c.* 111. *edit. Jos. Wasse*, & *Cato* in *Cyprum* (*p*).

§. VI. *Ordinatio provinciarum ab Augusto instituta.*

Quartum proconsulum genus ab Augusto Imperatore institutum est: is enim totum orbem Romanum in duas partes divisit, & provincias quidem validiores, & quæ hosti patebant (*q*) magis, sibi retinuit; pacatiores vero senatui populoque tribuit; eo consilio, ut ita omnes legiones, & omne imperii robur penes se essent; licet specie populum exercituum onere levandi. Prima hæc divisio talis fere fuit (*r*): *Senatoriæ* & *populares provinciæ* erant *Africa*, *Numidia*, *Asia*, & cum *Epiro Græcia*, *Dalmatia*, *Macedonia*, *Sicilia*, *Creta*, *Cyrene*, *Bithynia* cum *Ponto* finitima, *Sardinia*, atque *Hispania Bætica*. *Imperatorias provincias* constituit hasce, *Hispaniæ* quod reliquum erat, ut *Tarraconensem* & *Lusitaniam*, tum omnem *Galliam*, *Narbonensem* scilicet, *Lugdunensem*, *Aquitanicam*, & *Celticam*, *cum iis populis, qui eorum coloni essent*: item *Cælesyriam*, *Phœniciam*, *Ciliciam*, *Cyprum*, *Ægyptum*; quibus postea adhuc aliæ accesserunt. Sed tamen sæpe regionum istarum conditio mutata est, ita ut, quæ antea senatoriæ provinciæ fuissent, deinde essent Imperatoriæ; & rursus vice versa (*s*). Ad provincias

(*n*) *Vid. Fr. Fabric. ad Cic. pro Ligar. c.* 1. *Suet. Aug. c.* 3.
(*o*) *Vid. Manut. ad Cic. Famil. II.* 17. (*p*) *Vell II.* 41. *ubi male Reinf. & Burmann. legunt* quæstorius. (*q*) *V. Suet. Aug. c.* 47.
(*r*) *Dio lib. LIII. ad A. U.* 726.
(*s*) *Vid. imm. Lipsi. ad Tacit. I.* 76.

ſenatorias regendas a ſenatu ſortito mittebantur, qui *proconſules* dicti ſunt (*t*), licet aliquando prætorii tantum eſſent (vid. *Ez. Spanh. de uſ. & præſt. numiſm. diſſ. XIII. p. 593. ſequ.*) qui autem in Cæſaris provincias mittebantur, *legati conſulares* (*u*); vel ſimpliciter *conſulares*; item *legati Cæſaris pro conſule* (*x*), vel *pro prætore dicebantur*: & aliquando etiam *præſides* (*y*); vel *procuratores*; præſertim ſi ex privatis miſſi eſſent. His quidem, ut gladium & habitum militarem gererent, & militem capite plectere poſſent (*z*), conceſſit Auguſtus; quæ omnia proconſulibus ademit (*a*). Proconſules anno, legatos ſuos quamdiu ipſe juſſiſſet, provinciis præeſſe voluit: illis, ne delectum militarem habere, vel pecuniam extraordinariam cogere poſſent, interdixit: (quamquam delectus nec libera republica, niſi ſpeciali permiſſu iis conceſſus videatur (*b*)) tum conſtituit, ut ſucceſſore miſſo ſtatim provincia decederent. Vetuit quoque, ne quis ante quintum annum poſt geſtum magiſtratum urbanum provinciam ſortiretur. A præſidibus etiam multum differebant *procuratores Cæſaris*, qui *curatores* quoque, & *rationales Cæſaris* (*c*) dicebantur; & res fiſci dumtaxat curabant (*d*), & aliquando etiam legatus & procurator in eadem provincia, ille juriſdictionem, hic vectigalia curabat (*e*). De quæſtoribus provincialibus jam ſupra *c. 8. hujus ſectionis* diximus.

§. VII. De *Legatis*.

Proconſulibus & proprætoribus aderant *legati*, vel a ſenatu dati (*f*), vel ſenatus permiſſu ab ipſis proconſulibus adſciti (*g*), qui tum *aliquem ſibi legare* dicebantur (*h*); vel denique lege extra ordinem conſtituti. Numerus eorum minimum erat ternarius (*i*); qui pro dignitate præſidis, & magnitudine provinciæ ſæpe augebatur (*k*). *Mu-*

nus

(t) *Salmaſ. ad Svet. Aug. c.* 47. (u) *Strab.* III. *p.* 166.
(x) *L.* 20. *D. de offic. præſ.* (y) *L.* 1. *D. eod.*
(z) *L.* 6. §. 8. *D. de off. præſ.* (a) *Dio lib.* LIII.
(b) *Cic. ad Famil.* XV. 1. (c) *Lamprid. Alex. Sev. c.* 45.
(d) *Tac. Agr. c.* 15. (e) *Vid. Ambiiſs. Corn. a Bynkerſh. Obſ. jur. Rom.* II. 20. *ſeqq.* (f) *Cic. Vatin. c.* 15.
(g) *Vid. Cic. ad Fam* XIII. 55. & *Manut. ib. ad* l. 7. *Cic. in Verr.* I. 17. (h) *ad Fam.* VI. 6. (i) *Vid. Sigon. de ant. jur. prov.* II. 2. (k) *Cic. Philipp.* II. 13.

nus legatorum erat, ut quaſi vicarii quidam ſui præſidis eſſent, eumque omni ratione, qua opera, qua conſilio juvarent: tum privatarum cauſſarum cognitionem mandata juriſdictione habebant (*l*), publicas vero quæſtiones ipſe proconſul exercere debebat (*m*): nec etiam legati animadverſionem habebant, niſi proconſul a provincia abeſſet: unde fiduciariam tantum operam obtinere dicuntur (*n*). Aliquando etiam legati (*o*) ſine præſide provincias, pacatas ſcilicet, populi Romani nomine obtinebant (*p*). Munus hoc honoratum valde habebatur (*q*); & ſæpe conſulares (*r*) & prætorii eo functi leguntur: quin lictoribus quoque & faſcibus legati, aliquando certe, utebantur (*s*).

§. VIII. *De Legationibus liberis.*

Senatores, qui negotium aliquod privatum (unde tales reipublicæ cauſa abeſſe non cenſentur (*t*)) in provinciis gerendum habebant, aliquando *liberam legationem* a ſenatu impetrabant (*u*), hoc eſt, *legati nomine & inſignibus ornabantur*; ut ita honoratiores apud exteras nationes eſſent (*x*), & ut facilius negotia ſua perficere poſſent; quemadmodum exemplum talis legationis, voti ſolvendi cauſa ſuſceptæ, habemus apud *Ciceronem ad Att. IV.* 2. *XV.* 8. *&* 11. Sed cum multi facilitate ſenatus hac in re abuterentur, atque ita ſociis ſumptui onerique eſſent, Cicero (*y*) in conſulatu ſuo, cum rem plane tollere non poſſet, tempus minuit, & ex indefinito annuum fecit: quod tamen poſtea ex lege Julia rurſus quinquennale factum fuiſſe videtur (*z*).

(l) *Cic. pro Flacc. c.* 28.
(m) *L.* 1. *pr. D. de off. ej. cui mand. eſt jur.*
(n) *Cæſ. de bell. civ.* II. 17. *&* III. 53. *Vid. & L.* 1. §. 3. *D. de off. ejus, cui mand. eſt jur.* (o) *d. L.* 1. §. 1.
(p) *Cic. de prov. conſ.* 3.
(q) *Cic. in Vatin. c.* 15. *qui locus viſu dignus eſt.*
(r) *Liv.* XXXVII. 10. (ſ) *Cic. ad Famil.* XII. 30. *Vid. & Liv.* XXIX. 9. *& Cic. ad Fam.* XII. 21.
(t) *L.* 14. *D. de legation.* (u) *Cic. ad Famil.* XI. 1. *&* XII. 21. (x) *Val. Max. V.* 3. *ex.* 3.
(y) *Ipſe de legib.* III. 8. (z) *Cic. ad Attic.* XV. 11.

CAPUT XV.

De Miniſtris Magiſtratuum.

§. I. *De Scribis.*

INter *miniſtros magiſtratuum* primo loco erant *ſcribæ*, qui ſingulis magiſtratibus apparebant, ut rationes publicas in tabulas referrent, & leges actaque omnia perſcriberent; quique id muneris exercebant, *ſcriptum facere* dicebantur (*a*). Denominabantur autem ſcribæ a magiſtratibus, quibus apparebant (*b*), ita ut *quæſtorii*, *ædilicii*, (*ſcriba librarius ædilium curulium* eſt apud *Grut. p. 94. n. 11.*) *prætorii*, & ſic porro dicerentur: erantque in decurias diviſi: unde *decuriam emere* dicit *Cicero in Verr. III. 79.* pro *emere munus ſcribæ*. *Munus* eorum non nimis honorificum erat; ſed tamen ingenui plerumque eo fungebantur, rarius libertini: (*) imo *honeſtus eorum* ordo ibidem *Ciceroni* dicitur: vid. eund. *de legib. III. c. ult.* & adeo demum ſe extulerant; ut *Cato* in quæſtura eorum audaciam reprimere coactus fuerit (*c*): ſed certum tamen eſt, eorum munus apud Græcos multo honorificentius, quam apud Romanos fuiſſe (*d*).

§. II. *De Accenſis.*

Accenſi (*ſtads-boden of deur-warders*) dicti ſunt ab *acciendo*: hi populum ad concionem, & jus poſcentes in judicium ad prætorem *accibant*; ſilentium indicebant; conſuli eo menſe, quo faſces non habebat, præibant (*e*); erantque fere ex libertis.

§. III. *De Præconibus.*

Præcones etiam in decurias diviſi erant: eorum vero uſus erat multiplex; ſcilicet primo *in ſacris*, ut ſilentium indicerent, & verbis male ominatis par-

(a) *Liv.* IX. 46. *Piſo apud Gell.* VI. 9.
(b) *Vid. Sigon. de antiqu. jur. civ. Rom.* II. 9.
(*) Eos a ſervili comitatu diſtinguit Livius XXXVIII. 51. f. Sed quod ſervos publicos aliquando ſcribarum munia obiiſſe ait Pignorius p. 61. dubito an ſatis evincat L. 3. C. de ſerv. reip. manumit. Belgice dixeris eos *ſtadſ-ſchryvers*, *boek-houders*; at barbara voce *klerken* audiunt.)
(c) *Plut. Cat. Min. p.* m. 766.
(d) *Nepos Eumen. c. 1.* (e) *Vid. Liv* III. 33.

parcere juberent (*f*), unde apud Græcos ἱερακήρυκες sunt dicti (*g*), quasi *sacros præcones* dicas; eoque alludit *D. Paulus* 1. *Tim. II.* 7. 2. *Tim. I.* 1. Secundo, interveniebant præcones in *auctionibus* (*h*), ut bona venalia proclamarent, & pretia oblata renunciarent: qui autem in auctionibus publicis emebant, *sectores* dicebantur (*i*); imo ipsa *auctio sectio* appellatur apud *Cic. Philip. II.* 26. 29. *&c.* Tertio, in concionibus, ut *audientiam facerent* (*k*). Quarto, in *comitiis* (*l*), ut populum ad suffragia citarent, & magistratus designatos renunciarent. Quinto, in *legibus ferendis*, ut eas subjiciente scriba populo recitarent. Sexto, in *judiciis*, ut reos, accusatores, testes citarent, instrumenta prælegerent. Septimo denique, in *senatu*, ut literas ad eum missas, aliaque recitarent. Eorum autem ars admodum erat lucrosa (*m*), erantque plerumque liberi (*). His affines fuerunt *coactores*, qui rerum in auctionibus venditarum pretia exigebant (*n*). Sed fuerunt etiam *coactores* publicanorum ministri, qui pecunias publicas *cogebant* (*o*).

§. IV. *De Lictoribus.*

Lictorum origo a Romulo fuit; exemplum rei ab Etruscis. Dicti sunt, juxta (*p*) plerosque, a *ligando* (*q*); & magistratibus majoribus, exceptis censoribus, apparebant; primo, *præeundo* cum fascibus virgarum (unde Græce ῥαβδοῦχοι) & securibus, de qua re jam satis dictum est; secundo, *submovendo* (*r*) obvios, (τοῦ ἀναχωρεῖν, (*s*)) ut locum magistratibus facerent, formula sequente: *si vobis videtur, discedite Quirites*; unde tribunorum

(*f*) *V. infra sect. IV. c.* 3. §. 6. (g) *Homer. Iliad. IX.* 196. (κήρυκας tantum invenio: neque enim alteram vocem reciperet versus.) *Athen. IV. p.* 149. (h) *Plaut. Men. V.* 9. 53. (De formulis *subhastare*, *subjicere* hastæ, vid. Brissonium VI.) (i) *Flor. II.* 6. (42.) *& Cic. pro S. Rosc. c.* 29. 33. 36 *&c.* (k) *Plaut. Pœn. prol.* 2. (l) *Cic. in Verr. V.* 15. (m) *Martial. V.* 57. *VI.* 8. *Juven. VII.* 6. (*) Immo ex antiqua lege apud Brisson. de formulis p. 142. *cives Romani* esse debebant, quod etiam claret ex Martiale, ll. cc.) (n) *Cic. pro Cluent. c.* 64. *Horat. Serm I* 6. 86. (o) *Vid. Græv. ad Cic. pro Rab. Post. c.* 11. *Inscript. apud Grut. p.* 636. *n.* 5. 6. *p.* 627. *n.* 1. (p) *Vid. Plut. Romulo p. m.* 34. (q) *Non. I. p.* 80. *edit. Plant.* 1565. (r) *Liv. VIII.* 33. *Horat. Od. II.* 16. (s) *Dion. Hal. X.* 59.

rum plebis accensus id facere non poterat, quia illi non omnium, sed plebis tantum magistratus erant (*t*); tertio, *animadvertendo*, ut debitus honos iis redderetur (*u*). Damnatos etiam jubente magistratu hac vel simili formula: *I lictor, adde virgas reo, & in eum lege age* (*x*), virgis cædebant, & securi percutiebant (*y*): erantque fere ex ima plebe, sed tamen libera, & sæpe liberti illius, cui apparebant (*z*). Itaque diversi erant lictores a servis publicis, de quibus extat senatusconsultum apud *Frontin. de aquæduct. L. II. n. 1658. in Thes. Græv. T. IV.* (Adde *Pignor.* & *T. Popmam de servis publicis*. *Adparitores* autem eorum similes fuisse credo, quos nostri majores *wardgelders* dixere: quique hodie Amstelodami ac Lugduni *stoepen*, & Rotterodami *hellebardiirs* vocantur, & magistratibus a custodia corporis sunt.)

§. V. *De Viatoribus.*

Viatores, qui proprie ædilium & tribunorum plebis erant ministri, ita sunt dicti, quia frequens eorum ab urbe in agros *via* erat (*a*), cum proceres illi prisci, quos arcessebant, plerumque ruri degerent (*b*); agriculturæ enim studiosissimi erant Romani veteres (*c*).

§. VI. *De Carnifice.*

Carnifex fuit, qui servos, vel infimæ sortis homines gravioribus pœnis damnatos supplicio afficiebat: servi enim & liberti diverso ab ingenuis supplicio afficiebantur (*d*). Erat autem tanto contemptui, ut extra urbem habitare cogeretur (*e*): quod etiam apud Græcos obtinuit (*f*); imo apud *Rhodios* urbem numquam ingrediebatur (*g*) carnifex.

(t) *Liv.* II. 56. (u) *Id.* XXIV. 44. (x) *Id.* XXVI. 16. (y) *Id.* II. 5. *Nonius l. prax. d.* (adde Liv. I. 26. II. 5. & VIII. 7.) (z) *Vid. Cic. in Verr.* I. 26. (a) *Columell. Præf.* 1. *Fest. hac voc.* (Inscriptio quædam apud Gruter. p. 256. habet: *Viatores qui Cæsarib. & Cos. & Pr. apparent.*)

(b) *Cic. de senect. c.* 16. (c) *Vid. Juven. XI.* 86. *Sen. de prov. c.* 3. (Cives Romani erant, ut jubebat lex vetus apud Brisson. de formul. lib. II.) (d) *Tac. Annal.* III. 50. & *XV.* 60.

(e) *Vid. Plaut. Pseud.* I. 3. 98. *Cic. pro Rabir. perd. reo, c.* 5. (f) *Pollux Onom.* IX. 1. *f.* (g) *V. Meurs. Rhodo* I. 21. (& Falster. Amœnit. philol. tom. 1. p. 195.)

SECTIO TERTIA

DE JUDICIIS.

CAPUT I.

De Judiciis.

Judicia ſunt vel *privata*, vel *publica*: *privata judicia ſunt controverſiarum de rebus privatis legitimæ diſcuſſiones, cognitiones, & definitiones*. Eorum porro ratio hæc erat.

§. I. *De Citatione*.

Si domi inter amicos lis componi non potuiſſet, (quod tamen plerumque tentabatur (*a*)) die poſtulationum petitor (*) adverſarium *in jus vocabat*, hoc eſt, *rogabat*, *ut ſe ad prætorem ſequeretur*. Si ſequi nollet, ex legibus XII. tabularum obtorto collo eum in judicium rapere poterat (*b*); ſi antea præſentem aliquem *anteſtatus eſſet* (*c*), hoc eſt, *teſtem advocaſſet* (*d*); quod fiebat tacta ejus *auricula* (*e*), quia *ima auris* memoriæ ſedes habebatur (*f*). Sed poſtea edicto prætoris cautum fuit, ut, ſi quis in jus vocatus non iret, ſatisdaret fore, ut ſe in jure ſiſteret (*g*). Si reus ſatis, vel cautum non dediſſet, poſt anteſtationem in jus ducebatur ad prætorem poſtulationibus ſedentem; alioquin in carcerem, ubi ſervaretur in ſequentem poſtulationis diem in jure ſiſtendi cauſa (*h*). Quod ſi quis domi ſuæ latitaret, extrahere quidem eum inde non licebat (*i*), quia ſua domus tutiſſimum cuique refugium atque receptaculum eſt; verum edicto prætoris, quod ad ædes rei cum teſtatione affigebatur, *citatus* fuit; &, ſi tertiæ citationi (fiebant citationes decem diebus inter ſingulas interpoſitis (*k*)) reus non paruiſſet, prætoris decreto bona ejus poſ-

(a) *Vid. Cic. pro Quint. c. 5. & 11. & ibi not. Id. pro Cæc. c. 3.*
(*) (Qui ambo olim rei ſunt dicti. *Vid. Synonyma noſtra.*)
(b) *Plaut. Pœn. III. 5. 45.* (c) *Horat. Serm. I. 9. 75.*
(d) *Plaut. Perſ IV. 9. 50. Curc. V. 1. 17. Pœn. V. 4. 59.*
(e) *Hor. d. l. 77. Plaut. Curc. V. 2. 21. ſeq.*
(f) *Servius ad Virg. Ecl. VI. 3.* (g) *Tit. D. ſi quis in jus voc. non ier.* (h) *Plaut. Perſ. II. 4. 18. Vid. Clav. Noodt obſerv. II. 20.* (i) *L. 18. & 21. D. de in jus voc. Vid. Cic. pro dom. 41.* (k) *L. 68. ſeq. D. de judic.*

ſideri, proſcribi, & diſtrahi jubebantur (*l*). Si reus in judicium veniſſet, actor *edebat actionem* (*m*), hoc eſt, *declarabat, qua actione uti, & qua ex cauſa agere vellet;* nam ſæpe plures actiones in unam cauſam concurrebant: ut, e.g., in cauſa furti aliquis poterat agere rei vindicatione, vel conditione furtiva, vel denique ad pœnam dupli in furto nec manifeſto, vel quadrupli in furto manifeſto (*n*): ei, qui domo ſua prohibitus fuerat, actio injuriarum, & alia de vi illata competebat: & ſic in aliis. Tum actor a prætore *actionem*, ſive *judicium poſtulabat*, hoc eſt, *petebat, ut ſibi in adverſarium liceret intendere* (*o*); reus vero *poſtulabat advocatum*. His impetratis actor certa formula *vades petebat*, fore, ut reus certo die (qui plerumque *perendinus* erat) ſe judicio ſiſteret; iſque reum *vadari* dicebatur (*p*), reus contra dicebatur *vadimonium promittere* (*q*); & ſi non adeſſet, *vadimonium deſerere* (*r*). Tertio inde die, niſi *tranſactum eſſet* (*s*), prætor litigatores citari jubebat, quique non adfuiſſet (niſi *cauſa* (*t*) *ſontica* fuiſſet impeditus) cauſa cadebat (*u*).

§. II. *De intentione actionis.*

Si uterque adeſſet, *actionem* ſuam actor *intendebat* certa *formula* conceptam; ſingulæ enim actionum intentiones propriis ſuis formulis erant incluſæ, a quibus nec latum unguem recedere licebat (*x*), nec vel uno nummo, e.gr., plus petere (*y*); eaſque compoſuiſſe dicebatur *Cn. Flavius* ſcriba primum; mox ædilis curulis A. U. 449. (*z*): (*a*) ſed eas formulas prudenter ſuſtulit Imperator Conſtantinus *L.* 1. *C. de form.* & *imp. act. ſubl.* Concepta actionis intentione, actor *judicium* ſive *judicem* in eam a prætore poſtulabat: ſi *judicem*, aut eum, qui proprie *judex* dictus eſt, aut *arbitrum*: ſi *judicium*, aut *recuperatores*, aut *centumviros*. *Judex*, qui

(l) *V. Sigon. de judic.* I. 18. (m) *L.* 1. *pr. D. de edend. Plaut. Perſ.* IV. 9. 8. (n) §. 5. *Inſt. de oblig. quæ ex del. naſc.* (o) *L.* 1. §. 2. *D. de poſtul. L.* 4. §. 8. *D. de damn. infect.* (p) *Hor. Serm.* I. 9. 36. *Plaut. Curc.* 1. 3. 5. (q) *Gell.* VII. 1. (r) *Cic. pro Quinct. c.* 14. 16. *&c.* (s) *Quid ſit* tranſigere *vid. L.* 1. *D. de tranſact.* (t) *Tot. tit. D. ſi quis caut. in jud. ſiſt.* (u) *V. Suet. Cajo c.* 39. *Horat. Serm.* I. 9. 36. (x) *Suet. Claud. c.* 14. (y) *Plaut. Moſt.* III. 1. 122. (z) *Liv.* IX. 46. *L.* 2. §. 7. *D. de orig. jur.* (a) *Cic. ad Attic.* VI. 1. *pro Mur. c.* 11. *& de orat.* I. 41.

qui ex albo (*b*) prætoris dabatur (*c*), cognovit omnis generis cauſſas, ſed leviores; nec a formula judicii vel tantillum, ut dixi, ei licebat diſcedere (*d*). (Judex inter partes *ſedere* dicitur Phædr. *Fab.* I. 10. Gell. XIV. 2. *p.* 643. ubi vid. Gronov.) *Arbiter* cognoſcebat de iis cauſſis, quæ *bonæ fidei* (*e*) & *arbitrariæ* dicuntur: & in arbitriis aliquando pecunia deponebatur, quæ dicebatur *compromiſſum* (*f*). Recuperatores dicti ſunt, qui de rebus privatis *recipiendis*, reddendiſque cognoſcebant, & in controverſiis de facto tantum dabantur, ut in injuriis (*g*), &c.

§. III. *De Centumviris.*

De *centumviris* paullo latius eſt dicendum. Hi fuerunt creati terni ex ſingulis tribubus, ita ut revera centum & quinque numero eſſent; qui in cauſſis gravioribus, & quæ non facti, ſed juris erant, (præcipue in hæreditatis petitione, cauſa inofficioſi teſtamenti (*h*), & ſimilibus (*i*)) judicia faciebant. Hæc autem centumviralia judicia nec privatis, nec publicis judiciis erant ſimilia. Vid. *Cl. Græv. Præf. ad tom. II. Theſ. antiquit. Rom.* ſed propriam quamdam ſibi formam habebant: ac præterea centumviri in tribunalibus ſedebant (*k*), cum alii judices ſubſelliis dumtaxat uterentur (*); nec ab iis appellari poterat (*l*), quia totius populi hic conſeſſus quodammodo conſilium erat. Videntur creati centumviri circa a. u. 513. quando primum triginta quinque tribuum numerus expletus eſt, & facit eo *L.* 2. §. 29. *D. de or. jur.* At poſt Auguſtum hæc judicia magis frequentari cœperunt (*m*), & centum ac octoginta ordinario judices conſcripti ſunt, & in quatuor *conſilia*, ſive *tribunalia* diviſi (*n*). Hi prætore denunciante a *decemviris*

(b) *Cujus meminit Senec. de benef.* III. 7. (c) *Gell.* XIII. 8. (d) *Sen. de clem.* II. 3. & *epiſt.* 48. (e) §. 30. *ſeq. Inſt. de act. Vid. omnino Cic. pro Q. Roſc. Com.* 4.
(f) *V. Cic. ibid. & in Verr.* II. 27. *ad Famil.* XII. 30.
(g) *Gell.* XX. 1. *Vid. Horom. ad Cic. pro Cæcin. c.* 1.
(h) *L.* 13. *D. de inoffic. teſtam.* (De centumviralium cauſarum profanatione &c. multa conqueritur Plin. Ep. II. 14.)
(i) *Cic. de Or.* I. 38. *omn.* (k) *Vid. L.* 76. *pr. D. de legat.* 2. (*) (Gell. XIV. 2. ubi vid. Gronov.)
(l) *V. Siccama de jud. centumvir.* I. 6. *Svet. Domit. c.* 1.
(m) *Vid. Dial. de cl. or. c.* 38.
(n) *Plin. Ep.* I. 18. IV. 24. VI. 33. *Quinctil.* XII. 1.

ſtitibus judicandis (o) cogebantur, qui inter minores magiſtratus, & in conſilio prætoris erant; ac etiam centumviris quodammodo præerant: erant autem quinque ſenatores, & quinque equites Romani (p). Præſidebat huic judicio prætor urbanus medius, ut videtur, inter quatuor conſilia; ſed cauſæ leviores in duplici tantum conſilio aliquando agebantur, ita ut uno tempore duæ diverſæ cauſæ agi poſſent (q). Conveniebant centumviri in *Baſilicis*, quæ fuerunt ædificia ſplendida: ubi depoſita erat *haſta* (r), ſignum juriſdictionis: unde *haſtæ judicium* pro *centumvirali* dicitur (s), & *haſtam cogere* dicebantur decemviri; quemadmodum *judicium cogere* dicuntur, *qui judicio præſunt* (t).

§. IV. *De forma judicii.*

Judex, ut arbiter, a reo probari debebat, ac tum *judex convenire* dicebatur (u): & judicio quoque centumvirali uterque tam actor, quam reus ſubſcribere (x) debebat, ut ita in illud conſenſiſſe eos appareret. Judex porro ille dabatur (y), qui nec legibus, nec natura, nec moribus, quo minus judex eſſet, prohiberetur: & in ea verba dabatur, quibus poſtulatus erat. Tum interponebantur *ſatisdationes judicatum ſolvi*, & *rem ratam haberi*. Prior præſtabatur a procuratore rei, abſente reo (z), vel ab ipſo reo, ſi præſens eſſet, in judicio, vel extra judicium, procuratorem ſuum confirmante (a). Hujus ſatisdationis tres erant clauſulæ (b), nempe de *re judicata ſolvenda*, de *re defendenda*, hoc eſt, *judicio ſiſti*; & *de dolo malo*. Sed in propria perſona conventus reus ſatisdatione non gravabatur (c); at de exitu litis exſpectando vel juratoriam cautionem, vel nudam promiſſionem, vel ſatisdationem pro qualitate perſonæ ſuæ dare compellebatur. *Rem ratam haberi*, ſatisdationem præſtare debebat procurator actoris (d), de cujus mandato aliqua ex parte

---

(o) *Lucan. ad Piſon.* 41. (p) *Vid. Celeb. Noodt de juriſd.* I. 12. (q) *Vid. omn. Plin. Ep.* II. 14. (r) *L.* 2. §. 29. *D. de or. jur. Suet. Aug. c.* 36. *Martial.* VII. 61. (s) *Val. Max.* VII. 8. 1. (t) *Val. Max.* IX. 12. 7. *Cl. Noodt de juriſd.* I. 12. (u) *Val. Max.* II. 8. 2. *Cic. pro Cluent. c.* 43. (x) *Plin. Epiſt.* V. 1. (y) *L.* 12. §. 2. *D. de judic.* (z) §. 5. *Inſt. de ſatiſd.* (a) §. 4. *Inſt. eod.* (b) *L.* 6. *D. judicat. ſolvi.* (c) §. 2. *Inſt. de ſatiſd.* (d) §. 4. *Inſt. h. t. Vid. Men. erg. in orat. Cic. pro Quint.*

te dubitabatur (*e*): vel, si mandatum exhibere non cogeretur, quales erant personæ conjunctæ actori (*f*). Hujusque rei ratio erat, ne judicia fierent eluſoria, atque ita dominus de eadem re iterum experiri cogeretur. Tum etiam actor eum, unde petebatur, ſponſione provocabat, *ni ita eſſet*: & pecunia, quæ deponebatur, dicebatur *ſacramentum* (*g*).

Deinde fiebat *litis conteſtatio*; quæ nihil aliud eſt, quam *rei controverſæ apud judicem ex utraque parte teſtato facta narratio* (*h*): & judicium demum a lite conteſtata incipere dicitur; unde ante *judicium conceptum*, & ante *litem conteſtatam* idem valent (*i*). Poſt litem conteſtatam uterque litigator denunciabat alteri in diem tertium, ſive *perendinum* (*k*), unde *comperendinatio* eſt dicta, quæ eadem *conditio* (*l*). Eo die judicium fiebat; niſi judex aut alter litigantium *morbo ſontico* (*m*) impeditus abeſſet; tum enim *dies diffindebatur* (*n*). Si alter litigatorum non veniſſet, neque morbum excuſaſſet, prætor in eum *edictum peremptorium* (*o*) dabat; ad quod non poſt tria, ſed poſt duo edicta ventum eſt (*p*). Si uterque veniſſet, judex primo jurabat, ſe ex lege judicaturum; & mox uterque litigatorum ejus juſſu *jusjurandum calumniæ* (*q*) præſtabat, hoc eſt, *jurabat, ſe non fruſtrandi, aut vexandi cauſa litem ſuſcipere* (*r*): *calumniari* enim proprie eſt, quod Galli hodie dicunt, *chicaner* (*s*). Actor etiam in quibuſdam cauſis *in litem jurabat* (*t*), hoc eſt, *juratus litem æſtimabat* (*u*); ſcilicet in judiciis bonæ fidei, ubi res repetebantur (*x*), vel, ſi contumacia, aut dolus rei interveniſſet (*y*). Judex, ſi unus eſſet, unum vel alterum amicum juriſperitum in con-

(*e*) *L.* 1. *Cod. de proc.* (*f*) *d.* §. 3. *Inſt. h. t.*
(*g*) *Vid. Valeſ. ad Liv.* III. 57. *Varr. de ling. Lat.* IV. 4.
(*h*) *Vid. L. un. C. de lit. conſt.* (*i*) *Vid. Cl. Noodt de juriſd.* I. 15. (*k*) *Aſcon. ad* 1. *in Verr. c.* 9. (*l*) *Vid. Feſt. hac voc.*
(*m*) *Qui quis ſit, vid. L. ult.* §. 1. *D. de ædil. edict. Gel.* XX. 1. *L.* 60. *D. de re jud. L.* 113. *D. de verb. ſign.*
(*n*) *L* 2. §. 3. *D. ſi quis caut. in jud. ſiſt. Gell.* XIV. 2. *Vid. legem Numæ apud Feſt. voc. Reus.* (*o*) *L.* 68. *ſeq. D. de jud.*
(*p*) *Vid. Cl. Noodt Obſ.* I. 8. (*q*) *Cic. pro Mil. c.* 27.
(*r*) *Vid. L.* 233, *D. de verb. ſign. & ibi Gaudd.*
(*s*) *Pollux Onomaſt.* VIII. 6. 55. (*t*) *Cic. pro Q. Roſc. Com. c.* 1. *L.* 5. *D. de in lit. jur.* (*u*) *L.* 8. *D. eod.*
(*x*) *L.* 3. §. 2. *D. commod.* (*y*) *L.* 8. *D. de in lit. jur.* (De jure Jurando qualicumque veterum lege Memor. Acad. Inſc. Pariſ. tom. II. p. 244. & tom. V. p. 1. ſeqq.)

filium ſibi adſumebat (*z*). Tum *cauſa perorabatur*, quod vel breviter fiebat, & *cauſæ conjectio* dicebatur (*a*); vel pluribus & artificioſis verbis, quales ſunt orationes *Cic. pro Quinctio*, & pro *Roſcio Comœdo*. Rabulæ autem, qui cauſas tantum *morabantur*, *moratores* inde fuerunt dicti (*b*). Denique teſtes audiebantur; & tabulæ aliaque inſtrumenta producebantur.

§. V. *De exitu judicii.*

Poſt meridiem ante ſolem occaſum ad *ſententiam dicendam* ventum eſt, niſi judex cauſam non intellexiſſet; tum enim jurabat ſibi *non liquere*, atque ita judicatu illo ſolvebatur (*c*): & hinc poſtea, ne temere judicarent, aliquando Imperatoris judicium efflagitabant (*d*). Vel etiam *ampliabat* (*e*) judex *cauſam*, hoc eſt, *differebat*: (ἀναβάλλειν dicunt Græci (*f*)) quod tamen publicis judiciis magis uſitatum fuiſſe videtur. Pronunciabant autem plerumque judices *videri* (*g*) ſibi rem aliquam ita *eſſe*, vel *non eſſe*, etiamſi certiſſime rem cognoviſſent (*h*): alioquin alterum litigatorum condemnabant (*i*), alterum abſolvebant (*k*). *Arbitri* vero primo arbitrium pronunciabant; deinde, ni reus arbitrio paruiſſet, eum condemnabant (*l*); & quidem, ſi dolus rei interveniſſe probaretur, in quantum actor jurejurando litem æſtimaſſet (*m*); licet etiam quandoque officio judicis jusjurandum taxatione refrenaretur (*n*). Et in arbitriis quidem judex liberior fuit (*o*), quam in judiciis, quæ ſtricti juris erant; quia in arbitriis poterat rationem habere ejus, quod bona fides exigebat (*p*): licet tamen etiam arbitri prætoris auctoritati eſſent ſubjecti (*q*); iſque eorum, ut aliorum judicum, ſententiam & pro-

(z) *Gell.* XII. 13. *Plaut. Merc.* IV. 3. 34.
(a) *Gell.* V. 10. *Vid. L. 1. D. de reg jur.*
(b) *Vid. Aſc. & alios ad Div. in Verr. c.* 15.
(c) *Gell.* XIV. 2. (d) *Phædr. III.* 10.
(e) *Aſcon. ad Verr.* I. 9. (f) *Lucas Actor.* XXIV. 22. & XXV. 17. (g) *L.* 27. §. 1. *D. de liber. cauſ.* (Phædr. I. 10. 9. ubi vid. Rittersh. & Rigalt. Adde Briſſon. de form. Quod ſi *non liquere* ſibi juraſſent, judicatu illo ſolvebantur. Vid. Gell. XIV. 2. f. adde Phædr. III. 10. 41.)
(h) *Cic. Ac. I.* IV. 47. (i) *Vid. ex. gr. L.* 2. §. 1. *D. quæ ſent. ſine ap. reſc.* (k) *Vid. Sigon. de jud.* I. 22.
(l) *L.* 1. *pr. D. de dol. mal.* (m) *L.* 68. *D. de rei vind.*
(n) *id. L.* 18. *pr. D. de dol. mal.* (o) *Sen. de benef.* III. 7.
(p) §. 30. *& ſeq. Inſt. de act.*
(q) *L.* 3. §. 1. *D. de recept. qui arbitr.*

pronunciaret, & exequeretur. Cum autem ſemel judex, ſive bene, ſive male, ſententiam dixiſſet, judex in ea cauſa eſſe deſinebat (*r*).

Peracto judicio, reo aliquando ex juſtis cauſis dabatur *reſtitutio in integrum* (*s*); quæ eſt *redintegranda rei, vel cauſæ actio*: & proprii erroris veniæ petitionem, vel adverſarii circumventionis allegationem continet, cum *appellatio* iniquitatis ſententiæ querelam prodat (*t*).

Reus, niſi intra triginta dies, quam condemnatus fuerat, judicatum feciſſet, vel appellaſſet, a prætore *nexus creditori addicebatur* (*u*), ut eum in privatum carcerem conderet, donec pecunia, vel opera ſatisfeciſſet (*x*). Actor contra *calumniæ* judicio tenebatur; *calumniatores* autem ſunt, *qui accepta pecunia litem falſo intendunt* (*y*). In judiciis vero diviſionis tam reus, quam actor, de calumnia jurare debebat (*z*).

Judex denique, ſi ſciens (*a*) dolo malo injuſte judicaſſet, *litem ſuam faciebat*, hoc eſt, *veram litis æſtimationem præſtare cogebatur* (*b*); de quo crimine aliquando etiam lege repetundarum quæſitum fuit. Quod ſi pecuniam judex a litigantibus accepiſſe convinceretur, ex lege XII. tabularum capitis damnabatur (*c*). Et hæc de judiciis privatis: ſequuntur publica.

CAPUT II.

De Judiciis Publicis.

§. I. *Publica judicia quæ ſint.*

PUblica *judicia ſunt, in quibus quæritur de criminibus*; atque ita vocantur, quia in iis cuivis de *populo* actio permittitur (*a*). Ita igitur recte poſſunt definiri, quod ſint *Decreta, quæ de crimini-*

(r) *L.* 35. *D. de re jud.* (ſ) *L.* 1. *ſeq. D. de in integr. reſt.* (t) *L.* 17. *D. de minor.*

(u) *Ter. Phorm. II.* 2. 20. *Cic. pro Flacc. c.* 20. *Gell. XX.* 1. *omn.* (x) *Quinctil. Inſt. VII.* 3. (Hi temporarii ſervi erant, & proprie nexi dicebantur: at durius a dominis habiti magnas ſæpe turbas dedere. Vide e. g. Liv. II. 23. Hoc tamen liganti Jus deſiit a. u. 429. teſte Livio VIII. 28.)

(y) *Tot. tit. D. de calum.* (z) *L.* 44. §. 4. *D. ſam. erciſc.*

(a) *L.* 15. *D. de judic.* (b) *Pr. Inſt. de obl. quæ quaſi ex d. n. rubr. tit.* 13. *L.* 1. *Dig.* (c) *Gell. XX.* 1.

(a) §. 1. *Inſt. h. t. Vid. Salm. de modo uſur. p.* 3. *p.* m. 1070.

minibus, quæstore aliquo judicium exercente, judices ab eo dati fecerunt, prout leges de singulis criminibus latæ jusserunt (b). Fuerunt hæc *judicia*, vel *ordinaria*, vel *extraordinaria: illa*, quæ a prætoribus; *hæc*, quæ a quæstoribus (qui *quæstores* parricidii (c) dicebantur & duumviri (d)) a populo extra ordinem constitutis exercebantur. Atque olim quidem omnia judicia publica erant *extraordinaria*: verum circa A. U. 605. constitutæ sunt *Quæstiones perpetuæ*, (de quibus jam aliquid, cum de Prætoribus ageremus, diximus) hoc est, *certa crimina certis Prætoribus dijudicanda sunt data; ita ut novis legibus ad eam rem amplius opus non esset*. Post hoc tamen tempus multæ etiam Quæstiones, vel ab ipso populo in Comitiis, (de quibus judiciis paulo post dicemus) vel a Quæstoribus extra ordinem creatis exercitæ sunt; & hoc vel ob atrocitatem, vel ob novitatem criminis: ut, exempli gratia, in caussa Milonis, qui Clodium occidisse dicebatur (e); & in caussa ipsius Clodii *pollutorum sacrorum* rei (f). Et sic A. U. 640. de incestu Vestalium extra ordinem quæsivit *L. Cassius Longinus* (g). Primæ autem Quæstiones perpetuæ fuerunt *Repetundarum*, *Peculatus*, *Ambitus*, & *Majestatis*.

§. II. *De materia horum judiciorum.*

Repetundarum, subintellige, *pecuniarum*; (Græci dicunt, κρίνειν τινὰ κακώσεως ἐπαρχίας *judicare aliquem repetundarum* (h); & ἐυθύνας ὄφλειν, *damnari repetundarum* (i)) *repetundarum*, inquam, judicium est (k), quo socii provinciales pecunias, sibi a magistratibus provincialibus contra legem ereptas, *repetunt*; unde *socialis* hæc *lex* a Cicerone in *Verrinis* (l) vocatur: & hoc judicio ex lege *Julia* etiam poterat agi adversus eos, ad quos ea pecunia per-

(b) *Vid. Sigon. de jud. II. 1.*
(c) *L. 2. §. 21. ff. de O. J.*
(d) *Cic. pro Rab. perd. v. 4. Liv. I. 26.*
(e) *Vide Orat. pro Milone.*
(f) *Cic. ad Att. I. 12. Plut. Cic. p. m. 874.*
(g) *Ascon. ad Cic. pro Mil. 12.*
(h) *Plut. Cæs. non longe ab init.* (i) *Æschin. apud Bud. comm. L. Gr. n. m. 42.* (k) *L. 1. 3. 4. ff. ad L. Jul. repet. Possel. Calligr. p. 44.*
(l) *Vid. Divinat. 5. & 20.*

pervenerat (*m*): licet videatur etiam exilii pœna fuiſſe conſtituta repetundarum damnatis (*n*); *Peculatus* judicium eſt, quo quis accuſatur furti pecuniæ, publicæ, vel ſacræ (*o*); itaque κλοπὴ τῶν δημοσίων dicitur Plutarcho aliiſque. Peculatui affinis eſt quæſtio *de pecuniis reſiduis*, ut nempe pecuniæ publicæ, quæ reſiduæ apud quemque eſſent, exigerentur (*p*). *Ambitus* crimine tenetur, qui malis artibus honores a populo impetrare conatus eſt (*q*); itaque hoc judicium in Urbe ceſſavit, poſtquam ad curam Principis magiſtratuum creatio pertinuit, non ad populi favorem. *Majeſtatis* crimen eſt (non ut vulgo hodie prave enunciant, *læſæ Majeſtatis*; * & hoc crimen aliquando ſimpliciter *Majeſtas dicitur* (*r*)) quod adverſus Populum Romanum, aut ejus ſecuritatem committitur (*ſ*), ut exercitum e provincia educere; ſua ſponte bellum gerere; injuſſu populi, aut Senatus in regnum accedere (*t*); legiones ſollicitare (*u*). Sed hujus criminis prætextu ſecuti Principes plurimos innocuos ſuſtulerunt, ita ut *Plinius Paneg. p. m.* 121. eleganter dicat, *Majeſtatis ſingulare & unicum crimen fuiſſe* (ſub Domitiano ſcilicet) *illorum, qui crimine vacarent*. *Majeſtas* autem, ut id obiter addam, quemadmodum ea vox hodie ſumitur, vel potius quemadmodum ſumi oporteret, nihil aliud eſt, quam *dignitas ex imperio & honore*; nec tale quid, quale hodie ſibi fingunt omnipotentiæ Principum patroni (*x*). Hoc crimen ſub Imperatoribus *impietatis crimen* dictum fuit (*y*): δίκη τῆς ἀσεβείας (*z*). His quæſtionibus poſtea Sulla Dictator adjecit quæſtiones de *Sicariis* & *Veneficis*, (quibus qui teneantur, videri poteſt in titulo Pandectarum ad

(m) *Cic. pro Rabir. Poſt.* 4. (n) *Vid. Cic. Verr. IV.* 10. *collato cum orat. pro Balbo II. nam ex iis locis videmus*, C. Catonem Tarracone *exulaſſe*. (o) *L.* 1. *& 4. ff. ad l. Jul. pecul. in Cic.* 1. *in Verr.* 4. (p) *Aſcon. ad Cic. Cornel.* 1. *p.* 965. *ed. Græv. Rubrica tit.* 13. *XLVIII. ff.* (q) *Vid. l. un. pr. ff. de L. Jul. amb.* (*) (Tamen Tac. Ann. III. 24. dixit: *nam culpam ... gravi nomine* læſarum religionum *ac* violatæ majeſtatis *adpellando*.)

(r) *Cic. ad Famil III.* 2.

(ſ) *L.* 1. §. 2. *ff. ad L. Jul. Majeſt. Cic. Verr.* 1. 5.

(t) *Cic. in Piſ.* 21. (u) *Id pro Cluent.* 35. (Inſigne exemplum in Piſone v. apud Tacit. II. 75. ſeqq.)

(x) *Vid. elegantiſſ. Radb. Herm. Schelium de jure Imperii p. m.* 46. (y) *Tac. Ann. VI.* 47.

(z) *Xiphilin.* 68.

ad eam legem) & *de Falso*. *Falsi* crimen committit, qui testamentum, vel aliud instrumentum falsum fecerit, vel monetam adulterinam sit fabricatus (*a*): unde hæc lex etiam *testamentaria* & *nummaria* dicitur a Cicerone in *Verrem* L. 1. c. 42. §. 7. *Instit. de publ. jud.* Mox etiam aliæ quæstiones accesserunt, ut quæ fiebant *ex lege Pompeja de parricidis*: (quorum pœna erat (*b*), ut cum simia, cane, serpente, & gallo gallinaceo culleo insuti, & virgis sanguineis verberati in mare demergerentur (*c*): quod si mare longius abesset, secundum D. Hadriani constitutionem ad bestias dabantur, vel vivi exurebantur (*d*)) *ex legibus Juliis de vi publica*, vel *privata*: *vis publica* est, quæ principaliter rei jurique publico (*e*) contraria est; *vis privata*, quæ rei jurique privato (*f*). Et sic aliæ præterea quæstiones, ut *de adulteriis*, *de perjuriis*, &c. fuerunt.

§. III. *De Ordine Judicii Publici.*

Ordo Judicii Publici hic erat: Qui aliquem accusare volebat, eum in jus vocabat eo modo, quem in privatis Judiciis diximus: & hoc sæpe juvenes nobilissimi faciebant, qui ex virorum illustrium accusatione gloriam sibi aucupabantur (*g*); vel, ut loquitur Cicero *pro Cœlio cap. 7. adolescentiam suam commendare volebant* (*h*). Inde accusator a Prætore postulabat, ut sibi ejus *nomen deferre* liceret: (quod itaque ab ipsa accusatione distinguendum est (*i*)) sed hoc nec mulieribus (*k*), nec pupillis (*l*), (nisi in certis caussis, ut si parentum, liberorumque, & patroni, & patronæ, & eorum filii, filiæ, nepotis, neptis mortem exequantur) nec militibus concedebatur (*m*), nec infamibus: neque etiam licebat magistratus, vel eos, qui caussa Reipublicæ abes-

(a) *Vid. tit. ff. ad l. Corn. de falsis. l. 3. & 9. eod.*
(b) *L. 9. ff. h. t.*
(c) *Juven. VIII. 213. Suet. Ner. 45.*
(d) *L. 9. ff. ad L. Pomp. de parr. Vid. Cl. Noodt probab. I. II.*
(e) *L. 1. & 3. ff. ad l. Jul. de vi publ.*
(f) *Tit. & ff. ad. l. Jul. de vi priv.*
(g) *Exem. ap. Suet. Jul. 4. Cic. in Verr. 1. 38.*
(h) *Vid. etiam Cic. ib. 30.*
(i) *Vid. Cic. ad Famil. VIII. 6. & ibi Manut. Id. pro domo 19.*
(k) *L. 8. ff. de accus.*
(l) *L. 2. §. 1. ff. eod.*
(m) *D. l. 8. ff. eod.*

abeſſent, accuſare ſecundum legem *Memmiam* (*n*). Si autem plures eſſent accuſatores, judicium fiebat (*o*), uter deferre deberet, quod *Divinatio* dicebatur: de cujus nominis ratione vide *Aſcon. argumento in divinationem Ciceronis*, & *Gellium* II. *c.* 4. Alii vero, ſi vellent, excuſationi ſubſcribere poterant (*p*). Inde die conſtituta coram Prætore *delatio nominis* certa etiam formula fiebat, (exempli gratia, *Ajo te ſpoliaſſe Siculos*, *&c. atque eo nomine ſeſtertium millies ex lege repeto* (*q*)) ſi prius accuſator juraſſet *calumniam* (*r*), hoc eſt, *ſe non calumniandi cauſſa rei nomen eſſe delaturum*. Quod ſi reus tacuiſſet, aut confeſſus eſſet, *lis æſtimabatur* (*s*) in judiciis repetundarum, aut peculatus; aut *pœna repetebatur* in aliis. Si inficiatus eſſet, poſtulabatur, ut *nomen ejus inter reos reciperetur*, hoc eſt, *in tabulas inter reos referretur* (*t*): delatio autem libello ſubſcripto, quo omnia & ſingula ad accuſationem ſpectantia comprehendebantur, apud Prætorem relinquebatur (*u*). Tum Prætor certum diem, quo uterque, reus ſcilicet & accuſator, adeſſet, conſtituebat; qui aliquando decimus, aliquando triceſimus erat; & in judicio repetundarum ſæpe longior (*x*), quia ſcilicet probationes ex provinciis multa inquiſitione erant petendæ. His factis reus cum amicis & cognatis ſuis *ſordidum* (*y*), ſive obſoletum habitum adſumebat, & patronos ſibi conquirebat. Cum dies dictus adveniſſet, accuſatores, reus & patroni ejus per præconem *citabantur*, quique non adfuiſſet, *cauſſa cadebat* (*z*): ſive abſente accuſatore rei nomen ex tabulis eximebatur (*a*). Si adeſſent, *ſortitio judicum* fiebat eo numero (*b*), quem

(n) *Cic. in Verrin.* 14. *Val. Max. III.* 7. 9.
(o) *L.* 16. *ff. de accuſ.*
(p) *Cic. divin. in Verr.* 15. *& ibi Aſcon. Tac. Ann. I.* 74. *Cælius ad Cic.* 8. *Liv. XXXIII.* 47. (Nepos Attic. 6.)
(q) *Divin. in Verr.* 3.
(r) *Cælius ad Cic. Famil. VIII.* 8. *Liv. XXXIII.* 47.
(s) *Cic. in Verr. Act.* 1. 13.
(t) *Cælius ad Cic. l. d.*
(u) *L.* 7. *pr. & §.* 1. *ff. de accuſ. Gell. II.* 4.
(x) *Aſcon. argum. Act. I. in Verr.*
(y) *L.* 39. *ff. de injur. Liv. II.* 54.
(z) *Aſcon. in argum. Cornelian.*
(a) *Cic. Verr. II.* 40. *& IV.* 19.
(b) *Aſcon. in Præem. Act. in Verr. &* 6.

quem lex præſcribebat; & ex illis, qui eo anno ad judicia ſelecti erant (*c*): quæ ut jam antea vidimus, aliquando penes Senatores, aliquando penes Equites fuerunt; quibus demum ex lege *Aurelii Cottæ* Prętoris acceſſere *Tribuni ærarii* (*d*): quos ſuſtulit Julius Cæſar (*e*): ſed iis reſtitutis *Ducenarios* addidit Auguſtus, qui de levioribus ſummis judicarent (*f*). Ex his litigantes, quos idoneos ſibi non putabant, *rejicere* poterant (*g*); atque in eorum locum Prætor, vel Judex quæſtionis alios *ſubſortiebatur* (*h*): in judicio vero repetundarum ex lege *Servilia* (*i*) actor ex quadringentis & quinquaginta judicibus edebat centum, ex quibus reus quinquaginta rejicere poterat. *Judices citati* (niſi ex juſtis cauſſis ſe excuſaſſent) *jurabant* (*k*), ſe ex lege judicaturos. Hinc jam cauſſa peragebatur *accuſatione*, & *defenſione*. *Accuſatio* maxime nitebatur *teſtimoniis*, quæ *ſunt probationes artis expertes; ſuntque triplices*. Primo, *Quæſtiones*, ſive *teſtimonia a ſervis tormentis expreſſa* (*l*); quod tamen contra dominos non licebat, niſi in cauſſa inceſtus (*m*), vel conjurationis. Secundo, *Teſtes*, qui debebant eſſe homines liberi & non infames (*n*): erantque vel *voluntarii*, vel *invĭti* (*o*), quibus ex lege accuſator teſtimonium denunciare poterat (*p*): utrique autem *jurati* teſtimonium dicebant; unde etiam *juratores* dicuntur (*q*). Alii autem *juratores*, ut hoc obiter addam, erant, qui portum intrantes de nomine ſuo, de patria, de mercibus, quas ferebant, interrogabant; quorum meminit modo citatus *Plautus in Trinummo A. IV. S. II. verſ.* 30. poſſes eos hodie Gallice dicere,

---

(c) *Vid. de hac re omn. Patric. ad Or. pro Scauro p.* 1006. *ed. Græv.* (d) *Aſcon. ad Or. in Piſ.* 39

(e) *Suet. Jul.* 41. (f) *Id. Aug. in* 32.

(g) *Vid. Abram. not. ad Cic. in Verr. II. P. Manut. in argum. Or. pro Mil.*

(h) *Aſcon. in Verr. I. d. & ipſe Cic. Act. I. in Verr.* 10.

(i) *Vid. Sigon. de jud. II.* 27.

(k) *Vid. Cic. Lucull. verſ. fin. & Phil. V.* 5.

(l) *Id. pro Cluent.* 63. (Exempla frequentia occurrunt ap. Livium. Adde *Tacit. III. Annal.* 14. 22. 23. 67. & *Aſcon. in Milonian.* p. m. 2777. *Terent. Adelph. III.* 4. 37.)

(m) *Cic. pro Mil.* 22. *& in partit.* 34.

(n) *L.* 3. *pr. ff. de teſtib.* (Terent. Phorm. *II.* 1. 63.)

(o) *L.* 4. *ff. eod. Vid. l.* 19. *Cod. de teſt.*

(p) *Cic. pro Roſc. Amer.* 38. *& in Verr. I.* 9.

(q) *Plaut. Prol. Pœn.* 58. *Senec. Apocolocc. init.*

re, *des commis de recherche*. Sed e diverticulo in viam. Tertio igitur, etiam ex tabulis accusatio instituebatur, quarum nomine omne scripturarum genus venit, quo causſa firmari potest: ut, e. g., tabulæ dati & expensi; tabulæ auctionariæ (*r*); tabulæ argentariorum (*s*). His productis accusator dicebat oratione ad inferenda & augenda crimina artificiose composita; cui patroni rei defensionem ad misericordiam movendam factam opponebant: itaque præter testimonia, etiam argumenta petita ex vita anteacta rei, tum conjecturas, suspiciones, &c. addebant: & præcipue in peroratione judicum animos flectere conabantur. Præter patronos reus etiam plerumque *laudatores* exhibebat viros amplissimos (*t*); præsertim si quis reus repetundarum esset, qui provinciales quosdam testes sibi adducere solebat: dabanturque fere, quasi legitimo numero, laudatores decem (*u*): & præterea etiam personæ miserabiles, liberi forte rei impuberes, uxor similesque producebantur (*x*).

§. IV. *De Sententiæ latione.*

Inde Judices *Sententiam ferebant*; nisi lex *Comperendinationem* haberet, ut in judicio repetundarum (*y*). *Comperendinatio* autem differebat ab *Ampliatione* (de qua mox) præcipue, quod hæc in certum diem pro arbitrio Prætoris, illa semper in *perendinum* fiebat (*z*): tum, quod in comperendinatione prior defensor, inde accusator dicebat, quod in ampliatione secus obtinebat. *Sententia ferebatur* hoc modo: Prætor judicibus *tabellas* dabat (*a*), eosque, ut sententiam ferrent, *in consilium mittebat* (*b*). Tabellæ autem erant triplices (*c*), Una *absolutionis*, in qua erat litera A. Altera *condemnationis*, in qua litera C. (*d*). Tertia *Ampliationis*, in qua literæ *N. L.* significantes *Non liquet*: & hæc am-

(*r*) *Cic. Catil.* II. 8. *Id. Agrar.* II. 25. (*s*) *Quintil.* XI. 2.
(*t*) *Cic. pro Balbo* 18. *Id. ad Famil.* I. 9. *Suet. Aug.* 56.
(*u*) *Cic. in Verr.* V. 2. (*x*) *Vid. eund. pro Sext.* 69.
(*y*) *Cic. in Verr.* I. 11. & II. 7. & *Val. Max.* VIII 1. 2.
(*z*) *Ascon. ad Cic. in Verr.* I. 9. (*a*) *Cic. pro Flacc.* 19.
(*b*) *Calius ad Cic. Famil.* VIII. 8. (*c*) *Ascon. ad Cic. Divin. in Verr.* 7. *Vid. Or. pro Cluent* 18. (d) *Cic. pro Mil.* 6. (Vel Martial. VII. 36. & Ascon. Pedian. ap. Erasm. in Chiliad. *Isidorus* quoque 1. *Orig.* c. 3. Nam judices eandem literam *Theta* apponebant ad eorum nomina, quos supplicio afficiebant.)

ampliatio, incertis judicibus utrum absolvere, an condemnare reum deberent, sæpius fieri poterat (*e*). Hæ tabellæ a judicibus in *urnam* conjiciebantur (*f*); unde cum essent eductæ, Prætor *sententiam*, postquam eam ex tabellis cognovisset, (prætexta prius posita (*g*)) *pronunciabat* certa formula conceptam, scilicet, *videri aliquem aliquid feciſſe*, (ut nempe dubitationis aliquam speciem præ se ferrent) vel, *videri jure feciſſe* (*h*), vel contra: æquis autem suffragiis reus absolvebatur (*i*). Atque in ipsa formula condemnationis *Pœna* plerumque etiam exprimebatur hoc modo, exempli gratia, *Videtur vim feciſſe, eoque nomine aqua & igni ei interdico*; quod Græcis est, πυρὸς καὶ ὕδατος εἴργω. Dion. Hal. IV. c. II. apud *Plutarchum* vero *in Mario p. m.* 420. *A.* additur καὶ στέγης, *& tecto*: & idem Græce etiam dicebatur εἴργεσθαι ἀγορᾶς, καὶ τῶν ἱερῶν (*k*): verum licet pœna expressa non esset, tamen legis potestas in reum exercebatur (*l*): quemadmodum fere hodie in Anglia judices ex privatis, quos *juratores* vocant, pronunciant, *guilty or no guilty*, *ſontem esſe vel inſontem*, Judex vero regius legem exequi curat. Condemnatum reum sequebatur *litis æstimatio* in judiciis repetundarum (*m*) & peculatus; in aliis *animadversio* pro ratione delicti. Reo vero absoluto duo judicia adversus accusatorem relinquebantur: alterum *Calumniæ* (*n*), si falsum crimen dolo malo intulisse constaret; cujus pœna erat, ut frons calumniatoris (*o*) lit. K. (ab ea enim litera olim vox hæc inchoabatur scribendo, *Kalumniam* (*p*)) inureretur; unde *integræ frontis hominem* dicimus pro *probo* (*q*): alterum *Prævaricationis*,

(*e*) *Val. Max.* VIII. 1. *Liv.* XLIII. 2. (*f*) *Vid. Virg. Æn.* VI. 431.

(*g*) *Senec de Ira* I. 16. *Val. Max.* IX. 12. 7.

(*h*) *Vid. Cic. Lucul. verſ. fin.* (*i*) *Id. pro Cluent.* 27. *Dion. Hal.* IV. 64. *ſ. licet ibi de judicio populari agat. Lege autem ibi*: ὥστε εἰ μία προσηλθε αὐτῷ φυλὴ &c.

(*k*) *Bud. comment. ling. Gr.* 394.

(*l*) *Cic. pro Sulla* 22. *l.* 1. §. 4. *ff. ad SC. Turpil.*

(*m*) *Vid. Cic. pro Rabir. Poſt.* 4 *& ibi Abram. Vellej. Paterc.* II. 2.

(*n*) *L.* 1. §. 2. *& ſeq. ff. ad SC. Turpill.*

(*o*) *Plin. Paneg.* (Schol. ad Cic. pro S. Roſcio 20.)

(*p*) *Marrian. Capell.* III. (Plin. Paneg. XXXV. 3. & ibi. Cellar.) (*q*) *L.* 13. *ff. de Teſtib.*

nis, ſi accuſatorem cum reo colluſiſſe, vel vera crimina reticuiſſe probaretur (*r*).

Præter Prætorem etiam his judiciis præerat, qui *Judex Quæſtionis* dicebatur. Hunc Sigonius (*s*) (cui adſentitur *Celeberr. Noodt de juriſd.* II. *c.* 5. (*t*)) putat fuiſſe magiſtratum captum poſt ædilitatem (*u*); ejuſque fuiſſe munus, tum, ut abſente Prætore ejus munere fungeretur; tum, ut datam actionem exerceret, judices ſortiretur, teſtes audiret, tabulas inſpiceret, quæſtiones haberet, & reliqua faceret, quæ Prætor fere vel propter dignitatem, vel propter occupationes minus curabat.

§. V. *De Judiciis popularibus.*

Conſtitutis Quæſtionibus perpetuis quædam tamen *judicia*, ut diximus, *apud populum Comitiis* peracta ſunt (*v*): & *judicium* quidem *perduellionis* ſemper Comitiis centuriatis. *Perduellis* autem dicitur (*y*), *qui hoſtili in Rempublicam animo eſſe deprehenditur*; nam *hoſtes* veteres *perduelles* dicebant (*z*). Ergo hoc crimine tenebatur, qui directo contra leges de jure civitatis, aut libertatis populi fecerat; ut contra legem *Porciam*, (latam A. U. 556. a *P. Porcio Læca* Tr. pl. (*a*)) vel *Semproniam* (*b*): quarum illa vetabat, ne quis civis Romanus verberaretur, aut necaretur (*c*); hæc, ne de capite civis Romani injuſſu populi judicaretur (*d*): merito enim de his rebus ipſe populus cognoſcebat, eratque hoc crimen inter crimina majeſtatis atrociſſimum (*e*). *Tributis Comitiis* judicia facta ſunt, cum Magiſtratus, vel Pontifex non capitis aliquem arceſſeret, ſed mulctam indiceret (*f*): vel, ſi capitis die dicta, antequam illa veniſſet, reus ſpon-

(r) *L.* 1. §. 6. *ff. ad SCtum Turpil. l.* 1. *ff. de prævar. Vid. Cic. Partit. Orat.* 35. (f) *De judic.* II. 5.
(t) *Vid. etiam Suet. Jul* II. *& ibi. Cæſ.*
(u) *Vid. Græv. ad d. l. Suet. & omn. Grut. Inſcr. CCXXV.* 7. *Cic. pro Cluent.* 27. *&* 29.
(x) *Cic. pro Sext.* 30. *& de LL.* III. 4.
(y) *L.* 234. *ff. de V. S.*
(z) *Plaut. Amph. l.* 1. 94.
(a) *Vid. Vaill. G. Porcia* 30.
(b) *Vid. exem. ap. Val. Max.* VI. 5. 3.
(c) *Liv.* X. 9. *Cic. pro Rab. perd. reo* 4.
(d) *Ibid. Plut. Gracch. p. m.* 836. *D*
(e) *Vid. Cic. Verr.* I. 5. *Liv.* XXVI. 3.
(f) *Cic. de legg.* III. 3.

ſponte ſua in exilium abiiſſet, hæc Comitia ſufficiebant, ut exilium ei confirmaretur (*g*).

Forma Judicii popularis hæc erat: Magiſtratus, qui aliquem accuſare vellet, populo per præconem convocato e roſtris (*h*), *diem* reo *dicebat* ad audiendam accuſationem; & in rebus capitalibus quidem *Vades* (*i*), (quod primum contigit in *K. Quinctio* (*k*) A. U. 291.) in mulcta *prædes* a reo petebat (*l*), qui ſi dati non eſſent, reus ad diem judicii in carcere ſervabatur. Cum dies dicta veniſſet, neque par, vel major Magiſtratus interceſſiſſet, reus per præconem e roſtris citabatur (*m*); &, ſi non veniſſet, neque excuſatus eſſet, mulcta ei dicebatur (*n*). Si veniſſet, accuſator teſtibus & argumentis adhibitis accuſationem inſtituebat, eamque ter intermiſſa die peragebat. In ſingulis autem accuſationibus *pœnam*, *mulctamve* pro arbitrio accuſator *dicebat*, eaque *anquiſitio* dicebatur (*o*): populus vero, qui mulctam aut remittebat, aut jubebat, *mulctam certare* dicebatur (*p*). Tum per tres nundinas (*q*) rogationem ſcriptam promulgabat, quæ crimen & pœnam continebat (*r*): ipſis deinde tertiis nundinis quartam accuſationem peragebat (*s*), & tum denique poteſtas dabatur reo ad dicendum. Poſt hæc magiſtratus, qui accuſabat, diem Comitiis edicebat, vel, ſi Tribunus plebis aliquem perduellionis accuſaret (*t*), diem Comitiis a majore Magiſtratu petebat. Tum deinde reus cum amicis populum *ſordidati* (*u*) ſupplicabant & *prenſabant* (*x*); ac judicium fiebat ſuffragiis latis eo modo, quem capite de *Comitiis* diximus: niſi interceſſiſſet aliquis, aut judicium auſpiciis, vel excuſatione morbi, exilii, aut funeris curandi eſſet diſcuſſum: vel etiam ſi accuſator accepta excuſatione *diem prodixiſſet* (*y*); aut placatus plane ab accuſatione (*z*) deſtitiſſet. Denique, vel *abſolutio* rei, vel in eum damnatum *animadverſio* ſequebatur.

§. VI.

(g) *Liv.* II. 35. XXVI. 3. (h) *Vid. Plut. in Bruto p. m.* 206. (i) *Auſon. Technopægn. p.* 488. *ed. Tolli.*
(k) *Liv.* III. 11. (l) *Gron. ad d. Liv. l.*
(m) *Liv.* XXXVIII. 51. (n) *Exem vid. ap. Liv.* XXV. 4.
(o) *Id.* II. 52. XXVI. 3. (p) *Idem.* XXV. 3. *Cic. de LL.* III. (q) *Cic. pro domo* 16. (Dionyſ. Halic. VII. 58.)
(r) *Aſcon. in Or. Cic. pro M. Scauro init.*
(s) *Cic. pro domo* 17. (V. Sigonium, de omnibus his late differentem.) (t) *Liv.* XXVI. 3. (u) *Gell.* III. 4.
(x) *Liv.* II. 61. III. 12. & 58. (y) *Liv. d. l.*
(z) *Id.* IV. 42.

§. VI. *De Suppliciis Rom.*

Itaque pauca hic addamus licet de diverſis *pœnarum*, quæ apud Romanos obtinuerunt, generibus. Eæ vel bona ſpectarunt, ut *damnum*; vel *corpus*, ut *vincula*, *verbera* & *talio*; vel *jus*, ut *ignominia*, *exilium*, *ſervitus*; vel denique ipſa *morte* quidam puniti ſunt. *Damnum* alio nomine *mulcta* eſt dicta: & antiquiſſimis temporibus in ovibus & bubus dumtaxat conſtitit (*a*): ſed cum ea mulctæ punitio inæqualis eſſet, quod boves, oveſque alias parvi, alias majoris pretii adducerentur, poſtea *lege Ateria* conſtituti ſunt in oves ſingulas æris deni, in boves æris centeni. ita ut maxima mulcta tunc eſſet termille & viginti aſſium (*b*).

Vincula erant, vel *publica*, vel *privata*: *Publica* erant carcer, in quem poſt confeſſionem rei conjiciebantur (*c*): unde nonniſi 10. die poſt latum judicium ad ſupplicium duci poterant. Vid. Tacit. Ann. III. 51. & ibi Gronovium.) *Privata*, cum apud magiſtratus domi, aut etiam privatos nobiles cuſtodiendi ponebantur (*d*).

Verberatio, quæ virgis fiebat, extremum mortis ſupplicium præceſſit (*e*): *fuſtuarium* autem in caſtris magis obtinuit; de quo ergo ſuo loco dicemus.

Talio ex lege duodecim tabularum erat pœna injuriæ propter membrum ruptum (*f*); niſi reus cum læſo de pœna remittenda pactus fuiſſet (*g*).

Ignominia fuit infamia, ita dicta, quod *in nomine* tantum verſaretur (*h*), ut jam ſupra diximus: eaque jus munerum, honorumque civilium ferme ademit.

Exilium quidem in irrogatione pœnæ non nominabatur, ſed *aquæ & ignis interdictio*, quam neceſſario ſequebatur exilium: neque enim ſine aquæ & ignis uſu eſſe quiſquam in Urbe poterat (*i*): ſed aquæ & ignis interdictioni ſub Auguſto ſucceſſit deportatio (*k*). His mitius puniebantur *relegati* (*l*),

---

(a) *Gell.* XI. 1. (b) *Feſt. V. Mulcta*. (Qui ad noſtram monetam valent 75 $\frac{1}{2}$ floren.)

(c) *L. 5. ff. de cuſt. reor.* (d) *Liv.* XXXIX. 14. *Salluſt. Catil.* 51. (e) *Suet. Ner.* 49. (f) §. 7. *Inſtitut. de injur.* (g) *Gell.* XI. 1. *Feſt.* V. *Talionis*. (h) *Cic. de Rep.* IV. *ap. Non.* I. 91. (i) *Vid. omnd. pro Cæcin.* 34. (k) *Vid. P. Manut. de LL. Rom.* 23. *f.*

(*l*), quippe qui civitatem retinerent; quæ aquæ & ignis interdictione, ſive exilio tollebatur (*m*): eaque pœna honeſtiorum ferme erat (*n*).

In *Servitutem* vendebantur, qui nomen ſuum in cenſum non detuliſſent (*o*); vel, qui citati nomen militiæ non dediſſent (*p*).

Mortis damnati, vel *ſecuri percutiebantur* prævia, ut diximus, verberatione (*q*): eaque pœna *more majorum* infligi dicebatur (*r*); vel *laqueo* ipſis guttur in carcere frangebatur (*s*); vel de *robore*, qui locus quidam in carcere erat, præcipitabantur (*t*), vel denique de ſaxo *Tarpejo* dejiciebantur (*u*): ſed hoc pœnæ genus poſtea abolitum fuiſſe videtur (*x*): *Servorum* vero ſupplicium ordinarium erat *crux* (*y*), ſive *furca*, quam ipſi *ferre* debebant, unde *furcifer* commune ſervorum opprobrium (*z*); licet alii *patibulum* furcam fuiſſe dicant (*a*). Aliquando etiam ſervorum frontes literis inurebantur (*b*). Dum autem ad ſupplicii locum ducebantur, *nolam* de collo pendulam geſtabant (*c*), ne obvii forte infauſto occurſu polluerentur.

Aliquando etiam ignominiæ cauſa cadavera uncis per Urbem tracta (*d*) in *ſcalas Gemonias* abjecta ſunt (*e*); vel etiam in Tiberim (*f*).

Alia ſuppliciorum genera, quod arbitraria fere fuerunt, & pro libidine ac ſævitia Principum exacta ſunt, non recenſebimus.

Locus, ubi judicia publica exercita ſunt, fuere forum, vel Campus Martius, vel etiam Capitolium: privata in foro coram tribunali, vel in baſilicis, vel denique de plano ſunt peracta.

(In-

(l) *Ovid. Triſt.* II. 137. (m) *L.* 2. *ff. de publ. jud.*
(n) *Juven.* XIII. 247. (o) *Dion. Hal.* VI. 15. & V. 75.
(p) *Cic. pro Cæcin* 34. *Valer. Max* VI. 3. 4. (v. et. p. 81.)
(q) *Liv.* II. 5. & XXVI. 15. (r) *Suet. Ner.* 49. (& Cæſ. g. b. VI. 44.) (s) *Sall. Catil.* 55.
(t) *Feſt.* V. *Robur.* (u) *Liv.* VI. 20.
(x) *L.* 25. *ff. de pœn.*
(y) *Plaut. Mil.* II. IV. 10. *Juven.* VI. 219.
(z) *Donat. & Eugraph. ad Ter. Andr.* III. V. 12. *Plut. quæſt. Rom. p.* 280. (Similes tituli ſunt, *maſtigia, verbero, cruciarius.*)
(a) *Iſid. Orig.* V. 27.
(b) *Juven.* X. 24. *Plaut. Caſ.* II. VI. 49.
(c) *Id. Pſeud.* I. III. 98.
(d) *Juven.* X. 66.
(e) *Suet. Vitell.* 17. (Tib. 75.)
(f) *Lamprid. Heliog.* 17.

(Inter notas, ſceleſtis poſt mortem adjectas, potiſſimæ fuere *nominis* atque *imaginis*. (1) Ne quis ex eorum gente idem deinde prænomen gereret. *Liv. VI.* 20. *Tac. Ann. II.* 32. & *III.* 17. (2). Ut eorum nomen e faſtis raderetur. *Tac. Ann. III.* 17. (3) Ne eorum imago funus familiare ſequeretur. *Tac. Ann. II.* 32. & *III. fin.* Sequentia autem loca ex Falſteri V. CL. Amœnit. Philolog. *de pœna nominis* tranſcribimus: *Gell. II.* 6. VII. 20. & *IX.* 2. *Lactant.* de Perſec. *III.* 3. *Svet.* Domit. c. ult. *Lamprid.* in Commodo c. ult.) plura dabit conſultiſs. C. H. Trotz in *Memoria damnata*.

(Crucem & patibulum idem eſſe vid. Juſt. XXII. 7. Et alia apud Lipſ. & Bartholin. de cruc. FR.)

SECTIO QUARTA.

De Sacris Romanorum.

CAPUT PRIMUM.

De Diis.

IN Sacris Romanorum hæc tria potiſſimum conſideravimus: primo ſcilicet, *quos coluerint*; ſecundo, *per quos*; tertio, *quomodo*.

§. I. *De diverſis Deorum generibus.*

Dii, quos coluerunt Romani, fuerunt fere innumeri (a), præſertim cum procedente tempore & prolato Imperio omnia fere ſacra peregrina in Urbem penetraverint (b); quorum tamen Deorum maxime celebratos duntaxat recenſebimus. Diſtribuebantur *in Deos Majorum gentium* (c), & *Minorum gentium*. *Majorum gentium* Dii erant *duodecim Conſentes*, ita dicti ab antiquo verbo *conſo* pro *conſulo* (d); & octo *Selecti* (e). *Minorum gentium Dii* ſunt, qui *Semones*, *Indigetes* & *Semidei* vocantur: quibus etiam *Dii agreſtes*, *marini*, *fluviatiles*, & ſimiles ſunt accenſendi.

(a) *Vid. Plin. H. N. II.* 7. *Juv.* XIII. 46.
(b) *Min. Fel. p.* 16. *ed. Ripalt.* (c) *Cic. Tuſcul. I.* 13.
(d) *Auguſtin. de C. D. IV.* 23.
(e) *Vid. Varr. fragm. p.* 41. *ed. Dordr.*

§. II. *De Jove.*

Conſentum, (quos *Ennius* his verſiculis comprehendit (*f*),

Juno, *Veſta*, *Minerva*, *Ceres*, *Diana*, *Venus*, *Mars*,
Mercurius, *Jovi*, *Neptunus*, *Vulcanus*, *Apollo*.)

Conſentum, inquam, primus eſt *Jupiter* omnium Deorum maximus (*g*), Deorum atque hominum *Pater* (*h*): & *Jovis* quidem nomine communiter *ſumma divinitas* ſignificata fuiſſe videtur, ut in Oriente τὸ *Bel*, ſive *Baal*. Vide *Selden. de DIIS Syris Synt. II. c.* 1. *p. m.* 109. qui recte, ut videtur, inde ſtatuit *Jovis nomine* pro *vero Deo* nos uti poſſe (*). Hic juxta quoſdam (*i*) ita dictus eſt, quaſi *Juvans Pater*: ſed verius eſt antiquum nominativum *Jovis* fuiſſe junctum voci *Pater*, & inde primum factum eſſe *Jovis pater* (*k*), mox *Joupiter*, & *Jupiter*. *Canterus* vero *annotationibus in epitaphia Heroum Homericor. p.* 23. vult τὸ *Jupiter* eſſe diminutivum a *Diuſpiter*; cum antiquis *Dius* fuerit, quod nobis eſt *Deus*. *Jovis* autem ab Hebraico *Jehovah* dictum videtur: niſi verior ſit opinio *Salmaſii* in *epiſt. ad Menagium p. m.* 5. *Jupiter* vocem eſſe a Ζὼ πάτηρ. Vid. & *Voſſ. Etymol. V. Juvo*: & *L. Cappell. diſſert. de nom. Jehovah p. m.* 289. Fuerunt hoc nomine plures; & *Varro* vel trecentos fuiſſe dicit (*l*), quorum omnium res geſtæ poſtea uni Jovi *Cretenſi* ſunt adſcriptæ. Hic *Saturni*, & *Rheæ*, ſive *Opis* filius fuiſſe, & in Creta inſula (*m*) natus, educatus, & a quibuſdam etiam ſepultus dicitur (*n*). Cum autem adoleviſſet, patrem ſuum regno expuliſſe, atque illud cum fratribus ſuis diviſiſſe fertur; ita ut ipſe quidem aerem & tetram, *Neptunus* mare, *Pluto* inferos

(*f*) *P.* 163. *edit. Neap.* (g) *Horat. Od.* I. XII. 17.
(h) *Virg. Æn.* I. 254. (*) (At Jovem fabuloſum a poëtis noſtris Hebræorum more *Deum Deorum* dici, non minus pie quam graviter conqueritur Vir Ampliſſ. atque amiciſſ. B. Huydecoper, Criſeos in Vondel. p. 26. ſeqq.)
(i) *Cic. N. D.* II. 25. (k) *Gell.* V. 12. (l) *Apud Tertull. in Apologet.* 14. (m) *Virg. Æn.* III. 104.
(n) *Cyprian. de idolor. vanit. init. Callim. hymn. in Jovem. verſ.* 7. *Lucan.* VIII. *verſ. ult.*

feros obtinuerit. Et quidem hæ fabulæ in historiæ veritate originem habent (*o*), sed earum tamen omnium explicatio hic nimis longa, satis incerta, & operosa foret: præsertim cum id tantum agamus, ut poetæ potissimum ab adolescentibus minore negotio intelligantur. *Pingebatur* Jupiter plerumque sedens in throno eburneo, sceptrum sinistra manu, dextra *fulmen* tenens, *aquilam* avem sibi sacram, (unde illa *minister* (I. ministra) *fulminis* (*p*)) cum *Ganymede* pocillatore suo, juxta se habens: nam hunc Jovi, *Heben* Junonis filiam Diis aliis ministrasse quidam dicunt (*q*); vel etiam *Vulcanum* (*r*). *Arbor* ei sacra erat *Quercus*, (præsertim Jovi πολιούχῳ, *urbium præsidi* (*s*)) vel *Æsculus* (*t*).

Cognomina Jovis apud Romanos plurima fuerunt; inter præcipua autem hæc: Jupiter Feretrius (Græcis τροπαιοῦχος, sive σκυλοφόρος dici possit (*u*)) dictus est a *ferendo*; quia ei *spolia opima*, hoc est, *quæ dux duci hostium in acie detraxisset* (*x*), *afferebantur*; & consecrabantur; licet a *feriendo* ita dictum velit Plutarchus *in Romulo p. m.* 27. C. Huic primus templum dedicavit Romulus cæso *Acrone* Cæninensium Rege (*y*). Jupiter Stator (Græcis Ζεὺς Ὁπλοσμιος (*z*), qui & Ἐπισκόπιος (*a*) dici possit) a *sistendo* appellatus; cui idem Romulus templum vovit (*b*), ut Sabinos victores, & Romanos fugientes *sisteret*. Jupiter Elicius ab *eliciendo* dictus, quia se eum certo carmine e cælo *elicere* posse putabant (*c*) ad prodigia expianda, & præcipue fulmina; cui primus aram exstruxit Numa (*d*). Jupiter Capitolinus ita dictus a *Capitolio*, quod erat templum in monte *Tarpejo* (unde etiam aliquando Tarpejus Jupiter dicitur (*e*))

(o) *Diod. Sic.* V. 15. (p) *Horat. Od.* IV. IV. 1.
(q) *Schol. ad Hom. Iliad.* 5. 2. (r) *Lucian. Deor. Dial.* 5.
(s) *Plut. Coriol. p. m.* 214. E. (t) *Plin. H. N.* XVI. 4.
(u) *Dion. Halic.* II. 34. *Vid. omn. Propert.* IV. *El.* XI.
(x) *Fest.* V. *Opima.* (y) *Liv.* I. 10.
(z) *Dion. Halic.* II. 50.
(a) *Plut. Romul. p. m.* 29. B.
(b) *Liv.* I. 12. (c) *Ovid. Fast.* III. 327.
(d) *Liv.* I. 20. & 31.
(e) *Juven.* XII. 6.

omnium magnificentiſſimum (*f*), & quaſi ſedes quædam Imperii Romani, & *arx omnium nationum*, ut dicit Cicero *Verrin.* VII. *c.* 72. ita ut eo exuſto finis Imperii adeſſe crederetur (*g*). Votum fuit hoc templum a Rege Tarquinio Priſco, altius exſtructum a Servio Tullio, perfectum a Tarquinio Superbo, & dedicatum denique ab *Horatio Pulvillo* Conſule A. *U.* 244. (*h*). Poſtea ter incendio, vel ruina everſum, ter reſtauratum eſt, a Sulla nempe, a Veſpaſiano (*i*), & poſtremum ab ejus filio Domitiano (*k*), cum ſub Tito rurſus arſiſſet: hic, Domitianus ſcilicet, in ejus duntaxat inaurationem (quod pro noſtrorum temporum tenuitate vix credibile ſit) duodecim millia talentorum ſive 7200000. noſtratium florenorum (imperialium potius) abſumpſit (*l*). In eo Conſules primo magiſtratus ſui die, & Imperatores ab bellum ituri ſacra faciebant, & vota nuncupabant (*m*), ac victores reverſi triumphali pompa eo deducebantur (*n*). Jupiter Latialis a Tarquinio Superbo conſecratus eſt, ut ab omnibus *Latii* populis (*o*), inter quos erant præcipui Romani, coleretur, cum ferias Latinas πανδημεὶ in monte Albano celebrarent (*p*): & ex tauro immolato quiſque populus (erant populi quadraginta ſeptem) partem acciperet (*q*). Dieſpiter (*r*), quaſi *diei & lucis pater*; qui etiam Lucetius (*s*) & Dijovis (*t*) eſt dictus. *Jupiter* Lapis, † ita dictus a *lapide ſilice* (*u*), quem jurantes manu tenebant; quod jusjurandum ſanctiſſimum habebatur (*x*), ejuſque formula videri poteſt apud *Feſtum V. Lapidem*. *Hoſpitii* juri ſanctiſſimo quoque præſidere credebatur Jupiter, unde Ξένιος, ſive Hoſpitalis eſt dictus

(*f*) *Vid. Plin. H. N.* XXXVI. 15. (g) *Tac. Hiſt.* IV. 54.
(*h*) *Paulo aliter Dion. Halic.* V. 35. & *Tac. Hiſt.* III. 72.
(*i*) *Tacit. Hiſt.* IV. 53. (k) *Suet.* 5. *Strat. Sylu.* IV. 3. 16.
(*l*) *Plut. Poplic. p. m.* 105. (m) *Liv.* XLII. 40.
(*n*) *Virg. Æn.* VI. 834. (o) *Vid. Cic. pro Planc.* 9.
(*p*) *Liv.* XXI. 63. (q) *Dion. Halic.* IV. 49.
(*r*) *Horat. Od.* I. 34. (*s*) *Feſt. hac voc.*
(*t*) *Varr. de LL.* IV. 10. *Gell.* V. 12. *omn.*
† (Lactant. c. 20. ait, lapidem quem Saturn. pro Jove devoravit, deinde terminum eſſe factum; cui conſentit Pauſan. in Phoc. & ita Jupiter Lapis eſſet *Jupiter terminalis*. FR.)
(*u*) *Gell.* I. 21. (*x*) *Gell. ibid.*

ctus (*y*). *Vejovis* denique appellatus eſt, qui *nocendi* tantum vim haberet; ita dictus a particula privativa *ve* (*z*), & a *juvando*, quaſi *minime juvaret*; vel, ut alii putant, quaſi *parvus Jupiter* (*a*). Sacra Jovi fiebant juvenca; nam taurum ei immolare mali ominis fuiſſe vult *Servius ad Virg. Æn.* IX. *verſ.* 627. Sed aliter *Ovidius Metam.* IV. *verſ.* 755. ubi vid. *Farnab.* (*b*): & omn. *Voſſium Idol.* L. IX. *c.* 17. (De Jove Fulgeratore ſingularem libellum conſcripſit Cl. P. Burman. Adde *Hiſtor. Acad. Liter. Pariſ.* T. I. p. 13. de *Jove Tonante* &c.)

§. III. *De Junone.*

Jovi comitem dabimus uxorem & ſororem (*c*) *Junonem*, quam etiam a *juvando* dictam quidam volunt (*d*). *Pingebatur* hæc Dea throno inſidens, habitu regali, ſcilicet ſceptro & diademate inſignis, *pavonem*, qui ipſi ſacratus erat (*e*), juxta ſe habens. Hæc Dea primo *divitiis* proprie præſidebat, & *regnis* (*f*): unde *Juno Regina* Romæ in Aventino culta fuit, captis *Vejis* eo traducta (*g*); & abſolute etiam aliquando *Regina* (*h*), & *Regina Deorum* (*i*) dicitur. Secundo *Matrimoniis* præerat (*k*); & hinc dicta eſt *Matrona* (*l*), & *Materfamilias* (*m*); (quæ eadem fere quæ Gr. γυναικία) *Juno Juga* (*n*) item (Gr. Ζυγία (*o*)) quod conjuges *jungeret*; & *Pronuba*, quod *nubentibus* præeſſet (*p*): & ex eo munere etiam *Cinxia* vocatur a *cingulo*, ſive *zona virginali*, qua ſponſa (*q*) *cingebatur*. Tertio, *puerperarum* Dea præſes erat, & tum dicebatur *Juno Lucina* (*r*), quod lucem naſcentibus daret, & eo nomine apud Comicos a puerperis invocatur (*s*). *Juno Moneta* etiam celebris

(*y*) *Virg. Æn.* I. 731. & *ibi Serv.* (*z*) *Gell.* V. 12.
(*a*) *Ovid. Faſt.* III. 447. (*b*) *Vid. & Dion. Halic* IV. 49.
(*c*) *Virg. Æn.* I. 46. *unde explicandus Cic. pro domo* 4. *f.*
(*d*) *Serv. ad Virg. Æn.* I. 4. (*e*) *Ovid. Metam.* I. 722.
(*f*) *Id. Epiſt. Paridiſ.* 81. (*g*) *Liv.* V. 22. XXII. 1. XXVII. 37. (*h*) *Juven.* XII. 3. (*i*) *Virg. Æn.* I. 9.
(*k*) *Id. Æn.* IV. 59. (*l*) *Horat. Od.* III. IV. 59.
(*m*) *Plaut. Amph.* II. 11. 221. (*n*) *Feſt.* V. *Jugarius.*
(*o*) *Apul.* VI. *non longe ab init. Poll. Onom.* III. 3. *Segm.* 38.
(*p*) *Virg. Æn.* IV. 365. (*q*) *Feſt.* V. *Cinxiæ.*
(*r*) *Varro de L. L.* IV. 10. (*s*) *Plaut. Trucul.* II. V. 23. *Terent. Andr.* III. 1. *Ovid. Faſt.* II. 449.

bris Romæ fuit [*t*], a *monendo* dicta; quia *monuerat* terræ motum ſue plena eſſe procurandum. Junonis *miniſtra* & *nuncia* erat *Iris* [*u*], cujus occaſione obiter addere debeo, [licet nihil ad hunc rhombum] Homerum etiam dicere Jovem ſtatuiſſe *iridis oſtentum mortalibus*, [*Il.* λ. verſ. 28.] ἐν νεφέι ϛήριξε τέρας μερόπεσιν ἀνθρώποις, quod ex ſacris noſtris [*x*] hauſtum videri poſſit.

§. IV. *De Veſta.*

Veſtas duas fuiſſe volunt, alteram *Majorem Cœli* uxorem, Saturni matrem [*y*]; unde ſæpe cum Cybele Deorum matre confunditur [*z*]: alteram *Minorem* hujus & Opis filiam [*a*]. Illa *terram*, hac *ignem* ſignificatum fuiſſe dicunt; unde hæc etiam ſemper *virgo* fuiſſe credita eſt, quia ignis nihil producit [*b*]: ſed plerumque confunduntur [*c*], & poſteriori, quæ prioris ſunt, adſcribuntur; atque hoc vice verſa. Dictam volunt quidam *Veſtam*, quod *vi ſua ſtaret* [*d*]: ſed verius eſt etymon, quod a Græca voce ἑστία, hoc eſt, *foco* deducitur [*e*]; quippe in cujus honorem ignis perpetuus [de quo mox] in *foco* ſervaretur: niſi quis cum *Becmanno de Orig. L. L. p. m.* 355. deducere velit ab אש, *ignis*, & יה, *jah*, *dominus*: quod poſtea etiam fecerunt *Voſſ. in Etym. & alibi*; & *Leigh. in Crit. Sacr. p. m.* 13. Cultus ejus fuit antiquiſſimus, utpote ab ipſo Ænea in Italiam allatus [*f*]. Romæ autem ei templum primus exſtruxit Numa; quod *rotundum* erat, quia tellus *rotunda* eſt [*g*]: vel potius, quod univerſum mundum eo adumbraverint; cujus in medio ignis ſit [*h*]. In eo ſtatua nulla erat; ſed *ignis* ille *perpetuus* [i], quem certiſſimum Imperii pignus eſſe credebant [*k*], adſervabatur a *Virginibus Veſtalibus* [de quibus infra hac Sect. c. 2. §. 17.] magna in eam, quæ

(t) *Ib.* VI. 187. (u) *Id. Metam.* I. 270. *Virg. Æn.* IV. 694.
(x) *Geneſ.* IX. 12. *ſeq.* (y) *Virg. Æn.* IX. 259.
(z) *Vid. Ez. Spanhem. diſſ. de Veſta.* §. 19.
(a) *Ovid. Faſt.* VI. 285. (b) *Ibid.* 293. (c) *Vid. Voſſ. Idol.* I. 51. (d) *Ovid. Faſtor.* VI. 269. (e) *Cic. de Nat. Deor.* II. 27. (f) *Vid. Virg. Æn.* II. 296. (g) *Feſt. V. Rotundam.* (h) *Plut. Numa p. m.* 67. (i) *Ovid. Faſt.* VI. 297. (k) *Ibid.* 445.

quæ id extingui paſſa fuerat, poena conſtituta (*l*); & hoc etiam magni & infauſtiſſimi prodigii loco habebatur: eoque caſu a radiis ſolaribus rurſus accendebatur (*m*); licet etiam quotannis Kalendis Martiis renovaretur (*n*). Tamen etiam hodie in nummis ſtatua ejus conſpicitur (*o*), tum alia forma, tum tympanum manu geſtans, quia ventos terra (*p*), ut aerem tympano, contineri credebant. In ejus templo pernoctare, (nam ingredi fas erat (*q*)) aut ejus penetrale ingredi viro nefas erat (*r*): in quo alia etiam ſacra adſervata fuiſſe volunt (*s*); ſive illa *Palladium* (*t*), hoc eſt, *minuta quædam Palladis effigies* (*u*), (quæ maxime vulgaris eſt opinio) ſive aliud quid fuerint. Solebant etiam veteres in veſtibulis ædium aram Veſtæ ſacram habere (*x*).

§. V. *De Minerva & Muſis.*

Minerva dicta fuit ab antiquo verbo *meneo*, pro quo hodie dicimus *moneo*; alio vero nomine *Pallas* eſt vocata ἀπὸ τῦ πάλλειν τὸ δόρυ, ſive a *vibranda haſta* (*y*). Hæc Jovi dignitate fuit proxima (*z*); unde etiam in Capitolio cum eo & Junone culta fuit (*a*), & fulmen a Jove acceptum (*b*) vibrare credebatur. Imo ex ejus *cerebro* nata fingitur (*c*), quia *ſapientiæ* & omnium bonarum *artium Præſes* habetur (*d*); quin ipſe Jovis intellectus, ſive providentia (*e*): & hinc *patrima* dicitur, quod *patrem* tantum, non vero *matrem* habebat (*f*); hinc quoque illæ phraſes ſunt ortæ, *invita* (*g*), vel *craſſa Minerva* (*h*) aliquid facere: quarum illa ſignificat, conari aliquid, cui negotio a natura dotes tibi non ſint conceſſæ; ut, ſi quis, qui

(l) *Liv.* XXVII 1. *Val. Max.* I. 1. 6.
(m) *Plut. Numa p. m.* 66. C. (n) *Ovid. Faſt.* III. 141.
(o) *Vid. Lipſ. Synt. de Veſt.* 3. (p) *Suid. V.* Εστία.
(q) *Dion. Hal* II. 67. *Tac. A.* XV. 16. *& H.* I. 43.
(r) *Ovid. Faſt.* VI. 450. (s) *Vid. Dion. Halic.* II. 66.
(t) *Ovid. Triſt.* III. 1 29. (u) *Vid. Lucan.* IX. 995.
(x) *Eugraph ad Ter. Andr.* IV. III. 11. (y) *Serv ad Virg. Æn.* 1. 39. (z) *Hor. Od.* I. XII. 19. *ſed vid. ibi Cl. Bentleyum.* (a) *Liv.* III. 17. (b) *Virg. Æn.* I. 42.
(c) *Lucian. Deor Dial.* 8. (d) *Ovid. Faſt.* III. 811.
(e) *Phurnut. de nat. Deor.* 29. (& id paſſim inculcat Anna Daceria ad Hom Iliad.) (f) *Catull.* 1. *quicquid ibi tumultuentur interpretes.* (Vide tamen Voſſium ad eum.)
(g) *Horat. de arte* 385. (h) *Cic. Famil.* III. 1.

poeta natus non ſit, verſus conetur facere: hæc verò notat tenui filo, & quaſi aliud agas, rem quandam perficere. Ob hanc ergo cauſſam præcipue Athenis, ubi maxime vigebant literarum ſtudia, culta fuit, ἡ Θεὸς κατ' ἐξοχήν ibi dicta (*i*). Speciatim autem *lanificii* (*k*) dicitur inventrix, & *oleæ* (*l*); unde *Pallas* aliquando pro ipſo *oleo* ponitur (*m*): & præterea *architecturæ* præſidere dicebatur (*n*). Tum *bellorum* etiam & *armorum* Dea erat; unde *Armipotens* (*o*) dicta fuit, & *belli præſes* (*p*): & denique *quadrigas* & *bigas*, quibus in bellis utebantur veteres, inveniſſe ſcribitur (*q*). Hinc *pingitur* armata, torvo vultu, glaucis oculis (*r*), (quemadmodum perpetuum ejus epitheton apud Homerum eſt γλαυκῶπις Ἀθήνη) ſcutum, ſive *ægidem* (nam *ægis* erat ſcutum pelle caprina obductum) manu tenens, quo belli Trojani tempore a Jove donata fuerat; in eoque *Gorgonis*, ſive *Meduſæ* caput effictum (*s*) erat. Feſtum ejus celebrabatur menſe Martio per *quinque dies*, unde *Quinquatrus*, ſive *Quinquatria* dicitur (*t*): vel potius quod poſt quintum Id. Mart. celebraretur (*u*): qualia ei in Albano monte celebranda etiam poſtea inſtituit Domitianus Imperator (*x*). *Avis* ei ſacra fuit *noctua* (*y*), *arbor* vero *olea*.

Minervæ jungendæ ſunt *Muſæ* Jovis filiæ (*z*), *ſcientiarum præſides*: ſed notius eſt, quam ut moneri oporteat, eas novem numero fuiſſe; quarum nomina fuerunt hæc: *Calliope*, *Clio*, *Erato*, *Thalia*, *Melpomene*, *Terpſichore*, *Euterpe*, *Polyhymnia*, & *Urania*. De his ſingulis vero dicere nimis longum, & minus utile foret. (V. Auſon. Eidyll. xx.)

§. VI.

(i) *Ariſtoph. Pluto* 1195. & *Nub.* 600. *Catull. epith. Peleï* 212. (k) *Virg. Æn.* V. 284. VIII. 409. (l) *Id. Georg.* I. 18.
(m) *Ovid. Triſt.* IV. V. 4. (n) *Virg. Æn.* II. 15.
(o) *Ibid.* 425. (p) *Id.* XI. 483. (q) *Cic. de N. D.* III. 23. (r) *Propert.* II. XXI. 14. *Ovid. Art.* II. 659.
(s) *Virg. Æn.* VIII. 435. (De Gorgonib. v. Memor. Acad. Litet. Pariſ. T. IV. p. 70.) (t) *Ovid. Faſtor.* III. 810.
(u) *Varr. de L. L.* V. 1. *Gell.* II. 21.
(x) *Suet. Domit.* 4. (y) *Hygin. fab.* 204.
(z) *Heſiod. Theog. verſ.* 25. & 52.

§. VI. *De Cerere.*

Ceres Saturni & Opis filia (*a*) ita dicta (juxta veterum quidem mentem) ab antiquo verbo *cereo* pro *creo* (*b*), quasi *frugum creatrix*; prima enim sationem & usum frumenti homines docuit; cum illi antea glande vescerentur (*c*): unde sæpissime *alma* dicitur ab *alendo* scilicet (*d*); Græcis, Θη, ἀπὸ τῆς θρέπτειρα πραπάντων (*e*); licet etiam aliis Deabus hoc cognomen tribuatur, ut Veneri apud *Ovid. Metam.* XV. *vers.* 844. Primum autem hanc artem monstravit *Triptolemo* (*f*); ille deinde reliquis hominibus, & hinc *Ceres* pro *ipsis frugibus* dicitur (*g*). *Leges* etiam prima hominibus dedisse creditur (*h*), unde Θεσμοφόρος Græcis, Latinis vero *legifera* dicitur (*i*); & ejus sacra Θεσμοφόρια dicta sunt: unde unum ex dramatibus *Aristophanis* Θεσμοφοριάζουσαι, hoc est, *mulieres sacra Cereris celebrantes* inscribitur: & hoc ideo, quia homines ad mitiorem cultum, a glandibus ad fruges traducens legibus vivere fecit: præsertim cum etiam agros tum distinguere oportuerit (*k*). Sacra ejus peragebantur Romæ mense Aprili per dies octo a matronis castis (*l*), quæ tum viris & vino abstinere debebant (*m*), & in *casto Cereris* esse dicebantur (*n*). Quia autem hæc sacra religioso quodam silentio celebrabantur, *Horatius Od.* III. *n.* 2. *arcanam Cererem* dicit, quod tamen maxime ad sacra (*o*) *Eleusinia*, quæ ei in Attica fiebant, spectat; qui enim non initiati iis adfuissent, morte plectebantur (*p*).

Faces in ejus sacris adhibebant (*q*), (unde πυρφόρος Græcis dicitur (*r*)) quia facibus ad *Ætnam* accen-

(a) *Ovid. Fastor.* VI. 285. (*quasi Geres*, ait Cic. de N. D. II. 26. ubi & aliorum numinum etyma persequitur.)
(b) *Serv. ad Virg. Georg.* I. 7. (c) *Claud. de rapt. Pros.* I. 30. *Juven.* VI. 10. (d) *Serv. d. l.* (sed credibilius, esse ab Hebr. עלמה *virgo*.) (e) *Orpheus hymn. in Cererem* 7.
(f) *Virg. Georg.* I. 15. *Marmor. Arundell.* 24. (g) *Terent. Eun.* IV. *V. Lucan. IV.* 381. (h) *Ovid. Metam.* V. 341.
(i) *Virg. Æn.* IV. 58. (k) *Serv. Æn.* IV. 58. *Gros. de J. B. & P.* II. 2. §. 2. (l) *Juv.* VI. 50. (m) *Dion. Halic.* I. 33. (n) *Fest.* V. *Minuitur.* (o) *Suet. Ner.* 34.
(p) *Liv.* XXXI. 14. (q) *Juven.* XV. 141.
(r) *Eurip. supplic.* 260.

accensis filiam suam *Proserpinam* a Plutone raptam quæsiverat (*s*). Filius Cereris fingitur esse *Plutus divitiarum Deus*, quia priscis hominibus divitiæ ex agricultura proveniebant (*t*). Immolabatur Cereri *porca fœta*, quia illud animal frugibus noxium esse solet (*u*). *Pingebatur* vero coronam gestans spicis ornatam (*x*), *facem* plerumque altera manu tenens, altera quandoque *papaver*. In Cereris sacris etiam *vulpes* comburebatur (*y*), quod *Carseolis Æquorum* oppido segetes incendissent vulpes, eodem fere modo, quo *Sanisonem Philistæorum* segetes incendisse legimus.

§. VII. *De Diana.*

Diana juxta quosdam dicta est quasi *Dea Jana*, hoc est *Luna* (*z*); nam eadem Luna fuisse plerumque putatur (*a*): alii nomen ejus deducunt a Græco διός, hoc est, *Jovis*; ejus enim & *Latonæ* filia est habita: unde & *Latonia Virgo* (*b*) dicitur; nam semper virgo fuisse fertur. Hæc venationibus, sylvis & montibus præfuit (*c*); unde *canes* ei sacræ fuerunt (*d*): & primitias feræ capiendæ, sive προσάγρια Dianæ Ἀγροτέρᾳ, sive *Venatrici* vovere solebant (*e*). Hinc etiam Ἄγραυλος, Ὀρεία, Ὀρειλόχη dicta est (*f*). Eadem & *parturientibus* opem ferebat (*g*); & tum cum Junone Lucina confundi videtur, (ita certe (*b*) vocabatur) & etiam *Ilithyæ* a Græco verbo ἤλυθον, hoc est, *veni* (*i*); ac *Diva genitalis* dicitur. Hinc etiam imago ejus multis *mammis* & uberibus aliquando instructa est, & ipsa πολύμαστος, sive *multimammia* est dicta [*k*]. Hæc quo-

(*s*) *Ovid. Fast.* IV. 493. (*t*) *Hesiod. Θεογ.* 559.
(*u*) *Ovid. de Ponto* II. IX. 29. (*x*) *Horat. carm. sæc.* 30.
(*y*) *Ovid. Fast.* IV. 679. *seq.* (*z*) *Varr. de R. R.* I. 37. *ut quidem emendat Scal. de Emend. Temp.* II. *p.* m. 174.
(*a*) *Vid. Varron. de R. R.* I. 37. *Voss. Instit. Or.* IV. 1. §. 7. & *de Art. Gr.* II. 13. (*b*) *Virg. Æn.* XI. 557.
(*c*) *Horat. Od.* III. 22. (*d*) *Ovid. Fast.* V. 141.
(*e*) *Vid. omn. Ez. Spanh. ad Callim. hymn. in Dian.* 104.
(*f*) *Vid. Celeb. Perizon. ad Æl. V. H.* II. 25.
(*g*) *Hor. carm. sæc.* 13. (Timæi locum in Dianam Ephesiam v. ap. Cic. II. de N. D. 27.) (*h*) *Catull. carm.* 35.
(*i*) *Horat. l. mox d. ubi tamen Cl. Bentl. legendum vult* Genetyllis; *quem vid.*
(*k*) *Minuc. Fel. p.* 91. *ed. Rigalt.* & *ipse ad eum loc.* (*Scap.* XXI. *p.* 128. *ed. Davis.*) *Nummus ap. Vaill. G. Claudia.* 41.

Pag. 130.

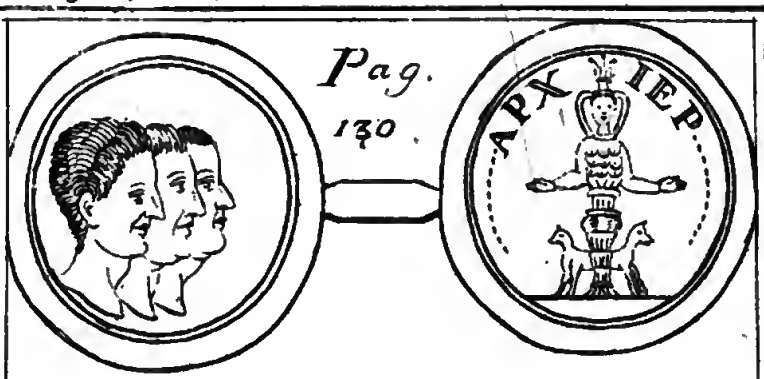

Pag. 136.

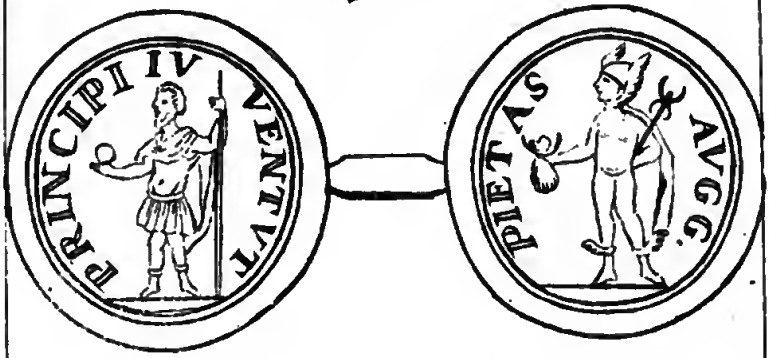

Pag. 136.

NAPOLI

quoque, ut dixi, *Luna* credita fuit, unde cum *lunula bicorni* in fronte pingitur, [nam eosdem Deos veteres sub diversis sæpe nommibus colebant] eoque nomine hæc cum Apolline fratre suo ludis sæcularibus maxime colebatur [*l*]: quibus ludis in eorum honorem pueri & puellæ patrimi & matrimi choreas ducebant, & hymnos canebant, ac ob eandem rationem etiam *Noctiluca* [*m*], & *siderum Regina* vocatur [*n*]. Templum Dianæ primum Romæ exstructum fuit sub Servio Tullio Rege in monte Aventino, quod τὸ κοινὸν τῶν Λατίνων, sive *Latinorum commune* erat [*o*]. *Pingebatur* coma dissoluta, arcum & sagittas manu tenens, [unde ἰοχέαιρα dicitur [*p*], & τοξότις [*q*]] cervos, vel alia animalia persequens, ac canes & instrumenta venatoria juxta se habens. Immolabatur ei *verres* [*r*], & *pinus* arbor ei sacra fuit [*s*]. Confunditur eadem sæpe cum *Hecate* [*t*], sive *Proserpina*, de qua nos tamen separatim potius dicemus.

§. VIII. *De Venere, Cupidinibus, & Gratiis.*

Venerem a *veniendo* dictam volunt, quod *Amor* [cujus hæc Dea præses est] *ad omnes veniat* [*u*]. Alii derivant a Succoth Benoth; quæ II.Reg.XVII. 30. [*x*] Cl. Clericus deducit ab Æolico φένασις pro ἔνωσις [*y*]. Eam quidam *Jovis* & *Dionæ* filiam dicunt [*z*]: plures *spuma* maris ortam volunt, & inde Græcis ἀφροδίτη ἀπὸ τοῦ ἀφροῦ, hoc est, a *spuma* esse dictam [*a*]: unde etiam plerumque in *concha* stans, vel *concham* manu tenens [*b*] *pingitur*, & quidem nuda: ac propterea *marinam* eam vocat Horatius *Od.*IV.XI. *v.*14. & ideo etiam a navigantibus invocabatur [*c*]. Aliquando etiam curru vehitur tracto a *cygnis*, vel *columbis* [*d*], vel etiam *passeribus*

(l) *Horat. Od.* IV. VI. (m) *Ibid.* 38. (n) *Id. carm. sæc.* 35. (o) *Dion. Halic.* IV. 26. (p) *Hom. Iliad.* E. 53. (q) *Hesiod.* Θεογ. 14. (r) *Horat. Od.* III. 22. (s) *Ibid.* (t) *Vid. Meurs. Misc. Lacon.* I. 2. (u) *Cic. de N. D.* II. *circa med.* (vide Belg. Græc. p. 211.) (x) *Selden. de Diis Syris* S. II. 6. *Voss. Idol.* II. 22. (y) *Bibl. Select. T.* VII. p. 149. (z) *Virg. Ecl.* IX. 47. & *Æn.* I. 256.

(a) *Ibid. v.* 801. *Senec. Hippol.* 2. *v.* 273.

(b) *Vid. Plaut. Rud.* III. III. 42.

(c) *Ovid. ep. Paris.* 24. (d) *Ovid. Metam.* XIV. 597.

bus [e]; quæ aves, vel ob pulchritudinem, vel ob salacitatem Veneri erant sacræ, eique etiam immolabantur; quamquam vulgo sanguine non placaretur [f], sed ture & vino; quia scilicet non decebat Deam generationi præsidentem cæso animali placare. Colebatur præcipue a Romanis, quia genus suum per Æneam ab ea deducebant [g]; unde ille sæpe apud Virgilium, aliosque *Dea natus* vocatur [h]: & propterea Julius Cæsar templum *Veneris genitricis* [i] Romæ exstruxit. Aliis etiam cognominibus Romani eam venerabantur, ut *Veneris Erycinæ* [k], ita dictæ ab *Eryce* Siciliæ monte [l], ubi Æneas ei templum exstruxerat. *Cluacina* vocata est ab antiquo verbo *cluere* [m]; hoc est, *purgare*, quia ejus templum eo loco structum erat, ubi Romani & Sabini positis armis se a bello *purgaverant*, & reconciliati erant. *Libitina* [n] Venus vocabatur [o], in cujus templo ex instituto Servii Tullii Regis [p] pro singulis mortuis singulus nummus solvebatur; [quemadmodum in templo Junonis Lucinæ pro natis, & in templo *Juventutis* pro iis, qui virilem togam sumpserant [q]] ut ita doceretur omne, quod natum est, etiam mori debere: & in eo templo a *Libitinariis* omnia vendebantur [r], quæ ad procurationem funeris necessaria erant. Hinc *Libitinarius* in glossariis dicitur ἐνταφιαστὴς, ἐνταφιαστὴλης & νεκροδάπτης; cujus servus erat *Pollinctor* [s]: & ipsa *Libitina* ἐνταφιον, sive *funus* [t]. Fingebatur Venus uxor esse Vulcani, sed cum Marte adulterium committere dicebatur, & cum eo aliquando reti a marito suo mira subtilitate facto deprehensam fingebant [u]. Arbor *myrtus* ei sacra erat [x], & mensis *Aprilis*;

* un-

(e) *Apulej. Metam.* VI. *non longe ab init.* (f) *Tacit. Hist.* II. 3. *Catull. de Coma Berenic.* 50. (g) *Lucret. ipso init.* (h) *Virg. Æn.* V. 710. (i) *Suet. Jul.* 61. (k) *Horat. Od.* I. II. 33. (l) *Virg. l. d.* 760. (m) *Plin. H. N.* XV. 25. (n) *Hornt. Serm.* II. VI. 19. (o) *Vid. Plut. Numa p. m.* 67. (p) *Dion. Halic.* IV. 25. (q) *Ibid.* (r) *Plut. Quæst. Rom.* 23. *p. m.* 269. (s) *l. 5. §. 8. ff. de instit. act.* (t) *Vid. Lipsi. ad Senec. de benef.* VI. 28. (u) *Ovid. Metam.* IV. 171. (Adde *Homer. Odyss.* Θ. 267... 369. *Lucian.* in Dial. Deor. p. 130, & 131. Edit. Bened. Et epigramma non elegans in Anthol. *L. II. εἰς χαλκᾶς*. De *Maja* Vulcani uxore pauci prodiderunt: at Lucian. priori loco Vulcanum uxores ait duxisse *Venerem* & *Gratiam*.)

(x) *Horat. Od.* I. IV. 9. *Virg. Ecl.* VII. 61.

(*)unde Kalendis Aprilis mulieres myrto coronatæ lavabant (*y*): quem menſem tamen non ἀπὸ τῆς Ἀφροδίτης, ſive *a Venere*, (quæ plurimorum ſententia eſt) ſed ab *aperiendo* dictum vult *Varro* (*z*), quod cælum, terra & mare tunc *aperiantur*: unde idem menſis apud Athenienſes Ἀνθεστηριών vocatur, quod hoc tempore cuncta *floreſcant* (*a*).

Veneris comites & filii fuerunt *gemini Cupidines Eros & Anteros* (*b*), quibus eleganter ſignificatur, *amorem, niſi mutuus ſit, ſubſiſtere non poſſe*. Hi finguntur & pinguntur *pueri*; quia amantes *pueris* plerumque vix ſunt ſapientiores (*c*); finguntur *nudi* ad puritatem; *alati* ad levitatem amantium ſignificandam; vel etiam, quia amantes agiles eſſe convenit: ſagittis inſtructi dicuntur; vel, ut velocitas amoris denotetur; vel etiam ob dolorem (*d*), qui eum ſæpe ſequitur: *lampades* habent, ut ardor amoris notetur (*e*); atque ipſæ etiam ſagittæ eorum ardere dicuntur (*f*).

Tres *Gratiæ* etiam Veneris Comites fuerunt (*g*), quæ nudæ plerumque finguntur, quia amicitia ſine fuco eſſe debet; & manibus junctis, ut concordia amicorum ſignificetur (*h*). (Memorabilia de *Gratiis* habent Memor. Lit. Acad. Pariſ. T. IV. p. 10.)

§. IX. *De Marte, Bellona, & Victoria.*

Mars, ut notum eſt, *Belli Præſes* fuit (*i*); atque ita dictus eſt, quod *maribus* in bello præeſſet (*k*); vel potius a Græco Ἄρης præpoſito M. *Mavors* etiam dicitur, quod *magna vertat* (*l*); & *Gradivus* (*m*), (Græcis Θοῦρος Ἄρης (*n*), vel Θούριος, ut eſt apud *Servium ad Virg. Æn.* III. *verſ.* 35.) vel a *gradiendo* in bellum; vel potius a Græco verbo κραδαίνειν, hoc eſt, *vibrare*, quod *haſtam vibret*.

Fin-

(*) (et 1. Ed. Horat. IV. Od. XI. 15.) (*y*) *Ovid. Faſt.* IV. 139. (*z*) *Apud Macrob. Saturn.* I. 12.

(*a*) *Ibid.* (*b*) *Horat. Od.* I. 19. *Senec. Hippol.* 274. (Cupido Vulcani Veneriſque filius fuit. *V. Amhol. l. c.* Unde privignus Martis, & hic ejus vitricus dicitur *Ovid.* II. *Amor. El.* IX. 47. 48. (*c*) *Vid. imm. Propert.* II. 9. (d) *Hor. Od.* II. 8.

(*e*) *Claudian. de rapt. Proſ.* I. 26. (*f*) *Horat. Od.* II. 8. 14.

(*g*) *Id. Od.* I. IV. 5. & I. XXX. 5.

(*h*) *Vid. de iis fuſe Senec. de benef.* I. 3. & *Pauſan. Bœot.* 34. (*i*) *Ovid. Faſt.* III. 85.

(*k*) *Varro de LL.* IV. 10. *Sed rectius ex lingua Hebraica ejus nomen deducit Cl. Perizon. ad Æl.* IX. 16. & *Voſſ. de Idol.* I. 22. & *magis ib.* II. 31. (*l*) *Cic. de N. D.* II. 26.

(*m*) *Virg. loco in textu not.* (Ovid. Faſt. V. 555.)

(*n*) *Hom. Iliad. E.* 30. & *ſæpe*.

Fingitur Mars (juxta quoſdam; nam aliter Hom. Iliad. E. verſ. 896.) ex Junone (o) ſine maris ope natus, & ſolo floris cujuſdam contactu conceptus. A Romanis autem præcipuo honore afficiebatur, quia Romuli & Remi pater fuiſſe vulgo creditus eſt: & quod etiam genti bellicoſiſſimæ ejus cultus maxime conveniebat: ac præter alia templum habuit in foro magnificentiſſimum, ubi Martis *Ultoris* nomine colebatur (p). Dux etiam Romani exercitus ad bellum profecturus antea ſacrarium Martis ingrediebatur, & *ancilia* (q) (*ſcuta* quædam *ſacra* erant, de quibus intra *Sectionis hujus cap.* 2. §. 13.) commovebat, ac mox haſtam ipſius ſimulacri dicens, *Mars vigila* (r). Sacerdotes Martis peculiares erant *Salii*, & *Flamen Martialis*; de quibus ſuo loco. Animalia ei ſacra erant *Lupus*, *Picus* (s), & maxime *Equus*; qui etiam ei immolabatur menſe Octobri in campo Martio (t). *Pingebatur* ardente vultu, currui plerumque inſiſtens, vel equo inſidens; haſta & flagello armatus, gallum gallinaceum quandoque juxta ſe habens ad vigilantiam militibus adeo neceſſariam denotandam, vel etiam ob pugnacitatem ipſius animalis. In ejus honorem primus anni menſis, qui nunc nobis tertius, a Romulo Martius dictus fuit.

De Bellona.

Marti aurigæ vicem præſtabat *Bellona* (u), ſive illa ejus uxor, ſive ſoror fuerit. Hæc dicta fuit a *bello*, & ejus ſacerdotes *Bellonarii* dicebantur, qui in furorem acti (x); (unde in Gloſſ. vet. Ἐνυοπλάται vocantur) dum ſacra ejus celebrarent, futura prædicere credebantur (y): tum etiam cultris ſe ipſos cruentabant, ut ſanguine ſuo Deam placarent (z): (qui mos pluribus gentibus fuit familiaris, ut vel ex ſacris literis (a) diſcimus) ſed hæc ſectio membrorum poſtea ſimulata dumtaxat fuit. *Enyo* etiam eſt dicta, unde hæc vox pro ipſo *bello* ponitur (b). Ædes ejus extra Urbem fuit, in qua Se-

(o) *Ovid. Faſt.* V. 229. (p) *Vid. cap. ſeq.* §. 13.
(q) *Serv. ad Virg. Æn.* VIII. 3. (r) *Ovid Faſt.* III. 36.
(s) *Lucret.* II. 660 *S. Aur. Vict. de Or. gent. Rom.*
(t) *Feſt.* V. *Equus*, & *Iatius* V. *Octobet.*
(u) *Statius Theb.* VII. 71. (x) *Horat. Serm.* II. III. 323.
(y) *Juven.* IV. 124 & VI. 512. (z) *Lucan.* I. 565.
(a) I. *Reg.* XVIII. 28. (b) *Hom. Iliad. E.* 333. & *ibi Schol. Martial. de Spectac.* 24.

Senatus dabatur legatis exterarum gentium (*c*), & Imperatoribus a bello redeuntibus, & triumphum petentibus (*d*): ante illam ædem columella ſtabat, quæ *bellica* (*e*) dicebatur; in quam haſtam mittere ſolebat fecialis, cum bellum populo alicui indixiſſet.

De Victoria.

Victoria, quæ ſimul cum Minerva educata fuiſſe dicebatur (*f*), etiam Romæ colebatur ſub forma virginis alatæ, coronam, vel palmam manu præferentis.

§. X. *De Mercurio.*

Mercurius a *mercibus* dictus *Jovis* & *Majæ* (quæ filia erat *Atlantis*) filius (*g*), *Nuncius & Miniſter Deorum*; & præcipue Jovis fuit: unde *Camillus* apud Romanos eſt dictus (*h*), quæ vox *miniſtrum* notat. Hic *Deus ſermonis* habebatur (*i*), (unde lingua ei ſacra erat (*k*)) & inde Deorum ſuperorum & inferorum internuncius (*l*): unde *Lyſtrenſes Paulum* Mercurium dicebant, quia is *præibat in loquendo*, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦν ὁ ἡγεμὼν τοῦ λόγου (*m*): itaque animas defunctorum ad inferos deducere, loca iis aſſignare (*n*), & rurſus ſi opus eſſet, eas inde reducere (*o*) credebatur, ψυχαγωγὸς (*p*) & νεκροπομπὸς (*q*) inde dictus. *Mercatorum* quoque & *lucri* (*r*), (unde κερδῶος ἑρμῆς dicitur (*s*), quia divitias procurat omnibus expetitas; κερδαῖος (*t*) etiam, ἐμπολαῖος & ἀγοραῖος (*u*); & hinc etiam mercatores certo ritu præterita ſua mendacia expiabant, & futurorum veniam (*x*) a Mercurio petebant) *lucri*, inquam, & ex ea ratione *furum* etiam Deus habeba-

---

(c) *Liv.* XXX. 21. (d) *Id.* XXVIII. 38.
(e) *Feſt. V. Bellona.* (f) *Dion. Halic.* I. 33.
(g) *Virg. Æn.* 1. 301.
(h) *Plut. Numa p. m.* 64. *G.*
(i) *Horat. Od.* I. X. 5.
(k) *Scholiaſt. Ariſtoph. Pluto* 1112.
(l) *Claudian. de raſt. Proſ.* I. 50.
(m) *Actor.* XIV. 12.
(n) *Horat. Od.* I. X. 15.
(o) *Virg. Æn.* IV. 243. (p) *Heſych.*
(q) *Lucian. Deor. Dial.*
(r) *Ovid. Faſt.* V. 671.
(s) *Lucian. Navigio p.* 456. *ed. Græv.*
(t) *Id. Timone. p.* 131.
(u) *Poll. Onom.* VII. 2. *fin.*
(x) *Ovid. Faſt.* V. 623.

bebatur (*y*): unde *Ariſtophani* Τοιχωρύχος dicitur (*z*), quod *perfoſſorem parietum* diceret *Plautus* (*a*): & ab hac lucri cauſſa cum marſupio aliquando pingitur (*b*). *Artium* quoque omnium præſes, & præcipue *muſices*, & lyræ inventor (*c*): tum etiam *palæſtris* (*d*) & *gymnaſiis*, *aſtronomiæ* (*e*), *poeticæ*, (unde poetæ viri *Mercuriales* dicuntur (*f*)) aliiſque, ut dixi, artibus præſidebat, unde Λόγιος & Ἑρμῆς dicitur (*g*); ita ut plane eſſet negotioſiſſimus (*b*). *Pingebatur* ut juvenis formoſus, petaſo & talaribus aureis alatis inſignis (*i*); *caduceum*, ſive virgam manu tenens (*k*), cui duo ſerpentes erant circumvoluti; quia præconis etiam fungebatur munere, & pacis auctor erat, cujus ſymbolum olim fuit hic caduceus. In triviis & quadriviis ſtatuæ quædam e lapide quadrato in ejus honorem ponebantur ſolo capite exerto, quæ *Mercuriales*, & Græcis *Hermæ* dicebantur (*l*), quia ob crebra ejus itinera viarum etiam curam peculiarem gerebat: unde ἐνόδιος, vel, ut alii, ἐνοδίτης etiam dicitur (*m*). In bibliothecis quoque, quia ſcilicet omnis eruditionis præſes erat Mercurius, ſtatuæ ejus ponebantur mixtæ cum ſtatuis Minervæ, vel etiam *Herculis*, quæ inde *Hermathenæ* & *Hermeraclæ* dicuntur (*n*).

§. XI. *De Neptuno, Portumno & Matuta.*

Neptunus aquarum Deus a nubendo, hoc eſt, *tegendo* dictus, quia aqua terram *obtegit* (*o*), Saturni, & Opis filius, Jovis frater dicitur; & in ſortitione univerſi *maris imperium*, ut dixi, obtinuit (*p*).

(*y*) *Horat. l. prof. d.* (*z*) *Pluto* 1141. (*a*) *Pſeud.* IV. II. 27. (*b*) *Vid. Patin. num. Imp. ex ære med. form. p.* 114. (*c*) *Horat. l. d.* (*d*) *Lucian. Deor. Dial p.* 73. *ed. Græv.* (*e*) *Manil.* I. 31. (*f*) *Hor. Od.* II. XVII. 29. (*g*) *V. Bud. comm. lin. Gr. n. m.* 225. (*h*) *Lucian. l. prox. c.* (*i*) *Virg. Æn.* IV. 242. (*k*) *Ibid.* 242. (*l*) *Nepos Alcibiade* 7. *Juven.* VIII. 51. *Ampliſſ. Van der Muelen de die mundi Diſſ.* I. *p.* 142. (*m*) *Phurnut. de nat. Deor.* V. 16. (V. Cl. Otto de diis tutelar. Viar.) (*n*) *Cic. ad Att.* I. 1. & 9. (V. nummum in tabella. At Neptuni etymon ego arceſſebam a νύπτω, quod Scaligero jam placuiſſe video. Qui Hebraicam originem mavult, conſulat Voſſii Etymol. & Bochartı Phaleg, ubi pluta ejuſmodi ſepeliuntur.) (*o*) *Varro de L. L.* IV. 10. *Arnob.* III.

(*p*). Hic a pleriſque a primis jam temporibus Romæ cultus dicitur ſub nomine *Conſi* (*q*), quamquam alii dicant diverſum fuiſſe. *Conſus* autem ille *conſiliorum* Deus fuit (*r*), cujus ara ſubterranea fuit (*s*), quia conſilia, ut proſpera ſint, ſecreta eſſe debent: & ipſa vox *Conſus* participium antiquum eſt verbi *condo*, pro quo hodie dicimus *conditus*; unde hodieque *abſconſum* pro *abſconditum* dicimus (*t*). Ejus feſtum *Conſualia* dictum celebrabatur maxime ludis *equeſtribus* in Circo; quia Neptuno *equus* ſacer erat, qui eum primum e terra produxiſſe dicebatur (*u*): veritas autem hujus rei eſſe videtur, eum primum *equitandi* artem inveniſſe (*x*); unde etiam equorum cura (*y*) ei tribuitur, & quadrigarum (*z*). *Terræ motuum* etiam cauſſa credebatur; quia mare ſæpe numero terram vehementius concutit, eamque quaſi movere videtur: unde *Enoſigæus* (*a*) & Σειςίχθων (*b*), hoc eſt, *terram quatiens* dicitur; & hinc Trojæ muros & fundamenta evertere fingitur a Virgilio *Æn.* II. *verſ.* 643. Et quia mare ita ſævum eſt & importunum, hinc in fabulis homines ſævi *Neptuni filii* dicti ſunt, ut *Buſiris*, *Cyclopes*, *Læſtrygones* (*c*). *Pingebatur* vultu ſenili, ſtans plerumque in curru a *Tritonibus*, equis marinis, vel delphinibus tracto, tridentem manu gerens (*d*).

Neptuno adjungi poteſt *Portumnus*, ſive *Portunnus portuum* Deus (*e*), a quibus denominatur: hic Græce Παλαίμων dicitur (*f*). Ejus mater fuit *Matuta*, Græcis Λευκοθέα, quę eadem *Aurora* credita eſt (*g*), & a matronis Romanis culta fuit (*h*); ejuſque feſtum *Matralia* eſt dictum (*i*). Antea ille *Melicerta*, hęc *Ino* dicebatur (*k*); qui enim in deos referebantur, eorum nomina mutari ſolebant: quemadmodum ſic etiam *Lęda Nemeſis*, *Circe Marica* fuerunt dictę (*l*).

§. XII.

(*p*) *Virg. Æn.* I. 138. (*q*) *Plut. Romul. p. m.* 25. *D. Auſon. Epigr.* 69. (*r*) *Ovid. Faſt.* III. 199. (*ſ*) *Dion. Hal.* II. 31. (*t*) *V. Voſſ. Etymolog.* (*u*) *Virg. Georg.* I. 18. (*x*) *Vid. Sophocl. Oed. Colon.* 707. (*y*) *Homer. in hymn.* (*z*) *Orph. in hymn.* (*a*) *Juven.* X. 182. (*b*) *Amm. Marc.* XVI. 7. (*c*) *Pburnut. de nat. deor. c.* 22. *f. Gell.* XV. 21. (*d*) *Virg. Æn.* I. 142. 149. (& 160.) (*e*) *Ovid. Faſt.* VI. 547. (*f*) *Id. Metam.* IV. 541. (*g*) *Lucret.* V. 655. (*h*) *Plut. Quæſt. Rom.* 15. *p. m.* 267. (*i*) *Ovid. Faſt.* VI. 533. (*k*) *Ibid.* 494. & 505. (*l*) *Lactant. de falſ. relig.* I. 21.

§. XII. *De Vulcano.*

Vulcanus ignis & fabrorum Deus. Dictum enim ajunt quasi *Volicanum* (*m*), quod ignis quasi per aerem *volitet*: sed verius est a *Tubalcaino*, qui primus artem fabrilem invenit (*n*), nomen ejus derivari. *Mulciber* etiam fuit dictus a *mulcendo* (*o*), hoc est, *molliendo* ferro. Jovis & Junonis, vel, ut alii dicunt, solius Junonis filius fuit (*p*): sed ob deformitatem a Jove cælo ejectus, & in *Lemnum* insulam delapsus, ac inde *claudus* factus fuisse fingitur (*q*). Vulcani uxor fuit *Maja*, unde quidam mensem *Majum* dictum fuisse volunt; sed *Piso* eam *Majestam* vocari dixit (*r*). Officinam suam in Lemno habuisse dicitur, & in insulis *Æoliis* prope Siciliam (*s*); quia in iis insulis montes ardentes sunt, quos hodie etiam vulgo *Vulcanos* vocant. Ejus ministri fuerunt *Cyclopes* (*t*), quos Gigantes monoculos fuisse finxerunt. Per hunc Deum veteres *ignem terrestrem* (*u*) maxime significarunt, ut per Vestam *ignem cælestem*, & hinc sæpe *Vulcanus* pro ipso *igne*, vel *flamma lucente* ponitur (*x*). Inde etiam Vulcanos quosdam fictiles juxta focum collocare solebant, tanquam dæmones ἐπιστάτας (*y*). In ejus festo facibus, sive lampadibus decurrebant; &, qui cursu superabatur, *Lampadem* alteri *tradere* debebat: unde vulgata illa phrasis est orta, *lampadem suam alteri tradere*; hoc est, *senio, vel alio casu fatigatum munere suo alteri cedere* (*z*).

§. XIII. *De Apolline & Æsculapio.*

Apollo dictus est a Græco verbo ἀπόλλυμι, hoc est, *perdo*; quia radii solis pestilentiæ tempore ani-

man-

(m) *Serv. ad Virg. Æn.* VIII. 414. *Isidor. Orig.* VIII. *cap.* 11.
(n) *Genes.* IV. 22.
(o) *Virg. Æn.* VIII. 724. *& ibi Serv. Fest. ea* V.
(p) *Lucian. de sacrif. & forte Hesiod. Theog.* 927 *ubi vid. Græv.*
(q) *Lucian. in contempl. init. Hom. Iliad. A. v.* 591.
(r) *Macrob. Satur.* I. 12. (Vid. nos ad pag. 132.)
(s) *Juven.* I. 8. *Sed vid. omn. Virg. Æn.* VIII. 416, *seqq.*
(t) *Virg. l. d.* 424. (u) *Id. Æ.* V. 662.
(x) *Virg. ib. Plaut. Amph.* I. I. 185. (y) *Eustath. ad Od. p.* 455. (z) *Lucret.* II. 77 *Schol. Aristoph. ad ranas* 131.

mantibus perniciem adferunt (*a*). Hic enim idem eſt qui *Sol* (*); unde etiam *Phœbus* dicitur a Græco φοίβος, hoc eſt, *ſplendidus*. Jovis & Latonæ (*b*) filius fuit, cum ſorore Diana in inſula *Delo* natus (*c*); (unde *Delius* hic, illa *Delia* dicta) ubi templum & oraculum celeberrimum habuit (*d*): & ibi ſex menſes æſtivos degere credebatur; ut ſex menſes hybernos apud *Patarам Lyciæ* civitatem, unde *Patareus* dicitur (*e*). Quatuor præcipue artium inventorem eum & præſidem fecerunt. Primo quidem medicinæ, & præcipue *botanicæ*, ſive *herbariæ* inventor eſſe dicebatur, quia ſolis calor herbas fovet (*f*). Secundo, *arti ſagittariæ* præſidebat, quia radii ſolares ſagittis quodammodo comparari poſſunt, & inde ſemper arcus ei tribuitur (*g*): hinc etiam *Pæan* dicitur ἀπὸ τῦ πατέιν, *a feriendo* (*h*). Tertio, *muſicæ* & *poeticæ* præſes erat (*i*); unde a poetis maxime invocatur (*k*), & lyram, vel citharam tenens plerumque pingitur (*l*). Quarto, *artem divinatoriam* exercere credebatur, unde *Augur* (*m*) vocatur, & Græce προφήτης (*n*), quaſi *præſagum* dicas; Λοξίας etiam ἀπὸ τῦ λοξῦ, hoc eſt, *obliquo* (*o*), quia *obliqua*, ſive *dubia* reſponſa conſulentibus dabat; cum ſacerdotes ſcilicet ejus conjecturas ſuas pro oraculis credulis venditarent. Romanis poſt Auguſtum etiam Apollo *Actius* in memoriam victoriæ *Actiacæ* fuit cultus (*p*). Plurima autem per totum terrarum orbem oracula ei tribuuntur, quorum omnium præcipuum fuit oraculum *Delphicum* (*q*): imo etiam hominibus quibuſdam divinandi artem largiri credebatur (*r*). *Pingebatur* Apollo ſpecie imberbis juvenis, promiſſis capillis (*s*), (unde Latinis *intonſus*; Græcis

(a) *Hom. Iliad. A.* 43. (*) (Vid. infra pag. 142.)
(b) *Horat. Od.* IV. 6. (c) *Ovid. Metam.* VI. 189. *ſeqq.* (Callim. in Delum: quod negant Epheſii, & hoc ſibi honoris vindicant ap. Tacit. Annal. III. 61.) (d) *Virg. Æn.* IV. 143.
(e) *Serv. ad Virg. l. prox. c.*
(f) *Ovid. Metam.* I. 521.
(g) *Horat. Od.* I. XII. 23. (h) *Juven.* VI. 172.
(i) *Ovid. Metam.* I. 518.
(k) *Id. Amor.* I. XV. 35.
(l) *Horat. Od.* I. 21. (m) *Id. Od.* I. XI. 32.
(n) *Pauſan. Attic.* 32. (o) *Herod.* IV. 163.
(p) *Propert.* IV. VI. 67.
(q) *Juven.* VI. 555.
(r) *Virg. Æn.* III. 251. (at hic Harpyia loquitur. Potit a citaſſet Æn. II. 247. & ibi Servium) & XII. 351.
(s) *Tibull.* I. IV. 37.

cis Ἀ*ργυροτόξης* (*t*) est dictus) dextra arcum & sagittas, læva citharam, vel lyram tenens (*u*), quia cæli temperiem & intemperiem regit (*x*). Coronatur *lauro*, quæ arbor ei sacra fuit (*y*); unde, qui divinare volebant, *laurum* comedebant (*z*); & hinc etiam poetæ lauro coronantur. Aves ei sacræ erant *accipiter* (*a*) & *corvus* (*b*).

Apollinis filius fuit *Æsculapius*, qui peculiariter magis *medicinæ* præerat (*c*). Hic fingitur arte sua mortuos in vitam revocasse, & propterea a Jove irato fatorum ordinem ita turbari, fulmine percussus fuisse (*d*). Colebatur olim præcipue *Epidauri* in Græcia forma serpentis, vel baculo innixus, cui serpens circumvolutus erat. Unde oraculi jussu Romam arcessitus fuit (*e*); ubi templum ei in insula Tiberina exstructum est. Sed merentur videri de cultu Æsculapii & Serpentis ejus Viri Celeberr. *Mich. Rossallus*, qui locum *Joannis Apoc. II.* 13. de hujus Dei cultu explicat; & *Theod. Hasæus in Bibl. Hist. Phil. Classis* III. *Fasc.* 1. *Pingebatur* vultu senili, barba promissa, (unde jocus *Dionysii Syracusarum* tyranni, dum barbam auream statuæ ejus abraderet, dicentis: *Non convenire filium esse barbatum, dum pater imberbis esset* (*f*), pallio indutus, & baculum manu tenens. Immolabatur ei *Gallus*. Solebant etiam in ejus fano cubare ægroti, ut per somnium de remedio monerentur (*g*).

DE DIIS SELECTIS.

Dii Selecti fuerunt octo: *Janus*, *Saturnus*, *Rhea*, *Genius*, *Pluto*, *Bacchus*, *Sol*, & *Luna*.

§. XIV. *De Jano.*

Janus anni Deus (*h*) (nam eo nomine etiam *Solem* intellexerunt (*i*); unde *Matutinus pater* dici vide-

(t) *Hom. Iliad. Υ.* 39. (u) *Horat. Od.* I. 21.
(x) *Macrob. Saturn.* I. 17.
(y) *V. Claud. de rapt. Pros.* II. 109. *Ovid. Met.* I. 558.
(z) *Tibull.* II. 5. 61. (a) *Homer. Od.* o. 525.
(b) *Ælian. de animal.* I. 47. *seq.* VII. 18.
(c) *Virg. Æn.* VII. 772. (d) *Id. d. l.*
(e) *Ovid. Metam.* XV. 622. *seqq.*
(f) *Val. Max.* I. 1. *ext.* 3. (Cic. III. Nat. D. 24.)
(g) *Plaut. Curcul.* II. 1. *Aristoph. Pluto* 662. *&c.*
(h) *Ovid. Fast.* I. 65.
(i) *Macrob. Saturn.* I. 17.

videtur apud Horatium *ferm.* II. VI. *verſ.* 20.) dictus fuit ab *eundo* (*k*), quaſi *Eanus*; quia annus, ſive tempus ſemper *it*, vel *procedit*; vel, quia cum *Horis* foribus cæli, per quas *itur*, & *reditur*, præeſſe dicebatur (*l*): & hinc etiam *foribus* in terra præeſt, quæ ab eo *janua* dicuntur: & propterea quoque *Januarius* menſis, qui annum aperit de *Jano*, ita eſt dictus (*m*); ejuſque prima die felicem anni ſucceſſum ſibi mutuo optabant Romani (*n*), & munuſcula mittebant (*o*), quæ *ſtrenæ* (*p*) dicuntur. Hic primus homines ſacrorum ritus docuiſſe dicitur; & inde in omnibus ſacris primus invocabatur (*q*): vel forte, ut Ovidius refert, hoc fiebat, ut per eum quaſi janitorem ad reliquos Deos aditus eſſet (*r*). Quia autem antiquiſſimus Deorum erat (*s*), hinc peculiariter *Pater* dicebatur (*t*), (& in formulis precum plerumque primus nominari ſolebat (*u*)) licet id cognomen aliorum etiam Deorum eſſet. Revera autem antiquiſſimus quidam Italiæ Rex fuiſſe videtur (nam Græcis quidem hoc numen incognitum fuit (*x*)) qui *vini* uſum Italos primum docuit; unde ab Hebræo יין *Jaiin*, quæ vox *vinum* notat, nomen ejus potius deducas: & hinc idem fuerit cum *Noacho*, cui revera vini inventio debetur: eadem de cauſſa *Oenotrius* quoque eſt dictus, quod Græcum οἶνος *vinum* ſignificet: & facit, quod Œnotrius ſeptemdecim ætatibus, ante bellum Trojanum regnaſſe dicitur (*z*), quod fere in Noachi ætatem incidit. Templum ei primum exſtruxit Romulus, poſtquam pacem cum Sabinis feciſſet (*a*), in quo templo ſtatua ejus erat *bifrons*, vel ad unionem duorum populorum notandam; vel, quia omnis janua duas frontes habet (*b*); vel, quia Noachus primum & ſecundum orbem habitavit (*c*); vel denique, quia tempus præterita & futura reſpicit: digitis

(k) *Cic. de N. D.* II. 27. (l) *Ovid. d. l.* 121.
(m) *Varr. de L. L.* V. 4. (n) *Ovid.* I. *Faſt.* 175.
(o) *Suet. Aug.* 57. *Tib.* 34. *Calig.* 42.
(p) *Vid. Feſt. hac* V.
(q) *Cic. de N. D.* II. 27. *Martial.* X. *Epigr.* 28. *Macrob. Saturn.* I. 9.
(r) *Ovid. Faſt.* I. 177. (ſ) *Juven. ſat.* VI. 393.
(t) *Hor. Epiſt.* I. XVI. 59. (u) *Cato de R. R.* 141.
(x) *Ovid. Faſt.* I. 90. *Athen. Deipnoſ.* XV.
(z) *Pomp. Sabin. ad Virg. Æn.* I. 532.
(a) *Serv. ad Æn.* I. 291.
(b) *Ovid. Faſt.* I. 119.
(c) *Arnob. adv. gen.* VI.

gitis ita figuratis, ut trecentorum ſexaginta quinque dierum nota per ſignificationem anni, temporis & ævi Deum indicaret (*d*). Aliquando etiam *Quadrifons* (*e*) pingitur, ut *quatuor* anni partes ſignificentur. *Clavem* & *virgam* manu tenet, quia janitor cæli eſt (*f*). *Patulcius* & *Cluſius* nominatur, quia ejus templum bello indicto patebat (*g*), pace facta claudebatur (*h*): quod intra annos 724. ter tantum Romæ accidit. Non tamen putandum eſt, ſemper bellum ipſo actu extitiſſe; ſed bellum eſſe credebant veteres, cum firma pax facta non eſſet, licet re ipſa bellum non exerceretur.

§. XV. *De Saturno.*

Saturnus (per quem *univerſam mundi naturam* intellexiſſe veteres auctor eſt *Dionyſius Halicarnaſſenſis* L. I. *c.* 38.) temporis in genere Deus, ita dictus fuit a *ſatu* (*i*), quia homines primum *ſerere* docuit; Græcis autem Κρόνος dictus eſt, quaſi Χρόνος (*) (quæ vox *tempus* notat; antiquiſſimi enim Græci literas adſpiratas ignorabant) quia auctor eſt *temporum* (*k*). Hic Cæli & Terræ, ſive Veſtæ Maioris filius fuit; & fœdere cum fratre ſuo majore *Titano* facto, liberos ſuos ſe devoraturum eſſe promiſit; quod etiam fecit, donec pro Jove & reliquis lapis ei obtruderetur (*l*). Poſtea a filio Jove regno pulſus ad Janum, qui parti Italiæ imperabat, confugit; & ibi *latuit*, unde ea regio *Latium* eſt dicta (*m*). Et ipſum Dei nomen verius eſt ab Hebræo סתר *Satar*, quod *latere* ſignificat; unde primum parentem noſtrum *Adamum* per eum ſignificatum fuiſſe putant (*n*), quia pudore nuditatis ſuæ *latuerit* coram DOMINO (*o*): alii Noachum per eum adumbratum putant, quia ille diu in Arca *latuit*. Hinc etiam in nummis Romanorum navis (qua ſcilicet in Italiam advectus dicebatur) & Janus bifrons con-

(d) *Plin. H. N.* XXXIV. 7. (e) *Macrob.* I. 9.
(f) *Ovid. Faſt.* I. 59.
(g) *Ibid.* 129. *Virg. Æn.* VII. 607.
(h) *Horat. Od.* IV. XV. 9.
(i) *Varro de L. L.* IV. 10. (*) (Cic. II. Nat. D. 25. ubi ſimul Saturnum dictum ait, quod *ſaturetur* annis.)
(k) *Macr. Sat.* I. 8.
(l) *Vid. Apollodor. Bibliotb.* 1.
(m) *Ovid. Faſt.* I. 237. *Virg. Æn.* VIII. 319.
(n) *Fr. Junius not. ad Tertull. de ſpect.* 8. *Voſſ. Idol.* I. 8. & 18. (o) *Geneſ.* III. 10.

conſpicitur (*p*). A Jano in regni ſocietatem adſcitus homines agreſtes ad cultum humaniorem traduxit; unde ſub eo *aurea ætas* fuiſſe perhibebatur (*q*). *Pingebatur* Saturnus ut ſenex decrepitus, quia nihil eſt tempore antiquius (*r*); falcem manu tenens, quia tempus omnia deſecat; vel etiam aliquando anguem caudam ſibi mordentem; qua re ſignificabatur tempus ſe ipſum quaſi conſumere; aliquando denique infantem devorans, qua re etiam *tempus edax rerum* denotabatur (*s*). In templo Saturni Romæ erat *Ærarium* (*t*), in quo præter pecuniam publicam, etiam monumenta publica, & ſigna militaria adſervabantur: quia nempe regnante Saturno inviolata fides & juſtitia obtinuiſſe credebatur (*u*). Feſtum *Saturnalia* dictum in ejus honorem celebrabatur menſe Decembri (*x*) per quinque, vel ſeptem dies (varie enim traditur) maxima lætitia, conviviis agitandis, muneribus paſſim mittendis, & feriis agendis (*y*): imo omnis civitas feriata publico edicto conferre ſe in montem Aventinum, ac ruſticari quodammodo ſolita fuit (*z*). Tum quoque ſervis, ut cum dominis luderent, & jocarentur, concedebatur (*a*): iiſque ad menſam accumbentibus domini miniſtrabant (*b*); ut ita aurea ætas ſignificaretur, qua omnes homines ejuſdem conditionis fuerunt. *Gladiatores* quoque in ejus honorem depugnabant, quia Saturnus ſanguine humano placari credebatur; ſævus enim & terreſtris deus fuit habitus (*c*); imo olim humanæ victimæ ei immolabantur (*d*): quod apud Italos primum abolevit *Hercules* hominum ſimulacris ſtrami-

(p) *Ovid. Faſt.* I. 210. *Lactant. de falſ. rel.* I. 11.
(q) *Virg. Æn.* VIII. 324. *Ovid. Metam.* I. 89. *ſeqq. Tibull.* I. III. 35.
(r) *Ovid. Faſt.* I. 234.
(s) *Id. Metam.* XV. 234.
(t) *Suet. Claud.* 24.
(u) *Plut. Quæſt. R. p. m.* 275. *ſive num.* 42.
(x) *Mummius vetus poeta apud Macrob. Satur.* I. 10.
(y) *Accius apud Priſcian. V.* (de origine Saturnalium diſſeritur in Hiſtor. Acad. Lit. Pariſ. T. 2. p. 78. ſeqq.)
(z) *Portius Latro declam. in Catil.* 17. *p.* 158. *ed. I. Waſſ. Senec. ep.* 18.
(a) *Horat. Serm.* II. VII. 4.
(b) *Auſon. de feriis Rom.* 16.
(c) *Plut. Quæſt. R.* II. *ſive p. m.* 286. & 34. *ſive p.* 272. *Auſon. d. l. v.* 15.
(d) *Ovid. Faſt.* V. 627.

mineis ſubſtitutis, quæ *Apollines* vocabant (*e*). Sacra ei fiebant capite aperto ſecus ac reliquis Diis (*f*): nempe, quia tempus omnia aperit (*g*).

§. XVI. *De Rhea.*

Rhea, qua (ne cum Veſta confundatur) *tellus habitata* ſignificatur, Cæli filia, Saturni uxor & ſoror fuit. Hæc etiam *Ops* dicta eſt, quia terræ munera *opem* omnibus ferunt (*h*), (ſed diſſentit Varro *de* L. L. IV. *c.* 10.) & feſtum ejus *Opalia* (*i*). *Magna mater* (*k*), quia tellus tanquam *mater* omnia animantia nutrit; *Mater Deorum* (*l*), quia Saturni, a quo omnes fere Dii progeniti ſunt, uxor fuit: & inde etiam *Domina* (*m*) ſæpe dicitur (*n*). *Cybele* (*o*), *Berecynthia* (*p*), (vel *Berecyntia* potius (*q*)) & *Idæa mater* vocabatur (*r*) a montibus *Phrygiæ*, ubi præcipue colebatur: vel etiam *Cybele* vocata fuit a *cubo*, quæ figura omnium maximo ſtabilis eſt, ſicut inter elementa, quæ vulgo vocant, terra: imo *Cybebe* ſæpe dicitur: & ubicumque apud poetas *Cybelle*, aut *Cybele* media longa legitur reſcribendum eſſe *Cybebe* voluit *Gudius ad Phædr.* L. III. F. 20. (*s*). Bello Punico II. monitu librorum *Sibyllinorum Peſſinunte* in Aſia, ubi ſub forma lapidis colebatur, Romam arceſſita fuit (*t*). *Pingebatur* Rhea, ſive Cybele matronali habitu coronam (*turritam* geſtans, quia tellus urbes cum ſuis (***)) *turribus* ſuſtinet; *clavem* tenens, quia hyeme velut *clauſa* tellus vere *recluditur*; currui inſidens a *leonibus* tracto (*u*), quia materna benignitate omnia, etiam ferociſſima, miteſcunt; veſte picta induitur ob flores & animalia, quibus terra

(c) *Feſt. V. Argeos.* (latius exſequitur in V. *Sexagenarios.*)
(f) *Macrob. Sat.* I. 10. *Serv. ad Æn.* III. 407.
(g) *Plut. Q. R.* 111. *ſive p. m.* 260. (h) *Vid. Feſt.* V. *Opis.*
(i) *Varr. de L. L. V.* 3. *Feſt.*
(k) *Varro ap. Auguſt. de Civ. Dei* VII. 24.
(l) *Virg. Æn.* VI. 784. (m) *Ibidem* III. 113.
(n) *Catull. Attin.* V. 13. & 91. *Virg. Æn.* III. 113.
(o) *Strabo* XII. p. 567. (p) *Virg. Æn.* VI. 784.
(q) *Serv. ad Æn.* IX. 82.
(r) *Lucret.* II. 611.
(s) *Vid. & Grav. ad Lucian. T.* II. *p.* 895. *Broukh. ad Prop.* IIb. 15. 35. *Voſſ. de Idol.* II. 52.
(t) *Liv.* XXIX. 14. *Ovid. Faſt.* IV. 247. *ſeqq.*
(*) (Hæc verba ex 1. Edit. reſtituimus.)
(u) *Ovid. ib.* 215.

terra quasi est vestita. *Festum* ejus *Megalesia* dictum celebrabatur mense Aprili ludis præcipue scenicis. Ejus sacra peragebantur a sacerdotibus, qui *Galli* dicebantur a quodam Phrygiæ fluvio ita dicto [*u*]; iisque præerat *Archigallus*. Hi in furorem acti [*x*] vaticinabantur; & se ipsos castrabant [*y*] ad imitationem Atyos cujusdam, quem cum Cybele adamasset, eumque amore nymphæ *Sangaritidis* irretitum invenisset, in furorem egerat, ita ut ipse sibi genitalia ferro demeteret. In ejus sacris *tympana* & *cymbala* adhibebantur, quia Rhea his instrumentis adhibitis Saturnum prohibuerat, ne Jovis vagitum, dum eum pareret, exaudire posset [*z*]. Immolabatur eis bos [*a*], vel *porca fœta* [*b*], ut terræ *fœcunditas* significaretur. Arbor vero ei sacra erat *pinus*, in quam quoque Atyn mutatum fuisse fabulantur [*c*].

§. XVII. *De Genio, Penatibus & Laribus.*

Genius dicebatur *Naturæ Deus*, qui omnium rerum *gignendarum* vim habebat. Dictus est ab antiquo verbo *geno* [qua voce utitur aliquando *Lucretius*, ut, exempli gratia, *l.* 1. *vers.* 130.] pro *gigno*; vel, quia curat ut *gignamur*; vel, quia nos *genitos* suscipit, ac tuetur [*d*]: credebant enim veteres unicuique homini [*e*], & etiam loco [*f*] suum adesse Genium; cujus munus esset hominem istum, vel locum assidue tueri, eique præsidere: unde ab *Apulejo* [*g*] dicitur *singularis præfectus*, *domesticus speculator*, *individuus arbiter*, *inseparabilis testis*, *malorum improbator*, *bonorum probator*, &c. (*) Et hinc phrases sunt ortæ, *defraudare Genium suum*, hoc est, *negare naturæ*, *quod appetit* [*h*]; cui contrarium est,

G in-

(u) *Ibid.* 361. (x) *Lucan.* 1. 551. (y) *Juven.* VI. 511. *Ovid. in Ibin* 433. (z) *Id. Fast.* IV. 207. (a) *Ibid.* 633. *seqq.* (a) vers. 335. Cibelæ ait Roinæ *sine labe juvencam Mactatam, operum conjugiique rudem*: nisi id honori Claudiæ virginis tributum fuit. Cetcrum de *Taurobolio* v. Memor. Acad. Lit. Paris. T. IV. vel III. verius, p. 11. seqq.) (b) *Horat. Epist.* II. 1. 143. (c) *Ovid. Metam.* X. 104. (d) *V. Censorin. de die natali c.* 3. *Fest. V. Genium.* (e) *Actor.* XII. 15. *Horat. Epist.* II. 2. 187. (f) *Virg. Æn.* VII. 135. *Menand. p.* 160. *v.* 558. *ed. Cl. Clerici.* (g) *De Deo Socratis.* (*) (Censor. de D. N. c. 3. *Eundem*, inquit, *esse* Genium *& Larem, multi veteres memoriæ prodiderunt.* V. ibi Lindenbr. & nos in *Synonymis*.) (h) *Terent. Phor.* I. 5. 1.

indulgere genio [*i*]. Cum igitur aliquem enixe obteſtari vellent, *per genium ejus* orabant [*k*]. Sic etiam quiſque *jurabat per Genium ſuum*, ſervi per *Genium heri*, omnes autem Romani poſt perditam libertatem per *Genium principis*; fuſtuarii pœna [*l*] in pejerantes conſtituta: mulieres vero & ancillæ per *Junonem ſuam* [*m*], vel *Genium heræ ſuæ* [*n*] jurabant. Plerique autem duos Genios, alterum bonum [*o*], alterum malum hominibus adeſſe credebant [*p*]; quorum ille homines ad bonum, hic ad malum impelleret: & hi ſunt, qui in monumentis ſepulchrorum *Dii Manes* vocantur [*q*]. Colebatur ſæpe Genius ſub forma ſerpentis [*r*]; & aliquando juvenili, aliquando rurſus ſenili forma effingebatur. Sacra ei fiebant natali potiſſimum cujuſque die [*s*] floribus & vino [*t*], & unguentis [*u*], & ture [*x*], quia incongruum videbatur eum ſanguine placare, qui vitæ auctor erat: aliquando tamen etiam porcum ei immolabant [*y*], niſi hic ad convivium potius fuerit. Græci Ἀγαθὸν δαίμονα *bonum Genium* vocant: & ita in conviviis ultimum poculum, quod in ejus honorem ſumebatur, dicebatur Ἀγαθοῦ δαίμονος [*z*].

Geniis affines fuerunt *Penates* & *Lares*: ita enim dicebantur Dii, qui præ aliis eligebantur pro lubitu, vel ex Diis magnis, vel ex Majoribus defunctis [*a*], vel ex aliis. Heroibus [*b*], [quemadmodum *Alexander Severus* Imperator etiam *Abrahamum*, *Chriſtum*, & *Orpheum* in lararío ſuo coluiſſe legitur] ut uni alicui regioni, urbi, (unde πολιοῦχοι θεοὶ [*c*] Græcis dicuntur) aut familiæ præeſſent. Dicti ſunt *Penates* [*d*], quia *in penitiſſima* ſive *intima* ædium parte, ubi *penus* adſervabatur, colebantur; unde etiam *penetrales* [*e*] fuerunt dicti, & ſacraria eorum *penetralia* [*f*]. *Lares* vero dicuntur ab Etruſca voce *Lar*, quæ

(i) *Perſius Satyr. V.* 151. (k) *Horat. Epiſt.* I. VII. 94. (l) *L.* 13. §. *ult. ff. de jurej.* (m) *Petron.* 25. *Tibull.* IV. XIII. *v.* 15. (n) *Juven.* II. 98. (o) *Serv. ad Virg. Æn.* VI. 743. (p) *V. Plutarch. Bruto p. m.* 1000.

(q) *V. Sanct. Minerv. p. m.* 611. *& ibi Cl. Perizon.*

(r) *Virg. Æn.* V. 95. (s) *Perſ. Sat.* II. 2. (t) *Horat. Epiſt.* II. 1. 144. (u) *Tibull.* II. 2. *v.* 1. (x) *Ib.* IV. 7. *v.* 9. (y) *Id. Od.* III. 17. (z) *Vid. Ælian. V. H.* I. 20. (& Ritus Conviv. *Athem. & Schelling.*) (a) *Serv. ad Æn.* VI. *verſ.* 152. (b) *Vid. Lamprid. Alex. Sev.* 29. (c) *Poll. Onom.* I. 1. 24. (d) *Cic. de N. D.* II. 27. (e) *Senec. Theb.* 430.

(f) *Poſt. hac V.*

quæ *Principem* (*g*), sive *Præsidem*, τὸν προστάτην, notat: inter quos & *Penates* hæc differentia fuisse videtur, quod *Lares* proprie dicuntur, qui uni alicui familiæ (*h*), *Penates*, qui urbi cuidam vel Reipublicæ præsunt; (qui etiam *Publici* vocantur, & Romæ in Capitolio colebantur (*i*)) licet sæpe hæ voces confundantur (***). Erant autem Lares hæreditarii familiis, unde *patrii* dicuntur Virgilio (*k*); Græcis vero θεοὶ πατρῷοι, γενέθλιοι, κτήσιοι, μύχιοι, ἕρκιοι (*l*): & quisque domi suæ in *lario* (*m*), vel ædicula quadam sacra (*n*), parvas eorum imagunculas habebat cereas (*o*), canina pelle vestitas, & *canem* juxta se habentes (*p*), qui *ædium custos* habetur. Ante eas imagines ignem perpetuum alebant; & quia in *atriis* ædium fere erant locatæ, ipsa *atria* inde denominari potuerunt (*q*), quod ex fumo *atra* fierent: & majorum imagines, quæ in atriis servabantur, *fumosæ* inde dictæ videntur apud Juvenalem VIII. vers. 8. Hasce imagines floribus & sertis exornabant (*r*), quæ diebus festis renovabantur (*s*). Et quisque quidem in ædibus suis talia sacraria habebat (*t*), ubi sacra hæreditaria colebant: sed maxime tamen proceres, quemadmodum simile quid hodie apud Pontificios obtinet (*u*). Offerebant Laribus frugum primitias, & porcum iis immolabant (*x*). Peregre autem abeuntes, vel inde redeuntes Deos Penates salutabant (*y*). *Compita* etiam Laribus erant sacra; & in eorum honorem festum *Compitalia* dictum celebrabatur (*z*). Denique *Penates* & *Lares*, qui *ædibus* præsunt, sæpe pro *ipsis ædibus* ponuntur (*a*); & etiam *Lar* singulari numero pro *interiore parte* domus (*b*). *Mater Larium* dicebatur *Lara*, vel *Larunda* (*c*): vel etiam *Mania*; nisi hæc forte eorum avia fuit (*d*).

(*g*) *Vid. Liv.* IV. 9. II. 17. (*h*) *Juvenal.* XII. 89.
(*i*) *Liv.* III. 17. (***) (*V.* Synon. nostra.)
(*k*) *Æn.* IV. 599. (*l*) *Dion. Halic.* I. 67.
(*m*) *Lamprid. d. l.* (*n*) *Juv.* VIII. *v.* 110. (*o*) *Juv.* XII. 89. (*p*) *Ovid. Fast.* V. 135. *seqq.* (*q*) *Isid. Orig.* XV. 3.
(*r*) *Plaut. Aulul. Prol.* 24. & II. VIII. 15. (*s*) *Juv. d. l.* (*t*) V. *Cic. Verr.* VI. 2. *seqq.* & *omn. not. ad Petron.* 20. *p.* 108. *ed. Cl. Burm.* (*u*) *V. Cic. ad Fam.* XIII. 2. & *ibi Manut.* (*x*) *Horat. Od.* III. XXIII. 3. (*y*) *Terent. Phorm.* II. 1. 82. *Plaut. Merc. A.V.S.* II. *v.* 24. (*z*) *Ovid. Fast.* V. 140. (*a*) *Virg. Æn.* VIII. 123. (*Ovid.* I. *Trist.* IV. 21. & IX. 40.) (*b*) *Ovid. Fastor.* I. 136. (*Vid.* Pignor. de Serv. *p.* 452.) (*c*) *Auson. Technop. p.* m. 480. *Lactant. de fal. rel.* I. 20. (*d*) *Varro de L.L.* VIII. 38. *Fest. vel Paulus potius, Verb. Mania.*

§. XVIII. *De Plutone, & Proſerpina, ſive Hecate.*

Quæ de inferis narrantur, ſapientiores veterum pro fabulis habuere (*e*); licet tamen animæ immortalitatem minime negarent. Verumtamen nobis ea paucis explicanda veniunt. *Pluto* itaque *inferorum Deus*, Saturni etiam filius, dictus eſt ἀπὸ τοῦ πλούτου, hoc eſt, a *divitiis*; quia *divitiæ* in inferioribus terræ partibus latent, unde Latinis etiam *Dis* dicitur (*f*). *Orcus* etiam dictus eſt ab *urgendo* (*g*), quia omnes ad mortem urget; vel potius ab Hebraica (Chaldæa potius) voce ארקא, hoc eſt, *terra* (*h*): licet vox *Orcus* pro ipſa *habitatione defunctorum* (*i*) ſæpius ſumatur. Saturni, ut dixi, & Opis filius fuit; & in ſortitione univerſi *inferos* obtinuiſſe (*k*), ac plenum in defunctos imperium exercere credebatur: unde *Jupiter infernus* & *Stygius* dicitur (*l*) a *Styge* palude infernali: quemadmodum uxor ejus *Proſerpina Juno Profunda* (*m*), & *infera*. *Jupiter* etiam *Magicus*, ut quidam legunt apud Virgilium *in Ceiri verſ.* 374. *Pingebatur* Pluto ſolio inſidens, torvo vultu (*n*), ſceptro & corona ex ebeno inſignis; clavem etiam habens, quia inferorum cuſtodiam gerit (*o*). *Victima* ejus fuit *taurus* (*p*).

Plutonis ergo uxor *Proſerpina* (*q*) Jovis & Cereris filia, quam ex Sicilia rapuiſſe dicitur: Cereris tamen precibus effectum fuiſſe fingunt, ut ſex menſibus apud maritum in inferis, ſex reliquis apud matrem in cælis degeret (*r*): qua re ſignificabatur ſemen hyeme terra latens æſtate prorumpere; per hanc enim Deam *fœcunditatem terræ*, vel forte ipſum ſemen (*s*) notabant. Eadem *Libera* eſt dicta (*t*), & *Baccho* ſocia jungitur ap. *Claudian. de rapt. Proſ.* L. I. v. 16. Hæc etiam in mortuos imperium habere (*u*), & morti proximos tondere credebatur, antequam mori poſſent

(e) *Horat. Serm. I. IV. 16. Cic. pro Cluent. 61. & Tuſc. Quæſt. I. 5. ſeqq.* (V. Hiſt. Acad. Lit. Pariſ. T. II.) (f) *Virg. Æn. VI. 269. Cic. de N. D. II. 26.* (g) *Cic. in Verrem IV. 50. Feſt. V. Orcus.* (h) *Jerem. X. 11. Voſſ. Etymol.* (i) *Virg. Æn. VI. 273.* (k) *Juven. XIII. 49.* (l) *Sen. Herc. Fur. 47. Virg. Æn. VI. 252.* (m) *Claud. de rapt. Proſ. I. 2. Stat. Syl. H. 1. 147.* (n) *Claud. d. l. 80.* (o) *Pauſan. Eliac. pr. 20.* (p) *Virg. Æn. VI. 251.* (q) *Juv. XIII. 50.* (r) *Ovid. Metam. V. 565.* (s) *Cic. de N. D. II. 26.* (t) *Cic. Verr. IV. 48.* (Tac. Ann. II. 49.) (u) *Tibull. III. El. V. 5. Hor. Serm. II. v. ult.*

Pag. 249.

TABULA

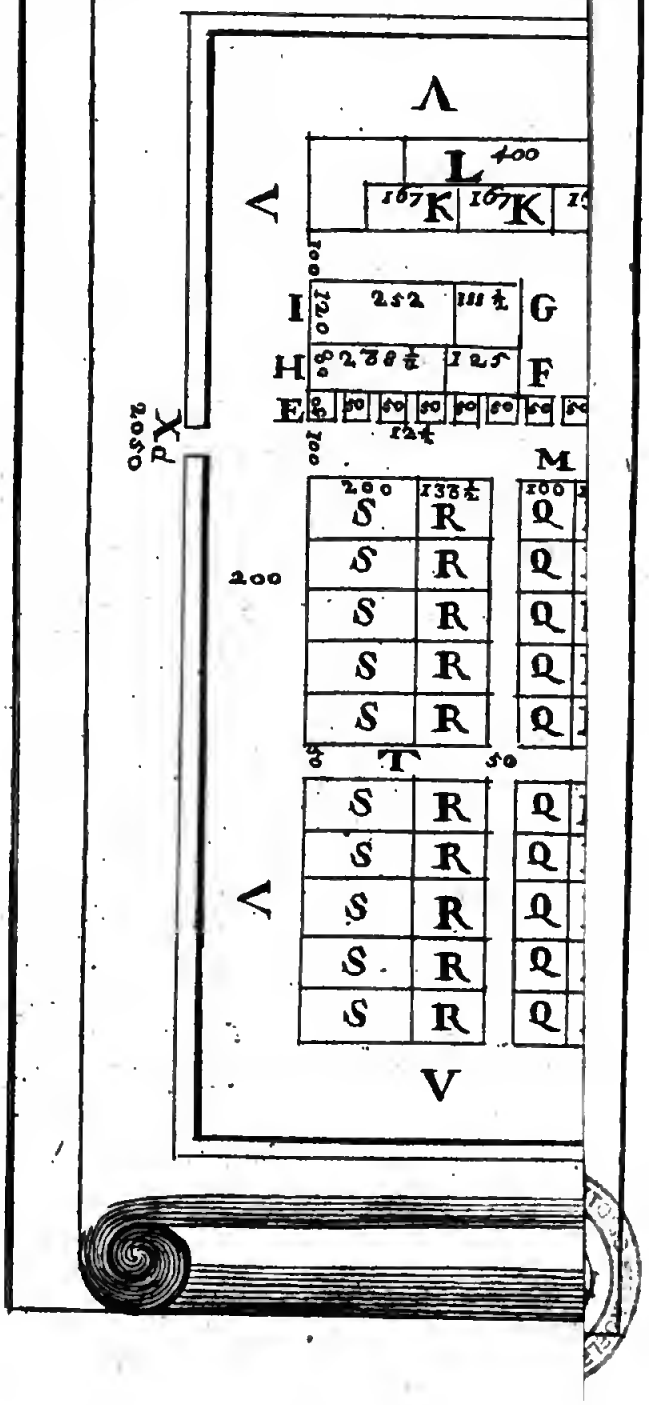

ſent (*x*). Eadem etiam *Hecate* (*y*) dicitur, & tum ſæpe cum Diana & Luna confunditur (*z*); ac fingitur triplici capite, equi ſcilicet (*a*), canis ac hominis; quia vim ſuam tribus locis exerit, in cælo nempe, in terris, & apud inferos. *Veneficiis* etiam præeſſe credebatur (*b*); quia Lunam in herbas, quibus veneficia exercebant, deſpumare (*c*), atque ita vim quandam magicam iis addere putabant. *Triviis* etiam præerat, in iis colebatur (*d*); ac inde *Trivia*, Græcis (*e*) τριόδιτις, τρίμορφος, τριπρόσωπος, dicitur (*f*). Et Athenis in triviis ditiores certo tempore cœnam Hecatæ apponebant a pauperibus diripiendam (*g*). *Immolabatur* ei vacca ſterilis (*h*), vel etiam canis (*i*); quia canum ululatu ſpectra, quæ immittere credebatur Hecate, fugari credebant. (Quod triplex munus his verſiculis ingenioſe comprehenditur:

„ Terret luſtrat agit Proſerpina Luna Diana
„ Ima ſuprema feras. ſceptro fulgore ſagitta.)

Reliqua inferorum numina, quod non ita multum ad inſtitutum noſtrum faciunt, ſilentio tranſibimus: niſi quod paucis verbis de *Parcis* & *Furiis* monendum eſt.

Parcæ juxta plurimos, & magni quidem nominis Grammaticos veteres, ita dictæ ſunt κατ' ἀντίφρασιν, quod *nemini parcant* (*k*): ſed cum ea ſit merum inſcitiæ aſylum, verius cum *Voſſio* & *Jul. Cæſ. Scaligero* (*l*) dicas a *parcendo* eſſe dictas, quia *parcant*: una enim tantum dicitur filum vitæ incidere; duæ vero, altera vitam ducere, altera vitam continuare: niſi a *partiendo* dictas velis, quod ſortem hominibus *partiantur*, quemadmodum Græcis ἀπὸ τῆ μοίρειν Μοῖραι dicuntur. Fuerunt autem tres ſorores, Jovis & *Themidis* (*m*), vel etiam ſolius *Noctis* (*n*) filiæ: *Clotho* dicta a verbo κλώθω, *neo*; quia ſtamen ducit, eaque homines in vitam

(x) *Virg. Æn. IV.* 609. (y) *Ibid. VI.* 247. (z) *Vid. Horat. Od. III.* 22. (a) *Virg. Æn. IV.* 512. (b) *Horat. Serm. I. VIII.* 23. (c) *Lucan. VI.* 505. (d) *Vid. Virg. Æneid. IV.* 609. (e) *Athen. VII. Deipnos.* (f) *Catull. carm.* 34. (g) *Ariſtoph. Plut. v.* 594. *ſeqq.* *cum ſchol.* (h) *Virg. Æn. VI.* 251. (i) *Ovid. Faſt. I.* 389. (k) *Iſidor. VIII.* 11. (l) *Poetic. III.* 90. (m) *Heſiod. Θεογ.* 904. (n) *Ibid.* 217.

vocare credebatur: *Lacheſis* a λαγχάνω (o), *ſortior*; quia humanæ vitæ *ſortem* præfinit: & *Atropos* dicta a verbo κρέπω, *verto*, & ab α privativo; quod ſcilicet *verti*, ſive *flecti* nequiret, eaque filum vitæ incidere dicebatur.

Furiæ, ſive *Diræ* itidem tres fuere, *Eumenides* etiam & *Erinnyes* dictæ. Nomina earum fuerunt *Alecto*, *Tiſiphone*, & *Megæra*. Iiſque nihil aliud ſignificabatur, quam impios ſceleratoſque continuis & ſurdis conſcientiæ flagellis cædi (p); quemadmodum elegantiſſime id deducit Cicero *pro Roſcio Amerino c.* 24. (De *Parcis* ac *Furiis* diſſeritur in Memor. Ac. Lit. Par. T. VII. p. 21. & 51.)

§. XIX. *De Baccho, ejuſque comitibus.*

Bacchus, ſive *Liber*, *vini* (*) *Deus*, Jovis & *Semeles* filius, ſed miro modo natus, ut apud Mythographos late videri poteſt (q). Dicitur ab Hebræo verbo *Bacchah*, *quod ejulare* notat: quia illud in ſacris ejus uſitatum erat. *Bochartus* (r) vero dictum fuiſſe vult quaſi *Bar-Chus*, hoc eſt, *Chuſi filius*; unde eundem *Nimrodum* fuiſſe putat (s). *Liber* autem, & *Liber Pater* Latinis dicitur (t), quia vinum homines curis *liberat* (u): vel κατ' ἐξοχὴν *Jovis Liber*, hoc eſt, *filius*: vel denique melius a Gr. λείβω, *libo*, *ſtillo* (x). *Dionyſius* dicitur a Διὸς, hoc eſt, *Jovis* (ſubaudi *filius* (y)) & *Nyſa* inſula, in qua educatus dicitur. *Lenæus* (z), ἀπὸ τῆς ληνοῦ, quod *torcularia* ſcilicet vino ex uvis exprimendo inveniſſet (a). *Pingebatur* Bacchus fere puer, quia vinum immodice ſumptum ſapientiam hominibus aufert; vel etiam adoleſcens comatus (b), formoſus & nudus, quæ omnia vini naturam notant: *cornutus* etiam plerumque fingitur, quia vinum homines ad *auda-*

(o) *Aor.* 2. ἔλαχον. (p) *Juv. XIII.* 195. (*) (Baccho *Moſen* expreſſum autumant Huetius & Dacerius; at Neutonus in Chronol. *Seſoſtrin.* De *nutricibus* Bacchi lege *Hiſt. Acad. Lit. Pariſ.* T. III. p. 52.) (q) *Vid. & Ovid. Metam.* III. 310.
(r) *Phaleg.* I. 2. (s) *Vid. Ampliſſ. Van der Muelen de die mundi Diſſ.* II. p. 520. (t) *Macrob. Saturn.* I. 19.
(u) *Horat. Od.* II. 11. 17. & *Epiſt.* I. 5. 16.
(x) *V. Cl. Perizon. ad Sanct. Min. p. m.* 569.
(y) *Lucian. in Deor. Dial.* (z) *Tibull.* III. 6. v. 38.
(a) *Serv. ad Virg. Georg.* II. 4. & *clarius ad Æn.* IV. 214.
(b) *Tibull.* I. IV. 37. *Senec. Oed.* 404. & *Hippol.* 1. 751.

daciam impellit (*c*), cujus symbolum sunt *cornua* (*): vel, quia prisci mortales cornibus boum bibebant (*d*): *hedera* coronabatur (*e*), quia ea planta ebrietatem arcere credebatur: *thyrsum* manu gestat, hoc est, *hastam hedera* (*f*), vel *pampinis circumvolutam*; quam *gravem* vocat Horatius (*g*), quia magnam potestatem ea exercere credebatur; quemadmodum etiam dicebant, eum universum Orientem domuisse (*h*): & hinc *thyrsus* aptissima translatione pro *quovis stimulo*, vel *impetu* ponitur (*i*). *Currus* ejus a tigribus (*k*), aliquando vero a leonibus, vel lyncibus trahebatur, vel, quia vinum ferocissimos quosque domat (*l*); vel, quia homines feroces reddit.

Comites Bacchi erant *Nymphæ*, *Satyri* (*m*) & *Silenus* (*n*), qui ejus præceptor fuisse dicebatur: tum mulieres ebriæ & furentes, quæ *Bacchæ* (*o*), & *Mænades* ἀπὸ τῦ μαίνεσθαι, hoc est, a *furendo* dicuntur: ut etiam *Thyades* (*p*), a θύω, *impetu feror, ruo*. Sacra ejus *Bacchanalia*, quæ etiam *Dionysia* & *Orgia* vocantur, Romæ olim omni genere turpitudinis sunt celebrata (*q*); donec A. U. 567. ex Senatus-consulto prohibita sunt (*r*). *Orgia* etiam dicta sunt ἀπὸ τῆς ὀργῆς (*s*), a *furore*: licet ea vox pro *quibusvis* sæpe *sacris* (*t*), *arcanis certe*, ponatur: ut pro *sacris Musarum* (*u*), pro *sacris Cereris* (*x*), pro *sacris Cybeles* (*y*). Festum autem Bacchi legitimum *Liberalia* dictum est, quo ei liba ex *melle* afferebantur; quia etiam *mellis* inventor habitus fuit (*z*). *Immolabatur* ei hircus, vel caper; quod animal vitibus nocere solet (*a*).

De Priapo.

Bacchi & Veneris filius erat *Priapus* (*b*), hor-

to-

(c) *Ovid. Art. Am.* I. 229. *Horat. Od.* III. 21. 15. *seqq.*
(*) (V. Burm. ad Petron. c. 39.) (d) *Vid. Voss. de Idol.* III. 71. (e) *Ovid. Fast.* III. 767. (f) *Id. Metam.* III. 667.
(g) *Od.* II. 19. 8. (h) *Ovid. Fast.* III. 729.
(i) *Lucret.* I. 921. (k) *Hor. Od.* III. 3. 33.
(l) *Hor. Od.* II. 19. (m) *Id. ib. l.* (n) *Sen. Oed.* 449.
(o) *Horat. Od.* III. 25. 15. (p) *Horat. Od.* II. XIX. 9.
(q) *Juven.* II. 3. (r) *Vid. omn. Liv.* XXXIX. 8. *seqq.*
(s) *Serv. ad Vir. Æn.* IV. 109. (t) *Vid. Juven.* II. 91.
(u) *Aristoph. ἐν Βατραχ.* 355. (x) *Herod. V.* 61.
(y) *Strabo* XVII. (z) *Ovid. Fast.* III. 715.
(a) *Horat. Od.* III. 8. *Ovid. Met.* XV. *v.* 114. *& Fast.* I. *v.* 367. (b) *Tibull.* I. IV. 7.

torum cuſtos, ingenti virili membro inſignis (*c*); quo forte impudentia, quæ ex ebrietate & illegitimæ Veneris uſu conſequi ſolet, denotatur. Statuæ ejus vertici etiam *arundo* ad terrendas volucres addebatur (*d*).

§. XX. *De Sole.*

Sol idem quidem eſt qui Apollo, & propterea pleraque ad eum pertinentia, ubi de Apolline agebamus, dicta ſunt; ſed in theologia tamen gentili diſtinguuntur *: cum enim inter ſelectos Deos refertur, Sol dicitur fuiſſe filius *Hyperionis* (*e*) fratris Saturni & *Thiæ* (*f*); vel juxta Homerum Hyperionis & *Euriphaeſſæ* (*g*): & ipſe etiam interdum *Hyperion* dicitur (*h*). Hujus & *Terbyos* filia credita fuit *Aurora* (*i*); unde etiam *Hyperionis* dicitur (*k*), quia ſcilicet Solem præcedens quaſi ex eo naſcitur. *Pingebatur* Sol juvenili forma, capite radiis cincto, currui inſidens a quatuor equis volucribus tracto (*l*). Immolabatur ei *equus* ob celeritatem (*m*); quod tamen an apud Romanos obtinuerit, dubito: apud Lacones certe factum (*n*), & apud *Æthiopas* ob velocitatem quadrigæ albæ ei ſunt oblatæ (*o*).

§. XXI. *De Luna.*

Luna quoque eadem quidem eſt, quæ Diana (*p*), ſive Proſerpina: cum vero inter Selectos Deos numeratur, Hyperionis filia, Solis ſoror dicitur (*q*). Veterum autem ſuperſtitio credebat eam, cum deficit, incantationibus magicis affligi: ideoque pelvibus æneis, aliiſque rebus magnum ſonum excitabant (*r*), ne eas audire poſſet: eamque ſuperſtitionem apud varias Orientis gentes obtinere hodierni itinerariorum ſcriptores teſtantur *.

(*c*) *Horat. Serm.* I. VIII. *init.* (*d*) *Ibid. v.* 4.

* (Sic ap. Lucian. T. I. 155. Mercurius narrat Apollini, Solem Veneris furtum Vulcano indicaſſe.)

(*e*) *Claudian. de rapt. Proſ.* II. 44. (*f*) *Heſiod. Θεογ.* 371. (*g*) *Homer. hymn. in Solem.* (*h*) *Ovid. Faſt.* V. 383. (*i*) *Heſiod. l. d.* (*k*) *Ovid. Faſt. V.* 159. (*l*) *Id. Met.* II. 153. (*m*) *Id. d. Faſtor. I.* (*n*) *Pauſan. Lacon.* 20. (*o*) *Heliod. Aeth.* L. X. (*p*) *Vid. Var. de L.L.* IV. 10. (*q*) *Claud. d. l. v.* 45. (*r*) *Juv.* VI. 442. *Plin. H.N.* II. 12.

tur *. Ejus currus a duobus duntaxat equis trahebatur (*s*). In Palatino monte templum habuit Luna, ubi nomine *Noctilucæ* (*t*) colebatur; & item alterum in Aventino (*u*).

DE DIIS MINORUM GENTIUM.

§. XXII.

Dii Minorum Gentium (*x*) fuerunt *Indigetes*, *Semones*, *Virtutes* & *Affectiones animi* & similia; quibus subjungemus *Deos* quosdam *Peregrinos* Romæ cultos.

Dii *Indigetes* (Gr. παρεγγραπτοι (*y*), quasi *adscriptitios* dicas) sunt, *qui propter merita & virtutem in Deos sunt relati* (*z*); & *Heroes* etiam dicuntur. *Indigetes* autem sunt dicti, quod *in Diis* (*a*), sive *inter Deos agerent*; vel potius ab *indigetando*, hoc est, *invocando* (*b*). Ex his celebriores tantum recensebimus; *Quirinum* scilicet, *Herculem*, *Castorem* & *Pollucem* & Æneam.

§. XXIII. *De Quirino.*

Quirinus dictus fuit Romulus, Urbis Romæ conditor, postquam inter Deos relatus esset (*c*); vel a *Curibus* Sabinorum oppido; unde omnes Romani *Quirites* sunt dicti, postquam Sabini in civitatem recepti sunt; vel a voce *Curis*, quæ Sabinis *hastam* notabat, quia magnus bellator fuerat Romulus, & quod *hasta* olim præcipuum quidem telum, quo in bello utebantur, fuit. Hic cum asperius regnaret, concionem ad populum habens, cum subito ingens tempestas exorta esset, a Senatoribus dicitur discerptus (*d*); qui deinde, ut cædis invidiam a se amolirentur, *Procilum* quendam subornarunt, qui juraret se Romulum in cælum euntem vidisse, eumque jussisse, ut sibi divini honores fierent (*e*). Hinc templum ei exstructum est, & sacerdos ei proprius constitutus, qui *Flamen Quirinalis*

* (Lud. Comes in Memor. Chinens. T. 1. p. 101. 2.)
(*s*) *Manil. Astron.* V. 3. (*t*) *Vid. Horat. Od.* IV. VI. 38.
(*u*) *Ovid. Fast.* III. 884. (*x*) *Vid. Ovid, in Ibin* 79.
(*y*) *Lucian. Jove Trag.* p. 140. *ed. Græv.* (*z*) *Hor. Od.* III. 3. 9. *Cic. de LL.* II. 8. (*a*) *Serv. ad Virg. Æn.* XII. 794.
(*b*) *Macrob. Satur.* I. 17. (*c*) *Ovid. Fast.* II. 475. *seqq.*
(*d*) *Flor.* I. 1. (*e*) *Liv.* I. 16.

lis eſt dictus. Feſtum autem, quod menſe Februario in ejus honorem celebrabatur (*f*), dicebatur *Quirinalia*. Uxor Romuli *Herſilia* etiam in Deos relata, & *Hora* dicta eſt (*g*).

§. XXIV. *De Hercule*.

Hercules Jovis in *Amphitryonem* mutati, & *Alcmenæ* (*b*) *Thebanæ* uxoris Amphitryonis filius, *Euryſtheo Mycenarum* Regi propter odium novercæ ſuæ Junonis ſervire coactus eſt; & duodecim *labores* (ſive *ærumnas* (*i*), ut proprie vocant) ab eo impoſitos exantlaſſe dicitur (*k*): quanquam etiam plura alia egregia facinora perpetraverit; ſed quæ eo nomine *ærumnarum* non comprehenduntur, quia non fuerunt illi ab Euryſtheo impoſita. Fuit autem Hercules revera vir aliquis fortiſſimus, vel potius fuerunt viri hoc nomine plures (*l*); ſed Græci ſuo more omnium illorum res geſtas uni ſuo Herculi *Thebano* adſcripſerunt. [*] *Pingitur* ergo tanquam vir robuſtus, clavam dextra manu gerens, & indutus exuvias leonis, quem interfecerat, *Nemeæi*. Romæ variis cognominibus cultus eſt, & inter alia nomine Herculis *Muſagetis*, ſive *Herculis Muſarum* (*m*), hoc eſt, *Muſarum ducis*; quia fortitudo Muſis, ſive doctrinæ ſtudiis, quietem præſtat; vel, ut verius loquamur, præſtare oporteret: inter arma enim ſere ſilent Muſæ. *Sancus* etiam, vel *Sanctus* (*n*), & *Sanctus pater* proprio quodam nomine Romanis, vel Sabinis (*o*) eſt dictus: atque idem etiam *Dius Fidius* dictus videtur, tanquam τὸν Διὸς, hoc eſt, *Jovis filium* dicas (*p*): *D* enim & *L* literæ apud veteres ſæpe permutantur (*q*). *Theſauris* quoque præerat (*r*); un-

(f) *Ovid. d. l.* (g) *Id. Met.* XIV. *verſ. ult.*
(h) *Vid. Plaut. Amphitr.* (i) *Cic. de Fin.* II. *extr.*
(k) *Auſon. Eidyl.* XIX. *etiam Lucret.* V. [illegible], *Martial.* IX. 103. (l) *Tacit. de mor. Germ.* 34. *Cic. N. D.* III. 15. *ſeqq. Serv. ad Æn.* VIII. 564.
(*) (Plurima SAMSONIS facta in Herculem tranſlata fuiſſe, eleganter probat *Mr. de Lavaur dans la Conference de la Fable avec l'Hiſt. Saint. T. II.*) (m) *Suet. Aug.* 29. *Vid. Vaillant. de fam. R. G. Pomponia II.* (n) *Propert.* IV. 10. 70. *Cic. pro Sext.* 68. (o) *Varr. de L. L.* IV. 10.
(p) *Feſt. V. Medius Fidius. Varr. de L. L.* IV. 10.
(q) *V. Voſſium de permut. literar.*
(r) *Horat. Serm.* II. VI. 12. *Perſ.* II. v. 12.

Pag. 154.

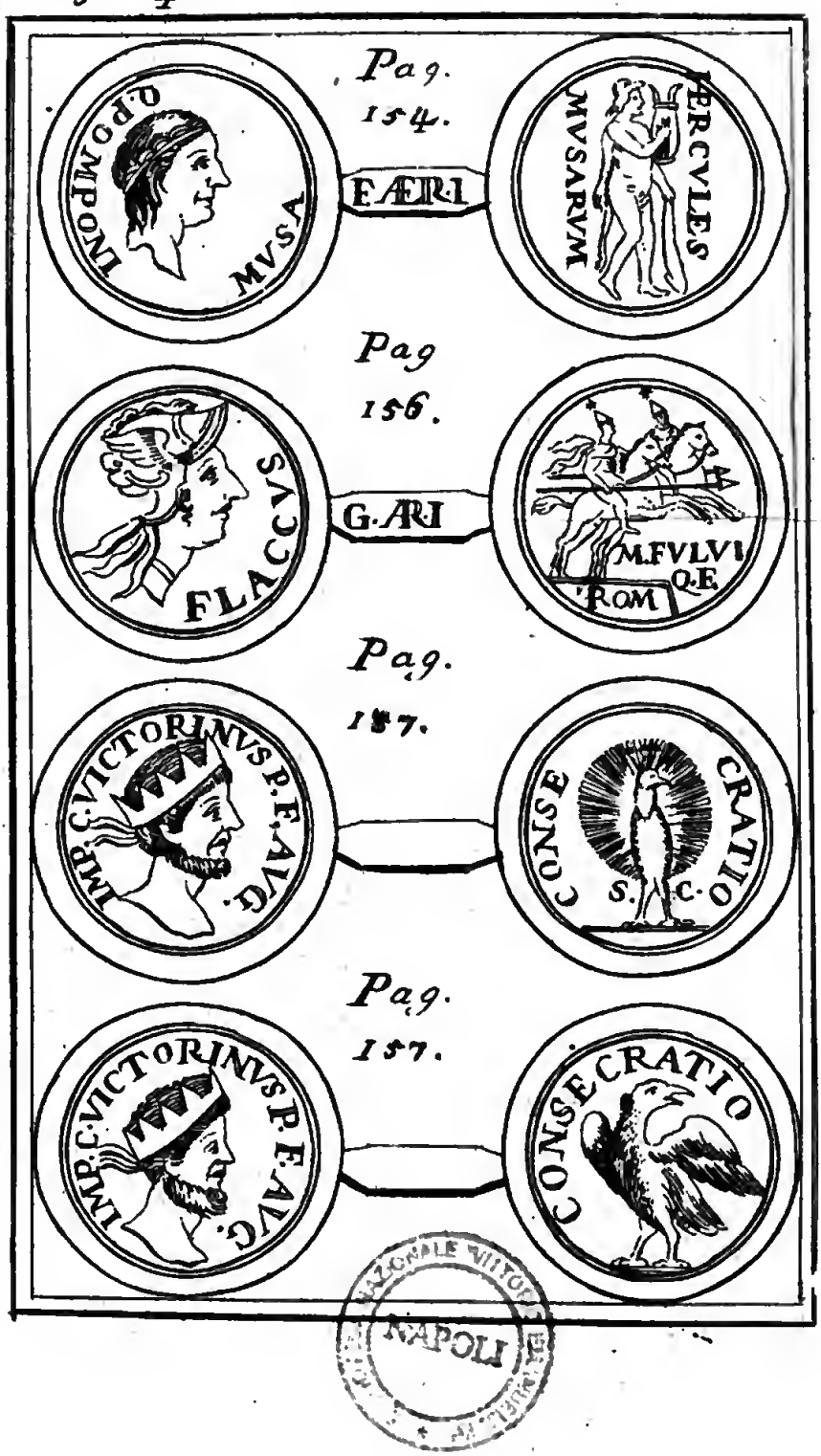

NAPOLI

unde, qui divites fieri cupiebant, decimam (*s*) bonorum ſuorum partem (*t*) Herculi conſecrabant, quod dicebant *pollucere* (*u*); & epulum quod hujus decimationis cauſſa populo dabatur (*x*), dicebatur *polluctum*; unde etiam *pollucibilis* (*y*) *cœna* pro *opipara* ponitur (*z*). Ejus ſacris intereſſe mulieribus non licebat, quod olim Herculi ſitienti aquam negaſſent (*a*). Peragebantur ea ſacra (quæ aperto capite fiebant (*b*)) a propriis Herculis ſacerdotibus, *Potitiis* nempe & *Pinariis*, quæ duæ nobiles Romæ gentes erant, quarum progenitores ipſe Hercules ſacra ſua docuiſſe dicebatur (*c*): poſtea vero A. U. 441. extincta gente Potitiorum (*d*) (a qua ipſe Deus manifeſtam pœnam exegiſſe credebatur, quod hæc ſacra ad humile ſervorum miniſterium tranſtuliſſent) ea ſacra a Pinariis tantum, & a ſervis publicis, qui in locum Potitiorum ſubſtituti fuerant, peracta ſunt. *Arbor* Herculi ſacra fuit *Populus* (*e*).

§. XXV. *Caſtor & Pollux.*

Caſtor & *Pollux*, ſive Διόσκουροι, hoc eſt, *Jovis filii*, inter alios etiam Romæ culti ſunt. Hi, ut plures auctores ſunt, ex Jove in cygnum mutato, & *Leda Tyndari Spartanorum* Regis (*f*) uxore fuerunt progeniti: alii vero Pollucem & *Helenam*, quæ *Menelai* (hic etiam Spartæ Rex fuit) uxor erat, Jovis; Caſtorem vero & *Clytemneſtram*, quæ *Agamemnoni Mycenarum* Regi nupſit, Tyndari liberos fuiſſe volunt: certe *Oebalii* dicuntur (*g*); & *Therapnæi* (*h*) a locis *Laconiæ*, cujus regionis caput fuit Sparta. Cum autem Caſtor mortuus eſſet, Pollux divino ſemine natus immortalitatem ſuam cum eo partitus fuiſſe dicitur (*i*); ita ut alternis ſemeſtribus, vel, ut alii, diebus (*k*) apud inferos agerent: quod ideo fictum eſt, quia in ſidus Geminorum

(*s*) *l.* 2. §. 2. *ff. de pollicitat.* (*t*) *Plaut. Bacch.* IV. IV. 15. (*u*) *Id. Sticho* I. III. *v.* 80. *Macr. Saturn.* III. 12. (*x*) *Locus notand. ap. Cic. de Off.* II. 17. *d. l.* 2. §. 2. *ff. de pollicit.* (*y*) *Plaut. Rud.* V. III. 61. (*z*) *Macrob. Sat.* III. 17. (*a*) *Id.* I. 12. *Propert.* IV. IX. 69. (*b*) *Macrob.* III. 6. (*c*) *Virg. Aen.* VIII. 269. (*d*) *Liv.* IX. 29. *Val. Max.* I. 1 17. (*e*) *Virg. Ecl.* VII. 61. (*f*) *Hordt. Od.* I. XII. 25. (*g*) *Stat. Sylv.* III. II. 10. (*h*) *Id. Theb.* VII. 793. (*i*) *Virg. Æn.* VI. 121. (*k*) *Lucian. Deor. Dial. ult.*

translati esse dicebantur, quorum dum alter oritur, alter occidit. Eorum sidera conjuncta nautis periclitantibus salutem adferre putabant (*l*); unde Græcis σωτῆρες sunt dicti (*m*); si vero unica tantum stella appareret, exitium portendi credebant (*n*); unde sæpe naves ab iis denominabantur (*o*). Hinc plerumque *pinguntur* stellam in *Pileis* (quos *Laconum* more gestant (*p*), licet alii dicant eos pileos repræsentasse dimidiam partem ovi, ex quo nati finguntur (*q*)) habentes, equis albis insidentes; quia sæpe in præliis ita conspecti dicebantur (*r*). Castor *equis*, Pollux maxime *pugilatu* nobilis fuisse dicitur (*s*). Romæ eis templum primus exstruxit (*malim* vovit) *Postumius* Dictator (*t*) A. U. 257. cum crederentur bello Latino pro Romanis pugnasse: & licet illud amborum esset, tamen *Castoris* solius dicebatur (*u*); unde jocus *Bibuli*, quando Ædilis cum Cæsare illum solum communium ad ludos impensarum gratiam apud populum capere videret, dicentis: *sibi idem evenisse quod Polluci: Ut enim geminis fratribus ædes in foro constituta tantum Castoris vocaretur: ita suam Cæsarisque munificentiam, unius Cæsaris dici* (*x*). Imo ambo aliquando *Castores* sunt dicti, τῶ Κάστορε (*y*). Jurabant mulieres Romanæ per Castorem, viri per Herculem, utrique per Pollucem (*z*).

§. XXVI. *Æneas.*

Sed huc vel præcipue referendus fuerat Æneas: qui flumine *Numicio* mersus in Indigetum (*a*) Deorum numerum receptus est; sed de quo pauca sequentibus temporum monumentis inveniuntur.

§. XXVII. *Imperatores in Deos relati.*

Ad Deos Indigetes etiam sunt referendi *Imperatores in Deos relati*; quorum primus fuit Julius Cæ-

(l) *Horat. Od. I.* XII. 27. (Ovid. I. Trist. X. 45. seqq.) (m) *Ælian. Var. Hist.* I. 30. (n) *Senec. Quæst. Nat.* I. *Plin. H. N. II.* 37. (o) *D. Lucas Actor. XXVIII.* 11. (p) *Vid. Meurs. Misc. Lacon.* I. 17. *Catull. carm. ad Consub. sive* 35. (& numm. in tabella.) (q) *Tzetzes ad Lycophr.* 565. (r) *Flor. I. II. Val. Max. I.* 8. 1. (s) *Horat. Serm. II. I.* 26. (t) *Liv. II.* 20 & 42. (u) *Juv. XIV.* 260. (x) *Suet. Jul.* 10. (y) *Scalig. ad Catull carm.* 4. (z) *Gell. XI.* 6. (Bassen de juré jurand.) (a) *Ovid. Met. XIV.* 607. *Tibull. II. v.* 45. *Dion. Hal. I.* 63. (Liv. I. 2. f.)

Cæſar (*b*); tum Auguſtus (*c*), & reliqui deinceps omnes etiam *Chriſtiani* ad *Gratianum* Imperatorem uſque; quod ex vetetibus Inſcriptionibus (Vid. *Onuphr. Panvinium de Civitate Romana* p. 28. *edit. Cl. Grævii, in Theſauro ſuo Tomo* I.) manifeſtiſſimum eſt. Fiebat hæc ἀποθέωσις ingenti pompa, cum cadavera eorum cremarentur in Campo Martio, & tum ſtatim *Flamines* (*d*), & *Sodales* (*e*) ſive *Sacerdotum collegia* accipiebant: & etiam *Flaminicas*, ſive *Sacerdotes feminas* (*f*). Nec tantum ipſi Imperatores inter Deos referebantur; ſed etiam eorum uxores (*g*), ſorores (*h*), filiæ: &, quod magis mirandum eſt, Hadriani Imperatoris amaſium *Antinoum* Græci *Alexandrini* turpiſſima adulatione conſecrarunt (*i*). Imo vivis illis (*k*) divini honores aliquando ſunt exhibiti; ut Julio Cæſari (*l*), Auguſto, Domitiano (*m*), &c. In provinciis etiam magiſtratibus Romanis, aliiſque viris illuſtribus fana & aræ erectæ ſunt, ut jam ſupra *Sect.* II. *cap.* 14. §. 4. innuimus: & ſic poſtea *Druſo* aras ſtatutas (*n*), & ad ejus tumulum a Galliæ civitatibus ſupplicatum fuiſſe legimus (*o*). Signum conſecrationis in nummis Imperatorum eſſe *aquilam*, vulgatum eſt; ut in nummis Auguſtarum *pavonem* (*p*). (Dignus qui videatur *Fabricius* in Bibliogr. Antiq. p. 268. ſeq.)

DE DIIS SEMONIBUS.

Semones Dii dicti ſunt, quaſi *ſemihomines*; nam veteres *hemonem* pro *homine* dicebant (*q*): erant enim *Semones, quos nec cælo adſcriberent propter meriti paupertatem, nec terrenos deputare vellent pro gratiæ veneratione* (*r*). Inter eos primum locum dabimus Diis ruſticis, qui *rura*, quæque in iis, curabant.

§. XXVIII.

(b) *Suet. Jul.* c. 88. (c) *Horat. Od.* III. 3. 11.
(d) *Suet. Jul.* 76.
(e) *Capitol. Anton. Pio in f.*
(f) *Grut.* p. CCCXX. 10. *ſeqq.*
(g) *Capitol. ibid.* 6. (h) *Suet. Cajo* 24.
(i) *Spartian. Hadr.* 14.
(k) *Horat. Epiſt.* II. 1. 15. (l) *Suet. Jul.* 76.
(m) *Martial.* V. 8. (Tac. Ann. IV. 15. 37. & alibi.)
(n) *Tacit. Annal.* II. 7.
(o) *Suet. Claud.* 1.
(p) *Vid. Patin. num. Imp. ex med. ære* p. 325. 327.
(q) *Feſt. V. Hemona. Vid. Enn.* p. 232. *ed. Neap.*
(r) *Fulgent. de priſco Serm.* II.

§. XXVIII. *De Pane.*

Primum igitur hic recenſebimus Panem (vel Pana) Arcadem, Paſtorum (*s*) & pecoris Deum (*t*); qui Mercurii & *Penelopes* filius fuit habitus (*u*). Hic juxta quoſdam dictus eſt a Græco πᾶν, hoc eſt, *univerſum*: quia eum *totius univerſi* ſymbolum fuiſſe volunt; unde etiam Flamen Dialis, qui Jovis ſacerdos proprius erat, ejus ſacris interveniebat (*x*). Hinc *pingitur* ſuperne humana ſpecie ad cæleſtium rerum pulchritudinem notandam; inferne forma belluina, ut terræ deformitas, & inæqualitas ſignificetur: cornua habet ad radios Solis, & cornua Lunæ ſignificanda; & quæ de his dici poſſent plura. Hic primus fiſtulam (*y*) ex arundinibus in uſum paſtorum compegiſſe dicitur. Ab eo etiam *Panici terrores* ſunt dicti (*z*), qui ſine cauſſa manifeſta homines corripiunt (*a*); quia ipſe, cum Baccho exercitus Dux eſſet, hoſtes vano timore fugaſſe fertur: & inde *cornua* ei tributa eſſe quidam volunt, quod primus aciei ordinem & cornua invenerit (*b*). Cultus ejus antiquiſſimus fuit (*c*), & ipſe apud Arcades Deorum antiquiſſimus: unde ſæpe *Arcadiæ Deus*, ut etiam *Lycæus* & *Tegeæus* a quibuſdam Arcadiæ locis dicitur (*d*). Eſt autem ejus cultus ab *Evandro Arcade* in Italiam allatus (*e*): & ipſe poſtea *Inuus* (*f*), ob ſalacitatem ſcilicet, ab *ineundo paſſim* eſt dictus (*g*). Offerebant ei paſtores in ſuis poculis lac & mel. (*) *Feſtum* Pani Romæ celebrabatur menſe Februario dictum *Lupercalia*, & ſacerdotes ejus dicebantur *Luperci*; de quibus ſuo loco.

§. XXIX. *De Fauno & Fauna, ſive Bona Dea.*

Faunus a multis idem dicitur fuiſſe, qui Pan; imo *Turnebus Adverſ.* XIII. c. 8. etiam hunc a Græco πᾶν dictum cenſet. Ab aliis vero hi duo diſtinguuntur. Dictus eſt; vel a *fando*; vel potius a Græco verbo φάω, vel φαύω, quod idem notat; quia

(*s*) *Virg. Ecl.* II. 33. (*t*) *Ovid. Faſt.* II. 291. (*u*) *Lucian. Deor. dial.* p. 229. ed. *Græv.* (*x*) *Ovid. Faſt.* II. 282. (*y*) *Virg. d. l.* (*z*) *Dion. Hal.* V. 16. *Polyæn. Strat.* I. 2. (*a*) *Vid. Ovid. Faſt.* II. 285. (*b*) *Polyæn. l.* 1. (*c*) *Dion. Hal. l.* 32. (*d*) *Virg. Ecl.* X. 16. & *Georg.* I. 16. (*e*) *Ovid. Faſt.* II. 279. (*f*) *Liv.* I. 5. (*g*) *Virg. Æn.* VI. 776. (*) (V. Broukh. ad Tib. I. 5. 14. & II. 5. 28.)

quia vaticinia multa edidiſſe credebatur (*h*). *Pingebatur* eadem fere forma ac Pan; & ſimiliter in Venerem admodum pronus eſſe credebatur (*i*), ut etiam totum hoc genus caprinum; quod ideo fictum eſt, quia generandi vim per hæc numina ſignificabant (*k*). Ei in lucis præcipue ſacra fiebant agna, vel hœdo (*l*). Romæ præter alias ædem habuit in inſula (*m*) Tiberina, ubi colebatur nonis Decembribus (*n*), & Idibus Februariis. *Faunos* etiam plurali numero (*o*) dixerunt numina quædam agreſtia (*p*), quæ noctium ludibria, ſive ephialten immittere credebantur (*q*): eoſque *Paniſcos* vocare videtur Cicero de *Natura Deor. L.* III. *c.* 17.

Uxorem habebat Faunus, quæ dicebatur *Fatua* (*r*), vel *Fauna*, eadem de cauſſa qua maritus eam appellationem ſortita. Hanc plerique *Bonæ Deæ* nomine a Romanis fuiſſe cultam volunt, cujus ſacra in loco ſecreto (*s*), qui proprie *opertum* (*t*) dicebatur, fiebant a ſolis mulieribus; quia tanta pudicitia hæc Dea fuiſſe dicebatur, ut poſt nuptias præter maritum virum nunquam conſpexerit; & viri tanto ſtudio ab his ſacris (*u*) arcebantur, ut picturas quoque viriles velarent (*x*): licet tamen plurima flagitioſe in iis ſacris fierent (*y*). *Myſteria* ea ſacra vocat Cicero (*z*): & Plutarchus γυναικεῖα: cui etiam Dea ἡ γυναικεία θεὸς dicitur (*a*). Narrant autem hanc Faunam a marito aliquando ebriam fuiſſe deprehenſam, & virgis myrteis ad necem cæſam, poſtea vero ab eodem facti jam pœnitente in Deos fuiſſe relatam; ideoque in ſacris ejus amphora vini obtecta poni ſolebat; & mulieres vinum, quod ejus ſacris bibebant, non *vinum*, ſed *lac* vocabant (*b*). Fiebant autem hæc ſacra in ædibus Pontificis Maximi (vel potius Prætoris; nam Cæſar, in cujus ædibus ea celebrata legimus, & Prætor erat, & Pontifex Maximus)

(h) *Vid. Virg. Æn. VII.* 81. (i) *Horat. Od. III. XVIII.*
(k) *Rutil. Numat. Itiner. I.* 235. (l) *Horat. Od. I. IV.* 11.
(m) *Ovid. Faſt. II.* 193. *Liv. XXXIII.* 42.
(n) *Horat. Od. III. XVIII.* 10.
(o) *Virg. Georg. I.* 10. (p) *Ovid. Meſam. VI.* 392.
(q) *Plin. H. N. XXV.* 4. (r) *Juſtin XLIII.* 1.
(ſ) *Vid. Juven. VI.* 328. (t) *Cic. Paradoxo* 4.
(u) *Cic. de Haruſp. reſp.* 5. & 17. *Suet. Jul.* 6. *Tibull. I. El. VI.* 22.
(x) *Juven. VI.* 340. *Senec. Epiſt.* 97.
(y) *Juven. VI.* 314. (z) *Ad Att. V.* 21. *f. VI.* 1. *f.*
(a) *Plut. Cic. p. m.* 870.
(b) *Plut. Queſt. R.* 20. *f. p.* 268. *Macrob. Saturn. I.* 12.

ximus) pro toto *populo* (*c*); unde *publica* (*d*) vocantur, & ipsum sacrificium *Damium* (*e*) dicitur a Græco δῆμος, sive *Dorica* dialecto δᾶμος, hoc est, *populus*.

§. XXX. *De Sylvano.*

Sylvanus etiam sæpe cum Fauno vel Pane confunditur, & eodem fere modo, sed *senior* plerumque (*f*), pingitur; *Pater* enim dicitur (*g*): nam per omnes hos Deos (ut jam de Pane diximus) *naturam universi*, vel *materiam*, *primam* adumbrare voluerunt; unde etiam hic deus *Sylvanus* a Græco ὕλη, hoc est, *materia*, præposito sibilo, est dictus. Erat certe etiam ruris Deus (*h*), ac finium custos (*i*); & a pastoribus lacte placabatur (*k*), vel etiam porco (*l*). Admodum quoque libidinosus dicebatur, & matronarum sectator (*m*). Erat autem Sylvanus Genius virorum, ut Juno feminarum; ita in lapidibus legitur *Sylvanus Augusti* (*n*); & ideo soli viri ei faciebant (*o*).

§. XXXI. *De Vortumno & Pomona.*

Vortumnus, sive *Vertumnus* a *vortendo*, sive *vertendo* dictus est, quia in omnes formas se *vertere* posse credebatur (*p*); qua re frequentem mutationem, quæ in fructibus, dum matureſcunt, evenit, notari puto: tum etiam hominum mentes in rebus emundis vendundisque *vertere* eum posse credebant; unde *Vortumnis natus iniquis* (*q*) dicitur *homo inconstans & quotidie fere propositum mutans*. Hic aliquando in anum mutatus, cum *Pomonæ pomorum* Deæ persuadere non potuisset, ut sibi Vertumno nuberet, pristinæ formæ redditus vim ei inferre parabat; sed vi nihil opus fuit: nam Dea ejus pulchritudine capta ultro nuptum ivit (*r*), nec auspices mansit. Hæc etiam proprium sibi Flaminem, qui *Pomonalis* est dictus, Romæ habuit.

§. XXXII.

(c) *Juven. IX.* 117. (d) *Id. VI.* 333.
(e) *Fest in ea voce.* (f) *Ovid. Metam. XIV.* 639.
(g) *Horat. Epod. II.* 21. (h) *Virg. Æn. VIII.* 600.
(i) *Horat. Epod. II.* 22.
(k) *Horat. Epist. II. I.* 143. (l) *Juven. VI.* 447.
(m) *Augustin. de civ. Dei XV.* 23.
(n) *Grut. p. LXIII.* 9. 10. *&c.*
(o) *Cato de R. R.* 83. *Juven. VI vers.* 447.
(p) *Propert. El. IV.* 2. *Ovid. Metam. XIV.* 765.
(q) *Horat. Serm. II. VII.* 14.
(r) *Ovid. Metam. XIV.* 770.

§. XXXII. *De Pale.*

Pales Deus, vel Dea (*f*) (non satis enim certum est utrum fuerit; licet *Broukhusius ad Tibull.* II. vers. 29. (*perperam*: rescribo I. I. 14.) probare conetur, eam potius Deam fuisse) *pabulo* curando præfuit; eique sacra fecerunt pastores pro felici proventu pabuli & incolumitate pecoris (*t*). Ejus festum *Palilia*, sive *Parilia* dictum celebrabatur XI. Kalendas Maji, eo solemnius, (nam jam ante Urbem conditam celebratum fuerat (*u*)) quod idem dies Urbi Romæ natalis fuisset (*x*). Eo etiam die pastores pecora sua lustrabant (*y*).

§. XXXIII. *De Flora.*

Flora florum Dea habita est: sed hæc insignis meretrix revera fuisse dicitur (*z*), quæ Populum Romanum ingentis patrimonii sui, quod Venerem exercendo acquisiverat, hæredem instituerit, ea lege, ut quotannis in ejus memoriam festum celebraretur: quod cum turpe Senatui visum esset, & pecuniam tamen appeterent, finxerunt Deam quandam esse, quæ Græcis Χλωρὶς (*a*), Latinis *Flora* diceretur; quæque *Zephyro* vento nupta a marito potestatem in omnes *flores* acceperit: sed alii, ut jam innui, hæc omnia negant; alii eam jam olim Sabinorum numen fuisse volunt (*b*). Hoc festum *Floralia* dictum celebrabatur initio mensis Maji summa lascivia (*c*), nudis meretricibus in scenam productis, & maxima verborum petulantia (*d*): licet venerando nomine *Flora Mater* a Cicerone vocetur (*e*).

§. XXXIV. *De Termino, aliisque Diis.*

Terminus, qui agrorum fines tuebatur (*f*), colebatur forma lapidis quadrati, vel stipitis dedolati, qui in finibus agrorum fixus erat. Hunc die festo coronabant (*g*), vinum juxta eum libabant, & liba (*b*) ei offerebant. Romæ colebatur in Capitolio simul cum *Juventa* (*i*), cum ipsi Jovi, dum

(s) *Virg. Georg. III.* 1. (t) *Ovid. Fast. IV.* 747.
(u) *Plut. Romul. p.* m. 24. (x) *Propert. IV. El. IV.* 71.
(y) *Ovid. Fast. IV.* 735. *Vid. multa de Pal. ap. Broukh. ad Tibull. I.* 1. 14. (z) *Lactant. de falsa rel. I.* 20. (a) *Ovid. Fast. V.* 195. (b) *Vid. Cl. Grævius Præf. ad Tom. I. Antiq. Rom. Voss. de Idol. I.* 12. *Varr. de L. L. IV.* 19. (c) *Val. Max. II.* 10. *ex.* 8. (d) *Vid. Juven. VI.* 249. (e) *In Verr. V.* 14.
(f) *Ovid. Fast. II.* 641. *seqq.* (g) *Tibull. I.* 1.
(h) *Juven. XVI.* 31. (i) *Flor. I.* 15.

dum templum ejus definiretur, cedere noluisset (*k*); quare Imperium Romanum nullos habiturum terminos, & perpetua juventute gavisurum esse, portendi credebant. (*) Festum ejus *Terminalia* dictum celebrabatur extremo mense Februario (*l*), qui olim anni ultimus fuit; ita ut eo annus *terminaretur*. Qui terminum movisset, ex lege Numæ sacer erat (*m*). In ipsis etiam provinciarum finibus aræ Deo Termino erectæ fuisse videntur (*n*). (Plura dabunt *Mem. Ac. Lit.* Par. T. II. p. 63.).

De *Numinibus rerum*.

Et multis etiam aliis rebus propria sua numina Romani præfecerunt; exempli gratia, infantibus recens natis aderat *Levana* (*o*), cum a terra *levarentur*; *Cunina* (*p*), cum in *cunis* jacerent; *Potina* & *Edusa* (*q*), quæ infantium *potui & esui* præessent, sive *Eduliæ* & *Potica*, ut eas nominat *Donatus ad Terent. Phorm.* I. I. *vers.* 15. qui præterea etiam *Cubam* Deam addit. A paullo adultioribus, cum jam fari inciperent, *Fabulinus* Deus (*r*) colebatur. Parturientibus præerant *Dii Nixii* a *nitendo* (*s*), sive a *nisu* puerperarum, dum liberos in lucem edunt, dicti: tum *Prosa* & *Postverta* (*t*), quæ bonum vel malum infantis in utero situm efficere credebantur: *Natio* Dea, quæ partus matronarum tueretur (*u*). *Nuptiales Dii*, præter *Hymenæum*, etiam fuerunt *Domiducus* (*x*), *Jugatinus* (*y*), *Viriplaca* (*z*). Sic in aliis actionibus erant Dea *Murcia* (*a*), quæ homines *murcidos*, hoc est, *nimis desidiosos* redderet; *Horta* ab *hortando* (*b*), *Strenua* a *strenuitate* (*c*), *Vacuna* a *vacando* dicta (*d*). Porro ab erroribus *Viarum* Dea *Vibilia* liberat: in tutela sunt *Orbonæ orbati* liberis parentes; in *Næniæ*, quibus extrema tem-

(k) *Vetus Poeta ap. Gell.* XII. 6. (*) (Liv. I. 55.)
(l) *Ovid. Fast.* II. 679. (m) *Dion. Hal.* II. 74.
(n) *Vid. Herodian.* VII. 5.
(o) *August. de Civ. Dei* IV. 2.
(p) *Ibid.* (q) *Varr. ap. Non.* II. m. 312.
(r) *Id. Ibid.* XII. 16.
(s) *Festus.* (t) *Gell.* XVI. 16.
(u) *Cic. de N. D.* III. 18.
(x) *August. de C. D.* IV. 16.
(y) *Ibid.* 11. (z) *Val. Max.* II. 1. ex. 6.
(a) *August. d. l.*
(b) *Antist. Labeo ap. Plut. in Quæst. Rom. p.* m. 275.
(c) *August. d. l.* (d) *Ovid. Fast.* VI. 307.

tempora (*e*). *Averruncus*, dictus fuit ab *averruncando* (*f*), sive *avertendo* mala: vel potius Dii omnes, quos Græci dixerunt Ἀποτρόπαιος, Ἀπόστροπαίος, Ἀλεξικάκους. Σωτῆρας (*g*), *Averrunci* sunt dicti: licet hoc forte inter Jovis cognomina referri possit, qui idem tunc fuerit ac Jupiter *Prodigialis*, de quo *Plaut. Amph. A.* I. S. 1. *vers.* 107. *Angerona* Dea fuit silentium suadens, unde ore obligato, obsignatoque simulacra habet (*h*). *Ajus Locutius* vero Romanos aliquando bene monuisse credebatur (*i*). *Laverna* furum Dea (*k*); & apud rusticos *Hippona*, vel *Epona* (*l*), quæ *equorum* curam gerebat, cujus imago ad equorum præsepia pingebatur: *Stercutius* (*m*), qui agris *stercorandis* præerat; *Robigus*, qui *robiginem* a segete arcebat (*n*); *Mephitis* Dea putori arcendo præsidens (*o*); *Pollentia* potentiæ, ut videtur, Dea (*p*), & alii, ἔσα χόνις. Ipsam denique *Mortem* pro Dea habuerunt veteres (*q*).

DE VIRTUTIBUS, AFFECTIONIBUS ANIMI, ET SIMILIBUS.

§. XXXIV.

Virtutes, *affectiones animi* & similia colebantur, quia majorem aliquam vim in rebus humanis obtinere credebantur (*r*). Sic ergo *Mens* ædem in Capitolio habuit (*s*): *Virtus* & *Honor* duas ædes habuerunt extra Urbem ita positas, ut per ædem Virtutis ad ædem Honoris aditus esset (*t*), cujus rei rationem quilibet facile perspicere potest. *Pietas* ædem

(e) *Arnob.* IV. *V. H. Junii animad.* III. 1.
(f) *Varr. de L. L.* VI. 5.
(g) *V. Bud. comment. ling. Gr. n. m.* 332.
(h) *Plin. H. N.* III. 5. *V. Amplis. Cuperi Harpocr.*
(i) *Cic. de Divin.* I. 45. II. 32. *Liv.* V. 50.
(k) *Plaut. Aul.* III. 11. 31. *Horat. Epist.* 3. XVI. 60. *Fest. V. Laverniones.* (V. Memor. Acad. Lit. Par. T. VII. p. 27.)
(l) *Juven.* VIII. 157. *& ibi Schol.*
(m) *Plin. H. N.* XVII. 9. (n) *Varr. de L. L.* V. 3.
(o) *Tac. Hist.* III. 13.
(p) *Liv* XXXIX. 7.
(q) *Serv. ad Virg. Æn.* XI. 197.
(r) *Vid. Cic. de N. D.* II. 23. & 31. III. 17. 18.
(s) *Liv.* XXIII. 31. *Ovid. Fast.* VI. 241.
(t) *Symmach.* 1. *Epist.* 14.

ædem in foro olitorio (*u*), *Fides* in Capitolio (*x*), *Spes* plures etiam ædes habuit (*y*). *Pudicitia* duplex fuit, *Patricia* culta in foro boario, & *Plebeja*, quæ colebatur in vico longo (*z*). *Concordiæ* quinque, vel plura templa habuit (*a*), inter quæ fuit templum *Concordiæ virilis* (*b*). *Clementiæ* ædes ad honorandam lenitatem Cæsaris decreta (*c*). Colebant etiam res per se optabiles (*d*), ut *Pacem*, cui templum magnificentissimum juxta forum exstruxit Imperator Vespasianus (*e*), in quo erant vasa templi *Hierosolymitani*; *Quietem*, quæ extra portam *Collinam* ædem habuit (*f*); *Salutem* (*g*), cujus ædes quinta regione Urbis fuit; *Felicitatem* (*h*), & *Libertatem*, quæ pulchrum templum in Aventino habuit (*i*); & ibidem *Atrium* (*k*), cujus mentio in monumentis veterum sæpe occurrit. Ipsa etiam *Urbs Roma* pro Dea habita fuit (*l*), cui *Alabandenses Cariæ* populus primi templum exstruxerunt (*m*).

De Fortuna.

Ad hanc classem etiam censeo referendam *Fortunam* multis nominibus a Romanis cultam, quam vulgus putavit esse Deam, quæ prospera & adversa pro solo lubitu nulla meritorum ratione habita (*n*) hominibus dispensaret; unde eam *inconstantem* (*o*), *sævam*, *cæcam*, *lubricam* passim scriptores appellant (*p*); & propterea etiam pingitur globo insidens, clavo sive navis gubernaculo innixa, alata (*q*) &c. Prudentiores vero vel omnino eam negarunt (*r*), vel per *Fortunam* nihil aliud intellexerunt, quam *providentiam divinam*; cujus decreta cum nobis incognita sint, res humanæ casu (nobis quidem) evenire videntur: itaque *Fortuna* non est dicenda cæca, sed magis hominibus tribuendum est, qui parum dextre sibi prospiciunt (*s*). Inde Cicero *Topicorum c.* 17. dicit, *Latent, quæ subjecta sunt fortunæ. Cum enim nihil sine caussa fiat, hoc ipsum est fortunæ eventus obscura caussa, quæ*

(u) *Plin. H. N.* VII. 35. (x) *Id.* XXXV. 10. (y) *Vid. Sext. Ruf. Publ. Vict. de region. Urb.* (z) *Liv.* X. 23.
(a) *Vid. Ovid. Fast.* VI. 91. (b) *Ibid.* 637. (c) *Plut. Cæs. p. m.* 734. (d) *Vid. Cic. de N. D.* II. 23. (e) *Suet. Vesp.* 9. (f) *Liv.* IV. 41. (g) *Cic. de N. D.* II. 23.
(h) *Plin. H. N.* XXXIV. 8 (i) *Liv.* XXIV. 16.
(k) *Cic ad Att.* I. 16. (l) *Suet. Aug.* 52. *ad quem locum vid. nummum* Pat. (m) *Liv.* XLIII. 6.
(n) *Senec. Hippol.* 97. (o) *Horat. Od.* III. XXIX. 49.
(p) *Boeth. de Cons. Phil.* I. *Metr.* 5. (q) *Curt.* VII. 8.
(r) *Juven.* X. 365. (s) *Vid. Dist. Catonis* IV. 4.

quæ latenter efficit; & hinc aliquando cum *fato* confunditur (*t*). Romæ quam plurima templa habuit, & variis cognominibus culta eſt, ut *Fortuna Primigenia* (*u*) in Capitolio; *Fortuna Muliebris* extra Urbem (*x*) in memoriam Coriolani mulierum precibus ab Urbe averſi (*y*); *Fors Fortuna*, quæ non niſi boni eventus (*z*) eſſe credebatur; *Fortunæ Malæ* ara fuit in Eſquiliis (*a*); ſed plura Fortunæ cognomina, & plura ejuſmodi numina recenſere ad ſcopum noſtrum non facit. Hoc obſervandum eſt cum Plutarcho de *fort. Rom. p. m.* 318. Romanos plus *Fortunæ*, quam Virtuti tribuiſſe; cum illi jam Ancus Rex templum ſtatuerit; *Virtuti* ſero Scipio Numantinus. Tum etiam plura & ſplendidiora fuiſſe Fortunæ templa: neque ulla fuiſſe *Temperantiæ*, aut *Tolerantiæ*, aut *Magnanimitatis*, aut *Continentiæ*. Poteſt *Nemeſis* etiam huc referri, quam Latinum nomen ne in Capitolio quidem inveniſſe dicit *Plinius* (*b*); per eam autem ſignificata fuit *ultio divina* (*c*), *qua Deus improbos perſequitur*; itaque dicta fuit a verbo Græco νεμεσάω, *ſuccenſeo*; vel potius a νέμω, *diſtribuo*, *debitas* ſcilicet *pœnas*. Dicitur etiam *Rhamnuſia* (*d*) a *Rhamnunte Atticæ* vico, ubi templum habuit: & Ἀδράστεια (*e*) ab e priv. & δράω, *fugio*; quia ſcilicet eam *effugere* non datur (*f*). Colebatur a Romanis in bellum ituris, ut ita ſignificarent, ſe niſi juſta bella nunquam ſuſcipere.

Quin & vitia quædam & res noxiæ divino honore ſunt cultæ, ut *Volaptas*, *Venus Lubentina*, *Cupido* (*g*). *Pavori* & *Pallori* fana conſecravit Tullus Hoſtilius (*h*): & *Audaciæ* ac *Pavori* ſacra fecit Scipio (*i*). *Febris* quoque tria templa, ſive ædes ſacras Romæ habuit (*k*); *Tempeſtas* (cui *agna* (*l*) immolabatur) unam in prima Urbis regione. Multis denique aliis rebus propria ſua numina præfecerant Romani: ſed nimis jam diu huic materiæ explicandæ inhæſimus; itaque properemus ad ejus finem.

DE.

(*t*) *Vid. Lucan.* VI. 612. *ſeq.* (*u*) *Plut. Quæſt. Rom. p. m.* 285.
(*x*) *Val. M.* I. 8. *ex.* 4. (*y*) *Plut. Coriol. p.* 231.
(*z*) *Ovid. Faſt.* VI. 773. (*a*) *Cic. de N. D.* III. 24.
(*b*) *Hiſt. Nat.* XI. 45. (*c*) *Vid. Catull. Epith.* 61. *in f.*
(*d*) *Ovid. Triſt.* V. *El.* 8. 9. (*e*) *Amm. Marcell.* XIV. 11.
(*f*) *Suid.* (*g*) *Cic. de N. D.* II. 23. (*h*) *Liv.* I. 27.
(*i*) *App. Al. Punic.* II. (*k*) *Val. M.* II. 5. *ex.* 6. *Cic. de N. D.* III. 25. (*l*) *Virg. Æn.* III. 119. & V. 772.

DE DIIS PEREGRINIS.

§. XXXV.

Primis quidem temporibus *ſacra peregrina* Romæ non ferebantur (*m*); ſed prolatis ſenſim Imperii finibus omnium fere gentium ſacra in Urbem recepta ſunt, maxime vero *Ægyptiorum*; unde mirandum non eſt, quod *in notitia Imperii* (*n*) legimus quadringentas & viginti ædes ſacras Romæ fuiſſe.

De Iſide.

Ægyptiorum numen præcipuum fuit Dea *Iſis*, quam Græci fabulantur fuiſſe *Io*, *Inachi Argivorum* Regis filiam, quæ in Ægyptum advecta, cum homines illic agriculturam & multa alia vitæ utilia docuiſſet, pro Dea fuerit culta (*o*): ſed, ut vere dixi, fabulantur: fuit enim antiquum & proprium Ægyptiorum numen; & Græci præterea potius ab Ægyptiis, quam hi ab illis agriculturam & alias artes accepiſſe cenſendi ſunt. Sed quicquid hujus ſit, certe ſacra ejus Romæ ſunt recepta, & tanta ibi ſuperſtitione culta eſt, quanta nullum aliud numen (*p*). Templum habuit in campo Martio, in quo & juxta quod plurima ſtupra committebantur (*q*); ut etiam in ipſis ejus ſacris multa nefarie fiebant (*r*): itaque tum A. U. 695. tum ſæpius Romæ Senatuſconſulto ſunt prohibita (*ſ*); ſed poſtea iterum reſtituta, ut præter alia ex Juvenalis loco paullo ſupra citato patet. Celebrabantur hæc ſacra a *ſacerdotibus Iſiacis*, qui erant capite raſo, & *lineis veſtibus* induti (*t*), quia ipſa *lini* uſum primum homines docuerat: unde etiam ipſa Dea *linigera* dicitur (*u*). Præcipue colebatur a mulieribus, quæ, cum *in ejus caſto eſſent*, hoc eſt, cum *ejus ſacra celebrarent*, concubitu & vino ſe abſtinere debebant (*x*), ut in ſacris Cereris; a multis enim cum

Ce-

(m) *Liv. IV.* 30. *XXV.* 1. *XXXIX.* 16. (n) *Vid. Theſ. Grev. T. VII.* 1784. (o) *Vid. Ovid. Metam. I.* 747.
(p) *Lucan. VIII.* 831. (q) *Ovid. Amor. II.* 2. *V.* 25. *Id. Arte Am. Iverſ.* 77. (r) *Juven. VI.* 489.
(ſ) *Tertull. Apolog.* 15. *Joſ. Ant. Jud. XVIII.* 4. *Dio XL. p.* 91. *& alibi.* (t) *Martial. XII.* 29.
(u) *Ovid. Amor. II.* 2. 25. *& alibi.*
(x) *Propert. II. El.* 33.

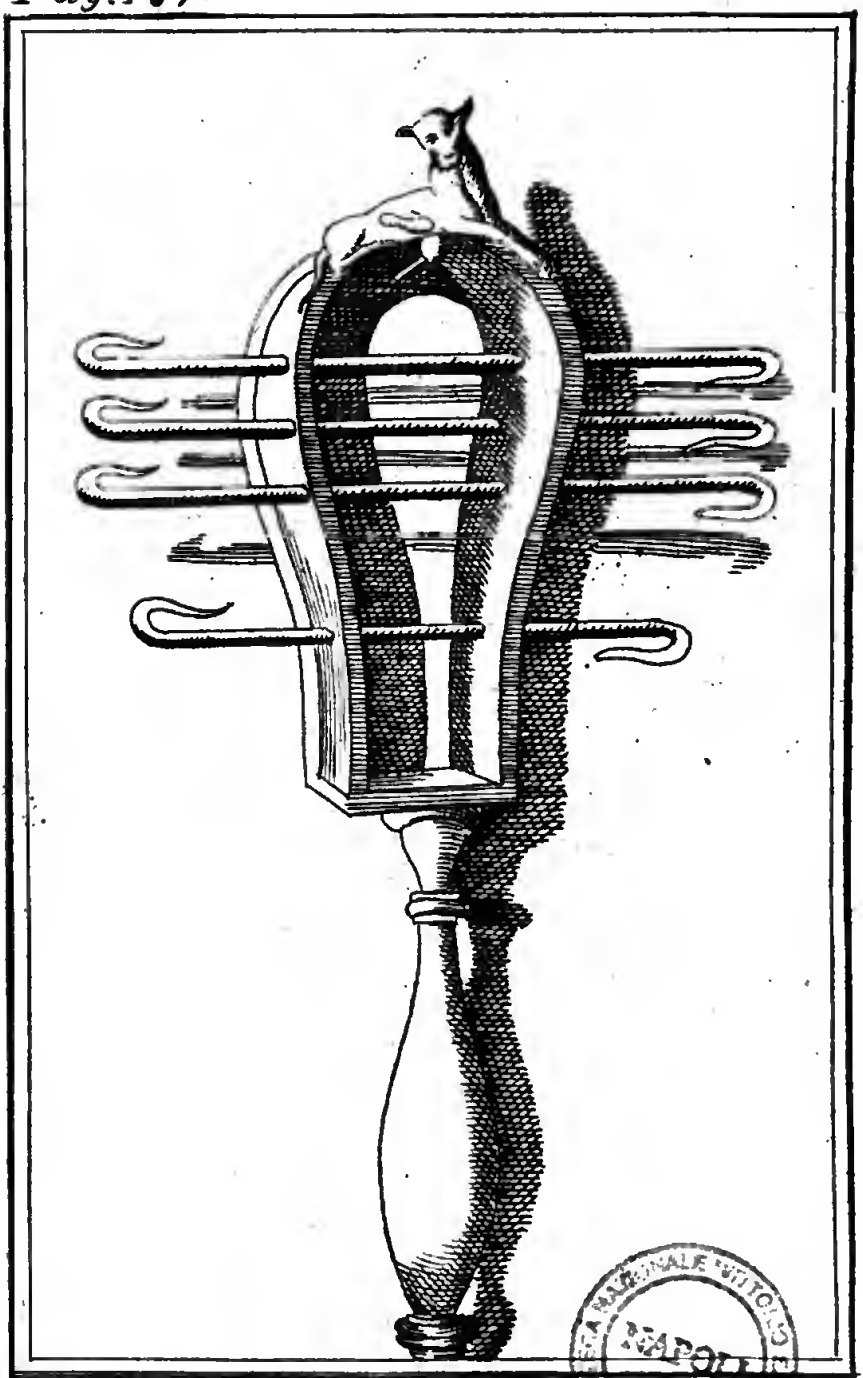

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE III NAPOLI

Cerere, ut diximus, ab aliis vero cum Deorum Matre confunditur (*y*). In iiſdem ſacris etiam adhibebatur *ſiſtrum* (*z*), quod erat crepitaculum acutum edens ſonum ad ſimilitudinem ſpicarum vento motarum. Ejus formam hic jungi curavimus.

De Oſiride.

Oſiris Iſidis frater & maritus quum varias & plurimas leges Ægyptiis dediſſet, & agriculturam ipſos docuiſſet, (*a*) a fratre *Typhone* interemptus dicitur (*b*). Animam ejus in bovem migraſſe ferunt, qui *Apis* eſt dictus, & ſummo ſtudio ab Ægyptiis colebatur: erat autem niger & certis maculis diſtinctus, ac poſt certum tempus a ſacerdotibus ſacro fonte mergebatur; quo tempore univerſa Ægyptus lugebat, donec alterum bovem priori ſimilem inveniſſent, qui tum magna cum lætitia Memphim perducebatur (*c*). Idem, ut plerique ferunt, *Serapis* eſt dictus, quem per ſomnia de valetudine ſua ægrotantes conſulebant (*d*). Quidam *Joſephum Patriarcham* in hoc Serapide cultum volunt, quia in ſtatuis modius frumentarius in ejus capite appareret; Joſephus enim, ut e ſacris literis ſcimus, frumenti copiam Ægyptiis præbuit: & hinc etiam fortaſſe fuit, quod (ut modo diximus) per ſomnia eum conſulerent, quia Joſephus, ut notum eſt, optimus ſomniorum conjector fuit.

De Anubi.

Iſidis comes & miniſter habitus fuit *Anubis* (*e*), qui ei in quærendo Oſiride bonam operam navaſſe dicitur. Hic cum Græcorum *Hermæ*, & Romanorum *Mercurio* fere convenit, & ob ſagacitatem *canina forma*, vel certe *canino capite pingitur*. De aliis Ægyptiorum Diis, *Harpocrate*, *Canopo* &c. hic dicere inſtituti noſtri ratio non patitur.

CA-

(*y*) *Juven. VI.* 530.
(*z*) *Id. XIII.* 93. (Perſ. Sat. v. f.)
(*a*) *Tibull. I. VII.* 29.
(*b*) *Ovid. Amor. II. El. XIII.* 14. (*De Iſide* a Suevis culta, ut teſtatur Tacitus, ſub forma liburnæ, agunt *Memor. Ac. Inſ. Pur.* T. VII. p. 96. & 129. ſeqq. It. de *Typhone*. . T. IV. p 162.) (*c*) *Juven. VIII.* 29.
(*d*) *Vid. Suet. Veſp.* 7. (*e*) *Virg. Æn. VIII.* 678.

CAPUT II.

De Miniſtris Sacrorum.

§. I. *De Miniſtris ſacrorum in genere.*

Miniſtri Sacrorum apud Romanos prudentiſſimo conſilio diverſi a reliquis civibus ordinis non fuerunt; ſed iidem viri & ſacris & civilibus rebus tractandis adhibebantur, ne unquam turbæ religionis cauſſa moverentur (*a*): plerumque autem capiebantur Sacerdotes, etiam numinum inferioris ordinis (*b*), ex viris honoribus & eminenti dignitate maxime conſpicuis: ſed & adoleſcentibus nobilioribus ſtatim ac virilem togam ſumpſiſſent aliquando conferebantur (*c*): imo Septemviros Epulonum etiam prætextatos fieri potuiſſe indicat Livius XL. *c.* 42.

Ordinis cauſſa in duas claſſes eos dividemus: vel enim *omnium Deorum Sacerdotes* erant, aut potius *nulli certo numini addicti*; quales erant *Pontifices*, *Augures*, *Quindecimviri ſacris faciundis*, *Aruſpices*, *Fratres Arvales*, *Curiones*, *Septemviri Epulones*, *Feciales*, *Sodales Titienſes*, & *Rex ſacrorum*, ſive *Rex ſacrificulus*. Vel *uni alicui Numini* ſacra faciebant; in quo genere ſunt *Flamines*, *Salii*, *Luperci*, *Potitii*, & *Pinarii*, *Galli matris Deorum*, *Virgines Veſtales*; de quibus omnibus ſingulatim dicendum eſt.

§. II. *De Pontificibus.*

Pontifices dicti ſunt vel a *poſſe* & *facere* (*d*), quod eorum in ſacris *faciundis* maxima eſſet poteſtas & auctoritas (*e*); vel potius a *ponte ſublicio*; cujus reficiendi cura ipſis incumbebat (*f*); quia per eum plurima ſacra deducebantur. Inſtituti (*g*) Pontifices primum ſunt a Numa Rege quatuor, iique patricii; quibus ut etiam quatuor e plebe adjicerentur A. U. 454. factionibus tribuniciis

(a) *Cic. pro Domo ſua ipſo initio.*
(b) *Vid. exempl. ap. Cic. de Cl. Orat.* 14.
(c) *Suet. Jul.* 1. (De gradu & honore Sacerdotii dignus qui videatur Falſterius in Amœnit. Philol. T. I. p. 187. & T. II. p. 111. de inſignibus Ordinis Sacri).
(d) *Plut. Numa p. m.* 65.
(e) *Vid. Lucan.* I. 505. (f) *Varro de L. L.* IV. 15. *Dion. Hal.* II. 73. (g) *Idem.* III. 45.

niciis pervictum est (*b*). Sulla rursus septem alios Pontifices adjecit; sed ex his quindecim octo illi priores, & qui deinde in eorum locum cooptati sunt, *Majores* dicebantur, reliqui vero *Minores* (*i*). *Cooptabantur* a collegio suo usque ad legem Domitiam (*k*) latam A. U. 649. qua constitutum est, ut Comitiis tributis a septemdecim tribubus sorte lectis Pontifices crearentur (*l*); quam legem abrogavit Sulla, restituit A. U. 690. T. *Labienus*, auctore Julio Cæsare (*m*). Sub Principibus vero eorum arbitrio creati sunt.

Munus Pontificum erat de omnibus caussis ad sacra pertinentibus inter omnes personas judicare (*n*), leges de rebus sacris condere, omnes alios sacerdotes, eorumque ministros in officio continere (*o*), iis delinquentibus mulctam indicere, de cultu Deorum denique & religionibus respondere (*p*). Licet autem magna eorum esset auctoritas, tamen etiam ipsi censoriæ notæ erant obnoxii, & a Tribunis plebis ad officium cogi poterant (*q*), quod tamen rarissime accidit; ita ut eos neque populo, neque Senatui rationem reddidisse tradat Dionys. Halic. II. *c.* 73. Quod autem tres Pontifices statuissent, id satis sanctum habebatur (*r*).

De Pontifice Maximo.

Pontificum collegio præerat *Pontifex Maximus* a Numa institutus (*s*), qui semper Comitiis tributis ex ipso collegio est creatus: & initio quidem ex solis patriciis; at circa A. U. 500. *Ti. Coruncanius* primus de plebe Pontifex Maximus creatus est. Post mortem Lepidi, qui unus de Triumviris fuerat, sacerdotium hoc suscepit Augustus; & post eum deinceps omnes Imperatores, etiam Christiani, ad Gratianum usque (*t*): (quem hoc nomine etiam honoratum fuisse ex inscriptionibus patet, nisi dicamus eas ipso inscio positas fuisse) & hoc, quia Pontificatus dignitas majorem venerationem, quam

(*h*) *Liv.* X. 6. (*i*) *Inscript. ap. Grut. p.* CCCLX. 4. CCCCXI. 1. CCCCXXXIII. 4. (*k*) *Suet. Ner.* 2.
(*l*) *Cic. Agrar.* II. 7. (*m*) *Dio* 37. *p.* 27. *ed. A.* 154°.
(*n*) *Cic. de Har. resp. c.* 7. *leg.* 2. §. 6. *ff. de Or. Jur.*
(*o*) *Liv.* XXVII. 8. (*p*) *Exemp. ap. Liv.* V. 25. & VI. 1. (*q*) *Cic. pro domo sua* 45. (*r*) *Cic. de Har. resp.* 6.
(*s*) *Liv.* I. 20. (*t*) *Vid. omn. Bosius de Pont. Max. Imp. R.* 1. 4. *Spanh. de P. & U. N. Diss.* XII. *p.* 412. *Zosim.* IV. *p.* 245. *ed. Oxon.*

quæ privato conveniret, illi, qui ea præditus erat, tribuere videbatur: nam a Græcis etiam hoc Sacerdotium ἱερωσύνη μεγίστη dicitur (*u*). Hic itaque summam in rebus sacris potestatem obtinebat; religiones interpretabatur, & pro collegio Pontificum respondebat; ne quid religio detrimenti pateretur, providebat; Vestales capiebat & judicabat, earumque sacris peculiariter præerat (*x*), in actis solemnibus *verba præibat*; (quanquam id aliquando a scriba tantum factum fuisse legamus (*y*)) Comitiis aliorum sacerdotum intererat, eosque inaugurabat; arrogationibus etiam aderat, & de matrimonialibus quibusdam caussis cognoscebat; anni, annaliumque curam gerebat (*z*); in omnes personas sacras jurisdictionem quamdam exercebat; denique de cæremoniis quibusdam dispensabat: an vero comitia habere potuerit, disputatur, ut jam antea innuimus. Licet vero Pontifex Maximus tanta potestate polleret, in plurimis tamen rebus nihil sine Pontificum collegio poterat, atque ab eo ad collegium provocatio erat (*a*); & inde ad populum. *Insigni* utebatur toga prætexta, & apice in capite, qui etiam *Tutulus* dicitur; an vero sellam curulem habuerit, incertius est. Duravit hoc sacerdotium Romæ, ut pleraque alia, ad tempora Theodosii Magni.

§. III. *De Auguribus.*

Augures (Græcis οἰωνοθόλοι vel οἰωνίσται) dicti sunt ab *augurio*; hoc vero quasi *avigerium* (*b*) dicitur, cujus appellationis ratio ex sequentibus perspici poterit. Eos primum instituit Romulus (*c*), ut tres pro numero tribuum essent, quibus postea (nec satis certum est a quo, forte a Servio Tullio) quartus est additus; iique omnes erant patricii A. U. 454. quinque Augures plebeji adjecti sunt (*d*); & demum a Sulla quindecim sunt creati, quorum qui primus erat, *Magister collegii* dicebatur (*e*). Proprium Auguribus fuit, quod sacerdotium

(u) *Plut. Pub. Max. p. m.* 189. *Vid. & Dion. Hal.* III. 35.
(x) *Ovid. Fast.* III. 423. *Plut. Numa p. m.* 66.
(y) *Val. Max.* IV. *ex.* 10. (z) *Vid. imm. Cic. de Orat.* II. 12. 13. (a) *Liv.* XXXI. 9. (b) *Serv. ad Virg. Æn.* V. 523. (c) *Dion. Halic.* II. 64. (d) *Liv.* X. 9.
(e) *Vid. J. C. Buleng. de aug. & auſp.* II. 11.

tium illis vivis eripi non potuerit (*f*); quia ſcilicet artis & ſcientiæ potius, quam honoris hæc appellatio erat (*g*); vel potius hoc fiebat, ne ullo modo hæc ſacra evulgarentur, quæ revera prudentioribus ludibrio erant. Hinc etiam non a populo creati, ſed a collegio cooptati ſunt (*h*). Auguribus præterea proprie *ſpectio* tantum; *ſpectio* vero & *nunciatio* magiſtratibus, qui omne jus auſpiciorum habebant, competebat (*i*). Valde tamen honorati erant augures, ita ut trabea de purpura & cocco uterentur (*k*): unde *dibaphum*, ſive *purpuram bis tinctam pro ipſo auguratu* ponit Cicero (*l*).

Munus igitur Augurum erat ex volatu, cantu, & tripudio avium futura *prædicere*; quod modo ſequenti fiebat, vel, ut verius dicam, fieri credebatur. Sedens Augur *toga augurali*, ſive *trabea* amictus orientem verſus proſpiciens *lituo*, hoc eſt, *baculo incurvo certam cæli partem deſignabat*, quæ pars dicebatur *templum* (*m*), & hoc etiam *tabernaculum capere* dicebatur (*n*). Tum diligentiſſime obſervabat quæ aves, quo geſtu (*o*), cantuve, & qua parte hujus templi ſe oſtenderent; ſigna autem læva felicia (*p*), dextra vero infelicia habebantur: unde locum Horatii *Od.* III. XXVII. 15. recte corrigere videtur *Lambinus*. Virgilius vero *Bucol.* 1. *verſ.* 18. læva infauſta dicit, ut contra *Suetonius in Claud. c. 7. & Vitell. c. 9.* dextra fauſta vocat: ſed forte in avibus aliter obtinuit, aliter in fulmine. Verum nihil mirum eſt, veterum in nugis ſuperſtitioſis fluctuaſſe animos. Aves, quæ cantu auſpicia faciebant *Oſcines* (*q*), quæ volatu *Præpetes*

(f) *Vid. Liv.* I. 18. *Plin. Epiſt.* IV. 8.
(g) *Plut. Quæſt. Rom. p.* m. 287. *S. quæſt.* 97.
(h) *Vid. Abram. ad Cic. Philipp.* II. 2.
(i) *Feſt. V. Spectio, & ibi Scalig.*
(k) *Serv. ad Æn.* VII. 612. *ex Suet.*
(l) *Ad Fam.* II. 16. *& Att.* II. 9.
(m) *Vid. Lucret.* II. 1043. *Varro de L. L.* VI. 1.
(n) *Liv.* I. 18. *&* IV. 7. (*Templum determinare & tabernaculum capere* hic male confunduntur. Quid illud ſit, docet Livius I. 18. At de hoc vid. Roſin. VI. 14. p. m. 485. & Briſſon. de Form. p. 120.) (o) *Plaut. Aſin.* II. 1. 12. *Id. Epid.* II. II. 32. *licet aliter Id. Aulul.* IV. III. 1.
(p) *Lucan.* I. 601. *Vid. rationem ap. Dion. Halic.* II. 5.
(q) *Varro de L. L.* V. 7. *Cic. de Div.* I. 53.

[vel *alites* [*]] dicebantur [*r*]. Si fausta essent auspicia, *addicere* [*s*] & *admittere*; sin minus, *refragari* aves dicebantur: nec satis erat unum auspicium vidisse, nisi id altero confirmaretur. Praeterea etiam Augures *de cælo servabant*, hoc est, *ex tonitru* [*t*] *& fulmine* [*u*] *futura prædicebant*. Locus, qui fulmine tactus esset, *bidental* [*x*] dicebatur, quia *bidente*, sive *ove*, sacra faciebant [*y*]; & deinde religiosus erat; ibique reliquiæ & vestigia fulminis collecta, & terræ condita fuerunt [*z*]. *Tertium* augurii genus capiebant ex *pullis*, quibus pultem, vel offam objiciebant: quod si avide vescerentur pulli, & præsertim si aliquid ex offa decidens *terram paviret* [*a*], sive *pulsaret*, optimum erat augurium, & *tripudium solistimum* [quod scilicet offa *solum* contingeret] nunciabatur [*b*]: sed si vesci nollent pulli [*c*], vel avolarent, triste omen erat. Hic autem obiter notandum est, Romanorum auspicia talia plerumque fuisse, ut secundum naturæ ordinem læta potius, quam tristia esse deberent: facile enim erat pullos fame eo redigere, ut lubentes vescerentur. Et jam tempore Ciceronis [*d*] auspicia sibi fingebant verius, quam observabant [*e*]: & ita sæpe magistratus impediebant Tribunos plebis, ne cum populo agere possent [*f*]. Qui pullos servabant, *Pullarii* dicebantur [*g*]; cavea autem ipsa dicebatur *auguraculum*. Præterea etiam ex quadrupedibus & aliis rebus forte accidentibus [*b*] omina captabant, eaque explicabant, [ac tum proprie *commentari* [*i*] dicebantur] & quomodo *procurari* [*k*] [& hoc proprium ei rei verbum est [*l*]] deberent, indicabant: & si fastum esset augurium, *impetritum* & *inaugura-*

(*) (V. Cic. I. Divin. 33. & nostra Synon.)

(r) *Fest. V. Præpetes.* (s) *Liv.* XXVII. 16. *Plaut. I. d.* m. 33. *Liv.* IV. 18. (t) *Virg. Æn.* IX. 630. (u) *Lucan.* I. 533. (x) *Pers. Sat.* II. 27. (y) *Cornel. Fronto veter. Gramm.* (z) *Juv.* VI. 587. *& ibi Schol.* (a) *Fest. V. Pull.* (b) *Liv.* X. 40. *Cic. de Divin.* II. 8. & 34. (c) *Id. de N. D.* II. 3. (d) *Ipse ad Fam.* I. 2. *Liv.* XXI. 63. *Vid. omn. Gruch. de Comit. Rom.* I. 4. (e) *Cic. de Divin.* II. 33... 36. (f) *P. Manut. ad Cic. ad Fam.* VIII. 11. (Adde Cic. II. Div. 18. & 33. m.) (g) *Cic. de Divin.* II. 34. (h) *Juven.* XIII. 63. *seq.* (Hor. III. Od. 27. Liv. XXI. ult. & XXII. 1.)

(i) *Cic. de amic.* 2. (k) *Id. de Divin.* I. 2.

(l) *Gell.* IV. 6.

guratum eſſe dicebant (*m*). (De Augurii prima origine agunt Memor. Ac. Lit. Par. T. II. p. 371.)

§. IV. *De Aruſpicibus.*

Aruſpices (Græcis ἱεροσκόποι (*n*) & θυοσκόποι) a victimis in *ara inſpiciendis* dicti ſunt; vel etiam ab *haruga*, quæ vox olim *hoſtiam* ſignificavit (*o*). Hi quoque a Romulo primum inſtituti ſunt numero ternario; ſed eorum collegium æque ac aliorum ſacerdotum proceſſu temporis auctum fuiſſe certum eſt; verum non ita honorati fuerunt ac Augures: imo ipſos in Senatum legere aliquando non licuit (*p*). Sed videtur diſtinguendum; ut quidam fuerint honoratiores, & in collegium conſcripti; alii vero parva mercede operam ſuam quibuſvis locaverint (*q*): ita ut ex prioribus *Spurina* fuerit; de quo *Suet. Julio c.* 81. Aruſpicum *munus* erat ex victima ante mactationem (*r*), & poſt eam ex extis (*s*), flamma, fumo, aliiſque rebus occaſione ſacrificii forte accidentibus futura prædicere; ac deinde ea portenta explicare (*t*), & procurare. Hæc ſcientia, (ſi ita dicenda eſt ars nugatoria) cujus primus auctor *Tages* quidam fuit, ab Etruſcis (*u*) ad Romanos pervenit.

§. V. *De Quindecimviris ſacris faciundis.*

Quindecimviri ſacris faciundis hac occaſione inſtituti ſunt. Tarquinius Romanorum Rex, ſive ille Priſcus, ſive Superbus, ut vult Dionyſius Halicarnaſſenſis, fuerit, miro quodam modo, quem narrat idem *Antiquit. Roman. l.* IV. *c.* 62. tres *libros Sibyllinos* nactus, eorum cuſtodiam duobus viris illuſtribus permiſit; quorum loco A. U. 387. *Decemviri* ſacris faciundis facti ſunt (*x*); ſimulque lege cautum eſt, ut pars eorum ex plebe crearetur. Sulla etiam hoc ſacerdotium ad numerum *quindenarium* auxit, qui eodem modo ac Pontifices ſunt creati (*y*): & qui iis præerat, *Ma-*

(*m*) *Plaut. Aſin.* II. 1. 11. (*n*) *Dion. Halic.* II. 22.
(*o*) *Donat. ad Ter. Phorm.* IV. IV. 28. *Jac. Perizon. ad Æl. V. H. L.* II. 31. (*p*) *Cic. ad Famil.* VI. 19.
(*q*) *Plaut. Pœn.* II. V. 10. 17. (*r*) *Seneca Œdipo* V. 301. *ſeq.* (*s*) *Virg. Georg.* IV. *v.* 486. (*t*) *Juven.* II. 121.
(*u*) *Vid. Lucan.* I. 584. & 637. (*x*) *Liv.* VI. 37. & 42.
(*y*) *Vid.* §. 2. *hujus cap.*

giſter collegii dicebatur (z). *Munus* Quindecimvirorum fuit cuſtodire libros Sibyllinos; difficili Reipublicæ tempore, vel cum inſigne aliquod portentum nunciatum eſſet, ex Senatus-conſulto eos *adire*, ſive *conſulere* (a), &, quæ legiſſent, ad Senatum referre: tum cæremonias, ſacrificia, aliaque, quæ libri præſcribebant, procurare (b), & in ſpecie quidem ludos ſæculares (c). Hi Quindecimviri a militia & aliis muneribus urbanis erant immunes (d), ſecus ac alii ſacerdotes; ut ſcilicet ſolis libris interpretandis vacare poſſent. Sed hi libri, quibus fata Imperii Romani contineri credebantur, A. U. 670. cum ipſo Capitolio (ubi publicitus adſervabantur, ut quidam ajunt; nam quidam, & recte credo, putant antiquiores illos libros nunquam exſtitiſſe; ideoque nemini, niſi ſacerdotibus, licebat eos inſpicere, qui ſacramento erant adacti, ne quid de iis vulgarent) cum ipſo, inquam, Capitolio hi libri cremati ſunt (e); verum paullo poſt legati undique ſunt miſſi, qui omnia ubicunque terrarum oracula Sibyllina conquirerent; ex quibus Quindecimviri rurſus alios libros confecerunt, qui ab Auguſto ſub baſi Apollinis *Palatini* ſunt conditi (f); & erant Quindecimviri proprie Apollinis Sacerdotes; unde *cortinam* domi ſuæ habebant, ſive tripodem æneum Apollini ſacrum (g). Demum juſſu Theodoſii Magni Imperatoris A. C. 389. a *Stilicone* ſunt combuſti (h). Diſtinguendi autem ſunt hi libri Sibyllini ab iis, qui hodie ſuperſunt, & a *Chriſtianis* pia quadam, ut vulgo dicitur, fraude ſuppoſiti ſunt (i).

§. VI. De *Fratribus Arvalibus*.

Fratrum Arvalium origo hæc eſt: cum *Acca Larentia* (k) Romuli nutrix ex duodecim filiis, quibuſcum ſacra facere conſueverat, unum morte amiſiſſet, Romulus ſe illi in filii locum adoptandum dedit: ſeque & illos *Fratres Arvales* dixit, quia ſacra quædam publica faciebant, ut *arva* fruges

(z) *Plin. H. N.* XXVIII. 2. (a) *Liv.* III. 10. V. 13. VII. 28. *&c.* (b) *Liv. ibid.* (c) *Horat. carm. ſæc.* 5. & 70. (d) *Dion. Halic.* IV. 62. (e) *Ibid.* (f) *Suet. Aug.* 31. (g) *Suet. Aug.* 52. *Serv. ad Æn.* III. *v.* 332. (h) *Rutil. Numat.* II. 41. & 55. (i) *Vid. Rev. Jo. Alb. Fabric. Bibl. Græc.* I. 30. *ſeqq.* (k) *Gell.* VI. 7.

ges ferre poſſent (*l*); quæ ſacra dicebantur *Ambarvalia* (*m*). *Larentalia* etiam in hujus Larentiæ honorem menſe Aprili a flamine Martiali ſunt acta (*n*). Hujus ſacerdotii inſigne erat corona ſpicea, & albæ infulæ: nec niſi cum ipſa vita hic honos finiebatur (*o*), & captos etiam, exuleſque comitabatur.

§. VII. *De Curionibus.*

Curiones triginta ex Romuli inſtituto a ſuis quiſque *curiis* lecti ſunt, qui ſacra publica pro Curiis ſuis *curarent* (*p*), (fere ut hodie *Parochos* quos vocant, apud Pontificios alioſque; licet apud veteres *Parochi* ſint dicti, qui magiſtratibus iter facientibus per municipia, quæ ipſis neceſſaria eſſent, publicitus præberent (*q*)) unde a *curando Curiones* ſunt dicti (*r*), qui etiam *Magiſtri Curiæ Plauto* (*s*) dicti videntur; *ædes* vero, in quam Curiales conveniebant, *Curia* vocata eſt, & Græce ἑστιατορίον, quia ibi *epulabantur* (*t*): vel etiam πρυτανεῖον (*u*) ſacellum illud Græci dicunt, ipſos vero Curiones πρυτανεῖς. Eligebantur Curiones quiſque a ſuis curiis; ſed omnibus præerat, qui *Curio Maximus* (*x*) dicebatur, curiatis Comitiis a populo creatus, cujus auctoritate ceteri regebantur.

§. VIII. *De Septemviris Epulonum.*

Septemviri Epulonum hanc originem habuerunt (*y*). Cum Pontifices multitudine ſacrorum gravarentur, A. U. 557. primum *Tresviri Epulones* ſunt facti (*z*), qui *ludorum epulare ſacrificium* facerent; quibus poſtea a Sulla, ut videtur, quatuor adjecti ſunt. Curabant autem has epulas ſumma lautitia; unde *Saliares*, *Augurales*, *Pontificales epulæ* pro *lautiſſimis* ponuntur (*a*): eorumque munus luculenter deſcribit Cicero *de Haruſp. reſp.* c. 10. *Lentulus* enim ille, de quo ibi ſermo eſt, Septemvir

(*l*) *Varr. de L.L.* IV. 15. (*m*) *Vid. Virg. Georg.* I. 341. *Tibull.* II. 1. 15. *& ibi Broukh.* (*n*) *Plut. Romul. p.* 10. E. (*o*) *Plin. H. N.* XVIII. 2. (*p*) *Dion. Halic.* II. 64. (*q*) *Horat. Serm.* I. V. 46. (*r*) *Varro de L.L.* V. 6. (*s*) *Aulul.* I. 2. 29. (*t*) *Dion. Halic.* II. 21. (*u*) *Ibid. c.* 65. *ubi vid. not. in ed. Angl.* (*x*) *Feſt.* V. *Maximus.* (*y*) *Vid. Lucan.* I. 605. (*z*) *Liv.* XXXIII. 42. (*a*) *Cic. ad Att.* V. 9. *Hor. Od.* I. 37. 13. (Macrob. Saturn. II. 9.)

Epulo fuit. Hi quoque ad Pontifices referebant, ſi quid in ſacris omiſſum, commiſſum, aut pollutum eſſe diceretur. Illis etiam, quemadmodum Pontificibus, togæ prætextæ gerendæ jus fuit (*b*); quippe ſumma etiam Septemviratus dignitas habebatur (*c*). De eorum creatione, idem, quod de Pontificum creatione eſt dicendum.

§. IX. *De Fecialibus.*

Feciales (quos Græce εἰρηνοδίκας dixeris (*d*), vel εἰρηνοφύλακας (*e*), vel σπονδοφόρους (*f*)) dictos volunt a *faciendo*, quod *pacem & fœdera facerent* (*g*): vel forte etiam a *fatu*, ſive *fando* (*h*); oratorum enim vicem ſuſtinebant. Hi a Numa Rege inſtituti quidem ſunt, ſed formam juri feciali primus conſtituit *Ancus Marcius* Romanorum Rex quartus (*i*); *Valerius Maximus* vero, ſive quis alius, in *libello de nominibus*, *Sertorem* quendam *Regium* ejus juris auctorem facit. Collegium Fecialium erat Sacerdotum viginti, qui eodem modo ac Pontifices creabantur. Horum præcipuum *munus* (*k*) erat bello indicendo, & fœderi faciendo præeſſe, & proſpicere, ne Romani bellum, niſi legitimum, facerent (*l*). Itaque quum gens aliqua Romanos injuria affeciſſet, unus ex Fecialibus eo proficiſcebatur (*m*), ut vel res ablatas, vel ſontes profugos reposceret (*n*): quod ſi injuria confeſtim non ſarciretur, triginta dies illis ad conſultandum dabat; quibus elapſis pium bellum poterat iſti genti indici. Tum rurſus ad fines hoſtiles progreſſus Fecialis haſta ſanguinea in illos projecta bellum certa formula ipſis indicebat (*o*): poſtea aucto immenſum Imperio Romano, ut tamen plebi ſuperſtitioſæ ſa-

(b) *Liv.* XXXIII. 42. (c) *Vid. Dion.* III. *init. Grut. p.* CCXXXV. 10. & CCXXXVI. 9. (d) *Dion. Halic.* II. 72. (e) *Plut. Numa p. m.* 68. *A.* (f) *Dion. Hal.* I. 21.

(g) *Feſtus has V. qui tamen corruptus eſt: & pro* feriendo *ibi* faciendo *legendum eſſe videtur.* (h) *Isa. Voſſ. Etymol. & de vitiis Serm.* I. 13. (*Fetialis* cum *f.* ſcribendum eſſe, docet JENSIUS noſter in *Ferr. liter.* ubi & munia eorum fuſius perſequitur.) (i) *Liv.* I. 32. (k) *Cic. de Offic.* I. 11.

(l) *Varr. de L.L.* IV. 15. *Vid. omn. Var. de vita P.R.L.* III. *p.* 65. *ed. Derdr. & ap. Non. p.* 554. *ed. Plant.* 1565.

(m) *Vid. omn. Dion. Halic.* II. 72. (n) *Liv.* IV. 30. *Serv. ad Virg. Æn.* X. 14. (o) *Cincius ap. Gell.* XVI. 4. *Liv.* I. 32. *Dion. Halic.* II. 72.

ſatisfieret, ſimulatio quædam hujus juris in agro prope Urbem, qui *hoſtilis* dicebatur, eſt ſervata (*p*). Fœdera quoque fiebant per unum ex Fecialibus (*q*), qui dum eo munere fungeretur, *Pater patratus* dicebatur (*r*), quia jusjurandum pro toto populo *patrabat*, ſive *præſtabat*. Judicabant etiam Feciales de injuriis (*s*) ſociis illatis; curabant, ne legati violarentur (*t*); pacem non legitime factam reſcindebant, ejuſque ſponſores dedebant (*u*); & uno verbo omnia curabant, quæ ad fœdera ſpectabant.

§. X. *De Sodalibus Titiis.*

Sodales Titii (*x*), vel *Titienſes* (*y*) a *Tito Tatio* ſacris Sabinorum retinendis, vel a Romulo in honorem ipſius *Tatii* inſtituti ſunt; nam utrumque ab uno Tacito *Annal.* I. *c.* 54. *Hiſt.* II. *c.* 95. traditur: plura de his certo dicere nec poſſumus, nec operæ pretium videtur ultra inquirere: niſi quod forte munus eorum a munere Septemvirorum Epulonum non alienum admodum fuerit; cum iis & apud *Lucanum loc. cit.* & in *Inſcriptione apud Gruter. pag.* CCCXCVI. 1. jungantur: apud quem etiam pluribus locis memorantur.

§. XI. *De Rege Sacrorum.*

Rex Sacrorum (*z*) (Græcis ἱερεὺς βασιλεύς) ſive *Rex ſacrificulus* (*a*), creatus eſt exactis Regibus, ut ea ſacra perageret, quæ antea ab ipſis Regibus peragi ſolebant; unde quoque nomen ſuum nactus eſt: ſed ne tanto nomine inſoleſceret, Pontifici ſubjectus fuit, nec magiſtratum gerere, aut cum populo agere ei licuit (*b*); unde, poſtquam ſacra feciſſet, ſe quaſi fuga ex Comitio propipiebat (*c*). Creatus autem eſt Comitiis centuriatis ex patriciis (*d*). Uxor etiam ejus *Regina* eſt dicta, quæ & ipſa

(*p*) *Ovid. Faſt.* VI. 205. (*q*) *Liv.* XXX. 43. *omnino*.
(*r*) *Liv.* I. 24. (*s*) *Dion. Halic. l. d.* (*t*) *Val. Max.* VI. 6. 3. & 5. (*u*) *Liv.* IX. 10. (*x*) *Lucan.* I. 602.
(*y*) *Gruter.* CCCXCVI. 1. (*z*) *Liv.* II. 2.
(*a*) *Liv.* XXVI. 6. (*b*) *Dion. Halic.* V. 1. (*c*) *Plut. Quæſt. Rom. p.* m. 279. *ſive n.* 62. *Ovid. Faſt.* V. 729.
(*d*) *Cic. pro Domo* 14.

ſacra quædam faciebat (e). Domus quoque publica, in qua Rex ſacrorum habitabat, *Regia* eſt dicta (f).

SACERDOTES SINGULORUM DEORUM.

§. XII. *De Flaminibus, & præcipue de Flamine Diali.*

Flamines (σιφανοφόροι Græcis) ſacerdotes erant uni alicui numini addicti (g), ejuſque ſacra curantes. Appellantur ita a *filo*, quo caput cingebant, ac ſi *filamines* dicerentur (h); vel a *pileo*, quaſi *pilamines* juxta quoſdam (i); vel denique a *flameo* capitis tegumento, ut vult *Voſſius* poſt Dionyſium Halicarnaſſeum II. c. 64. Hoc etiam *Apex* dicebatur ab antiquo verbo *apere*, hoc eſt, *vincire* (k), & proprium Flaminum inſigne erat (l), ita tamen, ut etiam Pontifex Maximus eo uteretur, ſicuti ſupra diximus. Creati ſunt primum a Numa tres, *Dialis* nempe, qui Jovis erat ſacerdos, *Martialis* & *Quirinalis*: ſed his variis temporibus alii duodecim ſunt additi in honorem aliorum Deorum, qui *Flamines Minores*, quemadmodum priores illi *Majores* ſunt dicti: *Minores* quidem ex plebejis creari poterant, *Majores* (m) vero ex ſolis patriciis. Dicebantur vero proprie *prodi* Flamines cum crearentur (n). Quamquam autem Flamines non ſimul Pontifices eſſent, tamen in eorum collegio ſedebant (o), certe *Majores*. Creabantur a populo Comitiis tributis; nempe ita ut Pontifex Maximus tres ſimul nominaret, ex quibus unus legeretur (p), & a Pontifice Maximo inaugurabantur. Majoribus Flaminibus commune fuiſſe videtur, ut ab Urbe abeſſe ipſis non licuerit (q), ne ſcilicet ſacra deſererentur; neque etiam divortium facere (r). Quanquam autem *Flaminium* eſſet perpetuum, tamen certis de cauſſis poterat eripi, veluti ſi quis

ſa-

(e) *Macrob. Saturn.* I. 15. (f) *Feſt. V. Regia.*
(g) *Cic. de L.L.* II. 8. (h) *Varro de L.L.* IV. 15. *Plut. Q. R.* 39. *S. p. m.* 274. (i) *Plut. Numa p. m.* 64.
(k) *Feſt. Voc. Apex. Vid. Lucret.* VI. V. 1065. *Virg. Georg.* III. 168. *Æn.* IV. 482. & *hic Serv.* (l) *Lucan.* I. 604.
(m) *Cic. pro domo* 14. (n) *Id. pro Milone* 10. & 17.
(o) *V. cund. de Haruſp. reſp.* 6. (p) *Tacit. Ann.* IV. 16.
(q) *V. Liv. Epit.* XIX. & XXXVII. 51. *Val. Max.* I. 1. *ex.* 2. (r) *Gell.* X. 15.

ſacra non rite curaſſet: (vid. Livium XXVI. c. 23.) *Sulpicio* inter ſacrificandum apex a capite prolapſus ſacerdotium abſtulit (*s*). Omnium porro Flaminum longe digniſſimus fuit FLAMEN DIALIS, qui etiam lictore, ſella curuli, & veſte prætexta utebatur (*t*): & ex jure ſacerdotii ſui Senatum ingredi poterat (*u*). Hic plurimis cæremoniis obſtrictus fuit (*x*), quarum potiſſimas duntaxat recenſebimus: nempe religio ei erat equo vehi; *claſſem procinctam*, id eſt, *exercitum armatum* extra pomœrium videre; quin nec noctem unam extra Urbem manere ei fas erat (*y*), nec poterat jurare (*z*); (vel certe non cogebatur (*a*)) nec annulo uti, niſi pervio, caſſoque: ignem a *flaminia*, ſive *Flaminis domo* efferre niſi ſacrum, jus non erat; vinctum ædes ejus ingreſſum ſolvi neceſſe erat, & vincula per impluvium in tegulas ſubduci, atque inde foras in viam demitti; reum, ſi ad pedes ejus ſupplex accidiſſet, verberari eo die piaculum erat; nodum nulla parte corporis habere poterat; capillum ejus, niſi qui liber homo erat, nemo detondere poterat; capram, carnem incoctam, hederam, fabam nec tangebat, nec nominabat (*b*), propagines e vitibus altius prætentas non ſuccidebat; vel potius, *non ſuccedebat*, hoc eſt, vetitum ei erat tranſire per viam, ubi vites in ſublimi eſſent prætentæ (*c*); pedes lecti ejus tenui luto circumlitos eſſe oportebat, nec ab eo trinoctium continuum decubabat, nec alteri in eo cubare licebat; unguium ejus & capilli ſegmina ſubter arborem felicem terra obruebantur; quotidie feſtatus erat (***), quapropter Pontificibus, cum judicium de aliquo exercerent, adeſſe non poterat (*d*); ſine *apice* ſub divo eſſe non licebat, (unde *apicatus* dicitur Ovidio *Faſtor.* IV. *verſ.* 347.) ſub

(*s*) *Val. Max.* I. 1. 4. (*t*) *Liv.* I. 20. & XXVII. 8. 7.
(*u*) *Ibid.* (*x*) *Gell.* X. 15. *ex Fabio Pictore, Maſſurio Sabino, aliiſque. Plut. Q. R.* 39. 41. *ſive p.* 274. *ſeqq.*
(*y*) *Liv.* V. 52. *Tac. Ann.* III. 71. (*z*) *Plut. Quæſt. Rom.* 45. *Liv.* XXXI. *t. ult.* (*a*) *Edictum perpetuum apud Gell.* X. 15. (*b*) *Plin. H. N.* XVIII. 12. *Feſt. V. Fabam.*
(*c*) *Lipſ. Elect.* I. 21. *Boxhorn. ad Plut. Q. R.* 109. & *omnino hoc firmatur ex Probi, ſeq.*
(*) (Occurrit hæc vox inter variat lectiones ap. Gell. X. 15. ſed malunt Viri Docti aliam ſubſtituere. Nos id nunc non agimus.) (*d*) *Vid. Gother. de veter. jure Pontif.* I. 12.

tecto licebat; apicatum tamen mori nefas erat (*e*); farinam fermento imbutam attingere ei fas non erat; tunicam interiorem, niſi in locis tectis non exuebat, ne ſub cælo tanquam ſub oculis Jovis, nudus eſſet; in convivio, niſi Rex Sacrificulus, haud quiſquam alius ſupra eum accumbebat (*f*); uxorem cum amitteret, *flaminio* decedebat; ejus matrimonium, niſi morte, dirimi non poterat; locum, in quo buſtum eſſet, nunquam ingrediebatur; mortuum non attingebat; funus tamen exequi poterat; unus omnium galero albo utebatur; ungi ſub dio ei fas non erat; antiquitus nec magiſtratum capere, nec petere poterat; quod procedentibus temporibus obſervatum non fuit (*g*); opus facientem videre religioſum ei erat, itaque, cum per Urbem incederet, eum præcedebat *præcia*, ſive *præclamitator*, qui homines monebat, ut ab opere faciendo, dum tranſiret Flamen, deſiſterent: quædam autem ex his cæremoniis iis poſtea ſunt remiſſa. Eaſdem fere cæremonias *Flaminica* (*h*), ſive *uxor Flaminis* obſervabat: ſed etiam alias, ut quod, quoties tonitru audiiſſet, feriata erat, donec placaſſet Deos (*i*). Sacerdotium hoc ab adoleſcentia Cæſaris intermiſſum Auguſtus extremo ſuo tempore reſtituit (*k*). Theodoſius Magnus Imperator cum pleriſque aliis gentilium ſacerdotiis abolevit.

Flamen Martialis Diali dignitate proximus erat, & e patriciis etiam ſemper eſt creatus: quem honore ſequebatur *Flamen Quirinalis* (*l*) in honorem Romuli inſtitutus, qui duo quoque collegio Pontificum, ut dictum eſt, aſſidebant. Reliquorum duodecim, qui *Flamines Minores* & *Plebeji* ſunt dicti, nomina recenſere nihil attinet, quorum omnium poſtremus fuit *Flamen Pomonalis* (*m*).

Imperatoribus inter Divos relatis poſtea etiam ſinguli Flamines tributi ſunt (*n*); nec tantum Fla-

(e) *Appian. Civ.* I. 193. (f) *Vid. tamen Macrob. Sat.* II. 2. (g) *Liv.* XXXIX. 45. (h) *Gell.* X. 15.
(i) *Macr. Sat.* I. 15. (Intactas noſtro cæremonias vide ap. Tac. Ann. IV. 16.) (k) *Suet. Aug.* 31.
(l) *Liv.* I. 20.
(m) *Feſt.* V. *Maximæ divinationis.*
(n) *Vide Onuphr. Panv. de civit. Rom.* 27.

Flamines, ſed etiam *Sacerdotum collegia* iis ſunt decreta, qui ſacerdotes *Sodales* ſunt dicti cum adjectione nominis ejus, in cujus honorem erant inſtituti; ut, exempli gratia, *Sodales Auguſtales* [o], *Hadrianales* [p], &c. ut jam capite præcedente §. 27. dixmus.

§. XIII. *De Saliis.*

Salii Martis Sacerdotes a Numa inſtituti ſunt [q] occaſione peſtilentiæ, qua Urbs laborabat. Tradunt enim ſcutum æneum cælo fuiſſe delapſum [r], & confeſtim morbum ceſſaſſe; ac tum Egeriam nympham prædixiſſe, urbem, in qua hoc ſcutum ſervaretur, potentiſſimam futuram. Itaque ne ſurriperetur, undecim [vel forte plura; nam de numero nihil dicens Dionyſius ὁπλα πολλα ea vocat, quod de duodecim vix dici poſſe videtur] alia ejuſdem formæ ſcuta fabricari curavit Numa per *Veturium Mamurrium* quemdam, cujus nomen idcirco *carminibus Saliaribus* eſt inſertum [s]: licet alii *veterem memoriam* a Saliis celebrari dixerint [t]. Tunc Numa duodecim juvenes patricios, patrimos & matrimos [u] legit, qui hæc *Ancilia* [ita enim a forma hæc ſcuta dicebantur, quod undique *anciſa* eſſent abſque omni angulo [x]] Kalendis Martiis ſaltantes, & carmina illa Saliaria, quæ etiam *aſſamenta* [y], ſive *axamenta* ſunt dicta, canentes in honorem Martis per Urbem ferrent; unde *Salii* a *ſaliendo*, ſive *ſaltando* ſunt dicti, & qui iis præerat, *Præſul* [z], & *Magiſter Saliorum* appellatus eſt: quamquam *Magiſter collegii* commune ſit nomen omnium προκριτων cujuſcumque collegii Sacerdotalis [a]. Alii vero hoc diſtinguunt, & *Præſulem* quidem vocant τὸν ἐν τοῖς ἱεροῖς προορχούμενον, Latine etiam *Proſaltorem*; *Magiſtrum* vero τὸν ἔξαρχον, penes quem inaugurandi & exaugurandi poteſtas. Præter hos etiam erat ἐξηγητὴς, ſive *Vates*, qui

(o) *Suet. Claud.* 6. (p) *Spartian. Hadrian.* 19.
(q) *Vid. Plut. Numa p. m.* 68.
(r) *Dion. Hal. II.* 71. *Ovid. Faſt. III.* 373.
(s) *Ovid. d. l.* 387. (t) *Plut. Numa p. m.* 69.
(u) *Cic. pro Domo* 14. (x) *Ovid. d. l.* 377. (y) *Feſt. V. Axamenta.* (z) *Lucil. ap. Feſt. V. Redamtruare.*
(a) *V. Caſaub. ad Capitol. Antonin.* 4.

qui carmen ſaliare canebat [*b*]. Dicebantur hi Salii etiam *Palatini*, quia ſacra in *Palatio* faciebant [*c*]; & ut diſtinguerentur a Saliis *Collinis*, qui a Tullo Hoſtilio inſtituti [*d*] in *colle* Quirinali Sacrarium habebant, & Quirinales etiam [*e*], atque *Agonales* ſunt dicti. Et in genere *Salii* & *Saliſubſuli* ſunt appellati omnes ludii & ſaltatores, qui ad cantum & tibiam in ſacris ludunt, ut in ſacris Herculis apud *Virgilium Æn.* VIII. verſ. 285. [*f*]. Saltabant induti tunica picta [*g*], hoc eſt, auro & purpura variegata, & toga prætexta, ſive trabea [*h*], æreis baltheis & gladiis accincti, dextra haſtam, vel ſimile quid; læva ancile ferentes, capite autem geſtantes *pileum*, ſive *galerum* [*i*], Græce κυρβασίαν dictum [*k*]: atque inter ſaltandum carmina illa obſoleta canebant [*l*], quæ jam Horatii ætate vix a quoquam intelligebantur [*m*]; tempore vero *Quinctiliani* ne ab ipſis quidem Sacerdotibus [*n*].

§. XIV. *De Lupercis.*

Luperci Panis Sacerdotes omnium antiquiſſimi fuerunt, quippe jam ab Evandro Arcade inſtituti [*o*]. Dicti ſunt *Luperci* a *lupo*, quia Pan Græcis Λυκαῖος ἀπὸ τῦ λύκυ cognominatur [*p*], quaſi *lupinum* dicas; imo etiam ipſe *Lupercus* dictus eſt, ſi fides *Juſtino* L. XLIII. *c.* 1. credo quia *lupos* a pecore arcere crederetur: & inde locus, ubi colebatur, *Lupercal*, & feſtum ejus *Lupercalia* eſt dictum; quod celebrabatur menſe Februario, eratque quaſi luſtratio quædam Urbis [*q*]. Eo feſto Luperci nudi per Urbem diſcurrebant [*r*], pudenda tantum cincti pellibus caprarum, quas paulo ante immolaverant. Scuticis etiam e caprino corio factis obvios cædebant, quod *catomidiare* dicebant [*s*], quaſi verberare κατ' ὤμων, in humeris [*t*], & præcipue quidem

(b) *Vid. Salmaſ. ad d. Capitol. l.* (c) *Dion. Halic. II.* 70.
(d) *Id. III.* 32. (e) *Serv. ad Æn. VIII.* 285.
(f) *Vid. Scal. ad Catull. XVII.* (g) *Liv. I.* 20.
(h) *Dion. Hal. II.* 70. (i) *Juven. VIII.* 207. (k) *Dion. Hal. l. d.* (l) *Vid. Gutherſerth. de Saliis* 21. *ſeq.* (m) *Ipſe Epiſt. II.* 1. 86. (n) *Ipſe Inſtit. I.* 6. (o) *V. Ovid. Faſt. II.* 279. *ſeq.* (p) *V. Serv. ad Virg. Æn. VIII.* 343.
(q) *Ovid. Faſt. II.* 31. (r) *Rationem vid. ibid.* 301.
(s) *Vet. Schol. ad Juven. II.* 142. *Salm. ad Spart. Hadr.* 18.
(t) *Salm. d. l. & probat Voſſ. Etym.*

dem mulieres, quas inde fœcundas reddi credebant (*u*): canem quoque eo tempore immolabant; quod animal ob pecoris cuſtodiam Pani gratum eſſe putabatur. Lupercorum tres fuerunt ſodalitates, *Fabiorum* nempe (*x*), & *Quintiorum*, qui ita a ducibus ſuis ſunt dicti; & *Juliorum* denique, qui in honorem Julii Cæſaris inſtituti ſunt (*y*). Serius reliquis hoc ſacerdotium deſiit, ſub Imperatore ſcilicet demum *Anaſtaſio*, qui obiit A. C. 518. (*z*).

§. XV. De *Potitiis* & *Pinariis*.

Potitii & Pinarii Herculis Sacerdotes fuerunt(*a*). ille enim apud Evandrum divertens ipſe ſacra ſua duas has gentes docuiſſe dicitur. Cum autem Pinarii ſerius ad ſacrificium veniſſent extis jam adeſis, vetitum ipſis eſt in poſterum extis ſolemnibus veſci; & ſecundus duntaxat honos in his ſacris illis tributus eſt (*b*). Deinde cum A. U. 441. impulſu *Appii* Cenſoris Potitii ſacra Herculis ſervis quibuſdam publicis peragenda tradidiſſent, inter annum vertentem omne Potitiorum nomen in duodecim familias diviſum (*hoſpitio Deorum immortalium ſanctam gentem* vocat Livius IX. c. 34.) interiiſſe dicitur (*c*); ipſe autem Appius irati facto Numinis luminibus captus fuiſſe fertur (*d*). Sacra porro illa penes ſervos hos publicos, & gentem Pinariam remanſerunt.

§. XVI. De *Gallis Matris Deum*.

Galli Sacerdotes Matris Deorum, ſive *Cybeles*, dicti a *Gallo* fluvio Phrygiæ (*e*), cujus aqua pota furorem inducere credebatur. Hi, ut prædictum eſt (*f*), genitalia ſibi, & teſta quidem Samia (*g*), præcidebant (*h*) in memoriam Atyos, qui cum perpetuam Deæ caſtitatem voviſſet, deinde nympham Sangaritidem amare occœpit; & propterea a Dea in furorem actus teſticulos ſibi exſecuit (*i*). Itaque etiam

(u) *Ovid. Faſt.* II. 425. (x) *Propert.* IV. I. *verſ.* 25. *Sex. Aur. Vict. de Or. GR.* (y) *Suet. Jul.* 76. (z) *V. Os. Pauv. de civit. Rom.* 12. *edit. Græv.* (a) *Virg. Æn.* VIII. 269.
(b) *Liv.* I. 7. (c) *Id.* IX. 29. (d) *Val. Max.* I. 1. *ex.* 1.
(e) *Ovid. Faſt.* IV. 361. *ſeqq.* (f) *Sect. hujus c.* 1. §. 16.
(g) *Plin. H. N.* XXXV. 12. *f.* (h) *Juvenn.* VI. 513.
(i) *Auguſtin. de C. D.* VII. 25.

etiam ipſi furore perciti brachia ſibi cruentabant (k): & vaticinari credebantur (l). Qui huic collegio præerat *Archigallus* dicebatur (m); ſed hi omnes in magna dignatione non erant (n): tum ob alias cauſſas, tum etiam, quod ſtipem colligere ſolerent (o).

§. XVII. *De Virginibus Veſtalibus.*

Virgines Veſtales (Græce Παρθένοι ἑστιάδες (p).) in honorem *Veſtæ* Romæ primum a Numa Rege creatæ ſunt quatuor (q), iiſque duæ ſunt additæ a Tarquinio Priſco (r), vel Servio Tullio Rege (s), cujus moribus id magis convenire videtur (t). *Capiebantur* (nam hoc proprium huic rei verbum eſt) initio ab ipſis Regibus, iiſque pulſis, a Pontifice Maximo; cujus arbitratu viginti virgines e populo eligebantur majores ſex, minores decem annis, quæ honeſto genere & decenti corpore eſſent: nam Pontifex M. peculiarem quamdam horum ſacrorum curam habuiſſe videtur: credo, quod directe magis, quam alia ſacra ad ſalutem Imperii ſpectare crederentur (u). Ex his porro in concione populi a Pontifice una eligebatur; vel etiam ultro a parentibus offerebatur: dicebatur autem illa, ut diximus, proprie a Pontifice *capi*, quia eam quaſi vi *captam* a poteſtate patris abducebat (x). Ita captæ per triginta annos ad miniſterium Deæ obligabantur: & primis quidem decem annis ſacra diſcebant, ſequenti decennio ea exercebant, tertio denique alias juniores ea docebant, & his triginta annis elapſis nubere poterant; quod tamen raro factum & ſemper infauſtum eſt habitum (y). Quæ ætate omnium maxima erat, *Virgo Maxima* dicebatur (z), quæ Tacito *Annal.* XI. c. 32. eſt *Veſtalium* vetuſtiſſima, quemadmodum Dioni L. LIV. ἡ πρεσβεύουσα: eaque reliquis ſumma cum dignitate præerat (a). *Munus* earum erat, primo, cuſto-

(k) *Tibull.* I. IV. 64. (l) *Lucan.* I. 565.
(m) *Vid. Juven* IV. 511. (n) *V. Ovid. Faſt.* IV. 244. & *ibi Heinſ.* (o) *Ovid. Faſt.* IV. 350. (p) *Dion. Hal.* II. 64.
(q) *Ibid.* 67. (r) *Dion. Hal.* III. 67. (s) *Plut. Numa p.* m. 66. D. (t) *De earum ſacris vid. Ovid. Faſt.* VI. 283. *ſeq.*
(u) *Vid. Cic. de Orat.* III. 3. *Ovid. Met.* XV. 777.
(x) *Gell* I. 12. *qui locus omn. videndus.*
(y) *Dion. Halic. l. c.* 67. *Plut. Numa l. l.*
(z) *Suet. Jul.* 83. (a) *Tacit. Annal.* II. 86.

ſtodire ignem perpetuum (*b*); quæque id exſtingui paſſa eſſet, flagris a Pontifice Maximo cædebatur (*c*): ſecundo, adſervare arcanum Imperii pignus, quod plerique Palladium putant fuiſſe (*d*): tertio, ſacra adſidue Deæ facere. Pro his laboribus honores ingentes illis tributi ſunt (*); ut jus teſtamentum condendi, licet minores eſſent; jus trium liberorum; lictorem habendi; reum forte obviam factum (*e*) ſupplicio liberandi; carpento vehendi (*f*); vittis & veſte prætexta utendi (*g*): præterea jurare non cogebantur (*h*): tum agri iis & ſtipendia ſplendida e publico præbita (*i*), ut & locus honeſtior in ſpectaculis (*k*), & in deprecando auctoritas maxima (*l*). Ob hanc tantam reverentiam etiam aliquando teſtamenta, præſertim Principum, apud eas deponebantur (*m*). Sed ſi quæ Virgo inceſtu ſe pollui paſſa eſſet (*n*), Pontificum judicio damnata in campo, cui inde nomen *ſcelerato* (*o*) fuit, viva defodiebatur; ſtuprator vero in foro ſub furca verberibus necabatur (*p*). Deſiit hoc Sacerdotium cum reliquis pleriſque extremis Theodoſii Magni temporibus (*q*).

DE MINISTRIS SACERDOTUM.

§. XVIII.

Camilli & *Camillæ* dicuntur pueri & puellæ ingenuæ ſacris miniſtrantes (*r*), qui ex Romuli inſtituto

---

(b) *Fl.* I. 1. (c) *Val. Max.* I. 1. *ex.* 6.
(d) *Ovid. Triſt.* III. *El.* 1. 29. (e) *Plut. Numa p.m.* 65.
(*) (V. omnino Tac. Ann. III. 36. & IV. 16, item Memor. Acad. Lit. Pariſ. T. V. p. 211. ſeqq.)
(f) *Vid. Lipſ. ad Tacit. Annal.* XII. 42. (g) *Ovid. Faſt.* III. 30. (h) *Edictum perpetuum ap. Gell.* X. 15.
(i) *Liv.* I. 20. *Vid. & Tac. Ann.* IV. 16. (k) *Suet. Aug.* 44.
(l) *Cic. pro Font.* 17. *Suet. Jul.* 1. *Tac. Hiſt.* III. 81.
(m) *Suet. Aug.* 101. *Tac. Ann.* I. 8. (n) *Plut. Numa p.* m. 67. *& in Quæſt. R.* 95. *Juven. IV.* 9. (o) *Ovid. Faſt.* VI. 459. *Dion. Hal.* VIII. 90. (p) *Suet. Domit.* 8. (Liv. XXII. 57.) (q) *Vid. Symmachi legationem ad Theodoſium, Valentinianum & Arcadium Impp. apud Oh. Panv. de Civ. Rom.* II. *p.* 383. *edit. Wech.*
(r) *Macrob. Saturn.* I. 8. III. 8. *Vid. Ampliſſ. Van der Muelen de diſ mundi diſſ.* I. *p.* 342.

ſtituto a Sacerdotibus, qui liberis carebant, ſibi jungebantur; nam, qui liberos habebant, eorum miniſterio uti debebant (*s*). Hi miniſtrabant, pueri quidem ad pubertatem uſque, puellæ vero donec nuberent.

Flaminii & *Flaminiæ* dicebantur (*t*) qui *Flamini* Diali, ejuſque uxori miniſtrabant, & patrimi ac matrimi eſſe debebant.

Quindecim viri etiam miniſtros habebant, qui ipſis a *commentariis* eſſe dicebantur (*u*).

Æditui, vel *Æditumi* (quæ enim ſcriptio melior ſit, dubitatur (*x*)) erant, qui ædes ſacras *tuebantur*, five *ſartas tectas ſervabant*: hoc enim vox *tueri* ſignificat (*y*); eaſque purgabant, &c. qui Græcis νεωκόροι ſunt dicti.

Tibicinum uſus plurimus erat in omnibus ſacris, ludis, & funeribus (*z*): hi Idibus Juniis perſonati per Urbem diſcurrebant; de cujus ritus origine vide Livium IX. *c.* 30. & Ovidium *Faſtorum* VI. *verſ.* 653.

Tubicines etiam ſacris adhibiti ſunt, qui bis ſingulis annis *tubas luſtrabant*; unde dies, quo id fiebat, *Tubiluſtria* eſt dictus (*a*).

Popæ & *Victimarii* hoſtias & *victimas* ligabant (*b*), eaſque laureati & ſeminudi ad aras adducebant; cultros, aquam, ceteraque ad ſacrificium neceſſaria expediebant; victimas feriebant, & jugulabant.

Fictores, qui de pane, vel cera ſimulatas hoſtias fingerent (*c*): nam ſimulata in ſacris pro veris habebantur (*d*); & ita *Fictor Pontificum* legitur apud Gruterum *p.* MLXXXI. 1.

Fuerunt quoque *Præciæ*, ſive *Præclamitatores* Flaminis Dialis (*e*); ejuſdem & Veſtalium *Lictores*; *Scribæ* Pontificum, & Quindecimvirorum; Adjutores Haruſpicum, ad quos *Pullarios* etiam referre poſſis; *Kalatores* (*f*), qui Sacerdotum præcones erant.

Præ-

(*f*) *Dion. Halic.* II. 22.
(*t*) *Feſt. in his Vocib.* (*u*) *Grut.* CCCVII. 1.
(*x*) *Vid. Gell.* XII. 10. (*y*) *Varro de L. L.* VI.
(*z*) *Ovid. Faſt.* VI. 659. (*a*) *Id. Faſt.* V. 725.
(*b*) *Propert.* IV. III. 62.
(*c*) *Vid. Græv. ad Cic. pro domo* 54.
(*d*) *Vid. Pollux On.* I. *Segm.* 30. *ſeq. Serv. Æn.* II. 116. IV. 512.
(*e*) *Feſt. his Vocib.*
(*f*) *Feſt.* V. *Calator. & ibi Scal. Serv. ad Georg.* I. 268.

Præficæ dicebantur mulieres in funeribus conductæ [*g*], ut ceteris plangendi modulos præirent, & laudes defuncti cantarent [*b*] [& plorarent.]

Deſignatores, qui conſtituendæ funebri pompæ præerant [*i*], & cuique ordinem ſuum adſignabant; lictorum etiam, ut videtur, miniſterio ad eam rem utentes.

Veſpæ ſive *Veſpillones*, qui pauperum cadavera *veſperi* efferebant [*k*]. Hi poſtremi vero inter ſacrorum miniſtros recenſentur, quia etiam manes ſua ſacra habebant; quorum hi potiſſimum erant miniſtri.

CAPUT III.

De Ritibus Sacrorum.

§. I. *De Locis Sacris.*

LOci, ubi ſacra peragebantur, fuerunt *Templa*, *Ædes Sacræ*, *Fana*, *Delubra*, *Sacella*, & *Luci*. *Templum* dicitur a *templando*, vel a *tuendo*; [quæ duo verba idem ſignificant quod *videre*, unde etiam hodie *intueri* pro *videre* dicimus] ſignificat enim *omne ſpatium*, *quod videmus* [*a*], *ut templa Neptuni* pro *mari* [*b*], *templa Acheruſia pro inferis* [*c*], *templa Parnaſia* pro ipſo *monte Parnaſſo* [*d*]: ſed ſtrictius, *ſpatium in cælo ab Auguribus definitum* [*e*]; & inde jam, *locum muro clauſum*, *Deo alicujus cultui deſtinatum*, *& ab Auguribus conſecratum*: unde *Templa Auguſta* vocantur [*f*]; & eo differunt ab aliis ædibus ſacris, quod illæ quidem divino cultui dicatæ ſunt; ſed non ab Auguribus conſecratæ. Ut autem antequam perſam hoc addam, vocis *Templi* derivatio verior videtur a Græco τέμενος, quæ opinio eſt *Menagii in amœnit. juris c.* 39.

Templa plerumque certis de cauſſis *vovebantur* (*g*), poſtea *definiebantur*; hoc eſt, *certi fines iis conſtitue-*

(g) *Nævius apud Feſt. hac V.* (h) *Lucil. ap. Non.* 1. *Plaut. Trucul.* II. VI. 14. (i) *Horat. Epiſt.* I. VII. 6. *Senec. de benef.* VI. 48. (k) *Martial.* I. 47. *Feſt.* V. *Veſpæ*. (a) *V. Giphan. Ind. Lucretian.* (b) *Plaut. Mil. Gl.* II. V. 3. *& Rud.* IV. II. 4. (c) *Lucret.* I. 121. *& alibi ſæpe*. (d) *Ovid. Metam.* V. 278. (e) *V. cap. præc.* §. 3. *Varr. de L. L.* VI. 2. (f) *Ovid. Faſt.* I. 609. (g) *Liv.* I. 33. 4

tuebantur (*b*), quod dicebatur *effari*, vel *terminare* (*i*) *templum* (*k*). Condita templa *dedicabantur* ab eo, qui ea voverat, Conſule ſcilicet, vel Imperatore: nec hoc injuſſu Senatus, aut majoris partis Tribunorum plebis fieri poterat (*l*). Pontifex autem ſolemnia dedicationis verba præibat (*m*), dum alter, qui dedicabat, poſtem templi teneret (*n*). Demum templa ab Auguribus conſecrabantur. Docet quidem *Grævius*, ὁ μακαρίτης, *ad orationem Ciceronis pro domo ſua* (*o*) conſecrationem præceſſiſſe dedicationem; ſed hoc intelligi debet de conſecratione, quæ a privato fiebat, & a *voto* vix diſtinguitur. Hæc autem *Augurum conſecratio* eſt ille actus, quem *Germani* & *Belgæ* vocant, *eene inwyding*; *Galli* & Angli *inauguration*. In templorum fundamentis aurum ſæpe & argentum rude vel ſignatum deponebatur. *Tacit. l. d.* Templum porro unum duobus numinibus conſecrare vix licitum erat (*p*), licet hoc perpetuum non fuerit; & qui ſimul in una æde colebantur *Contubernales* (*q*), Græcis Σύνναοι ſunt dicti (*r*), & Σύμβωμοι (*s*). Omnibus tamen Diis ea dedicare moris fuit, quale templum fuit Romæ Auguſtiſſimum *Pantheon* dictum, quod a *M. Agrippâ Auguſti* Imperatoris genero dedicatum, hodieque ſupereſt, *Mariæ Rotundæ* nomine inſignitum, & *omnibus* etiam *ſanctis*, ut vocantur, dicatum. Hinc, ſi in loco, ubi templum condere vellent, aliquod jam numen eſſet, id certis cæremoniis inde evocabatur; quod *exaugurare* dicebant (*t*).

Fana dicuntur in genere omnes ædes ſacræ (*), quia Pontifex, dum ea dedicat, certa verba *fatur* (*u*); vel a *Fauno*, qui ea primus condiderit (*x*); vel denique verius, ut vult Voſſius in *Etymologi-*

co, a

(*h*) *Ibid.* 19. (*i*) *Liv.* V. 50.
(*k*) *Varro de L. L.* V. 7.
(*l*) *Liv.* IX. 46. (*m*) *Vid. Tac. Hiſt.* IV. 53.
(*n*) *Cic. pro domo* 46. *ubi in ſeqq. etiam conſecrationis ritus deſcribit.* (*o*) *c.* 48. (*p*) *Liv.* XXVII. 25. *Plut. Marcell. p. m.* 314. (*q*) *Cic. ad Att.* XIII. 28.
(*r*) *Ib.* XII. 45.
(*s*) *Schol. Pind. ad Olymp. Od.* V. 10. (*t*) *Liv.* I. 55.
(*) (Quid *fanum* ſit, unde dicatur, & qui differat ab *æde*, docebit Liv. X. 37. ſ. Ceterum de differentiis vocum *Ædis*, *delubri*, *fani*, *lararii*, *ſacelli*, *templi*, v. Synon. noſtra.)
(*u*) *Varro de L. L.* V. 7. *Feſt. ea* V. (*x*) *Cotn. Fronto.*

co, a Græco νεὸς, quod per metathesin ναὸς fuerit; spiritu, ut sæpe fit, in F abeunte, *Fanum*.

Delubrum (*y*) dicitur *locus, in quo Dei unius, vel plurium simulacra sunt dedicata* (*z*): vel etiam fons, aut lacus ante templum, in quo ingressuri templum sordes *deluebant* (*a*). Sed in genere hæc vox pro quavis ædè sacra ponitur (**): & verior forte est Varronis sententia, *delubrum* dici *ubi Deus sit positus*, ut *candelabrum* illud, in quo figitur candela (*b*).

Sacellum est diminutivum a *sacro*: est enim proprie *locus sacer muro tantum septus absque tecto*; (Græcis (*c*) ἱερὸς περίβολος) sed etiam pro *quavis æde sacra*, præsertim *parva*, ponitur (*d*).

Luci erant *sylvæ Diis sacræ*, ita dictæ a *lucendo*; quia in iis plurima *lumina* in honorem Deorum accendebantur (*e*): quod apud pleroſque idolorum cultores obtinuisse, tum ex libris sactis (*f*), tum aliunde docemur. Hinc ἀγλαὸν ἄλσος dicitur Homero Iliad. β v. 506. *Splendidus lucus*.

§. II. De *Adoratione*.

Cultus jam *sacer* consistebat fere in *Adoratione Deorum*, & institutione *supplicationum*; maxime vero in *sacrificiis*: de quibus singulis ordine est dicendum.

Precantes stabant capite plerumque velato (*g*), ne qua *bostilis facies* ipsis occurreret, *Virg. Æn.* III. *verſ.* 407. *& ibi Serv.* (licet aliam rationem tradat S. *Aurelius Victor de Orig. gentis Rom. circa med.*) & mentem a precibus averteret; sacerdos autem de scripto (*h*) *verba præibat* (*i*), ne quid præpostere diceretur. Inter precandum aras tangebant (*k*), (quod etiam faciebant jurantes (*l*), unde *ara* pro *jurejurando* (*m*) ponitur) vel etiam genua Deorum

(*y*) V. *l. Regg. de Capitol. Rom.* 12. (*z*) V. *Ascon. ad Divin. Cic. in Verr.* I. (*a*) *Serv. ad Virg. Æn.* II. 225.
(**) *Juven.* XIII. 69. (*b*) *Macr. Sat.* III. 4.
(*c*) V. *not. ad Polluc.* IX. V. 40. *ed. noviſſ.* (*d*) *Liv.* X. 23.
(*e*) *Iſid. Etym.* XIV. 8. (*f*) *Deuter.* XVI. 21. *l. Reg.* XIV. 23. (*g*) *Plaut. Amph. V.* 1. 49. *Dion. Hal. excerpt.* p. 705. *ed. Oxon.* (Non pœnitebit ſuper τῶν ἐθνικῶν precibus ante alios omnes legisse Nobiliſſ. Ellys in Fortuitis sacris ad Matth. VI. 7. & Falsteri Amœnit. Philol. T. I. p. 71.)
(*h*) *Plin. H. N.* XXVIII. 2. (*i*) *Juv.* VI. 390.
(*k*) *Virg. Æn.* IV. 220. (*l*) *Juv.* XIII. 89.
(*m*) *Propert.* III. *El.* 19. 25.

rum

rum (*n*); quia genua misericordiæ quasi sedem esse putarunt veteres (*o*); in gyrum se (*p*) convertebant, & cum precati fuissent, considebant, ne περιεργός rem divinam facere viderentur (*q*). Tum etiam manum *ori* admovebant (*r*), unde ipsa *adoratio* est dicta: & ad orientem plerumque Solem versi precabantur (*s*). Debebant autem Dii vero & proprio suo nomine invocari, unde ne imprudentes laberentur, dicere solebant, *sive tu Deus, sive tu Dea es* (*t*). Vota sua in tabulis perscripta ad genua statuarum cera affigebant (*u*); & cum voti essent compotes facti, tabula (*x*) vel alia quadam re in templo suspensa (*y*) id testabantur (*). Statuæ, (ita loquor ex usu vulgari, licet sciam *statuas* proprie hominum, Deorum vero *simulacra* fuisse (*z*)) statuæ, inquam, rite consecratæ a Numine, cui dicatæ erant, insideri credebantur (*a*); unde ipsas statuas aliquando *Deos* vocabant (*b*), & templa a Diis *incoli* dicebant (*c*): licet Varro apud *Augustinum de C. D.* IV. *c.* 9. dicat Romanos plus quam 170. annis Deos sine simulacris coluisse. Eas statuas unguentis in devoti animi signum perfundebant (*d*); & stato tempore flumine vivo eas abluebant (*e*).

§. III. *De Supplicatione.*

Supplicatio (pro qua etiam *supplicia* dicit *Sallustius Catil. c.* 9. & *Festus in ea voce*) erat honor, qui belli ducibus præstabatur, cum a Senatu *Imperatores* appellarentur; & consistebat in eo, ut templa populo aperirentur ad gratias Diis pro victoria

---

(n) *Vid. Serv. ad Æneid.* III. 607.
(o) *Plin. H. N.* XI. 454. (p) *Ovid. Fast.* III. 18. *Plut. Marcello p. m.* 301. (q) *Id. Numa p. m.* 60. *seqq.*
(r) *Plin. H. N.* XXVIII. 2. *vid. omn. Min. Fel. p.* 6. *ed. Rigalt.* (vid. Kemp. de osculis, & Lipf. Elect. I. c. 6. P. R.)
(s) *Virg. Æn.* VII. 102. (t) *Cato de R. R.* 139. *Gell.* II. 28. (u) *Juven.* X. 55. (x) *Id.* XII. 27. (y) *Horat. Od.* I. 5.
(*) (Votum *Veris sacri* quid proprie sit, docet Liv. XXII. 10. & XXXIV. 44. & Fest. cum Paulo VV. *Mamertini & Ver sacr.* Μετάθεσις juventutem sacram notat ap. Justin. XXIV. 4. & Dionys. Hal. I. 16. & II. 1. Vide etiam Histor. Acad. Lit. Paris. T. I. p. 110.)
(z) *Vid. Abram. ad Cic. Philipp.* II. 43.
(a) *Arnob. adv. gens.* VI. *pag* 254 *ed. Paris.* 1605. *& ibi Herald.*
(b) *Liv.* XXVII. 16. XXIX. 18. *Genes.* XXXI. 30.
(c) *Silius Ital.* X. 433. (d) *Tibul. II. El.* II. 7.
(e) *Lucan. I.* 600.

ria relata agendas; quod initio Reipublicæ per unum (*f*), vel paucos, si plurimum; postea crescente ambitione per plures dies factum est (*g*). Talis itaque supplicatio cum decerneretur, lætitiæ fuit; at etiam tempore gravi (*h*) supplicationes habebantur: (quæ etiam *obsecrationes* (*i*), Græcis παρακλήσεις (*k*), sunt dictæ, & a Duumviris ad eam rem creatis curabantur) sed præcipue tunc instituebantur *Lectisternia*, quæ monitu & cura Quindecimvirorum sacris faciundis peragebantur; & erant quasi convivia quædam, quibus Deos excipiebant, & quæ a Septemviris Epulonum curabantur. His epulis Diis tanquam vere cœnaturis *lecti sternebantur*, qui dicebantur *Pulvinaria* (*l*), & rem ipsam *suscipere pulvinaria* dicebant (*m*); & inde *Pulvinaria* quandoque pro ipsis templis ponuntur (*n*). Deabus vero pro antiqua frugalitatis ratione ponebantur *sellæ* (*o*); & hinc *sellisternia*, sive *solisternia* earum epulæ vocantur apud Tacitum *Annal.* XV. *c.* 44. ut quidem ibi in libris antiquis legitur: unde explicandus etiam est *Catullus carm.* LXV. *v.* 47. Et vide omn. Cl. Græv. *ad Cic. de Har. resp. c.* 27.

§. IV. *Sacrificiorum Ritus, & primo de Personis quæ iis interveniebant.*

Sacrificiorum ritus vel spectabant *Personas sacrificantes*, vel *animalia immolanda*, vel *ipsum sacrificium*.

In *Personis sacrificantibus* primo requirebatur, ut *caste* Deos adirent (*p*), & a Venere abstinerent (*q*); sicut in legibus duodecim Tabularum dicitur: *ad Divos caste adeunto*.

Secundo, ut ante *lavarent* (*r*), & præcipue quidem manus (*s*); ad quem usum vasa quædam in promptu erant juxta Templa; quæ, si grandiora essent, *favissæ* (*t*); si minora, *futilia* (& *futa*) dicebantur.

(f) *Liv.* XXXVII. 47. (g) *Vid. Cic. Philipp.* XIV. 11. (& *Cæs. B. Gal.* IV. c. ult. fin. P. R.) (h) *Liv. VII.* 28. (& *XXII.* 10. *f.*) (i) *Liv.* IV. 21. XXXI. 9. (k) V. *Bud. comm. ling. Gr. n. m.* 155. (l) *Suet. Jul.* 76. (m) *Liv. V.* 12. (n) *Serv. ad Virg. Georg.* III. 533. *Liv.* XXVII. 4. XL. 19. (o) *Val. Max.* II. 1. *ex.* 2. (p) *Tibull.* II. *El.* I. 11. (q) *Ovid. Metam.* X. 434. (r) *Tibull. d. l.* 13. *seqq.* (s) *Plaut. Trucul.* II. V. 28. (t) *Fest. hac* V.

cebantur (u); licet *faviſſæ* vox etiam ſignificet cellas quaſdam ciſternis ſimiles, in quibus reponebantur, quæ in templis per vetuſtatem inutilia erant facta (x). Ipſa autem vaſa, quibus ad ſacrificandum utebantur, *pura* adornari debebant (y).

Tertio, ut *veſtes puras* haberent (z), & quidem candidas (a). Præterea etiam *coronas* capite geſtabant ex arbore (b), quæ Deo, cui ſacra faciebant, gratiſſima eſſe credebatur; quibus Sacerdotes etiam vittas (c) & infulas (d) addebant. Aliquando etiam, ut in *δικταίοις*, ſive *votivis* ſacris, paſſo capillo (e), ſoluta veſte, & nudis pedibus erant (f); quia eo habitu ſupplices uti ſolebant.

Quarto, ante ipſum ſacrificium *vota* & *preces* inſtituebantur.

§. V. De *Animalibus immolandis*.

Animalia immolanda Victimæ dicebantur, vel *Hoſtiæ*; inter quas hæc eſt differentia. Primo, quod *Hoſtia* a quovis immolaretur; *Victima* proprie tantum ab eo, qui hoſtem *vicerat* (g). Secundo, *Hoſtia* ante quam in hoſtes iretur; *Victima* poſt victoriam immolabatur (h). Tertio, *Victima* pleruſque major; *Hoſtia* minor erat (i). Sed ſæpiſſime hæ voces confunduntur (k). *Victima* a *vincendo*; *Hoſtia*, vel ab *hoſte victo* (l), vel ab *hoſtiendo*, hoc eſt, *feriendo* eſt dicta (m).

Hoſtiæ, quæ ante ſolemne ſacrificium immolabantur, dicebantur *Præcidaneæ* (n); (Græcis *προτέλειοι θυσίαι* (o)) *Succidaneæ* vero, quæ cædebantur, ſi prioribus hoſtiis *litatum* non eſſet (p); unde eleganter ſervus *Plautinus* (q) *tergum ſuum herili ſtultitiæ ſuctidaneum* vocat. *Litare* porro nihil aliud eſt (r), quam *Numine placato*

voti

(u) *Vid. Donat. ad Ter. Andr. III. 1.* (Item Varr. & omn. Serv. ad Æn. XI. 139. unde verbum *effario*. V. Donat. ad Phorm. V. 1. 18. & Schol. vet. ad Horat. de art. Poet. 211.)
(x) *Gell. II. 10. Feſt. en V.* (y) *Plaut. Amph. V. 2.*
(z) *Tibull. I. 8.* (a) *Ovid. Amor. II. XIII. 23.*
(b) *Stat. Theb. III. 466.* (c) *Ib. XII. 478.*
(d) *Senec. Agam. verſ. 687.* (e) *Liv. XXVI. 9.*
(f) *Ovid. Metam. VII. 183.* (g) *Ovid. Faſtor. I. 335.*
(h) *Serv. ad Virg. Æn. I. 334.* (i) *Cornut. Fronto de propr. Lat. ſerm. inf.* (k) *V. Ovid. Amor. III. 13. 16. & Gell. IV. 6.*
(l) *Ovid. d. Faſt. I.* (m) *Feſt. V. Hoſtia.*
(n) *Gell. IV. 6.* (o) *Athen. IX.* (p) *Plut. P. Æmil. p. 264.*
(q) *Epid. I. II. 36.* (r) *Suet. Jul. 81.* (V. Synon. noſtra.)

voti compotem fieri (*s*), *& hoc certis ex signis deprehendere*. Hinc *litabilis hostia Minucio Felici* (*t*) dicitur *bonus animus, & pura mens, & sincera conscientia*. Ducta vox est ἀπὸ τῆς λιτῆς, hoc est, a *precibus supplicibus*. Græcis vero *litare* καλλιερεῖν dicitur (*u*). *Pacem Deorum exorare* (*x*), vel *expoſcere* (*y*), etiam locutio huic rei propria fuit. Sed in ſacris, quæ inferis fiebant, non litaſſe optatius habebatur (*z*).

Hoſtiæ debebant eſſe corpore integræ & decoræ; ideoque a ſacerdotibus probabantur, & creta (*a*) vel alia nota inſigniebantur; unde etiam *egregiæ*, *eximiæ* (*b*), *lectæ* (*c*) vocantur: nec omnes omnibus Diis, ſed quæ cuique Deo gratæ eſſe credebantur, ei immolari debebant (*d*); quemadmodum dicit Cicero de LL. II. *Quæque cuique Divo decoræ gratæque ſunt hoſtiæ, providento*. Obſervabant etiam, ut gregales eſſent, non feræ; & pingues maxime Diis acceptas eſſe putabant (*e*): ſed tamen pro cujuſque facultatibus eligebantur (*f*). Ornabantur hoſtiæ vittis, ſive infulis & coronis (*g*); & præterea earum cornua deaurabantur (*h*).

§. VI. *De ipſo Sacrificio.*

In ipſo Sacrificio obſervatur, Primo, *Indictio ſilentii* ſolemni formula, *Hoc age* (*i*), &, *Favete linguis* (*k*), (Græcis ἐπέχεσθε τὰς γλώσσας) quod fiebat ſilentio ſervando, & temperando a verbis male ominatis (*l*); & hoc etiam *Paſcito linguam* (*m*) (Græce εὐφημεῖ vel εὐφημία ἔστω (*n*)) dicebant. E contrario jubebantur *bona verba dicere* (*o*), & profani ac impuri a ſacris ablegabantur, ut eleganter eſt apud Virgilium, *Æn.* VI. *v.* 258.

I -- *Pro-*

(s) *Martial.* X. 73. (t) *Pag.* 95. *ed. Rigalt.*
(u) *Bud. comm. ling. Gr.* 918. *f.* (x) *Virg. Æn.* III. 370.
(y) *Vid. Liv.* VII. 2. (z) *Sueton. Oth.* 8.
(a) *Juven.* X. 66. (b) *Virg. Georg.* IV. 538.
(c) *Id. Æn.* IV. 57. *Feſt.* V. *Eximium*. (d) *Serv. ad Virg. Georg.* II. 380. *& Æn.* III. 118. (e) *Juven.* XII. 11.
(f) *Horat. Od.* IV. 2. 53. (g) *Aſſor.* XIV. 13. *Virg. Æn.* II. 186. (h) *Ibid.* IX. 627. *Liv.* XXV. 12.
(i) *Plut. Coriol. p. m.* 225. (k) *Virg. Æn.* V. 71.
(l) *Horat. Od.* III. 14. 11. (m) *Feſt. his voc.*
(n) *Eurip. Iphig. in Aul.* 1564. *Ariſt.* Θεσμοφορ. *v.* 302.
(o) *Tibull.* II. 11. 1.

Procul, o procul este, profani,
Conclamat vates, totoque absistite luco.

(Ex I. Ed. Horat. III. Od. I. 1.) Similiter Græci: ἐκὰς, ἐκὰς ὅστις ἄλιτρος (*p*); vel: θύρας δὲ ἐπίθεσθε βεβήλοις (*q*).

Secundo: his factis *mola salsa* (*r*) victima aspergebatur, quæ constabat ex farre tosto & sale (*s*); & hæc actio proprie *immolatio* dicebatur, unde *immolare* idem significat, quod *sacrificare*: nec ullum sacrificium ex lege Numæ sine farre fieri potuit, ut ita agricultura, tanquam magna pietatis pars, commendaretur; & propterea etiam libare, nisi ex vite putata, non licebat (*t*). Hoc facto hostia dicebatur, *macta*, quasi *magis aucta* (*u*): unde *mactare* quoque pro *cædere* dicitur; & hoc ideo fiebat, quia diligentissime sibi a verbis male ominatis (qualia sunt *cædere*, *jugulare*, & similia, quæ sævitiam quandam denotare videntur) cavere conabantur: quemadmodum etiam exactissima diligentia cavebant, ne quid præpostere diceretur, vel mali ominis audiretur (*x*).

His factis sacerdos ex *simpuvio* (*y*) ipse primus leviter vinum degustabat (*z*), inde adstantibus etiam gustandum præbebat; & demum inter cornua hostiæ ex patera affundebat (*a*); quod *libare* dicebatur. Mox pilos quosdam e fronte hostiæ evellebat (*b*), qui igni super aram injecti *libamina prima* dicebantur (*c*). Nec tantum vino libabant, sed etiam sanguine (*d*), quem aræ affundebant, tum aqua, melle (*e*), & lacte Diis præsertim rusticis (*f*), oleo quoque, sed in inferiis maxime (*g*), licet ea occasione etiam melle & lacte

(p) *Callim. hymn. in Apoll.* 2. (q) *Orpheus de Diis p.* 241. *edit. Traject.* 1689. (r) *Senec. Oed.* 335.

(s) *Ovid. Fast.* I. 337. *Horat. Od.* III. 23. (Virg. Æn. II. 133. & Serv. ad Æn. XII. 173. ubi & de *culiro* notabilia habet. Cur *farre* sint usi, docet etiam Dionys. Halic. II. 25.)

(t) *Plut. Numa p. m.* 69. *E.* (u) *Serv. ad Virg. Æn.* IX. 641. (x) *Plin. H. N.* XXVIII. 2. (y) *Juven.* VI. 343. (quod & *simpulum* videtur dictum fuisse *Cic.* III. Leg 15. Proverbialiter dicit: *excitavit fluctus in simpulo*, ubi cons. Turneb.). (z) *Vid. Virg. Æn.* XII. 174. (a) *Ovid. Metam.* VII. 594. (b) *Homer. Iliad.* γ. 273. (c) *Virg. Æn.* VI. 244. *seq.* (ubi omn. consulend. Servius.) (d) *Vid. eund. Ecl.* V. 78. (e) *Appian. in Mithrid. p.* 262. *edit. Tollii.*

(f) *Virg. Ecl.* V. 67. (V. Broukh. ad Tib. I. 1. 17.)

(g) *Id. Æn.* VI. 254.

ſte uterentur (*b*): veruntamen vini-libatio proprie dicta eſt, & præcipue obtinuit.

Tertio: ſequebatur *ignis* in ara *accenſio*, qui debebat fieri ex lignis aridis & ſectis (*i*), & quidem ex ea arbore, quæ Deo, cui ſacra fiebant, maxime grata eſſe putabatur; qualis erat *æſculus Jovi*, *myrtus Veneri*, *populus Herculi*, &c. (*k*). Tum etiam verbenas ſive frutices ex iis arboribus in aris adolebant (*l*).

Turis uſus frequentiſſimus erat in ſacris (*m*); (unde etiam nobis *vvierook*; & apertius Germanis (*Benrauch* pro) *Beiherauch* quaſi *ſacrum ſuffimen* dicas, vocatur) quod vel adolebant in thuribulis; vel injiciebant focis (*n*); & ex ejus fumo & crepitu futura conjiciebant (*o*).

Deinde hoſtia ad aras adducebatur a popis (*p*): vel victimariis ſeminudis; & quidem, ſune laxiore (*q*), ne invita victima duci videretur; quod mali habebatur ominis (*r*). Eadem de cauſſa ante aras jam ſtans ſolvebatur (*s*). Peſſimum autem omen erat, ſi hoſtia aufugiſſet (*t*).

His peractis *victima percutiebatur*, quod miniſter, ſive *cultrarius* non perficiebat, niſi juſſus; unde ſæpe rogabat *Agone* (*u*)? cui reſpondebat præco, *Hoc age* (*x*). Feriebatur autem ſecuri vel clava, deinde cultris jugulabatur; & ſtatim ſanguis pateris exceptus aræ inſpergebatur (*y*).

Jugulata victima *Anclabri*, hoc eſt, *menſæ ſacræ* (*z*) impoſita excoriabatur, & diſſecabatur: & aliquando quidem tota cremabatur (*a*); (quemadmodum e lege Moſaica ὁλοκαυτώματα) plerumque vero cum Diis dividebatur, quod *proſecare exta* (*b*) dicebant; *exta* vero *diviſa proſiciæ* & *proſecta* (*c*) dicebantur; & Græce, ut eſt in

(h) *Heliod. Æth.* VI. *fini propius.* (i) *Id.* III. *p. m.* 145. *ed. Lat.* (k) *Virg. Ecl.* VII. 61. (Phædr III. fab. 17.)
(l) *Virg. Ecl.* VIII. 65. (m) *Ovid. Faſt.* IV. 410.
(n) *Tibull. II.* 2. (o) *Senec. Oed.* V. 306. *ſeqq. Lactant. ad Stat. Theb.* IV. *v.* 411. 468. (p) *Propert.* IV. III. 62.
(q) *Juven.* XII. 5. (r) *Senec. Oedip.* V. 137. *ſeqq.*
(s) *Virg. Æn.* V. 774. (v. omn. Serv. ad Virg. Æn. II. 134.) (t) *Suet. Jul.* 59. (v. omn. Serv. Æn. II. 104.)
(u) *Ovid. Faſt.* I. 321. (x) *V. Suet. Cal.* 58.
(y) *Virg. Æn.* VI. 248. (z) *Feſt. hac V.*
(a) *Virg. Æn.* VI. 252. (b) *Plaut. Pœn.* I. IV. 8.
(c) *Ovid. Metam.* XII. 152. *ſeqq. & Faſt.* VI. 161.

antiquis Gloſſariis, αἱ τῶν θυμάτων, ἢ ἱερῶν ἀπαρχαί; unde ἐμπύρων ἀπαρχεσθαι dicuntur, qui ἀπαρχὰς, ſive *proſicias* in ignem inferunt (*d*). Sacrificantes autem partem, quæ ſibi obvenerat, cum amicis comedebant (*e*): unde multi gulæ cauſſa tantum ſacra faciebant, ut ſumptuoſius epularentur (*f*): & inde μεθύειν, *largius bibere*, dicitur, quaſi μετὰ τὸ θύειν, poſt ſacrificium factum, ſi fides *Suidæ* V. Μέθη. *Popæ* vero partem Deorum in ædibus ſuis vendebant; unde *popinæ* videntur denominatæ (*g*): nam ea occaſione etiam vinum vendere ſolebant (*h*). Hinc *exta* inſpiciebantur (*i*) ab Aruſpicibus, de quibus ſuo loco dictum eſt; qui cultris ea educebant: nam manibus tangere nefas erat, & proprio verbo *exta conſulere* dicebantur (*k*); quod ſi bona eſſent exta, litaſſe ſe dicebant (*l*); ſin minus, ſuccidaneæ victimæ, ut jam dixi, adhibebantur. Partes autem victimæ, quæ Diis obvenerant, cum particulis ex omnibus hoſtiæ membris decerptis farina (*m*), vino & ture conſpergebantur, & in ara cremabantur, quod *adolere* dicebatur: proprio etiam verbo *reddi exta* dicebantur (*n*), & *porrici*, quaſi *porrigi*, vel *porro jaci* (*o*), cum aræ imponerentur; vel, ſi Diis marinis ſacra fierent, cum in mare projicerentur (*p*). Hinc *inter cæſa & porrecta* proverbialiter *fieri* dicitur aliquid, quod fit tempore incommodo, cum quis majore aliquo negotio occupatus ad ea, quæ minoris momenti ſunt, animum attendere non poteſt (*q*).

Peracto ſacrificio, lotis iterum manibus, & precibus quibuſdam dictis denuo libabant: & denique populus a ſacris dimittebatur vocibus ſolemnibus *Licet*, vel *Extemplo* (*r*); quæ exinde idem

(d) *V. not. ad Dion. Halic.* I. 40. *ed. Oxon.*
(e) *V. Plaut. Amph.* III. III. 13. *Mil. glor.* I. III. 117. *Stich.* I. III. 66. (f) *Menand. ap. Athen.* IV. *p.* 146.
(g) *V. Abram. ad Cic. pro Mil.* 24. (Abram. nihil probat, nec video quomodo popæ poſſint eas partes vendere, quæ cremari debebant, ut mox Nieup. dicit. Sed V. Wolf. ad 1. Cor. X. 25. & Lactant. 37. F. R.) (h) *Vid. Cic. eod. loc.*
(i) *Ovid. Metam.* XV. 136. (k) *Virg. Æn.* IV. 64.
(l) *De prava extorum conſtitutione vid. Senec. Oed.* 391. *ſeqq.* (m) *Virg. Æn.* VIII. 179. (hunc locum male eo trahit.) (n) *Id. Georg.* II. 194. *Tac. Hiſt.* XIV. 53.
(o) *V. Ver. Flacc. & Feſt. de V. S.* (p) *Virg. Æn.* V. 238.
(q) *Cic. ad Att.* V. 18. *& ibi Malaſp. & Grav.*
(r) *Plaut. Aul.* I. II. 15.

idem fere, quod *cito*, ſive *continuo* notarunt (*). Ipſum denique ſacrificium ſequebantur *Epulæ ſacrificales*; quæ erant, vel *publicæ*, ſi publicum ſacrificium fuiſſet, & ſumptuoſiſſime (*s*) a Septemviris Epulonibus curabantur; vel *privatæ* (*t*), ſi ex privatis hominibus quis ſacra feciſſet: tum enim amicis convocatis partes cum Diis diviſas comedebant (*u*).

§. VII. *De Sacrificiis, quæ Diis inferis fiebant.*

Magna autem erat differentia inter ea ſacrificia, quæ Diis ſuperis, & ea, quæ Diis inferis fiebant: nam

Primo: *Superis* ſacrificantes albis; *Inferis*, nigris veſtibus erant induti (*x*).

Secundo: *Superis* albæ (*y*) hoſtiæ, quæ a *Clitumno* fluvio maxime veniebant (*z*), immolabantur: *Inferis* vero nigræ (*a*).

Tertio: *Superis* cervice ſurſum reflexa; *Inferis* pronæ, & terram intuentes hoſtiæ mactabantur (*b*).

Quarto: *Superorum* victimis ferrum *imponebatur*; *Inferorum* victimis *ſupponebatur* (*c*): hoc eſt, illorum hoſtiæ a *ſuperiore*; horum ab *inferiore* parte jugulabantur.

Quinto: *Superis* ſacrificantes abluebantur; *Inferis*, qui faciebant, tantum aſpergebantur (*d*).

Sexto: *Superis* in ara ſanguis aſpergebatur; *Inferis* in ſcrobe, vel foſſa adfundebatur (*e*).

Septimo: Libatio *Superis* fiebat *fundendo*, hoc eſt, *manu ſupina*; Inferis, *invergendo* (*f*), ita ut manu in ſiniſtram partem verſa patera converteretur.

Octavo: preces *Superis* fiebant manibus (*ex I. Ed. ſuppleo:* in cælum ſublatis: INFERIS manibus)

(*) (Vocem *Extemplo* male exponit. Videatur Serv. ad Æn. I. 96. & II. 659 & alibi, *Plauti* autem locum ſic corrigo: Aul. I. 1. 52. Livius alicubi ait: *minatur ſe exercitum extemplo ex urbe eductarum.*)

(*s*) *Horat. Od.* I. 37. & II. 14. *Feſt.* V. *Salios.* (*t*) *Vid. Virg. Æn.* VIII. 181.

(*u*) *Plaut. Amph.* III. III. 43. & *Stich.* II. I. 56.

(*x*) *Vid. Ovid. in Ibin* 100. (*y*) *Juven.* XII. 3.

(*z*) *Virg. Georg.* II. 146. (*a*) *Id. Æn.* VI. 245.

(*b*) *Homer. Iliad. A.* 459. & *ibi Euſtath.* p. 101. *edit. Baſil.*

(*c*) *Virg. ibid.* 248. (*d*) *Ibid.* 230. (Serv. ad Æn. IV. 635. & VI. 636.) (*e*) *Ovid. Metam.* VII. 243.

(*f*) *Virg. Æn.* VI. 244. & *ibi Serv.* (v. Feithii Antiqu. Homer. p. 54.)

bus) dimissis & pedibus terram percutiendo (*g* quia scilicet sub terra eos habitare credebant.

(*Nono*; Inferis sacrificantes etiam vasa in ignem mittebant. *Serv. ad Æn.* VI. 225.)

§. VIII. *Alia Sacrificiorum divisio.*

Sacrificia etiam ita possunt *dividi*, quod quædam facta sunt ἀπὸ μαντείας (*h*), hoc est, *jussu oraculi cujusdam* aut *vatis*; tum, quod alia fuerint χωριτήρια, sive σῶτρα (*i*), quibus ob bonum acceptum, (ut exempli gratia pro incolumi (*k*) adventu) vel ob malum aversum, Diis gratias agebant (*l*); quæ sæpe antea vovebantur (*m*). Alia rursus fuerunt εὐκτήλια, quibus bona precabantur, vel Deos testes invocabant (*n*): nullam enim rem alicujus momenti incipiebant, nisi sacris antea rite peractis (*o*). Tum quædam fuerunt ἀρτηρίων, quæ fiebant placando numini (*p*). Tales erant *postulationes*, Latinis ita dictæ, quod Dii violati eas fieri *postulabant* ad avertenda mala, quæ ostenta minabantur (*q*). Ad hanc classem etiam debent referri *Sacrificia expiatoria*, vel *piacularia*, quibus portentum aliquod, vel piaculum *expiabant*, hoc est, *piaculum* quidem *purgabant*; *portentum* vero *avertebant*: *piaculum* enim proprie significat *crimen expiandum* (*r*), metonymice autem *sacrificium*, *quo illud crimen expiatur* (*s*). Sic etiam somnia infausta, & quæ alia ominosa accidisse (*t*) dicerentur, expiabant; & hoc proprie dicebant *procurare prodigia* (*u*): hinc etiam *Jupiter Prodigialis* (*x*) dicitur, cui ea sacra fiebant.

Huc etiam pertinent *Februalia*, sive *lustrationes*: *februare* enim Sabinorum lingua significavit *expiare* (*y*), sive *purgare*: & hoc ipsum signifi-

(g) *Vid. Cic. Tusc. Quæst.* II. 25.
(h) *Exem. ap. Senec. Oed.* 299. *seqq.* (i) *Herod.* I. 118. V. *Barnes. ad Eurip. Jon.* 852. (k) *Virg. Æn.* VII. 136.
(l) *Juven.* XII. 27. (m) *Horat. Epist.* I. 3. 36. *Vid. eund. Od.* IV. II. 53. *seqq.* (n) *Virg. Æn.* VIII. 641.
(o) *Id. Æn.* IV. 56. (p) *Dion. Halic.* I. 67. & *vid. Indic. in Onom. Pollucis.* (q) *Græv. ad Cic. de Har. resp.* 10.
(r) *Virg. Æn.* VI. 569. (s) *Horat. Od.* I. XXVIII. 34. *Tac. Ann.* XV. 44. (t) *Tibull.* III. IV. 9.
(u) *Id.* I. V. 13. (x) *Plaut. Amph.* II. II. 192.
(y) *Vid. Ovid. Fast.* II. 19. *seqq.*

gnificat verbum *luſtrare*, deductum a Græco verbo λύειν. Hinc *Februa* dicuntur *purgamina*, ſive *piamina*: & *Februarius* menſis ita eſt dictus (z), quod tum populus *februaretur*, hoc eſt, *luſtraretur*, ſive *purgaretur*; quia extremus olim hic anni menſis fuit (*a*), quo totius anni peccata purgari conveniebat. Et in genere quidem hæc ſacra piacularibus ſacris conveniunt; ſed tamen magis proprie ita dicebantur vulgo, cum Urbs, vel agri, vel etiam univerſus populus luſtraretur. Urbs luſtrabatur, cum inſignis aliqua calamitas accidiſſet, vel ingens aliquod ſcelus eſſet admiſſum, ſacrificio, quod *Amburbium* (*b*) vocabant, quia hoſtiam, quæ *Amburbialis* dicebatur (*c*), *circa Urbem* ducebant (*d*): (*am* enim veteribus in compoſitione idem quod *circum* (*e*) ſignificat) & hinc *luſtrare* ſæpe idem, quod *ambire*, notat (*f*). Similiter agri luſtrabantur circumitione (*g*), & ſacrificio pro felici proventu frugum (*h*); quod ſacrificium inde *Ambarvale* eſt dictum, & a Fratribus Arvalibus peragi ſolebat. Populus luſtrabatur quinto quoque anno a Cenſoribus in campo Martis *ſue*, *ove*, & *tauro*, circum exercitum ductis & mox immolatis; quod ſacrificium *Suovetaurilia*, vel potius *Solitaurilia* (*i*) dicebatur: & hoc vocabant *luſtrum condere* (*k*), ut jam ſupra *Sect.* I. *c.* 6. §. 3. & *Sect.* II. *c.* 9. §. 3. diximus. Multis etiam aliis occaſionibus luſtratio adhibebatur, quæ fiebat ſpargendo adſtantes ramo humido ex lauro (*l*), vel oliva (*m*).

§. IX. *Tertia Sacrificiorum diviſio.*

Sacrificia etiam alia erant *ſtata*, & *ſolemnia*, quæ fiebant diebus feſtis in Kalendario Romano notatis, & quos hic referre longum eſſet. Alia erant *Fortuita* & *ex accidenti nata*; qualia, verbi gratia, erant *Expiatoria*, & quædam ſacra, quæ in funeribus fiebant; ut *Denicalia* (*n*), & *Novendialia*; de quibus forte commodius dicemus, ubi funeris ritus explicabimus (pag. 309.): alia autem ab his *Noven-*

(z) *Ibid* 31. (a) *Ibid.* 49. (b) *Vopiſc. Aureliano* 20.
(c) *Feſt. ea V.* (d) *Lucan.* I. 592. (e) *Cato apud Macrob. Sat.* I. 14. (f) *Signanter Ovid. in Ibin.* 114.
(g) *Virg. Ecl.* V. 74. (h) *Id. Georg.* I. 341.
(i) *Feſt. hac V.* (k) *Liv.* I. 44.
(l) *Juven.* II. 157. (m) *Virg. Æn.* VI. 229.
(n) *Vid. Feſt. V. Denicales.*

vendialia erant [o], quæ prodigia procurandi cau ſa [maxime cum lapidibus pluiſſe diceretur [p]] per *novem* dies fiebant. Et hoc diſcrimen [inter ſtata ſcilicet ſacra & fortuita] tam privatim, quam publice obtinebat: nam etiam familiæ quædam ſacra anniverſaria habebant, quæ etiam ad hæredes tranſibant [*]; unde *ſine ſacris hæreditas* apud Plautum [q] pro *commodo*, *quod alicui ſine ulla incommoda appendice obvenit*, ponitur. Eaque ſacra *gentilitia* dicebantur, quæ omnes unius gentis homines anniverſaria faciebant [r]. Talia fuerant Bacchanalia illa, quæ permittuntur apud Livium *L.* XXXIX. *c.* 18.

DE VASIS SACRIS.

§. X.

Acerra eſt *arcula thuraria* [s]; vel, ut aliis placet, *foculus*, in quo thus accendebatur.

Thuribulum eſt vas, quo *thus* adoletur.

Præfericulum, vas æneum patens, velut pelvis, quo utebantur in ſacrario *Opis Conſivæ* [t]*.

Simpulum [u], vel *ſimpuvium* vas a *ſumendo* dictum, ut vult Varro [x]; quod priſcis temporibus ligneum erat, vel fictile [y].

Guttum, quod vinum *guttatim* fundebant [z]. *Patera* a *patendo* dicta, qua vinum Diis offerebatur [a]; & ſanguis victimarum [b] excipiebatur. *Seceſpita* eſt culter oblongus [c], vel ad jugulandam victimam, vel ad exta educenda in ſacris uſitatus; dictus autem eſt a *ſecando*.

Securis, & *Malleus*, quibus victima percutiebatur.

Aſpergillum [*Wykwaſt*] factum ex pilis caudæ equinæ, quo ad luſtrationes vice rami utebantur [d].

Præterea habuerunt *capides*, [*gutta*] [**] *candelabra: ollas extares* [e], *tripodas*, [qui menſæ uſum præ-

---

(o) *Liv.* I. 31. (p) *Vid. Cl. Clericum ad cit. Livii loc.*
(*) (Lege omn. Cic. de Leg. II. 19. 20. 21.)
(q) *Capt.* IV. I. 8. *& Trin.* II. IV. 83. *Feſt. his VV.*
(r) *Cic. de Har. reſp.* 15. (s) *Vid. Virg. Æn.* V. 745.
(t) *Feſt. hac V.* * (De *faviſſis* & de *futo* ſ. vaſe *futili* 191. ſupra p. 191.) (u) *V. Hadr. Jun. animadv.* II. 10.
(x) *De L.L.* IV. 26. (y) *Juven.* VI. 342.
(z) *Varr. de L.L.* IV. 6. (a) *Virg. Æn.* IV. 60.
(b) *Ibid.* VI. 248. (c) *Feſt. in hac V.*
(d) *V. Mich. Ang. Cauſſ. de la Chauſſe ap. Græv. T.V. Thes. Antiquit. Rom. p.* 315.
(**) (Varro p. m. 33.) (e) *Plaut. Rud.* I. II. 47.

præbuerunt, vel ad ornatum tantum sunt habiti [*f*]] & multa alia.

Distinguendum hic porro est inter *Aram* & *Altare*. *Altare* augustum aliquid est, in quo victimæ adolentur; *Ara*, [quæ dicta est ab *ansa*, pro quo olim *asa* dixerunt [*g*]; quia precantes, & jurantes, ut diximus, eam tangebant [*b*]:] *Ara*, inquam, erat, in qua supplicabatur tantum, aut libabatur. *Altare* Diis superis [*i*]; *Ara* terrestribus & inferis statuebatur: licet his plerumque sacra fierent in *scrobe*, vel *scrobiculo* [*k*]. Sed hæc omnia sæpe inter se confunduntur. Erant quoque aliquando aræ subitariæ, e cespite vivo structæ [*l*].

CAPUT IV.

De Tempore.

§. I. *De Anno.*

AD Pontificum curam etiam spectavit *Ordinatio anni & temporis*; cujus *summa divisio* est *in annum, menses, & dies*.

Forma anni apud Romanos diversis temporibus diversa fuit. Primus enim Romulus instituit, vel potius a Latinis institutum accepit annum dierum 304. [*a*] qui dies in decem menses erant divisi, eorumque primus erat *Martius* [*b*]; quem deinceps reliqui eodem ordine, quo hodie sequebantur. Sed cum talis annus neque solis, neque lunæ cursui conveniret, Numa eum ad lunarem anni formam redegit; quæ est dierum 354. horarum 8. minutorum, ut vulgo dicunt, 48. quibus tamen amore, ut fertur, imparis numeri unum diem adjecit; & ex aliis decem mensibus (qui absque eo triginta quinque

(f) *Causs. de la Chausse d. l. p.* 317. (g) *Macrob. Saturn.* III. (*Aram* ab *area*, s. loco puro dictam vult Varro; sed vide Scal. Conj. *Altare* autem singulariter extulit Petronius Arb. *c.* 135. (h) *Propert.* III. 19. 24. (i) *Virg. Ecl.* V. 65. *& ibi Serv.* (k) *Ovid. Metam.* VII. 243.

(l) *Horat. Od.* I. 19. *Sil. Ital.* VII. 769.

(a) *Aliter Plut. Numa p.m.* 71. *& vid. Scalig. de emend. temp.* II. *p. m.* 171. (b) *Ovid. Fast.* I. 39. (De Romanor. annis ac mensibus vide præter hodiernos Chronologos Liv. I. 19. & imprimis Censorin. de D. N.)

vel triginta ſex dierum fuiſſent] ſex diebus detractis duos menſes formavit, unum viginti novem, alterum viginti octo dierum, *Januarium* ſcilicet, & *Februarium*, quorum illum primum, hunc ultimum anni menſem ſtatuit [*c*]: ſed hic poſtea, nec ſatis certum quando, inter Januarium & Martium menſem eſt interjectus: Martium autem primo loco movit Numa, quod pacis potius, quam belli artibus ſtuderet [*d*]. Omnes menſes imparem numerum dierum habuerunt, excepto Februario, qui ideo etiam funeſtus eſt habitus [*e*]; niſi id potius fuerit, quia *Parentalia* feſta majorum animabus placandis inſtituta, eo menſe fuerunt celebrata [*f*]. Cum vero annus ſolaris lunarem quotannis undecim diebus, & quarta circiter diei parte ſuperaret, ſingulis bienniis menſis interkalaris fuit inſertus poſt diem vigeſimum tertium Februarii, qui dicebatur *Merkedonius*, & uno biennio viginti duobus, altero viginti tribus diebus conſtabat: & a Dea *Merkedona*, quæ *mercedibus* & penſionibus *ſolvendis* præerat, nomen habere creditur [*g*]. At cum in eo peccaſſet Numa, quod annum hunc lunarem uno die juſto longiorem feciſſet, rurſus hæc anni forma a curſu Solis receſſit: itaque inſtitutum fuit, ſive a Servio Tullio Rege, ſive a Decemviris, ut vigeſimo tertio, vel vigeſimo quarto quoque anno Merkedonius menſis [*b*] omitteretur. Sed cum hæc interkalatio arbitrii Pontificum eſſet [*i*], illi pro libidine ſua nunc plures ſæpe dies, nunc pauciores interkalabant [*k*]; ita ut tempore Julii Cæſaris initium anni per ſexaginta ſeptem dies retroceſſiſſet. Nam Pontifices, ſi, exempli gratia, citius aliquem magiſtratu abire vellent, pauciores dies interkalabant: ſi publicanos penſiones ſerius perſolvere cuperent, plures inferebant [*l*]. Ergo Julius Cæſar, rerum potitus, annum ad curſum ſolis reformavit [*m*], & juſſit, ut A. U. 708. ſexaginta & ſeptem illi dies una cum Merkedonio menſe adjicerentur; ita ut annus

(c) *Ovid. Faſt.* II. 40. V. *Plut. Numa p. m.* 72. *A.*
(d) *Ibid. E.* (e) *Vid. Virg. Ecl.* VIII. 75.
(f) *Ovid. Faſt.* II. 533. (g) *Vid. Scalig. de Emend. T.* II. *p. m.* 177. (h) *Vid. Gronov. Obſerv.* II. 18.
(i) *V. Malaſp. ad Cic. ad Att.* V. 9. (k) *Vid. Manut. ad Cic. Famil.* VII. 2. *in f.* (l) *Suet. Jul.* 45. (Cenſor.)
(m) *Vid. Amm. Marc.* XXVI. 3.

annus ille [qui *annus confuſionis* dicitur] dierum eſſet 445. Porro vero conſtituit, ut annus in poſterum conſtaret diebus 365. & horis ſex, quæ horæ quibuſque quatuor annis unum diem efficientes, poſt ſextum Kalendas Martias, hoc eſt, 23. Februarii inſererentur: unde is annus *biſſextilis* [quod *ſextus* dies ante Kalendas Martias *bis* numeraretur] eſt dictus: & hæc forma anni eſt, qui hodie *Julianus*, ſive *ſtili veteris* vulgo dicitur. De anno *Gregoriano*, ſive *ſtili novi*, ut vocant, dicere ad inſtitutum noſtrum nihil attinet.

§. II. *De Menſibus.*

Menſes eadem fere nomina olim, quæ hodie apud nos, obtinuerunt: quorum ratio paucis verbis reddenda venit. *Januarius* menſis, qui annum aperit, a *Jano*, temporis Deo, eſt dictus [*n*]. *Februarius* a *februando*, ſive *purgando*, quod tum populus *purgaretur* [*o*]: unde Græcis καθάρσιος, hoc eſt, *expiatorius* appellatur [*p*]. *Martius* a *Marte*, cui ſacer fuit. *Aprilis* ab *aperiendo*, quod tunc terra mater ſua viſcera recludat: alii ἀπὸ τῆς Ἀφροδίτης, a Venere deducunt, cui eum tanquam generis ſui per Æneam auctori ſacraverit Romulus. *Majus* in honorem *majorum* [*q*], ſive *ſeniorum*; quemadmodum *Junius* in honorem *Juniorum* dicitur: licet alii *Majum* a *Maja* [*r*] Mercurii matre; alii denique a *Majeſtate* Dea, quæ *Honoris & Reverentiæ* filia fuit, dictum velint: *Junium* vero a *Junone*, unde *Junonius*, & *Junonialis* apud quoſdam Latii populos eſt dictus [*s*]. *Julius* menſis olim ab ordine *Quinctilis*, [ſcilicet a Martio initium faciendo] poſtea in honorem *Julii* Cæſaris *Julius* eſt appellatus; & eadem ratione ſequens menſis *Sextilis* a Julii Cæſaris ſucceſſore *Auguſtus* dicitur. Reliqui menſes ab ordine, quem poſt Martium menſem obtinebant, *September*, *October*, *November*, *December* ſunt dicti. Poſtea etiam per adulationem in ſequentium Principum honorem menſes quidam ab iis ſunt denominati; ut *September Tiberius* [*t*]; *October Livius* in honorem Tiberii, ejuſque matris, [quod tamen ipſe fieri vetuit] iidemque menſes poſtea *Germani-*

(n) *Supr. ſect.* IV. *c.* 1. §. 14. (o) *Supr. c. præc.* §. 8.
(p) *Plut. Rom.* (q) *Ovid Faſt.* V. 57. *ſeqq.*
(r) *Ibid.* V. 81. *ſeq.* (s) *Id. Faſt.* VI. 61. *ſeqq. Feſt. V. Junius.* (t) *Suet. Tib.* 26.

cus & *Domitianus* in honorem Imperatoris cognominis appellati sunt [u]. Imo Commodus Imperator omnibus mensibus nomina a suis cognominibus desumpta imposuit: sed hæc omnia, ut usus testatur, post mortem eorum Principum sunt abolita [x]. [Qui menses *Neronei*, *Claudii*, *Germanici* cognomina habuerint, vid. ap. *Suet.* Ner. 55. *Tac.* Ann. XV. 74. & XVI. 12.]

Divisi erant *Menses* in tres partes a *Kalendis*, *Nonis*, & *Idibus* dictas. *Kalendæ* dicuntur *primus dies cujusque mensis*, a verbo antiquo *Kalo*, hoc est, *voco*; quia Pontifex *kalando*, sive *vocando* novam lunam populo nunciabat [y]. Et Kalendis quidem Januariis *munuscula* sive *strenas* sibi invicem mittebant, ut hodieque sæpe fieri assolet [z]. Omnium autem mensium kalendis pecuniæ fœnori datæ exigi solebant [*]: unde liber, in quo debitorum nomina scribebantur, *kalendarium* dicitur [a]. *Nonæ* mensibus Martio, Majo, Julio, & Octobri sex dierum, reliquis quatuor dierum erant; & nomen sortitæ sunt, quia ad eas ab Idibus retro *novem dies* numerabantur [b]. *Idus* probabiliter ἀπὸ τοῦ ἰδεῖν, sive a *videndo* sunt dictæ; quia tum Luna plene conspiciebatur: vel, juxta alios, ab *iduando* [c]; quod verbum Etruscorum lingua significavit *dividere*, quia *Idus* mensem fere medium *dividunt* [d]. Kalendæ in *Junonis* [quæ inde *Juno Kalendaris* [e] est dicta] Idus in Jovis tutela erant [f]. Ratio denique dies more Romano numerandi e quovis kalendario peti potest [**].

§. III. *De Die.*

Dies civilis apud Romanos, sicut apud nos hodie, incipiebat a media nocte [g]. † *Partes*

(u) *Id. Domit.* 11. (x) *Lamprid.* II. *Suid. V.* Κόμμοδος. (y) *Varr. de L.L.* V. 4. (z) *Ovid. Fast.* I. 185. *seqq. Suet. Caj.* 42. (*) (Horat. Epod. 2. f.) (a) *Vid. Celeberr. Noodt de fœnore* II. 1. (b) *Varro l. d.*

(c) *Macrob. Saturn.* I. 15. (d) *Horat. Od.* IV. XI. 15.

(e) *Macrob. Saturn.* II. 15. (f) *Ovid. Fast.* I. 55. (& 58. ubi Kalendas *Ausonias* vocat, quod eas Græci non habebant. Unde, quid Augusti proverb. *ad Kal. Græcas* voluerit, intelligitur. *Suet. c.* 87.) (**) (v. Append. II.)

(g) *Macrob. Saturn.* I. 3.

† (i. e. in definiendo die mensis; non in horis numerandis: nam earum ratione dies dividebatur in horas XII. sive longus esset, sive brevis. Eod. modo etiam nox. Ita orientе sole numerabatur hora prima diei, & sic porro usque ad XII. Tum post occas. solis rursum hora prima noctis. F. R.)

tes ejus erant *Media nox*, *Mediæ noctis inclinatio*, *Gallicinium*, *Conticinium* (*h*), *Diluculum* (*i*), *Mane*, *ad Meridiem*, *Meridies*, *Meridiei inclinatio*, *Sol occasus*, vel *suprema tempestas* (*k*), *Vesper*, *Crepusculum*, *Prima fax*, *Concubium* (*l*), *Nox intempesta*, *Ad mediam noctem*. Sed alias dies, ut & nox, in quatuor partes, *excubias*, sive *vigilias* dictas, erat divisa.

§. IV. *De diebus festis & profestis.*

Dierum porro alii sunt *Festi*, alii *Profesti*. *Festi dies* sunt, *qui Diis sunt dicati*; iisque insunt (*m*) *Sacrificia*, de quibus satis diximus: *Epulæ*, cum dies divinis *epulationibus* celebrabatur; *Ludi*, qui in honorem Deorum fiunt, de quibus capite sequenti; & denique *Feriæ*. *Feriæ* dicuntur a Græco verbo ἑστιᾶν, hoc est, *festum diem agere*; olim enim *Festas* eas vocarunt (*n*). Fuerunt hæ Feriæ vel *Publicæ*, vel *Privatæ*: *Publicæ* rursus erant vel *Stativæ*, vel *Conceptivæ*, vel *Imperativæ*. *Stativarum* feriarum præcipuæ fuerunt *Agonalia* acta in honorem Jani idibus Januariis (*o*); *Carmentalia* acta in honorem Carmentæ (cujus templum erat Regione Urbis VIII. eam plurimi memorant conjugem fuisse Evandri Arcadis, & versibus oracula solitam reddere; propterea a *carminibus* dictam *Carmentam*, cum *Nicostratæ* verum ei nomen esset (*p*)) III. Idus Januarias (*q*) & XVIII. Kalendas Februarias (*r*); *Lupercalia* acta (XV. (***)) Kalendas Martias in honorem *Panis* (*s*); *Matronalia* quę Kalendis Martiis agebantur in memoriam dirempti a *matronis* inter Romanos & Sabinos belli (*t*). *Conceptivæ* feriæ sunt, quæ quotannis a magistratibus, vel a Sacerdotibus *concipiuntur*, sive *indicuntur*; quales erant *Feriæ Latinæ*, de quibus alibi diximus (*u*); *Paganalia*, quæ

(h) *Plaut. Asin.* III. III. 95. (i) *Id. Amph.* II. II. 105.
(k) *Lex* XII. *Tabb. ap. Gell.* XVII. 2. (l) *Plaut. Trin.* IV. II. 44. *quod tempus eleganter describit Virg. Æn.* II. 268.
(m) *Macrob. Saturn.* I. 16. (n) *Vid. Vossii Etym. Voc. Festum.* (o) V. *Ovid. Fast.* I. 317. *seqq.* (ubi in vocis etymon inquirit.) (p) *Plut. Rom. p. m.* 31. (q) *Ovid. ib.* 461.
(r) *Ibid.* 617. (*) (ex 1. Edit. supplevimus.)
(s) *Ovid. Fast.* II. 267. 411. *seqq.* (t) *Ib.* III. 170. *seqq.*
(u) *Sect.* II. c. 2. §. 2. *& hujus Sect. ci* 1. §. 2.

quæ quotannis celebrabantur a *pagis* rusticarum tribuum Diis tutelaribus (*x*); *Sementinæ* feriæ actæ, cum *semina* terræ mandassent rustici, pro felici proventu frugum (*y*); *Compitalia* (*z*), quæ Laribus celebrabantur in *compitis* (*a*). *Imperativæ* feriæ erant, quas Consul, Prætor, vel Pontifex Maximus urgente necessitate *indicebat*, sive *imperabat* (*b*); cujus generis fuerunt *Novemdialia*, maxime indici solita, cum lapidibus pluisse nunciatum esset (*c*). *Privatæ feriæ* erant singularum familiarum, vel hominum: erantque vel *stativæ*; vel celebrabantur occasione *natalium* (*d*), *susceptionum fulgurum* (*e*), (quemadmodum Flaminica, quoties tonitrua audiisset, feriata erat, donec placasset Deos (*f*)) & *expiationum*, vel *funerum*. Publicæ feriæ indicebantur a Rege sacrorum (*g*), & a Prætore (*b*): ab illo, ut sacra rite peragerentur; ab hoc, ut a negotiis forensibus vacaretur: nam nullum opus feriis facere licebat, nisi quod intermissum noceret (*i*). (*Justitii* non meminisse auctorem, miror. Id autem *indicebatur* tum ob res publice lætas ad supplicationes aut ferias agendas, *Horat.* IV. Od. 2. 43. tum in mœrore publico, & in primis exorto tumultu ad delectum habendum. Exempla illustria sunt ap. *Liv.* III. 3. 5. & IX. 7. *Suet.* Tib. 52. *Tac.* Ann. II. 82. III. 6. Vid. & *Pedo* ad Liviam vers. 181. seqq. Cessante caussa, *remittebatur* Justitium, *Liv.* III. 5. *Tac.* Ann. III. 7. &c. Fusius hæc peragit *Brisson.* de Form. p. 259.)

De Diebus Profestis.

Profesti dies sunt, qui ad administrandam rem publicam, privatamque hominibus sunt concessi. Hi rursus erant vel *Fasti*, (Græcis δικάσιμοι (*k*), vel ἐνδίκοι) quibus Prætori tria illa verba (*l*), *Do*, *Dico*,

---

(*x*) *Ovid. Fast.* I. 669. (*y*) *Ibid.* 657. (*z*) *Gell.* X. 24.
(*a*) *V. Ovid. Fast.* V. 140. (*b*) *V. l.* 26. §. 7. *ff. ex quib. caus. maj.* (*c*) *Liv.* I. 31.
(*d*) *Ovid. Trist.* III. 13. *seqq.*
(*e*) *Macr. Sat.* I. 16. (Liv. III. 5.) (*f*) *August. de Civ. D.* VI. 10. (*g*) *Varro de L. L.* V. 3.
(*h*) *Gell.* X. 24.
(*i*) *Virg. Georg.* I. 268. *Tibull.* II. 1. 5.
(*k*) *Pollux* VIII. V. 26. *ex Menandr.* (*l*) *Ovid. Fast.* I. 47. *seqq.*

Dico, *Addico* (nam his, ut diximus, omnem ſuam juriſdictionem abſolvebat), *fari* licebat; vel *Nefaſti*, (Græcis ἀδικοι, ἀπρακτοι (*m*), vel ἀποφράδες) quibus id non licebat, quales erant omnes feriæ, quando *res prolatæ* eſſe dicebantur (*n*) (*vacantiæ*); cui contrarium eſt, cum *res rediiſſe dicuntur* (*o*): & præterea vindemiarum & meſſis tempore res prolatæ erant (*p*). Vel denique erant dies *Interciſi* (*q*), vel *Endociſi* (aliis *Endoterciſi*), ut olim dicebant, cum quibuſdam horis jus dici poſſet, quibuſdam licitum non eſſet; qui in faſtis ita notantur, *F. P.* vel *N. P.* hoc eſt, *faſtus prior*, vel *nefaſtus prior*. *Nefaſtos* autem imperite vulgo cum *religioſis* diebus confundunt, qui erant *triſti omine infames impeditique*, ut *dies Alienſis*, de quo mox (*r*): licet tamen verum ſit, *nefaſtos dies* aliquando improprie pro *infamibus* poni (*s*); quemadmodum etiam apud Græcos ἡμέρα ἀποφράς (*t*).

§. V. *De aliis Dierum Diſcriminibus.*

Rurſus alii dies erant *Comitiales*, quibus *Comitia* haberi poterant (*u*); alii dicebantur *Nundinæ*, quaſi *Novendinæ*, quod *nono* quoque die redirent; (nam a *Nundinis* ad *Nundinas novem* dies erant, diverſi octo, intermedii ſeptem (*x*)) cum ruſtici ad mercatum, judicia & leges accipiendas ferendaſque in Urbem venirent, &, poſt legem Hortenſiam, ad lites quoque curandas (*y*): nam antea fuerant nefaſti. *Præliares* dies erant, quibus fas erat res repetere, vel hoſtes laceſſere (*z*); iiſque opponuntur *Non præliares*, ut *Dies atri*, qui erant *poſtridie* Kalendas, nonas, & idus cujuſque menſis: nam ridicule infauſtum aliquid in particula *poſt* ineſſe credebant (*a*). Et ita etiam Græci *dies proſperos* ἡμέρας λευκὰς vocant (*b*); quemadmodum e con-

---

(m) *V. not. ad d. l. Poll. modo d.*

(n) *Plaut. Capt.* I. 1. 10. & *ſeqq. V. omn. Man* & *alios ad Cic. Att.* VII. 11. & *ad Or. pro Mur.* 13. (o) *Id. pro Sext.* 61.

(p) *Stat. Sylv.* IV. 4. 40. *l.* 1. *pr. ff. de feriis.*

(q) *Ovid. d. l.* 49. (r) *Gell.* IV. 9.

(s) *Horat. Od.* II. XIII. 1. *Suet. Tib.* 35. (t) *Lucian. Timone p.* 137. *ed. Græv.* (u) *Ovid. Faſt.* I. 53. *Tac. Ann.* XIV. 12. (x) *Dion. Hal.* VII. 58. *Varr. de R. R.* II. *init. licet hodie quidam diverſum ſentiant.* (v. nos ad *p.* 37.)

(y) *Macrob. Satur.* I. 16. (z) *Ibid.*

(a) *Id. Ib.* (b) *Menand.* ἐν Λευκαδίᾳ *p.* 112. *ed. Cl. Cler*

e contrario Dion. Halic. IX. c. 23. diem, quo *Fabii* ad *Cremeram fluvium* ſunt cæſi, μέλαιναν καὶ ἀποφράδα vocat. His diebus nil publice geri poterat; ſed tamen recte diſtinguendi ſunt a *nefaſtis*: *feriæ* enim, ut vidimus, erant dies *nefaſti*; ſed nihil minus, quam *atri*. *Inominales* dies erant quartus ante Kalendas, nonas & idus cujuſque menſis (*c*); & etiam quædam feriæ. Denique dies *Allienſis* (*d*) infauſtiſſimus habebatur; quod eo die, qui erat XV. Kalendas Septembres, Romani ad *Alliam* fluvium a Gallis, & ad Cremeram a Vejentibus cæſi fuerant (*e*).

In jure noſtro invenimus dies *Comperendinos* (*f*), quos litigatores ſibi invicem in diem *perendinum* denunciabant; dies *Statos*, qui judicii cum peregrino, ſive cum *hoſte* (*g*) (ita enim *peregrinos* vocabant (*h*)) cauſſa inſtituuntur; & dies *juſtos*, ſive triginta dies, qui dabantur ex Lege XII. Tabularum confeſſo, vel condemnato ad pecuniam conficiendam, vel alio modo ſententiæ judicis ſatisfaciendum (*i*).

CAPUT V.

De Ludis Romanorum.

De Ludis publicis.

AD Sacra etiam pertinebat cura *ludorum publicorum*; qui fiebant, vel *Deorum immortalium iræ placandæ*; vel *benivolentiæ conciliandæ* (*a*); vel *pro ſalute populi*; vel, *ad populi gratiam demerendam* (*b*).

Dividi poſſunt primo quidem a *forma* in *Circenſes*, *munera* ſive *ſpectacula gladiatorum*, & *ludos Scenico*: deinde a *tempore*, quod fuerunt, vel *Stati*, vel *Votivi*, vel *Extraordinarii*.

§. I.

(c) *Vid. Gell.* V. 17. (& Bentl. ad Horat. III. 14. 11.)
(d) *Ovid. in Ibin.* 219. *Cic. Attic.* IX. 4. *Tac. Hiſt.* II. 91.
(e) *Liv.* VI. 1. (f) *Macrob. Saturn.* I. 16. (g) *Plaut. Curcul.* I. 1. 5.
(h) *Feſt.* V. *Status dies. Cic. de Off.* I. 12.
(i) *Gell.* XV. 13. (a) *Tac. An.* XIV. 23.
(b) *Vid. Cic. de Off.* II. 17.

§. I. *De Ludis Circenſibus.*

Ludi Circenſes primum a Romulo occaſione raptus Sabinarum ſunt inſtituti (*c*) in honorem Dei *Conſi*, (qui, ut diximus, idem ac Neptunus fuiſſe videtur (*d*)) unde *Conſuales* ſunt dicti, & in Campo Martio primum videntur celebrati. *Circenſes* autem primum dici cœperunt, cum Tarquinius Priſcus *Circum* (ἱππικὸν θέατρον vocat Plutarchus *Paullo Æm. p. m.* 272.) Romæ exſtruxiſſet (*e*) in *valle Murcia* inter Aventinum & Palatinum montes, qui poſtea, diſtinctionis cauſſa, cum plures Circi ædificarentur, *Circus Maximus* fuit dictus. Ejus longitudo fuit ſtadiorum trium cum dimidio, ſive paſſuum $437\frac{1}{2}$ latitudo unius ſtadii, ſive paſſuum centum viginti quinque. Circum ejus aream erant *gradus*, ſive *ſedilia*, quæ *fori* dicebantur; quos initio ſibi quiſque faciebat (*f*), donec a Tarquinio Superbo lignea & permanentia ſedilia (*g*), poſtea ab aliis lateritia, & denique marmorea ſunt facta; quæ triplici porticuum ordine ſuſtentabantur. Et dicitur quidem Tarquinius Priſcus jam loca Patribus & Equitibus adſignaſſe (*h*); (certe ſingulis Curiis loca ſua adſignavit, Circo in triginta partes diviſo (*i*),) ſed tamen libera Republica rurſus promiſcue ſpectarunt, donec primum Auguſtus (*k*), mox Claudius (*l*), & demum *Nero* (*m*) (ac *Domitianus*) varios ordines iterum ſepararunt: Auguſtus nempe & Claudius Senatores, Nero (& *Domitianus*) etiam Equites (*). Capiebat Circus loca, ut, qui minimum dicunt, 150000. (*n*), ut, qui plurimum, 485000. (*o*). Circuitus ejus erat mille paſſuum, ſive ſtadiorum octo. In altera extremitate Circi, quæ in hemicyclum deſinebat, ingens erat oſtium *Mœniano* ſubjectum; qualia etiam duo erant a lateribus: in altera vero extremitate, quæ rectilinea erat, duo erant mœniana (*p*)

(c) *Vid. Virg. Æn.* VIII. 635. (d) *Auſon. Epigr.* 69.
(e) *Liv.* I. 35. (f) *Ibid.* (g) *Ibid.* 56. (h) *Liv. d. c.* 35.
(i) *Dion. Hal.* III. 68. (k) *Suet. Aug.* 44. (l) *Id. Claud.* 21. (m) *Id. Ner.* 11. (*) (*Martial.* V. Epigr. 8. 14. 24. 26. 28. 36. & alibi. *Suet.* Domit. 8. V. ſupra p. 22.)
(n) *Dion. Hal.* III. 68. (o) *Notitia dign. Imp. Occid.* 1.

(p) ad angulos, & in medio unum, cui rursus ingens ostium erat subjectum: atque in horum aliquo videtur fuisse *cubiculum Principis* (q), cui, Circum ingredienti, ab omnibus assurgebatur (r), & plaudebatur (s); in alio forte locus Editoris, quod munus sæpissime sustinebat Prætor (t). Ex utroque latere ostii, quod erat in parte rectilinea, sex erant ostia minora, unde equi emittebantur; quæ dicebantur *Carceres* (u) (Gr. φυλακη, vel βαλβις (v)) & cancellis erant clausa: hæc autem universa Circi extremitas *Oppidum* dicebatur (w). Ante carceres stabant duo *Hermuli*, sive *signa Mercurii*, funem, vel catenulam tenentia, ne equi ante datum signum excurrerent (x); cujus loco *alba linea* aliquando videtur fuisse ducta; sive sulcus transversus creta repletus (y); ad quam a *moratoribus* frontes equorum æquabantur, ne ante justum tempus lineam transilirent (z); & hinc jam eleganter admodum Horatius *Epist.* I. XVI. *vers.* 79. *mortem* vocat *ultimam lineam rerum*. *Area* Circi, sive *arena* adversus ferarum eruptionem non tantum claustris erat circumdata; sed etiam *Euripo* (a), sive *canali*, qui a Nerone quidem sublatus (b), at postea ab aliis Principibus restitutus fuit (c). In medio Circi murus erat latericius, duodecim circiter pedes latus, altus quatuor, qui dicebatur *Spina* (d); quia tanquam *Spina dorsi* corpus humanum, ita ipse Circum secabat: ad hujus spinæ ambas extremitates columnæ, sive pyramides erant tres in formam coni, vel cupressi, circum quas currus flectebant; ita ut spinam & metas semper a sinistra haberent (e); eæque dicebantur *Metæ* (f); unde proverbiali locutione *a carceribus ad metas*, pro *ab initio ad finem* dicimus. In media spina ab Augusto Imperatore positus fuit *Obeliscus*, altus pedes centum triginta duos ex

(p) *Vid. de menianis DD. ad l.* 242. §. 1. *ff. de V. S.* (& Festum cum aliis.) (q) *Suet. Ner.* 12. (r) *Plin. Paneg. p.* 158. *ed. Traject.* 1652. (s) *Cic. pro Sext.* 50.
(t) *Juven.* X. 36. (u) *Varr. de L. L.* IV. 32. *Virg. Georg.* I. 512. (v) *Lucian. de non rem. cred. cal.* 9. *m.* 413.
(w) *Veteris Poetæ ap. Varr. de L. L.* IV. 32. *Sidon. Apollin. carm.* XXIII *v.* 317. (x) *Cassiodor. Variar.* III. *Epist.* 51. (y) *Cic. de amic. c. ult. Lucret.* VI. 91. *utrque omn. vident.*
(z) *Vid. Cl. Græv. Præf. T.* IX. *Ant.* (a) *Vid. Suet. Jul.* 39.
(b) *Plin. H. N.* VIII. 7. (c) *Vid. Lampr. Heliog.* 231.
(d) *Cassiod. l. d.* (e) *Ovid. Am.* III. 2. 72. *Lucan.* VIII. 209. (f) *Vid. Horat. Od.* I. 1. 4.

ex Ægypto advectus, qui Soli ſacer erat: nec longe inde alius erat pedum octoginta octo in honorem Lunæ erectus (*g*). Præterea hic erant ædiculæ quædam, ſtatuæ, & aræ Deorum, *delphines* & *ova*; de quibus mox plura. Et hæc de forma Circi.

Ante ipſos ludos ſtatuæ Deorum in *Tenſis* (*h*) ſuis, ſive *Ferculis* celebri *Pompa* (*i*) per Circum traducebantur. Atque (*k*) in ea pompa præterea erant procerum filii pubertati proximi equis invecti, quorum patres erant ordinis equeſtris; ceteri pedibus, qui in pedeſtri ordine erant militaturi: illi in alas & centurias; hi in claſſes, & ordines diſtributi. Inde ſequebantur curruum, & equorum ſingularium agitatores: & poſt eos athietæ pudenda tantum velati: tum ſaltatores, tibicines, citharistæ; miniſtri, qui thuribula argentea & aurea, & ſacra publica ferebant: denique Deorum ſimulacra hominum humeris portata. Et hac pompa peracta Conſules & Sacerdotes ſacra faciebant.

§. II. *De Variis Circenſium generibus.*

Ludorum Circenſium *ſex* potiſſimum genera fuerunt: *Curſus* nempe, *Luctæ*, ſive *certamen gymnicum*, *Ludus Trojæ*, *Venatio*, *Pugna equeſtris & pedeſtris*, & denique *Naumachia*. Præcipue tamen *Circenſium* appellatio *equorum curſibus* adhæſit, quibus ſupra fidem & modum delectabantur Romani (*l*).

De Curſu.

Currebant vel *Curribus*, vel *Equis*; & *Equis* quidem vel *Singularibus*, vel *Deſultoriis*; cum in ipſo curſu ex uno in alterum tranſilirent (*m*).

Aurigæ (qui fere erant homines ignobiles, & plerumque ſervi, donec corruptis Reipublicæ moribus nobiliſſimi quique, imo multi ex Imperatoribus, ſeſe turpiſſime huic ſtudio dederunt) *aurigæ*, inquam, diviſi erant in quatuor *greges*, ſive *Societates* (quas proprio nomine *factiones* (*n*) dicebant) colore veſtium diſtinctas (*o*). Vocabantur autem *Factiones Al-*

(*g*) *P. Victor. de reg. Urb.* (*h*) *Vid. Suet. Jul.* 76.
(*i*) *Ovid Amor.* III. 11. 41. *Vid. omn. Voſſ. de Idol.* II. 10.
(*k*) *Dion. Hal.* VII. 72. (*l*) *Vid. Juven.* II. 223, VIII. 118. X. 78. XI. 195. (*m*) *Propert.* IV. II. 35.
(*n*) *Feſt. hac* V. (*o*) *Ovid. Am.* III. 2. 78.

Albata, quæ *albis*; *Ruſſata*, quæ *rubris* ſive *ruſſis*; *Veneta*, quæ *venetis*, ſive *cæruleis* (*p*); & *Praſina* denique, quæ *porraceis* (πράσον Græcis eſt *porrum*) ſive *viridibus* veſtibus utebantur (*q*); ſed harum factionum præcipuæ erant Praſina & Veneta (*r*). Domitianus *Auratam* & *Purpuream* factiones adjecit (*s*); ſed earum rarior occurrit mentio. Hæ factiones univerſum populum in varia ſtudia ſcindebant (*t*), ita ut pro hac vel illa factione ſponſionibus certarent (*u*); & aurigis identidem nummos oſtenderent, qui victori contingerent, ut eorum ſpe majores conatus ederent (*x*); imo ad atrociſſimas ſeditiones aliquando hæ contentiones eruperunt (*y*). Et etiam Principes (ſed nequiores fere) factionem aliquam ſibi dilectam habebant; quod de *Cajo*, *Nerone*, *Vitellio*, *Vero* Imperatoribus ll. citt. videri poteſt (*z*).

Currendi porro *ratio hæc fuit*: Curribus ante carceres ſtantibus eo ordine, qui ſorte obtigerat (*a*), (nam multum referebat ex quo quis oſtio emitteretur; qui enim ex extremo oſtio verſus Circi latus emittebatur, longe majus ſpatium abſolvere debebat, quam ille, qui ſpinæ erat proximus) ille, qui ludis præſidebat, *mappa* (*b*), vel *panno* (*c*) miſſo ſignum curſui dabat. Tum ſtatim (*d*) catenula Hermulorum dimiſſa in curſum effundebatur a dextra parte Circi circum metas arctiſſime ſiniſtram verſus (*e*); quique primus illud curriculum ſepties (*f*) abſolviſſet (quod maximæ artis & induſtriæ fuiſſe facile poteſt concipi) victor erat (g). Hæc autem ſeptem curricula unus *Miſſus* dicebantur; quales viginti quinque fere quoque Circenſium die abſolvi ſolebant (*h*), aliquando magna quadam feſtivitate plures (*i*): &, ne in numero cur-

(p) *Suet. Vitell.* 14. (q) *Sidon. Apoll. carm.* XXIII. 323.
(r) *Martial.* X. 48. (s) *Suet. Domit. c.* 7.
(t) *Ovid. Amor.* III. 2. 67. (u) *V. Juven.* XI. 195. *& ſeqq. Mart.* XI. 1. (x) *Suet. Claud.* 11.
(y) *Vid. Minut. Fel. p.* 42. *ed. Oiz. & ibi Oiz.*
(z) *Suet. Cajo* 55. *Ner.* 22. *Vit.* 14. *Capitol. Vero* 4.
(a) *Vid. Virg. Æn.* V. 132. (b) *Martial.* XII. 29.
(c) *Juven.* XI. 196. (d) *Vid. elegantem locum Lucret.* II. 265. (e) *Ovid. Amor.* III. 2. 32. *& 69. ſeqq.*
(f) *Varro ap. Gell.* III. 10. (g) *Propert.* II. XIX. 65.
(h) *Varro ap. Serv. ad Virg. Georg.* III. 18.
(i) *Suet. Domit.* 4.

curriculorum erraretur, ex ſeptem *delphinibus*, (& hoc quidem, quia ludi Circenſes primum in honorem Neptuni, cui hæc animalia ſacra ſunt, fuerunt inſtituti) vel (*k*) *ovis ligneis* columnis in ſpina ſtantibus impoſitis (*l*) quoque curriculo unum tollebant; vel, ut vult Cl. Grævius (*m*), (qui etiam *delphinas* illos & *ova* paullo aliter explicat) columnis ea imponebant. Finito miſſu auriga in ſpinam deſiliebat; & poſtquam voce præconis victor pronunciatus eſſet (*n*), præmium accipiebat: quod ſæpe ingens erat, etiam in pecunia numerata (*o*).

Secundum ludorum Circenſium genus fuit *Gymnicum*, ſive *Athleticum*; quod eorum erat, qui virium vel velocitatis gloria certabant, & comprehendit *Curſores*, *Pugiles*, & *Luctatores* (*p*). Originem habuit a Græcis (*q*), quod ex nomine patet; dicitur enim certamen *Gymnicum* a Græco γυμνὸς, *nudus*; quia *nudi* certabant, pudenda tantum ſubligaribus velati. Hinc etiam *Gymnaſium* dicitur locus, ubi aliquis quavis ratione *exercetur*: *Athleticum* quoque dicitur, vel a Græco ἆθλος, *certamen*; vel ab ἆθλον, quod *certaminis præmium* notat; quamvis hoc nomen pugilibus tantum proprie & luctatoribus adhæſerit.

Curſus certamen eadem ratione inſtituebatur ac id quod equorum erat & curruum; ut ſcilicet ex quaque factione unus vel plures currerent. Hi aliquando cum aurigis per aliquod ſpatium ſimul vecti poſtea deſiliebant, & *Parabatæ* dicebantur (*r*). Conficiebant autem quandoque, teſte Plinio *H. N.* VII. *c.* 20. paſſuum CLX. millia, & ultra.

Pugiles dicti ſunt a *pugno*, ut Græcis πύκτης a πυξ, quia *pugnis cæſtibus* armatis certabant (*s*): Cæſtus autem fuerunt *genus chirothecarum* ex corio (*t*),

(k) *Liv.* XLI. 27. *Juven.* VI. 500. (l) *Dio Lib.* XLIX. *circa fin.* (m) *Præf. Tom.* IX. *Antiq. Rom.* (n) *Vid. Virg. Æn.* V. 145. (o) *Mart.* X. 74. (p) *Dion. Hal.* VII. 72.

(q) *V. Horat. Ep.* II. 1. 32. (Varias artis Gimnaſticæ ſpecies enumerant *Propert.* III. 12. & *Martial.* VII. 32. Tum præter *Mercurialem* de hac arte, quæ tam ad militiam & medicinam, quam ad athletas pertinet, docte ac fuſe differunt Auctores *Hiſtor. Acad. Lit. Pariſ.* T. I. p. 108. Vide etiam eorumdem *Memor.* T. II. p. 120. & 150. *de ſaltatione* p. 197. *de ſphæriſtica*: p. 270. 301. 320. ſeqq. *de Athletis*: T. IV. p. 315. *de luctâ*: p. 353. *de Pugilatu*: p. 388. *de Curſu*: p. 441. *de Pentathlo*: p. 458. *de Diſco.*) (r) *Dion. Hal.* VII. 73.

(s) *Horat. Serm.* II. 1. 26.

(t), quibus plumbum, vel ferrum erat infutum ut ictus eſſent graviores (u); & loris firmitatis cauſſa ad humeros & brachia alligabantur (x). (v. omn. Lamb. Boſ. in Διατρ. ad 1. Cor. IX. 27. & prov. *Os pugilis*.)

De Lucta.

Lucta eſt, cum alter alterum in terram brachiorum viribus proſternere conatur, quæ Græcis πάλη dicitur; unde locus, ubi exercebantur luctatores, dicebatur *Palæſtra*; quamvis ea vox ſæpe pro *ipſo exercitio* (y), ſæpe pro *quovis gymnaſio* ponitur, veluti apud *Martialem* IV. *n.* 8. ut mihi quidem videtur. Luctatores oleo, vel ceromate ungebantur (z), ut membra eorum agiliora eſſent; & rurſus pulvere, vel arena conſpergebantur (a), quo facilius poſſent prehendi (b) (& ad ſudorem comprimendum. V. *Mercur.* de arte gymnaſtica F. R.): unde *Anacharſis Scytha* philoſophus *oleum* vocavit μανίας φάρμακον, quod eo uncti Athletæ, ut *inſani*, in amicos pugnarent (c): & hinc etiam *decus olei* pro *præſtanti athleta* ponitur apud *Catullum* LXIV. *verſ.* 64. Omnes autem Gymnici exquitiſſima (d) diæta, & multa exercitatione utebantur (e). Et etiam hyeme exercebantur in loco tecto, qui *Xyſtum* dicebatur: *Xyſtum* vero erat locus apertus, ubi ſudo cælo ſe exercebant Gr. περίδρομις (f). (Hanc diſtinctionem nihili eſſe, docet *Gudius* ad Phædr. II. fab. v. 18.)

Præterea inter gymnicos ludos erat *Saltus*, & *Diſci jactus* (g); & quia ita *quinque* exercitii generibus hi ludi conſtabant, Græcis Πένταθλον (h) & Πανκράτιον, Latinis *Quinquertium* (i) ſunt dicti: ſed duo poſteriora genera raro, aut nunquam apud Romanos uſitata fuiſſe videntur.

De

(t) *Virg. Æn.* V. 404. (u) *Cic. Tuſc. Quæſt.* II. 17.
(x) *Virg. Æn.* V. 425. *Propert.* III. 12. 9. (y) *Terent. Eun.* III. 2. 24. (z) *Juven.* III. 68. (a) *Suet. Ner.* 45.
(b) *Lucian. de Gymnaſ. non procul ab init.*
(c) *Diog. Laert.* I. 104. (d) *S. Paul.* 1. *ad Corinth.* 9. 25.
(e) *Vide Horat. de Arte* 412. (f) *Vitruv.* V. 2. *& ibi Philand. Vid. Suet. Aug.* 45. *Galba* 15. *coll. c. Plut. Galba p. m.* 1060. (g) *Martial.* XIV. 162.
(h) *Plin. H. N.* XXXIV. 8. (Epiſt. Manual. 26. 2. ubi etiam lectu digna de Athletarum diæta invenies, F. R.)
(i) *Feſt. hac v.* (Et qui quinque his certam. gener. victor fuiſſet, vocabatur *Quinquertio*. Id.)

De Ludo Trojæ.

Tertio: in Circo etiam *Ludus Trojæ* fiebat a pueris nobilibus (*k*) majoribus & minoribus (*l*), turmatim in equis discurrentibus & speciem ludicri certaminis exhibentibus; quod graphice describit Virgilius *Æn.* V. *vers.* 561. *seqq.*

De Venatione.

Quartum spectaculorum Circensium *genus* erat *venatio*; quæ erat *pugna ferarum inter se, vel cum hominibus*: vel etiam, *ostentatio tantum & traductio ferarum per Circum*: vel denique etiam, *lusus ferarum mansuefactarum, aliarumque*, ut leonis & leporis (*m*): ad quam exhibendam Circus aliquando in modum sylvæ arboribus replebatur (*n*). Prima venatio fuit L. *Metelli* (*o*), qui A. U. 503. elephantos centum quadraginta duos, de Pœnis captos, in Circum induxit; quos jaculis interfectos tradunt penuria consilii, quoniam neque ali placuisset, neque donari Regibus. Postea hæ venationes sæpissime sunt repetitæ, feris omnis generis incredibili multitudine (*p*) & immani sumptu ex disjunctis regionibus Romam advectis (*q*), quæ, donec ludorum tempus appeteret, in *Vivario* servabantur, & saginabantur (*r*). Hæ feræ aliquando ab ipso populo jaculis interficiebantur; aliquando inter se pugnabant, vel cum *Bestiariis* (*s*); qui erant, vel ad hanc pœnam damnati (quod in Christianos (*t*) frequentissimum erat) vel sponte pugnabant (*u*), sive ferocia, sive auctoramento inducti; qui tamen infames vulgo habebantur (*x*).

De Pugna equestri & pedestri.

Quinto: *pugna equestris & pedestris* ad imaginem veri belli fiebat; castris etiam quandoque in Circo positis (*y*); ita ut multi sæpe occiderentur: & ad hunc modum Claudius Imperator in campo Martio expugnationem, direptionemque oppidi edidit (*z*).

De

(k) *Tacit. Ann.* XI. 11. (l) *Suet. Jul.* 39.
(m) *Martial.* I. 6. 14. *& alibi.* (n) *Vopiscus Probo* 19.
(o) *Plin. H. N.* VIII. 6. (p) *Ibid.* 16. *& seq.*
(q) *Cœlius ad Cic. Famil.* VIII. 2. 4. 6. *Dio* LV. *p. m.* 377. *Symmach.* IX. *ep.* 125. 132. (r) *Procop. de bell. Goth.* I.
(s) *Cic. in Vatin.* 17. (t) *Cyprian. Epist.* 52.
(u) *Juven.* VI. 50. (x) *L.* 1. §. 15. *ff. de postul.*
(y) *Suet. Jul.* 39. *& Domit.* 4. (z) *Id. Claud.* 21.

De Naumachia.

Sexto: *Naumachia*, ſive *prælii navalis aſſimilatio* primis temporibus etiam in Circo edita fuit aqua per ſubterraneos meatus in eum inducta, tum ad delectationem, tum ad exercitium: poſtea vero ſolo excavato (*a*) Naumachiæ hinc inde conſtitutæ ſunt, in quibus juſtis pene claſſibus certabatur (*b*).

Ludi ſcenici, & Gladiatores etiam quandoque in Circo ſunt dati; ſed nos de illis ſeorſim dicemus.

Pompa Circenſium temporibus Conſtantini Magni ſublata fuit, cum ille gentilium ritus averſaretur; & circa idem tempus Naumachia deſiiſſe videtur; pugnas vero equeſtres ac pedeſtres ad Juſtinianum uſque obtinuiſſe veroſimile eſt: reliqua ſpectacula Roma a *Gothis* A. C. 410. capta, ſunt abolita; ſed Conſtantinopoli curule certamen, uſque dum Urbs a Latinis, vel potius *Francis* & *Venetis* A. C. 1204. expugnaretur, permanſit.

§. III. *De Gladiatoribus.*

Alterum ludorum genus fuit *ſpectaculum Gladiatorum*; quod olim omnium celeberrimum, & populo gratiſſimum fuit (*c*). Unde lege Tullia Ciceronis vetitum fuit, ne quis biennio, quo peteret, Gladiatores daret (*d*). Hoc propria voce dicebatur *Munus* (*e*); quia *munus*, ſive *officium* ſe mortuis præſtare putabant: hinc *Munerarius* & *Munerator* (*f*) eſt dictus, qui hos ludos *edebat*, qui etiam *Editor* (*g*), & *Dominus* (*h*): & hic per dies, quibus Gladiatores dabantur, licet privatus eſſet, inſignibus tamen magiſtratuum utebatur (*i*).

Exemplum rei ab Etruſcis; *origo* a funeribus fuit: quia olim captivis ad ſepulcrum mactatis cæſorum manes placari credebant (k). Hoc prætextu ergo Romæ primum publice Gladiatores ſunt dati a *Brutis fratribus* (*l*) A. U. 490. in funere patris ſui (*m*), & priſca quidem Republica nonniſi in fu-

(a) *Martial. de ſpectac.* 26. (b) *Tacit. Ann.* XII. 56. *Suet. Claud.* 21. (c) *Cic. pro Sext.* 58. *ſeqq.*
(d) *Ipſe pro Sext.* 64. *In Vat.* 15. (e) *Suet. Jul.* 26.
(f) *Flor.* III. 20. (g) *Capitolin. M. Anton. Phil.* 23.
(h) *Cic. Att.* II. 19. (i) *Cic. de LL.* II. *verſ. fin.*
(k) *Vid. Virg. Æn.* X. 518. (l) *Val. Max.* II. 4. 7. (*ex.* I. *Edit.* Liv. Epit. XVI.) (m) *Quod turpiſſima αἰτιολογία ad Bruti primi Conſ. filios refert Kipping.*

funeribus illustrium virorum, sed mox quoque in privatorum (*n*), & denique etiam in mulierum funeribus sunt dati (*o*): processu vero temporis voluptatis tantum, & populi gratiam captandi caussa Gladiatores dari cœperunt (*p*). Dabantur autem a magistratibus: ut primo ab Ædilibus (*q*), ad quos proprie ludorum cura spectabat; tum a Prætoribus (*r*), & ex instituto Claudii a Quæstoribus (*s*); a Consulibus (*t*), & a Sacerdotibus aliquando, ut videtur (*u*), sed rarius dati sunt. Postea ex instituto *Alexandri Severi* Imperatoris *Arcarii* eos dederunt ex *arca* fisci (*x*); denique Imperatores, & uno verbo omnes, qui gratiam populi captabant.

In Provinciis etiam a Regibus (*a*) & Præsidibus earum, & in coloniis ac municipiis ab eorum magistratibus sunt dati; & denique etiam a privatis, & quidem vilissimis (*b*). (Sed sub Tiberio cautum fuit Senatusconsulto, *ne quis gladiatorium munus ederet, cui minor* CCCC. *millium res*. Tac. Ann. IV. 63.) Dies, quibus præcipue dabantur, erant Saturnalia (*c*), & Quinquatrus (Minervæ festum (*d*)); iisque diebus in honorem Principis, vel ab ipso Principe, vel a Senatu aliquando plures dies sunt additi. *Traianus*, exempli gratia, licet optimus Princeps esset, per dies centum & viginti tres, decem millia Gladiatorum dedit (*e*): & eo denique hæc infamia evasit, ut legibus fuerit coercenda (*f*), donec a Constantino Magno plane fuit sublata (*g*); quanquam vel sic tempore res opus habuerit, ut omnino tolleretur, & demum ab *Honorio* Imperatore plane vetita fuerit (*h*).

Habebantur & alebantur Gladiatores Romæ in *ludis* (*i*), qui plures in Urbe fuerunt; quique

(n) *Vid. Horat. Serm.* II. III. 85. (o) *Suet. Jul.* 26.
(p) *Cic. pro Mur.* 18. 36. *&c.* (q) *Suet. Jul.* 10. *& passim auctores.* (r) *Juven.* VIII. 143. (s) *Suet. Claud.* 24.
(t) *Id. Ner.* 4. (u) *Id. Aug.* 43. *Plin. Epist.* VII. 24. *licet illi forte de Circensibus, vel Scenicis ludis loquantur.*
(x) *Lamprid. ejus vita* 43. (a) *Joseph. Ant. Jud.* XIX. 7.
(b) *Juven.* III. 34. *seq.* (Martial. III. 16.).
(c) *Auson. De feriis Rom.* 28. (d) *Ovid. Fast.* III. 811.
(e) *Xiphilin. in Traiano.* (f) *Suet. Jul.* 39.
(g) *Leg. un. Cod. de gladiat.* (h) *Theodoret. Hist. Eccl.* V. 26. (i) *Suet. Jul.* 39.

ſuos habebant *Procuratores* (*k*), vel *Curatores*; quod munus etiam inter honores fuit (*l*). Alebantur autem cibo multo & valido; unde *gladiatoriam ſuginam* dicit Tacitus *Hiſt. L. II. c.* 88. Præerant illis *Laniſtæ*, (a *laniando*, ut videtur, dicti (*m*)) qui Gladiatores emebant, aut pueros expoſititios huic rei tollebant: tota autem manus, quæ ſub uno Laniſta erat, dicebatur *Familia* (*n*). Hi Laniſtæ, cum Gladiatores erudirent, dicebantur *commentari*, & *dictata dare* (*o*), & ipſi etiam *magiſtri* vocabantur (*p*); quia revera ſcripto ea committebant (*q*): tirones autem ita inſtituebant, ut *rudibus* cum Laniſta *batuerent* (*r*); (unde ipſe ludus *Batualia* eſt dictus (*s*), & inde hodierna vox Gallica *Bataille* deſcendit) erat autem *rudis* gladius e ligno, qui Laniſtis e ferula arbore (*t*), tironibus e graviore ligno fuiſſe videtur.

§. IV. De *Amphitheatro*.

Locus pugnæ aliquando fuit *ad rogum*, cum in defunctorum honorem munus daretur; ſæpe in *foro* (*u*), quod tum ſignis & tabulis ornatum erat (*x*): ordinarie vero in *Amphitheatris*. *Amphitheatra* primum quidem lignea & temporaria fuerunt: ſed hortatu Imperatoris Auguſti *Statilius Taurus* (*y*) primum e lapide ſtruxit. (Amphitheatri Atiliani caſus Fidenæ L. hominum millia obruit, v. Tac. Ann. IV. 62. 63. cum nota Lipſii.) Maximum autem fuit, quod a Veſpaſiano Imperatore cœptum (*z*), a filio ejus Tito perfectum eſt (*a*), & hodie *Coliſæum* dicitur, corrupte pro *Coloſſæum* a Neronis *Coloſſo*, qui juxta hunc locum fuit; cujus ſtupendæ ruinæ hodieque ſuperſunt (*b*). Dicebatur etiam *cavea* a forma *concava* (*c*); & *arena* (*d*), quia locum pugnæ *arena* ſternebant, quo certantes firmius ſtarent (aut *ſordes*, quæ cruorem inbiberet): unde etiam *arena* (*e*) pro ipſo *ſpe-*

(*k*) *Id. Cajo* 27. *Gruter. p.* CCCLXXVI. 7. (*l*) *Tacit. Annal.* XI. 35. (*m*) *Donat. ad Terent. Eun.* II. II. 25.
(*n*) *Suet. Aug.* 42. (*o*) *Id. Jul.* 26. *Varro de L. L.* V. 7.
(*p*) *Cic. de Orat.* III. 23. (*q*) *Juven.* XI. 8.
(*r*) *Suet. Cajo* 32. *&* 54. (*s*) *Gloſſ. veteres.*
(*t*) *Xiphilin. in Commodo.* (*u*) *Propert.* IV. IX. 56.
(*x*) *Cic. Verr.* I. 22. *&* *ibi Aſcon.* (*y*) *Suet. Aug.* 29.
(*z*) *Id. Veſp.* 9. (*a*) *Xiphil. in vita ejus.* (*b*) *Vid. Martial. de ſpectac.* I. 2. (*c*) *Amm. Marc.* XXIX. 2.
(*d*) *Horat. Ep.* I. I. 6. (*e*) *Juvenal.* III. 34.

ſpectaculo dicitur, & qui in ea pugnabant *arenarii* (*f*). Capiebat arena amphitheatri Titi locorum octoginta & ſeptem millia (*g*), & forma ejus erat, ut vulgo dicitur, ovalis (*h*). In medio arenæ videtur ara fuiſſe Jovis Latiaris; infra ſpectantes vero erant oſtiola quædam ad emittendas feras (*i*): nam hic venatio etiam quandoque inſtituebatur. Projectura muri, qui proxime arenam cingebat, dicebatur *Podium*; ad quod primi ſenatorum, & magiſtratus in ſellis ſuis curulibus ſpectabant (*k*): ubi etiam erat *Suggeſtus*, ſive *Cubiculum Principis* (*l*), *Tribunal Editoris*, & *ſedes Veſtalium* (*m*); qui locus contra inſultum ferarum cancellis (*n*), & lignis quibuſdam verſatilibus erat munitus (*o*). *Sedilia*, ſive *gradus* ſenatorum & equitum pulvillis erant inſtrati (*p*); reliqui vero nudo lapidi inſidebant, ut apud Græcos quoque obtinuit: unde ſcitum narratur dictum *Ariſtippi* a quopiam interrogati, *Cui bono eruditio? ad hoc ſaltem*, inquit, *ne in theatro lapis ſuper lapidem ſedeat*. *Præcinctiones* erant gradus majores (*q*), qui reliquos quaſi cingebant: *aditus* vero, quibus ad ſedilia ibatur, dicebantur *Vomitoria* (*r*); quia populum, qui frequentiſſimus eo convenire ſolebat, quaſi *evomebant* (*s*). Ab his profectæ *Viæ* (*t*) gradus Caveæ ſecabant, quæ dicebantur *Scalaria* (*u*): ſpatia autem inter duo ſcalaria dicebantur a forma, *Cunei* (*x*), qui certi certis erant adſignati (*y*); unde *excuneare* aliquem dicitur apud *Apulejum Florid. III. initio propius*, pro *ordine ſuo removere*. Superior Amphitheatri pars conſtabat porticibus & loco plano, ubi pullati & fœminæ ſpectabant (*z*). Infimi gradus, qui Arenæ proximi erant, Senatoribus & Legatis exterarum gentium erant adſigna-

(*f*) *L. 18. pr. ff. de oper. libert. l. 31. §. 2. ff. de ritibus.*
(*g*) *P. Victor. de Regg. Urb. Reg.* III. (*h*) *Calpurn. Ecl.* VII. 23. (*i*) *Vid. Plaut. Perſ.* III. III. 21.
(*k*) *Juven.* II. 143. *ſeq.* (*l*) *Vit. Suet. Ind.* 25. *& Ner.* 12.
(*m*) *Id. Aug.* 44. *Cicer. pro Muren.* 36. (*n*) *Plin. H. N.* XXXVII. 3. (*o*) *Calpurn. Bucol. Ecl.* VII. 53. *Amm. Marcell.* XIX. 5. (*p*) *Juven.* III. 153. (*q*) *Vitruv.* V. 3.
(*r*) *Macrob. Saturn.* VI. 4. (*s*) *Vid. Virg. Georg.* II. 462.
(*t*) *Martial.* V. 24. (*u*) *Vitruv.* V. 6.
(*x*) *Juven.* VI. 61.
(*y*) *Suet. Aug.* 44. *Martial.* V. 41.
(*z*) *Calpurn. Bucolic.* VII. 26.

ti [a], & dicebantur *Orchestra* [b]: proximi *Quatuordecim* gradus Equitibus & Tribunis [c] militum ex lege Roscia [d] erant tributi: reliqua loca populo patebant, & *Popularia* dicebantur [e]; nisi, quod honoris causa aliquando locus Gladiatoribus publice datus fuit [f]: arbitrii Editoris etiam fuisse videtur iis, quos honoratos vellet, locum digniorem assignare [g]: quod nescio an aliis jam observatum sit. Ad hæc loca cuique *dissignanda* constituti erant *Dissignatores* [h], qui etiam *Locarii* dicebantur [i]; quorum proprium verbum, quum aliquem indignum loco pellerent, erat *excitare* [k], vel *suscitare*. Erant etiam in Amphitheatris occulti *tubuli*, ex quibus spectantes croco dilutó [l], aut aliis fragrantibus liquoribus conspergebantur [m]. Æstu solis urgente totum quantum erat Amphitheatrum velis [n], [quæ aliquando, tanta erat luxuria temporum! ferica [o] vel purpurea erant [p], & *velaria* etiam videntur dici *Juvenali* IV. *vers.* 122. *Pegmata* autem, de quibus ibid. loquitur, erant machinæ ligneæ, ita artificiosè compositæ, ut occulte crescerent, & decrescerent [q]; quales fere hodie videmus in dramatibus muticis, quas *Operas* vulgo dicunt] velis, inquam, amphitheatrum obducebant; ad quem finem in summa muri circumferentia foramina erant, quibus mali immittebantur [r]: nimio autem vento hæc vela prohibente utebantur *causiis*, [quemadmodum Cajum Imperatorem illud Senatoribus concessisse legimus [s]] sive *pileis*, & *umbellis* [t]. Juxta amphitheatrum erat *Spoliarium* [u], sive *locus, in quem mortui, vel letbaliter fauci unco trahebantur*.

§. V.

(a) *Suet. Claud.* 21. *Iustin.* XLIII. 3.
(b) *Juven.* III. 177. (c) *Martial.* III. 95.
(d) *Horat. Epist.* I. 1. 62. (v. supra ad pag. 22.)
(e) *Suet. Claud.* 21. & *Domit.* 4. (f) *Cic. Phil.* IX. 7.
(g) *Id. ad Att.* II. 1. p. 171. ed. *Grav.* (h) *Plautinus Prologus Pœn.* 19. (i) *Martial.* V. 24.
(k) *Id.* V. 14. & III. 95. (l) *Id.* V. 25. & *de spectac.* 1. *Senec. Nat. Quæst.* II. 2. (m) *Vid. copiosissime de hac re disserentem Celeb. Ex. Spanhem. ad Callim. hym. in Apollin.* 8.
(n) *Martial.* XII. 29. (o) *Dio Lib.* XLIII.
(p) *Xiphilin. Nerone.* (q) *Mart. de spect.* 18. (v. quæ notas ad Phædr. V. 7. 7.) *Claudian. de Mall. Conf.* 323.
(r) *Lucret.* IV. 77. (s) *Dio* L. LVIII.
(t) *Martial.* XIV. 28. 27. (u) *Lamprid. Com.* 18.

§. V. *De ipsis Gladiatoribus.*

Gladiatores olim fuerunt e servis, iisque vel *ad ludum*, vel *ad gladium* damnatis; quæ duo ita differunt, quod *ad gladium damnati* intra annum consumi deberent; *in ludum* vero *damnati* post certum tempus poterant liberari (*x*). Fuerunt etiam sumpti ex captivis, aut ab Imperatore datis, aut a Lanista emptis. Postea vero etiam liberi homines aut pretio (*y*), aut libidine pugnandi (*z*) inducti in arena depugnarunt: & denique etiam viri nobiles (*a*) in gratiam Principum eo indignitatis venerunt (*b*); quin, quod magis quis miretur, etiam feminæ (*c*) hac rabie fuere correptæ; & improbo quoque novitatis quodam studio nanos in arena congredientes videre cupiverunt (*d*): sed tamen omnes infames sunt habiti (*e*). Liberi homines, qui se ipsos in arenam vendebant, dicebantur proprie *auctorati* (*f*), & eorum merces *auctoramentum* (*g*), sive *gladiatorium* (*h*). Hi auctorati jusjurandum præstabant, se omnia facturos, quæ legitimos Gladiatores deceret; cujus formula apud *Petronium Arbitrum c. 117.* ita extat: *Uri, vinciri, verberari, ferroque necari; & quicquid aliud Eumolpus jussisset, tanquam legitimi gladiatores domino corpora animasque religiosissime addiximus.*

Distincti fuerunt Gladiatores tum *armis*, tum *ratione pugnandi*: nos singula eorum genera levi calamo recensebimus. Quidam dicti sunt *Secutores* (*i*), quorum arma fuerunt galea, clypeus, & gladius, vel massa plumbea (*k*): cum his plerumque committebantur *Retiarii* (*l*), qui *reti iaculo* adversarios impedire conabantur, & *fuscina* (*m*), sive *tridente* interficere: hos, cum frustra rete misissent, inter illud colligendum per arenam fugientes secutores *insequebantur*, unde illis nomen. *Threces* (*n*) *parmam*, sive *peltam* habuerunt,

(*x*) *Ulpian. ap. Pithœum coll. L. L. Mosaic. & Rom. Tit.* XI.
(*y*) *Juven.* VIII. 191. (*z*) *Liv.* XXVIII. 21.
(*a*) *Juven.* II. 143. (*b*) *Suet. Jul.* 39. *& Neron.* 12.
(*c*) *Id. Domit.* 4. (*Juven.* 6. *Lipsius.*)
(*d*) *Stat. Sylv.* I. VI. 60. (*e*) *Vid. l.* 3. § 2. *ff. de rebus.*
(*f*) *Horat. Serm.* II. VII. 58. (*g*) *Vell. Patere.* II. 28. *Sulla, licet alio sensu, Suet. Tib.* 7.
(*h*) *Liv.* XLIV. 21. (*i*) *Cic. Att.* VII. 15. *Juven.* VIII. 210.
(*k*) *Isidor. Orig.* XVIII. 55.
(*l*) *Suet. Caio* 32. *Id. Claud.* 34. (*m*) *Juven.* II. 143.
(*n*) *Horat. Serm.* II. VI. 44.

& *ſicam*, ſive *harpen*, qui gladius eſt incurvus (*o*); cum quibus fere compoſiti fuerunt *Mirmillones* (*p*), qui *piſcis* effigiem in galea habebant: unde Retiario cum Mirmillone pugnante (nam & hi ſæpè committebantur) canebatur: *Non te peto: piſcem peto; quid me fugis, Galle* (*q*)? *Samnites*, qui poſtea *Hoplomachi* (*r*), ſcuta habebant argento cælata (*s*), *baltheum*, ſive *ſpongiam* (ut Livius loco in margine libri citato appellat) pectoris tegmen, ocreas in crure ſiniſtro (*t*), galeam denique cum criſtis, ſive pinnis. *Eſſedarii* ex *eſſedo* Gallorum & Britannorum (*u*) more pugnabant (*x*); *Andabatæ* vero ex equis, & quidem clauſis oculis (*y*). *Dimachæri* duobus gladiis (*z*); *Laquearii laqueo* ad adverſarios impediendos utebantur (*a*). Et hæc fere diverſa gladiatorum genera fuerunt. Sed tamen etiam aliis cognominibus fuerunt diſtincti: dicti enim ſunt quidam *Suppoſitícii* (*b*), qui aliis victis, vel ceſſis *ſuppone-tantur*; quidam *Meridiani*, qui inermes fere & indocti pugnabant (*c*); alii *Fiſcales*, ſive *Cæſariani*, & *Aulici*: ex quibus fuerunt *Poſtulaticii* (*d*), qui a populo nominatim *poſtulabantur* (*e*); quod eximii arte, virtute, & ornatu eſſent: *Catervarii* denique dicti, qui confuſe & *catervatim* pugnabant (*f*). *Arma* gladiatorum *Ornamenta* dicebantur (*g*).

Ante ipſum muneris diem Editor per libellum publice affixum illud edicebat (*h*), quod etiam *pronunciare* (*i*), *oſtendere*, *proponere munus* dicebant. In eo libello numerum & nomina celebriorum Gladiatorum (*k*); & totius muneris apparatum edebant; eumque etiam in provincias mittebant (*l*): quin etiam in tabella omnia illa depingebant (*m*).

§. VI.

(o) *Vid. Juven.* VIII. 200. *Suet. Cajo* c. 32. (p) *Auſon. Technopægnio* p. 488. *ed. Tollii*. (q) *Feſt. V. Retiarii*.
(r) *Suet. Cajo* 35. (s) *Vid. Liv.* IX. 40. (t) *Vid. Juven.* II. 158. & VI. 255. (u) *Tac. Ann.* 35. *ſeqq*
(x) *Cæſ. B. G.* IV. 33. *Virg. Georg.* III. 204.
(y) *Vid. Martial.* V. 24. (hoc nil ad rhombum. Sed Epig ſeq. *Hermen omnibus eruditum armis* laudat. Ceterum de prov. *Andabatarum more pugnare*, v. Erasmum.) *Cic. ad Fam.* VII. 10.
(z) *Artemidor.* II. 3. (a) *Iſid. Orig.* XVIII. 57.
(b) *Martial.* V. 24. (c) *Suet. Claud.* 34. *Senec. Epiſt.* 7.
(d) *Vid. Suet. Domit.* 4. (e) *Claud.* 21. *Martial. de Spect.* 22.
(f) *Vid. Suet. Aug.* 45. (g) *Id. Tito* 9. *Feſt. V. Ornatus*.
(h) *Senec. epiſt.* 117. (i) *Suet. Jul.* 26.
(k) *Cic. ad Famil.* II. 8. (l) *Cic. Ibid.*
(m) *Horat. Serm.* II. VII. 93. *ſeqq.*

§. VI. *De ratione pugnandi, &c.*

Ipſo Muneris die, cum *Pompa* traducta eſſet, (*n*) *paria* inter ſe *componebant*; (unde eleganter *Homerum Deorum paria compoſuiſſe* dicit *Minucius Felix p. 67. ed. Rigaltii*) vel *comparabant* (*o*): & quidem pares cum paribus (*p*): mox gladii explorabantur (*q*), an ſatis acuti eſſent arbitrio Editoris (*r*). His factis *præludebant* rudibus ferientes (*s*), & arma haſtaſque mira quadam arte jacientes (*t*), quod proprio verbo *ventilare* dicebant (*u*); unde hæc vox translate *doctrinam aliquam per examen diſcutere* ſignificat apud Boethium *de Conſ. Phil. III. metr. XI.* niſi ibi potius pro *evannare* ſumatur. Deinde ſigno tuba dato abjectis *luſoriis* armis ad *decretoria* (*x*) tranſibant; quod etiam *verſis gladiis* (*y*) pugnare dicebatur. Tum magna cura ſe *componebant* (*z*), & *in ſtatu ſtabant* (*a*); unde illæ locutiones apud Ciceronem ortæ, *moveri* (*b*), *dejici*, vel *deturbari de ſtatu mentis* aut *animi* (*c*): *depelli gradu* (*d*) &c. Denique ſe *petebant* (*e*), & *repetebant* (*f*), (unde de cauſſarum actionibus translate hoc verbo utitur Cicero (*g*),) quæ propria invadendi verba erant, ſicuti vitandi, *exire* (*h*), vel *excedere* (*i*). Præcipua autem iis cura erat, ut *latus tegerent*; quo reſpicit hæc locutio apud *Terentium* in *Heautontimoroumeno A.* IV. *S.* II. *verſ.* 5. *Triumpho*, *ſi licet me latere tecto abſcedere*; hoc eſt, *incolumem*: & altera apud Ciceronem *in Vatinium c.* 5. *Per alterius latus peti*. Contra, *latus apertum dare*, vel *nudum*, eſt, ſe *periculo objicere* (*k*). Gladiatore aliquo vulnerato populus acclamabat, *Hoc habet* (*l*): at ille *arma ſubmittebat* (aut digitum tollebat. *V. Chil.*

(n) *V. Capitol. M. Anton. Phil.* 19. *Horat. Serm.* I VII. 20.
(o) *Cic. ad Quint. fr.* III. 4. *Liv.* XXX. 28. (p) *Alludit eleganter Plin. Hiſt. Nat.* VIII. 12. (& Terent. Andr. II. 1. 4.)
(q) *Suet. Tito* 9. (r) *V. Lipſ. Exc. ad Tac. Ann.* III. 37.
(s) *Ovid. Art. Am.* III. 5. 5. (t) *Mart.* IX. 38.
(u) *Senec. Epiſt.* 117. (x) *Ovid. Art. Am.* III. 589.
(y) *Plaut. Caſ.* II. V. 16. (ubi vidend. *Lipſ.*)
(z) *Sen. de Prov.* 3. *Petron.* 10. (a) *V. Plaut. Mil. glor.* IV. IX. 12. (b) *Laberius ap. Macr. Sat.* II. 7.
(c) *Cic. de Orat.* 37. (d) *Nepos Temiſt.* 5.
(e) *Serv. ad Æn.* IX. 419. (f) *V. Suet. Caj.* 58.
(g) *Divin. in Verr.* 14. (h) *Virg. Æn.* V. 418.
(i) *Cic. Catil.* I. 6. (k) *Tibull.* I. IV. 46. *& ibi Broukh.*
(l) *Vid. Senec. Agam.* 895. *Virg. Æn.* XII. 296.

crasmi), quod victi signum erat; sed tamen salus ejus ab arbitrio populi (*m*), vel aliquando Editoris pendebat: imo Imperatoris solo adventu læso missio concedebatur (*n*). *Missio* autem distinguenda est a *Rude*: *Missio* enim victo (*o*); *Rudis* victori tribuebatur (*p*): hujus perpetuus; illius in eum tantum diem erat effectus: aliquando vero sine missione (*q*) pugnatum fuit, quod Augustus fieri vetuit (*r*). Itaque si populus Gladiatorem servari vellet, *pollicem premebat* (*s*), si occidi, *pollicem* (*t*) *vertebat*; &, ut *ferrum reciperet* (*u*), jubebat; ad quod ultro jugulum præbere solebant (***): de qua re dignissimus est qui videatur *Seneca Epist.* 7. & *de tranquill. animi c.* 11. ubi etiam Ciceronis locum in eum finem citat. Aliquando etiam ictus repetebant, & manum in vulnus mittebant (*x*), ne quis morte simulata evaderet. Nihil igitur mirum post hæc tam atrocia, si apparatus funebris, sive *Libitina* (*y*) in Amphitheatro fuerit: unde etiam una ex ejus portis *Libitinensis* est dicta (*z*). Huic opposita fuisse dicitur porta *Sana vivaria*; ut docet Cl. Grævius *Præf. ad* T. IX. *Antiq. Rom.* ex *passione SS. Perpetuæ & Felicitatis, & paralipomenis ad eam Petr. Possini*: ego tamen dubito, an ea vox priscæ Latinitatis sit. *Præmia* victoribus data fuerunt *Palma* (*a*), *Pecunia* (*b*), & denique *Rudis* (*c*). *Rudis* arbitrio populi dabatur ab Editore, vel lanista Gladiatori veterano, vel etiam novicio in strenuo aliquo facinore. Effectus ejus erat, ut auctorati quidem libertatem reciperent, servi vero vacationem tantum a pugna (*d*): hi enim, ut liberi fierent, *pileo* etiam donari debebant (*e*). Rude donati dicebantur *Rudiarii*, & arma sua ad Herculis (*f*) consecrabant: qui peculiaris Gladiatorum Deus erat; unde etiam *Commodus* Imperator, qui item Gladiator erat, Herculis instar effin-

(*m*) *Horat. Epist.* I. I. 6. *Senec. epist.* 117.
(*n*) *Ovid. de Ponto* II. VIII. 53. (*o*) *Vid. Martial.* XII. 29.
(*p*) *Id. de spectac.* 32. (29.) (*q*) *V. Apul. Metam.* II. *in med.* (*r*) *Suet. Aug.* 45. (*s*) *Plin. H. N.* XVIII. 2. V. *Horat. Ep.* I. XVIII. 65. (*t*) *Juv.* III. 36.
(*u*) *Cic. pro Sext.* 37. (***) *Id. pro Mil.* 34. & *Tusc. Quæst.* II. 17. (*x*) *Lampr. Comm.* 15. (*y*) *Plin. H. N.* XXXVII. 3.
(*z*) *Lamprid. l. d.* (*a*) *Martial. de spectac.* 32.
(*b*) *Suet. Claud.* 21. *Juven.* VII. *ult.*
(*c*) *Horat. Epist.* I. 1. 2. (*d*) *Ovid. Amor.* II. IX. 22.
(*e*) *Ulpian. ap. Pith. coll. LL. Rom. & Mosaic. Tit.* XI. 1. (*f*) *Horat. Epist.* I. I. 4.

effingi voluit (*g*). Hi tamen poſtea aliquando iterum pugnabant ingenti auctoramento inducti (*h*): cum vero, vel propter ætatem, vel propter debilitatem ludo abirent, *delitiſſe* dicebantur (*i*).

Factionibus, ſtudiis, & ſponſionibus in arena eodem modo certabatur (*k*), ac in Circo.

§. VII. *De Ludis Scenicis.*

Tertium ludorum genus fuerunt *Ludi Scenici*, qui celebrabantur in *Theatris*, quorum forma fere erat ſemicircularis, ſed lateribus paullo productioribus. Et antiquis quidem temporibus ſtantes ſpectarunt; imo A. U. 599. occaſione theatri tunc primum ſtructi Senatusconſulto cautum eſt (*l*), *ne quis in Urbe propiuſve paſſus mille ſubſellia poſuiſſe, ſedenſve ludos ſpectare vellet*: ſed tamen etiam ſedendi in theatris mentionem fieri videmus in *prologis Plautinis in Captivos*, *in Pſeudolum*, & aliis: unde quis exiſtimare poſſit eos Plauti non eſſe. Poſtea temporaria theatra per occaſionem exſtrui cœperunt, quale fuit illud magnificentiſſimum *M. Æmilii Scauri*, dum ludos Ædilis faceret, quod capiebat octoginta millia hominum, & cujus apparatus (quod, niſi idoneo tibicine fulciretur, omnem fere fidem ſuperat) conſtitit *H. S. millies*, hoc eſt 2500000. *Philippeis* (*m*). Primus autem Pompejus in conſulatu ſuo ſecundo (*n*) Theatrum ex lapide quadrato exſtruxit, quod capiebat quadraginta millia locorum: ne vero notam cenſoriam incurreret, ſuperpoſuit (*o*) ei Ædem Veneris, *cui*, inquit in edicto, quo populum ad ejus dedicationem convocabat, *ſubjecimus gradus ſpectaculorum* (*p*). Poſtea plura Theatra Romæ fuerunt (*q*); & præcipua quidem *Marcelli* ex marmore (*r*), & *Balbi*.

De *ſedilibus theatri*, & eorum forma eadem fere ſunt dicenda, quæ de Amphitheatro; ut etiam de velis, quibus tegebatur; & de odoribus in eo ſparſis (*s*). Theatra, cum comœdia quidem age-

(g) *Lamprid. Comm.* 8. *ſeq.* (h) *Suet. Tib.* 7.
(i) *Plin. H. N.* XXXVI. 27. (k) *Suet. Tito* 8. & *Domit.* 10. *Martial.* IX. 68. (l) *Val. Max.* II. 4. 2.
(m) *Vid. Plin. H. N.* XXXVI. 15. (n) *Id.* VIII. 7.
(o) *Vid. Sueton. Claud.* 21. (p) *Tertull. de ſpectac.* 10.
(q) *Ovid. Triſt.* III. XII. 23. (r) *Id. Amor.* II. VII. 7. (De Theatro præter alia conſulendæ *Memor. Acad. Lit. Pariſ.* T. II. p. 174. ſeqq.) (s) *Propert.* IV. I. 15.

Pulpitum fuit locus in proſcenio elevatior (*m*), in quo recitantes ſtabant: & aliquando pro *ipſis ludis ſcenicis* ponitur [*n*]. *Orcheſtra* denique [quaſi *Saltatorium* dicas a Græco ὀρχεῖσθαι, ſive a *ſaltando*] erat locus ultimus [*o*], in quo ſaltabatur, & juxta quem ſedebant Senatores [*p*]. Qui ita etiam dicebantur *ſedere in Senatu* [*q*], quemadmodum etiam *in Equite ſpectare* [*r*] pro *in Equeſtribus* dicitur. Græci etiam τὴν Βουλὴν pro loco Senatorio dixerunt [*s*].

Origo totius *rei* ab Etruſcis fuit [*t*]; eaque circa A. U. 389. primum [*u*] Romæ uſurpari cœpit; unde etiam actores *Hiſtriones* ſunt dicti ab Etruſca voce *Hiſter*, quæ *ludium* notat (*).

Ludorum Scenicorum genera apud Romanos fuerunt *Comœdia*, *Tragœdia*, *Satyra* & *Mimus*.

Comœdia [κωμῳδία a κώμη *vicus*, *pagus* & ᾠδὴ *cantus*] [*x*] eſt *poema dramaticum ſive negotioſum*, *exitu lætum*, *ſtilo populari conſcriptum*. Diſtincta fuit Comœdia apud Græcos [quorum inventum fuit] [*y*] in *Veterem*, *Mediam* ac *Novam*; apud Romanos vero a *perſonis in ſcenam productis* in *fabulas Prætextatas* [*z*], quibus ſcilicet inducebantur perſonæ *prætextam* veſtem gerentes, ſive Magiſtratus & Sacerdotes: hiſque ſimiles videntur fuiſſe *Trabeatæ*, quas invenit C. *Meliſſus* grammaticus [*a*]; *Togatas* [*b*], [quales ſcripſiſſe *Afranium* legimus [*c*]] quibus privati; & denique in *Tabernarias* [*d*], quæ viliſſimorum hominum, qui in *tabernis* fere degere ſolent, actiones imitabantur; ſed tamen in genere omnes fabulæ Romana lingua conſcriptæ *Togatæ* ſunt dictæ, ut a *Palliatis* [*e*], hoc eſt, *Græcis* diſtinguerentur. Diverſi ab his generis fuerunt *Atellanæ* ab *Atella* municipio dictæ, quæ agebantur a ſcurris urbanis [ſed & ab juventute honeſtiore, ut videtur dicere Livius VII. *cap.* 2.] inter & poſt

(m) *Ovid. Triſt.* II. 517.
(n) *Juven.* VIII. 193. (o) *Auſon. ludo* VII. *Sapient. in Cleob.* 4. (p) *Suet. Jul.* 39. (q) *Id. Claud.* 25.
(r) *Id. Domit.* 8. (s) *Lucian. de Saltat. p. m.* 816.
(t) *Val. Max.* II. 4. 4. (u) *Liv.* VII. 2.
(*) *Vid. Ovid. Arte Am.* I. 111. (x) *V. Jul. Caſ. Scalig. Poet.* I. 5. (y) *Horat. Serm.* I. IV. *init. Id. de Arte* 281.
(z) *Ibid.* 288. (a) *Suet. de ill. Gramm.* 21.
(b) *Juven.* I. 3. (c) *Gell.* II. II. XX. 6.
(d) *Dicmed.* III. (e) *Vid. Horat. de Arte* 278.

actus fabularum ridicularia fundentibus (*f*) : unde etiam vocantur ἐπῳδία, ἐξόδια & ἐμβόλιμα (*g*), quemadmodum etiam παρῳδὸς est carmen, quod chorus sub primum ingressum in theatrum canebat, quod sequebatur στάσιμον (*h*). Atellani ludi etiam *Osci* dicuntur, quorum urbs *Atella* fuit (*i*).

Tragœdia est *imitatio per actiones illustris fortunæ exitu infelici, oratione gravi* (*k*), *& metrica* (*l*). Dicta est a Græca voce τράγος, quæ *hircum*, & ᾠδὴ, quæ *cantum* notat; quia scilicet olim apud Græcos *hircus* actorum præmium erat (*m*). Tragœdi *palla*, sive *syrmate* erant induti, unde *Syrma* pro *ipsa tragœdia* (*n*), sive *rebus tragicis* ponitur, & hinc etiam pro *verbis magnificis & ampullatis* (*o*): tum *personis* (*p*), sive *larvis* utebantur (unde eleganter *Publius Mimographus Heredis fletum sub persona risum* vocat) sed ante larvas inventas *fæcibus* ora perungebant (*q*); unde τρυγοδαίμονες dicti *Aristophani* (*r*). *Cothurnos* (*s*) denique, sive *calceos altiores* gestabant, quo statura proceriores & augustiores esse viderentur: Comœdi vero gestabant *soccos* (*t*); unde hæ voces sæpe pro *ipsis fabulis* ponuntur, ut in loco Horatii in margine libri citato: vel etiam pro *stilo*, sive *gravi*, sive *populari* (*u*). Peracta autem fabula, si quidem *steterat* (*x*), hoc est, *placuerat*, populus clare *plaudebat* (*y*): sin minus, sibilis (*z*), & supplosione pedum explodebatur, & tum *cadere* dicebatur, eamque *exsibilationem* eleganter *pastoritiam fistulam* vocat Cicero ad *Atticum* I. *ep.* 16.

Satyra poema est argutum & mordax, dicta juxta quosdam a *Satyris* Diis protervis: sed verius *Satira*, vel *Satura* scribitur, & a *lance satura*, sive *variis rebus referta* denominatur: est enim *omnigeni argumenti poesis* (*a*), at maxime *morda-*

(f) *Juven.* VI. 71. & *vid. cund.* III. 174.
(g) *Scal. ad Manil.* V. 145. (h) *Poll.* IV. VII. 53.
(i) *Vid. Cic. ad Fam.* VII. 1. & ibi *Græv.*
(k) *Hor. arte* 280. (l) *Scal. d. l.* 6.
(m) *Horat. arte* 220. (n) *Juven.* VIII. 225. XV. 30.
(o) *Martial.* IV. 49. (p) *Horat. arte* 278.
(q) *Ibid.* 277. (r) ἐν ταφ. 294.
(s) *Juven.* XV. 29. (t) *Horat. arte* 80.
(u) *Martial.* V. 5. VIII. 3. *Propert.* III. XVI. 20.
(x) *Horat. Epist.* II. I. 176. (y) *V. ubique eam clausulam in fine comœdiarum Plauti & Terentii. V. Quinct.* VI. 1.
(z) *Cic. pro Rosc. com.* 21.
(a) *Scalig. ad Manil.* V. 487.

tacis, quales *Horatii*, *Lucilii*, aliorumque Satiræ fuerunt: hæc a Romanis potiſſimum exculta fuit, licet a Græcis originem habuerit (*b*). (vid. unum inſtar omnium Caſaub. de Satyra Rom. qui Liber etiam faſciculis Crenii eſt inſertus. F. R.)

Mimus eſt *poema, quod ſermones & facta cujuſque imitatur cum laſcivia* (*c*); & denominatur a Græco verbo μιμεῖσθαι, hoc eſt, *imitari*: ipſi quoque actores *Mimi* dicuntur, & erant vulgo impudentiſſimi (*d*). Hinc porro *Pantomimi* ſunt dicti homines, qui ſaltando (*e*) & geſticulando *omnia* miris modis *effingere* noverant (*f*). Hos primus inveniſſe dicitur Mœcenas; vel, ut alii tradunt, ipſe Auguſtus: erant autem *nudis pedibus*, unde *Planipedes* aliquando ſunt dicti (*g*).

§. VIII. *De aliis Ludorum generibus.*

A *tempore* etiam *Ludi dividuntur*; ita ut fuerint vel *Stati*, vel *Votivi*, vel *Extraordinarii*.

Ludi Stati fuerunt, *qui certo tempore in honorem alicujus Dei fiebant*, quales erant

Primo, *Megalenſes* ſive *Megaleſia*, acta in honorem *Magnæ Deorum matris*: celebrabantur autem potiſſimum ludis Scenicis (*h*) (pridie Non. Apriles & deinceps); & per eos dies proceres *mutitabant*, hoc eſt, *munera ſibi invicem mittebant* (*i*); & convivia mutua inibant; quemadmodum plebs Cerealibus (*k*).

Secundo, *Cereales*, quibus matronæ luctum *Cereris* Proſerpinam a Plutone raptam quærentis, repræſentabant, fiebant pridie Idus Apriles per octo dies certaminibus equeſtribus habitis (*l*).

Tertio, *Florales* in honorem Floræ acti IV. Kalendas Maji, ut *flores* recte provenirent (*m*). Vid. ſupr. III. c. 1. §. 31.

Quarto, *Martiales* in honorem *Martis Ultoris* (*n*) celebrabantur IV. Idus Maji ludis Circenſibus (*o*).

Quin-

(b) *Horat. de Arte* 220. (c) *Ovid. Triſt.* II. 515 *Mart.* III. 86
(d) *V. Cl. Grev. ad Cic. or. pro Cal.* 27. (e) *H. ſat.* Ep. II. 2. 125
(f) *Juven.* VI. 63. *Suet. Ner.* 54. *V. omn. Manil.* V. 472.
(g) *Juven.* VIII. V. 190. (h) *Ovid. Faſt.* IV. 182. (Originem horum ludorum narrat Liv. XXIX. 14. f.)
(i) *Ovid. ib.* 353. (k) *Gell.* II. 24. (l) *Ovid. Faſt.* IV. 391. *ſeqq.* (m) *Ib.* V. 327. (n) *Ib.* 551. *ſeqq.*
(o) *Ibid.* 597.

Quinto: *Apollinares III.* Nonas Quinctileis a Prætore Urbano in Circo & in Theatro (*p*) celebrati (*q*).

Sexto: *Capitolini*, qui fiebant *Jovi Capitolino* pro servato a Gallis *Capitolio* (*r*); qui distinguendi sunt ab *agone Capitolino*, quem Domitianus Imperator instituit, ut singulis lustris celebraretur (*s*), quo præcipue certabant poetæ (*t*).

Septimo: *Ludi Romani*, sive *Magni* celebrati a pridie nonas ad pridie Idus Septembreis in honorem *Magnorum Deorum* (*u*) (i. e. *Iarium* urbis Romæ), Jovis nempe, Junonis & Minervæ pro salute populi: & hi aliquando male cum *Megalesiis* confunduntur (*v*).

Octavo: *Plebeji Ludi* in Circo facti XVII. Kalendas Novembres (Decembres *secundum Fastos*: (*)) in memoriam libertatis exactis Regibus recuperatæ, aut *plebis* cum Patribus post secessionem in Aventinum reconciliatæ (*vv*).

Nono: *Consuales* acti in honorem *Consi*, sive Neptuni XII. Kalendas Septembres in memoriam raptarum Sabinarum (*x*).

Decimo: *Ludi Compitalitii* in honorem Deæ Maniæ (*y*) & Larium celebrati in *compitis* (*z*): & maxime quidem a servis, unde eos aliquando vetitos fuisse videmus, ne occasio ipsis conspirandi daretur (*a*). Curabantur autem a Magistris vicorum (*b*).

Undecimo fuerunt etiam *Ludi Augustales* (*c*), & *Palatini* (*d*), qui in honorem Augusti & Cæsarum sunt celebrati.

Duo-

(p) *Cic. cl. or.* 25. *Att. II.* 19. *&c.* (q) *Vid. Liv. XXV* 22. (& XXVII. 21. cum nota Th. Hearne.)
(r) *Id. V.* 50. (& 52.) (s) *Suet. Domit.* 4. *Juven. VI.* 387.
(t) *Stat. Silv. III.* 21. *V. III.* 234. (u) *Cic. V. in Verr.* 14.
(v) *V. Manut. ad Cic. Famil. II.* 11. (Idem qui *Circenses*. At *Consi* lacus quoque fuisse, contra Ascon. negat Rosinus.) (*) (Ex Rosini Lib. V. 20. hunc errorem transcripsisse videtur, qui tamen p. 297. recte se habet. Similiter omnino lapsum video Manutium ad C. 1. Act. Verr. 10. ubi victoriæ ludos ait celebratos fuisse VI. *Kal. Octobr.* cum Novembr. dicere debuisset.)
(vv) *Ascon. ad Cic. Verr. II.* (potius *Att. I. 6.* 20.)
(x) *Varro de L. L. V.* 3.
(y) *V. Ovid. Fast. II.* 571. *segq.*
(z) *Plin. H. N. XXXVI. in fin.*
(a) *Cic. in Pis.* 4. *ibique Ascon. & alii.*
(b) *Cic. in Pis.* 4. (c) *Dio LVI. in f.*
(d) *Suet. Cajo* 36.

Duodecimo: *centesimo & decimo* quoque anno (*e*) agebantur *Ludi Sæculares* pro incolumitate Imperii (*f*), ex commentariis Quindecimvirorum, quibus eorum cura incumbebat (*g*). Iis instantibus præco populum ad *ludos* convocabat, *quos nunquam quisquam spectasset, nec spectaturus esset* (*h*). Celebrati autem fuerunt præcipue in honorem Apollinis & Dianæ per tres dies & noctes (*i*) continuas ludis per omnia theatra celebratis, & sacrificiis ad omnia templa peractis. Tertio demum die in Apollinis Palatini templo viginti septem pueri nobiles, & totidem virgines, omnes patrimi & matrimi, carmen sæculare canebant (*k*).

Votivi Ludi sunt, qui ab Imperatoribus ad bellum ituris *voventur*; quibus postea accesserunt *Ludi Quinquennales*, *Decennales* (*l*), *Vicennales* ab Imperatoribus facti, cum *quinque*, vel *decem*, vel *viginti* annos imperassent.

Extraordinarii ludi fuerunt *Funebres*; *Juvenales*, quos instituit Nero Imperator, cum primum barbam poneret (*m*); *ludi, qui a Magistratibus in auspiciis honorum dabantur*; tum *natalitii*, & alii variis occasionibus dati.

In theatris etiam, sicuti in circo, partes & factiones erant (*n*). Poetæ autem, qui fabulas agendas exhibebant, *docere* (*o*) eas dicebantur; quemadmodum etiam Græci τὰ διδάσκειν utuntur (*p*). Sed histriones infames erant, ita ut tribu moverentur, præter Atellanarum actores (*q*).

Hæc autem materia nostris moribus quidem minus seria videri possit; sed apud Romanos, quibus hæc cultus divini pars erat, aliter obtinuit; & hæc talia etiam in acta publica relata sunt (*r*); quæ *acta Urbis diurna* videtur vocare Tacitus *Annal.* XIII. *cap.* 31.

SE-

(e) *Hor. Carm. sæc.* 21. (v. omnino Censor. de D. N. 17. & Scalig. de Emend. Temp.)
(f) *Ibid.* 45. & 65. & *Od. IV.* 6.
(g) *Id. Carm. sæc.* 69. *Vid. omn. Zosim. II. p. m.* 72. *seqq.*
(h) *Ovid. Trist. II.* 25. *Suet. Claud.* 21.
(i) *Horat. Carm. sæc.* 33. (k) *Ibid.* 5. *seqq.*
(l) *Dio LIII.* (m) *Suet. Ner. II. seq. Tac. Ann. XIV.* 15.
(n) *Id. Ann. I.* 16. *Suet. Ner.* 16.
(o) *Horat. de arte* 288.
(p) *Herod. VI.* 21. (q) *Liv. VII.* 2.
(r) *Vid. Cic. ad Fam. II.* 8.

SECTIO QUINTA.

De Militia Romana.

IN explicanda *Militia Romana* cum Lipſio (quo melius nemo hanc materiam tractavit) hæc quinque conſiderabimus, *Delectum*, nempe, *Ordines*, *Arma*, *Aciem* & *Diſciplinam*. Sed maxime ad tempora, quæ Marium præceſſerunt, reſpicimus: cum ab eo primum, & mox a Cæſare tota fere militiæ ratio immutata ſit: quod multis probat *Salmaſ. in opere poſtumo de Mil. Rom.* quod legitur *Tom. X. Ant. Rom. Græv.* Licet ille non ubique veritati litaverit.

CAPUT I.

De Delectu.

§. I. *De iis, qui legebantur.*

DEſignatis anni ſui Conſulibus creabantur viginti quatuor Tribuni militum in quatuor Legiones, (ex iis enim olim cum ſociis & auxiliis duo exercitus Conſulares, qui ordinarie conſcribebantur, conſtabant) quatuordecim nempe ex equitibus, qui quina ſtipendia feciſſent, decem ex peditibus, qui dena. Et equites quidem dena ſtipendia conficere debebant (*a*), quia intererat Reipublicæ, ut cives primarii citius ad honores pervenirent; pedites vero ſenadena (*b*), idque ab anno ætatis decimo ſeptimo uſque ad quadrageſimum ſextum: qui vero, ſive caſu quodam, ſive morbo impeditus ſtipendia ſua non confecerat, uſque ad quinquageſimum annum poterat cogi, qui annus (ſive facta, ſive infecta ſtipendia eſſent) plene a militia liberabat (*c*): nec quiſquam magiſtratum ullum urbanum capere poterat, niſi qui decem ſtipendia feciſſet (*d*). Primis temporibus ex infima civium claſſe nulli milites legebantur, niſi ſumma neceſſitate urgente (*e*); ſed tenuiores, & libertini (*f*) ad mi-

(a) *Liv.* XXVII. 2. (b) *Id.* XLII. 34. *Polyb.* VI. 17.
(c) *Senec. de brev. vitæ c. ult.* (d) *Polyb.* VI. 17.
(e) *Gell.* XVI. 10. (f) *Liv.* XLII. 27. 31. XLIII. 12.

militiam navalem ſervabantur (*g*): & hoc fiebat hoc conſilio, ut eoſdem, quos res privatæ, etiam publicæ commodis patriæ alligarent. Poſtea vero, & jam ætate *Polybii*, etiam ex illis, qui quatuor millia æris habebant, legi cœperunt (*h*); & demum poſt *Marium* libertini quoque, & capite cenſi milites facti ſunt (*i*): cum ipſe Marius a tali genere hominum celebratus auctuſque eſſet (*k*). At ſervi nunquam militarunt, niſi in ſumma Reipublicæ inopia, ut poſt prælium *Cannenſe*, cum liberandorum ſervorum etiam facultas non daretur (*l*): imo dare ſe militem, cui non licebat, grave crimen habebatur (*m*), & ſevere in eum animadvertebatur (*n*).

§. II. *De Delectu.*

Delectum igitur *habituri* Conſules (καταλογον ποιησομενοι της στρατιας (*o*)) voce præconis, edicto propoſito & vexillo ex arce ſublato (*p*), omnes cives militaris ætatis in Capitolium (*q*), vel in campum Martium convocabant. Tum Tribuni militum eo ordine, quo creati erant, ita ſe in quatuor partes dividebant, ut in prima & tertia parte eſſent quatuor juniores, duo ſeniores; in ſecunda & quarta (nam quatuor legiones, ut diximus, ordinarie ſcribebant, licet ſæpe longe plures) tres juniores, totidem ſeniores. Mox ſeorſim ſedentes Tribuni ordine ſortis (*r*), ut æmulatio & querela tolleretur, tribus evocabant, quatuor juvenes ætate & habitudine propemodum pares eligebant, & cuique legioni unum ex illis tribuebant, atque ita porro, donec numerum legionum impleſſent; quod fiebat eo conſilio, ut vires ita æqualiter per omnes legiones diſtribuerentur. Obſervabant etiam, ut primi legerentur milites boni nominis, ut *Valerius*, *Salvius*, *Statorius* (*s*). In ſubito tumultu quandoque raptim mi-

(g) *Vid. Liv.* XXXII. 23. (h) *Vid. Lipſ. de Mil. Rom.* I. *dial.* 2. (i) *Gell. l. prox. & Epit. Livii L.* 75. (k) *Sall. Jug.* 86. (l) *Serv. ad Virg. Æn.* IX. 547. *Val. Max.* VII. 6. 1. (m) *L.* 2. §. 1. *ff. de re milit.* (n) *Trajanus Imp. ad Plin. Ep.* X. 31. (addo n. 38. & 39.) (o) *Dion. Hal.* IX. 5. (p) *Vid. Virg. Æn.* VIII. 1. *& ibi Serv. Dion. Hal.* VIII. 81. (q) *Liv.* XXVI. 22. (r) *Val. Max.* VI. 3. 4. (s) *Cic. Div.* I. 45. *Feſt. v. Lacus Lucrinus.*

milites ſcripti ſunt, qui *ſubitarii* (*t*), vel *tumultuarii* (*u*), ut videtur, ſunt dicti. Refractarii, ſive qui nomen miſitiæ dare recuſarent, verberibus & bonorum ablatione ad militiam coacti ſunt (*x*), imo a ſeverioribus in ſervitutem venditi (*y*), aut infamia notati: ſed hoc quandoque interceſſione Tribunorum plebis eſt (*z*) prohibitum, licet ea cognitio proprie Conſulum eſſet (*a*), quippe penes quos bellicarum rerum adminiſtratio eſſet. Quia autem quidam, ut militiæ ſe ineptos redderent, *pollicem* ſibi *truncabant*, Galli hodie videntur tales homines vocare, *des poltrons* (*b*). At juſtæ cauſſæ detrectandæ militiæ erant, primo, *Vacatio*; quam quis habebat vel ab ætate (*c*); vel ab honore (*d*), ut Magiſtratus & Sacerdotes; vel a beneficio (*e*), a Senatu ſcilicet, aut populo conceſſo (*f*): Secundo, *Emerita ſtipendia*: tertio, *Morbus*, vel *Vitium* (*g*); ut, exempli gratia, ſi quis ſurdus eſſet, quippe qui claſſicum exaudire non poſſet. Sed hæc tamen in *tumultu* aliquando neglecta ſunt (*h*). *Tumultus* (*) autem *bellum gravius* dicitur, ut, exempli gratia, *Gallicum*; & quando *Tumultus* eſſet, Senatuſconſulto definiebatur (*i*). Sub Principibus vero hæc delectus ratio concidit, & plurimum libidini ac rapacitati delectus habentium datum eſt (*k*), quod etiam vel inter præcipuas cauſſas habendum eſt ruinæ Imperii Romani. Equitum vero delectus facilior erat, quia illi jam in tabulis Cenſorum erant perſcripti; ex quibus cuique legioni trecentos fere attribuebant (*l*). Nam falſum eſt, quod quidam voluere, etiam ante Marium alios fuiſſe equeſtris ordinis, alios, qui equo meruerint (*m*). Peracto delectu ex ſingulis legionibus miles unus eligebatur, qui reliquis verba *ſacramenti militaris* præiret, de cujus religione videri poteſt Dionyſius Halic. XI. c. 43. (& Gellius) in cujus verba dein-

(t) *Liv.* III. 4. (u) *Id.* XXXV. 2. *&* 21.
(x) *Id.* VII. 4. (y) *Cic. pro A. Cæcin.* 34.
(z) *Vid. Val. Max.* VI. 3. 4. (a) *Liv.* XLII. 32.
(b) *V. Menag. amœnit. jur.* 3. (c) *Liv.* X. II. 34.
(d) *Plut. Camillo verſ. fin.* (e) *Vid. Cic. Philipp. V.* 19.
(f) *Liv.* XXXIX. 19. *Vid. aliud exem. ap. Cic. de N. D.* II. 2.
(g) *Vid. Suet. Aug.* 24. (h) *Cic. Phil.* VIII. 1. *Id. Att.* I. 18. (*) (eſt bellum ſubitum in Italia). (i) *Liv.* XXXIV. 56. *& ibi omn. Sigon.* (& Briſſon. de Form. p. 258.)
(k) *Vid. Veget.* I. 7. (l) *Liv.* VIII. 8.
(m) *Vid. Celeb. Grav. præf. ad T. L. Ant. Rom.*

deinde reliqui jurabant (*n*): jurabant autem, *se pro viribus Imperatori obtemperaturos, ducem secuturos signa non deserturos* (*o*), &c. Et anno prælii Cannensis primum jurejurando adactos milites legimus, cum antea sacramento tantum rogarentur (*p*).

§. III. *De Sociis, aliisque militum generibus.*

Socii conscribebantur a Romanis ducibus ex civitatibus Italicis, quibus Consules diem & locum, in quem convenire deberent, edicebant. Hi suo sumptu militabant (*q*) nihil a Romanis accipientes praeter frumentum (*r*); unde etiam proprium sibi Quæstorem habebant (*s*). Ab his distinguendi sunt milites *Auxiliares*, qui erant ex gentibus exteris (*t*). *Evocati* vero (ἀνάκλητοι (*u*)) erant milites veterani, qui expletis suis stipendiis in gratiam Ducum sponte militiam sumebant (*x*), & valde honorati erant, atque ab operibus militaribus immunes; imo *vitem* etiam gestabant, & pro Centurionibus (quorum insigne erat *vitis*) erant (*y*).

CAPUT II.

De Ordinibus.

§. I. *De Ordinibus militum Romanorum.*

ORdines sunt vel *Militum*, vel *Ducum*. *Milites distinguuntur* vel per *Genera*, vel per *Partes*. *Genera* peditum fuerunt quatuor. Primi, sive infimi ordinis erant *Velites*, qui fuerunt ex pauperioribus & junioribus; quia haec militia parum honorata (*a*), & parum etiam tuta erat. His honore & ætate proximi dicebantur *Hastati*; quos sequebantur *Principes*, qui ætate erant florentissimi (*b*); itaque dicti sunt, quod olim a *principio* pugnabant (*c*): hos denique excipiebant *Triarii* (qui *Pilani* etiam dicebantur (*d*), quod *pilis* ute-

ren-

(n) *Fest. V. Præjurationes.* (o) *Polyb.* VI. 19.
(p) *Liv.* XXII. 38. (q) *Id.* XXVII. 8. (r) *Dion. Hal.* X. 21. (s) *Polyb.* VI. 19. (t) *Fest. hac V.*
(u) *Dio* XLV. *p.* 112. *ed. reg.* 1548.
(x) *Vid. Dion. Hal.* X. 41. *Liv.* XXXVII. 4.
(y) *Dio* XLV. *vid. J. Wasse ad Sall. Catil.* 2. *Cæs. B. C.* I. 17.
(a) *Frontin. Strateg.* IV. I. 19. (b) *Liv.* VIII. 8.
(c) *Vid. Varr. de L. L.* IV. 16. (d) *Ovid. Fast.* III. 125.

rentur, reliqui vero *Ante-Pilani* (e) ætate maximi, & usu exercitatissimi, qui tertio ordine in subsidiis deponebantur (f), unde ἐφεδροι in gloss. dicuntur: horum in legione nunquam plures erant, quam sexcenti, reliquorum vero par inter se erat numerus. Singula hæc *Genera* dividebant in decem *Partes* (g), quæ *Manipuli* dicebantur, quia olim tenuibus Reipublicæ initiis *manipulus* (h) *fœni* pro signo ipsis præferebatur (i). Quisque manipulus, Hastatorum quidem & Principum, ex duabus *Centuriis*, sive *Ordinibus* sexaginta militum constabat: *Centuria* enim non semper significat *ordinem ex centum hominibus constantem*, sed *certam duntaxat hominum collectionem*; ut jam supra *Sect.* 1. *cap.* 7. §. 1. notavimus. Triariorum vero manipulus sexaginta tantum militum erat. Ex tribus manipulis cujusque generis, addito nempe manipulo velitum, componebatur *Cohors*, quæ ita erat virorum quadringentorum & viginti. Sed cohors sub Republica ordinaria non fuit: verum, si res posceret, ex uno cujusque generis militum manipulo componebatur: fere ut hodie, quæ vocantur *Brigades* (k). Ex decem tandem cohortibus constabat *Legio* (l), quæ tempore Romuli (cum cohortes tunc quoque minores essent) fuit peditum ter mille, libera vero Republica quater mille & ducentorum, qualem hic pro modulo sumimus: nam aliquando (posterioribus præsertim temporibus) longe major fuit; ita tamen, ut intra sex millium fere numerum semper steterit. His semper fere adjecti fuerunt trecenti Equites (m), qui *Alæ* dicebantur: eaque divisa erat in decem *Turmas* (n); quæque vero Turma rursus in tres *Decurias*.

Sociorum peditum numerus Romanos fere æquabat, aut aliquando superabat (o); Equitum duplo major erat. Hi omnes erant divisi in duo *Cornua*, vel potius *Alas* (p) ad ambas extremitates exercitus dispositas; unde etiam nomen habent, quia, tanquam *Alæ* avem, ita Socii utrimque Romanos regebant: quod ideo factum videtur, ut civium quidem vires unitæ; sociorum vero, si quid forte

novæ

(e) *Liv. d. l.* (f) *Varro loc. c.*
(g) *Ovid. d. l.* 121. *seqq.* (h) *Plut. Romulo p. m.* 22.
(i) *Ovid. d. l.* 117. (k) *Vid. Manut. ad Cæs. B. C.* III. 64.
(l) *Vid. supr. Sect.* 1. *c.* 1. §. 3. (m) *Liv.* VIII.
(n) *Ovid. l. prox. d.* (o) *Liv.* III. 22.
(p) *Vid. eund.* XXXI. 21.

novæ rei moliri vellent, diſſipatæ eſſent. Ex eorum equitibus tertia pars, ſive ducenti, eligebantur ad proprium iſſum Conſulum, qui dicebantur *Extraordinarii*, & ex his rurſus ſumebatur una turma quadraginta *Ablectorum*, qui Conſulibus quaſi ſatellites eſſent; reliqui quadringenti in decem turmas erant diviſi: & prætexebatur quidem hic a Romanis honoris ſpecies, ſed vera rurſus cauſa ſuberat, ut ita nobiliſſimi quique ſociorum ſimul juncti, & ſub oculis Imperatoris agentes quaſi obſides eſſent fidei populorum, a quibus erant miſſi: & præterea, ut ita ſeparati res novas, ſi forte vellent, agitare non poſſent. Peditum quinta pars, ſive octingenti & quadraginta in Extraordinarios legebatur in duas cohortes militum trecentorum triginta ſex, & dimidiam cohortem Ablectorum centum ſexaginta octo diſtincta: reliqui in decem cohortes militum trecentorum triginta ſex erant diviſi. An vero ſocii in manipulos etiam diſtincti fuerint, incertius eſt, licet convenientia ordinis ſuadere videatur, hoc apud eos quoque obtinuiſſe. Duæ porro legiones cum ſuis ſociis & equitatu dicebantur *exercitus Conſularis* (q); qui ita erat in univerſum militum octodecies mille & ſexcentorum.

(*Schema Exercitus Conſularis*.

Pedites Romani.
- 1200. Velit.] diviſi
- 1200. Haſt.] in denos Man.
- 1200. Princ.] ſeu vicenas
- 600. Triar.] Centur.

Capita --- 4200. in LEG. I. ſeu Cohort. X.
Equit. Ala 300. in Turm. X. ſeu Dec. XXX.

Cornua
- Sociorum Equit.
  - 40. Ablect. Turm. I.
  - 120. Extraord. T. IV.
  - 400. Alar. Turm. X.
- Sociorum Pedit.
  - 168. Ablect. Cohors Dimid.
  - 672. Extraord. Coh. II.
  - 3360. Alar. Cohort. X.

Capita -- 9300. in Una LEG. cum Equit. & Sociis. Quæ ſumma duplicata efficit duodeviginti capitum millia cum ſexcentis. Itaque Exercitus Conſularis conſtabat ex 9600. Roman. & 9000. Sociis.)

§. II.

(q) *Vid. Liv. X. 25.*

§. II. *De Ordinibus Ducum.*

Duces in exercitu ſunt vel *Proprii*, qui uni alicui parti exercitus præſunt; vel *Communes*, qui univerſo.

Duces Proprii primo fuerunt *Centuriones*, ſive *Ordinum duſtores* (λοχαγοὶ (r), vel ταξιάρχαι.) Hi juſſu Conſulum (s) eligebantur a Tribunis (t) ex quoque genere militum, exceptis velitibus, & quidem virtutis maxime ratione habita (u); licet hoc ſub Principibus (qui præmia fere non pro virtutis meritis, ſed pro libidine diſtribuere ſolent) ſæpe neglectum ſit (v): gerebant autem hi baculum e *vite* inſigne muneris ſui (vv); (ut jam diximus) (qua immorigeros caſtigarent (*).) unde *vitis* pro ipſo centurionatu ponitur; & *vite donari* eſt *deſignari ad centurionatum* (x). Centuriones ipſi ſibi legebant duos *Vragos*, ſive *Optiones*, qui etiam *Succenturiones* ſunt dicti (y); & duos *Signiferos* vigore animi & corporis præſtantes: licet forte unum ſignum tantum in manipulo fuerit (z). Promovebantur autem milites ita, ut in eadem cohorte ad aliud genus militiæ adſcenderent, ut a *decimo haſtato* (a) (ita vocabant *Centurionem decimi manipuli haſtatorum*) ad *decimum principem*, & inde ad *decimum pilum*, ſive ad *decimum ordinem triariorum*: inde jam numero procedebant, & fiebant *Noni*, *Octavi* &c. donec ad *Primum Pilum* (b), ſive ad *Primum ordinem Triariorum* pervenirent, quod tarde demum debuiſſe fieri quivis videt (c). Summa autem dignitas erat primi hujus Centurionis (d), (nam ita aliquando vocatur (e)) qui etiam *Primopilus* dicebatur, quippe qui quaſi caput omnium Centurionum erat, eoſque ducebat (f), unde Græcis dicitur ὁ ἡγεμὼν τῆς τάγματος (g), πρωτοστάτης τοῦ τάγματος (h), & ὅλης τῆς τάγματος ἀρχῶν (i), quæ omnia *Legionis ducem* no-

(r) *Dion. Hal.* IV. 18. (s) *Vid. Cic. in Piſ.* 16. *Liv.* XLII. 34.
(t) *Id. ibid. ſeqq.* (u) *Vid. Lucan.* VI. 145.
(v) *Veget.* II. 3. (w) *Vid. Juven.* XIV. 191.
(*) (Tac. I. Ann. 23.) (x) *Spartian. Hadr.* 10. & *ibi Caſaub.* (y) *Liv.* VIII. 8. (*Feſt.* V. Optio.) (z) *Varro de L. L.* IV. 16. (a) *Liv.* XLII. 34. (b) *Veget.* II. 8.
(c) *Vid. Plin. H. N.* XIV. 1. & *Liv.* XXII. 34. *omn.*
(d) *Vid. annd.* VII. 41. (e) *Ibid.* (f) *Dion. Hal.* IX. 19.
(g) *Ibid.* 13. (h) *Id.* X. 36. (i) *Id.* X. 10.

notant: itaque cum Tribunis in consilio Imperatori aderat, *aquilam* præcipue tuebatur (*k*), (& hinc etiam *Aquila* pro *ipso Primopilatu* ponitur in elegantissimo loco Plinii modo ad marginem citato, & etiam apud Juvenalem XIV. *vers.* 197.) & jussa Imperatoris accipiebat: opima quoque præmia capiebat (*l*); & pro equite erat (*m*).

Toti legioni præerant *Tribuni* (*n*), qui a Romulo primum tres duntaxat sunt creati; auctis vero legionibus in unaquaque legione sex Tribuni fuerunt. Hi initio creati sunt a Regibus, & postea a Consulibus; donec A. U. 393. a populo sex Tribuni creari cœperunt (*o*), sicut A. U. 444. sexdecim (*p*). At post bellum *Persicum* cum *Perseo* Macedonum Rege gestum æquali numero a populo, æquali a Consulibus creabantur: illi *Comitiati* (*q*), hi *Rutili*, & postea *Rufuli* sunt dicti (*r*): verum Ciceronis tempore cum militia jam perpetua esset; sæpe in castris a Consulibus, vel Proconsulibus creabantur (*s*): & sæpe etiam ex prætoriis, vel consularibus viris erant (*t*). Sub Imperatoribus etiam Tribuni militum *Semestres* creari cœperunt, quo ita pluribus gratificari possent (*v*): & tum etiam Tribunorum quidam sunt dicti *Laticlavii*, qui in spem *Senatoriæ dignitatis* (ἐς βουλεύσεως ἐλπίδα, ut loquitur *Xiphilinus e Dione l.* 67.) tribunatum gerebant; alii *Angusticlavii*, (Græcis στενόκλαυοι) qui *equestrem* tantum dignitatem consequebantur (*x*). Tribunorum præterea insigne erat *pugio*, sive parazonium (*y*). Tribunorum autem *munus* erat jus dicere (*z*); signum excubiis ab Imperatore acceptum reliquis tradere (*a*); munitiones, exercitia, vigilias curare, aliaque quædam peragere (*b*); de quibus omnibus suo loco dicemus. Bini autem Tribuni per duos menses (*c*) legioni imperabant, alte-

(k) *Tac. Hist.* III. 22. (l) *Juven. l. c.*
(m) *Vid. Ovid. Am.* II. VIII. 9. & 27. *Martial.* VI. 58.
(n) *Horat. Serm.* I. VI. 48. (o) *Liv.* VII. 5.
(p) *Id.* IX. 30. (q) *Asconi ad Cic. Act.* I. *in Verr.* 10.
(r) *Fest.* V. *Rufuli.* (s) *Cic. ad Famil.* VII. *epist.* 5.
(t) *Vid. Liv.* XLII. 49. XLIII. 5. XLIV. 37. *Plut. Cat. Maj. p. m.* 342. (u) *Juven.* VII. 89. (x) *Suet. Oth.* 10. & *Domit.* 10.
(v) *Martial.* XIV. 32. (z) *Liv.* XXVIII. 24. (a) *Ibid.*
(b) *L.* 12. §. 2. *ff. de re milit.*
(c) *Liv.* XL. 41.

alternis, ut videtur, diebus; ita ut in exercitu consulari quatuor semper ut minimum essent, qui imperarent, vel potius, qui mandata imperatoris exequerentur. Qui Tribunatum militarem gesserant, ut de Primopilis dictum est, deinceps pro Equitibus habebantur (*d*), & annulum aureum gestabant (*e*).

Cuique turmæ equestri præerant tres (*f*); quorum qui primus electus erat, toti turmæ imperabat, eoque absente sequens. Et hi quoque totidem Optiones sibi adsumebant (*g*).

Socii regebantur a Præfectis suis (*h*), qui securitatis Populi Romani causa a Consulibus constituebantur; & eodem numero erant, ac eodem jure in suos utebantur, quo Tribuni in cives.

§. III. *De Ducibus, qui toti exercitui præerant.*

Duces, qui universo exercitui præerant, fuerunt, primo *Imperator*; secundo, *Legati*. Imperator erat, qui *ductu*, aut *auspicio suo* rem gerebat; *ductu* (*i*) quidem, cum ipse præsens; *auspicio* vero, cum ejus mandatu alius (*k*): quod oppressa Republica maxime usitatum a veteri more sumptum fuit, quo nihil nisi auspicato geri poterat; auspicia autem nemo, nisi qui Imperator esset, habebat. *Insigne* Imperatoris erat *Paludamentum*, sive *chlamys coccinea* (*l*); quam in Urbe inter vota & sacrificia sumebant (*m*). Lictores etiam paludatos fuisse vult Lipsius; sed tamen verius est, solius Imperatoris paludamentum fuisse, aliquorum vero *sagum*: licet sæpius hæ voces confundantur (*n*).

Legati plerumque, ab ipsis Ducibus adsciti videntur (*o*), ita tamen ut Senatusconsultum interveniret (*p*); erantque Legati fere viri prudentia & fortitudine militari insignes (*q*); nam munus eorum perhonorificum habebatur (*r*), quemadmodum, exempli gratia, illustris ille P. Cornelius Scipio Africanus *Pœnorum* domitor fratri suo *Lucio* (qui mox *Asiaticus* dictus est) bello *Antiochico*

(*d*) *Martial.* III. 95. (*e*) *Juven.* loco paulo ante cit.
(*f*) *Varro de L. L.* IV. 16. (*g*) *Ib.* (*h*) *Vid. Suet. Aug.* 38.
(*i*) *Ib.* 25. (*k*) *Vid. Horat. Od.* IV. XIV. 31. *Ovid. Trist.* II. 173. (*l*) *Juven.* VI. 399. (*m*) *Liv.* XLII. 49.
(*n*) *Horat. Epod.* IX. 28. *Nonius* 14. (*o*) *Liv.* IV. 17. *Cic. pro lege Manil.* 19. (*p*) *Id. in Vatin.* 11. (*q*) *Exemp. apud Liv.* XXXVII. 1. (*r*) *Vid. Cit. loc. prox. d.*

chico legatus fuit: & A. U. 556. *P. Sulpicius* & *P. Villius* viri Conſulares legati in Macedonia fuerunt (*s*). Numerus legatorum pro re nata varius fuit; Pompejus enim *bello Piratico* viginti quinque Legatis uſus eſt (*t*), quia ſcilicet id bellum totum quantum erat mare internum occupaverat: Cicero *Ciliciæ* Proconſul quatuor ſuos legatos nominat (*u*); plerumque tamen pro numero legionum Legati adſumebantur. *Munus* Legatorum fuit Imperatori in omnibus rebus vicariam operam dare, (unde *Subconſules* poſtea aliquando ſunt dicti (*)) ita ut eorum poteſtas ſatis larga eſſet; ſed tamen fiduciaria (*x*). Auguſtus cum ipſe Imperator eſſet, & ſolus auſpicia haberet, omnia per legatos egit (*y*); & ex iis quoſdam *Conſulares* vocavit, qui totis exercitibus præerant; quoſdam *Prætorios* qui ſingulis legionibus (*z*).

CAPUT III.

De Armis.

ARmis utimur vel *ad petendum*, vel *ad tegendum*: illa proprie *tela* (**), hæc *arma* dicuntur; nam *telum* eſt a Græco τῆλε, vel τηλόθι, *procul*: diverſa autem fuerunt apud Romanos pro diverſo genere militum. (Quæ ſingulis Romanor. civium claſſibus arma tribuerit Servius Rex, docent Liv. & Dion. Halic.)

§. I. *De Levis Armaturæ militibus.*

Levis armaturæ milites in genere *Ferentarii* dicti ſunt (*a*); & olim quoque *Rorarii* & *Accenſi* (*b*): at poſt A. U. C. 542. *Velites* inſtituti ſunt (*c*), qui Italia civitate donata deſierunt; iiſque ſubſtituti ſunt *Funditores*, *Jaculatores* (*d*), & id genus alii. Velitum arma erant (*e*) primo *Gladius Hiſ-*

(s) *Liv.* XXXII. 28. (t) *Appian. Mithrid. p.* 332. *edit. Tollii.* (u) *Ad Famil. XV.* 4. (*) *Vet. Inſcr. ap. Scalig. Epiſt.* I. 66. (x) *Cæſar de bell. civ. II.* 17. & III. 51.
(y) *Dio LII.* (z) *Vid. Tacit. Annal. II.* 36. *Hiſt.* I. 79.
(**) *Vid. l.* 233. *ff. de V. S.* §. 2. *Liv.* I. 43.
(a) *Vid. Feſt. hac V. & V. Velati. Varr. ap. Non. p.* 545. 575. *ed. Plant.* 1565. (b) *Feſt. iis vocibus. Livius VIII.* 8.
(c) *Id. XXVI.* 4. (d) *Id. XXX.* 33.
(e) *Id. XXXVIII.* 21. & *XXXI.* 34.

panicus omnibus militibus communis, eximium habens mucronem, & utrinque validum ictum; ita ut non tantum cæsim, sed etiam punctim (quod longe utilius (*f*) esse facile deprehendi potest) pugnare possent: & hunc tempore Polybii ad dextrum femur gestabant. Habebant secundo, *hastas velitares* septem (*g*), quæ erant crassitie unius digiti, longitudine tripedali cum mucrone novem digitorum; qui tenuissimus erat, ita ut telum remitti non posset (*h*). Muniti erant *parma* sesquipedali (*i*) e ligno, corio super inducto (*k*); & *galea*, sive *galero* e pelle, quæ ita distinguenda est a *casside* (*l*); hæc enim erat ex metallo. Et sæpe etiam veteres exuviis ferarum pro galeis sunt usi (*m*).

§. II. *De Armis reliquorum peditum.*

Hastatorum & reliquorum Peditum Arma erant, primo, *Scutum*; (Græcis θυρεὸς, ὅτι ἔσιγε τὴν θύραν (*n*)) quod distinguendum est a *Clypeo*; (Gr. ἀσπὶς) hic enim rotundus (*o*), illud oblongum fuit. Scuti latitudo erat pedum duorum & semis; longitudo fere pedum quatuor (*p*); ita ut hominem leviter sese inclinantem tegeret. Erant etiam *Scuta imbricata*, sive in modum *imbricis* formata, quæ plane dignior um erant (*q*). Omnia hæc fiebant e ligno lento & levi (*r*) corio super inducto, & aliquando lino, ut posset inhærere pictura (*s*); & hinc postea *arma*, quæ vocant *gentilitia*, sunt orta (*t*). Extremitas scuti ferro erat munita, & ad ictus firmius sustinendos, & ne lignum terræ aliquando impositum putredinem facile contraheret: in medio autem scuto erat *Umbo ferreus* paullum protuberans; iorum etiam habebat, quo illud gestarent, quod Græcis ἀόρτηρ dicitur. Quod autem clypeum sinistra gestarent, hinc conversio ad sinistram dicebatur fieri *ad clypeum* (ἐπ' ἀσπίδα); conversio opposita, *ad hastam* (ἐπὶ δόρυ).

In

(f) *Vid. omn. Polyb. II.* 30. & 33. *Veget. I.* 12.
(g) *Liv. XXVI.* 4. (h) *Id. XXIV.* 34. (i) *Vid. Polyb. VI.* 20. *ex vers. Casaub. nam Græca corrupta sunt.*
(k) *Varro ap. Non.* 18. 2. (l) *Isidor. Orig. XVIII.* 14.
(m) *V. Stat. Theb. VII.* 276. *Sil. Ital. VIII.* 492.
(n) *Eustath. ad Homer.*
(o) *Vid. Virg. Æn. III.* 617. *VIII.* 662. (p) *Polyb. VI.* 21.
(q) *Xiphilin. Macrino.* (r) *Plin. Hist. Nat. XVI.* 40.
(s) *Serv. ad Virg. Æn. X.* 784.
(t) *Vid. Voss. de Idol. III.* 76.

In equite vero converſio ad ſiniſtram ἐφ' ἡνίαν, *ad frænum* (*u*). Secundo habebant *Pila* (*) (unde Belgica vox *Pyl*) quæ Romanorum propria tela fuerunt (*x*): ea erant vel rotunda ea craſſitie, ut plane manum implerent (*y*): vel quadrata ambitu quatuor digitorum, longitudine ligni quatuor cubitorum; cui ferrum hamatum (ne facile telum revelli poſſet) paris fere longitudinis firmiſſime adnectebatur (*z*); ſed ita, ut pars ejus dimidia ligno eſſet adfixa, mucro vero exſtaret cubiti unius & dimidii, adeo ut totius pili longitudo eſſet cubitorum quinque cum dimidio (*a*): craſſities ferri, ubi ligno committebatur, erat digiti unius & dimidii, unde patet graviſſimum omnino fuiſſe (*b*), ita ut jactu omnia perforaret (*c*); unde *lentum* etiam a gravitate dicitur. Pila ὑσσοὺς Græci dixerunt. Sed aliquando etiam leviora tela habuerunt venabulis, ſive *ſebunis* (vel *ſibinis*) fere ſimilia (*d*). Tertio *Galeam* geſtabant ex ære, aut alio metallo, vultu tamen aperto: (unde vox Julii Cæſaris in prælio *Pharſalico*, *Miles faciem feri* (*e*)) hæc apice plumeo & criſta ex tribus pennis puniceis erectis (*f*), vel aliquando juba equina conſtante (*g*) erat inſignis. Cives ex prima claſſe induti erant *lorica*: ea autem facta erat e laminis, vel catenulis; & tum dicebatur *hamata* (*h*); vel etiam fiebat e ſquamis, aut laminis ferreis (*i*), quæ plane honeſtiorum erat, & toti corpori maxime apta: quam graphice deſcribit *Heliodorus Æthiopicorum l.* IX. *circa medium*. Plerique vero pro lorica habebant duntaxat *pectorale*, ſive *laminam æream duodecim digitos latam* (*k*). Hæc autem, ſcutum, galea, lorica auro, & argento ornata (*l*), & variis figuris cælata fuerunt. Unde ea tecta gerebant, niſi in prælio, aut pompa (*m*). *Ocreas* habue-

(u) *Vid. Polyæn. Strat. L. IV. cap. III.* 6, 17. 21.
(*) *Lucan. l.* 7. (x) *Serv. ad Virg. Æn. VII.* 664.
(y) *Dion. Halic. V.* 46. (z) *App. Al. in Celticis.*
(a) *Vid. Sil. Italic. XIII.* 308. (b) *Flor. II.* 7.
(c) *Tibull. ad Meſſal.* 59. (d) *Suid. V.* Σίβυνη (v. et. Etymol. Voſſii V. *Sibyna*.) (e) *Flor. IV.* 2.
(f) *Virg. Æn. IX.* 50. (g) *Ibid. X.* 869. *Vid. & Serv. ad Æn. II.* 201. & 412. (h) *Id. Æn. III.* 467.
(i) *Id. Æn. XI.* 487. *Claud. in Ruff. II.* 317. (k) *Polyb. VI.* 21.
(l) *Cic. in Verr IV.* 44. *Juven. XI.* 103. *ſeqq.*
(m) *Cæſ. B. G. IV.* 21. *Plut. Lucull. p.* m. 510.

buerunt aliquando in alterutro (*n*), aliquando in utroque crure. Vulgo etiam geſtarunt *caligas*, unde etiam *caliga* pro *militia* ponitur (*o*); & *caligati* pro *militibus*, & quidem *gregariis* (*p*): (qui etiam clavis eas ſuffixas habebant (*q*)) atque inde etiam Cajo Imperatori *Caligulæ* cognomen fuit, quod ſcilicet in caſtris inter *milites caligatos* educatus fuerat (*r*).

§. III. *De Armis Equitum.*

Equites olim quidem veſte tantum ſuccincti fuerunt, quo facilius equos conſcenderent, (non enim *ſtapedas*, ſive *ſubjices ephippiarios*, ut eos vocat *Budæus in comment. ling. Gr. n. m.* 541. *ſeqq.* habebant (*s*), ut nec *ephippia*, niſi forte veſtem aliquam ſtragulam (*t*)) haſtas graciles, & ſcuta e ſolo corio ferentes. Poſtea *Græcanicis armis* uſi ſunt, nempe *gladio longiore*, *conto*, ſive *haſta grandi*; (*) tum *galea*, *ſcuto*, & *lorica*: aliquando etiam *jaculis* fuerunt armati.

§. IV. *De Poliorceticis.*

Arma, ſive *machinæ* potius, *in oppugnationibus urbium maxime uſitatæ* fuerunt varia; ut *Teſtudo*, cujus uſus etiam fuit in præliis (*u*), cum ſcutis ſupra caput elatis, & arctiſſime junctis muro ſuccedebant primis altioribus, & ordine paulatim decreſcente, cujus elegantiſſima deſcriptio eſt apud Livium XLIV. *c.* 9. Uſitatius vero *Teſtudo* ſignificat *Machinam ligneam*, *quæ murum ſubruentes tegebat* (*x*). *Crates*, *Vineæ*, *Plutei* (*y*) machinæ erant, quæ paulatim urbi obſeſſæ admotæ milites ad eam accedentes tegebant, unde *ſubrepere* dicuntur (*z*). *Turres* (ligneas, quæ *falæ* s. *phalæ* dicebantur (**)) adhibebant plerumque mobiles (*a*), quæ aliquando rotulis erant impoſitæ, & pluribus tabulatis conſtructæ. *Ariete* ex firma trabe fer-

(*n*) *Liv.* IX. 40. *Veget.* I. 20. (*o*) *Sen. de brev. vit.* 17. & *de ben.* V. 16. *Plin. H. N.* VIII. 47. (*p*) *Iuven.* III. *fin.*
(*q*) *Id.* XVI. 24. (*r*) *Suet. eius vita* 9.
(*s*) *Vid. Lipſ. de Milit. Rom.* III. 7.
(*t*) *Varro ap. Non. p.* m. 138. *Cæſ. B. G.* IV. 32.
(*) (*Ex I. Edit. addimus:* Joſeph. de B. Jud. III. 6.)
(*u*) *Lucan.* III. 474. (*x*) *Liv.* XXXIV. 29.
(*y*) *Lucan.* III. 487. *ſeq.* (*z*) *Id.* II. 601.
(**) (*Plaut.* Moſtell. II. 1. 10. Vide *Veget.* IIII. 18. & ad hunc *Stewech.* p. 377.) (*a*) *Id.* III. 458.

ferro prominente (*b*) facto muros quatiebant; qui erat vel ſimplex, vel alteri trabi appenſus (*c*), ut vi majore, conatu leviore libraretur; ejuſque vis erat maxima (*d*): unde civitati obſeſſæ aliquando promittebatur ſalus, ſi deditionem feciſſet, prius quam aries muris eſſet admotus: plane ut hodie de majoribus tormentis obtinet (*e*). *Catapultarum*, & *Baliſtarum* vis maxime conſiſtebat in nervis (*f*): illis jacula grandiora, Baliſtis ſaxa ingentia (*g*), faces ardentes, aliaque mittebant (*h*); licet poſtea has voces confuderint. Qui autem haſtas aut lapides tormentis excutiebant, *libratores* ſunt dicti (*i*). His tormentis etiam, ut hodie ad aditus caſtrorum, aut urbium a vi hoſtili defendendos utebantur (*k*).

CAPUT IV.

De Acie.

§. I.

De Ordinaria Aciei Forma.

ACiei *forma ordinaria* erat, ut primi pugnam laceſſerent *Velites*, qui ſtabant, vel ante juſtam Aciem (*a*), vel in intervallis manipulorum (*b*), vel ad utrumque cornu. Indi pugnabant *Haſtati* (*c*); quod ſi illi pellere hoſtem non potuiſſent, vel ipſi pellerentur, recipiebant ſe in intervalla *Principum* (*d*); vel poſt eos, ſi plane feſſi eſſent. Si apud Principes quoque minus proſpere pugnatum eſſet, illi ſenſim a prima Acie ad *Triarios* referebantur, juxta quos etiam videntur fuiſſe Extraordinarii ſociorum, & Evocati. Tunc hi ſimul exſurgentes (*ſedebant* enim, unde *ſubſidia* (*e*) dicuntur, & in Gloſſariis Græcis ἐφεδροι pro *triariis*) pugnam reſtaurabant (*f*); & inde *rem aliquam ad triarios rediiſſe*, quum

(b) *Propert.* IV. XI. 33. (c) *Lucan.* III. 490.
(d) *Joſeph. de bell. Jud.* III. 15. (e) *Cæſ. B. G.* II. 32.
(f) *Ovid. Metam.* VIII. 357. (g) *Lucan.* III. 469.
(h) *Id.* II. 685. (i) *Tac. Annal.* II. 20.
(k) *Cæſ. B. C.* I. 2. *Tacit. Hiſt* III. 24.
(a) *Liv.* XXXVIII. 21. (b) *Id.* XXX. 33.
(c) *Vid. Ib.* 8. (d) *Id.* VIII. 8.
(e) *Feſt. in fragm. hujus V.* (f) *Dion. Halic.* V. 15. *f.*

in aliqua re laboratur, proverbio increbuit (*g*). Hæc omnia fiebant beneficio *Viarum*, quæ erant inter manipulos in quincuncem dispositos (*h*); erantque vel *transversæ* inter genera, hastatos scilicet, principes & triarios; vel *directæ*, inter partes nempe, sive manipulos. Græce autem, qui se in eadem serie sequentes profunditatem Aciei efficiunt ἐπισάται vocantur; & dicuntur τετράρχαι. Παρασάται sunt, qui ad latus aliorum stantes Aciei longitudinem efficiunt: & hi dicuntur ζυγεῖν (*i*). *Equites* aliquando a tergo Aciei pedestris fuerunt positi, unde per vias directas subito emitti poterant (*k*); sed plerumque tamen in cornibus ita, ut in altero cornu socii, in altero cives cum Extraordinariis sociorum essent. *Socii pedites* ad latera legionum plerumque fuerunt dispositi (*l*). Inter Triarios & Principes (*m*) intervallo majore ordinarius *Imperatori* locus erat (*n*), ut inde, quippe e media Acie, mandata ejus quaquaversus facilius perferri possent. Juxta eum stabant Legatorum quidam, Tribuni (*o*), Præfecti, & Evocatorum præcipui; qui etiam quandoque inter manipulos erant dispersi (*p*), ut reliquis animum adderent, vel ordines ducerent. Quisque autem locum, ubi in Acie stare deberet, ita notum habebat, ut necessitate urgente sine duce eam struere possent (*q*). Et hæc de ordinaria Aciei forma dicta sufficiant. Pro re nata vero etiam diversæ acierum formæ fuerunt, ut quæ struebatur in modum *Cunei* (*r*), cui contraria fuit *Forceps*; tum *Turris*, *Laterculum*, *Serra &c.* (*s*). Gregariis militibus a suis centurionibus certus ordo (*t*) pro eorum judicio juxta vires cujusque fuit adsignatus, quem ordinem qui vel uno passu deseruisset, gravi pœna (*u*), & plerumque quidem morte mulctabatur: in agmine vero, qui longius, quàm ut tubæ sonitum exaudire posset, excesserat, pro desertore habebatur (*x*); quæ leges licet duræ, utilissimæ tamen fuerunt.

§. II.

(g) *Liv.* VIII. 8. (h) *Vid. Virg. Georg.* II. 279. *seq.*
(i) *Vid. Casaub. ad Polyæn.* II. 11. (k) *Liv.* X. 5.
(l) *Id.* XXXVII. 39. (m) *Vid. Virg. Æn.* IX. 28.
(n) *Vid. Sall. Catil.* 59. (o) *Vid. Tacit. Hist.* II. 89.
(p) *Cæs. de bell. civ.* III. 88. (q) *Liv.* IX. 3.
(r) *Veget.* I. 26. & III. 19. (s) *Gell.* X. 9.
(t) *Vid. Liv.* IX. 33. (u) *Liv. Epit.* 59.
(x) *Appian. Punic. p.* 16. *ed. Tollii.*

§. II. *De Signis.*

Signa, quæ in ſuis quæque manipulis erant diſpoſita, olim nihil aliud fuerunt, quam *manipulus fœni*, unde *manipulo* nomen (*y*). Poſtea uſi ſunt ligneolo tranſverſo haſtæ adfixo, ſupra quod ordinarie *manus* figura eminebat; eique orbiculi quidam erant ſubjecti, in quibus imagines Deorum, & poſtea etiam Principum conſpiciebantur (*z*); quemadmodum hoc ex nummis, aliiſque veterum monumentis perſpicuum eſt (*a*). Et procedentibus temporibus argentea fuerunt; unde a Quæſtoribus in ærario ſervabantur (*b*). Totius legionis ſignum erat *Aquila aurea* (*c*); (utique poſt tempora Marii (*d*); antea enim *Lupo*, *Minotauro*, *Equo*, *Apro* pro ſignis utebantur) quæ expanſis alis ſuper haſtam ſtabat (*e*) in primo manipulo Triariorum, ſive apud primum pilum: poſtea rurſus Dracones (*f*), aliaque animalia pro ſignis adhibuerunt. Equites habuerunt *vexilla*, ſive *Flammulas* (g) fere hodiernis noſtrorum equitum ſimiles; quibus nomen Imperatoris aureis literis erat intextum (*h*). Hæc omnia ſigna ſacra erant (*i*), (unde Ovidius *Faſt. V. verſ.* 585. *ſigna* vocat *decus belli*) & Deorum fere loco colebantur (*k*), mortis pœna in milites, qui ea amiſiſſent, conſtituta (*l*): quemadmodum etiam milites ob ea violata ſeveriſſime puniebantur (*m*). Itaque τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, *abominatio vaſtatrix*, ut vertit *Beza Matthæi XXIV.* 15. hunc *ſignorum cultum* multis denotare videtur. Et hinc eſt quod legimus, ea urgente periculo aliquando in hoſtilem Aciem fuiſſe conjecta (*n*), ut & pœnæ metu, & pudore inde repeterentur. Imo ob hanc ſignorum religionem præcipuo ſigno, quod

(y) *Ovid. Faſt.* III. 117. (z) *Vid. Suet. Tib.* 48. & *Cajo* 14. (a) *Herodian.* II. 6. (b) *Liv.* III. 69.
(c) *Lucan.* I. 7. (d) *Plin. H. N.* X. 4.
(e) *Vid. Tacit. Ann.* XV. 29. (f) *Claud. de* VI. *Honor. Conſ.* 566. (g) *Veget.* II. 1. (h) *Suet. Veſp.* 6.
(i) *Dion. Halic.* VI. 45. *omn.* & X. 1. *Cic. Catil.* II. 5.
(k) *Tacit. Ann.* II. 17. *Herodian.* IV. 4.
(l) *Liv.* II. 59. (m) *L.* 7. §. *ult. ff. ad l. Jul. Maj. V. Cl. Beſt. de rat. emend. leg.* 17.
(n) *Dion. Halic.* VIII. 55.

labarum eo ævo dicebatur, Conſtantinus literas initiales nominis CHRISTI inſcribi juſſit (*o*).

§. III. *De iis, quæ proxime pugnam præcedebant.*

Ante pugnam utili inſtituto Imperator in ſuggeſtu ex ceſpitibus (*p*) plerumque facto ſtans, (hoc autem *Tribunal* dicitur; nam ita vocatur *quævis altitudo manu hominum ex ceſpitibus, vel ſimili materia ſtructa* (*q*)) in eo, inquam, ſtans exercitum *alloquebatur*; milites vero vel clamore (*r*), vel dextris ſublatis (*s*), vel denique ſcuta haſtis percutientes (*t*) alacritatem ſuam teſtabantur: quemadmodum ſilentium e contrario pro ſigno timoris habebatur (*u*). Multi etiam hoc tempore teſtamenta ſua condebant, quæ *in procinctu facta* dicuntur (***); Græci διαθήκας ἀγράφους, *teſtamenta non ſcripta*, ſive *nuncupativa* vocant (****). Inde omnia ſigna pariter *claſſicum canebant* (*x*); (τὸ πολεμικὸν σύμπαντον (*y*)) quod fiebat, vel *Tubis*, quæ erant directæ (*z*); vel *Lituis*, qui leviter erant inflexi (*a*); vel denique *Cornibus* plane incurvis; quibus fere ſimiles, ſed minores, erant *Buccinæ* (*b*). Et hæc omnia ſigna erant ex *ære* (*c*), unde *Æneatores*, qui ea inflabant, ſunt dicti (*d*). *Tympana* vero noſtris ſimilia Romani (milites) non habuerunt. (Sed ea Gallorum Cybeles & luxuriæ inſtrumenta fuerunt. *Plaut.* Truc. II. 7. 49. *Suet. Aug.* 68. *Juſtin.* XXX. 1. 9.) Cum jam ad hoſtem ventum eſſet, clamor quidam inconditus tollebatur ad hoſtium terrorem (*e*), & ſui incitamentum, qui poſteriore ævo *Barritus* eſt dictus (*f*), ex cujus alacritate de even-

(o) *Vid. numm. ap. Patin. de numm. Impp. R. ex ære &c. p.* 378. *&c.* (p) *Facit eo Lucan.* V. 315.
(q) *Vid. Plin. H. N.* XVI. 1. *de patria noſtra, vel regionibus vicinis loquentem.* (r) *Liv.* XXX. 34.
(s) *Lucan.* I. 386. *ſeq.* (t) *Amm. Marc.* XX. 5.
(u) *Lucan.* II. 594. *ſeq.* (*) *Gell.* XV. 27.
(**) *Plut. Coriol. p. m.* 217. (x) *Veget.* II. 22.
(y) *Dion. Halic.* IX. 11. (z) *Ovid. Metam.* I. 98.
(a) *Vid. Seneca. Oed.* 714. (b) *Propert.* IV. IV. 63. *Ovid. Metam.* I. 335. (c) *Vid. Virg. Æn.* VI. 165.
(d) *Suet. Cal.* 32. (e) *Cæſ. de B. C.* III. 92.
(f) *Veget.* III. 18.

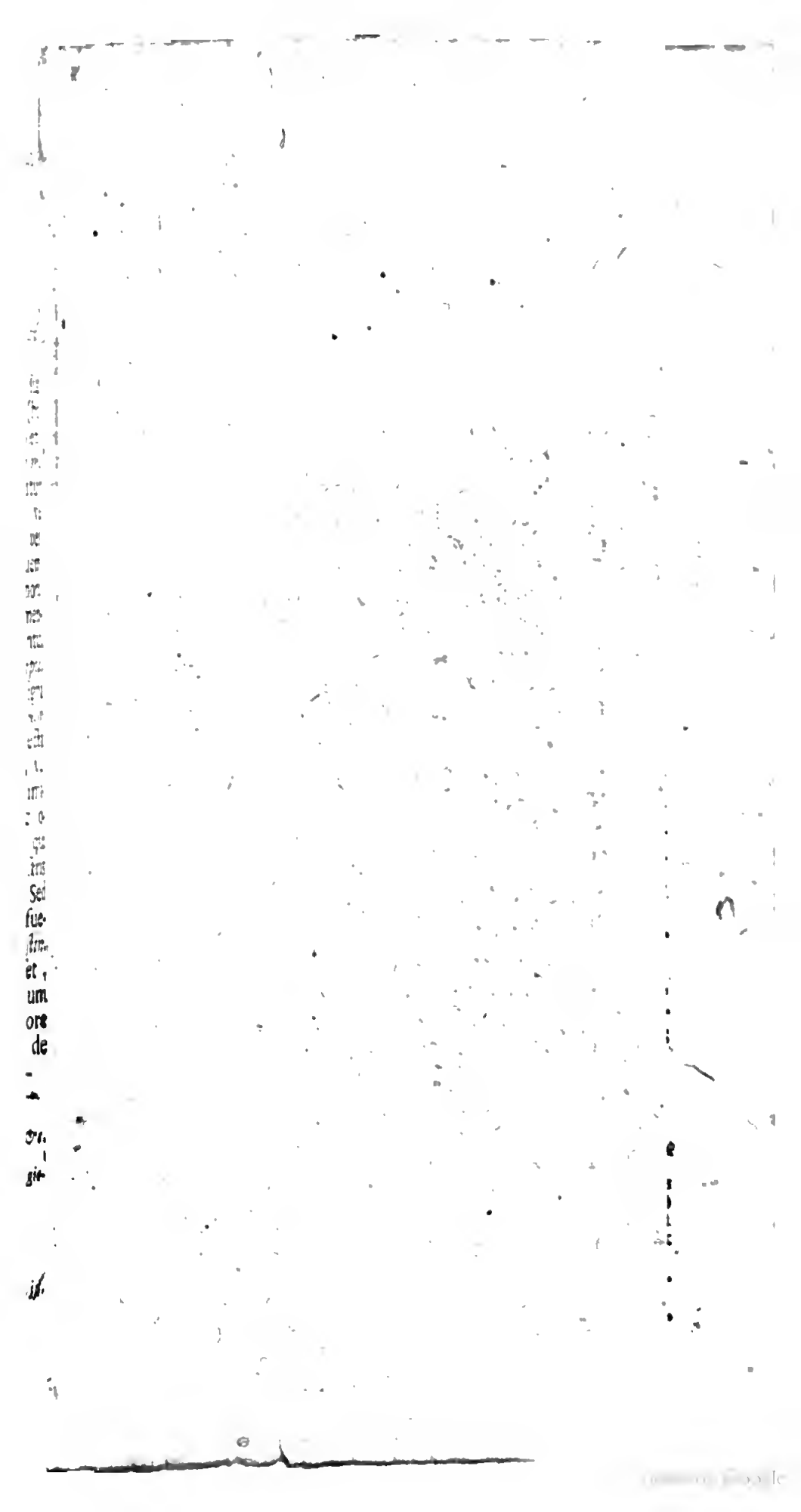

Pag. 249.

TABULA

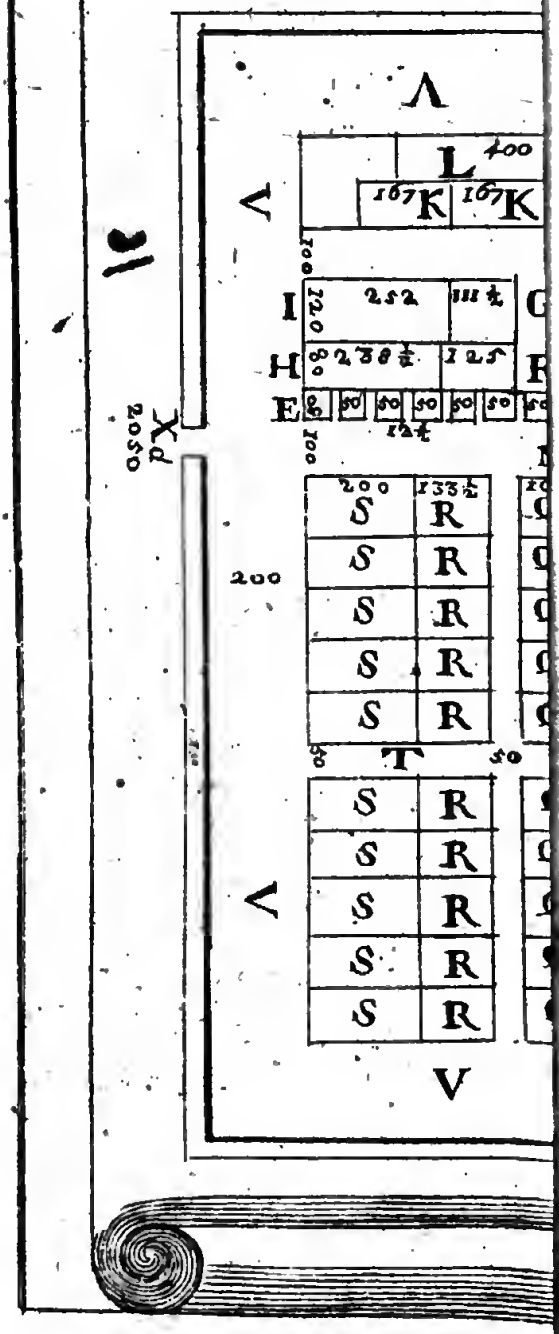

eventu pugnæ sæpe judicabant (*g*); & ad eam demonstrandam etiam denuo hastis scuta percutiebant (*h*). Signum præterea pugnæ erat Tunica rubra in Prætorio extensa (*i*), (*vexillum* proprie dicebatur (***).)

CAPUT V.

De Castris, & Disciplina Militari.

§. I. *De Castris, & primo de Superiore eorum parte.*

Disciplinæ Militaris sedes fuerunt *Castra*, sine quibus nullam noctem agebant exercitus Romani (*a*). Nec unquam fere prælium committebant, nisi antea Castra, quo receptus esset victis, munivissent (*b*). Ea apud Romanos semper fere uniformia fuerunt & quadrata; sed aliquando *Æstiva*, aliquando *Hiberna*. *Æstiva* rursus erant, vel in unam tantum noctem, & tum dicebantur *Mansiones* (*c*); (posteriore certe ævo) vel in plures, quæ *Stativa* (subaudi, *Castra*) appellantur (*d*). *Hiberna* castra accuratius omnibus rebus erant instructa, (unde *ædificare hiberna* dicitur apud Livium XXVI. *c.* 1.) ut armamentario, fabrica, valetudinario, &c. ac ejusmodi Castra pluribus urbibus hodie exstantibus originem dedere; ut *Veteribus*, quæ hodie *Santen* dicuntur, *Coloniæ Ubiorum*, *Passavio*, aliisque; & in nostra vicinia pago multis urbibus illustriori *Alphen*, ubi *Alpheni* quondam castra fuisse dicuntur. Nec florente demum Republica hoc obtinuit; verum jam tempore Tarquinii Superbi in formam fere urbium Hiberna struebant (*e*). Castris hibernis

(*g*) *Liv.* IV. 37. *Appian. Parthic.* 148.
(*h*) *Amm. Marc.* XIV. 2. (*i*) *Plut. Fabio Max. p. mihi* 182. *& alibi Cæs. B. G.* II. 20.
(***) (Macrob. I. 16. Cæsar B. G. II. 20. & ibi Brant. Lipsius ad Tac. Ann. I. 39. quamquam ipsum locum male exponit.)
(***) (De formula militari: *Vir Virum legit* V. *Torrent.* ad *Suet.* Aug. 35. it. *Salmas.* & *Savil.* ad *Tacit.* Hist. I. 18. At Virg. XI. Æn. 632. aliter multo exponendus. V. Pier.)
(*a*) *Vid. omn. Liv.* XLIV. 39. (*b*) *Vid. Cæs. B. G.* V. 9. *fin. lib.* VIII. 9. 15. *&c. Liv.* XXXVII. 13.
(*c*) *Lamprid. Alex. Sev.* 45. (*d*) *Liv.* I. 57. XXIII. 30. XXXVII. 18. & 33. (*e*) *Dion. Halic.* IV. 63.

ſubjecta erant *Proceſtria* (*f*); ubi lixæ, calones, ſimiliſque ſortis homines manebant.

Forma caſtrorum erat, qualis in tabula hic junctа ex Lipſio eam delineari curavimus; ubi videmus ea latiore via in duas partes fuiſſe diſtincta, in *Superiorem* nempe, & *Inferiorem*. In Superiore caſtrorum parte primo erat *Prætorium*, A, ſive *Tabernaculum Imperatoris*, & circa illud area laxa & quadrata ad ejus comitatum, contubernales, impedimenta, &c. recipienda: fuit autem hoc Prætorium in medio Ducum & militum præcipuorum. Ad Prætorii dextrum latus & dimidia ejus magnitudine fuit *Quæſtorium*, (quod tamen ante Polybii ætatem ad portam decumanam fuiſſe videtur (*g*)) B, ad ſiniſtrum vero *Legatorum tabernacula*, C. Ante hæc omnia erat forum rebus venalibus, conventibus, legationibus audiendis inſerviens. *Tribuni* collocati erant poſt Prætorium ab utraque parte ſex, via intermedia, quæ ad legiones duceret; ita ut quiſque ordo ſuam legionem ſpectaret, D. Juxta hos eadem linea verſus exteriora caſtrorum tendebant *Præfecti ſociorum* ab utraque parte ſex, itidem ex adverſo alarum ſuarum, E. In hac Caſtrorum parte etiam erant *Evocati*, F, H, tum ſociorum equitum & peditum *Ablecti*, G, I, & *Extraordinarii*, K, L. Et hæc *ſuperior pars Caſtrorum* fuit.

§. II. *De Inferiore parte Caſtrorum.*

Inferior pars Caſtrorum rurſus in duas alias partes erat diviſa via intermedia, ad quam utrimque tendebant *Equites legionum* N, poſt hos in eadem area *Triarii* O, mox via interjecta *Principes*, P, & *Haſtati*, Q, & demum rurſus via eos dirimente, *Equites*, R, & *Pedites ſociorum*, S, *Velites* ad vallum, quod Caſtra ambit, videntur rejecti, V. Tentoria militum fere fuerunt ex corio, vel *pellibus* (unde *ſub pellibus hyemare* dicitur apud *Florum I. c.* 12.) funibus *extenſa*, unde illis nomen; ſed in Hibernis forte etiam aſſeres fuerunt adhibiti. In quoque tentorio tendebant *decem* milites cum ſuo *Decano*, (ut *Vegetii* tempore dicebatur) quod proprie *Contubernium* dictum eſt (*b*).

§. III.

(*f*) *Feſt. hac V. Vid. Tac. Hiſt.* IV. 22.
(*g*) *Liv.* X. 33. *f.* XXXIV. 47.
(*h*) *Cæſ. B. G.* III. 25. *Veget.* II. 8.

§. III. *De aliis Caſtrorum partibus.*

Caſtris *Vallum* erat *circumjectum*, (*vallum jacere* proprie dicebant Latini (*i*)) quod undique ducentos pedes a tentoriis diſtabat; cujus intervalli varius erat uſus. Conſtabat hoc vallum ex aggere (*k*) & ſudibus, quæ ſuperne erant acutæ, & in ramos diviſæ (*l*), ac *Valli* maſculino genere dicebantur; licet hoc perpetuum tamen non ſit (*m*). Tales vallos quiſque miles tres, quatuor, vel plures (*n*) ferre erat ſolitus (*o*), eoſque graphice deſcribit Livius XXXIII. *c.* 5. Altum erat vallum plerumque pedes tres, vel quatuor (*p*), niſi vicinus hoſtis immineret; tum enim altius illud exſtruebant. Vallo prætendebatur *Foſſa*, plerumque novem pedes alta, & duodecim lata (*q*). *Portæ* Caſtrorum erant quatuor; prima *Prætoria* (*Xa*) hoſti plerumque obverſa, quæ etiam *Extraordinaria* dicitur (*r*): eique oppoſita fuit *Decumana* (*s*) (*Xb*) ab hoſte averſa (*t*), a *decimis* cohortibus dicta, quæ juxta illam portam tendebant: a lateribus duæ portæ *Principales* erant (*Xc Xd*) dictæ a *Principiis* (*u*); de quibus mox agemus. *Viæ* in caſtris erant tres *Tranſverſæ*, quinque *Directæ*: illarum prima erat ſupra Prætorium; ultima medias cohortes ſecabat, *Quintana* dicta a *quintis cohortibus* (*): media vero via *Principia* dicebatur, (Gr. τὸ πρατήριον (**)) eratque celeberrimus & ſacratiſſimus Caſtrorum locus: ibi enim a Tribunis jus dicebatur (*x*); ibi aræ, numina (*y*), imagines Principum (*z*), & præcipua legionum ſigna ſtabant (*a*); ibi jurabatur (*b*), ſupplicia peragebantur (*c*), &c. ibique ergo, tanquam (*d*) loco ſancto, pecunia a militibus depoſita cuſtodiebatur. Caſtrorum Conſularium ambitus erat circiter milliaris unius cum dimidio. Hæc omnia opera ab ipſis militibus (*e*) ſtruebantur ſub cura & inſpectione Tribunorum, niſi ſi

(i) *Liv.* III. 2c. (k) *Virg. Æn.* VII. 150.
(l) *Id. Georg.* II. 25. (m) *V. Caſ. de B. C.* III. 63.
(n) *Liv.* III. 27. *Id. ep.* 57. (o) *V. Horat. Epod.* IX. 13.
(p) *Veget.* I. 24. (q) *Vid. Tibull.* IV. 1. 81.
(r) *Liv.* III. 27. (s) *Vid. Feſt. v. Prætoria porta.*
(t) *Vid. Liv.* III. 5. (u) *Vid. Feſt. v. Principales.*
(*) *Vid. Lipſ. de Mil. Rom.* V. 4. (**) *Plut. Galba p. m.* 1057. F. (x) *Liv.* XXVIII. 24.
(y) *Tac. Ann.* IV. 2. (z) *Ibid.* XV. 29. *& ibi Lipſ.*
(a) *Ibid.* I. 39. (b) *Tac. Ann.* I. 15.
(c) *Suet. Oth.* 1. (d) *Id. Dom.* 7. *Veget.* II. 20.
(e) *Juv.* VIII. 247.

qui *immunes* essent, quod vel ob dignitatem consequebantur, ut Tribuni, Centuriones, Equites (*f*) & Evocati (*g*); vel beneficio Imperatoris concessum est: sed hoc postea a Centurionibus emi cœptum militiam Romanam perdidit (*h*); & demum tota hæc Castra muniendi ratio posterioribus temporibus, cum desidia & luxus dominarentur, desiit.

§. IV. *De Muniis Militaribus.*

Disciplina Militaris constat *Muniis*, *Exercitiis*, & *Legibus*. Inter *Munia* primo loco sunt *Ministeria*; secundo, *Excubiæ*; tertio, *Vigiliæ*. Primo loco dixi fuisse *Ministeria*: positis enim castris Tribuni ex hastatis & principibus duos eligebant, qui Principia curarent, ut munda essent: ex reliquis octodecim manipulis singuli Tribuni tres sortiebantur (*i*), qui tentorio statuendo aliisque ministeriis, ut aquandi, pabulandi, lignandi & similibus essent intenti (*k*).

Secundo: Ex illis porro tribus manipulis duas *Excubias* quaternorum virorum tum ad dignitatem, tum ad commoditatem Tribuni habuisse videntur (*l*); quemadmodum etiam Quæstor & Legati suas excubias habuerunt. Triarii vero per excubias equitibus, quibus a tergo tendebant, ministrabant, & equos eorum curabant. Apud Imperatorem quotidie unus manipulus excubabat, & turma equitum, ut ex *Sallustio* colligo (*m*). Et hæc omnia de Sociis eodem modo sunt intelligenda. Ad singulas portas ordinario una cohors cum turma equitum stationem habuit (*n*), quæ ex instituto *Pauli Æmilii* circa meridiem mutabatur (*o*).

Tertium *Munus* militare fuit *Vigiliarum*: in quibus considerandæ veniunt primo, *Tessera*: secundo, ipsæ *Vigiliæ*: tertio, *Circuitio*. Quod Primum attinet: ex quoque decimo signo unus eligebatur, quem *Tesserarium* vocabant (*p*): hic sole inclinante a Tribuno excubitore *tesseram*, sive *tabellam ligneam* accipiebat, cui jussu Imperato-

(f) *Front. Strat. IV.* 1. 23. (g) *Tacit. Ann. I.* 38.
(h) *Vid. omn. quæ Hist. I.* 46. (i) *Polyb VI* 31.
(k) *Veget. III.* 8. (l) *Facit eo Lampr. Alex. Sev.* 52.
(m) *Jug.* 65. (n) *Cæs. de bell. civ. I.* 43.
(o) *Liv. XLIV.* 33.
(p) *Vid. Tacit. Hist. I.* 25. *Plut. Oth. p.* 1063. *F.*

toris verba unum, vel plura erant inſcripta (q), (exempli gratia, prælio *Philippenſi Apollo* a Cæſare & Antonio ſigno datus fuit (r)) iiſque etiam mandata quædam per exercitum fuerunt diſtributa (s): & quovis tempore diei etiam per teſſeras mandata edebantur (t). Hanc ad ſuum ſignum regreſſus teſſerarius proximi ſigni duci teſtibus præſentibus tradebat: ille rurſus ſequenti, atque ita deinceps: ita, ut ante ſolis occaſum ad Tribunum omnes eſſent relatæ (u), qui ſtatim ex inſcriptione quadam peculiari (quæ ſingulas partes exercitus, haſtatos puta, principes, triarios & equites, notabat) cognoſcere poterat, cujus partis teſſera non eſſet perlata: neque id negari poterat teſtibus, ut in re capitali, adhibitis (v). Secundo: *Vigiliæ* ſingulæ conſtabant, ut excubiæ, ex quatuor militibus, (quod perpetuum fuiſſe videtur (vv)) earumque numerus apud Imperatorem & Tribunos idem erat, qui excubiarum; quemadmodum etiam per ſingulos manipulos ſingulæ vigiliæ erant diſpoſitæ; apud Quæſtorem ternæ; apud Legatos binæ vigiliæ conſtituebantur. Exteriorem ambitum caſtrorum tuebantur Velites, quorum etiam decuriæ erant in ſingulis portis, quanquam his quoque alii juncti fuiſſe videntur (x): imo, ſi caſtra hoſtis in propinquo haberet, noctu quoque ante caſtra excubabant, unde *Procubitores* ſunt dicti (y). Non autem omnes ſimul vigilarunt, ſed nocte in quatuor vigilias ope clepſydrarum diviſa (z) unus ex quaque vigilia diviſis vicibus vere vigil perſtabat (a); reliqui juxta accubabant: accipiebant autem omnes a Tribunis teſſerulam diverſam a priore, qua dignoſcebatur quota quis vigilia, & ex quo manipulo miles munus feciſſet: exempli gratia, H. I. V. 1. hoc eſt, *haſtatus manipuli primi vigiliæ primæ*. Tertio, hic etiam memoranda venit *Circuitio*, (Græcis περίοδεια, *circuitores* περίοδοι, & ipſa actio περιέναι (b)) quæ mandata erat quatuor plerumque equitibus (c) ex quaque legione, quos turmæ ordine præbebant. Hi vigilias inter ſe

ſor-

(q) *Suet. Claud.* 42. (r) *Val. Max.* I. 5. 7.
(s) *Liv.* VII. 35. XXVIII. 14. (t) *Liv.* IX. 32.
(u) *Vid. Stat. Theb.* VII. 237. (v) *Polyb.* VI. 34.
(vv) *Joan.* XIX. 23. *Lucas in Act.* XII. 4.
(x) *Vid. Veget.* III. 8. (y) *Cato ap. Feſt.* ea V.
(z) *Vid. Lucan.* V. 506. (a) *Vid. Veget.* III. 8.
(b) *Polyb.* VI. 33. *ſeqq.* (c) *Liv.* XXII. 1.

sortiebantur, & ad primum pilum accubabant, cujus Centurio ad quamque vigiliam signum buccina dari (*d*), & tempora clepsydra æqualiter dividi curabat. Initio vigiliarum, cum *Prætorium dimitteretur* (*e*) (ita dicebatur multitudo hominum ad tabernaculum Imperatoris convenientium (*f*)) omnia signa pariter canebant (*g*); & suo tempore, qui primam vigiliam sortitus erat (*ex t. Edit.* eam amicis aliquot stipatus obibat), & a vigilantibus quidem tesserulam capiebat; dormientem vero, aut loci desertorem si quem invenisset, proximos attestatus abibat. Prima luce quisque Circuitor ad Tribunum, cujus eo die imperium erat, tesserulas deferebat: quod si qua deesset, nocens quærebatur, & inventus morte plectebatur. Eodem circiter tempore Decuriones omnes & Centuriones cum suis Tribunis (*h*) Imperatorem salutabant, (quod ad dignitatem & reverentiam imperantibus conciliandam utilissimum) qui tum mandata Tribunis dabat; illi Centurionibus, Centuriones militibus. De Sociis hic idem dicendum videtur, quod de civibus.

§. V. *De Exercitiis Militaribus.*

Altera pars Disciplinæ militaris constitit *Exercitiis*, a quibus ipse *Exercitus* est dictus, quod *exercitando* fiat melior (*i*): eaque fuerunt vel *Oneris*, vel *Operis*, vel *Armorum*. *Onera* militum fuerunt majora, quam quis facile credere possit (*k*): ferebant enim *Cibum* (*l*), *Utensilia*, *Vallos*, & *Arma* (*m*). *Cibum* plerumque ferebant dimidiati mensis, vel ultra (*n*); qui olim fere in solo frumento consistebat, quod, cum eo uti vellent, pinsebant, vel molis frangebant (*o*): at sequenti ævo etiam panem *bis coctum*, sive *buccellatum* ferebant (*p*); quod utilius erat, quia levius. *Utensilia* militum erant ferra, corbis, rutrum, securis ad muniendum; falx & lorum ad pabulandum; catena; olla ad cibum co-

(d) *Propert. IV. IV. 64. Liv. VII. 35. Sall. Jug. 99.*
(e) *V. Prop. III. 3. 41.* (f) *Liv. XXI. 54. V. & Cl. Periz. de Præt Diss. 1. §. 17. Diss. 11. §. 8.* (g) *Liv. XXX. 5. Polyb. XIV. p. 548. ed. Gron.* (h) *Joseph. de bell. Jud. III. 6.*
(i) *Varro de L. L. IV. 16. & l. 1. §. 1. ff. de testam. mil.*
(k) *V. Virg. Georg. III. 346. seqq. Hor. Serm. II. V. 10.*
(l) *Liv. III. 27.* (m) *Horat. Epod. IX. 11.*
(n) *Liv. Epit. 57.* (o) *Vid. Liv. XXVIII. 45.*
(p) *Amm. Marc. XVII. 8. & ibi Lindenbr.*

coquendum (q). *Vallos* plerumque tres, aut quatuor ferebant; aliquando plures (r). *Arma* vero milites Romani non onus, ſed quaſi *membra* ſua eſſe cenſebant (s); & tamen ita onuſti ſtupendum quandoque iter conficiebant, & ſæpe quinque horis viginti millia paſſuum (t) confeciſſe leguntur, quod longo uſu doctore diſcebant: *calones* enim, ſive *ſervos militares* non niſi digniores habebant (u); a quibus diverſi fuerunt *lixæ*, qui quæſtus tantum cauſſa caſtra ſequebantur (v). Jumenta etiam erant quædam; ſed non multa (vv): eaque erant vel publica, quæ tentoria, molas, ſimiliaque ferrent; vel digniorum quorundam peculiaria: nam vehiculis raro ſunt uſi, quia magis impediunt.

§. VI. *De Agmine.*

Incedebant compoſiti in *Agmen*, quod ad claſſicum inſtituebatur, & cum primum quidem ſignum (quando *vaſa conclamari* dicebantur (x)) datum eſſet, cuncti tabernacula detendebant, & ſarcinas componebant (quod erat *colligere vaſa*): ad ſecundum ſignum jumentis ſarcinas imponebant: ad tertium denique primi procedere incipiebant (y), qui erant Extraordinarii; quos ſequebantur Socii dextri cornu cum ſuis impedimentis. Poſt hos incedebant prima & ſecunda Legio, & denique Socii alterius cornu, ſinguli cum ſuis impedimentis ita; ut Agminis forma eadem fere, quæ Caſtrorum eſſet, & *Caſtra* jure *conſidens Agmen*; Agmen vero *ambulans Acies* dici poſſet (z). Equites vero interdum a latere, interdum a tergo incedebant; & hoc *agmen Quadratum* dicitur; *Pilatum* vero *agmen* (πιλεῖν τὰς ἀσπίδας pro *denſare cohortes* dicunt Græci (a).) erat, quando, ſi periculum propinquum imminere crederetur (b), acie inſtructa procedebant, jumentis cujuſque generis militum ei præpoſitis (c); ita ut, ſi ſubito pugnandum eſſet, jumentis ſe tantum evolvere tenerentur.

(q) *Joſeph. l. prox. c.* (r) *Liv.* III. 27. & *epit.* 57.
(s) *Cic. Tuſcul.* II. 16. *p. m.* 260. (t) *Veget.* I. c. *omnino*.
(u) *Vid. Sall. Jug.* 45. (v) *Tacit. Ann.* II. 62.
(vv) *Sall. d. l.* (x) *Cæſ. B. C. I.* 44. (V. Buſſon. de Formul. p. 346.) (y) *Vid. Joſeph. de bell. Jud.* III. 6.
(z) *Schel. in Polyb.* 1250. *T. X. Theſ. Grav.*
(a) *Dion. Hal.* IX. 68. (b) *Vid. Sall. Jug.* 100.
(c) *V. Varr. citatum a Scal. ad Feſt. V. Compilare.*

tur. Velites a fronte plerumque videntur constituti. Imperator (juxta quem ordinarie Evocati & Ablecti fuerunt) vel in medio agmine (*d*), vel, ubi res ejus præsentiam desiderare videbatur, versabatur (*e*). Cum prope locum castris destinatum veniissent, Tribuni & Centuriones cum *Metatoribus* (*f*) præmittebantur, qui locum aptum castris eligerent, eaque *metarentur* eo modo, quem jam descripsimus; *metari* enim nihil aliud est quam *suis finibus & metis locum aliquem secare* (*g*). Vexilla autem quatuor suis quæque locis, & hastæ in singulis *strigis* (ita dicuntur ordines in longitudinem ducti; ut qui in latitudinem ducuntur, *scamna* (*h*)) deponebantur, ita ut milites tanquam in urbem sibi notam & ordinatissimam ingrederentur; præsertim quia Castra, ut diximus, fere semper uniformia erant.

§. VII. *De Exercitiis Operis.*

Exercitia Operis quoque stupenda fuerunt in obsidionibus urbium, aliisque occasionibus, ut in vallis struendis, fossis ducendis, &c. adhibita (*i*). Quin in pace etiam, vel per ocium perite & affabre opera quædam struebant, ut vias, basilicas, &c. (*k*) imo tota oppida: (ut de *Lugduno* nobili illa Galliæ urbe testatur *Dio Cassius* (*l*)) & inde hodieque apud nos supersunt *fossæ Drusiana* & *Corbulonis*; quarum illa hodie nobis *de Yssel*, hæc *de Vliet*, vocatur, quæ a *Leida* urbe ad *cataractas*, ut vocant, *Maaslandiæ*, sive ad ipsum fere *Mosæ fluvii* ostium extenditur: in *Britannia* vero reliquiæ *valli Severi Scotiam* ab *Anglia* separantes etiam hodie conspiciuntur; ut omittam vias illas celeberrimas, de quibus prolixius agendi hic locus non datur. Nec tamen in ipsis legionibus tot erant fabri, ut hæc omnia perficere potuissent; sed milites ipsi longo usu hoc opus erant docti (*m*): licet aliqui tamen fabri iis fuerint admixti, quibus præerat *Præfectus fabrorum* (*n*).

§. VIII.

(d) *Sall. Catil.* 59. (e) *Id. Jug.* 45. *omnin.*
(f) *Veget.* II. 7. (g) *Vid. Ovid. Fast.* I. 306.
(h) *Hygin. de Castram. init.* T. X. *Ant. R. Grev.*
(i) *Lucan.* VI. 38. *seqq.* (k) *Tac. Hist.* II. 67. *Vopis. Probo* 9. (l) L. XLVI. *vers. fin.*
(m) *Tac. Hist. IV.* 30. (n) *Veget.* II. 11.

§. VIII. *De Exercitiis Armorum.*

Tertium denique *Exercitii* genus fuit *Armorum*; quod tam pacis, quam belli tempore quotidie fiebat (*o*); & absque ulla exceptione ab omnibus; a veteranis vero semel (*p*). Imo ipsi Duces & Imperatores, ut Scipio (*q*), Pompejus (*r*), aliique (*s*) hoc exercitii genere gavisi sunt. Et præcipue quidem in Hibernis Exercitia instituebantur, dirigente ea Centurione aliquo, vel notæ virtutis veterano (*t*). Nec tempore pluvio, vel ventoso cessabant; sed loca quædam tecta huic usui habebant (*z*). *Exercitiorum*, quæ *armorum* diximus, *genera* porro fuerunt varia: ut primo, *Ambulatio*; in qua maxime spectata fuit celeritas & æqualitas: itaque ter singulis mensibus milites educebantur, & armati, imo aliquando onera ferentes decem millia passuum (*a*) (vel potius, nisi mendosus sit *Vegetius* (*b*), viginti millia) *militari gradu*, hoc est, *maxima celeritate* ire & redire jubebantur (*c*). Secundo, in usu erat *Decursio*; cum ordine servato quatuor millia passuum in armis & sub signis decurrebant (*d*); cuius, ut & præcedentis Exercitii, finis erat celeritatis comparatio. Tertio *Saltus*; quem exercebant, ut in occasione fossas transilire (*e*), vel altitudines superare possent. Quarto admodum commendata fuit Romanis *Natatio* (*f*); quæ in mari, vel flumine castris vicino, vel etiam Romæ in Tiberi juxta campum Martium exercebatur (*g*). (Unde proverbium: *neque literas, neque natare doctus*) Quinto *Palaria* erat, quando tirones *palum* tamquam hostem variis ictibus petebant (*h*); quod fiebat præsente magistro. Sexto *Armatura*, sive *sagittarum, aliorumque jaculorum missio* (*i*), quæ proprie leviorum armatorum erat. Septimo denique occurrit *Salitio*; quum equi-

(o) *Joseph. de bell. Jud.* III. 6. (p) *Veget.* II. 23.
(q) *Sil. Ital.* VIII. 361. *seqq.* (r) *Plut. Pomp. p.* m. 658. *A. Veget.* I. 9. *ex Sall.* (s) *Liv.* VII. 33.
(t) *Plin. Paneg. p.* 55. *edit. Lipſ Tacit. Agr.* 28.
(z) *Veget.* II. 23. (a) *Ibid.* I. 27. (b) I. 9.
(c) *Plaut. Pſeud.* IV. IV. 11. (d) *Liv.* XXIII. 35. XXVI. 51. XXIX. 22. (e) *Veget.* I. 9. (f) *Vid. Suet. Aug.* 64. *Tibull.* I. IV. 71. III. V. 130. (g) *Veget.* I. 10.
(h) *Vid. Cic. de Sen.* 16. *Juven.* VI. 247.
(i) *Veget.* I. 13.

equites gladiis ſtrictis in equum ligneum inſiliebant (*k*), qui etiam curſus & flexus equorum, ſimiliaque diſcebant: ſed præter hæc etiam plura alia Exercitia fuerunt, ut *portatio ponderis*, &c. (*l*)

§. IX. *De Legibus Militaribus.*

Tertia Diſciplinæ militaris pars conſiſtit in *Legibus*; inter quas una fuit ſeveriſſima contra *furta* (*m*), (de cujus pœna etiam vide *Catonem apud Front. Strat.* 1. *c.* 4.) qua fuſtuarii pœna ſtatuta erat in eum, qui vel nummi unius argentei valorem abſtuliſſet (*n*). Quin nec in hoſtico promiſcue prædari licebat, ſed pars Exercitus ad eam rem mittebatur; verum ita, ut omnis præda communis eſſet (*o*), eaque a Quæſtore vendita, a Tribunis pecunia ex ea redacta viritim diſtribueretur: itaque nemo prædandi cauſſa ordinem ſuum deſerebat, cum ſciret ſe etiam ita partem ſuam de præda habiturum. Ad leges etiam ſpectat, quod milites extra caſtra litigare non cogebantur: & quod a militibus judicabantur (*p*).

§. X. *De Stipendiis.*

Stipendia militibus apud antiquiſſimos Romanos nulla prorſus fuerunt conſtituta uſque ad A. U. 347. ſed quiſque ſuo ſumptu militabat (*q*), Inde ad Julium Cæſarem uſque habuere ſtipendium diurnum quinque circiter aſſium, ſive duorum obolorum (*r*), qui denos denarios menſtruos, ſive unum nummum Philippæum faciunt. Id Julius Cæſar duplicavit (*s*); Auguſtus vero decem aſſes diurnos (*) iis tribuit (*t*), & poſtea ita excrevit ſtipendium, ut tempore Domitiani (*u*) quatuor aureorum in ſingulos menſes, ſive decem nummorum Philippæorum eſſet; ut quidem vult Lipſius *de Milit. Rom. V.* 16. ſed rectius, ut videtur, *Schelius loco paulo antea in margine citato*, & *Jo. Frid. Gronovius* ὁ παν *de Pecun. Vet.* III. *c.* 2. aureos duo-

(k) *Id.* I. 18. (l) *Id.* I. 19. (m) *Vid. Cincium ap. Gell. XVI.* 4. (n) *Vid. omn. Sparrian. Peſcenn. Nigro* 10. *& Front. Strat IV* 3. 13. (o) *Polyb. excerpta ex L. X.* 17.
(p) *Juven. XVI.* 1c. *ſeqq.* (q) *Liv. IV.* 79.
(r) *Vid. Rhadb. Herm. Schelium diſſert. ad Polyb.* 3. *in Theſ. Grav. T. X. p.* 1195. (s) *Suet. Jul.* 25.
(*) (Hunc errorem, quem Lipſio debet, egregie corrigit Gronov. de Pec. Vet. p. 127.) (t) *Suet. Aug.* 49. *Sed omn. Tacit. Ann.* 1. *ibique Lipſ.* (u) *Suet. Domit.* 7.

duodecim annuos dicunt; quos vide. Hujus ſummæ duplum Centuriones, triplum Equites accipiebant (*a*); & etiam quibuſdam propter virtutem majus ſolito ſtipendium dabatur, qui inde *Duplicarii* ſunt dicti (*b*), (quorum mentio eſt apud Livium II. *c.* 59.) & Græcis (*c*) δίδραχμοι ὁπλῖται: & etiam quandoque duplicem annonam virtutis cauſſa conſequebantur (*d*): quo alludit forte Apoſtolus, cum Presbyteros, qui bene præſunt, *duplici honore dignos* pronunciat (*e*). Præterea militibus præbebatur frumentum, ne inopia ad rapiendum cogerentur, modii Romani quatuor in menſem; (quantum etiam *dimenſum ſervorum* (*f*) erat) illudque vendere nefas erat (*g*). Hic ſimiliter Centuriones duplum, Equites triplum accipiebant; non quod eorum venter plus caperet, ſed quod ſervos quoſdam haberent; iiſque præterea hordeum ad equos dabatur. Sociis peditibus tantumdem frumenti, Equitibus modii tantum octo dabantur; quia ſcilicet non ita erant opulenti, neque tot ſervos habebant, ac cives. Hæc autem omnia Sociis gratis præſtabantur, quia ſcilicet etiam gratis militabant; Romanis & pro frumento, & pro armis certa quædam; ſed exigua pecunia de ſtipendio detrahebatur (*h*). Sal quoque, legumina quædam & laridum ſalitum (*i*) aliquando præbitum fuit, inferiore utique ævo; unde *cibi militares* pro *vilibus* dicuntur (*k*). Nemini vero cibum ſumere licebat, niſi ſignum publice datum eſſet (*l*); quod bis quotidie fiebat: & prandebant quidem parcius (ut mos Romanis) cibo plerumque incocto (*m*) utentes, idque ſtantes. In cœnando vero paullo prolixius ſe excipiebant (*n*); ſed tamen cibis propria manu paratis (*o*). *Potus* militum erat aqua, vel po-

(a) *Polyb.* VI 37. (b) *Varro de L.L.* IV. 16. (c) *Pollux* IV. 22. *fin.* (d) *Liv.* VII. 37. (e) 1. *Timoth.* V. 17. (f) *Donat. ad Ter. Phorm.* II. 2. (g) *Suet. Galba* 7. *Sall. Jug.* 44.

(h) *Vid. Tacit. Ann.* I. 17. *Plut. Graech. p.* 837. (i) *Spartian. Hadr.* 10. (k) *Id. Peſcenn. Nigro* 11. (*ex* 1 *Edit. add.* Lamprid. Alex. Sev. 51.) (l) *Vid. Joſeph. de bell. Jud.* III. 6.

(m) *Vid. Salluſt. Jug.* 45. (n) *Polyæn. Strateg.* VIII. 16.

(o) *Herodian.* IV. 7. *Frontin.* IV. 1. *ex* 2. *quem loc. infeliciter a Lipſ. eſſe tentatum didiceram ex App. Hiſp.* 103. *cum vidi idem eſſe obſervatum a magno Schelio not. in Polyb.* 8. *T.* X. *Ant. R. Græv. qui etiam citat Polyæn. Strat.* VIII. 16. *Ergo hic, nego, quod in prioribus edit. dixeram.*

posca (Græcis ὄξύκρατον) hoc est, *aqua aceto mixta*; quæ etiam servorum erat (*p*); & Domino quoque nostro cruci adfixo præbita fuit (*q*).

§. XI. *De præmiis militaribus.*

Præmia & *Supplicia* vincula sunt Reipublicæ, & præsertim rei militaris: ideoque Romani diligentissime eorum rationem habuerunt. Et primum quidem inter commoda militiæ referri potest, quod extra Castra litigare non cogerentur (*r*); tum etiam quod de peculio castrensi testari possent (*s*). Est autem *peculium castrense pecunia, quam filiusfamilias occasione militiæ armatæ a rationibus paternis separatam acquisivit*: ad cujus similitudinem etiam dicitur *peculium quasi castrense, quod occasione militiæ togatæ, sive caussis in foro agendis quæsitum est*. Præterea bene meritis militibus ab Imperatore victoriam adepto *Præmia* dabantur: nam Imperator ea occasione re divina facta (*t*) exercitum in concionem convocabat; & donandos juxta se statutos publice collaudabat (*u*), iisque gratias agebat (*x*). *Præmia* porro erant vel *Majora*, vel *Minora*. *Minora*, ut *hasta pura* (*y*), sive *non ferrata*; qua donabatur miles, qui singulari certamine hostem percussisset. Qui hostem dejecisset & spoliasset, si pedes esset, *Armilla* (*z*); si eques, *Torque*, vel *Phalera* (*a*) aurea vel argentea donabatur. *Phalera* autem differt a *Torque*, quod illa laxior & ad pectus demissa penderet (*b*); hæc vero collum magis stringeret. Aliquando etiam *Vexillis* donabantur (*c*); quæ erant vel pura, vel pluribus coloribus & auro distincta (*d*). Catellas etiam & fibulas donatas legimus (*e*). *Majora* Præmia fuerunt *Coronæ* varii generis; quarum prima & præcipua fuit *Corona obsidionalis*; (Gr. πολιορκητικὸς στέφανος (*f*)) qua donabatur, qui cives *obsidione* liberasset: hæc omnium dignis-

(p) *Plaut. Mil. Gl.* III. II. 23. (q) *Vid. Joan. XIX.* 29.
(r) *Juven. XVI.* 15. (s) *Pr. Instit. quib. non est perm. fac testam.* (t) *Hirtius de bell. Afric.* 86.
(u) *Sall. Jug.* 54. *Liv. XXIV.* 16.
(x) *Vid. Dion. Hal. VI.* 54. *IX.* 13. *Plut. Coriol. p. m.* 218.
(y) *Serv. ad Virg. Æn. VI.* 750.
(z) *Vid. Fest. v. Armilla.* (a) *Juven. XVI. vers. ult.*
(b) *Sil. Ital. XV.* 255. (c) *Sall. Jug.* 85.
(d) *Vopisc. Aurelian.* 13. (e) *Liv. XXXIX.* 31.
(f) *Dion. Hal. X.* 37, *ubi videre licet cur data fuerit.*

digniſſima habebatur (*g*), & plectebatur e gramine ex loco, intra quem obſeſſi fuerant, decerpto (*h*). Hanc dignatione ſequebatur *Corona civica* (πολιτικὸς στέφανος (*i*); quæ cur e *quercu* fuerit, vide apud Plutarchum *Coriolano p. m.* 214.) plexa e quercu, quæ dabatur ob civem ſervatum, & eodem tempore hoſtem occiſum: dabatur (*k*) autem decreto Imperatoris ab eo, qui ſervatus erat, ſervatori ſuo; quem etiam per omnem vitam reliquam parentis loco colebat (*l*). *Corona Muralis* aurea (*m*), in formam *muri* pinnis & turribus diſtincta (*n*), dabatur ei, qui primus urbis obſeſſæ *murum* conſcendiſſet: & huic fere ſimilis erat *Caſtrenſis*, ſive *Vallaris* Corona, data ei, qui primus hoſtium *caſtra* pugnans introiiſſet (*o*), vel *vallum* ſuperaſſet. *Navalis* Corona aurea dabatur ei, qui primus in *navem* hoſtilem armatus tranſiliiſſet (*p*): ſed ab hac diſtinguenda venit Corona *Claſſica*, ſive *Roſtrata* (quæ ſoli civicæ dignitate cedebat) data ei, qui inſigni aliqua victoria hoſtem mari viciſſet; qualis *M. Varroni*, & poſtea *M. Agrippæ* contigit (*q*). Fuerunt præterea coronæ *aureæ* nulla appellatione peculiari diſtinctæ, ſed virtutis quorundam militum cauſſa datæ (*r*). Et verbis potius, aut rebus non ſuo pretio metiendis, quam pecunia milites donabant; ut intelligeretur, ſolum honorem, non divitias virtutis præmium eſſe (*s*). His donis etiam alii honores erant juncti; ut ſcilicet ita ornati ludos ſpectarent (*t*), & Equites etiam in ſolemni ſua Tranſvectione ea ſibi præferri curabant (*u*).

Spolia, ſive *Exuvias* ab hoſtibus captas (*z*) in maxime celebri ædium parte figebant (*a*), quæ revellere etiam venditis ædibus (*b*), vel collapſa reficere nefas erat (*c*). *Spolia* vero *Opima* (*d*) erant, quæ Dux aliquis (ſcilicet etiam ex inferio-

(g) *Vid. omn. Plin. H.N. XXII.* 3. *ſeqq.* (h) *Feſt. V. Obſidionalis. Gell. V.* 6. *ubi de variis coronarum generibus agit.*
(i) *Dion. Hal. l. d.* (k) *Vid. Plin. H. N. XVI.* 4.
(l) *Gell. d. l. Cic. pro Planc.* 30. (m) *Vid. Suet. Aug.* 25.
(n) *Sil. Ital. XIII.* 356. (o) *Feſt. V. Caſtrenſis.*
(p) *Gell. d. l.* (q) *Plin. H. N. XVI.* 4.
(r) *Val. Max. III.* 2. 24. (ſ) *Vid. Cic. Phil. V.* 13. .... 17.
(t) *Liv. X.* 47. (u) *Dion. Hal. VI.* 13.
(z) *Virg. Æn. II.* 504. *& ibi Serv.* (a) *Tibull. I, El.* 1. 53. *Liv. X.* 7. *ſive n.* 16. (b) *Plin. H. N. XXXV.* 2.
(c) *Plut. Quæſt. Rom. p. m.* 273.
(d) *Feſt. V. Opima.*

lo bello gesto triumphatum fuit (*y*). Triumphus porro hoc modo celebrabatur. Die certo a Senatu constituto Imperator, veste triumphali indutus (*z*), & laurea corona ornatus (*a*), currui pretioso (*b*) quatuor equis albis (*) plerumque tracto insistens (*c*), per Urbem ad Capitolium, pompa per circos, *Flaminium* primum, inde Maximum ducta (*d*), vehebatur præcedente Senatu, & comitante magna civium turba, qui omnes albis vestibus erant induti (*e*). Ante Imperatorem vehebantur spolia bellica, & imagines urbium ac regionum devictarum (*f*). Eum etiam currum præcedebant Reges, vel Duces captivi cum sua familia (*g*) catenis aureis, vel argenteis vincti (*h*), eosque Imperator, statim ac de foro in Capitolium flectere iter inciperet, in carcerem duci, & ibi necari jubebat (*i*). (Ignobilium captivorum multitudo sub corona venibat *) Post hos erant victimæ immolandæ. Imperatorem vero proxime sequebantur ejus cognati & affines (*k*); & denique victor exercitus: ex quo, si quis præmium accepisset, illud præ se ferebat. Milites (qui sicuti omnes, qui triumpho aderant, erant *laureati* (*l*)) acclamabant, *Io triumphe* (*m*); & carmina quædam triumphalia, ac petulantia (*n*) in ipsum Imperatorem canebant, ne nimium sibi placeret (*o*); ac propter eandem rationem servus quidam publicus eodem curru pone Imperatorem vehebatur (*p*): & fascinus quoque ad placandam Nemesin de curru dependebat (*q*); vel, ut alii, tin-

(*y*) *Id.* XI. 18. (*z*) *Dion. Halic.* III. 61.
(*a*) *Horat. Od.* IV. III. 6. (*b*) *Id. Epod.* IX. 21.
(*) (Ovid. r. art. 214. quod post Camilli ob Vejos captos triumphum obtinuisse videtur, qui triumphus (quod primus curru equis albis functo urbem invectus esset Camillus) in vulgus clarior quam gratior fuit. Rationem refert Livius V. 24. Itaque Propert. IV. El. 1. 32. per prolepsin Romulo triumphanti albos equos dat. Vid. etiam Broukhus. ad Tibull. 1. El. VIII.) (*c*) *Ovid. Trist.* IV. *El* II. 57. *in qua elegia plurima sunt de totius triumphi ratione.* (Id. II. Pont. 2. 21. seqq.) (*d*) *Vid. Jos. de B. J.* VII. 24. (*e*) *Juven.* X. 41.
(*f*) *Ovid. d. l.* 20. *Quinctil. VI.* 3. *Claud. de laud. Stilic.* III. 23. (*g*) *Ovid. d. l.* 22. *segq. Propert.* II. I. *vers.* 33.
(*h*) *Vopisc Aurelian.* 34. (*i*) *Cic. in Verr.* V. 30.
(*) (Liv. V. 22. pr. Vid. Brisson. Form. p. 494.)
(*k*) *Suet. Tib.* 6. (*l*) *Plin. H. N.* XV. 30.
(*m*) *Horat. Od.* IV 11.49. (*n*) *Martial. I. 4. Suet. Jul.* 50. 51.
(*o*) *Vid. Dionys. Halic.* VII. 72. (in origine n huius moris inquirit Histor. Acad. Lit. Paris. Tom. II. p. 316.)
(*p*) *Juven.* X. 41. (*q*) *Plin. H. N.* XXVIII. 4.

ARGENTEA.

ARGENTEA.

COLUMNA ROSTRATA DUILIO ERECTA
PRO REPORTATA VICTORIA CONTRA CARTHAGINENSES

phus (e), (ὁ ἐλάττων θρίαμβος (f), & ὁ πεζὸς θρίαμβος (g)) & in multis ab eo differebat: nam Ovans pedibus incedebat, vel equo vehebatur, non curru; myrto coronabatur, non lauro; *ovem*, non taurum immolabat, unde ipsa *Ovatio* est dicta (h).

§. XIII. De *Pœnis Militaribus*.

Pœnarum (i) *irrogatio* Tribunis & Præfectis cum consilio suo, vel etiam Imperatori (k) competebat; a quo nulla erat provocatio (l): quod tamen post legem Porciam latam A. U. 556. aliter obtinuisse videtur (m). Puniebantur autem milites vel *Castigatione*, vel *Ignominia*: *Castigatio* consistebat in *mulctæ dictione*, *pignoris captione*, vel denique *verberatione*. *Verberatio* rursus erat vel *ad mortem*, & dicebatur *Fustuarium* (n), cum *fustibus*, vel lapidibus, qui deliquissent, a commilitonibus occiderentur ob graviora delicta; (exempli gratia, ob furtum, perjurium, præmium falso postulatum, desertionem, armorum amissionem, vigilias neglectas, &c.) vel *non ad mortem*; cum cives *vite* (o), alio fuste, vel etiam virgis socii cæderentur (p). Si plures peccassent, *Decimatio* (q), *Vicesimatio*, vel denique *Centesimatio* (r) pro gravitate delicti adhibebatur. *Ignominiæ* (pœnæ autem plus turpitudinis, quam cruciatus habentes, militiæ maxime conveniunt (s)), *ignominia*, inquam, erat, ut primo, cum hordeum pro tritico alicui daretur (t); secundo, cum aliquis stipendio, vel parte ejus (x), privaretur, qui dicebatur (y) *ære dirutus*; & hæc pœna potissimum erat *infrequentium* (z), hoc est, *eorum qui a signis abfuissent*; ad quod pœnæ genus etiam referri posset alterum, ne scilicet stipendia militaria

M

(e) *Gell.* V. 6. *omnino*. (f) *Dion. Halic.* VIII. 67.
(g) *Id.* IX. 36. *Vid. eund.* IX. 71. *in f.*
(h) *Serv. ad Æn.* IV. 550. (i) *Vid. de his præcipue tamen l.* 3. *ff de re milit.* (k) *Polyb.* (l) *Cic. de L.L.* III. 3. *Dion Hal.* XI. 42. (m) *V. Pighii annales ad eum annum.*
(n) *Cic. Philipp.* III. 6. *Liv.* V. 7.
(o) *Juven* VIII. 247. (p) *Livii Epit.* 57.
(q) *Dion. Halic.* IX. 50. (v. omn. *Liv.* II. 59. f.)
(r) *Capitol. Macrino* 12. (s) *Vid. Berneg. ad Justin.* XXXII. 1. (t) *Liv.* XXVII. 13. *Suet. Aug.* 24.
(x) *Liv.* XL. 41. (y) *Varro ap. Non.* 32.
(z) *Facete alludit Cic. Fam.* V. 13.

ria ante delictum facta procederent (*a*). Tertium ignominiæ genus fuit, cum extra vallum tendere juberentur (*b*); quæ timidorum fere pœna erat. Quartum cum discincti (*c*) & turpi habitu, ut effœminati prostituerentur; quod plerumque fiebat in Principiis, ubi etiam reliqua supplicia peragi solebant (*d*): atque eo habitu aliquando etiam opus facere coacti sunt (*e*). Denique aliquando ex honestiore militiæ genere in minus honestum (ex Triariis exempli gratia, in Hastatos, vel Velites) transcribebantur (*f*). Fuerunt etiam plura pœnarum genera; sed minus usitata, quæ silentio transmittimus. (v. omn. Suet. Aug. 24.)

§. XIV. *De Missione & exauctoratione.*

Ultimum, quod in hac materia militari considerandum venit, est *Missio*, & *Exauctoratio*. *Missio* est vel *justa*, vel *injusta*. *Justa* rursus est vel *honesta*, quæ fit emeritis stipendiis (*g*); (nam, qui ante id tempus se subduxisset, morte, vel servitute puniebatur (*h*)) vel *causaria*, quæ fit ob morbum, vel vitium (*i*), & interdum honestæ missioni præmiis æquatur. Honesta missione missi in *beneficiarios* referebantur; & ex iis sæpe erant Evocati (*k*): *Injusta missio* vel per gratiam ab Imperatore impetrabatur (*l*); vel erat *ignominiosa*, cum ob crimen aliquis militia solveretur (*m*).

Sub Augusto Imperatore in usum venit *Exauctoratio*, cum onere militiæ, nisi pugnæ, soluti milites (*) *Veterani* & *Vexillarii* (*n*) fierent; & sub *vexillis* plena militiæ commoda exspectarent. *Missio* vero post hæc tempora fuit illorum, qui hæc commoda (*o*) accipiebant; quæ sub Augusto erant duodecim millia nummorum sestertiorum, sive trecentorum Imperialium (*p*). *Prætoriani* vero milites ab Au-

(a) *Liv.* XXVII. 2. (b) *Id.* X. 4.
(c) *Id.* XXVII. 13. (d) *Suet. Aug.* 24.
(e) *Plut. Lucull. p. m.* 501. *Frontin. L.* IV. 1. 45.
(f) *Val. Max.* II. 7. 15. *ubi plura de hac materia vide digna. Frontin. L.* IV. 1. 18. (g) *Vid. Liv.* XXIII. 25.
(h) *Vid. Epit. Liv.* 55. (i) *L.* 2. §. 2. *ff. de his, qui not. inf.* (k) *Vid. Cæs. B. C.* III. 88. (l) *Liv.* XLIII. 5.
(m) *D. l.* 2. *ff. Vid. Hirt. de B. Afr.* 54. (*) (de *Veteranis* lectu digna exhibent Memor. Acad. Paris. T. V. p. 365.)
(n) *Vid. omn. Grævv. ad Cic. Phil.* II. 40. *Tacit. Ann.* I. 36.
(o) *Vid. Suet. Aug.* 49. (p) *Dio* 55.

Auguſto inſtituti poſt ſexdecim annos vigiati millia ſeſtertiorum, ſive quingentos Imperiales accipiebant: ſed utrique ſummæ medium deduxit Cajus Imperator (*q*); quippe cui ad incredibilem, quo gaudebat, luxum vix ullæ opes ſufficiebant. Aliquando etiam, poſt bella præcipue civilia, agri vel in Italia, vel in Sicilia ipſis ſunt dati (*r*).

(§. XV.

Deditionem facientes clypeum ſolebant abjicere, aut convertere, capitive imponere: quod ex *Appian.* II. Civil. *Ammian.* L. 26. *Themiſt.* Or. IX. docuit *Rubenius de Gemma Tib.* Proverbia, haſtam abjicere, herbam vel manum dare ſ. porrigere, expoſuere *Eraſmus in Chil.* aliique.)

(q) *Suet. Caio* 44.

(r) *Virg. Ecl.* I. 71. (& IX. 2...5.) *Horat. Serm.* II. 6. 55. (de Exauctoratis militi. vid. Tac. A. I. 36. 4. ac Duker. de Latinit. JCt. p. 269. & 487. F. K.)

SECTIO SEXTA.

De Vita privata Romanorum.

CAPUT PRIMUM.

De Re Veſtiaria.

§. I. *De Toga.*

PRæcipua & propria (*a*) veſtis Romanorum fuit *Toga*, ſicuti Græcorum *Pallium* (*b*). Ea autem Quiritium ita propria fuit, ut pro *ipſo nomine Romano* ponatur apud Horatium *Od.* III. 5. quem locum imitatus videtur Florus IV. *c.* 2. & *Togatus* abſolute pro *cive Romano* (*c*). Erat autem Toga veſtis lanea, rotunda & clauſa, ſine manicis; unicoque injectu totum hominis corpus involvebat, ita, ut dextrum brachium ſuperne exereteretur, ſiniſtram imam Togæ oram ſublevaret; qua ratione efficiebatur illud, quod dicitur *ſinus* (*d*). Toga non niſi in pubblico geſtabatur; & a divitibus quidem & delicatis laxior (*e*), a pauperibus vero & frugalioribus anguſtior (*f*). Color Togæ ordinariæ fuit *albus*; qui diſtinguendus eſt a *candido*, ſive *ſplendente*, qualis erat cum cretam togæ adderent; talemque geſtabant, qui magiſtratum petebant; unde appellati ſunt *Candidati*, quemadmodum jam ſupra diximus (*g*): & hinc etiam *cretata ambitio* dicitur *Perſio Satyr.* V. *verſ.* 177. Feſtis vero diebus togas recens lotas ſumebant; unde tunc *albati* (*h*) dicebantur. *albus* enim color gratus eſt, contrarius *niger*; unde *dies lætos albo*, *contrarios nigro lapillo notare* dicimus (*i*). Et hinc etiam *albus* pro *homine probo*; *niger* pro *improbo* ponitur (*k*).

Lu-

(a) *Suet. Aug.* 40. *ex Virgilio. Lucan.* II. 386.
(b) *Plautus Curcul.* II. III. 6. (c) *Cic. in Verr.* II. 62. & *vid. ibid.* V 60. (d) *Vid. Ferrar. de Re Veſt.* I. 6. *Brinſſil. Inſtit. Inſtit.* XI. 3. (e) *Hor. Epod.* IV. 8. & *Epiſt.* I. XVIII. 30 *Cic. in Catil.* II. 10. (f) *Hor. Epiſt.* I XIX. 13. (g) *Feſt.* I 7. §. 8. (h) *Horat Serm.* II. II. 60. (i) *Id. Od.* I. 36 10. *Plin. H. N.* VII. 40. (k) *Catull.* 84. *Horat. Serm.* I. 83.

Lugentes Toga *pulla* erant induti (*l*), quam vulgo nigram interpretantur; *Iſaacus Voſſius* vero *ad Catulli Attin. verſ.* 23. putat fuiſſe *ferrugineam*. Hæc autem confundenda non eſt cum *Toga ſordida*, quæ erat reorum (*m*); obſoleta ſcilicet, & maculis inquinata, ut ita miſerabiliores viderentur: unde *ſqualor* proprie reis tribui ſolet (*n*). Olim quidem Toga omnibus in publicum prodeuntibus tam viris, quam mulieribus erat communis (*o*); ſed matronæ poſtea *ſtolis* ſunt uſæ, togis meretricibus (*p*) (unde jocus Martialis II. *n.* 39. & X. *n.* 52.) & ancillis relictis. Sub Imperatoribus jam inde ab Auguſto (*q*) Togæ in deſuetudinem abire cœperunt; nec niſi ab honeſtioribus fere, & ab eorum clientibus & anteambulonibus (*r*) ſunt uſurpatæ: & merito amiſſa libertate, etiam uſus ejus veſtis, quæ liberorum tantum fuerat, amiſſus eſt. Togæ varii generis fuerunt, ut primo loco legimus de *Toga Prætexta*; cui limbus purpureus erat *prætextus*. Hac toga utebantur puellæ (*s*) donec nuberent; pueri ad annum ætatis fere decimum ſeptimum (*t*): unde *prætextata verba* dicuntur *obſcœna*, quæ coram tenera illa ætate proferre nefas (*u*); & *prætextati mores* idem ſignificant, quod *impudici* (*x*). Nam magnam verecundiæ curam gerebant Rom. ita ut ephebi etiam ſemper manum veſte cohiberent (*y*). Tum hi adoleſcentes *togam virilem* (Græce (*z*) τελειον ἱμάτιον) ſumebant, quæ etiam *Pura* (*a*), & *Libera* (*b*) eſt dicta. Qui autem eam ſumebant, *Tirones* (*c*) dicebantur; & ipſe actus hujus veſtis ſumendæ, *Tirocinium* (*d*); quod potiſſimum fiebat *Liberalibus* (*e*); & tum quoque *bullam auream*, vel *ſcorteam*, ſi libertini eſſent (*f*). (*Macrobius loco in margine citato*, proprie dicit

(l) *Juven.* III. 213. (m) *Vid. Liv.* XLV. 20.
(n) *Juven.* XV. 135. (o) *Serv. ad Virg. Æn.* I. 283.
(p) *Horat. Serm.* I. II. 63. (q) *Suet. Aug.* 40.
(r) *Martial.* XIV. 123.
(s) *Cic. in Verr. Act.* II. 44. *Propert.* IV. XII. 33.
(t) *Vid. Ald. Manut. de toga Rom.* (u) *Feſt. V. Prætextum. Suet. Veſp.* 22. (x) *Juven.* II. 170.
(y) *Cic. pro Cal.* 5. *Suid.* V. Ἐφηβος.
(z) *Plut. Anton. p.* 949. C. (a) *Catull.* 69.
(b) *Ovid. Triſt.* IV. X. 28. (c) *Plin. H. N.* (Suet. Aug. 26. Tib. 54.) VIII. 48. (d) *Suet. Cajo* 10.
(e) *Ovid. Faſt.* III. 771. *ſeqq. ubi cauſſas hujus inſtituti reddit.* (f) *Macrob. Sat.* I. 6. *Aſcon. ad Cic. in Verr.* I. 58

lorum pro *bulla* fuisse) quam de collo pendulam gesserant, Diis laribus suspendebant (*g*). Atque inde magno amicorum comitatu in forum deducebantur, ut vitam civilem auspicarentur; quod *forum attingere* dicit Cicero (*h*), & *in forum venire* (*i*). Præterea Prætextam gerebant Sacerdotum præcipui, ut Pontifices, Augures (*k*), Quindecimviri sacris faciundis (*l*), Salii, &c. tum Magistratus majores (*m*) (& hi etiam in coloniis & municipiis); Magistri vicorum, cum ludos curarent (*n*); & denique Senatores ludorum Romanorum diebus.

Secundo, etiam fuit *Toga Picta* auro & purpura (*o*) opere Phrygio, quæ triumphantium propria erat (*p*); & *Palmata* etiam quandoque dicta videtur (*q*): licet alii eam distinguant (*r*). Dionysius Halicarnassensis *L.* V. c. 47. σολὴν ποικίλην ἐ χρυσόπαστον eam vocat; ἀλουργίδα χρυσόπαστον *Xiphil. in excerpt. Dion. Cassii L. LVIII.* πορφύραν ἀετέρων χρυσῶν ἐνυφασμένων *Appian. Alex. in Punic. p. 59. ed. Tollii.*

Tertio, *Trabea* (quam τήβεννον vocat Dion. Halic. *L. V. c.* 47.) etiam Togæ species fuit; licet alii Chlamydem eam fuisse velint. Hæc fuit vel Deorum e sola purpura; vel Augurum e purpura & cocco; vel denique Regum e purpura (*s*) & albo, quæ postea etiam ab Equitibus (*t*) in transvectione usurpata fuit; eorumque maxime fuit propria (*x*).

§. II. *De Tunica.*

Togæ supponebatur *Tunica*, quæ etiam lanea erat & alba; sed Toga angustior & brevior ad medium circiter crus pertingens: nec olim manicas habebat (hoc enim delicatum nimis & molle videbatur (*y*)) quod postea tamen aliter obtinuit

(g) *Pers. S.* V. 31. (h) *Ad Famil.* V. 8. XV. 16.
(i) *Ibid.* XIII. 10. (qui tirocinii dies quovis modo celebrabatur. *Suet. Tib.* 54.) (k) *Vid. Cic. pro Sext.* 69.
(l) *Liv.* XXVII. 37. (m) *Cic. post red. in Sen.* 5.
(n) *Id. in Pis.* 4. *Fest. V. Prætexta. Liv.* XXXIV. 7. *locus dignus, qui videatur.* (o) *Vid. Juven.* X. 38.
(p) *Plin. H. N.* VIII. 48. (q) *Martial.* VII. 2. *Vid. omn. J. Rycq. de Capite Rom.* 19. (r) *Vid. Emin. Norisc. epist. consul.* 485. *Tom.* XI. *Ant. R. Græv.*
(s) *Sueton. ap. Serv. ad Virg. Æn.* VII. 612.
(t) *Dion. Halic.* VI. 13. *Stat. Sylv.* IV. 11. 32.
(x) *Vid. Lipsi. ad Tac. Annal.* III. 2.
(y) *Vid. Suet. Jul.* 45.

nuit (z); eratque virorum & fœminarum communis. Super hanc Tunicam cingebantur, in publicum certe prodeuntes (nam domi fere erant diſcincti (a)) & delicatiores quidem laxius (b); ita ut Tunica magis dimitteretur (c); quod tamen probroſum & mollitiei indicium habebatur (d), & Mœcenati olim vitio verſum fuit (e). Soliti autem erant Romani duas plerumque tunicas (nam aliquando pluribus utebantur (f)) veſtare, *exteriorem*, quæ proprie *Tunica*; & interiorem, quæ ſi virorum eſſet, *Subucula* (g), vel *Interula*, (recentioribus nempe; nam *Tertullianus* primus ea voce utitur (h)) ſi mulierum, *Induſium* (i) dicebatur; & non niſi poſterioribus temporibus e lino fuit: atque ideo (quia ſcilicet veſtibus non niſi laneis utentes levi negotio ſordes contrahebant) frequentiſſime balneis utebantur; quod ex infinitis veterum locis conſtat; ita ut etiam ditiores balnearia domi haberent, eaque tum æſtiva, tum hiberna (k); nec unquam, niſi loti menſæ accumbebant (l). Infima plebs in Urbe (m); & in agris & municipiis etiam ditiores Tunica ſola fere erant contenti (n). *Tunica* autem *chiridota*, ſive *manuleata* indecora priſcis & muliebris (o) habebatur; præſertim ſi etiam *talaris* eſſet (p). Senatores gerebant *Tunicam laticlaviam*, hoc eſt, *eam, cui clavus purpureus latior erat inſutus*; Equites vero *anguſticlaviam* (q), *cui anguſtus* (r): & hinc *latus*, vel *anguſtus clavus* pro *ipſo ordine Senatorio*, vel *Equeſtri* ponitur (s). Tribuni etiam militum ſub Imperatoribus in *Laticlavios* (t), & *Anguſticlavios* (u), quorum minor erat dignitas, fuerunt diſtincti. Erat autem

(z) *Vid. Serv. ad Virg. Æn.* IX. 616. *Cic. in Catil.* II. 10.
(a) *Horat. Serm.* II. I. 73. (b) *Suet. Jul.* 45.
(c) *Horat. Serm.* I. II. 25. (d) *Vid. Plaut. Pœn.* V. V. 24.
(e) *Senec. Epiſt.* 14. (f) *Suet. Aug.* 82.
(g) *Horat. Epiſt. I. I.* 95. (h) *Voſſ. de vitiis Serm. Lat. III.* 16. (i) *Vid. Varr. de L. L. IV.* 30. *qui illud cum palla veſte muliebri jungit.* (k) *Cic. ad Att.* XIII. 29.
(l) *Plaut. Amph.* II. II. 170. *Id. Stich.* I. III. 10.
(m) *Horat. Epiſt.* I. I. 65. (n) *Juven.* III. 179.
(o) *Virg.* IX. *v.* 616. *Gell.* VII. 12. (p) *Cic. Catil.* II. 10.
(q) *Ovid. Triſt.* IV. 35. (r) *Stat. Syl.* IV. *v.* 42.
(s) *Vid. Vell. Paterc.* II. 88. *de Mœcenate.*
(t) *Suet. Domit.* 10. (u) *Id. Oth.* 10.

tem *clavus* linea ad inſtar faſciæ oblonga quadrata, non rotundus pannus, aut fruſtum clavi capiti ſimile; quæ linea a ſummo per medium pectus ad imum porrigebatur, ut probavit *Alb. Rubenius de Re Veſtiaria* 1. c. 2. & vid. Cl. *Grævium Præfatione ad Tom. VI. Antiq. Rom.* Sub Imperatoribus Senatorum liberi una cum virili toga latum clavum ſumebant: unde *locus Ovidii modo citatus* eſt explicandus (*v*).

Tunica Palmata erat purpurea, clavum aureum *palmæ* latitudine intextum habens. Hæc triumphantium (*vv*), & pompam Circenſem ducentium propria erat (*x*).

Tunica recta videtur fuiſſe ita texta, ut fila a ſumma ad imam veſtem *directa*, non vero tranſverſa per mediam veſtem ducerentur (*y*): vel forte ita dicta fuit, quod non cingeretur, ſed *recta* defflueret; quemadmodum *Pollux Onom. VII. c.* 13. *n.* 48. περὶ χιτῶνος ὀρθοσταδίου verba faciens docet, qui omnino videndus eſt. Dabatur autem hæc tunica tironibus cum toga pura (*z*).

§. III. *De aliis Veſtium generibus.*

Veſtis militaris dicebatur *Sagum*, vel Græca voce *Chlamys* (*a*); unde *ſaga ſumere* pro *ad bellum ſe parare* dicitur (*b*): & *Sagarii* (*c*) vocantur, qui eas veſtes vendunt: Conſulares vero togati eſſe ſolebant, cum in ſagis civitas eſſet (*d*). (Periculis Reip. depulſis vel luctu publico ceſſante *ad veſtitum*, vel *ad togas redire* dicebantur. Exempla dabit *Briſſon.* de Formul. II. p. 260.) Hæc veſtis tunicæ ſuperinduebatur, & fibula connectebatur: nec tantum militum, ſed etiam iter facientium erat (*e*). Imperatoris vero ſagum *Paludamentum* dicebatur (*f*); eratque purpureum, vel (*g*) coccineum. Aliquando tamen privatis etiam tribuitur paludamentum (*h*).

Chlamydi forma fere ſimilis erat *Læna* (*i*), Græcis χλαῖνη, quæ, cum denſior veſtis ac villoſa

(v) *Vid. & Suet. Aug* 38. 94. *Dial. de Orat.* 7.
(vv) *Vid. Feſt.* V. *Pilla*. (x) *Juven.* XI. 192.
(y) *Vid. Feſt.* V. *Recta*. (z) *Plin. H. N.* VIII. 48.
(a) *Plaut. Rud.* II. 2. 5. (b) *Cic. Phil.* V. 12. *Liv. Epit.* 72. *& ſeqq.* (c) *Schol. Juven. ad Sat.* VI. 591.
(d) *Cic. Phil.* VIII. 11. (e) *Plaut. Merc.* V. 2.
(f) *Juven.* VI. 400. (g) *Horat. Epod.* IX. 27.
(h) *Liv.* I. 26. XLI. 40 (i) *Feſt. hac v.*

loſa eſſet, arcendo frigori fere fuit adhibita (*k*). Hæc etiam hyeme in cœnis & balneis tunicæ ſuperinjecta fuit (*l*); (χλαῖναν ἱματίου ἐπὶ τῷ χιτῶνι vocat Pollux *On.* VII. *c.* 13. *n.* 46.) atque ita forte hæc eſt *Syntheſis*, ſive *Veſtis* (*m*) *convivalis*; cujus aliquando apud veteres fit mentio (*n*).

Lacerna etiam denſa & villoſa veſtis ſub interitum demum Reipublicæ (*o*) uſurpari cœpit; & initio tantum in caſtris (*p*). Fuit hæc Chlamyde longior & laxior; & in urbe pluviæ vel frigoris cauſa Togæ (*q*), vel Tunicæ ſuperinduebatur; eamque delicati homines æſtate leviorem habebant, & ſuperbi coloris (*r*). Huic plerumque jungebatur *Cucullus*, qui caput & humeros tegeret (*s*).

Pænula quoque tempore pluvio ſumebatur (*t*); ſed ad tempora *Flaviorum*, ſive Imperatoris Veſpaſiani filiorumque ejus extra urbem tantum (*u*). Hæc fuit vel e pelle, & dicebatur *Scortea* (*x*); (δερματοχιτὼν, ſive δερματινὸς χιτὼν, *tunica pellicea* in *Gloſſis antiquis*) vel e lana: eratque clauſa, ut toga, ſed ſtrictior & brevior, & utroque brachio ſubducebatur. Hæc veſtis etiam a mulieribus aliquando geſtata fuit (*y*).

§. IV. *De Veſtibus Mulierum.*

Mulierum ingenuarum & honeſtarum veſtis fuit *ſtola* (*z*), ſive Tunica manicata & talaris, purpura (*a*) plerumque & ſegmentis, vel limbis aureis ornata; ejuſque imam partem *inſtita* adſuta ambiebat: unde hæ voces, *ſtola* ſcilicet & *inſtita* quandoque *caſtimoniam & gravitatem matronalem* notant (*b*).

Stolæ circumjiciebatur pallii genus (*c*), quod *Palla* vocabatur, & quæ, ut etiam Stola, ita mulierum propria erat (*d*), ut viri ſine probro ea uti non poſſent (*e*).

(k) *Martial.* XIV. 134. (l) *Perſ.* I. 32. (m) *Juven.* III. 283.
(n) *Martial.* XIV. 141. *& alibi.* (o) *Vid. Cic. Phil.* II. 30. *Suet. Aug.* 40. (p) *Ovid. Faſt.* II. 746. *Propert.* IV. 3. 18.
(q) *Juven.* IX. 28. (r) *Id.* I. 27.
(s) *Id.* VI. 329. *Martial.* XIV. 137. (t) *Juven.* V. 76.
(u) *Vid. Cic. pro Sext.* 38. *pro Mil.* 20. *Att.* XIII. 33.
(x) *Martial.* XIV. 128. *vel, ut alii,* 130.
(y) *l.* 23. §. 2. *ff. de aur. arg. leg.*
(z) *Horat. Serm.* I. II. 29. (a) *Martial.* X. 5.
(b) *Horat. d. l.* 29. *Ovid. de Arte Am.* I. 31.
(c) *Ib.* 153. (d) *Plaut. Men.* III. II. 47. 9. & IV. 2. 96.
(e) *l.* 23. §. 2. *ff. de aur. arg. leg.*

Utebantur etiam mulieres Romanæ *Mitra* (*f*) tegumento capitis, & præterea *Reticulo* (*g*); quo comam cohibebant, quam matronæ etiam *vittis* ligabant; unde *Vittæ* pro *insigni pudoris* (*h*) quandoque ponuntur. Caput tegebant *Flammeo*, præcipue nubentes, quod olim lutei coloris erat (*i*); unde etiam a colore *flammeo Flammeum* dicebatur.

§. V. *De Calceis.*

Initio Reipublicæ Romani calceos altiores ex crudo corio gestabant tam Senatores, quam alii, qui dicuntur *Perones*: sed soli illi, qui Magistratum Curulem cœperant, crepidas, sive calceos humiliores *mulleos*, sive *rubros*, aut *puniceos* ex aluta (*k*); quod tamen de diebus solemnibus duntaxat intelligendum videtur. *Mullei* autem sunt dicti, non a colore; sed quod repandi essent: nam μύλλος est καμπύλος, *flexus*, *incurvus* (*l*). Postea vero Romani omnes cœperunt uti calceis ex aluta: sed patriciorum calcei altiores (*m*) erant ad medium usque crus pervenientes, & quatuor corrigias, sive ligulas habebant (*n*); cum plebejorum calcei unicam tantum haberent (*o*). Patriciorum autem calceis *lunula* erat adsuta, sive *nota numeri centenarii*, quod initio Patricii Senatores *centum* fuerunt (*p*); eamque notam etiam ante ætatem senatoriam gestabant (*q*). Plebejorum autem Senatorum calcei lunati quidem non videntur fuisse; sed tamen a plebejis diversi. In Urbe vero *soleati* duntaxat sæpe fuisse videntur (*r*). *Tibialia* veteres non habuerunt: sed delicatiores, aut infirmiores crura fasciis obvolvebant (*s*).

CA-

(f) *Vid. Virg. Æn.* IX. 616. (g) *Vid. Juven.* VI. 120.
(h) *Vid. Ovid. de Arte* I. 31. (i) *Luc.* II. 360.
(k) *Cato ap. Fest.* V. *Mulleos.* (l) *Vid. Salm. ad Tert. de pall. p. m.* 161. *Voss. de Idol.* IV. 5. (m) *Horat. Serm.* I. VI. 27. (n) *Isid. Orig.* XIX. 34. (o) *Vid. Sen. de Tranquill. an.* II. (p) *Isid. l. d.* (q) *Stat. Sylv.* V. 2. 28.
(r) *Horat. Epist.* I. XIII. 15. *Plaut. True.* II. IV. 12. 16.
(s) *Varro in Catone p.* 160. *ed. opt. sive Dordr. ap. Non. p.* 138. *ed. opt. Plaut.* 1565.

CAPUT II.

De Ratione Conviviorum.

§. I. *De Ratione accumbendi.*

ROmani antiquiſſimis temporibus ad menſam ſedebant (*), quod a mulieribus verecundiæ cauſa aliquamdiu etiam retentum fuit (*a*): ſed poſtea æque ac viri menſæ accubuerunt. Erat autem menſa Romanorum rotunda & humilis: & pauperiorum quidem tripes (*b*); lautiorum vero citrea (*c*) aut acerna, pede eburneo affabre facto ſuſtentabatur (*d*); unde tales menſæ *Monopodia* ſunt dictæ, quæ inſano pretio emebantur (*e*): præſertim ſi pluribus eſſent diſtinctæ maculis (*f*). Hæ menſæ cum ipſis ferculis in triclinium illatæ convivis *apponebantur* (*g*); unde hoc verbum, (ut Græcis παρατιθέναι) ut & ſimplex *ponere* menſarum propria vox fuit (*h*). Circum menſam tres plerumque lecti erant diſpoſiti, unde *Triclinium*; rarius duo, unde *Biclinium* (*i*) locus, ubi cœnabatur, eſt dictus. Lecti inſternebantur ſtragulis (*k*) magis aut minus pretioſis pro opibus convivatoris; & in quoque lecto tres plerumque erant convivæ, rarius quatuor (*KK*), &, ſi plures eſſent, ſordidum habebatur (*l*). Accumbebant veteres ſuperiore corporis parte in cubitum reclinata (*m*), inferiore porrecta; ita, ut primus conviva pedes pone dorſum ſecundi extenderet, ille caput ad umbilicum primi reclinaret pulvillo interjecto; & ſic alii porro: digniſſimus autem habebatur locus medius (*n*), & poſt hunc ſummus. Sed hic ritus plane ſingularis obiter eſt notandus, Conſulem ſcilicet, ſi convivio alicui adeſſet, in medio quidem lecto, ſed loco infimo accubuiſſe, ut ita facilius adiri, & negotia, ſi quæ forte ſupervenirent, expedire poſſet (*o*). Convivæ vocati

(*) *Serv. ad Virg. Æn.* VII. 176. (a) *Val. Max.* II. 1. 2.
(b) *Horat. Serm.* I. 3. 11. (c) *Mart.* XIV. 87. *& ſeqq.*
(d) *Juven.* XI. 121. *ſeqq. Martial.* II. 43.
(e) *Plin. H. N.* XIII. 15. (f) *Senec. de benef.* XII. 5.
(g) *Serv. ad Æn.* I. 210. (h) *Juven.* I. 141. *Mart.* I. 43.
(i) *Plaut. Bacch.* IV. IV. 69. (k) *Virg. Æn.* I. 695.
(kk) *Horat. Serm.* I. IV. 86. (l) *Cic. in Piſ.* 27.
(m) *Horat. Serm.* II. IV. 39. (n) *Vid. Virg. Æn.* I. 697.
(o) *Plut. Sympoſ.* II. 3.

aliquando quosdam invocatos secum adducebant, qui *Umbræ* dicuntur, quia sicut *umbra corpus*, ita *ipsi vocatos convivas* sequebantur (*p*). Ad lectorum autem pedes sedebant parasiti (*q*), vel etiam infimi ordinis amici (*r*), & denique etiam pueri (*s*).

Ante cœnam lavare (*t*) solebant Romani, quod luxurioſi etiam post cœnam faciebant (*u*). Mox *vestem cœnatoriam* (*x*), sive *Synthesin*, sumebant; & soleas pedibus demebant (*y*).

§. II. *De ipsa Cœna.*

Cœna antiquissimis temporibus quidem simplicissima fuit, ex pulte (*z*) scilicet plerumque, vel oleribus (*a*); sed post auctas Romanorum opes in tres partes divisa est. Prima fuit *Gustus* (*), sive *Gustatio* (*b*); qua cibi appetitum moventes potissimum apponebantur (*c*), & præterea etiam *ova*; unde proverbium apud Horat. *Serm.* I. 3. *vers.* 6. *cantare ab ovo usque ad mala* (**), hoc est, *per totum convivii tempus*. Hæc pars cœnæ etiam *Antecœna* (*d*), vel *Antecœnium* (*e*) est dicta; ut & *Promulsis* (*f*), quia *mulso* primam sitim sedabant (*g*): unde *promulside aliquem conficere* significat *aliquem initio statim cœnæ saturum reddere* (*b*). Hanc sequebatur ipsa *Cœna* proprie ita dicta, cujus præcipuum ferculum *Caput cœnæ* (*i*) dicebatur. Qui autem fercula in mensa componebat *structor* (*k*) dicebatur, & Græcis τραπεζοποιὸς (*l*); qui vero ea scindebat, *Carptor* (*m*), Græcis χειροτόμων (*n*); illudque accurata diligentia fiebat (*o*). Denique apponebantur *Mensæ secundæ*, sive *Pomorum* (*p*); in quibus erant *Bellaria*, & similia.

Initio cœnæ *Magistrum* forte legebant (*q*)

(*Tha-*

(p) *Horat. Serm.* II. VIII. 22. & *Epist.* I. V. 28.
(q) *Plaut. Stich.* III. VI. 33. (r) *Suet. vita Terentii.*
(s) *Id. Aug.* 67. & *Claud.* 32. (t) *Juven.* VI. 419. *Plaut. Pers.* I. 2. 10. (u) *Hor. Epist.* I. VI. 61. *Juven.* I. 143.
(x) *Martial* XIV. 133. (y) *Id.* III. 50
(z) *Juven.* XIV. 171. *Plin. H. N.* XVIII. 8.
(a) *Juven.* XI. 79. (*) (Martial. X. 48. 13.)
(b) *Petron.* 31. (c) *Martial.* XI. 53.
(**) (Martial. X. 48. II. 48.) (d) *Cic. ad Fam.* XI. *ep.* 16. *fin.* (e) *Apul. Metam.* II. *p. m.* 106. (f) *Petron.* 24.
(g) *Horat. Serm.* II. IV. 24. (h) *Cic. ad Fam.* IX. 16.
(i) *Martial.* X. 31. (k) *Juven. V.* 120.
(l) *Athen.* IV. *p.* 170. *ex Philem.* (m) *Juven.* IX. 110.
(n) *Id.* V. 121. (o) *Ibid. seqq.* (p) *Serv. ad Virg. Æn.* I. 723.
(q) *Horat. Od.* I. IV. 18.

(*Thaliarchum* vocat Horatius (*r*)) qui leges convivio ferret, & modum bibendi ſtatueret (*s*); ac, quo quiſque ordine amores ſuos proponeret (*t*), ediceret: unde *regna vini ſortiri talis* (*) dicit idem *Od.* I. IV. *verſ.* 18. quæ *magiſteria* vocat Cato apud Ciceronem *de Senect. c.* 14.

Convivæ ſertis floreis (*v*), vel myrteis erant redimiti; & ſi delicatior cœna eſſet, unguentis perfundebantur (*x*): quin totum quoque triclinium floribus ſæpe conſpergebatur.

Inter cœnandum luxurioſi quidem homines laſcivas ſaltationes (*y*), pantomimos, vel gladiatores ſpectabant (*z*); frugaliores vero aliquid legi curabant (*a*); vel comœdos (*b*), alioſque poetas audiebant (*c*): tum etiam plerumque muſicam adhibebant (*d*). (Quid *propter viam facere* ſit, docet *Feſtus* & ad eum *Scal.* V. etiam Macrob. Sat. II. 2. & Plaut. Rud. I. 2. 62-3. In Memor. Acad. Lit. Pariſ. T. II. p. 449. male *proterviam facere* ſcribitur.)

Olim Romani, frugaliores certe (*e*), ſemel tantum quotidie (*f*) cibum capiebant (*g*), hora ſcilicet nona (*h*) diei naturalis, ſive noſtra circiter tertia. Poſtea acceſſerunt *Jentaculum*, quod primo mane ſumebant (*i*); *Prandium* circa horam ſextam ſumptum, quod cœna frugalius (erat); *Merenda* (*k*) inter prandium & *cœnam*; & denique poſt cœnam *Comeſſatio* (*l*), quæ tamen non niſi gulonum & diſſolutorum hominum erat (*m*); quibus omnibus vomitandi conſuetudine facile ſufficiebant: licet etiam frugaliores vomitu ſæpe poſt cœnam uſi fuerint (*n*). Et hic ὡς ἐν παρόδῳ monendum eſt, *convivia tempeſtiva* dici, quæ a luxurioſis, vel etiam frugalibus, qui amicorum ſermonibus delectabantur, ma-

(r) *Od.* I. 9. (s) *Id. Od.* II. VII. 25. (t) *Propert.* III. IX. 27.
(*) (Ridiculus error Hoelzlini ad Apoll. Rhod. L. 1. 5. qui *talis* hic exp. τοῖς.)
(u) *Juven.* V. 36. (x) *Id.* XI. 22. *Horat. Od.* II. 7. 7. *Tibul.* I. VIII. 51. (y) *Juven.* XI. 162.
(z) *Plut. ſympoſ.* VII. *quæſt.* 8. *Liv.* IX. 40.
(a) *Juven.* XI. 178. *Plin. Epiſt.* I. 15. III. 1. VI. 31.
(b) *Vid. Perſ. S.* I. 30. (c) *Suet. vita Terentii.*
(d) *Horat. Od.* III. XIX. 18.
(e) *Cic. Tuſc. Q.* V. 31. *Sall. Or.* I. *ad Cæſ.*
(f) *Serv. ad Æn.* IV. 84. (g) *Sall. Or.* I. *ad Cæſ.* 41.
(h) *Martial.* IV. 8. (i) *Vid. Salm. ad Vopiſc. Tacito* II.
(k) *Iſidor. Orig.* XX. 2.
(l) *Vid. Suet. Domit.* 21.
(m) *Id. Vitell.* 13. (n) *Vid. Cic. pro Dejotaro* 7.

maturius inibantur (o); *intempeſtiva* vero, quæ in multam noctem protrahebantur (p): unde non audiendus eſt *Salmaſius ad Vopiſci Florianum c. 6.* qui ubique, ubi apud veteres *intempeſtivorum convivium* mentio occurrit, *tempeſtiva* reponi jubet.

§. III. *De Potu.*

Potus Romanorum ordinarius erat *Vinum*, cui temperatiores aquam admiſcebant, luxurioſi vero unguenta, vel aromata (q): eamque aquam vel frigidam, vel etiam calidam (r); imo hæc in deliciis habebatur (s). Vinum autem a Conſulibus, quibus natum erat, denominabatur (t). Magiſter convivii, ut jam diximus, leges bibendi ferebat; ſcilicet quot cyathis biberent, & in cujus honorem (u): qui honor fere præſtabatur vel amicæ (x), vel viro alicui inſigni (y). Aliquando tot annos ſibi precabantur, quot cyathos ſumerent (z): aliquando rurſus partibus aſſis numerum poculorum denotabant (a): aliquando denique tot cyathos bibebant (b), quot literis nomen ejus, in cujus honorem bibebant, conſtaret. Sed eo caſu cyathos tot, quot bibere vellent, in unum poculum majus congeſſiſſe videntur (c). Tum ſæpe jubebat Thaliarcus, ut quiſque epoto poculo ſuo quæſtionem quandam amœnam proponeret (d): & denique eum, qui contra leges convivii feciſſet, cyathi unius eductione mulctabat (e), quod *culpa potare magiſtra* dicebant. Et alia etiam luſuum genera uſurpabant, ut, exempli gratia, *cottabum*; cum vini reliquiis e calice in pavimentum profuſis ſonum elicere conarentur (f). Alii vero aliter hunc luſum explicant. Ludus etiam erat, quo recentis mali ſemina

(o) *Id. Cat. Maj.* 14. (p) *Suet. Cajo* 45. (q) *Juven.* VI. 303. *Plin. H. N.* XIII. 3. (r) *Juven.* V. 63.
(s) *Plaut. Curc.* II. III. 11. & *in Mil.* III. II. 22.
(t) *Hor. Od.* III. VII. 11. *Plin. H. N.* XIV. 4.
(u) *Plaut. Stich.* V. IV. 27. (x) *Martial.* I. 71.
(y) *Horat. Od.* III. XIX. 6. *ſeqq.* (z) *Ovid. Faſt.* III. 531. *locus feſtivus.* (a) *Martial.* I. 28.
(b) *Id.* IX. 54. & XI. 27. (VIII. 51. 21. ſeqq.)
(c) *Vid. Hor. Od.* III. XIX. 11. *Hiſt. de l'Ac. des bell. lettr. T. I. p.* 166. *ed. d'Amſt.*
(d) *Vid. Cic. de ſenect.* 14. *Gell.* XVIII. 2.
(e) *Horat. Serm.* II. II. 123. *vid. tamen quæ ad hunc loc. notavit Celeb. R. Bentleius.*
(f) *Vid. Plin. H. N.* IX. 22. (Horat. II. Od. 14. f.)

mina digitis primoribus veluti ejaculantes, si triclinii lacunar attigissent, bene; sin minus, male de amoribus suis augurabantur (*g*). Mensis secundis illatis *libabant* Diis, quos mensæ adesse credebant (*b*); vel etiam amicis honoratis (*i*); hoc est, *paullum vini ex patera in mensam, vel in terram profundebant, voto pro eorum prosperitate addito* (*k*). Et mensam ipsam sacram credebant veteres, quia ejus communione hospitalitas & amicitia, quæ præstantissima hominibus a Deo data sunt, conciliantur (*l*). Unde etiam jurantes convivæ manu mensam, veluti aram, tangebant (*m*). Imo imagunculas quasdam Deorum in mensis, vel juxta eas ponebant, qualis fuit *Hercules Epitrapezius* (*n*).

CAPUT TERTIUM.

De Pecunia veterum Romanorum.

§. I.

De Pecunia in genere.

ANtiquissimi Romani, ut etiam aliæ gentes, pecunia signata usi non videntur; sed vel permutatione mercium (*a*), præcipue *pecoris*: unde etiam verba emendi Græce proprie hoc significant, ut ἀγοράζω, *dato agno aliquid permuto*; ὀνέομαι, *dato asino*; πωλῶ, *dato equuleo* (*b*): vel metallorum certum pondus adhibuerunt, unde varia monetæ nomina *pondus* etiam notant: ut apud Romanos *As*, & quæ inde deducta sunt; apud Græcos *Talentum* & *Mina*; apud Hebræos *Siclus* &c. Imo etiam hodie apud nos, *Francos*, *Anglos*, & alios, idem, puto, obtinet.

Primus *Aes* Romæ signavit Rex Servius Tullius nota *pecudis*, unde quoque *pecunia* est dicta (*c*); licet alii (inducti inscriptione nummi, quem recen-

(g) *Horat. Serm.* II. III. 273. (Græci πλαταγωνίζω in similem finem usi. Vide *Theocrit.* Eid III. 25. & Interpr. cum Pollucc.) (h) *Ovid. Fast.* VI. 306.

(i) *Horat. Od.* IV. V. 31. *Ovid. Fast.* II. v. 637. (k) *Tibull.* II. 1. 21. *Ovid. Fast.* II. 617. (l) *Vid. Schol. ad Lycophr.* 1322. *seqq. Juven.* II. 110. (m) *Ovid. Amor.* I. IV. 27.

(n) *Stat. Sylv.* IV. 6. (Martial. IX. 44.)

(a) §. 10. *Instit. de empt. & vend.*

(b) *Vid. Casaub. ad Cic. Att.* I. 1.

(c) *Ovid. Fast.* V. 281. *Pomp. Sabinus ad Virg. Ecl.* I. 33.

censent Plinius *H. N.* XXXIII. *c.* 3. & Ovidius *Fastorum* I. *vers.* 239. & quæ forma in nummis antiquis frequentissime conspicitur (*d*)) Jano id falso tribuant. Argentum primo signatum fuit A. U. 484. (*e*) vel, ut alii, A. 499. (alii vero nummum argenteum primum a Servio Tullio conflatum dicunt (*f*)) Aurum vero sexaginta circiter annis serius (*g*).

§. II. *De Nummo æreo.*

Nummus æreus fuit *As*, ejusque partes: nam *As* dicitur *omne solidum*, *quod in partes aliquotas dividitur*; quemadmodum *semissem Africæ* dixit Plinius *H. N.* XVIII. *c.* 6. (de hæredibus *ex asse* vel *ex parte* institutis v. *Instit.* II. T. 14. §. 5. seqq. *Suet.* Aug. 101. &c.) Hic As primis quidem temporibus erat libralis (*b*), & solebat *appendi*, si summa scilicet majuscula foret; unde *pendere* pro *solvere*, *expensum ferre*, *tabulas accepti & expensi*, & similia dicimus (*i*). Inde etiam *stipendia*, a *stipe pendenda*, *impendia* similiaque dicuntur. Sic etiam στατὴρ Græcis denominatur a verbo ἵστημι, *pondero*; τάλαντον a ταλάω. Quin & Hebræorum *Sicli*, ut jam innuimus, inde deducuntur (*k*). Primo bello Punico sextantarii asses facti sunt lege *Papiria*, secundo unciales, & demum circa A. U. 575. semunciales (*l*). As nostra moneta valebat quatuor circiter chalcos; post legem vero Papiriam duos & semissem. Partes assis primus signavit Tarquinius Superbus; (ut quidam colligunt ex Festo v. *Ratitum*) eaque sunt *Triens*, assis *tertia* pars; *Quadrans*, assis *quarta* pars, navis notam habens (*m*), qui etiam *Teruncius* dictus est; & denique *Sextans* (*n*), *sexta* assis pars: quæ partes in Triente quatuor, in Quadrante tribus, in Sextante duobus punctis notantur (*o*).

§. III. *De Nummo Argenteo & Aureo.*

Argenteus nummus erat *Denarius*, qui valebat nobis

(d) *Vid. Vaill. gente Afrania 2. Albia I. &c.*
(e) *Epit. Liv.* 15. (f) *Varro p.* 72. *ed. Dordr.* 1619.
(g) *Plin. H. N. XXXIII.* 3. (h) *Dion. Hal. IX.* 27.
(i) *Vid. omn. Plin. l. d.* (k) *Vid. Steph. Morini exercit. de linguis IX. p.* 269. (l) *Plin. d. l.* (m) *Ovid. Fast. I.* 239.
(n) *Liv. II.* 33.
(o) *Vid. Vaillant. G. Abuynia* 3. 4. *&c. Julia* 70.

nobis circiter ſex ſtuferos; & *Drachma Attica* paullo major erat: alii vero æqualem ſtatuunt (*p*). Hic etiam aliquando *Bigatus* (*q*) & *Quadrigatus* (*r*) a nota *Bigarum*, aut *Quadrigarum* ei impreſſa (*s*) eſt dictus. *Tetradrachmus* autem Atticus valebat tres circiter denarios (*t*); & Græcis etiam Στατὴρ dicitur (*u*). Dimidius Denarius (*x*) *Quinarius* dicitur; vel etiam *Victoriatus* (*y*) a ſigno *Victoriæ*, quod præ ſe ferebat. Quarta pars Denarii dicitur *Seſtertius*, quaſi *nummus ſemis tertius* (*z*), qui duos aſſes cum ſemiſſe (noſtra moneta circiter ſtuferum unum cum dimidio) valebat: hic κατ' ἐξοχὴν etiam *Nummus* dicitur, quia frequentiſſimus ejus in rationibus uſus fuit: &, quod minutiſſimum id fere pecuniæ genus eſſet, *nummo ſeſtertio aliquid alicui addicere* in auctionibus ſignificat, *nullo, vel viliſſimo pretio rem aliquam emptoris facere* (*a*). Seſtertii nota fuit hæc, LLS. (*b*) vel potius IIS. ſignificans *duas libras & ſemiſſem*: quæ poſtea vulgo in hanc HS. corrupta fuit.

Aureus nummus, ſub Imperatoribus *ſolidus* (*c*) dictus, valuit *denarios viginti* quinque, ſive noſtra moneta *florenos Carolinos* ſeptem cum dimidio (*d*). Hic etiam abſolute *Nummus* dicitur (*e*).

§. IV. *De Ratione ſupputandi.*

Ratio ſupputandi apud Romanos fuit duplex, per *Aſſes* nempe, & frequentius per *Seſtertios*. Per *Aſſes* ſupputatio fiebat vel *expreſſo* Aſſium nomine, vel *tacito*; ut cum dicimus, exempli gratia, *binos æris* (*f*), *centum æris*, *&c.* ubi ſemper intelligendi *Aſſes*. Ad *Seſtertios* quod attinet: Primo ſciendum eſt, *Seſtertios* maſculino genere ſignificare *ſingulos nummos ſeſtertios*; *Seſtertia* vero neutro genere (*g*),

---

(p) *Plin. H. N.* XXI. 34. *Vid. Liv.* XXXIV. *Vid. not. ad Poll. On.* IX. 6. 60.
(q) *Liv.* XXIII. 15. (r) *Id.* XXII. 52.
(s) *Plin. H. N.* XXXIII. 3. (t) *Liv.* XXXIV. 52.
(u) *Matth.* XVII. 27. (x) *Varro de L. L.* IV. 36.
(y) *Voluſius Mæcianus in Theſ. Græv. T.* XI. *pag.* 1708.
(z) *Ibid.* (a) *Cic. pro Rab. Poſt.* 17. *& ibid. not. in ed. Græv.* (b) *Vid. Probum de notis Rom. inter auctores linguæ Lat. a Gorhofredo editos.* (c) *L.* 5. §. 6. *ff. de his qui eff. vel dej. comparata cum* §. 1. *Inſt. de obl. quæ quaſi ex del. naſc.*
(d) *Vid. Suet. Oth.* 4. *collat. cum Tac. Hiſt.* I. 24.
(e) *Vid. Plaut. Men.* II. II. 16. (f) *Liv.* XXXIII. 42.

(g), quando ſubauditur vox *pondo* (h), *ſingula millia nummorum ſeſtertiorum*, exempli gratia, *centum ſeſtertii* ſunt *floreni* ſeptem cum dimidio; *centum ſeſtertia* ſunt 7500. *floreni*: ſic *mille ſeſtertii* faciunt *florenos* 75. *mille ſeſtertia* faciunt *florenos* 75000. atque ita porro. Secundo, cum adverbio numerandi utimur, ſingula ſeſtertia centuplicantur: & ſic *decies ſeſtertium* idem valet, quod *mille ſeſtertia*, ſive *decies centies millies nummorum ſeſtertiorum* (i); *quadragies ſeſtertium* ſunt *quater mille ſeſtertia*, ſive *centies mille nummi Philippei*.

§. V. *De Divitiis & Luxu Rom.*

Specimina quædam *Divitiarum*, & *Luxus* Romanorum ſubjiciemus (k). *Quadragies ſeſtertium* (100000. *Philipp.*) in margaritis geſtantem *Lolliam Paulinam* vidit Plinius (l). *Sexagies ſeſtertium* 150000. *Philippeis*) æſtimatum fuit convivium Imperatoris *Veri* (m). *Sexcenties ſeſtertium*, ſive *quindecim centena millia Philippeorum* in gulam abſumpſit *Apicius* (n), qui tum demum rationes inſpicere coactus ſuperfuturum ſibi ſeſtertium centies (*Philippeorum* 250000.) computavit: & veluti in ultima fame victurus, ſi ſeſtertio centies vixiſſet, veneno vitam finivit, narrante *Seneca conſ. ad Helviam c.* 10. qui tamen ſeſtertium millies in culinam eum congeſſiſſe dicit. *Bis millies*, ſive *quinque milliones Philippeorum* poſſedit *Craſſus* (o) in agris & pecunia, præter ſupellectilem & ſervos: itaque negabat locupletem eſſe (p), niſi qui reditu annuo legionem tueri poſſet, ſive, ut alii dicunt, exercitum (q). *Ter millies*, ſive *ſeptem milliones & dimidium* habuit *Seneca* (r) ille *Philoſophus*. *Quater millies*, hoc eſt, *decem milliones Lentulus Augur* (ſ). C. *Cæcilius Claudius Iſidorus* teſtamento ſuo edixit, quamvis multa civili bello perdidiſſet, tamen ſe relinquere ſervorum quatuor millia centum & ſexdecim (*), juga boum tria millia ſexcenta, reliqui peco-

(g) *Horat. Epiſt.* I. VII. 80. (h) *Vid. Gronov. de ſeſtert.* I. 4. (i) *Vid. Martial.* I. 103. (k) *Vid Meurſ. de luxu Rom* I. (l) *Ipſe H. N.* IX. 35. (m) *Capitol. in Vero* 5. (n) *Mart.* III. 22. (o) *Plin. H. N.* XXXIII. 10. (p) *Ibid.* (q) *Plut. Craſſo p. m.* 544. *Dio* XL. (r) *Tacit. Ann.* XIII. 42 (ſ) *Senec. de benef.* II. 27.

(*) (de incredibili ſervorum numero v. *Pignor.* Præf. & p. 202. ſeqq. Adde *Donat.* ad I. Æn. 709.)

pecoris ducenta quinquaginta ſeptem millia, in numerato H.S. ſexcenties (*t*), ſive *Philippeos* 1500000. (Auguſtus ex ſolis amicorum teſtamentis quater decies millies perceperat. *Suet. ult.* cujus ſummæ valor eſt mille & quinquaginta tonnæ auri.) *Vigeſies ſepties millies*, hoc eſt circiter *ſexaginta ſeptem milliones Philippeorum* a Tiberio Imperatore relictos non toto vertente anno ſucceſſor ejus Cajus abſumpſit (*u*). Imo vitæ etiam frugalioris homines incredibiles quandoque ſumptus feciſſe leguntur: ſic Cicero menſam citream habuit, quæ conſtitit *HS. decies*, ſive 25000. *Philippeorum* (*vv*): idem domum a Craſſo emit *HS.* XXXV. ſive 87500. *Philippeorum*. Julius Cæſar aliquando duas tabulas emit *octoginta talentis*, ſive *florenorum* 120. *millibus* (*x*): (ſi talentum ſit 1500. floren. Sed ipſe deinde 1800. ponit: erunt ergo 144. millia.) T. *Annii* Milonis æs alienum fuit *ſeſtertium ſeptingenties*, quod facit noſtra moneta *florenorum* 4375000. (immo 5250000. ex ipſius computo, quo denarius ſex ſtuferis valet, at enim in edict. prioribus denarium ad quinque ſtuferos exegerat; eaque ratione conficiunt 4375. millia) (*y*). Poſtremum autem hujus rei exemplum hoc elegans eſto: M. Antonius diſpenſatori ſuo juſſerat, ut decies HS. amico cuidam egenti numeraret; cum vero diſpenſator ſummæ magnitudine obſtupefactus, ut eam Antonio oſtenderet, argentum in medio propoſuiſſet, præteriens Antonius rogavit, *quid hoc rei eſſet?* Ille autem, *id quod donari juſſerat*, reſpondit. Tum malignitatem ejus conjectans Antonius, *Ego vero*, inquit, *majorem ſummam decies putavi. Hoc exiguum eſt. Itaque alterum tantum adjicito* (*z*). (De Luxu v. Orat. Tiberii in Annal. Tac. III. 53. & Propert. III. El. XI. tota. it. *Fabric.* Bibliogr. Ant. cap. XXII. §. XI. ſeqq. De ſumtuoſis ædificiis ac villis *Stat.* in Silvis, *Horat.* II. Od. 15. *Pignor.* de ſervis, *Caſalium* de ſplendore Rom. Imp. *Petron.* c. 119. & 120. verſ. 25. ſeqq. Suet. Cal. 37. & quem non? De luxu matronarum vide *Mem. Lit.* Acad. Par. T. V. p. 297.)

§. VI.

(*t*) *Plin. loc. cit.* (*u*) *Suet. Calig.* 37.
(*vv*) *Plin. H. N.* XIII. 15. (*x*) *Ibid.* VII. 38.
(*y*) *Plin. H. N.* XXXVI. 15. (*z*) *Plut. M. Ant. p. m.* 917. *E.*

§. VI. *De Talento & Mina.*

Licet *Minæ* & *Talenta* Græcorum propria fuerint, frequens tamen eorum in ſcriptis Romanorum fit mentio. *Talenta* quæcumque conſtiterunt *Minis* ſexaginta ſui generis: cum ergo Mina *Attica* (nam de aliarum gentium Talentis tacebimus) valuerit *Drachmas*, ſive *Denarios* (ut jam exiguum diſcrimen, quod inter hos nummos fuit, mittamus) centum, qui faciunt nobis florenos triginta, palam eſt Talentum valuiſſe florenos *Hollandicos* 1800. (*a*).

§. VII. *De Ponderibus & Menſuris.*

Ut jam etiam breviter aliquid de *Ponderibus* & *Menſuris* Romanorum dicamus, rerum omnium unum pondus ipſis exſtitit, ſcilicet *Libra*; cui voci ſynonyma ſæpe ſunt *As* (*b*) & *Pondo* (*c*). Hæc tamen poſtrema vox aliquando ponitur pro *pondere in genere*: & determinatur per vocem adjunctam. Sic, ex. gr. *Columella* dicit (*d*) *mentæ viridis* pondo ſelibram; & *abſinthii* pondo libram (*e*) &c. *Plautus* vero (*f*), *Neque piſcium ullam* unciam pondo *hodie cepi*. *As*, ſive *Libra* ad pondus *Pariſienſe* exacta valuit uncias 10. $\frac{1}{2}$ (*g*). Et dividitur in 12. *Uncias*; eæque Unciæ partes Libræ faciunt ſuis nominibus diſtinctas. Sunt autem ſequentes (*h*): *Uncia* ab *uno*: *Sextans*, ſexta pars Aſſis: *Quadrans*, quarta: *Triens*, tertia: *Quincunx*, quinque unciæ: *Semiſſis*: *Septunx*, ſeptem unciæ: *Bes*, octo; cujus vocis origo eſt obſcurior (*i*): *Dodrans*, As dempto quadrante, id eſt, novem unciæ: *Dextans* dempto ſextante, ſive decem unciæ: *Deunx* dempta uncia, id eſt, undecim unciæ. Unciæ autem partes anxie recenſere medici potius ſit, aut Præfecti monetæ, quam a nobis requiratur. Itaque dicemus tantum, Unciam continuiſſe *Semuncias* duas, *Duellas* tres, *Sicilicos* quatuor, *Sextulas* ſex, *Drachmas* octo, *Scripula* aut *Scriptula* viginti quatuor (*k*). *Libella* idem quod As valebat, & erat moneta argentea (*l*): *Sembella*, libellæ dimidium; & *Teruncius* idem quod Quadrans (*m*).

Men-

(a) *Vid. Gronov. de pec. vet.* III. 3. (b) *Varro de L. L.* IV. 36. (c) *Plin. H. N.* XVIII. 7. (d) XII. 3. (e) *Ib.* 35.
(f) *Rud.* IV. II. 8. (V. Synonym. noſtra.)
(g) *Lud. Savotus de numm. ant. P.* III. 23.
(h) *Varro l. d.* (i) *Vid. tamen Scalig. ad Feſt. hac V.*
(k) *Vid. Luc. Pætum de Rom. & Græc. pond.* V. 1564. *T.* XI. *Theſ. Antiquit. Rom. Græv.*
(l) *Plaut. Capt.* V. I. 27. (m) *Varr. l. d.*

Mensurarum *cavarum* maxima fuit *Culeus* (*n*), viginti tenens Amphoras. *Amphora* tamen, sive *Quadrantal* (*o*) harum mensurarum præcipua, & ceterarum fere norma fuit: & cepit aquæ, vel vini octoginta pondo (*p*). Amphoræ dimidia pars *Urna* dicitur; nam capiebat *Sextarios* 24. (*q*); cum Amphora 48. Sextarios contineret. Octava pars amphoræ dicebatur *Congius*, qui ita cepit Sextarios sex, *Heminas* duodecim. Sextarius denique, sicuti As, dividebatur in 12. partes, quæ *Cyathorum* nomine intelliguntur; & tantum continebant, quantum unico hausti commode bibi posset (*r*). *Cyatho* paullo majus erat *Acetabulum*, quod quartam partem Heminæ capiebat (*s*). *Modius* solis aridis metiendis inserviebat (*t*): & capiebat tertiam partem Amphoræ, sive aquæ aut vini libras 26. $\frac{2}{3}$. (Frumenti pondus, quod ceperit, tradere incertius est; cum granum a grano plurimum differat) Quatuor modii erant *demensum* servorum mensiruum (*u*): erat autem Modius sexta pars *Medimni* Attici (*x*).

Mensuræ *Intervallorum* sunt vel partes pedis, vel ex multiplicatione pedis oriuntur. *Pes* dividitur in quatuor Palmos (*z*): *Palmus* in quatuor *Digitos* (*a*); licet quoque, quemadmodum As, ita pes in 12. uncias divisus fuerit. *Cubitus* constabat sex palmis, sive sesquipede (*b*): *Passus* habet quinque pedes porrectos (*c*): & mille passus faciunt *Milliarium*, quod tertia pars est Milliarii *Hollandici*, sive unius horæ itineris; quarta vero pars Milliarii *Germanici*. *Stadium*, mensura pedum (625. passuum (*) vero) 125. Græcorum propria fuit. *Jugerum* (*d*) erat mensura agrorum patens in longum pedes 240. in latum pedes 120. qui conficiunt pedes quadratos 28800. *Actus* est dimidia pars jugeri.

CA-

(n) *Plin. H. N.* XIV. 4. (o) *Plaut. Curc.* I. II. 15
(p) *Fest. V. Publica pondera*: & V. *Quadrantal.*
(q) *Colum.* XII. 20. (r) *Martial.* I. 71. IX. 91.
(s) *Plin. H.N.* XXI. *c ult.* (t) *Vid. Luc. Petrum de Rom. & Gr. mens.* III. T. XI *A. R. Græv.*
(u) *Cato de R. R.* 56. *Donat. ad Ter. Phorm.* I. I.
(x) *Cic. Verr.* III. 45. *Nepos vita Att.* 2. (z) *Vitruv.* III. 1.
(a) *Frontin. expos. format. p.* 30. 37. *ed. Gousti.*
(b) *Vitruv. l. d.* (c) *Colum. de R. R. V.* 1.
(*) (Ex ipsius auctoris mente p. 397.) (d) *Ibid.*

CAPUT IV.

De Nuptiis Romanorum.

§. I. *De Sponſalibus.*

QUi apud Romanos uxorem ducturus erat, ab eo, in cujus poteſtate eâ erat, eam in matrimonium ſibi datum iri *ſtipulabatur*, & alter, ſi conveniret, id *ſpondebat*; qui contractus mutuus *Sponſalia* dicitur (*a*): dum autem de iis ageretur, *Sponſus Speratus*, *Sponſa* vero *Sperata* dicebantur (*b*). Sponſalia nudo conſenſu perfici poterant (*c*): ſed plerumque tamen in tabulas referebantur, eæque præſentium annulis obſignabantur (*d*). Tum ſponſus *annulum pronubum* quaſi arrhæ (*e*), ſive pignoris (*f*) loco Sponſæ dabat; qui Plinii (*g*) ætate ferreus, poſtea aureus fuit. His peractis dies nuptiis (*) eligebatur: certi enim dies mali ominis habebantur, ut omnes Kalendæ, Nonæ, Idus (*h*), & quidam dies eas proxime ſequuntur; tum Majus menſis (*i*), Parentalia, Saliorum feſtum &c.

§. II. *De ipſis Nuptiis.*

Nuptiæ contrahebantur tribus modis, *Uſu*, nempe, *Confarreatione*, & *Coemptione*. Primo: *Uſu* vel *uſurpatione* contrahebantur nuptiæ, cum mulier matrimonii cauſſa anno integro & continuo cum viro fuiſſet (*k*); & talis mulier differt a *Concubina*, quod hæc conſuetudinis tantum gratia habetur; quæ res ex habentis animo plerumque cenſetur (*l*): quanquam in liberæ & honeſtæ mulieris conſuetudine ſemper nuptiæ intelliguntur (*m*). Secundo: fiebat Matrimonium *Confarreatione* (φαρρέατα dicit Dionyſius Halicarnaſſenſis II. *c.* 25.) cum certis verbis adhibitis, teſtibus decem præſentibus, ſolemni-

(a) *L.* 1. *ff. de Sponſal.* (b) *Vid. var. not. ad Ter. Heaut.* IV. V. 26. *Epiſt.* XI. 21. (videtur in animo habuiſſe Ovid. Epiſt. XI. 21. &) XXI. 59.
(c) L. 4. *pr. l.* 7. *ff. eod.* (d) *Juven.* II. 110. *&* VI. 25.
(e) *L.* 38. *pr. ff. de ritu nupt. l.* 3. *Cod. de Sponſal.*
(f) (*Juven.* VI.) *v.* 27. (g) *Ipſe H. N.* XXXIII. 1.
(*) (Terent. Andr. I. 1. 75.) (h) *Macrob. Saturn.* I. 15.
(i) *Ovid. Faſt.* V. 492. (k) *Ibid.* III. 395. *Gell.* III. 2.
(l) *L.* 4. *ff. de connub.*
(m) *L.* 24. *ff. de ritu nupt. l.* 34. *ff. ad L. Jul. de adult.*

mnique ſacrificio (in quo *farre* utebantur) coram Pontifice peracto, mulier in manum viri conveniebat (*n*): & huic confarreationi contraria fuit *Diffarreatio* (*o*), cum matrimonium ſimilibus ritibus ſolveretur. Hic autem erat antiquiſſimus & digniſſimus matrimonii contrahendi modus; unde γάμος κατὰ τοὺς ἱερεῖς νόμους dicitur (*p*). Denique: *Coemptione*, hoc eſt, *imaginaria emptione & venditione* (*q*) fiebant nuptiæ, quando nummis dicis cauſſa adhibitis, mulier in poteſtatem viri tranſibat.

§. III. *De Nuptiarum ſolemnibus.*

Nullæ Nuptiæ (nobiliores certe ac legitimæ. V. Juven. X. 330. & 338.) fiebant, niſi adhibitis *Auſpicibus* (*r*), & ſacris ante rite peractis, præſertim Junoni *nuptiarum præſidi* (*s*): in quibus ſacris *fel* ex victima abjiciebant, ut ita omnem *amarorem* a nuptiis abeſſe debere ſignificarent (*t*). Sponſæ (*u*) coma cuſpide *haſtæ* dirimebatur; vel, ut *fortes* genituram ominarentur; vel, quod *haſta* Junoni ſacra eſſet; vel denique in memoriam raptus Sabinarum (*vv*). Tum coronabatur ſponſa (*x*); & cingulo laneo cingebatur, quod ſponſus deinde in lecto nuptiali ſolvebat; idque faciebat taciturnus & taxim (*y*): & hinc *zonam ſolvere* pro *pudicitiam mulieris imminuere* dicitur (*z*). Induebatur etiam tunica recta, qualem prima texuerat *Caja Cæcilia*, quæ eadem *Tanaquil* (*a*). Denique etiam *flammeo* pudoris ergo obnubebatur (*b*). Ita ornata virgo e gremio matris, vel proximæ cognatæ abripiebatur (*c*); tum, ut videtur, verecundiæ cauſſa, ne ultro nuptum ire videretur; tum, ut ita raptus Sabinarum exprimeretur: atque ita veſperi (*d*) ad *domum* ſponſi *deducta* domicilium mutabat (*e*); unde Junoni *Domiducæ* cognomen adhæſit (*f*). Pueri tres patrimi & matrimi *Paranymphi* dicti ſponſam de-

(n) *Servius Danielis in Virg. Georg.* I. 31. *& omn. Tac. Ann.* IV. 16. *& ibi Lipſ. Cic. Topic.* 3. (o) *Feſt. ea* V.
(p) *Dion. Halic.* II. 25. (q) *Serv. d. l. Cic. pro Mur.* 10.
(r) *Juven.* X. 336. (Val. Max. II. I. 1.) (s) *Virg. Æn.* X. 76.
(t) *Plut. præcept. coniug. p. m.* 141. E. (u) *Plut. Romul. p. m.* 25. *Ovid. Faſt.* II. 560. (*vv*) *Plut. ib.* (x) *Catul. carm.* 62.
(y) *Varro ἐν γεροντοδιδάσκ. p.* 108. *ed. Dordrechs.*
(z) *Theocr. Id.* XXVII. 54. *Ovid. ep. Phyll.* 115. *V. etiam Scriv. ad pervig. Ven.* 25. (a) *Plin. H. N.* VIII. 48.
(b) *Lucan.* II. 350. *Juven.* VI. 224. (& X. 334.)
(c) *Catull. carm. d.* (d) Id *carm.* 63. (e) *L.* 38 §. 3. *ad municip.* (f) *Auguſt. de C. D.* XII. 13.

deducebant (*g*); quorum unus facem (*h*), ſive tædam (*i*) *pineam* (non *ſpineam*, ut male legitur in quibuſdam editionibus *Catulli carmine in nuptias Juliæ & Manlii*; & exigit ratio, quia *pinus* eſt arbor reſinifera, non vero *ſpina*; atque ita jam olim correxit magnus *Scaliger*; licet fatear, multos eſſe, qui e *Spina* fuiſſe dicant (*k*)) tædam, inquam, *pineam* manu tenebat (*l*); reliqui duo nubentem: illas autem faces Ovidius *Epiſt. Her.* XI. *verſ.* 101. eleganter vocat *maritas*. Hi paranymphi autem Græcis etiam νυμφευταὶ & πάροχοι dicuntur: item νυμφαγωγοί; licet eo vocabulo etiam matrimonii contrahendi amici & amicæ interpretes veniant; quæ etiam προυνήστριαι & προυνηστρίδες dicuntur (*m*). Comitabantur præterea Sponſam ancillæ cum colo, fuſo & ſtamine (*n*) in laboris futuri argumentum: nam ad nullum opus niſi lanificii obligabantur Romanorum uxores (*o*); eique etiam feminas principes deditas fuiſſe diſcimus ex exemplo *Lucretiæ* apud Livium I. *c.* 57. (*p*) & Auguſti Imperatoris, quem haud temere alia veſte uſum, quam ab uxore & ſorore & filia neptibuſque confecta, tradit Suetonius *ejus vita c.* 73. atque inde etiam in æde *Sangi* lana cum colo & fuſo Tanaquilis reginæ ſervata eſt (*q*). Tum cognati, vicini, amici magno numero nuptialem pompam ducebant (*r*), ſive *officium* (*s*) nuptiale celebrabant, aliquid utenſilium donum nupturæ quiſque ferentes: puer vero impubes *Camillus* (*t*) dictus in vaſe operto, quod *Cumera* (*u*) dicebatur, crepundia naſcituro infanti portabat: quæ erant ornamenta quædam infantis collo appendi ſolita (*v*). Ædium fores & poſtes frondibus, floribus & aulæis erant ornatæ (*vv*); ad quas cum acceſſiſſet ſponſa, in-

(g) *Ibid. XIV* 18. (h) *Hom. Il ad.* Σ. 492.
(i) *Senec. Med. III.* (k) *Vid. Rev. Fabric. Bibl. Græc. III. XXVI. p.* 514. *Turn. adv. XXI.* 29. *Mezziriac. ad epiſt. Ovid. p. m.* 189. *Plin. H. N. XVI.* 18.
(l) *Vid. Propert. IV XII.* 45.
(m) *Vid. Bud. comm. ling. Gr.* 1089. *F.*
(n) *Plin. H. N. VIII.* 48.
(o) *Plut. Romulo p. m.* 26. *D.*
(p) *Ovid. Faſt. II.* 746.
(q) *Plin. H. N. VIII.* 48.
(r) *Claudian. de nupt. Hon. & Mar.* 286.
(ſ) *Juven. II.* 122. *Suet. Cal.* 25. *& Claud.* 26.
(t) *Varr. de L. L. VI.* 1. (u) *Feſt. in V.*
(v) *Plaut. Mil. V. V.* 8. *Ciſtell. IV.* 2. 12.
(vv) *Juven. VI.* 70. *&* 226.

interrogata quænam esset, respondebat: *Ubi tu Cajus, ego Caja* (x); quod, ut vulgo interpretantur, significabat: *Ubi tu dominus & paterfamilias, ibi ego domina & materfamilias* (y): erat enim ex lege Romuli omnium bonorum & sacrorum cum marito particeps (z); & hinc *Domina* absolute pro *sponsa*, vel *uxore* dicitur (a).

Tum laneis vittis postes ædium sponsa (b) ornabat, & adipe lupino, vel suillo (c) eos *ungebat*; (qua ratione fascinationem averti credebant) & hinc *Uxor*, quasi *Unxor* est dicta (d). Limen non transibat sponsa, sed super illud tollebatur (e), ut quasi invita mariti domum ingredi, nec ad pudicitiæ immutationem convolare videretur (f): vel, quia limen Vestæ Dearum castissimæ erat sacrum (g), quod ita non conveniebat calcari ab ea, quæ virginitatem jamjam esset amissura. Ingredienti domum Sponsæ dabantur *Claves*, quibus notabatur *cura rei domesticæ* (h); tum *aqua & ignis* ei offerebatur (i), quia ex humore & calore omnia gigni putabant (k): & hac aqua nubentium pedes lavabantur (l). Deinde sponsæ, ejusque comitibus a Sponso dabatur cœna nuptialis (m), quemadmodum in sponsalibus Sponsa, vel ejus parentes (n) cœnam dabant. In hac cœna tibicines adhibebantur, & convivæ *Talassionem* (o), vel *Talassium* invocabant (p) (ut Græci *Hymenæum* (q)) in memoriam *Talassii* (r) cujusdam, qui cum uxore sua a Sabinis rapta per multos annos felicissime vixerat: vel ob *lanificii* mentionem (s), quod Græcis ταλαττὶν dicitur. Mox *nuces* (t) pueris spargebantur, cujus rei ratio verissima videtur fuisse, ut ita *res ludicras* se re-

N

(x) *Quintil. Instit.* I. 7. (y) *Plutarch. quæst. Rom.* p. m. 271. (z) *Dion. Halic.* II. 25.
(a) *Catull. carm.* LXII. 11. *Virg. Æn.* VI. 397.
(b) *Lucan.* II. 352. *Serv. ad Virg. Æn.* IV. 458.
(c) *Plin. H. N.* XXVIII. 9. (d) *Serv. ad Virg. Æn.* IV. 458. (e) *Plut. Romul.* p. m. 26. *D. & Quæst. Rom.* 29.
(f) *Lucan.* II. 358. (g) *Vid. Serv. ad Virg. Ecl.* VIII. 82.
(h) *Vid. Cic. Philipp.* II. 28. (i) *L.* 66. §. 1. *ff. de don. inc. vir. & ux.* (k) *Vid. Ovid. Fast.* IV. 702. *seqq. & Varr. de Ling. L.* IV. 10. (l) *Serv. ad Æn.* IV. 167.
(m) *Juv.* VI. 203. (n) *Cic. epist. ad Quint. fr.* II. 3.
(o) *Vid. Martial.* I. 35. (p) *Plut. Romul.* p. m. 24. B.
(q) *Serv. ad Æn.* I. 655. IV. 99. 316. (r) *Liv.* I. 9.
(s) *Plut. Quæst. Rom.* p. m. 271. E. *Varro ap. Fest. V. Talasio.* (t) *Catul. carm.* 52.

relinquere testarentur (*x*): & propterea etiam puppas suas Veneri consecrabant sponsæ (*y*). Pueri vero carmina quædam obscœna & lasciva cantabant, *Fescennina* (*z*) dicta; vel, quod ab urbe *Fescennia* primum allata essent; vel, quod *fascinum*, sive *artes magicas*, quibus sponso sæpe noceri credebant, averterent. Demum nupta a *Pronuba* (*a*) (quæ erat mulier univira (*b*)) in *lecto geniali* (ita dicto vel a *genendo*, sive *gignendo*; vel quod *Genio* sacer esset) collocabatur (*c*); & idem lectus post celebratas nuptias *Adversus* dicebatur (*d*): quia nempe erat e regione januæ (*e*). Discedenti autem *officio* sive amicis a cœna abeuntibus munuscula auferenda, sive *apophoreta* dabantur (*f*). Postridie nuptiarum epulæ apud novum maritum restaurabantur, quæ *Repotia* sunt dicta (*g*); & novæ nuptæ munera a cognatis & affinibus mittebantur (*h*), qui a marito vicissim Apophoreta accipiebant: denique nova uxor libertatem uxoriam auspicans in domo mariti rem divinam faciebat (*i*).

§. IV. *De Divortio & Repudio.*

Atque ita quidem matrimonium *contrahebatur*: *solvebatur* vero, præterquam morte etiam *Divortio*, ut sponsalia solvebantur *Repudio* (*). *Repudium renunciantis* (ita enim loquebantur (*K*)) formula hæc erat: *Conditione tua non utor* (*l*): nam *conditio* proprie de *pactione nuptiarum* dicitur (*m*). Et hoc casu vir arrha, mulier duplo arrhæ pretio mulctabatur (*n*); sed si neuter repudio caussam dedisset (*o*), mulcta cessabat. Divortium, si a parte mariti sit, dicitur ἀποπομπή, si a parte uxoris ἀπόλειψις (*p*). Divortium lege Ro-

(*x*) *Vid. Pers.* I. 10. (*y*) *Pers.* II. 70.
(*z*) *Senec. Med.* 111. (*a*) *Catull. carm.* 62. *vers. fin.*
(b) *Fest. V. Pronubæ.* (c) *Juven.* X. 334. *Tac. Ann.* XV. 37. (d) *Propert.* IV. XII. 85.
(e) *Vid. Laber. ap. Gell.* XVI. 9. (f) *Juven.* VI. 203. *Mart. indice* L. XIV. (g) *Horat. Serm.* II. 11. 60.
(h) *Vid. l.* 11. *ff. de admin. & per. tut.*
(i) *Macrob. Saturn.* I. 15. *in f.* (*) *L.* 101. §. 1. *l.* 191. *ff. de V. S.* (k) *Plaut. Aul.* IV. X. 53.
(l) *L.* 2. §. 2. *ff. de divort.*
(m) *Plaut. Aul.* III. V. *Sticho* I. II. 8.
(n) *L.* 5. *Cod. de sponsal.* (o) *L.* 3. & 5. *eod. tit.*
(p) *Vid. Salmas. de usur.* 40. *Kuhn. ad Pollux.* VIII. VI. *Segm.* 31.

Romuli viris, non vero mulieribus permiſſum fuit, ſi mulier veneficio circa prolem uſa fuiſſet; ſi alienam pro ſua ſuppoſuiſſet; ſi adulterium feciſſet (*q*); ſi inſcio marito vinum bibiſſet (*r*). Eaque cauſſa in amicorum concilio examinari ſolebat (*s*). Sed licet lege permiſſum eſſet, primus tamen divortium feciſſe legitur circa A. U. 520. *Sp. Carvilius Ruga* ob uxoris ſterilitatem (*t*): poſtea vero admodum frequentia Romæ divortia fuerunt (*u*). Hoc caſu dos a marito reddebatur, & tabulæ ſponſalitiæ frangebantur (*v*). Divortii formula erat, *Res tuas tibi habeto* (*vv*): (item *Collige ſarcinulas: exi, vade foras*; de quibus vide Briſſon. in form. L. VIII.) ejuſque ſignum erat, ſi vir uxori claves adimeret (*x*). Si autem ſine mulieris culpa factum eſſet Divortium, dos integra reſtituebatur; ſin contra, pro ſingulis liberis ſexta pars ad dimidium dotis uſque retinebatur (*y*): ſed adulteræ dotem, ejuſque tertiam partem, & dona antenuptialia maritus retinebat, ſi filii non eſſent (*z*).

CAPUT V.

De Gentibus, Familiis, & Nominibus Romanorum.

§. I. *De Gentibus & Familiis Romanorum.*

GEntis (cujus ſynonymum eſt *genus*, quemadmodum *familiæ ſtirps* (*a*)) appellatio apud Romanos latius quam *Familiæ* patebat, ita ut una *Gens* plures plerumque *Familias* complecteretur (*b*): exempli gratia in gente *Cornelia* fuerunt Cornelii *Maluginenſes*, *Scipiones*, *Lentuli*, *Dolabellæ*, *Rufini*, qui poſtea *Sullæ*, *Scapulæ*, *Cinnæ*, *Merulæ*: ſed Cinnæ, Merulæ, Dolabellæ ple-

(q) *Plut. Romul. p. m.* 34. (r) *Gell.* X. 23. *Vid. Plin. H. N.* XIV. 13. (s) *Val. Max.* II. IX. 2.
(t) *Id.* II. 1. 4. (u) *Juven.* VI. 227. *ſeqq.*
(v) *Id.* IX. 75. (vv) *L.* 2. §. 1. *ff. de divort.*
(x) *Vid. Cic. Philipp.* II. 28. (y) *Paulus* II. *Inſtit. libr. tit. de dotibus.* (z) *Novell.* CXVII. 8.
(a) *Cic. pro Ligar.* 5. *Id. Brut.* 16. *Suet. Jul.* 6. *Id. Galba* 3.
(b) *Liv.* XXXVIII. (V. Synon. noſtra.)

beji fuisse videntur. In gente *Licinia* fuerunt *Crassi*, *Luculli*, *Muraenae*, & sic porro in aliis. Aliquando autem eveniebat, ut in eadem gente aliae familiae essent patriciae, aliae plebejae cognominibus distinctae (*c*). Sic, verbi gratia, in gente *Tullia* fuerunt praeter alios *Longi* & *Cicerones*, illi patricii: (*M.* enim *Tullius Longus* Consul fuit A. U. 253. (*d*) quo tempore solis patriciis aditus ad honores patebat) hi vero plebeji: in Claudiorum gente clarissima plures patriciae familiae fuerunt, *Regillenses*, *Pulchri*, *Nerones*; *Marcellorum* vero plebeja, & quidem patriciis ejusdem gentis familiis longe clarior. Hujus autem rei caussa erat primo diversa generis origo, cujus rei exemplum est in *Sulpiciis* (*e*); secundo, si patricius aliquis se ad plebem contulisset, quod saepe ab hominibus factiosis fiebat, ut ita plebejos honores caperet, & inimicos suos tribuniciis actionibus vexare possent; quemadmodum fecit insignis ille, non virtute, sed sceleribus P. Clodius (*f*). *Octavia* etiam gens e patriciis ad plebem se contulit, ac rursus magno intervallo per Divum Julium ad patriciatum rediit (*g*). Tertia hujus diversitatis caussa fuit civitatis beneficium: qui enim civitate donati erant, cum liberti, tum etiam quibus virtutis caussa id tributum erat, patricii non fiebant, sed plebeji (ut omnes a Sulla civitate donati), licet ejus, cujus beneficio in civitatem venerant, nomen adsumerent (*b*). Addunt quidam his caussis etiam adoptionem, sed minus recte; nam verum quidem est, adoptaticium adoptantis conditionem secutum fuisse, sed hoc personam ejus non excedebat: ita ut adoptaticii etiam duplicem tribum haberent, unam, in qua nati, alteram, in quam adoptati fuerant (*i*). Gentes vero singulas, & Familias Romanorum hic recensere instituti nostri brevitas non patitur. Unum etiam observandum est, *novos homines* fuisse dictos, qui primi ex suis familiis ad honores pervenerant (*k*).

§. II. *De Nominibus Romanorum.*

Romani, nobiliores certe, tribus fere usi sunt No-

(*c*) *Vid. Tacit. Ann.* III. 48. (*d*) *Liv.* II. 19. *Ipse Cic. in Bruto, sive de clar. orat.* 15. (*e*) *Tacit. loc. prox. d.* (*f*) *Suet. Jul.* 20. (*g*) *Id. Aug.* 1. (*h*) *Cic. ad Fam.* XIII. 36. (*i*) *Vid. Grav. ad Cic. ad Att.* IX. 16. (*k*) *Cic. pro Cluent.* 40. *Plut. Cat. Maj. init.*

Nominibus (*l*): *Prænomine* ſcilicet, *Nomine* proprie dicto, & *Cognomine* (*m*): quibus aliquando *Agnomen* unum, vel plura addebant. Ex his *Prænomen* ſingulas perſonas, *Nomen* ſingulas gentes, *Cognomen* ſingulas familias notabat: *Agnomen* vero proprie eſt illud, quod in adoptione ex antiquo nomine retinetur, ut *Scipio* in *P. Cornelio Scipione* a *Q. Cæcilio Metello* adoptato; qui tum dictus eſt *Q. Cæcilius Metellus Scipio* &c. (*n*) idque uni alicui perſonæ ex eventu aliquo impoſitum familiæ ejus deinceps inhærebat. Exemplo res clarior fiet: Magnus ille Carthaginienſium domitor dictus fuit *P. Cornelius Scipio Africanus*; ubi *P.* quidem, ſive *Publius*, eſt prænomen; *Cornelius*, nomen; *Scipio*, cognomen; agnomen vero *Africanus*, quod a devicta *Africa* honoris ergo ei eſt datum. Hujus filius, cum infirma eſſet valetudine, liberiſque careret, cognatum ſuum adoptavit, *L. Æmilii Paulli*, illius, qui *Perſen* Macedoniæ Regem vicit, filium; qui inde *P. Cornelius Scipio Africanus Æmilianus* eſt dictus: ubi *Æmilianus* alterum eſt agnomen, ut patris naturalis memoria retineretur, ab ejus gentili nomine formatum: hic vulgo a ſcriptoribus *Africanus Minor* dicitur; ſed hoc nomen ei viventi non eſt datum; verum poſteri, ut a ſuperiore Africano diſtingueretur, eo ſunt uſi. Alterum exemplum habemus in *Q. Fabio Maximo*, qui tribus agnominibus quandoque deſignatur: *Ovicula* enim puer etiamnum a *morum manſuetudine*; *Verrucoſus* deinde a *verruca*, quæ ei in ſuperiore labio erat enata, eſt dictus (*o*): & denique *Cunctator* appellatus fuit; quod Annibalis impetum *cunctando* (*p*), & prælii aleam vitando fregerit. Hoc tamen verum eſt, *nomen* ſæpe etiam pro *cognomine*, aut *agnomine* uſurpari (*q*).

Prænomen eſt, quo fratres, aut ii, qui ſunt ejuſdem familiæ, inter ſe diſtinguuntur: ſicut fratres fuerunt *Publius* & *Lucius* Scipiones, quorum ille Africanus, hic Aſiaticus eſt dictus: agnati *Cajus* Julius Cæſar Dictator perpetuus, & *Lucius*

(l) *Auſon. Gryph. ternario* &c. (m) *Juven.* V. 127. (De Romanor. nominib. præter alios lege *Hiſt. Ac. Lit. Par. T.* 1. p. 158.) (n) *Vid. Græv. Præf. ad. T.* 11. *Ant. Rom.* (o) *Plut. ejus vit. init.*
(p) *Ennius Ann.* XII. *& ex eo Virg. Æn.* VI. 845. *ſeqq.*
(q) *Quintil. Inſt.* I. 4.

Marci pueri (*i*), hoc eſt, *ſervi*: nam *puer* pro *ſervo* ſine ullo ætatis reſpectu dicitur (*k*); recentioribus vero temporibus varia nomina tum Græca, tum Latina habuerunt, vel a gente, unde eſſent oriundi, vel ab aliis eventibus impoſita; ut apud Comicos ſervi dicuntur *Syrus*, *Geta*, &c. apud Ciceronem vero *Tiro*, *Laurea*, *Dardanus*, & ſic porro.

De Manumiſſione.

Servitute liberabantur ſervi per *Manumiſſionem*, quæ erat vel *Juſta*, cum juſtam libertatem & pleniam jus civitatis Romanæ conſequebantur; vel *minus juſta*, cum ex lege *Junia Norbana* fiebant *Latini Juniani*, quibus inferiores etiam erant, qui ex Lege *Ælia Sentia* fiebant *Liberti dedititii*, qui ſcilicet aliquando ob gravius crimen ſtigmate notati, vel graviore pœna affecti eſſent. *Juſta Manumiſſio* fiebat tribus modis: vel *per Cenſum*, cum ſervus, ſciente vel jubente domino, cum reliquis civibus a Cenſoribus *in cenſum* relatus eſſet (*l*): vel *per vindictam*, (*) cum dominus cum ſervo Prætorem adiens, diceret: *Hunc hominem liberum eſſe volo jure Quiritium*; quod ſi prætor cauſſam probaret, *vindicta* (*virgula* quædam erat) capiti ſervi impoſita pronunciabat: *Hunc hominem liberum eſſe dico jure Quiritium*: quo peracto vel lictor, vel dominus eum in gyrum circumagebat (*m*), poteſtatem abeundi, quo vellet, ei conceſſam eſſe ſignificans. Tertius manumittendi modus erat, qui fiebat *Teſtamento*; de quo prolixe ſatis Imperator in inſtitutionibus juris.

Minus Juſta manumiſſio erat, quæ fiebat vel *inter amicos*, vel *per menſam*, cum dominus ſervum ſecum accumbere juberet, vel *per epiſtolam*. Qui autem manumittebantur, raſo capite *pileum* accipiebant (*n*), qui libertatis inſigne erat. Incredibilem autem ſervorum multitudinem divites illi Romani habebant (*o*), quos in varias decurias diſtinctos habebant (*p*); ita ut exercitui multitudine comparentur (*q*). Liberti priſtinorum dominorum

(i) *Plin. H. N.* XXXIII. 1. *Quintil.* I. 4.
(k) *l.* 204. *ff. de V. S.* (l) *Cic. pro Cæc.* 34. (*) (Quis primus *vindicta* liberatus fuerit vide ap. Liv. *II.* 5.)
(m) *Perſ. Sat.* V. 75. *Horat. Serm.* II. VII. 75.
(n) *Plaut. Amph.* I. 1. 106. *Serv. ad Virg. Æn.* VIII. 564.
(o) *Vid. not. ad Petron.* 37. *ed. Cl. Burm.* (p) *Id.* 47.
(q) *Plin. H. N.* XXXIII. 10. *Senec. de tranq.* 11. 8.

norum nomina & prænomina assumebant, quibus cognominis loco pristinum suum nomen adjiciebant; sic *Tiro* a *M. Tullio* Cicerone libertate donatus dictus est *M. Tullius Tiro*, (qui variis scriptis inclaruit, ut ex Gellio, Asconio, & aliis discimus) *Eutychides*, *T. Cæcilii Attici* libertus, *T. Cæcilius Eutychides* (r). Idem autem homo *libertus* dicebatur respectu patroni sui; *libertinus* respectu aliorum (s). *Qui civitatem Romanam consequebantur* (t), eorum, quorum beneficio, vel auxilio in civitatem venerant, prænomen & nomen assumebant (v); nominibus suis pristinis vero pro cognominibus utebantur, ut *C. Valerius Caburrus* a *C. Valerio Flacco* civitate donatus (vv); *A. Lutatius Diodorus* beneficio *A. Lutatii Catuli* civitatem adsecutus (x). Et hinc post Sullam tanta multitudo *Corneliorum* fuit; cum plurimis ipse civitatem dedisset (y). Postquam vero in orbe Romano qui sunt, ex constitutione Imperatoris Antonini cives Romani effecti sunt (z), de cujusque arbitrio nomina sunt sumpta, ita ut plane alia eorum foret ratio; quam tamen operose hic explicare nihil attinet. (Liberti ac Libertæ apud patronos varia munia obibant, quod ex omni antiquitate satis notum: inprimis autem videndus *Pignorius*, & Monum. seu Columbarium Libb. & servorum Liviæ Aug. A. 1727. Florentiæ editum: unde unicum exemplum petam, quod a quodam viro Docto minus recte explicatum videtur. Quædam ibi inscriptio sic se habet: PHILEMATIO. AUG. L. SACERD. A. BONA. DEA. MATER. MAENALI. Durius, inquit, *a bona Dea* hic dicitur pro *bonæ Deæ*. Sed nisi me fallo, *Philematio* sic dicitur *Augustæ Sacerdos a bona Dea*, ut pueri dicuntur *a manu*, *a pede*, *a poculis*: est enim credibile, Liviam pro sua impotentia matronarum aliarum sese longe inferiorum congressum familiarem atque in sacris parem fugisse, ideoque vices suas huic Libertæ ad ea sacra Augustæ nomine colenda transmisisse.)

(r) *Cic. ad Att.* IV. 15.
(s) *Vid. Cic.* l. *in Verr.* 47. *Sigon. de ant. jur. civ. Rom.* l. 6.
(t) *Vid. Jul. Cæs. de B. G.* I. 47.
(v) *Cic. ad Famil.* XIII. 35. *seqq.*
(vv) *Cæs. l. prox. c.* (x) *Cic. in Verr.* IV. 17.
(y) *Cic. pro Cornel.* I. p. 967. *ed. Grav. App. Al. Civ.* I. 413. (z) *L.* 17. *ff. de Stat. Hom.*

§. VI. *De Talento & Mina.*

Licet *Minæ* & *Talenta* Græcorum propria fuerint, frequens tamen eorum in ſcriptis Romanorum fit mentio. *Talenta* quæcumque conſtiterunt *Minis* ſexaginta ſui generis: cum ergo Mina *Attica* (nam de aliarum gentium Talentis tacebimus) valuerit *Drachmas*, ſive *Denarios* (ut jam exiguum diſcrimen, quod inter hos nummos fuit, mittamus) centum, qui faciunt nobis florenos triginta, palam eſt Talentum valuiſſe florenos *Hollandicos* 1800. (*a*).

§. VII. *De Ponderibus & Menſuris.*

Ut jam etiam breviter aliquid de *Ponderibus* & *Menſuris* Romanorum dicamus, rerum omnium unum pondus ipſis exſtitit, ſcilicet *Libra*; cui voci ſynonyma ſæpe ſunt *As* (*b*) & *Pondo* (*c*). Hæc tamen poſtrema vox aliquando ponitur pro *pondere in genere*: & determinatur per vocem adjunctam. Sic, ex. gr. *Columella* dicit (*d*) *mentæ viridis* pondo ſelibram; & *abſinthii* pondo libram (*e*) &c. *Plautus* vero (*f*), *Neque piſcium ullam* unciam pondo *hodie cepi*. *As*, ſive *Libra* ad pondus *Pariſienſe* exacta valuit uncias 10. $\frac{1}{2}$ (*g*). Et dividitur in 12. *Uncias*; eæque Unciæ partes Libræ faciunt ſuis nominibus diſtinctas. Sunt autem ſequentes (*h*): *Uncia* ab *uno*: *Sextans*, ſexta pars Aſſis: *Quadrans*, quarta: *Triens*, tertia: *Quincunx*, quinque unciæ: *Semiſſis*: *Septunx*, ſeptem unciæ: *Bes*, octo; cujus vocis origo eſt obſcurior (*i*): *Dodrans*, As dempto quadrante, id eſt, novem unciæ: *Dextans* dempto ſextante, ſive decem unciæ: *Deunx* dempta uncia, id eſt, undecim unciæ. Unciæ autem partes anxie recenſere medici potius ſit, aut Præfecti monetæ, quam a nobis requiratur. Itaque dicemus tantum, Unciam continuiſſe *Semuncias* duas, *Duellas* tres, *Sicilicos* quatuor, *Sextulas* ſex, *Drachmas* octo, *Scripula* aut *Scriptula* viginti quatuor (*k*). *Libella* idem quod As valebat, & erat moneta argentea (*l*): *Sembella*, libellæ dimidium; & *Teruncius* idem quod Quadrans (*m*).

Men-

(a) *Vid. Gronov. de pec. vet.* III. 3. (b) *Varro de L. L.* IV. 36. (c) *Plin. H. N.* XVIII. 7. (d) XII. 5. (e) *Ib.* 35. (f) *Rud.* IV. II. 8. (V. Synonym. noſtra.) (g) *Lud. Savotus de numm. ant. P.* III. 23. (h) *Varro l. d.* (i) *Vid. tamen Scalig. ad Feſt. hac V.* (k) *Vid. Luc. Pætum de Rom. & Græc. pond.* V. 1564. T. XI. *Theſ. Antiquit. Rom. Græv.* (l) *Plaut. Capt.* V. I. 27. (m) *Varr. l. d.*

Mensurarum *cavarum* maxima fuit *Culeus* (*n*), viginti tenens Amphoras. *Amphora* tamen, sive *Quadrantal* (*o*) harum mensurarum præcipua, & ceterarum fere norma fuit: & cepit aquæ, vel vini octoginta pondo (*p*). Amphoræ dimidia pars *Urna* dicitur; nam capiebat *Sextarios* 24. (*q*); cum Amphora 48. Sextarios contineret. Octava pars amphoræ dicebatur *Congius*, qui ita cepit Sextarios sex, *Heminas* duodecim. Sextarius denique, sicuti As, dividebatur in 12. partes, quæ *Cyathorum* nomine intelliguntur; & tantum continebant, quantum unico hausu commode bibi posset (*r*). *Cyatho* paullo majus erat *Acetabulum*, quod quartam partem Heminæ capiebat (*s*). *Modius* solis aridis metiendis inserviebat (*t*): & capiebat tertiam partem Amphoræ, sive aquæ aut vini libras 26. $\frac{2}{3}$. (Frumenti pondus, quod ceperit, tradere incertius est; cum granum a grano plurimum differat) Quatuor modii erant *demensum* servorum menstruum (*u*): erat autem Modius sexta pars *Medimni* Attici (*x*).

Mensuræ *Intervallorum* sunt vel partes pedis, vel ex multiplicatione pedis oriuntur. *Pes* dividitur in quatuor Palmos (*z*): *Palmus* in quatuor *Digitos* (*a*); licet quoque, quemadmodum As, ita pes in 12. uncias divisus fuerit. *Cubitus* constabat sex palmis, sive sesquipede (*b*): *Passus* habet quinque pedes porrectos (*c*): & mille passus faciunt *Milliarium*, quod tertia pars est Milliarii *Hollandici*, sive unius horæ itineris; quarta vero pars Milliarii *Germanici*. *Stadium*, mensura pedum (625. passuum (*) vero) 125. Græcorum propria fuit. *Jugerum* (*d*) erat mensura agrorum patens in longum pedes 240. in latum pedes 120. qui conficiunt pedes quadratos 28800. *Actus* est dimidia pars jugeri.

CA-

(n) *Plin. H. N.* XIV. 4. (o) *Plaut. Curc.* I. II. 13
(p) *Fest.* V. *Publica pondera*: & V. *Quadrantal.*
(q) *Colum.* XII. 20. (r) *Martial.* I. 71. IX. 91.
(s) *Plin. H. N.* XXI. *c ult.* (t) *Vid. Luc. Petrum de Rom. & Gr. mens.* III. T XI *A. R. Græv.*
(u) *Cato de R. R.* 56. *Donat. ad Ter. Phorm.* I. I.
(x) *Cic. Verr.* III. 45. *Nepos vita Att.* 2. (z) *Vitruv.* III. 1.
(a) *Frontin. expos. format.* p. 30. 37. ed. *Gouji.*
(b) *Vitruv. l. d.* (c) *Colum. de R. R.* V. 1.
(*) (Ex ipsius auctoris mente p. 397.) (d) *Ibid.*

CAPUT IV.

De Nuptiis Romanorum.

§. I. *De Sponſalibus.*

QUi apud Romanos uxorem ducturus erat, ab eo, in cujus poteſtate eâ erat, eam in matrimonium ſibi datum iri *ſtipulabatur*, & alter, ſi conveniret, id *ſpondebat*; qui contractus mutuus *Sponſalia* dicitur (*a*): dum autem de iis ageretur, *Sponſus Speratus*, *Sponſa* vero *Sperata* dicebantur (*b*). Sponſalia nudo conſenſu perfici poterant (*c*): ſed plerumque tamen in tabulas referebantur, eæque præſentium annulis obſignabantur (*d*). Tum ſponſus *annulum pronubum* quaſi arrhæ (*e*), ſive pignoris (*f*) loco Sponſæ dabat; qui Plinii (*g*) ætate ferreus, poſtea aureus fuit. His peractis dies nuptiis (*) eligebatur: certi enim dies mali ominis habebantur, ut omnes Kalendæ, Nonæ, Idus (*h*), & qui dies eas proxime ſequuntur; tum Majus menſis (*i*), Parentalia, Saliorum feſtum &c.

§. II. *De ipſis Nuptiis.*

Nuptiæ contrahebantur tribus modis, *Uſu*, nempe, *Confarreatione*, & *Coemptione*. Primo: *Uſu* vel *uſurpatione* contrahebantur nuptiæ, cum mulier matrimonii cauſſa anno integro & continuo cum viro fuiſſet (*k*); & talis mulier differt a *Concubina*, quod hæc conſuetudinis tantum gratia habetur; quæ res ex habentis animo plerumque cenſetur (*l*): quanquam in liberæ & honeſtæ mulieris conſuetudine ſemper nuptiæ intelliguntur (*m*). Secundo: fiebat Matrimonium *Confarreatione* (φαρρέαις dicit Dionyſius Halicarnaſſenſis II. *c.* 25.) cum certis verbis adhibitis, teſtibus decem præſentibus, ſolemni-

(a) *L.* 1. *ff. de Sponſal.* (b) *Vid. var. not. ad Ter. Heaut.* IV. V. 26. *Epiſt.* XI. 21. (videtur in animo habuiſſe Ovid. Epiſt. XI. 21. &) XXI. 59.
(c) *L.* 4. *pr. l.* 7. *ff. eod.* (d) *Juven.* II. 119. & VI. 25.
(e) *L.* 38. *pr. ff. de ritu nupt. l.* 3. *Cod. de Sponſal.*
(f) (*Juven.* VI.) *v.* 27. (g) *Ipſe H. N.* XXXIII. 1.
(*) (Terent. Andr. I. 1. 75.) (h) *Macrob. Saturn.* I. 15.
(i) *Ovid. Faſt.* V. 490. (k) *Ibid.* III. 395. *Gell.* III. 2.
(l) *L.* 4. *ff. de connub.*
(m) *L.* 24. *ff. de ritu nupt. l.* 34. *ff. ad L. Jul. de adult.*

mnique sacrificio (in quo *farre* utebantur) coram Pontifice peracto, mulier in manum viri conveniebat (*n*): & huic confarreationi contraria fuit *Diffarreatio* (*o*), cum matrimonium similibus ritibus solveretur. Hic autem erat antiquissimus & dignissimus matrimonii contrahendi modus; unde γάμος κατὰ τοὺς ἱεροὺς νόμους dicitur (*p*). Denique: *Coemptione*, hoc est, *imaginaria emptione & venditione* (*q*) fiebant nuptiæ, quando nummis dicis caussa adhibitis, mulier in potestatem viri transibat.

§. III. *De Nuptiarum solemnibus.*

Nullæ Nuptiæ (nobiliores certe ac legitimæ. V. Juven. X. 330. & 338.) fiebant, nisi adhibitis *Auspicibus* (*r*), & sacris ante rite peractis, præsertim Junoni *nuptiarum præsidi* (*s*): in quibus sacris *fel* ex victima abjiciebant, ut ita omnem *amarorem* a nuptiis abesse debere significarent (*t*). Sponsæ (*u*) coma cuspide *hastæ* dirimebatur; vel, ut *fortes* genituram ominarentur; vel, quod *hasta* Junoni sacra esset; vel denique in memoriam raptus Sabinarum (*vv*). Tum coronabatur sponsa (*x*); & cingulo laneo cingebatur, quod sponsus deinde in lecto nuptiali solvebat; idque faciebat tacitumus & taxim (*y*): & hinc *zonam solvere* pro *pudicitiam mulieris imminuere* dicitur (*z*). Induebatur etiam tunica recta, qualem prima texuerat *Caja Cæcilia*, quæ eadem *Tanaquil* (*a*). Denique etiam *flammeo* pudoris ergo obnubebatur (*b*). Ita ornata virgo e gremio matris, vel proximæ cognatæ abripiebatur (*c*); tum, ut videtur, verecundiæ caussa, ne ultro nuptum ire videretur; tum, ut ita raptus Sabinarum exprimeretur: atque ita vesperi (*d*) ad *domum* sponsi *deducta* domicilium mutabat (*e*); unde Junoni *Domiducæ* cognomen adhæsit (*f*). Pueri tres patrimi & matrimi *Paranymphi* dicti sponsam de-

(n) *Servius Danielis in Virg. Georg.* I. 31. *& omn. Tac. Ann.* IV. 16. *& ibi Lipsius. Cic. Topic.* 3. (o) *Fest. ex* V.
(p) *Dion. Halic.* II. 25. (q) *Serv. d. l. Cic. pro Mur.* 10.
(r) *Juven.* X. 336. (Val. Max. II. I. 1.) (s) *Virg. Æn.* X. 59.
(t) *Plut. præcept. coniug. p. m.* 141. E. (u) *Plut. Romul. p. m.* 25. *Ovid. Fast.* II. 560. (*vv*) *Plut. ib.* (x) *Catul. carm.* 62.
(y) *Varro ἐν γεροντοδιδάσκ. p.* 108. *ed. Dordrechs.*
(z) *Theocr. Id.* XXVII. 54. *Ovid. ep. Phyll.* 115. *V. etiam Scriv. ad pervig. Ven.* 25. (a) *Plin. H. N.* VIII. 48.
(b) *Lucan.* II. 350. *Juven.* VI. 224. (& X. 334.)
(c) *Catull. carm. d.* (d) Id *carm.* 63. (e) *L.* 38. §. 3. *ff. ad municip.* (f) *August. de C. D.* XII. 25.

deducebant (*g*); quorum unus facem (*h*), ſive tædam (*i*) *pineam* (non *ſpineam*, ut male legitur in quibuſdam editionibus *Catulli carmine in nuptias Juliæ & Manlii*; & exigit ratio, quia *pinus* eſt arbor reſinifera, non vero *ſpina*; atque ita jam olim correxit magnus *Scaliger*; licet fatear, multos eſſe, qui e *Spina* fuiſſe dicant (*k*)) tædam, inquam, *pineam* manu tenebat (*l*); reliqui duo nubentem: illas autem faces Ovidius *Epiſt. Her.* XI. *verſ.* 101. eleganter vocat *maritas*. Hi paranymphi autem Græcis etiam νυμφευτρίαι & πάροχοι dicuntur: item νυμφαγωγοί; licet eo vocabulo etiam matrimonii contrahendi amici & amicæ interpretes veniant; quæ etiam προνυμφίαι & προνυμφίδες dicuntur (*m*). Comitabantur præterea Sponſam ancillæ cum colo, fuſo & ſtamine (*n*) in laboris futuri argumentum: nam ad nullum opus niſi lanificii obligabantur Romanorum uxores (*o*); eique etiam feminas principes deditas fuiſſe diſcimus ex exemplo *Lucretiæ* apud Livium I. *c.* 57. (*p*) & Auguſti Imperatoris, quem haud temere alia veſte uſum, quam ab uxore & ſorore & filia neptibuſque confecta, tradit Suetonius *ejus vita c.* 73. atque inde etiam in æde *Sangi* lana cum colo & fuſo Tanaquilis reginæ ſervata eſt (*q*). Tum cognati, vicini, amici magno numero nuptialem pompam ducebant (*r*), ſive *officium* (*s*) nuptiale celebrabant, aliquid utenſilium donum nupturæ quique ferentes: puer vero impubes *Camillus* (*t*) dictus in vaſe operto, quod *Cumera* (*u*) dicebatur, crepundia naſcituro infanti portabat: quæ erant ornamenta quædam infantis collo appendi ſolita (*v*). Ædium fores & poſtes frondibus, floribus & aulæis erant ornatæ (*vv*); ad quas cum acceſſiſſet ſponſa, in-

(g) *Ibid. XIV* 18. h) *Hom. Il ad.* Σ. 492.
(i) *Senec. Med. III.* (k) *Vid. Rev. Fabric. Bibl. Græc. III. XXVI. p.* 514. *Turn. adv. XXI.* 29. *Merſiriac. ad epiſt. Ovid. p. m.* 189. *Plin. H. N. XVI.* 18.
(l) *Vid. Propert. IV XII.* 45.
(m) *Vid. Bud. comm. ling. Gr.* 1089. *F.*
(n) *Plin. H. N. VIII.* 48.
(o) *Plut. Romulo p. m.* 26. *D.*
(p) *Ovid. Faſt. II.* 746.
(q) *Plin. H. N. VIII.* 48.
(r) *Claudian. de nupt. Hon. & Marc.* 288.
(s) *Juven. II.* 132. *Suet. Cal.* 25. *& Claud.* 26.
(t) *Varr. de L. L. VI.* 3. (u) *Feſt. ea V.*
(v) *Plaut. Mil. V. V.* 8. *Ciſtell. IV.* 2. 18.
(vv) *Juven. VI.* 70. *& 226.*

interrogata quænam esset, respondebat: *Ubi tu Cajus, ego Caja* (x); quod, ut vulgo interpretantur, significabat: *Ubi tu dominus & paterfamilias, ibi ego domina & materfamilias* (y): erat enim ex lege Romuli omnium bonorum & sacrorum cum marito particeps (z); & hinc *Domina* absolute pro *sponsa*, vel *uxore* dicitur (a).

Tum laneis vittis postes ædium sponsa (b) ornabat, & adipe lupino, vel suillo (c) eos *ungebat*; (qua ratione fascinationem averti credebant) & hinc *Uxor*, quasi *Unxor* est dicta (d). Limen non transibat sponsa, sed super illud tollebatur (e), ut quasi invita mariti domum ingredi, nec ad pudicitiæ immutationem convolare videretur (f): vel, quia limen Vestæ Dearum castissimæ erat sacrum (g), quod ita non conveniebat calcari ab ea, quæ virginitatem jamjam esset amissura. Ingredienti domum Sponsæ dabantur *Claves*, quibus notabatur *cura rei domesticæ* (h); tum *aqua & ignis* ei offerebatur (i), quia ex humore & calore omnia gigni putabant (k): & hac aqua nubentium pedes lavabantur (l). Deinde sponsæ, ejusque comitibus a Sponso dabatur cœna nuptialis (m), quemadmodum in sponsalibus Sponsa, vel ejus parentes (n) cœnam dabant. In hac cœna tibicines adhibebantur, & convivæ *Talassionem* (o), vel *Talassium* invocabant (p) (ut Græci *Hymenæum* (q)) in memoriam *Talassii* (r) cujusdam, qui cum uxore sua a Sabinis rapta per multos annos feliciſſime vixerat: vel ob *lanificii* mentionem (s), quod Græcis ταλαςία dicitur. Mox *nuces* (t) pueris spargebantur, cujus rei ratio verissima videtur fuisse, ut ita *res ludicras* se re-

(x) *Quintil. Instit.* I. 7. (y) *Plutarch. quæst. Rom.* 7. *m.* 271. (z) *Dion. Halic.* II. 25.
(a) *Catull. carm.* LXII. 31. *Virg. Æn.* VI. 397.
(b) *Lucan.* II. 352. *Serv. ad Virg. Æn.* IV. 458.
(c) *Plin. H. N.* XXVIII. 9. (d) *Serv. ad Virg. Æn.* IV. 458. (e) *Plut. Romul. p. m.* 26. *D. & Quæst. Rom.* 29.
(f) *Lucan.* II. 358. (g) *Vid. Serv. ad Virg. Ecl.* VIII. 82.
(h) *Vid. Cic. Philipp.* II. 28. (i) *L.* 66. §. 1. *ff. de don. int. vir. & ux.* (k) *Vid. Ovid. Fast.* IV. 792. *seqq. & Varr. de Ling. L.* IV. 10. (l) *Serv. ad Æn.* IV. 167.
(m) *Juv.* VI. 203. (n) *Cic. epist. ad Quint. fr.* II. 3.
(o) *Vid. Martial.* I. 35. (p) *Plut. Romul. p. m.* 26. *B.*
(q) *Serv. ad Æn.* I. 655. IV. 99. 316. (r) *Liv.* I. 9.
(s) *Plut. Quæst. Rom. p. m.* 271. *E. Varro ap. Fest. v. Talasio.* (t) *Catul. carm.* 62.

relinquere testarentur (x): & propterea etiam puppas suas Veneri consecrabant sponsæ (y). Pueri vero carmina quædam obscœna & lasciva cantabant, *Fescennina* (z) dicta; vel, quod ab urbe *Fescennia* primum allata essent; vel, quod *fascinum*, sive *artes magicas*, quibus sponso sæpe noceri credebant, averterent. Demum nupta a *Pronuba* (a) (quæ erat mulier univira (b)) in *lecto geniali* (ita dicto vel a *genendo*, sive *gignendo*; vel quod *Genio* sacer esset) collocabatur (c); & idem lectus post celebratas nuptias *Adversus* dicebatur (d): quia nempe erat e regione januæ (e). Discedenti autem *officio* sive amicis a cœna abeuntibus munuscula auferenda, sive *apophoreta* dabantur (f). Postridie nuptiarum epulæ apud novum maritum restaurabantur, quæ *Repotia* sunt dicta (g); & novæ nuptæ munera a cognatis & affinibus mittebantur (h), qui a marito vicissim Apophoreta accipiebant: denique nova uxor libertatem uxoriam auspicans in domo mariti rem divinam faciebat (i).

§. IV. *De Divortio & Repudio.*

Atque ita quidem matrimonium *contrahebatur*: *solvebatur* vero, præterquam morte etiam *Divortio*, ut sponsalia solvebantur *Repudio* (*). *Repudium renunciantis* (ita enim loquebantur (K)) formula hæc erat: *Conditione tua non utor* (l): nam *conditio* proprie de *pactione nuptiarum* dicitur (m). Et hoc casu vir arrha, mulier duplo arrhæ pretio mulctabatur (n); sed si neuter repudio caussam dedisset (o), mulcta cessabat. Divortium, si a parte mariti fit, dicitur ἀποπομπή, si a parte uxoris ἀπόλειψις (p). Divortium lege Ro-

(x) *Vid. Pers.* I. 10. (y) *Pers.* II. 70.
(z) *Senec. Med.* 111. (a) *Catull. carm.* 62. *vers. fin.*
(b) *Fest. V. Pronubæ.* (c) *Juven.* X. 334. *Tac. Ann.* XV. 37. (d) *Propert.* IV. XII. 15.
(e) *Vid. Laber. ap. Gell.* XVI. 9. (f) *Juven.* VI. 203. *Mart. indice* L. XIV. (g) *Horat. Serm.* II. 11. 60.
(h) *Vid. l.* 11. *ff. de admin. & per. tut.*
(i) *Macrob. Saturn.* I. 15. *in f.* (*) *L.* 101. §. 1. *l.* 191. *ff. de V. S.* (k) *Plaut. Aul.* IV. X. 53.
(l) *L.* 2. §. 2. *ff. de divort.*
(m) *Plaut. Aul.* III. V. *Stich.* I. II. 8.
(n) *L.* 5. *Cod. de sponsal.* (o) *L.* 3. & 5. *eod. tit.*
(p) *Vid. Salmas. de usur.* 40. *Kuhn. ad Pollux.* VIII. VI. *Segm.* 31.

Romuli viris, non vero mulieribus permiſſum fuit, ſi mulier veneficio circa prolem uſa fuiſſet; ſi alienam pro ſua ſuppoſuiſſet; ſi adulterium feciſſet (*q*); ſi inſcio marito vinum bibiſſet (*r*). Eaque cauſſæ in amicorum concilio examinari ſolebat (*s*). Sed licet lege permiſſum eſſet, primus tamen divortium feciſſe legitur circa A. U. 520. *Sp. Carvilius Ruga* ob uxoris ſterilitatem (*t*): poſtea vero admodum frequentia Romæ divortia fuerunt (*u*). Hoc caſu dos a marito reddebatur, & tabulæ ſponſalitiæ frangebantur (*v*). Divortii formula erat, *Res tuas tibi habeto* (*vv*): (item *Collige ſarcinulas: exi, vade foras;* de quibus vide Briſſon. in form. L. VIII.) ejuſque ſignum erat, ſi vir uxori claves adimeret (*x*). Si autem ſine mulieris culpa factum eſſet Divortium, dos integra reſtituebatur; ſin contra, pro ſingulis liberis ſexta pars ad dimidium dotis uſque retinebatur (*y*): ſed adulteræ dotem, ejuſque tertiam partem, & dona antenuptialia maritus retinebat, ſi filii non eſſent (*z*).

CAPUT V.

De Gentibus, Familiis, & Nominibus Romanorum.

§. I. *De Gentibus & Familiis Romanorum.*

GEntis (cujus ſynonymum eſt *genus*, quemadmodum *familiæ ſtirps* (*a*)) appellatio apud Romanos latius quam *Familiæ* patebat, ita ut una *Gens* plures plerumque *Familias* complecteretur (*b*): exempli gratia in gente *Cornelia* fuerunt Cornelii *Maluginenſes*, *Scipiones*, *Lentuli*, *Dolabellæ*, *Rufini*, qui poſtea *Sullæ*, *Scapulæ*, *Cinnæ*, *Merulæ*: ſed Cinnæ, Merulæ, Dolabellæ ple-

(q) *Plut. Romul. p. m.* 32. (r) *Gell.* X. 23. *Vid. Plin. H. N.* XIV. 13. (s) *Val. Max.* II. IX. 2.
(t) *Id.* II. 1. 4. (u) *Juven.* VI. 223. *ſeqq.*
(v) *Id.* IX. 75. (vv) *L.* 2. §. 1. *ff. de divort.*
(x) *Vid. Cic. Philipp.* II. 28. (y) *Paulus* II. *Inſtit. libr. rit. de dotibus.* (z) *Novell.* CXVII. 8.
(a) *Cic. pro Ligar.* 1. *Id. Brut.* 16. *Suet. Jul.* 6. *Id. Galba* 3.
(b) *Liv.* XXXVIII. (V. Synon. noſtra.)

beji fuisse videntur. In gente *Licinia* fuerunt *Crassi*, *Luculli*, *Murænæ*, & sic porro in aliis. Aliquando autem eveniebat, ut in eadem gente aliæ familiæ essent patriciæ, aliæ plebejæ cognominibus distinctæ (*c*). Sic, verbi gratia, in gente *Tullia* fuerunt præter alios *Longi* & *Cicerones*, illi patricii: (*M.* enim *Tullius Longus* Consul fuit A. U. 253. (*d*) quo tempore solis patriciis aditus ad honores patebat) hi vero plebeji: in Claudiorum gente clarissima plures patriciæ familiæ fuerunt, *Regillenses*, *Pulchri*, *Nerones*; *Marcellorum* vero plebeja, & quidem patriciis ejusdem gentis familiis longe clarior. Hujus autem rei caussa erat primo diversa generis origo, cujus rei exemplum est in *Sulpiciis* (*e*); secundo, si patricius aliquis se ad plebem contulisset, quod sæpe ab hominibus factiosis fiebat, ut ita plebejos honores capere, & inimicos suos tribuniciis actionibus vexare possent; quemadmodum fecit insignis ille, non virtute, sed sceleribus P. Clodius (*f*). *Octavia* etiam gens e patriciis ad plebem se contulit, ac rursus magno intervallo per Divum Julium ad patriciatum rediit (*g*). Tertia hujus diversitatis caussa fuit civitatis beneficium: qui enim civitate donati erant, cum liberti, tum etiam quibus virtutis caussa id tributum erat, patricii non fiebant, sed plebeji (ut omnes a Sulla civitate donati), licet ejus, cujus beneficio in civitatem venerant, nomen adsumerent (*h*). Addunt quidam his caussis etiam adoptionem, sed minus recte; nam verum quidem est, adoptaticium adoptantis conditionem secutum fuisse, sed hoc personam ejus non excedebat: ita ut adoptaticii etiam duplicem tribum haberent, unam, in qua nati, alteram, in quam adoptati fuerant (*i*). Gentes vero singulas, & Familias Romanorum hic recensere instituti nostri brevitas non patitur. Unum etiam observandum est, *novos homines* fuisse dictos, qui primi ex suis familiis ad honores pervenerant (*k*).

§. II. *De Nominibus Romanorum.*

Romani, nobiliores certe, tribus fere usi sunt

No-

(*c*) *Vid. Tacit. Ann.* III. 48. (*d*) *Liv.* II. 19. *Ipse Cic. in Bruto, sive de clar. erat.* 15. (*e*) *Tacit. loc. prox. d.* (*f*) *Suet. Jul.* 20. (*g*) *Id. Aug.* 1. (*h*) *Cic. ad Fam.* XIII. 36. (*i*) *Vid. Græv. ad Cic. ad Att.* IX. 16. (*k*) *Cic. pro Cluent.* 40. *Plut. Cat. Maj. init.*

Nominibus (*l*): *Prænomine* ſcilicet, *Nomine* proprie dicto, & *Cognomine* (*m*): quibus aliquando *Agnomen* unum, vel plura addebant. Ex his *Prænomen* ſingulas perſonas, *Nomen* ſingulas gentes, *Cognomen* ſingulas familias notabat: *Agnomen* vero proprie eſt illud, quod in adoptione ex antiquo nomine retinetur, ut *Scipio* in *P. Cornelio Scipione* a *Q. Cæcilio Metello* adoptato; qui tum dictus eſt *Q. Cæcilius Metellus Scipio* &c. (*n*) idque uni alicui perſonæ ex eventu aliquo impoſitum familiæ ejus deinceps inhærebat. Exemplo res clarior fiet: Magnus ille Carthaginienſium domitor dictus fuit *P. Cornelius Scipio Africanus*; ubi *P.* quidem, ſive *Publius*, eſt prænomen; *Cornelius*, nomen; *Scipio*, cognomen; agnomen vero *Africanus*, quod a devicta *Africa* honoris ergo ei eſt datum. Hujus filius, cum infirma eſſet valetudine, liberiſque careret, cognatum ſuum adoptavit, *L. Æmilii Paulli*, illius, qui *Perſen* Macedoniæ Regem vicit, filium; qui inde *P. Cornelius Scipio Africanus Æmilianus* eſt dictus: ubi *Æmilianus* alterum eſt agnomen, ut patris naturalis memoria retineretur, ab ejus gentili nomine formatum: hic vulgo a ſcriptoribus *Africanus Minor* dicitur; ſed hoc nomen ei viventi non eſt datum; verum poſteri, ut a ſuperiore Africano diſtingueretur, eo ſunt uſi. Alterum exemplum habemus in *Q. Fabio Maximo*; qui tribus agnominibus quandoque deſignatur: *Oviculæ* enim puer etiamnum a *morum manſuetudine*; *Verrucoſus* deinde a *verruca*, quæ ei in ſuperiore labio erat enata, eſt dictus (*o*): & denique *Cunctator* appellatus fuit; quod Annibalis impetum *cunctando* (*p*), & prælii aleam vitando fregerit. Hoc tamen verum eſt, *nomen* ſæpe etiam pro *cognomine*, aut *agnomine* uſurpari (*q*).

Prænomen eſt, quo fratres, aut ii, qui ſunt ejuſdem familiæ, inter ſe diſtinguuntur: ſicut fratres fuerunt *Publius* & *Lucius* Scipiones, quorum ille Africanus, hic Aſiaticus eſt dictus: agnati *Cajus* Julius Cæſar Dictator perpetuus, & *Lucius*

(l) *Auſon. Gryph. ternario* &c. (m) *Juven.* V. 127. (De Romanor. nominib. præter alios lege *Hiſt. Ac. Lit. Par. T.* 1. p. 188.) (n) *Vid. Græv. Præf. ad. T.* 11. *Ant. Rom.*
(o) *Plut. ejus vit. init.*
(p) *Ennius Ann.* XII. & ex eo *Virg. Æn.* VI. 845. *ſeqq.*
(q) *Quintil. Inſt.* I. 4.

Julius Cæsar Consul A. U. 689. Erat autem honorificum aliquem prænomine salutare (r): forte quod servi eo carebant; quodque liberti, quamvis prænomen adepti, raro tamen aliter, quam cognomine, quod fere ex servitute retinebant, appellabantur (s). *Nomine* dignoscuntur *Gentes*, ut *Julii*, exempli gratia, *Cornelii*: *Cognomine* vero *Familiæ* ejusdem gentis, quemadmodum in gente Fabia fuerunt Fabii *Ambusti*, *Rulliani*, *Gurgites*, &c. *Agnomen* denique, ut dixi, ab eventu aliquo impositum posteros etiam sequebatur, & sæpe etiam *Cognomen* dicitur (t). His autem omnibus nominibus sæpe etiam addebatur nomen Tribus, ut jam supra dictum est (u). *Prænomina*, quod ad usum tironum notandum, aliquando literis singularibus notabantur (vv), ut *A. Aulus*, *C. Cajus*, (quæ litera inversa ita Ↄ. mulierem *Cajam* (x) significat) *D. Decimus*, *N. Numerius*, &c. aliquando binis, ut *Ap. Appius*, *Ti. Tiberius*; aliquando denique ternis, ut *Mam. Mamercus*, *Ser. Servius*, *Sex. Sextus*: *M.* singulare significat *Marcum*; hæc vero nota *M'*, vel etiam altera *MI*, *Manium*. Origo autem horum prænominum a Grammaticis peti potest. Et singularum Gentium nomina unde petita sint, in hocce compendio nostro explicare putidum foret. Cognomina vero vel ab *animo* ducuntur, ut a *sapientia Cato*; (*Catus* enim veteribus *sapiens* (*) dicebatur) vel a *virtute*, aut *moribus*, ut *Frugi*, *Gurges*, *Nepos*, *Pius*, &c. vel ab *arte*, ut *Pictor*; vel ab *eventu*, aut *facto aliquo singulari*, ut Papirius *Prætextatus*, ita dictus, quod in *prætexta* ætate arcanum tegere potuisset; (si modo verum sit, quod de eo narratur (y)) & *Tremellius Scrofa* ab eventu facetissimo, quem narrat *Macrobius* loco in margine citato; vel a *corporis habitu*, ut *Calvus*, *Crassus*, *Macer*, &c. vel a *sacerdotiis*, ut *Augurinus*, *Camillus*, *Flaminius*, *Sacerdos*; vel a *Pi-*

(r) *Horat. Serm.* II. *v.* 32. (s) *Facete Pers. Sat.* V. 78.
(t) *Vid. Cic. pro Murena* 14. *& in somn. Scip.* 2. *Jac. Perizon. animadv. Hist.* 2. (u) *Vid. Supr. Sect.* I. *c.* 1. §. 3.
(vv) *Vid. Plut. Quæst. Rom. p. m.* 288. (x) *Quintil. Instit.* I. 7. *Vid. tamen etiam Petr. Servium ap. Cl. Grævium Præf. ad T.* II. *Ant. Rom.* (*) (*Ex* 1 Edit. *Ennius* p. 217. Ed. Neap. & ibi Column. aut p. 128. Hesselii.)
(y) *Apud Macrob. Saturn.* I. 6. (Gell. I. 23.)

a *Piscibus*, *Orata*, *Muræna* (z); vel denique a *frugibus*, vel *agrorum cultu*, (qui priscis Romanis honestissimus habebatur) ut *Lentuli*, *Pisones*, *Cicerones* (Fabii) &c.

§. III. *De Mulierum & servorum Nominibus.*

Mulieres olim quidem Prænominibus usæ videntur (*a*); sed postea gentili tantum nomine fere sunt dictæ: ita, ut si unica esset filia, *Cornelia*, verbi gratia, vel *Tullia* diceretur; si duæ, altera *Cornélia major*, altera *minor*; si plures denique, numeri nota, ut *Prima*, *Secunda*, *Tertia* (*b*), *Quarta* discernerentur: & hoc aliquando ὑποκοριστικῶς, ut *Quartilla* (*c*), &c. Non tamen hæc nomina semper ordinem denotarunt; sed verorum prænominum naturam habebant; æque ac in viris *Quintus*, *Sextus*, *Decimus* (*d*). Et nomina quidem infantibus *die lustrico* (*e*) imponebantur, qui puellis erat octavus, pueris nonus: prænomina vero pueris non ante quam togam virilem sumerent, puellis non ante quam nuberent, imponi moris fuit (*f*).

De Servis.

Servi aut *nascebantur*, aut *fiebant*; qui enim *nascebantur* ex ancilla alicujus, domini sui fiebant, quia partus sequitur ventrem, & pater plerumque incertus est: licet inter servos *nuptiæ* proprie non essent; sed eorum commercium *contubernium* proprie dicebatur, ipsique *contubernales*. *Servi* autem *domi nati Vernæ* & *Vernaculi* dicebantur, & procaciores plerumque erant; quia scilicet ipsis plus, quam aliis, indulgebatur. *Fiebant* servi vel *captivitate ex hostibus* (*g*), vel *venditione*, ut si pater filium suum venderet; quod olim passim permissum, postea nisi in extrema famis necessitate concessum non fuit; & ne sic quidem, nisi etiamnum a matre rubentem (*h*). Servi antiquissimis temporibus paullo aliter inflexum domini prænomen ferebant, ita ut *Lucipores*, verbi gratia, *Marcipores*, &c. dicerentur, quasi *Lucii*, vel

(z) *Varro de R. R.* III. 3. *Colum.* VIII. 16.
(a) *Fest. V. Prænominibus. Vid. Voss. de Arte Gramm.* III. 7.
(b) *Suet. Jul.* 50. (c) *Petron.* 15. *seqq.*
(d) *Vid. Perizon. anim. hist.* 3. *p.* 111.
(e) *Fest. hac v. Suet. Ner.* 6. *Plut. Quæst. Rom.* 102.
(f) *Val. Max. de Nominibus.* (g) *Horat. Epist.* I. 16. 69.
(h) *L.* 2. *Cod. de patr. qui fil. suos distr.*

Marci pueri (*i*), hoc est, *servi*: nam *puer* pro *servo* sine ullo ætatis respectu dicitur (*k*); recentioribus vero temporibus varia nomina tum Græca, tum Latina habuerunt, vel a gente, unde essent oriundi, vel ab aliis eventibus imposita; ut apud Comicos servi dicuntur *Syrus*, *Geta*, &c. apud Ciceronem vero *Tiro*, *Laurea*, *Dardanus*, & sic porro.

De Manumissione.

Servitute liberabantur servi per *Manumissionem*, quæ erat vel *Justa*, cum justam libertatem & plenum jus civitatis Romanæ consequebantur; vel *minus justa*, cum ex lege *Junia Norbana* fiebant *Latini Juniani*, quibus inferiores etiam erant, qui ex Lege *Ælia Sentia* fiebant *Liberti dedititii*, qui scilicet aliquando ob gravius crimen stigmate notati, vel graviore pœna affecti essent. *Justa Manumissio* fiebat tribus modis: vel *per Censum*, cum servus, sciente vel jubente domino, cum reliquis civibus a Censoribus *in censum* relatus esset (*l*): vel *per vindictam*, (*) cum dominus cum servo Prætorem adiens, diceret: *Hunc hominem liberum esse volo jure Quiritium*; quod si prætor caussam probaret, *vindicta* (*virgula* quædam erat) capiti servi imposita pronunciabat: *Hunc hominem liberum esse dico jure Quiritium*: quo peracto vel lictor, vel dominus eum in gyrum circumagebat (*m*), potestatem abeundi, quo vellet, ei concessam esse significans. Tertius manumittendi modus erat, qui fiebat *Testamento*; de quo prolixe satis Imperator in institutionibus juris.

Minus Justa manumissio erat, quæ fiebat vel *inter amicos*, vel *per mensam*, cum dominus servum secum accumbere juberet, vel *per epistolam*. Qui autem manumittebantur, raso capite *pileum* accipiebant (*n*), qui libertatis insigne erat. Incredibilem autem servorum multitudinem divites illi Romani habebant (*o*), quos in varias decurias distinctos habebant (*p*): ita ut exercitui multitudine comparentur (*q*). Liberti pristinorum dominorum

(i) *Plin. H. N.* XXXIII. 1. *Quintil.* I. 4.
(k) *l.* 204. *ff. de V. S.* (l) *Cic. pro Cæc.* 34. (*) (Quis primus *vindicta* liberatus fuerit vide ap. Liv. *II.* 5.)
(m) *Pers. Sat.* V. 75. *Horat. Serm.* II. VII. 75.
(n) *Plaut. Amph.* I. 1. 306. *Serv. ad Virg. Æn.* VIII. 564.
(o) *Vid. not. ad Petron.* 37. *ed. Cl. Burm.* (p) *Id.* 47.
(q) *Plin. H. N.* XXXIII. 10. *Senec. de tranq.* 8. 8.

norum nomina & prænomina assumebant, quibus cognominis loco pristinum suum nomen adjiciebant; sic *Tiro* a *M. Tullio* Cicerone libertate donatus dictus est *M. Tullius Tiro*, (qui variis scriptis inclaruit, ut ex Gellio, Asconio, & aliis discimus) *Eutychides*, *T. Cæcilii Attici* libertus, *T. Cæcilius Eutychides* (r). Idem autem homo *libertus* dicebatur respectu patroni sui; *libertinus* respectu aliorum (s). *Qui civitatem Romanam consequebantur* (t), eorum, quorum beneficio, vel auxilio in civitatem venerant, prænomen & nomen assumebant (v); nominibus suis pristinis vero pro cognominibus utebantur, ut *C. Valerius Caburrus* a *C. Valerio Flacco* civitate donatus (vv); *A. Lutatius Diodorus* beneficio *A. Lutatii Catuli* civitatem adsecutus (x). Et hinc post Sullam tanta multitudo *Corneliorum* fuit; cum plurimis ipse civitatem dedisset (y). Postquam vero in orbe Romano qui sunt, ex constitutione Imperatoris Antonini cives Romani effecti sunt (z), de cujusque arbitrio nomina sunt sumpta, ita ut plane alia eorum foret ratio; quam tamen operose hic explicare nihil attinet. (Liberti ac Libertæ apud patronos varia munia obibant, quod ex omni antiquitate satis notum: inprimis autem videndus *Pignorius*, & Monum. seu Columbarium Libb. & servorum Liviæ Aug. A. 1727. Florentiæ editum: unde unicum exemplum petam, quod a quodam viro Docto minus recte explicatum videtur. Quædam ibi inscriptio sic se habet: PHILEMATIO. AUG. L. SACERD. A. BONA. DEA. MATER. MAENALI. Durius, inquit, *a bona Dea* hic dicitur pro *bonæ Deæ*. Sed nisi me fallo, *Philemation* sic dicitur *Augustæ Sacerdos a bona Dea*, ut pueri dicuntur *a manu*, *a pede*, *a poculis*: est enim credibile, Liviam pro sua impotentia matronarum aliarum sese longe inferiorum congressum familiarem atque in sacris parem fugisse, ideoque vices suas huic Libertæ ad ea sacra Augustæ nomine colenda transmisisse.)

(r) *Cic. ad Att.* IV. 15.
(s) *Vid. Cic.* I. *in Verr.* 47. *Sigon. de ant. jur. civ. Rom.* I. 6.
(t) *Vid. Jul. Cæs. de B. G.* I. 47.
(v) *Cic. ad Famil.* XIII. 35. *seqq.*
(vv) *Cæs. l. prox. c.* (x) *Cic. in Verr.* IV. 17.
(y) *Cic. pro Cornel.* I. p. 967. *ed. Grav. App. Al. Civ.* I. 413. (z) *L.* 17. *ff. de Stat. hom.*

§. IV. De *Patria apud Romanos poteſtate*.

Quia autem *jus Patriæ poteſtatis* apud Romanos plane ſingulare, & ab omnibus aliis gentibus diverſum fuit, operæ pretium erit, ut paucis illud explicemus. Eſt igitur *Patria poteſtas* (*a*) *jus, quod Pater habet in liberos*; quod Livius (*b*) vocat *patriam Majeſtatem*. *Pater* dico; *Mater* enim liberos in poteſtate non habebat: tum ob alias, credo, rationes; tum, quod præ nimio amore nimium iis indulgere ſoleant: οἱ μητέρες γὰρ φιλοτεκνότεραι inquit *Ariſt. Ethic.* IX. *c.* 7. (*c*). Hæc autem poteſtas tribus modis acquiritur, *juſtis* nempe *nuptiis*, *legitimatione*, & *adoptione*. De nuptiis quod ſatis eſt diximus; de legitimatione dicere ad propoſitum noſtrum minus facit: ſupereſt ut pauca de adoptione videamus. *Adoptio eſt actus legitimus, quo in locum filii adſciſcimus eum, qui nobis extraneus eſt; ad eorum, qui liberos non habent, ſolatium inventus:* Græcis ὑιοθεσία dicta. Eſt autem vel *adoptio in ſpecie talis*, vel *arrogatio*. *Adoptio in ſpecie talis eſt* eorum, qui in aliena poteſtate ſunt, & a patris naturalis familia in adoptivi familiam transferuntur: eaque fiebat apud quemlibet magiſtratum, apud quem legis actio eſſet, Prætorem puta, vel Proconſulem, patre naturali filium imaginaria emptione & venditione patri adoptivo mancipante (*d*). *Arrogatio* eſt *eorum, qui, cum ſui juris ſint, ſe in poteſtatem alterius tradant;* ita dicta, quod non niſi *rogatione* ad populum lata fieret, (licet aliter ſit in *l.* 2. *ff. de adopt.*) Comitiis ſcilicet curiatis (*e*). Verum translato a populo in Principem imperio, principali exinde auctoritate arrogationes fieri cœperunt: eaque (ſi impubes quidem arrogaretur) non fiebant, niſi cauſſa cognita an honeſta eſſet, pupilloque expediret. Quia autem adoptio naturam imitatur, adoptans adoptivum plena pubertate, ſive octodecim annis præcedere debebat (*f*). Effectus arrogationis perſpicitur ex formula rogationis, quæ talis fere fuit: *Velitis, jubeatis, Quirites, ut L. Valerius L. Titio tam jure legeque filius ſibi ſit, quam ſi ex eo patre matre-*

(*a*) *Vid. Dion. Hal. II. 26. ſeqq.* (*b*) *III. 44. & alibi.*
(*c*) *Ter. Heaut. V. 2. 38.* (*d*) *L. ult. Cod. de adopt.*
(*e*) *Gell. V. 19.* (*f*) *§. 4. Inſtit. d. t.*

treque familias ejus natus eſſet; utique ei vitæ neciſque in eum poteſtas ſiet, uti patri endo filio eſt. Patriæ autem poteſtatis apud Romanos effectus majores, quam apud aliam quamvis gentem fuerunt. Nam primo: Pater in filium habebat *jus vitæ & necis*; ita ut, ſi eum occidiſſet, non teneretur lege Pompeja de parricidis, nec lege Cornelia de ſicariis (*g*). Sed eam poteſtatem poſtea tam Principes, quam Juriſconſulti coarctarunt (*h*). Secundo: Pater ex lege Romuli habebat jus filium *ter vendendi* (*i*); in quo major patris poteſtas fuit in filium, quam domini in ſervum: ſervus enim ſemel venditus, ſi a novo domino manu emittatur, ſui juris fit; filius autem ter debebat vendi, & toties manumitti, antequam de poteſtate paterna exiret. Hæc vendendi licentia primum reſtricta fuit aliquatenus lege Numæ, in qua ſcriptum erat ad hunc ſenſum (*k*): *Si pater permiſerit filio uxorem ducere, quæ ex legibus particeps ſit ſacrorum & bonorum, patri poſthac nullum jus eſto vendendi filium.* Jure vero Pandectarum filius neque vendi, neque oppignorari poteſt (*l*): quamquam Conſtantinus *ſanguinolentos*, id eſt, *recens natos* vendere in extrema famis neceſſitate permiſerit (*m*). Tertio: quicquid liberi vel ex operis ſuis, vel aliunde acquirebant, illud eo ipſo momento patri acquirebatur: ideoque etiam non *bona* filii dicebantur, ſed *Peculium* (*n*). Hoc olim uniuſmodi fuit pariter ac ſervorum. Jure vero novo quadruplex eſt: *Profectitium*, quod a patre, vel patris cauſſa ab aliis ad filium *proficiſcitur*, idque pleno jure patri acquiritur; *Adventitium*, quod aliunde filio *advenit*, a matre, puta, aut amicis, atque in eo pater uſumfructum, filius vero proprietatem habet; *Caſtrenſe*, quod occaſione *militiæ caſtrenſis* filius ſibi acquiſivit, & in eo pro patrefamilias habetur: & denique *quaſi Caſtrenſe*, quod occaſione *militiæ togatæ*, ſive *exercitio fori* quæſivit, & eſt inſtar peculii caſtrenſis. Quarto: Pater poterat filium exhæredare nulla cauſſa adjecta; idque propter Legem XII. Tabularum, quæ dicit: *Paterfamilias uti legaſſit ſuper pecunia tutelave ſua, ita jus*

(g) *L. II. ff. de lib. & poſt. l. fin. Cod. de patr. por.*
(h) *L. 2. ff. ad L. Corn. de ſic. l. un. C. de his, qui par. vel lib. occ.* (i) *Dion. Hal. II. 27.* (k) *Ibid.* (l) *L. ult. ff. quæ res pign. dat. l. 6. Cod. eod. l. 1. Cod. de par. quæ lib. diſtr.*
(m) *L. 2. Cod. d. t.* (n) *§. 1. Inſtit. per quas perſ. cuiq. acq. V. Dion. Hal. VIII. 79.*

esto. Hodie filius non potest exhæredari, nisi justa causa exhæredationis adjecta sit; quales sunt, quæ recensentur in *Nov.* XCV. *c.* 3. si aliter pater exhæredaverit filium, per querelam inofficiosi petit filius, ut hæreditas ei deferatur rescisso testamento eo colore, quasi pater tempore testamenti facti sanæ mentis non fuisset. Præterea olim filius invitus cogebatur esse patris sui hæres: hodie tamen Prætor ei volenti facultatem concedit paternis bonis se abstinendi (*o*). Habebat præterea pater jus filium *exponendi*: licet neque ex legibus Romuli, neque ex jure XII. Tabb. necare, aut exponere infantes recens natos, nisi sub certis legibus licuerit; sed sequentibus demum temporibus aliud jus introductum sit (*p*). Hodie si pater filium exponat, extra ordinem est puniendus (*q*): exponere enim idem videtur, quod necare (*r*). Præterea poterat pater filium abjicere, ad parietem illidere, relegare ad opus rusticum; quæ etiam postea sunt abrogata. Poterat quoque pater filium noxæ dedere, pariter ut dominus servum; quod abrogavit Imperator Justinianus (*s*). Competebat vero hoc Jus non tantum in liberos primi gradus, verum etiam in nepotes & pronepotes: qui enim in alterius potestate est, alium in sua potestate habere non potest (*t*); qui autem ex filia nascuntur, in potestate nostra non sunt, quia sunt in potestate patris sui.

Posset autem cuipiam mirum videri tantam & tyrannicam plane potestatem parentibus in liberos apud veteres fuisse concessam, nec tamen credendum est, Romanos hoc casu sine gravibus rationibus ita egisse. Quæ quidem rationes videntur fuisse sequentes: primo, ut esset aliquis quasi domesticus magistratus; secundo, ut ita patres ad tollendum liberos allicerentur; quo pertinet elegantissimus Senecæ locus *de Benef.* III. *c.* 11. *Parentum*, inquit, *conditionem sacravimus, quia expediebat liberos tolli: sollicitandi ad hunc laborem erant incertam adituri fortunam. Non poterat illis dici, quod beneficia danibus dicitur: cui des elige ipse tecum. Si deceptus es, quære dignum; adjuva. In liberis tollendis nihil*

(*o*) *L.* §. 7. *ff. de acquir. her.* (*p*) *Vid. Celeb. Noodt Julius Paulus* 2. (*q*) *L.* 2. *Cod. de inf. exp.*
(*r*) *L.* 4. *ff. de agn. & al. lib.*
(*s*) §. *ult. Inst. de noxal. act.*
(*t*) *L.* 21. *ff. ad. L. Jul. de adult.*

nihil judicio tollentium licet; tota res voti est. Itaque ut æquiore animo adirent aleam, danda illis aliqua potestas fuit. Tertia denique ratio hujus rei fuit, quod benignitas patris non facile iniquum quid in liberos commissura crederetur.

Tollitur Patria potestas primum *morte naturali* (u); sed si moriente avo pater adhuc vivat, & in patris sui sit potestate, tum post obitum avi nepotes in patris sui potestatem recidunt. Secundo: *morte civili* patris aut filii, aut deportatione, quia deportatus civitatem, & exinde etiam jus patriæ potestatis amittit (vv). *Relegatio*, cum civitatem non tollat, etiam patriam potestatem non solvit. Tertio: labente Imperio dignitate *Patriciatus* patria potestas tollebatur. *Patricius* autem dicebatur, non ea notione, quæ Reipublicæ tempore obtinuit: sed summa plane dignitas erat, qua quis curulibus honoribus functus in consilium Principis adsciscebatur; & ejus quasi *Pater* vocabatur (x). Olim vero etiam Vestales, simul ac captæ essent, potestate patria exibant (y). Quarto: solvitur, vel potius suspenditur patria potestas, si quis ab hostibus captus sit: nam captivus simul ac ad suos lares reversus est, omnia pristina jura fictione *juris postliminii* (z), qua fingitur numquam in hostium potestate fuisse, recipit. Quod si pater apud hostes decesserit, ab eo tempore, quo captus est, filius sui juris fuisse videtur per fictionem *Legis Corneliæ*, qua fingitur ipso captivitatis momento obiisse. Quinto: tollebatur patria potestas *Emancipatione* (Græcis χειραφεσία, ἐξοικείωσις & ἀπελήξις (a); *emancipatus*, χειραφετὸς). Est vero *Emancipatio legis actio, qua quis apud competentem judicem de potestate dimittitur*: idque olim fiebat per imaginarias emptiones & venditiones, hodie vero sola declaratione paternæ voluntatis apud competentem judicem. *Mancipare* autem, vel *mancipio dare* proprie significat, *proprietatem rei alicujus alicui tradere*; unde eleganter *Lucretius* III. *vers.* 985.

Vitaque mancipio nulli datur, omnibus usu.

Et *P. Syrus Mimographus*,

Fortu-

(u) *L.* 15. *ff. quand. dies leg. ced. l.* 195. §. 2. *de V. S.*
(vv) §. 1. *Instit. quib. mod. patr. pot. solv.* (x) *Claud. Prol. L. II. in Eutr.* 40. *& in ipso lib. V.* 68. (y) *Gell. l.* 12.
(z) *Fest. V. Postliminio.* (a) *Pell. Om. VI.* 38. 178. *Vid. Ind. Comm. ling. Gr. n.* 22. 141. *segq.*

Fortuna uſu dat multa, mancipio nihil (*b*).

Effectus emancipationis erat, primo; ut filius plene ſui juris fieret, & plenum dominium in bonis adventitiis acquireret, excepta tamen dimidia parte uſusfructus, quæ patri velut in præmium emancipationis reſervabatur. Secundo; ut pater idem fere jus in filium emancipatum acciperet, quod patronus in libertum: itaque ei ab inteſtato ſuccedebat, & impuberi fiebat tutor legitimus (*c*). Non tamen uſque adeo patrono parens exæquebatur, ut etiam liberi ejus ad ſucceſſionem, aut contra tabulas bonorum poſſeſſionem venirent (*d*); aut etiam, ut *actio Calviſiana* parenti daretur (*e*); aut denique, ut recte ſtipularetur a filio operas. Quemadmodum autem filius invitus (*an ſupplendum eſt?* non) emancipabatur, ſic nec pater cogi poterat, ut filium emanciparet, niſi certis quibuſdam caſibus: quorum primus eſt; ſi quis impubes arrogatus, dein pubes factus, dicat ſe læſum eſſe arrogatione (*f*). Secundus caſus eſt; ſi male contra pietatem filium adficiat, hoc eſt, nimiam adverſus eum exerceat ſeveritatem (*g*). Tertius; ſi quis legatum ea conditione, ut liberos emanciparet, relictum agnoverit (*h*). Quartus; ſi pater lenocinium exerceat, & filiabus ſuis peccandi neceſſitatem imponere velit (*i*). Quintus denique; ſi pater nuptias inceſtuoſas contraxerit (*k*). Sexto & ultimo ſolvitur patria poteſtas, ſi ab aliquo ex adſcendentibus quis adoptetur (*l*).

CAPUT SEXTUM.

De Ritu Funerum.

§. I. *De iis, quæ mortem proxime ſequebantur.*

HUmani dramatis poſtremus actus *morte* terminatur, eamque ſequitur *Funus* (*). Summo au-

(b) *Vid. & Senec. Ep.* 72. *Eurip. Suppl.* 534. *loco eleganteſſimo.* (c) *Tit. Inſtit. de legit. par. tut.*
(d) *L.* 1. §. 5. *ff. ſi a par. quis man. ſit.*
(e) *L.* 2. *ff. de cod.* (f) *L.* 33. *ff. de adopt.*
(g) *L. ult. ff. ſi a par. quis man.*
(h) *L.* 52. *ff. de cond. & demonſtr.*
(i) *L.* 12. *Cod. de Epiſc. aud.* (k) *Novell.* XII. 2.
(l) *L. penult. Cod. de adopt.*
(*) (*Funus* a funibus ſeu funalibus dictum. V. Lipſ. Excurſ. ad *Tac. Ann.* III. 4.)

autem ſtudio veteres funus curabant; quia credebant animas inſepultorum ad ſedes quietas non admitti, vel ſaltem centum annos juxta *Stygiam* paludem oberrare, antequam eam tranſmittere (*a*) poſſent; unde, ſi ipſis cadaveribus potiri non poſſent, *tumulum* tamen *inanem*, ſive κενοτάφιον (quod tamen locum religioſum non faciebat (*b*)) ipſis ſtatuebant (*c*): aut, ſi cadaver inhumatum viderent, glebas ſaltem aliquas ei injiciebant (*d*): (*aut lapidabant*, Petron. c. 114. i. e. lapidibus obruebant.) quique illud non feciſſet, piaculum commiſiſſe credebatur, & porcam præcidaneam Cereri mactabat (*e*): unde nullum genus mortis æque abhorrebant ac naufragium (*f*). Et hinc maxime operam dabant, ut vivi ſibi de ſepulcro proſpicerent (*g*). Ratio porro funeris curandi apud Romanos hæc fuit:

Cum aliquis jamjam eſſet moriturus, propinqui præſentes ſpiritum ejus ore excipiebant, ſive legebant (*h*): &, qui morienti proximi erant (*i*), ejus oculos claudebant (*k*) (ut horror mortis, puto, minueretur (*l*)) quos poſtea in rogo rurſus aperiebant (*m*). Tum ter, vel quater per intervalla mortuum *inclamabant* (*n*); quo facto *Conclamatum eſſe* dicebatur (*o*): & hinc eſt, quod etiam *conclamatum eſſe* dicimus, *cum res aliqua plane periit*. *Deponebatur* inde cadaver humi: unde *depoſitus* pro *mortuo* dicitur (*p*): & hinc etiam *deponere vino* eſt *ebrietate aliquem quaſi ſepelire* (*q*). Mox aqua calida cadaver abluebatur (*r*), ut vitalis ſpiritus, ſi quis ſorte ſupereſſet, excitaretur: & a *Pollinctore* (*s*) unpebatur, qui ex familia *Libitinarii* erat (*t*); ut etiam *Veſpillones*, *Præficæ*, *Piatrices* (*u*), *Uſtores*, *Cuſtodes* (*x*), aliique: Libitinarius enim in templo Veneris

(a) *Virg. Æn. VI.* 324. (b) *l. 6. §. 1. ff. de relig. & ſumpt. fun.*
(c) *Virg. ibid.* 504. *l. 42. ff. de relig. & ſumpt. fun.*
(d) *Virg. d. l.* 364. *Hor. Od. I. XXVIII.* 21. & 36.
(e) *Feſt. V. Præcidaneæ agnæ.* (f) *Vid. Ovid. Triſt. I. II.* 51.
(g) *Vid. Grut. Inſc. P.* 1127. *I.* (h) *Vid. Virg. Æn. IV.* 684.
(i) *Id. Æn. IX.* 488. (k) *Hom. Iliad. Λ.* 452. *Pædo Albin. I.* 157.
(l) *Vid. Suet. Ner.* 49. (m) *Plin. H. N. XI.* 37. & *Virg. videnda. Æn. IV.* 244. & *IX.* 486. *Ovid. epiſt. Penel.* 101. & *epiſt. Ariadnæ* 120. (n) *Id. Triſt. III. III.* 42. (o) *Terent. Eun. II. III.* 56. (p) *Ovid. Triſt. III. III.* 40. (q) *Plaut. Aul. III. VI.* 19. (r) *Ennius ap. Serv. ad Æn. VI.* 219. (s) *Vid. Plaut. Prol. Pœn.* 63. (t) *L. 5. §. 1. ff. de inſtit. act.* (u) *Vid. Feſt. hac V.*
(x) *L. 14. §. 4. ff. de relig. & ſumpt. fun.*

ris Libitinæ omnia vendebat (*z*), quæ ad funus procurandum neceſſaria eſſent: eæque merces *arbitria* dicebantur (*a*). Lotum & unctum corpus veſte, quæ defuncti dum viveret honeſtiſſima fuerat, induebatur; cives ſcilicet de plebe, toga alba (*b*); Magiſtratus & Sacerdotes prætexta: & ſic alii aliis. Tum cadaver (cujus ori quadrantem indebant, quem *Charonti* inferorum portitori (*c*) pro naulo porrigeret, Græcis proprie Δαναάκη (*d*) dictum) cadaver, inquam, coronatum (*e*) cuſtode appoſito in veſtibulo ædium *componebatur* (*f*) in lecto, ita ut facies & pedes, tanquam abituri, (unde *porrectus* pro *mortuo* ponitur (*g*)) publicum ſpectarent (*h*): & hinc *componere* (quod Græci aliquando στέλλειν, vel συστέλλειν, vel περιστέλλειν dicunt (*i*)) quandoque κατὰ τὸ *ſepelire* ponitur (*k*): & etiam Latini *compoſitum* pro *ſepulto* dicunt (*l*). Ante ædes defuncti (ditioris (*m*) certe) ſtatuebatur arbor *Cupreſſus*, quæ funebris habebatur (*n*); & Diti, ſive Plutoni ſacra erat; quia ſemel reciſa numquam renaſcitur (*o*): licet alii dicant hoc factum eſſe, ne Pontifex imprudens ædes funeſtas intraret, atque ita pollueretur (*p*).

§. II. *De ipſis Exequiis.*

Octavo tandem (*q*), ut videtur, die, populus per præconem certa formula (verbi gratia tali, *Exequias L. Titio L. F. quibus ire commodum eſt, jam tempus eſt* (*r*); *ollus effertur*) ad exequias convocabatur; ad quas magna frequentia convenire ſolebant. Itaque magno *conceſſu* (propriam hanc vocem nota (*s*)) efferebatur cadaver, ſi divitis alicujus eſſet, in lecto vel lectica, pretioſis ſtragulis ſtra-

(z) *Vid. Suet. Ner.* 39. *Horat. Serm. II. VI.* 19.
(a) *Cic. poſt. red. in Sen.* 7. *& pro domo* 37.
(b) *Vid. Juven. III.* 171. *ſeqq.* (c) *Virg. Æn. VI.* 298. *Juven. III.* 267. (d) *Heſych. hac V. Suid. V.* Περιθανάτιον.
(e) *Plin. Hiſt. Nat. XXI.* 3. (f) *Tacit. Hiſt. I.* 47.
(g) *Catull. carm. LXVIII. V.* 6. (h) *Virg. Æn. XI.* 29. *Perſ. Sat. III.* 103. (De effigie mortui toro præfixa *V. Lipſ. ad Tac. Ann. III.* 5.) (i) *Caſaub. ad Aſtor. V.* 6.
(k) *Horat. Serm. I. IX.* 28. *Ovid. Faſt. V.* 426.
(l) *Catull. Carm. ad Manl. V.* 58.
(m) *Lucan. III.* 441. (n) *Horat. Epod. X.* 18. *Serv. ad Æn. VI.* 216. *Ovid. Met. XV.* 141. (o) *Feſt. V. Cupreſſi.*
(p) *Serv. ad Virg. Æn. III.* 64. (q) *Serv. ad Æn. VI.*
(r) *Terent. Phorm. V. VIII.* 37. (s) *Cic. pro Flacc.* 37. 228.

strata (t); quæ ferebantur, vel a propinquis (u); vel, si summi viri fuissent, a viris planè honestissimis; quemadmodum Augustum a senatoribus (x), Julium Cæsarem magistratuum (y) humeris elatos fuisse legimus, & *Severi* Imperatoris urnam a Consulibus portatam (z); pauperiores vero in *Sandapila* a quatuor vespillonibus efferebantur (a). At omnium honoratissimum erat funus, quod *Censoriam* appellabatur (b). Post ultimam conclamationem pompa funebris procedere incipiebat, *designatore* (Belgis, *een hidder*) eam ordinante (c), qui tum etiam lictoribus utebatur; & tibicine (d) (qui hac occasione proprio nomine *Siticen* (e), Græcis τυμβαύλης, dicebatur) præeunte, qui *Næniam*, sive *cantilenam funebrem* (ἐπιτύμβιον μέλος (f)) defuncti laudes celebrantem canebat: procerum vero funeribus etiam cornua & tubæ (g) sunt adhibita, quare testabantur (h), defunctum neque veneno, neque ferro interisse. Quia autem defunctus iis laudibus sæpe erat indignus, hinc *næniæ*, sive *mortualia* pro *nugis* ponuntur (i). Præficæ, mercede conductæ (k), plangendi modum ceteris præibant, & laudes quoque defuncti cantabant (l); quibus sæpe sententias, ex celebrioribus poetis petitas, & rei præsenti convenientes miscebant (m). (Majoris ætatis funera ad tubam (*) facesque & candelas (**) efferebantur: minoris vero ad tibias & cereos, immixtis tamen facibus. De *lectis* pluribus mortuo nobili sternendis vide, quos citamus, (***) de Proverbio, *licet ad tibicines mittas*, V. Comment. ad Petron. c. 129.)

In pompa funebri ferebantur insignia honorum, quos defunctus gesserat, & quidem inversa, ut etiam ho-

(t) *Propert. II. XIII.* 21.

(u) *Vid. Plut. Quæst. Rom. p. m.* 267. *Val. Max. VII. I.* 1. *Plin. H. N. VII.* 44. (x) *Suet. Aug.* 100. (y) *Id. Jul.* 84.

(z) *Herodian. IV. I.* (Germanici cineres tribunorum centurionumque humeris portari, *Tac. Ann. III.* 2.)

(a) *Martial. VIII.* 74. (& alibi.) (b) *Tac. Ann. IV.* 15. & *ibi Lipſ.* (c) *Horat. Epiſt. I. VII.* 6.

(d) *Ouid. Faſt. VI.* 659. (e) *Gell. XX.* 2.

(f) *Pollux Onom. IV.* 10. *Segm.* 76. (De antiquitate cantus exsequialis v. *Falsteri Amman.* Philol. T. 11. p. 237.)

(g) *Hor. Serm. I.* 6. 43. (h) *Hyg. fab.* 274.

(i) *Plaut. Asin. IV. I. vers.* 43.

(k) *Horat. de arte* 43. (vers. Hor. est 431. Sed nihil probat, quia masc. gen. legitur? *Ut qui conducti plorant in funere.* Nisi sit enallage generis, quod adfirmare non ausim. vid. potius Plaut. Truc. II. VI. 14. & Lucil. *S.* 22. *F. R.*)

(l) *Nævius ap. Fest. V. Præfica.* (m) *Suet. Jul.* 84.

(*) (Serv. ad Æn. V. 138.) (**) (Lipſ. Exc. ad Tac. Ann. III. 4.)

(***) (Cic. de Legg. II. 24. Serv. ad Æn. VI. 861. & 875.)

hodie fieri ſolet (*n*) (vel fracta (****)); ſpolia hoſtium (*o*), ornamenta triumphalia, dona militaria, & ſimilia (*p*). Tum etiam *Imagines* majorum, & totius gentis in perticis præferebant (*q*); nec facibus parcebatur (*r*). Servi ex teſtamento defuncti manumiſſi, funus pileati præcedebant (*s*): ſequebantur propinqui, filii, ſi adeſſent, velatis, filiæ nudis capitibus (*t*), amici, aliique habitu lugentium; ſcilicet capillo paſſo, in veſte pulla, ſive atra (*u*), ornamentis poſitis, (ut, exempli gratia, equites annulos aureos, & phaleras ponebant (*x*)) quod etiam in luctu publico fieri ſolebat (*y*): tum etiam, ut hodie, domus luctus tempore claudebantur (*z*). (In luctu vel moerore veſtes etiam ſcindebant. *Virg. Æn. v.* 685. quod Hebræis peruſitatum fuiſſe S. literæ docent. Tum Coſſ. mortuo Druſo ſede vulgari ſedebant, *Tacit. Ann. IV.* 8.)

Ita, ſi illuſtre funus eſſet, in forum (*a*) deferebatur (*b*), & a filio, vel propinquo (*c*) aliquo pro roſtris oratione funebri laudabatur (*d*): quod vetus Romanorum inſtitutum fuit, non vero, ut quidam voluere, a Græcis inventum (*e*). Quin originem a Poplicola habuiſſe docet Plutarchus *ejus vita p. m.* 102. quod inſtitutum ad gloriam quidem & virtutem utiliſſimum fuit (*f*): hiſtoria tamen iis laudationibus mendoſior facta eſt (*g*). Inde ad ſepulchri, vel rogi locum procedebant; qui poſt legem duodecim Tabularum ſemper fuit extra Urbem; cum antea quiſque fere domi ſuæ ſepeliretur (*h*), & plerumque quidem juxta vias (*i*): quanquam, privilegio virtutis, vel dignitatis cauſſa dato (*k*), quidam in Urbe ſepulti ſint (*l*); ut præter alios etiam Virgines Veſtales (*m*).

§. III.

(n) *Pedo Alb. de morte Druſi* 141. *Tac. Ann. III.* 2. (Virg. Æn. XI. 53. & ibid. Serv.) (****) (Pedo ad Liv. verſ. 177.) (o) *Suet. ibid.* (p) *Lucan VIII.* 713. (q) *Propert. II. XIII.* 19. (r) *Id. IV.* 12. *Ovid. epiſt. Cydipp.* 178. (s) *Dion. Hal. IV.* 24. *l. un.* §. 5. *Cod. de Lat. lib. toll.* (t) *Plut. Quæſt. Rom.* 14. 5. p. 267. (u) *Vid. Propert. IV. XII.* 57. *Juven. X.* 245. (x) *Liv. IX.* 46. (& 7.) (y) *Luc. II.* 18. 28. *Juven. III.* 212. (z) *Tacit. Ann. II.* 82. *Juven. XIII.* 125. (Pedo ad Liv. verſ. 183.) (a) *Dion. Hal. IV.* 40. (b) *Horat. Serm. I. VI.* 43. (c) *Suet. Jul.* 6. (d) *Dion. Halic. V.* 17. *omn.* (e) *Dion. Halic. d. l. & IX.* 54. (f) *Polyb. VI.* 53. (g) *Liv. VIII. c. ult. Cic. Bruto c.* 17. (h) *Serv. ad Æn. V.* 61. & *VI.* 152. (i) *Juven. l. V. ult.* (k) *Cic. de LL. II. verſ. fin.* (l) *Vid. Dion. Hal. V.* 48. *qui pſullulum variat. Plut. Poplic. p.* 109. (m) *Serv. ad Virg. XI.* 206.

§. III. *De Sepultura & Combuſtione.*

Antiquiſſimis Reipublicæ temporibus Romani utebantur ſepultura (*n*); (i. e. *humatione*. v. nos in Synon.) quanquam hoc perpetuum non fuerit, cum jam A. U. 253. cadavera cremata legamus (*o*); niſi hoc forte factum, quod omnes ſepeliendi otium tunc non ſuppeteret: verum etiam leges Decemvirales clare de uſtione loquuntur. Et male quidam Sullam primum crematum putant; quod primus ex gente Cornelia crematus fuiſſe dicatur (*p*). Quicquid ejus rei ſit, florente maxime Republica uſque ad extrema tempora Antoninorum, cadavera (honeſtiorum ſaltem) cremata ſunt: at poſtea rurſus ad ſepulturam reditum eſt (*q*). Infantes etiam, intra ſeptimum menſem mortui, non cremabantur, ſed ſepeliebantur (*r*). Ita loquor ex uſu communi; licet ſciam *ſepelire* & *ſepulchrum* etiam de *combuſtione* dici (*s*). Ad cadaver cremandum exſtruebatur *Pyra* in formam aræ (*t*), vel turris ex lignis, facillime ignem concipientibus (*u*), circumpoſitis cupreſſis. Hæc ſimul cum cadavere impoſito liquoribus quibuſdam pretioſis conſpergebatur (*v*); & a proximis conſanguineis averſo vultu faces ei ſubjiciebantur (*vv*): ac veſtis pretioſa, ornamenta, arma defuncti, &c. in *Rogum* (qui pro qualitate fortunarum fiebat, Serv. ad IV. Æn. 685.) (ita dicebatur *Pyra jam ardens* (*x*)) conjiciebantur (*y*). Tum propinqui etiam (tus & aromata (*) immo) comas ſuas detonſas in rogum mittebant (*z*). Dum cadaver cremaretur, ſanguis humanus ante rogum effundebatur, quo manes defuncti placari credebant. Ille ſanguis olim quidem erat captivorum, vel ſervorum (*a*); at poſtea gladiatorum (*b*), qui inde *Buſtuarii* ſunt dicti: nam Rogus,

(n) *Plin. H. N. VII.* 54. *Vid. Ziphil. Petr. non longe ab init.* (o) *Dion. Hal. V.* 47. (p) *Cic. de LL. II.* 22. (Similis Servii locus ad Virg. mihi excidit.) (q) *Virg. Æn. VI.* 177. (r) *Plin. H. N. VII.* 29. (citatio falſa.) (s) *Terent. Andr. I.* 1. *verſ.* 101. *Plin. H. N. VII.* 54. (t) *Virg. d. l.* 214. *ſeqq.* (u) *Ib.* 225. (v) *Virg. Æn. V. verſ.* 225. *Mart. X.* 97. (vv) *Id. Æn. XI.* 191. *ſeqq.* (x) *Serv. ad Virg. Æn. XI.* 185. (y) *Id. ad Æn. X.* 581. (falſa citatio. Sed vid. Æn. VI. 217. & Serv. ad verſ. 223.) (*) (Martial. VI. 15. 22. & X. 26. 6. Virg. Æn. VI. 225.) (z) *Ovid. epiſt. Canace V.* 116. (a) (Virg. & Serv.) *Ibid.* (b) *Horat. Serm. II, III.* 85.

gus, cum plane jam consumptus esset, *Bustum* dicebatur (*c*); locus ipse vero, ubi cadaver cremabatur, dicebatur *Ustrina* (*d*).

Cadavere cremato, favilla, olim quidem vino (*e*), postea vero aqua exstinguebatur; & ossa ac cineres a proximis (*f*) in Urnam legebantur: iisque odores & flores odoratos miscebant (*g*). Poterant autem discerni ossa ex situ & collocatione cadaveris (*h*), quod non ipsi igni impositum, sed æstu potius flammæ circumlambentis in cineres redactum videtur; ita tamen, ut ramusculi cupressorum & particulæ rogi super cadaver conciderent (*i*): quod uncis & hamis, quantum possent, prohibebant. Post hæc præsentes, ut lustrarentur, ter aqua pura a sacerdote conspergebantur (*k*); & jam discessuri extremum *Salve* & *Vale* mortuo inclamabant (*l*), hac vel simili formula: *Æternum vale; Nos te ordine, quo natura jusserit, cuncti sequemur.* Denique præfica, vel quis alius, novissimo verbo *Ilicet* omnes dimittebat (*m*). Urna inferebatur sepulcro, cui inscribebatur *Titulus* (*n*), & *Votum* (S. T. T. L. i. e.) *Ut terra mortuo levis esset* (*o*), vel, *Ut ossa molliter cubarent* (*p*): vel Græce ita, Κούφη γὴ τὸν καλύπτοι (*q*); vel denique ut dicit Euripides Alcest. vers. 462.

. . . Κούφα σοι χθὼν ἐπάνω πέσοι, γύναι (*r*).

Qui omnino etiam videndus est in *Helena*, v. 857. *seqq.* Domum reversi amici, cum cognatis funebri convivio excipiebantur, cum prius balneum ingressi fuissent (*s*), ut se a pollutione funeris purgarent. Et in illustri funere quandoque epulum populo datum fuit (*t*); aut *Visceratio* (*u*) (Græcis κρεωκομία (*)) quæ est *crudæ carnis distributio* (*v*): quod

(c) *Fest. hic V.* (d) *Fest. ibid.* (e) *Virg. Æn. VI.* 227.
(f) *Tibul. I. III. 6.* (g) *Id. III. El.* 21.
(h) *Vid. Hom. Iliad. Ψ. v.* 240. (i) *Vid. Bonhorn. Quæst. Rom.* 25. *Kirchm. de funer. III.* 5. *Voss. de Idol. V.* 43.
(k) *Vid. Virg. Æn. V.* 229. (l) *Id. Æn. XI.* 97.
(m) *Id. Æn. VI.* 231. (n) *Propert. IV. XI.* 36. *Vid. Martial. VI.* 52. (o) *Tac. Agric. c. ult.*
(p) *Ovid. Trist. III. III.* 75. *Contra Tib. I. IV.* 60. *Virg. Ecl. X.* 31. *Pers. S. I.* 37. *Juven. VII.* 207.
(q) *Suid. V.* Κῦφος, (r) *Vid. Bud. comm. ling. Gr.* 218.
(s) *Cic. in Vatin.* 13. *& ibi Abrsm.*
(t) *Suet. Jul.* 26. (u) *Liv. VIII.* 22.
(*) (V. Glossaria Labbæi, ubi κρεωκομία &c. dicitur; & Casaub. ad Suet. J. C. c. 38.)
(v) *Serv. ad Virg. Æn. I.* 212.

quod epulum proprie *Silicernium* dicebatur; Græce περίδειπνον (vv). Nono etiam die, poſtquam funus elatum eſſet, celebrabantur ſacra quædam *Novendialia* dicta, in Gloſſariis Græcis ἔννατα ἐπὶ νεκρῷ ἀγόμενα (x). Domus denique funeſta purgabatur *Denicalibus* (ſcilicet feriis (y)): Græci enim νέκυν *mortuum* dicunt, & *Exverriis* (z).

(vv) *Varro ap. Non. p. 75. ed. ope. Plaut. Serv. ad Æn. V. 89. Suid. hac V.*

(x) *Vid. Poll. On. VIII. 14. & ibi not. Serv. ad Æn. V. 63.*

(y) *Feſt. hac V. Cic. de leg. II. 12.*

(z) *Feſt. V. Everriator.*

FINIS.

Τῷ δὲ Βασιλεῖ τῶν αἰώνων, ἀφθάρτῳ, ἀοράτῳ, μόνῳ σοφῷ θεῷ τιμὴ καὶ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. 1. Timoth. I. verſ. 17.

APPENDIX I.

DE

NOTIS ROMANORUM,

Sive SIGLIS maxime memorabilibus.

A.

A *Notat* Abrogo. Absolvo. Anno. Annis, Ante. Apud. Augustus. Augusta. Augustalis. Aulus.
AA. Augusta. Augusti *duo*. } *& similia similiter*,
AAA. Augusti *tres*. }
A. A. A. F. F. Auro Argento Aere Flando Feriundo.
AA. COSS. Augustis *duobus* Consulibus.
A. A. V. S. E. V. Alter AmboVe Si Eis Videbitur.
A. A. V. S. L. M. Apud Agrum Vivens Sibi Locum Monumenti, *vel* Legavit Monumentum.
AA. VV. CC. CONSS. Augustis *duobus* Viris Clarissimis Consulibus.
AB. IN. E. L. F. E. Abdicavit. In Ejus Locum Factus Est
A. B. M. Amico (Amicæ) Bene Merenti.
ABN. Abnepos.
ABS. Absolutus.
AB. U. C. Ab Urbe Condita.
A. D. Ante Diem.
AD. FRU. EMU. Ad Fruges Emundas.
AED. CUR. Ædilis Curulis.
AEL. Ælius. Ælia.
AEM. Æmilia *tribu*. V. pag. 7.
AER. Ærarium, &c.
AET. AUG. Æternitas Augusti.
A. F. A. N. Auli Filius Auli Nepos. *Similia similiter*.
A. FR. A Fronte.
AFR. Africa. Africanus.
AG. Agrippa. Agro. &c.
AGON. Agonalia.
A. H. D. M. Amico (Amicus) Hoc Dedit (Dedicavit) Monumentum.
A. K. Ante Kalendas.
A. L. Auli (Augusti.) Libertus (Liberta.)
A. L. A. Amico (Aram) Libens Animo.
A. L. F. (P.). Amico Libens Fecit (Posuit.)
A. L. V. S. Animo Lubens Votum Solvit.
A. M. P. Amico Monumentum Posuit.
An. A. U. C. Anno Ab Urbe Condita.
AN. C. H. S. E. Annorum Centum Hic Situs (Sita) Est.
ANN. Annonæ.
AN. P. M. L. Annorum Plus Minus Quinquaginta.
AN. V. P. M. II. Annis Vixit Plus Minus Duobus.
A. O. Amico Optimo. Alii Omnes.
AP. Appius. Appia *tribu*.
AP. CONS. Apollini Conservatori.
A. P. F. Auro (Argento) Publico Feriundo.
A. P. P. V. F. Ad Populum Plebem Ve Ferant.
A. P. R. C. Anno Post Romam Conditam.
AQ. Aquilifer.
AR. DD. Aram Dedicavit.
ARG. P. X. Argenti Pondo Decem.
ARM. Armeniacus. Armilustria.

ARN.

ARN. Arnienſi *tribu*.
AR. VV. D. D. Aram Votivam Dono dedit.
A. S. L. Animo Solvit Libens.
A. S. L. F. Amico ſuo Libens Fecit.
A. T. A Tergo.
A. U. C. Ab Urbe Condita. (Anno Urbis Conditæ.)
AUG. Augur. Auguſta. Auguſtalis. Auguſtus.
AUG. LIB. Auguſti Liberalitas (Libertus). (Auguſtæ Liberta.)
A. V. L. Animo Vovit Libens. Annos Vixit Quinquaginta.
AUR. Aurelia. Aurelius. Aurum.

B

B Balbus. Beatus. Bene. Bonus.
B. Bo. bus *terminatio*, ut OMNIBꝰ. *pro* Omnibus.
B. A. Bonis Avibus (Auguriis. Auſpiciis).
BASC. Baſilica.
B. D. S. M. Bene De Se Merito. (Meritæ. Merenti).
B. E. Bona Ejus.
B. F. (BF.) Beneficiarius. Benefecit. Beneficium. Bona Fide (Fortuna). Bonum Factum.
B. F. P. Bonæ Fidei Poſſeſſor.
B. H. M. Bene Hic Maneat.
B. M. Beatæ (Bonæ) Memoriæ. Bene Maneat (Merenti). Bonis Manibus.
B. M. H. E. Bene Merenti Hoc Erexit. &c.
B. M. M. P. Bene Merenti Monumentum Poſuit.
B. M. P. (S.) C. Bene Merenti Poni (Sepulcrum) Curavit (Condidit).
B. O. Bene Optime. Bono Omine. Bona Omnia.
B. P. Bono Publico. Bonorum Poſſeſſor.
B. P. D. Bono Publico Datum (Dedit).
B. Q. (RE). Bene Quieſcat. (Requieſcat).
B. R. (RP.) N. Bono Rei Publicæ Natus.
B. S. Bona Sua. &c.
B. V. Bene Vale. (Valeat. Vixit).
B. V. A. Bene Vixit Annis. Boni Viri Arbitratu. NB. B. in ſequioribus potiſſimum monumentis pro V. occurrit, ut BIAR. BIX. *pro Viarum, Vixit*.

C

C Cajus. Caja. Cauſſa. Cenſor. Centum. Centuria. Civitate. Clariſſimus. Cohors. Collegium. Colonia. Comitialis *dies*. Condemno. Conjux. Conſul. Cornelius. Cum. Curavit.
Ↄ Caja. Centuria. &c.
ϙ Con *principio vocis*. Contra.
CA. Camillus. Cato. Cauſſa.
C. A. Cæſar Auguſtus. Cæſarea Auguſta.
CAES. AUG. PON. MAX. COS. V. DICT. PERP. Cæſar Augur Pontifex Maximus Conſul Quintum Dictator Perpetuus.
CAR. Cariſſimus. Cariſſima. Carmentalia.
C. B. M. F. Conjugi Bene Merenti Fecit.
C. C. Cajis *duobus*. Cauſſa Cognita. Conjugi Cariſſimæ.
C. C. C. Cenſa Civium Capita. (Calumniæ Cavendæ Cauſſa.)
C. C. Ↄ. L. L. Cajorum *duorum*. Con. Liberti.
C. C. S. Curavit Cum Suis. Curaverunt Communi Sumtu.

C. D.

C. D. Caius Drusus. Collegium Decurionum. Communi Dividundo.
C. E. Curavit Erigi.
C. F. C. Coloni Ejus Coloniæ.
CEN. Censor. Centum. Centuria. Centurio.
CEN. P. Censor Perpetuus (Primus).
CER. Cerealia.
C. F. Caji Filius (Filia). Cariſſimus Filius. Clariſſima Femina. Conjux (Conjugi) Fecit. Curavit Fieri.
C. F. C. Clavi Figendi Cauſſa.
C. F. M. Curavit Fieri Monumentum.
C. H. Curavit Heres.
C. H. M. Conſecravit Hoc Monumentum. Curavit Hanc Memoriam.
CHO. Cohors.
C. I. C. Cajus Julius Cæſar.
CL. Claudius. Claudia *tribu*. Clariſſimus. Colonia.
CL. V. Clariſſimo Viro.
C. M. Cæſar Maximus. Cajus Marius. Cauſſa Mortis. Curavit Monumentum. Conjux Marito.
C. M. D. Conjux Marito (Conjugi Maritus) Dedit.
C. M. F. Conjux Marito (Conjugi Maritus) Fecit. Curavit Monumentum Fieri. Clariſſimæ Memoriæ Femina.
C. M. S. Condidit Monumentum Sibi.
C. M. T. Curavit Monumentum Teſtamento.
C. M. V. Clariſſimæ Memoriæ Viro. Curavit Monumentum Vivens.
C. MUN. Curator Municipii.
CN. Cnæus. Cnaea.
C. O. Civitas Omnis. Conjugi Optimo, mæ.
CO. Conjux. Conjugi.
COACT. A. CONL. ABD. J. E. L. F. E. Coactus A Conlega Abdicavit in Ejus Locum Factus Eſt.
COER. Coeravit, i. e. *Curavit*. Coeravere.
COH. Cohores. Cohors.
COH. I. PR. P. V. Cohors Prima Prætoria Pia Vindex.
COL. Collega. Collegium. Coloni. Colonia. Collocatum.
COL. AA. PATR. Colonia Auguſta Patrenſis.
COL. DED. Colonia Deducta. Colonis Dedit.
CO. M. Communi Matri.
COM. AS. ROM. ET. AUG. Commune Aſiæ Romæ Et Auguſto.
COM. HAB. C. Comitiorum Habendorum Cauſſa.
COMM. Commilitones. Commodus, &c.
COMM. CONS. Communi Conſenſu.
COMP. Compati. Compitalia.
(COM. R. P. Comes Rerum Privatarum.
COM. S. L. Comes Sacrarum Largitionum.)
CON. Congiarium. Conjux. Conlega. Conſul. Conſularis.
CONCORD. EXERC. Concordia Exercituum.
CONLAC. F. Con Lacrymis Fecit, i. e. *Cum Lacr.* (*Ego lego*, Conlacrimantes Fecerunt.)
CON. P. S. Conſularis Provinciæ Siciliæ.
CONS. Conſiliarius. Conſualia. Conſul. Conſularis. Conſulatu.
CONSEN. Conſentibus *Diis*.
CON. SEN. ET. EQ. OR. P. Q. R. Conſenſu Senatus Et Equeſtris Ordinis Populique Romani.
CON. SOL. D. Condendo Solum Dedit.
CONS. S. Conſervatori Suo.
C. O. P. Comites Ordinis Primi.

COR.

COR. Cohors. Cornelius. Cornelia *tribu*. Corona. Corvinus.
COR. VAL. II. Coronis Vallaribus Duabus.
COS. Conſul. Conſules. Conſularis.
COS. DES. S. D. Conſuli Deſignato Salutem Dicit.
COS. ORD. Conſul Ordinarius.
COSS. PRÆT. TRIBB. PL. S. P. PL. Q. R. Conſulibus Prætoribus Tribunis Plebis Senatui Populo PlebiQue Romanæ.
COS. VIR. Conſularis Vir.
COS. V. P. P. Conſul Quintum Pater Patriæ.
C. P. Cinerarium Poſuit. Curavit Ponendum.
C. P. S. Curavit Poni Sibi.
C. P. S. E. Curavit Pecunia Sua (Proprio Sumptu) Erigi.
C. P. T. Curavit Poni Titulum.
C. Q. S. S. E. Cauſſa Quæ Supra Scripta eſt.
C. R. Civis Romanus. Cives Romani. Curavit Refici.
CR. Creticus. Criſpus.
CRAS. Craſſus.
C. R. C. Cujus Rei Cauſſa.
CRUST. ET. SPORT. N. S. X. N. Cruſtulum Et Sportulas Nomine Suo Decem Nummos.
C. S. Communi ſumptu. Conſulum Sententia. Cum Suis. Curavit Sibi. Coniugi Suo. (Suæ.)
CS. Cæſar. Conſiliarius. Conſul.
C. S. C. P. T. M. Cum ſuis Curavit Poni Titulum Monumenti.
C. S. F. Communi Sumptu Factum. Curavit Sibi Faciendum. Cum Suis Fecit.
C. S. H. Communi Sumptu Heredum. Cum Suis Heredibus.
C. S. H. S. S. S. V. T. L. Communi Sepulcro Hic Siti Sunt. Sit Vobis Terra Levis.
C. S. H. S. T. T. L. Communi Sumptu Heredum. Sit Tibi Terra Levis.
C. S. S. Cum Suis Servis. Curavit Sibi Sepulcrum. Curavit Sibi Suis.
C. V. J. Centum Vir. Centum Viri. Clariſſimus Vir. Conſul quintum.
C. V. J. CELSA. Colonia Victrix Julia Celſa.
CU. MA. F. AN. XV. Cum Marito Fuit Annos quindecim.
C. V. M. P. Contra Votum Memoriam Poſuit. Curavit Vivens Monumentum Poni.
C. V. P. V. D. D. Clariſſimus Vir Præfectus Urbi De Dicavit (Dono Dedit.) Communi Voluntate Publice Votum Dederunt.
CUR. Cura. Curator. Curavit. Curia. Curio. Curulis.
CUR. AED. SAC. Curatori Ædium Sacrarum.
CUR. ANN. Curatori Annonæ.
CURAT. OP. PUB. Curatori Operum Publicorum.
CUR. D. S. Curavit De Suo.
CUR. ET. SUB. ASC. DED. Curavit Et Sub Aſcia Dedicavit.
CUR. ITER. FRUM. COMP. Curator Iterum Frumenta Comparandi.
CUR. P. P. Curator Pecuniæ Publicæ.
CUR. R. P. Curator Rei Publicæ.
CUR. SAC. PUB. P. R. Curator Sacrorum Publicorum Populi Romani.

D.

D. Data. Decimus. Decius. Decurio. Dedicavit. Dedit. Depositus. Devotus. Deus. Dictator. Dies. Dis. Divus. Donavit. Dominus. Domo.
D. A. C. Divus Augustus Cæsar.
DAC. Dacia. Dacius.
D. A. S. Divo Augusto Sacrum.
DAT. ET. PP. Data Et Proposita.
DAT. POP. Datum Populo.
D. B. I. Diis Bene Juvantibus.
D. B. M. Dedit Bene Merenti.
D. B. S. F. De Bonis Suis Fecit.
D. C. Divus Cæsar. Decurio Coloniæ. Decurionum Collegium.
D. C. A. Divus Cæsar Augustus.
D. C. ND. L. De Causa Non Dum Liquet.
D. CP. Datum Constantinopoli.
D. C. S. De Consilii Sententia.
D. D. Decurionum Decreto. Dedicavit. DeDicatum. Dedit Donavit. Dedit DeDicavit. Dono Dedit. Deo Domestico. Dis Deabus. Diis Dantibus. Dotis Dictio.
DD. Dederunt. DeDicavit. DeDicaverunt. Dies.
D. DD. Dono Dederunt. &c.
D. D. D. Datum Decreto Decurionum, &c. Dono Dedit Dedicavit.
D. D. D. D. Dignum Deo Donum Dicavit. Dono Datum Decreto Decurionum.
DDD. NNN. FFF. Domini Nostri Felices *tres*.
D. D. D. S. Dono Dedit De Suo.
D. D. L. Dono Dedit Lugens. (Libens).
D. D. L. M. Dono Dedit Libens Merito (Libero Munere).
D. D. M. Dedicatum Dis Manibus. Dono Dedit Monumentum.
DD. NN. AUGG. Dominorum Nostrorum Augustorum.
D. D. O. P. Dis Deabus Omnibus Posuit.
D. D. Q. Dedit DonavitQue. &c. Dis DeabusQue.
D. D. S. Dis Deabus Sacrum.
DE. Decius. Defunctus.
DEC. Decessit. Decius. Decurio.
DEC. DEC. MUN. MAL. Decreto Decurionum Municipii Malacitani.
DEC. HS. XII. N. Decurionibus Sestertios Duodecim Numero.
DEC. * XIII. AUG. XII. POP. XI. Decurionibus Denarios Tredecim. Augustalibus Duodecim. Populo Undecim.
ED. Dedicavit. &c.
D. F. HS. C. Det Fisco Sestertios Centum.
DEN. Denatus.
DEP. EST. IN. PA. Depositus Est In Pace.
DE. P. S. P. De Pecunia Sua Posuit.
D. E. R. I. S. C. De Ea Re Ita Senatus Censuit.
DESS. Designati.
DE. VIC. S. PORTIC. P. COIR. De Vicanorum Sententia Porticum Fieri Coiraverunt.
D. F. Decimi (Divi) Filius (Filia). (Det Fisco.)
D. F. D. I. P. Decurionum Fide Dividenda In Publicum (*Posse*) *stimo exponi*, Inter Plebem.)
D. G. Dedit (Donavit) Gratis. (*Quidni* Gratus?)
D. H. Donavit Heredibus. Dono Habuit.
D. I. Dari Jussit. Diis Immortalibus. Dis Inferis.
DIAL. Dialis *Flamen*.

DIC.

DIC. Dictator.
DICT. SEDIT. SEDAN. ET. R. G. C. Dictator Seditionis Sedandæ Et Rei Gerundæ Causſa.
DIG. M. Dignus Memoria. Digna Mulier.
DIL. S. Dilectiſſimus Servus.
D. I. M. Deæ Iſidi Magnæ. Deo Invicto Mithræ. Dis Inferis Manibus (Malis).
D. IMM. S.) Diis Immortalibus Sacrum.
D. I. S.) Dis Inferis Sacrum.
DIS. D. Q. Dis DeabusQue.
DISP. ET. TABUL. Diſpenſator Et Tabularius.
D. L. Dedit Libens (Locum. Lugens). Donavit Locum. Decimi Libertus.
D. L. A. P. Donum Libens Animo Poſuit.
D. L. D. L. D. D. D. Dono Libens Dedit, Locus Datus Decreto Decurionum.
D. L. D. P. Dis Locum Dedit Publice.
D. L. M. Datus Locus Monumenti. Dedit Libens Merito.
D. L. S. Dedit Locum Sepulturæ; Dis Laribus Sacrum.
D. M. Deæ (Deum) Matris. Dedit Mœrens. (Monumentum). Dis Manibus. Divæ Memoriæ. Divino Monitu. Dolus Malus. &c. Domus Mortui. Dicatum Memoriæ.)
D. M. A. Dolus Malus Abeſto.
D. M. AE. Deo Magno Æterno.
D. M. E. M. AE. Deo Magno (Dis Manibus) Et Memoriæ Æternæ.
D. M. F. V. C. Doli Mali Fraudis Ve Cauſſa.
D. M. L. Datus (Dicatus) Memoriæ Locus. Dedit Merito Libens.
D. M. M. I. Deæ Magnæ Matri Iſidi, (Idææ).
D. O. M. Deo Optimo Maximo.
D. M. P. Dis Manibus (Defunctæ Monumentum) Poſuit.
D. M. V. F. Dis Manibus Votum (Vivens. Univerſis) Fecit.
D. N. Dominus Noſter.
DNA. Domina.
D. N. M. Q. E. Devotus Numini Majeſtati Que Ejus.
D. O. M. S. Deo Optimo Maximo (Diis Omnibus Manibus.) Sacrum.
DON. DON. Donis Donatus.
D. P. Dedit Publice. De Pecunia. Diis Patriis (Penatibus). Divus Pius. Donum Poſuit.
D. PEC. R. De Pecuniis Repetundis.
D. P. M. V. Dies Plus Minus Quinque.
D. PP. Data Propoſita. Data Publicata. Dis Perpetuis.
D. P. P. De Pecunia Publica (Propria).
D. P. S. De Pecunia Sua. Dedit Proprio Sumptu, Dis Penatibus (Perpetuis) Sacrum.
D. P. S. D. L. D. P. De Pecunia Sua Dedicavit. Locus Datus Publice.
D. Q. S. De Quo Supra, Dies Qui Supra.
DR. Druſus.
D. S. Data Subſcripta. Deo Sancto. Deo Sacrum. De Suo.
D. S. B. H. S. S. De Suis Bonis Hoc Sibi Sumſerunt (Suis).
D. S. D. D. De Suo Donum Dedit, &c.
D. S. I. M. Deo Soli Invicto Mithræ.
D. S. I. P. C. De Sua Impenſa Poni Curavit.
D. S. P. Deo Sacrum Poſuit. De Sua Pecunia. De Suo Poſuit.
D. S. P. P. De Sua Pecunia Poſuit, De Suo Poſuere.

D. S. S. De Suo Sibi. De Senatus Sententia. De Suo Sumtu.
D. S. V. S. L. L. M. De Suo Votum Solvit Lubentissime Merito.
D. T. Dedit Testamento (Titulum. Tumulum). Dum Tazat.
D. V. Dedit Vivens. Devota Vestæ. Devotus Vester (Vir). Dies Quintus. Dis Volentibus. Donec Vixit.
DVL. Dulcis Dulcissimus. &c.
D. V. S. Dedit Vivens Sibi. Dis Universis Sacrum.
DVVMV. Duum Vir. Duum Viratus.

E

E Ejus. Ei. Eorum. Eis. Erexit, &c. Est. Ergo.
E. B. Ejus Bona.
E. C. Ejus Caussa. Erigi Curavit.
ED Edicto.
E. D. Ejus Domus. (Dominus).
EDU. P. D. Edulium Populo Dedit.
EE. Esse.
EE. N. P Esse Non Potest.
E. F. Egregia Femina. Erigi Fecit. Ejus Filius.
EG. Egit. Egregius &c.
EG. S. B. M. F. Erga Se Bene Merenti Fecit.
E. H Ejus Heres.
E. H E. Ex Heres Esto.
E H. L N. R Ejus Hac Lege Nihil Rogatur.
E. H. T. N. N. S. Extraneus Heres Tumulum Nunc Non sequitur. Exterum Heredem Titulus Noster Non Sequitur.
EID. MART. Eidus Martias.
E. I M. C. V. Ex Jure Manu Conserrum Vocavit.
E. L. Ea Lege. Ejus Locus. Edita Lex.
E. M. Ejus Mater. Egregiæ Memoriæ (Mulieri) Erexit Monumentum
EM. Emeritus. Emit.
EMP. Emptor. Empta.
EM. VR. Eminenti Viro.
EN. Endoreiscus *h. e Intereisus dies*. Enim.
EOR. Eorum.
EP. Epistola. Epitaphium.
EP. M. Epistolam Misit.
EPUL. INDICT. Epulum Indictum.
EQ. Eques. Equiria.
EQ. M. Equitum Magister.
EQ. M. P. Equum Meruit Publicum.
EQ. O. Equester Ordo &c.
EQ. P. Equus Publicus &c.
EQ. R. E. P. Eques Romanus Equo Publico.
EQ. SING Eques Singularis.
ER. Erit. Erogator.
E. R. A. Ea res agitur.
E. S. ET. LIB. M. E. Et Sibi Et Libertis Monumentum Erexit.
E. S. S. P. Q. R Ex Sententia Senatus Populique Romani.
ESQ. Esquilina *tribu*.
E. T. P I. S. Ex Testamento Fieri Jussit Sibi.
ET. L. L. P. Q. E Et Liberis Libertabus PosterisQue Eorum.
ET. S. A. D Et Sub Ascia Dedicavit.
ET. S. ET. S. LIB L. P. Q. E. Et Sibi Et Suis Libertis Libertabus PosterisQue Eorum.
E. V. Egregius Vir, &c. (Ex Voto.)

E. V.

E. V. L. S. Ejus Votum Libenter Solverunt. Ei Votum Libens Solvit.
EVOC. Evocatus.
EXACT. TRIB. CIVIT. GALL. Exactor Tributorum Civitatum Galliæ.
EX. A. D. C. A. Ex Auctoritate Divi Cæsaris Augusti.
EX. A. D. K. Ex Ante Diem Kalendas.
EX. A. P. Ex Argento Publico.
EX. C. C. Ex Civitatis (Coloniarum, Communi) Consensu.
EX. D. EX. Decreto (Decuria, Domo, Dono).
EX. E. Exheres Esto.
EX. EA. P. Q. I. S. AD. AER. D. E. Ex ea Pecunia Quæ Jussu Senatus ad Aerarium Delata est.
EX. GER. I. Ex Germania Inferiori.
EX. H. L. N. R. Ex Hac Lege Nihil Rogatur.
EX. J. Q. Ex Jure Quiritium.
EX. M. D. Ex Monitu Dedit.
EX. NUM. FRUM. LEG. Ex Numero Frumentariorum Legionis.
EX. ORD. ARUS. Ex Ordine Aruspicum.
EX. PR. Ex Prætorio. Ex Prætoria *Nave*.
EXQ. Exquilina *tribu*.
EX. R. Exactis Regibus.
EX. S. C. P. Ex Senatus Consulto Posuit. Ex suo Curavit Ponendum.
EX. S. D. Ex Senatus Decreto. Ex Suo Dedit.
EX. T. F. I. Ex Testamento Fieri Jussit.
EX. V. Ex quinta. Ex Visu. Ex Voto.
EX. V. S. P. Ex Voto Sacrum (Suo, Suscepto) Posuit.

F

F Faciundum. Factum. Fecit. Fieri. Familia. Fastus *dies*. Felix. Feliciter. Femina. Fides. Filius. Filia. Frater. Fronte. Fuit.
FAB. Fabius. Fabia *tribu*. Fabrum.
FAL. Falerina *tribu*.
FAM. Familia. Familiaris.
F. C. Faciundum Curavit. Fidei Commissum, Fiduciæ Caussa. Fraude Creditoris. Filio Carissimo, *vel* Filiæ. Fecit Conjux.
F. D. Fides Data &c. Factum Dedicavit. Flamen Dialis.
F. E. Factum Est. Fecit Erigi. Fides (Filius) Ejus.
F. E. D. Factum Esse Dicitur.
FEL. P. R. Felicitas Populi Romani.
FER. Feralia.
FER. LAT. C. Feriarum Latinarum Caussa.
FER. NEP. Feriæ Neptuni.
F. E. S. Fecit Et Sacravit. Fecit Et Suis.
F. F.) Fabrefactum. Fabricaverunt. Fecerunt. Fieri Fecit.
FF.) Filii. Filius Familias. Fratres. Flando) Feriundo.
F. F. F. Ferro Flamma Fame. Flavii Filius Fecit (Fuit). (Flando. Faciendo. Feriundo.)
F. FL. Fratris Filius.
FF. PP. PF. Fortissimi. Piissimi. Felicissimi.
F. F. Q. Filiis Filiabusque.
F. H. Fecerunt Hoc. Fecit Heres &c. Filius Heres. Femina Honesta.
F. HC. Familiæ Herciscundæ.

F. I. Fide Juſſor. Fieri Juſſit.
F. I. A. P. Felix Julia Auguſta Pia.
FI. B. Fide Bona.
FID. M. Fides Militum.
F. L. Favete Linguis. Fecit Locum. Feminæ Lectiſſimæ.
FL. Filius. Filia. Flamen. Flaminica. Flaminius. Flavia *tribu*. Flavius.

FLCA. Falcidia *lex*.
FLO. Floralia.
F. M. Fati Munus. Fecit Monumentum (Memoriam). Merens. Merenti). Fieri Mandavit.
F. MART. CAR. MONET. Feriæ Martis Carnæ Monetæ.
F. M. I. Fati Munus Implevit. Fieri Monumentum Juſſit.
F. N. C. Fidei Noſtræ Commiſit.
F. O. Fratri Optimo.
FONT. Fontinalia.
FOR. Forum. Fortuna. Fortis.
FOR. RE. EX. S. C. Fortunæ Reduci Ex SenatusConſulto.
F. P. Faſtus primo. Fecit Patri (Publice). Filius Patri. Filio Pater (Poſuit). Fas Prætori. Feriæ Publicæ.
F. R. Finium Regundorum. &c.
FR. Forum. Frater. Fronte. Frumentarius.
FR. D. Frumenti Dandi.
FS. Familias. Fratres Filiis.
F. T. C. Fieri Teſtamento (Titulum) Curavit.
F. V. C. Fidei Veſtræ Commiſſum. Fieri Vivens Curavit. Fraudis Ve Cauſſa.
F. V. S. L. M. Fecit Vivens Sibi Locum Monumenti. Feeit Voto Suſcepto Libens Meriro.

G.

G. Gajus. Gaudium. Genius. Gens. Genus. &c. Geſta. Gratia.
GAL. Galeria *tribu*. Galerius. Gallus.
G. B. D. M. P. Genio Bono Dicavit Monumentum Publice.
G. D. Germanicus Dacicus. Gratis Dedit.
GEM. Gemina *legio*. Gemellus.
GER. Germanicus.
GG. Gemina *legio*. Geſſerunt.
G. L. Genio Loci. Gaji Libertus. &c.
GL. E. R. Gloria Exercitus Romani.
GL. P. Gloria Parentum (Populi. Patriæ).
G. M. Genio Malo.
GN. Gens. Genius. Genere. Gnæus.
GN. N. T. M. D. D. Genio Numini Tutelari Monumentum (Merito) De Dicatum.
G. P. Galliæ Procurator. Genio Poſuit (Parentum).
GR. Genit. Grex. Gratis.
GRAC. Gracchus.
GR. D. Gratis Dedit.
G. S. Genio Sacrum.
G. V. Genio Urbis. Gnæus Valerius. Gravitas Veſtra.
G. V. S. Genio Urbis Sacrum. Gratis (Gratus) Votum Solvit.

H.

H. Habet. Heres. &c. Hic. Hoc. Honeſtus. Honor. Hora. &c.

H. A. C.

H. A. C. Heres Amico Curavit.
H. A. E. C. Hanc Aedem Ei Condidit. Hanc Aram Erigi Curavit.
H. A. I. R. Honore Accepto Impendium Remisit.
H. B. Heres Bonorum. Hora Bona.
H. B. V. P. Heres BonorumVe Possessor.
H. C. CU. Hic Condi Curavit.
HC. L. S. P. S. Hunc Locum Sepulturæ Posuit Sibi.
H. D. D. Heredes Dono Dedere. Honori Domus Divinæ.
HER. S. Hereuli Saerum.
H. E. S. Hic Est Situs (Sepultus).
H. ET. L. Heredes Et Liberti.
H. F. Heres Fecit. Hic Fundavit. Honesta Femina.
H. H. Heredes. Homo Honestus. (Hispaniarum.)
H. H. M. S. Heredes Hoc Monumentum Sequitur.
H. I. Hic Iacet.
HILAR. TEMP. Hilaritas Tempotum.
H. K. N. Have Karissime Nobis.
H. L. Hae Lege. Hic Locus. &c. Hoc Legavit. Honesto Loco.
H. L. D. Heres Libens (Hoc Libens. Hunc Locum) Dedit.
H. L. H. N. S. Hic Locus Heredes Non Sequitur.
H. L. N. Honesto Loco Natus.
H. L. R. Hac Lege Rogatum.
G. M. Hoc Mandavit. Hoc Monumentum. Honesta Mulier. (Hanc Memoriam.) Honesta Missione. Hora Mortis.
H. M. AD. H. N. T. Hoc Monumentum Ad Heredes Non Transit.
H. M. D. M. A. Huic Monumento Dolus Malus Abesto.
H. M. E. H. N. S. Hoc Monumentum Exterum Heredem Non Sequitur.
H. M. E. N. R. Hoc Monumentum Externum Non Recipit.
H. M. G. N. S. Hoc Monumentum Gentiles Non Sequitur.
H. M. IN. F. P. X. IN. A. P. X. Hoc Monumentum In Fronte Pedes Decem, In Agro Pedes Decem. (*Vide Schol. ad Horat. Serm. I. Sat. VIII.*)
H. M. S. M. Hoc Monumentum (Hanc Memoriam) sibi Mandavit.
H. M. S. S. E. H. N. S. Hoc Monumentum Sive Sepulcrum Exteros Heredes Non Sequitur.
H. N. D. M. A. Heredi Non datur Monumenti Actio.
H. O. Hostem Occidit. Hoste Occiso.
HO. Homo. Honestus. Honors Hora.
HOR. Hora &c. Horatia *tribu*.
HOS. Hospes. Hostis.
H. O. S. Hic Ossa Sita.
(H. O. S. E. H. N. S. Hæc Ollarum Schola (Series) Exterum Heredem Non Sequitur.)
H. P. Hasta Pura. Hic Positus. Hic Posuit. Hora Pessima.
H. R. Hic Requievit. Honesta Ratio.
H. R. E. I. Q. M. E. A. Hanc Rem Ex Jure Quiritum Meam Esse Ajo.
(H. R. I. P. Hic Requiescat in Pace.)
H. R. I. R. Honore Recepto Impensam Remisit.
H. S. Herculi Saerum. Heredem Solvi. Hic Situs &c. Hoc Sepulcrum. Hora Secunda. (Hoc Solus.)

H. S. *Sive* HS. Sestertius. Sestertium.
H. S. E. T. F. I. H. F. C. Hic Situs Est. Testamento Fieri Jussit. Heredes Faciundum Curaverunt.
H. S. F. H. T. F. Hoc Sibi Fecit. Heredes Titulum Fecerunt.

H. S. H. N. S. Hoc Sepulcrum Heredes Non Sequitur.
H. S. S. Hic Siti (Sepulti) Sunt.
H. S. T. N. E. Huic Sepulcro Titulus Non Eſt.
H. S. V. F. M. Hoc Sibi Vivens Fieri Mandavit.
H. T. V. P. Hunc Titulum Vivus Poſuit.
H. V. Hiſpaniæ Utriuſque. Honeſtus Vir. Honore Uſus. Horis quinque. Hoc Volens. Hoc Vivus. Hoc Votum.

I

I Immortalis. Imperator. In. Inferis. Inter. Invicto. Jovi.
I. Iterum. Julius. Juſſit. *Semel. Unum. Aſſis nota.*
IAN. Januarius.
IAN. CLU. Janus Cluſus. Janum Cluſit.
IA. T. C. Intra Tempus Conſtitutum.
I. B. In Brevi.
I. C. Intra Circulum. Julius Cæſar. Juris Conſultus.
I. C. E. V. Juſta Cauſſa Eſſe Videtur.
I. D. Inferis Diis. Jovi Dedicatum. Iſidi Deæ. Juri Dicundo, &c. Juris Dictio.
ID. Idus, &c.
I. D. P. Idemque Probavit. Juri Dicundo Præſt. &c.
I. D. T. S. P. In Diem Tertium Sive Perendinum.
I. E. Id Eſt. In Edictis. Judex Eſto.
I. F. In Foro. In Fronte. Inter Fuit. Juſſu Fecit.
I. F. P. R. E. A. D. P. In Foro Pro Roſtris Et Ante Diem Pridie.
I. H. Jacet Hic. Juſtus Homo.
I. H. D. D. In Honorem Domus Divinæ (Deorum Dearum.)
II. *Iterum. Secundum. Duo.*
II. VIR. I. D. QQ. Duum Vir Juri Dicundo Quin-Quennalis.
I. L. Illius Libertus. (Liberta.) In Loco. Intra Limitem. Jure Legis. Juſta Lex.
I. L. D. In Loco Divino. Ipſe (Illi) Libens Dedit. &c.
I. L. P. (R. *vel* S.) In Loco Publico (Religioſo. Sacro.)
IMM. II. HON. IIII. Immunis Iterum Honoratus Quatrum.
IMP. Imperator. Imperatrix. Imperio.
IMP. RECEPT. Imperio (*Nonne præſtat*, Imperatore?) Recepto.
IN. MAG. M. E. IN. E. L. F. E. In Magiſtratu Mortuus Eſt. In Ejus Locum Factus Eſt.
INF. AER. PP. R. H. S. M. N. Inferat Ærario Populi Romani Seſtertios Mille Nummos.
IN. M. (PR.) O. E. In Magiſtratu (Prælio) Occiſus Eſt.
IN. R. P. S. FUNC. In Re Publica Sua Functus.
INTEG. FAM. Integræ Famæ.
I. O. M. C. Jovi Optimo Maximo Conſervatori.
I. O. M. S. P. Q. R. V. S. PR. S. IMP. CAES. QUOD. PER. EU. R. P. IN. AMP. ATQ. TRAN. S. E. Jovi Optimo Maximo Senatus PopulusQue Romanus Votis Suſceptis Pro Salute Imperatoris Cæſaris Quod Per Eum Res-Publica In Ampliore Atque Tranquilliore Statu Eſt.
I. P. In Pace. In Poſſeſſione. Indulgentiſſ. Patrono. Juſtus Poſſeſſor. Juſſit Poni.
I. Q. Jure Quiritum.
I. Q. P. IdemQue Probavit.
I. R. Jovi Regi. Junioni Reginæ. Jure Romano (Rogavit)
I. S. In Senatu. In Suis. (In Suos.) Jovi Sacrum. Judicatum.

catum Solvi. Judicium Solvit. Judicio Senatus.
I. S. C. In Senatus Consulto. Judex Sacrarum Cognitionum.
I. S. L. M. Ipse Solvit Lubens Merito.
I. S. M. R. Juno Sospita Magna Regina.
I. SN. R. In Senatu Romano.
I. S. S. Inferius Scripta Sunt.
I. S. V. P. Ipsi Sibi (Impensa Sua) Vivi Posuere.
I. T. C. Intra Tempus Constitutum.
IUD. Judex. Judicium.
IUD. CAP. Judæa Capta.
I. U. E. E. RP. F. S. V. C. Ita Ut Eis E Republica Fidere Sua Videbatur Censuere.
IUG. Jugali.
IUL. Julius. Julia.
JURD. Juridicus. Jurisdictio.

K

K Kaeso. Kala. Kalendæ. Kalumnia. Kaput. Karissimus. &c. Kardo. Karthago.
K. C. Kalumniæ Caussa. Kapite Casus (Census). Karthago Civitas.
K. D. Kalendæ Decembres. Kapite Deminutus.
K. F. Kal. Febr. Kardo Finalis. Karis. Fil.
K. L. V. Kaput Legis Quintum.
K. N. Kaesonis Nepos. Kal. Novembr. Karissime Nobis.
K. P. Karissime Parens. Kardo Positus. Kastra Posuit.
K. Q. (S.) Kalendæ Quinctiles (Sextiles).

L

L Laribus. Latinus. Latum. Legavit. Legio. Lex. Libens. Libertus. Libra. Locavit. Locus. Longum. Lucius. Lustrum. Quinquaginta. Ludus.
L. A. D. Libens Animo Dedit. &c. Locus Alteri Datus.
L. AG. Lex Agraria.
L. AP. Ludus Apollinis. &c.
L. B. M. D. Locum (Liberto, Libertæ) Bene Merenti Dedit.
L. B. S. Libens Solvit.
L. C. Latini Cives (Coloni). Lege Cavetur. Libertatis Caussa. Locus Concessus. Lucius Cornelius.
L. D. P. Libertus Domino (Liberto Dominus) Dedit. Locus Datus Publice.
L. D. S. C. Locus Datus Senatus Consulto (Sepulturæ Caussa. Sententia Collegii.) Libens De Suo Curavit.
L. E. D. Lege Ejus Damnatus. Libens Ei Dedit. Locus Ei Datus.
LEG. Legatum. Legatus. Legavit. Lege. Legio. &c.
LEG. I. ADI. P. F. ANT. Legio Prima Adjutrix Pia (Fidelis) Felix Antoniana.
LEG. V. M. P. C. Legio Quinta Martia (Macedonica) Pia Constans.
LEG. XIV. G. M. V. Legio Decima Quarta Gemina Martia Victrix.
L. E. LI. M. C. S. Lubens Et Libens Merito Cum Suis.
L. EM. Locus Emius.
LEM. Lemonia *tribu*. Lemuria.
LEP. Lepidus.
L. F. Libens (Libertus. Lugens. Lustrum) Fecit. Lucii Filius.
L. F. F. O. M. M. D. S. Libens Fieri Fecit Omni Meliori Modo de Suo.

I G. Legatus. Legavit. Legio.
L. H. F. C. Libertus Heres (Locum Hunc. Libens, Libertus, Lugens Hoc) Faciundum Curavit.
L. I. Lex julia.
LIB. Libet. Libetalia. Libetalitas. Libertus. &c. Libertas.
LIB. LIB. P. Q. E. Libertis Libertabus Posteris Que Eorum.
LIB. TABUL. Librarius Tabularii.
L. I. D. A. C. Lex Julia De Adulteriis Coercendis.
L. IU. REP. Lex Julia Repetundarum.
L. L. Libens Lubens. Libentissime. Libertis Libertabus. Lucii Libertus. &c.
L. L. Dupondius. Legibus. Liberti *duo*.
L. L. Q. S. P. Q. S. Libertis LibertabusQue Suis Posteris-Que Suorum.
LLS. Sesterrius.
L. M. Legavit (Locavit) Memoriam. (Monumentum. Libens Merito. Libero Munere. Locus Monumenti. (Mortuorum). &c. Lucius Murena.
L. M. E. Locum Monumenti Elegit. (Erexit.)
L. O. Liberto Optimo. Libertis Omnibus.
L. P. Locus Proprius. (Propitius. Publicus.) Lege Punitur.
L. P. C. R. Latini Prisci Cives Romani. Libens Poni Curavit Requietorium.
L. P. P. F. V. A. VI. Lugens Pater Filio Fecit. Vixit Annos Sex.
L. PR. Locus Privatus. &c.
L. Q. S. Locus Qui supra.
L. R. Lex Rogatur. Lex Romana. Locus Religiosus. Locavit Requietorium.
L. S. Laribus Sacrum. Libens Solvit. Liberto Suo. Locus Sacer. Locus Sepulturæ.
L. S. M. C. P. Locum Sibi Monumenti Curavit Poni.
L. T. Legavit Testamento. (Titulum). Legem Tulit. Lucius Tatius (Titius).
L. V. Lex Verat. Libens Vovit.
LUD. PLEB. IN. CIRC. Ludi Plebeii In Circo.
L. VOC. Lex Voconia. Lucius Voconius.
LUPER. N. P. Lupercalia. Nefastus Primo.
LV. P. F. Ludos Publicos Fecit.
LUSTR. MISS. Lustrum Missum.

M.

M Magister. Magistratus. Magnus. Manibus. Marcus. Marca. Mars. Mater. Memoriæ. Menses. Miles. Militavit. Milla. Missio. Monumentum. Mortuus. Mulier. M'. Manius.
MAC. AUG. Macellum Augusti.
MAEC. Maecia *tribu*.
MAG. EQ. Magister Equitum.
MAG. QUINQ. COLL. FABR. TIG. Magister Quinquennalis Collegii Fabrum Tignariorum.
M. A. G. S. Memor Animo Grato Solvit.
MAI. Maior.
MAM. Mamercus.
MAN. IRAT. H. Manes Iratos Habeat.
MAR. Marius. Maritus. Marmor.
MAR. ULT. Mars Ultor.
MATR. Matralia. (*Matris Matutæ festum*.)
MAX. POT. Maximus Pontifex.

I. B. Memoriæ Bonæ. Merenti Bene. Mulier Bona.
I. B. M. F. Monumentum (Matri. Mulieri. Marito) Bene Merenti Fecit.
M. C. Marcus Cato. (Cenſor. Cicero.) Memoriæ (Mortis) Cauſſa. Monumentum Condidit. (Curavit.) &c. (Matri (Mulieri) Cariſſimæ.)
M. CS. Marcus Cæſar.
M. C. T. Monumentum Curavit Teſtamento.
M. D. Manibus Dis. Matri Deum. &c.
M. D. M. I. Magnæ Deum Matri Idææ. (Iſidi.)
M. E. Memoriam Erexit. Mortuus Eſt.
M. F. M. D. D. E. Municipibus Ejus Municipii Dare Damnas Eſto.
MEN. Menenia (*tribu*).
MERC. Mercator. Mercurius. Mercurialis.
MERK. D. Merkedonius (Mercedinus) Dies.
M. F. P. Malæ Fidei Poſſeſſor. Mater Filio Poſuit.
M. H. Mulier Honeſta. Mandavit Hoc. &c.
M. H. AD. H. N. T. Monumentum Hoc Ad Heredes Non Tranſit.
M. H. E. Mihi Heres Eſto.
M. H. E. N. R. Monumentum Hoc (Heredem) Extraneum Non Recipit.
M. H. H. N. S. Monumentum Hoc Heres (*potius* Heredem) Non Sequitur.
M. H. S. M. Memoriam Hanc Sibi Mandavit. &c.
M. I. Matri Idææ. (Iſidi). Maximo Jovi. Monumentum Juſſit.
MIL. COH. X. IU. URB. Miles Cohortis Decimæ Juvenum Urbanorum.
MI. ME. H. DD. S. Mihi Meiſque Hoc DeDicavi Sepulcrum.
MIN. Minervæ. Minor. Minutia *tribu*.
M. L. Marci Libertus. Merito Lubens. Miles Legionis. Militis Locus. Monumentum Legavit. &c.
ML. CL. PR. RA. Miles Claſſis Prætoriæ Ravennatis.
ML. PR. Miles Prætorianus.
M. M. Magnæ Matri. (Mœſtæ Memoriæ.)
MM. Marci *duo*. Memoriæ Meritiſſimo. Milites.
M. M. D. Matri Magnæ Deum. Matri (Marito. Merenti) Monumentum Dedit.
M. N. Marci Nepos. Meo Nomine. Millia Nummum.
M. P. Mille Paſſus. Millia Paſſuum. Memoriam (Mœrens. Menſam) Poſuit &c.
M. R. Miles Romanus. Municipium Ravennas.
M. S. Manibus Sacrum. Merito Solvit. Municipi Suo.
MS. Majeſtati. Menſes.
M. S. A. Moneta Sacra Auguſti.
M. S. C. Monumentum Sibi Conſtituit. &c.
M. S. P. Memoriæ Suæ Poſuit. &c.
M. S. S. H. N. S. Monumentum Sive Sepulcrum (Supra Scriptum) Heredem Non Sequitur.
M. T. C. Marcus Tullius Cicero.
M. V. Manibus Univerſis. Minervæ Victricis *legionis*. Monumentum Vivens.
MUN. Munere. Municeps. Municipium. &c.
M. V. S. Merito Votum Solvit.

N

N. Natione. Natus. Nefaſtus (*dies*. Nepos. Neptuno. Nobilis. Nomine. Nonis. Noſter. Numerarius. Numerius Numero. Nummus.

NAT. Natalis. Natus. Natione. Natta.
N. C. Nero (Nobilis.) Cæsar. Non Credo.
N. C. N. P. Nec Clam Nec Precario.
(N. D. D. Numini Dicatissimus. Devotissimus.)
N. D. F. F. Ne De Familia Exeat.
NEG. VIN. Negotiator Vinarius.
NEP. RED. Neptuno Reduci.
NEPT. Neptunalia.
N. F. C. Nostræ Fidei Commissum.
N. F. (G.) Ni Nobili Familia (Genere) Natus.
N. H. V. N AUG. Nuncupavit Hoc Votum Numini Augusto.
N. I. Nomine Ipsius. Numinis Jussu.
N. L. Nominis Latini. Non Licet. Non Liquet. Non Longe. Numero Quinquaginta.
N. L. M. F. ET. TU. Nobis (Nostrum. Novum) Locum Monumenti Fecit Et Tumulum.
N. M. Non Minus.
N. M. N. S Novum Monumentum Nomine Suo.
N. M. Q. E. D. Numini Majestati Que Ejus Devotissimus.
N. P. Nefastus Primo. Nomine Proprio.
N. R. Natione Romanus. Non Remunerunt.
NR. CL. Nero Claudius.
N. S. Nomine Suo. Non Sequitur. Novum Sepulcrum. Numerii Servus.
N. T. M. Numini Tutelari Municipii.
N. TRAN. H. L. Non Transilias (Ne Transeas) Hunc Locum.
N. V. N. D. N. P. O. Neque Venderur Neque Donabitur Neque Pignori Obligabitur.
N. VV. H. INF. S. Neminem Volumus Hoc Inferri Sepulcro.

O

O. Obtulit. Omnibus. Oportet. Optimo. Optio. Ordo.
OB. AN. L. Obiit Anno Quinquagesimo.
OB. C. S. Ob Cives Servatos.
OB. M. E. Ob Merita Ejus.
OB. M. P. ET. C. Ob Merita Pietatis Et Concordiæ.
OB. R. B. G. Ob Res Bene Gestas.
O. C. Omnis Civitas. Ope Consilio. Ordo Clarissimus.
OC. Occasus. Occisus.
O. D. M. Opera Donum Munus.
O. D. S. M. Optime De Se Merito.
O. E. B. Q. C. Ossa Ejus Bene Quiescant Condita.
O. B. R. Ob Eam Rem.
O. F. Opus Fecit. Omni Fide.
O. H. F. Omnibus Honoribus Functus. Ossuarium Hoc Fecit.
O. H. S. S. Ossa Hic Sita Sunt.
O. L. Operas (Ollam) Locavit.
OL. D. D. Ollam Dono Dedit.
O. L. O. C. Opere Locato. Opere Conducto.
O. M. Optime Merito. Optimo Maximo.
O. M. T. Optimo Maximo Tonanti.
O. P. Optimo Patri. (Principi. Patrono.)
OP. Opiter. Oportet. Oppidum. Optimo. Opus.
OP. ET. S. P. Optimo Et Sancto Patrono (Patronæ.)
OPIC. Opiconsiva.
OPIF. Opifera.
ORB. PAR. Orbati Parentes.
OR. M. Ordo Militaris. Ornamentis Militaribus.
OSS. Ossarium. Ossuarium.
O. V. F. Omnia (Omnibus) Vivens Fecit. Optimo Viventi (Viro) Fecit.

P. Pa-

P

) Pace. Pactum. Passus. Pater. Pecunia. Pedes. Perpetuus. Pius. Plebs. Pontifex. Populus. Possessor, &c. Posuit. Potestas. Prætor. Princeps. Pro. Provincia. Publice. Publia. Publius. Puer. Pupillus.
A. Pius Augustus. Posuit Aram.
AL. Palatina *tribu*. Palilia.
AP. Papia *tribu*.
P. A. P. B. M. Patri Avo Patrono Bene Merito.)
AR. Parenti, &c. Parilia. Parthicus.
AR. INF. P. Parentes Infelicissimi Posuerunt.
ATR. Patricius. Patronus.
ATR. COL. CUR. R. P. II. VIR. MUNICIP. PROC. AUG. VIAE. OST. ET. CAMP. Patrono Coloniæ Curatori Rei Publicæ Duum Viro Municipii Procuratori Augustali Viæ Ostiæ Et Campaniæ.
C. Pactum Conventum. Patres Conscripti. Patrono Coloniæ. Pecunia Constituta. Pedes Centum. Ponendum (Publice) Curavit, &c. Præfectus Castrorum. (Corporis) Pro Consul.
C. L. Publius Cornelius Licinius. Publii ConLibertus.
C. N. Posuerunt Communi Nomine.
C. R. Ponendum Curavit Requietorium.
D. Patriciatus Dignitas. Publice Dedit. Ponendum Decrevit.
D. S. Proposita Data Scripta. Posuit De Suo.
E. Posteris Ejus (Eorum). Publice Erexerunt.
EQ. M. Publico Equo Meruit.
ER. Peregrinus. Permissu. Perpetuus. Pertinax.
EX. R. Post Exactos Reges.
F. Pia Fidelis. Pius Felix. Publice Fecit, &c. Pater Filio, &c.
H. C. Patrono Heres (Ponendum Hoc) Curavit. Provincia (Prætor) Hispan. Citerior.
I. Pater Indulgentiss. Poni Jussit. Princeps Juventutis.
I. A. V. P. U. D. Prætorem Judicem Arbitrum Ve Postulo Uti Des.
I. R. P. Q. I. S. I. F. P. R. E. A. D. P. Populum Jure Rogavit Populus Que Jure Scivit In Foro Pro Rostris Et Ante Diem Pridie.
I. S. Pius in Suis (Suos). Ponendum Jussit Sibi. Posteris Item Suis. Publica Impensa Sepultus.
K. Parens Karissime. Pridie Kalendas. Prætor Kandidatus.
L. Posuit Libens (Lugens). Publii Libertus.
L. C. Pecunia Lugduni Cusa.
M. Passus Mille. Plus Minus. Patronus Municipii, &c.
M. T. P. IMP. P. P. Pontifex Maximus Tribunitia Potestate Imperator Pater Patriæ.
O. Poblilia *tribu*. Populus. Posuit.
OM. Pompejus. Pomptina (*tribu*).
O. M. S. Parenti (Patrono) Optime Merito Sacrum.
OPLIF. Poplifugium.
ORT. Portumnalia.
OST. Postumus.
O. S. V. I. T. Posuit.
OT. Potestate.
P. Pater Patratus. (Patriæ.) Parenti (Patrono. Populus. Publice.) Posuit. PerPetuus. Præfectus. Prætorio. PræPositus. Propria (Publica) Pecunia. Proprætor. Publii *duo*.
P. Papinia *tribu*. PerPetuus. PræPosita. PræPositus. Posuere, PrimiPilus. ProPosita.

P. P. F.

P. P. F. Pia Pollens Felix.
P. P. L. V. Pro Præde Litis Vindiciarum.
P. PL. V. Populum PlebemVe.
P. P. O. C. Vir Præfectus Prætorio Orientis Clariſſimus Vir.
P. P. P. Pro Pietate (Propria Pecunia) Poſuit. ProPrætor Provinciæ.
P. P. P. C. PrinciPilo Prætoriæ Cohortis, &c.
(P. P.P.P.P. Præfecto Prætorio Per Provinciam Pannoniam.)
P. P. R. U. P. I. C. Pace Populo Romano Ubique Parta Janum Cluſit.
P. Q. E. PoſteriſQue Eorum.
P. Q. S. V. F. PoſteriſQue Suis Vivens Fecit.
P. R. Populus Romanus. Pro Roſtris. Poſuit Requietorium.
PR. Pater. Præſes. Prætor. Pridie. Princeps. Primigenia.
PRAE. AER. Præfectus Ærarii.
P. R. C. A. Poſt Romam Conditam Annis.
PR. CER. Prætor Cerealis.
P. R. E. Poſt Reges Exactos.
PRIM. Primipilus. Primo. Primus.
PRI. STIP. H. S. E. Primo Stipendio Hic Situs Eſt.
PR. M. S. Pro Merito Suo.
PR. N. Pro Nepos.
PRO. AUG. Providentia Auguſti.
PROC. ProConſul. ProCurator.
PRO. MAG. L. D. ProMagiſter Larium Divinorum.
PRON. ProNepos.
PRO. PR.)
) ProPrætor.
PROPR.)
PROQ. P. ProQuæſtor Provinciæ.
PRO. S. Pro Salute.
PROT. Protector.
PROV. Provincia. Providentia.
PR. P. Præſes Provinciæ. Pro Prætor.
PR. PER. Prætor Peregrinus.
PR. PR. Præfectus Prætorio. Pro Prætor.
PR. P. R. E. V. Procurator Privatæ Rei Egregius Vir.
(P. R. Q. Populo Romano Quiritium.)
PR. Q. AER. ET. ALIM. ProQuæſtor Ærarii Et Alimentorum.
PRR. Prætores.
PR. S. Prætoris (Pro) Sententia. Patri Suo.
PRS. P. Poſteris Poſuit. Præſes Provinciæ.
PR. TUT. Prætor Tutelaris.
PR. UR. Prætor Urbanus.
P. R. V. X. Populi Romani Vota Decennalia.
P. S. Pecunia Sua. Plebiſcitum. Poſteris Suis. Poſuit Sibi.
Proprio (Privato. Publico.) Sumptu Proſerpinæ Sacrum.
Pro Salute. Publicæ Saluti.
P. S. O. Pecunia Sua Ordinavit. Poſuit Suis Omnibus.
P. S. P. Q. P. (R.) Pro Se ProQue Patria (Republica).
P. S. T. Q. H. Præcipito Sumito TibiQue Habeto.
PT. Pater. Prætor.
P. T. S. Poſuit Titulum Sibi.
P. V. Pedes Quinque. Perfectiſſ. (Præſtantiſſ. Primarius,) Vir. Pia Victrix. Præfectus Vigilum (Urbi).
PV. Provincia. Publilia *tribu*.
PUBL. L. Publico Luctu.
P. V. D. Poſtulo Uti Des. Pro Voto Dedit.
P. V. F. Poſteris Univerſis Fecit.
PU. HO. Publico Honore.
P. VI. S. Pedes Sex Semis.

IUP.

UP. Pupillus. Pupinia (*tribu*.)
. U. V. L. S. ProUt Voverat Lubens Solvit.

Q

Q. Quadrati. Quæsitus. Quæstor. Quantum. Quartum. Que. Qui. &c. Quinta. Quinctus. Quinquennalis. Quiritès.
. A. Quæstor Ædilis.
. A. M. QuemAdModum.
. A. NQ. N. Quando Ais Neque Negabo (Negas).
. B. F. Qui Bixit Feliciter.
. B. M. V. Quæ Bene Mecum Vixit.
. C. M. P. I. Quintus Cæcilius Metellus Pius Imperator.
. D. C. Qua De Cauſſa.
. D. E. R. F. P. D. E. R. V. I. C. Qu'd De Ea Re Fieri Placeret, De Ea Rè Univerſi Ita Cenſuerunt.
. E. R. P. G. V. Qua De Re Peto Gravitatem Veſtram.
. E. R. E. T. P. I. R. D. T. Q DT. X. D. P.F. Quanti Ea Res Erit Tantæ Pecuniæ Judicium Recuperatorium Dabo TeſtibusQue Duntaxat Decem Denuntiandi Poteſtatem Faciam.
. F. E. J. S. F. D. C. S. Quod Factum Eſſe In Senatu Ferunt De Conſulum Sententia.
. I. S. S. Qui Intra Scripti Sunt, &c.
. L. F. Quem Locum (Qui Libens) Fecit.
N. A. N. N. Quando Neque Ais Neque Negas.
. N. T. S. Q. P. Quando Negas Te Sacramento Quinquagenario Provoco.
. P. Quæſtor (Prætorius Provincialis. Publicus.)
Q. Quamquam. Quinquennalis. Quoque.
. Q. L. H. S. QuoQue Verſum Latitudo Huic Sepulcro. (Larum Hoc Sepulcrum.)
. Q. V. P. L. QuoQue Verſum Pedes Quinquaginta.
R. QuaRè.
. R. C. F. Quando Rex Comitiavit Fas.
. R. F. E. V. Quod Recte Factum Eſſe Videbitur.
. S. N. T. E. PR. TR. PL. Q. D. E. Q. E. V. A. P.PL. V. F. Quod Si Non Tulerit Eos Prætores Tribuni Plebis Qui Deinceps Erunt Quod Eis Videbitur Ad Populum PlebemVè Ferant.
. S. P. P. S. Qui Sacris Publicis Præſto Sunt.
. S. S. S. Qui Supra Scripti (Quæ Supra Scripta) Sunt.
. ST. D. F. Quando Stercus Delatum Fas.
. V. A. Qui (Quæ) Vixit Annis.
. V. F. COS. D. E. R. Q. E. P. D. E. R. I. C. Quod Verba Fecit Conſul De Ea Re Quid Fieri Placeret De Ea Re Ita Cenſuerunt.
UI. Quirina *tribu*.
UI. LEGIS. T. V. Qui Legis Titulum Vale.
UINQ. Quinquatria. Quinque. Quinquennalitas.
UIR. Quirina *tribu*. Quirinalia. Quirites.
UINQ. MAG. IV. Quinquennalitius Magiſter Juvenum.
UOD. V. M. S. EX. EA. P. Q. I. S.AD. AE. D.E. Quod Viæ Munitæ Sunt Ex Ea Pecunia Quæ Juſſu Senatus Ad Ærarium Delata Eſt.

R

R. Rationalis. Ravennas. Recte. Requietorium. Res. &c. Reſponſum. Reſpublica. Reſtituit. Retro. Rogavit. Roma. Romanus. Roſtris.

RAP.

RAP. Rapax *legio*.
RAT. S.R. Rationalis Sacrarum Rationum (Remunerationum.)
R. C. Romani Cives. Romana Civitas.
R. CC. Remiſſio Ducenteſimæ.
R. D. Requietorium Dedit. Regis Domus &c.
R. E. C. H. Requietorium Ejus Curavit Hic. (Ei Curavit Heres.)
REGIF. Regifugium.
R. G. C. Rei Gerundæ Cauſſa.
RG. F. Regis Filius. (Filia. Familia.)
R. L. P. Recte Legi Poſſit.
RO. Roma. Romani. Romilia *tribu*.
ROB. Robigalia.
R. P. Res Publica. (Privata) Retro Pedes. Romæ Percuſſa. Romana Pecunia.
R. P. C. C. Rei Publicæ Conſtituendæ Cauſſa, &c.
R. R. Recta Regione. Rejectis Ruderibus.
R. S. Romæ Signata.
RS. Reſponſum. Reſcriptum.
RUF. Rufus. Rufinus.
RUR. Rura. Rurſum.
R. XL. Remiſſa Quadrageſima.

S

S. Sacellum. Sacrum. Salus, &c. Scriptus. Semis. Senatus. Sententia. Sepulcrum. Sequitur. Servus. Sibi. Sine. Sit. &c. Situs. Sive. Solvit. (Sodalis.) Stipendium. Sub. Suis.
SAB. Sabatina *tribu*.
SAC. URB. S. P. Sacerdote Urbano Sibi Præeunte.
S. A. D. Sub Aſcia Dedicavit.
SAR. Sarranus.
SARM. Sarmaticus.
SAT. Saturnalia.
S. C. Senatus Conſultum, &c. Sumtu Communi.
SCA. Scaptia *tribu*.
S. C. D. S. Sibi Curavit De Suo.
S. C. F. E. Senatus Conſultum Factum Eſt.
SCL. Scilicet.
SC. L. CM. Sacræ Largitionis Comes.
SC. MM. Sanctæ (Sacræ) Memoriæ.
S. C. P. S.) Senatus Conſulto Plebiſcitum.
SC. PS.)
SCR. ADF. Scribundo Adfuerunt.
SCR. SVL. P. Scriba Sulmonenſis Populi.
S. D. Sacrum Diis. Salutem (Dedit.) Sententiam Dicit. Sibi (Soli) Dedit.
S. D. S. Sibi De Suo. Soli Deo Sacrum.
SEP. September. Septimius.
SER. Serratus *nummus*. Sergia *tribu*. Sergius. Servilius. Servius. Servus.
S. E. S. O. Sibi Et Suis Omnibus.
S. E. T. L. Sit Ei Terra Levis.
SEV. Severus. Sevir.
SEX. Sextus. Sexta.
S. F. Satis (Sibi. Suis.) Fecit. Sine Fraude. Sacris Faciundis.
S. H. L. Sibi Hoc Legavit.
SIGN. LEG. Signifer Legionis.
SIG. PR. SA. Signum Pro Salute.
S. I. M. Soli Invicto Mithræ.

SI. P.

I. P. P. S. F. Signum Posuit Pecunia Sua Factum.
I. R. Sua Impensa Restituit, Sacrum Junoni Reginæ.
I. V. G. V. Si Vales Gaudeo Valeo.
L. Sacrarum Largitionum. Sacrorum Ludorum. Senatus Legitimus. Solvit Libens, Suis (Liberis) Libertis.
L. M. N. Sibi Locum Monumenti Nuncupavit.
M. Sacrum Manibus (Memoriæ.) Sine Malo. Solvit Merito. Sacra (Signata) Moneta.
M. A. G. S. Sacrum Memori Animo Gratis (Gratus) Solvit.
M. A. L. S. Sacrum Memori Animo Libens Solvit.
M. P. E. Sibi Monumentum Publice Elegit (Erexit.)
M. T. S. Sacra Moneta Treviris Signata.
N. Senatus. Sententia. Sine.
N. C. Sestertios Nummos Centum.
N. L. Socii Nominis Latini.
N. S. Q. Si Negat Sacramento (Sacramentum) Quærito.
P. Sacerdos Perpetua. Sacri Palatii. Sacrum (Sibi) Posuit. Sua Pecunia. Sumtu Proprio.
P. Spectatus. Spectavit. Sportula. Spurius. Stipendium. Supra.
P. C. S. Sibi Posuit Cum Suis. Sua Pecunia Curavit Sibi.
P. D. Salutem Plurimam Dicit, &c.

PD. Supra Dictus.
PEC. Spectavit. Speculator.
P. EJUSQ. C. C. Q. Q. Solo Privato Ejus Collegium Consensu QuinQuennalitiorum.
PL. Splendidus. Splendidissimus.
P. P. Sibi Posteris Posuit, &c.
P. P. D. D. Sumtu Proprio Positum Dono Dedit, &c.
P. Q. Sibi PosterisQue. Senatus PopulusQue.
P. Q. R. CL. V. Senatus PopulusQue Romanus Clypeum Vovit.
Q. D. E. E. A. P. P. V. L. O. F. COSS. PRR. TR. PL. Q. N. S. Q. E. V. A. P. P. V. F. Si Quid De Ea Re Ad Populum PlebemVe Latu Opus Est Consules Prætores Tribuni Plebis Qui Nunc Sunt Quod Eis Videbitur Ad Populum PlebemVe Ferant.
Q. S. S. E. Q. I. N. S. R. E. H. L. N. R. Si Quid Sacri Sanctique Est Quod Jus Non Sit Rogari Ejus Hac Lege Nihil Rogatur.
R. L. E. E. I. C. Q. O. R. E. Si Rem Lex Ea Ejus Jussu CaussaQue Omnium Rerum Esto.
S. Sacri Scrinii. Sanctiss. (Sententia) Senatus. Sibi Suis. Suo Sumptu. Supra Scriptus, &c.
S. Sanctissimis. Sestertiis. Suavissimis, &c. Suis.
S. C. S. D. E. T. V. Secundum Suam Caussam Sicuti Dixi Ecce Tibi Vindictam.
S. S. Sancto Silvano (Soli Sanctissimo) Sacrum. Supra Scriptæ Summæ (Scripta Sunt.)
S. T. N. Supra Scriptorum Tantum Nomine.
T. *Silentii nota*. Sententia. Stipendium. Stadium. Statuit. Status.
T. A. Sine Tutoris Auctoritate.
TE. Stellatina *tribu*.
T. T. L. Sit Tibi Terra Levis.
T. V. B. E. E. Q. V. Si Tu Vales Bene Est Ego Quidem Valeo, (*& similia similiter*.)
UB. }
UC. } Suburrana *Sive* Succusana *tribu*.

SUP.

SUF. Suffectus.
S. V. F. Sibi Vivens Fecit.
S. V. G. E. V. Si Vales Gaude Ego Valeo.
S. V. L. Q. V. V. B. E. E.Q.V. Si Vos Liberique Veſtri Valetis Bene Eſt Ego Exercitusque Valemus.
S. V. P. HAC. F. Sponſione Utriuſque Patris Hac Facta.
SUSC. EX. Vis. Suſceptum Ex Viſu.
S. V. T. L. Sit Vobis Terra Levis.

T

T Tantum. Tempus. Terra. Teſtamento. Teſtis. Tibi. Titus. Triarii. Tribunus. Tullius. Turma. Tutela. Tutor.
T. *Nomini militis adpoſitum* ſuperſtitem *notabat*, *uti* ⊖, *ubicunque invenitur*, mortuum.
T. A. Tutoris Auctoritate.
TAB. Tabulæ. Tabularius.
TB. Tiberius. Tibi. Tribunus.
TB. D. F. M. AD. Tibi Dulciſſ. Filio Meo Adoptato.
T. C. Teſtamento Cavetur. (Conſtituit.) Titulum Curavit.
TEMP. FEL. Temporum Felicitas.
TER. Terentina *tribu*. Terentius. Tercenarius. Terminalia. Tertia. Tertium.
TESS. Teſſerarius.
T. F. Titus Flavius. &c.
T. F. I. EX. V. H. Teſtamento (Titulum) Fieri Juſſit Ex Voluntate Heredis.
T. F. L. (M.) Teſtamento Fieri Legavit (Mandavit.)
T. H. R. Teſtamento Heredem Reliquit.
TI. Tiberius.
T. M. Titulum Monumenti. Teſtamento Mandavit &c.
T. P. Terminum (Titulum) Poſuit. Tribunitia Poteſtate.
TP. B. Tempus Bonum.
T. P. I. EX. ARG. P. C. Teſtamento Poni Juſſit Ex Argenti Pondo Centum.
TR. Æ. Tribuni Ærarii.
TR. CAP. Triumviri Capitales.
TR. CEL. Tribuni Celerum.
T. R. E. S. P. R. Terra Regeſta Ex Sua Pecunia Reſtituit.
TRO. Tromentina *tribu*.
TR. P. Treviris Percuſſa. Tribunus Plebis. Tribunitia Poteſtate.
T. R. T. H. Tuas Res Tibi Habeto.
TR. V. MON. Trium Viri Monetales.
T. T. F. V. Teſtamento Titulum Fieri Voluit. Titulum Fecit Vivens.
T. V. Titulo Uſus. Teſtamento Vovit.
TUB. Tubiluſtrium.
TUL. Tullius. Tullus.
TUT. Tutela.

V

V Valeo. Vale. Veſta. Veſter. Veteranus. Vicit. Victor. Victoriatus *nummus*. Vir. Virgo. Vivens. Vivus. &c. Volero. Voluſus. Vopiſcus. Votum. Vovit. Urbs. Uxor. Quinque. Quintum.
V. A. Veterano Adſignatum. Vixit Annis. Votum Animo.
V. ÆT. Virtus Æterna.
VAL. Valerius. Valeria. Valerianus.

V. B.

V. B. A. Viri Boni Arbitratu.
V. C. Vale Conjux. Vivens Curavit. Vir Clariſſimus (Conſularis.) Urbis Conditæ.
V. D. Vir Devotus. (Doctus.) Vivus (Votum) Dedit. Volentibus Diis.
V. D. A. Vale Dulcis Amice (Amica. Anima.)
V. D. N. V. Vale Deus Noſtræ Urbis.
V. D. P. R. L. R. Unde De Plano Recte Legi Poſſit.
V. E. Verum Etiam. Vir Egregius (Excellens.) Viſum Eſt. Votum Ejus.
VEL. Velina *tribu*.
VE. Veſtamen. Veteranus.
VES. Veſpaſianus.
VEST. Veſtalis. Veſtalia.
VET. Veturia *tribu*. Veteranus.
V. F. Vale Feliciter. Verba Fecit. Vir Fortis, &c. Vivus (Notum) Fecit. Voluit Fieri. Uſus Fructus.
V. F. N. M. N. S. Viveos Fecit Novum Monumentum Nomine Suo.
V. G. Verbi Gratia.
V. I. Vir Illuſtris (Juſtus.)
VI. Vixit. Sex.
VIC. Vicarius. Vicit. Victor. Victoria. Victrix. (*Poſſet quoque notare Nonaginta Quatuor.*)
VIN. Vinalia.
VIR. Virgilius. Virgo. Virtus.
V. L. P. (S.) Votum Libens Poſuit. (Solvit).
V. M. Vir Magnificus. Vivens Mandavit. Volens Merito.
V. M. M. Votum Merito Minervæ. (Magnæ Matri.)
V. M. S. Voto Merito Suſcepto. Votum Merito Solvit.
V. MUN. Vias Munivit.
V. N. Quinto Nonas. Urbs Noſtra.
VO. Voconius. Volero. Votinia *tribu*. Voluſus.
VO. DE. Vota Decennalia.
VOL. Volcanalia. Voltinia *tribu*.
VOLT. Volturnalia, &c.
V. OP. Vir Oprimus.
VOT. E. Voti Ergo.
VOT. QQ. MULT. X. Votis Quinquennalibus Mult's Decennalibus.
V. P. Vicarius Præfecti. Vir Perfectiſſimus. (Patritius. Primarius. Probus. Prudens). Urbis Præfectus. Votum (Vivus) Poſuit. Utriuſque Pannoniæ.
V. P. R. Veteri Poſſeſſori Redditum. Vota Pro Reditu.
V. PR. (Q.) Vir Prætorius. (Quæſtorius).
V. R. Votum Reddidit. Urbs Roma. Uti Rogas.
V. S. Vice Sacra. Voto Solemni (Suſcepto.) Votum Solvit. Vir Sacer (Sanctus.) Uxor Sanctiſſima. Vivens Statuit.
V. S. C. Voti Sui Compos, &c.
V. S. I. Vice Sacra Judicans.
V. S. L. D. B. P. Voto Suſcepto Libens Deæ Bonæ Poſuit (Dedit Bono Publico).
V. S. L. M. Vivens Sibi Locum Monumenti, &c. Votum Solvit Libens Merito. Voto Soluto Libero Munere.
V. S. S. Vivens Sibi Statuit (Suis.) Votum Sacrum (Suſceptum) Solvit, &c.
V. S. T. Voto Suſcepto Tulit.
V. T. F. I. Uſus Titulo. (Vivens Titulum) Fieri Juſſit.
V. V. Virgo Victrix. Veſtalis Valens. Votum Vovit. Voverunt.
V. V. C. C. Viri Clariſſimi.

V. V. L. Virginum Veſtalium Liberta (Libertus.)
V. V. M. Virgo Veſtalis Maxima.
UXO. C. L. B. P. Uxori Cariſſimæ Locus Bene Poſitus. (*Melius forte*) Uxori Conjux Lugens Buſtum Poſuit.

X

X Decem. Decimus. Denarius.
X. X. E. Decimæ Erogator.
XV. Decem Vir. Quindecim.
XX. ANNALIB. Vicennalibus *Vetis*.
XX. Her. Vigeſima Hereditatum.

Z

ZEN. Zenobius.

APPENDIX II.

Ad Pag. 207.

QUando non adoleſcentulos modo, ſed & viros hæſitantes vidimus circa dies, ex Romanorum more numeratos, quod eos ad noſtram rationem ſinſe Kalendario ægre redigere ſciebant, excogitavimus præceptum generale, quo id facillime poteſt confieri: modo hunc verſiculum memoria teneamus.

Majus ſex Nonas, *October, Julius & Mars.*

„ Scilicet Numerum Nonarum vel ſolum, vel additis Idibus,
„ vel denique numerum dierum totius menſis auge binario:
„ & ab ſumma datum diei numerum ſubtrahe, ſive is dies Ro-
„ manus eſt, ſive hodiernus Europæus. Reſidnum dabit quod
„ quærebas. *Ex. cauſa.*

Quæritur, qui dies Europæis hodie ſint (1) III. Non. Quinct. (2) V. Eid. Jun. (3) XII Kal. Jan & contra, (4) quo nomine 4. Januar. (5) 7. Maji, (6) 16. Maji Romani adpellaverint?

Hæc Problemata ſic ſolvuntur.

(1) Quinctilis VI. Nonas habet. Adde II. fiunt VIII. unde ſubtractis III. dato Nonarum numero, remanent V. Itaque III. Non. Quinct. nobis eſt dies *quintus* Julii.

(2) Junius IV. Non. & VIII. Id. numerat, quarum ſumma eſt XII. additis II. habes XIV. hinc V. ſubtracta oſtendunt IX. Junii.

(3) December diebus XXXI. conſtat. Itaque a XXXIII. ſubduc XII. habebis XXI. Decembris.

(4) Januarius IV. habet Nonas. Ergo a VI. ſubtractis IV. remanent II. Non. i. e. *pridie* Non. Januar.

(5) Majus VI. Non. habet. Si igitur ab VIII. ſubducantur VII. relinquitur I. adeoque ſunt ipſæ Nonæ Majæ.

(6) Idem Majus VI. Non. & VIII. Idus numerat; ex quibus fiunt, additis duobus, XVI. unde ſi XVI. ſubducantur, remanet nihilum. Itaque dies hic in Kalendas incidit. Atqui Majus menſis numerat dies XXXI. adjice duo, & a XXXIII. ſubtractis XVI. habebis XVII. Kalendas Junias.)

A P-

APPENDIX III.

ALENDARIUM ROMANUM.

JANUARIUS.

1 K. Janu. Jani & Junonis. Jovi & Æſculap. in *inſc. Tib. Ovid.* Gamelia Junoni hoc menſe celebrabantur, & unde & menſi nomen.
2 4 Dies ater.
3 3 Cancer occidit. Tertia menſis cujuſque Minervæ ſacra, *Pauſan.*
4 Pr. Non. Votum pro ſalute Principis. *C. Tac.*
5 Nonæ. Lyra oritur, tempeſtatem ſignificat.
6 8 Iſidis ἐφόδια id eſt, acceſſus. *Plut.* Octavus cujuſque menſis.
7 7 Dies Neptuno ſacer eſt apud Athenienſ. *Plut.*
8 6 Sacrificium Jani. Verus Kal.
9 5 Agonalia. *Ovid.* Delphinus oritur.
10 4 Media hyems.
11 3 Carmentalia. Juturnæ ædes dic. in campo Mart.
12 Prid. Id. Compitalia. *Gell.* & *Macrob.*
13 Idus. Jovi Octavius Auguſtus dictus, & provinciæ
14 19 K. F. in formam redactæ, *Ov.* & tibicines habitu muliebri urbem luſtrabant. *Plut.*
15 18 Carmentalia Relata, & Portunæ, & Poſtuertæ.
16 17 Concordiæ templum a Camillo poſitum.
17 16 Sol in Aquario.
18 15
19 14
20 13
21 12
22 11
23 10 Lyra occidit.
24 9 Leonis quæ eſt in pectore clara ſtella occidit.
25 8 Sementinæ Feriæ. *Ovid. Varro, Feſt. Macrob.*
26 7 Non ſtatæ quidem, ſed indictæ.
27 6 Caſtori & Polluci temp. ad Juturnæ ſtagnum.
28 5
29 4 Equitia in campo Mart. Vet. Kal.
30 3 Paci.
31 Prid. Kal. Sacr. Deis Penat. Vet. Kal. qui Patrii & Urbani dicuntur.

FEBRUARIUS.

1 K. Febr. Soſpitæ Templi Dic. Lucaria, ab Aſyli luco. *Ovid. Feſt.* item Jovi Sacr. de bidente. Dianæ ſacra fiebant, a cervis elaphobolia nuncupata.
2 4 Lyra & medius Leo occidunt.
3 3 Delphinus occidit.
4 Prid. Non.
5 Nonis. Aug. dictus P. P. *Ovid.* Aquarius oritur. Zephyrus flare incipit.

c 7 7
d 8 6
e 9 5 Veris initium.
f 10 4
g 11 3 Arctophylax oritur.
A 12 Prid. Id.
b 13 Idus. Fauni Festum & Jovis. Fabiorum cædes.
c 14 16. K. M. Corvus, Crater, & Anguis oriuntur.
d 15 15 Lupercalia. *Plut. Ovid. Varr.*
e 16 14 Sol in piscibus. Venti per sex dies vehementius flant.
g 18 12 Quirinaliorum Stultorum Feriæ. *Fest. Ovid. Varro.* Et Fornacalium indictio deæ Fornacali, quæ & Fornax dicta fuit, a quo indicta. *Plin. Ovid.* & Diis Manib. Sacra Feralia.
A 19 11 Deæ Mutæ.
b 20 10 Charistia. *Val. Max. Ovid.* id est, sacra cognatorum. Vet. Kal.
c 21 9 Terminalia. *Ovid.* Bedas vero VII. Kal. & Regifugium. V. Kal. Mart. qui convenit locus bissexti.
d 22 8 Regifugium. *Ovid.* Quidam VI. Kal.
e 23 7
f 24 6
g 25 5
A 26 4
b 27. 3 Equiria in campo Mart. *Varr. Fest.* & *Ovid.*
c 28 Prid. Kl. Tarquinii Superati. *Plut.*

MARTIUS.

d 1 K. Mart. Matronarum Dies Festus. *Fest. Porph. Serv. Ov.*
e 2 6 Matronalia. Junonis. Lucinæ. Matris, Anciliorum Festum, nec nubere bonum quoadusque condantur. Munychia sacra deæ Munychiæ, id est, Dianæ.
f 3 5 Alter e piscibus occidit.
g 4 4
A 5 3 Arctophylax occidit. Vindemiator oritur.
b 6 Pr. Non. August. Pont. Max. Vestæ. *Ovid.*
c 7 Nonæ. Pegasus oritur. Vejovis templum ad duos lucos Asyli. *Ovid.*
d 8 8 Corona oritur.
e 9 7
f 10 6
g 11 5
A 12 4
b 13 3
c 14 Prid. Id. Equiria Altera apud Tiberim, vel; si aquis increverit, in Cælio monte. *Ovid. Fest.*
d 15 Idus. Annæ Perennæ. Patricidium, id est, cædes C. Cæs. *Plin.* & *Sves.*
e 16 17 K A. Scorpius medius occidit. Lysander Athenis potitus. *Plut.*
f 17 16 Liberalia. *Varro*: quo virilem togam pueri ingenui sumebant. *Ov.* Agonia. *Varro.* Milvius oritur.
g 18 15 Sol in Ariete.
A 19 14 Quinquatria. Minervæ natalis, & Minervalia magistris solvebatur.
b 20 13 Quinquatria alter Quinquatrium dies.
c 21 12 Quinquatr. Primus dies sæculi, quidam VIII. *Bedas*.

d 22

d 22 11 Quinquatr.
e 23 10 Quinquatr. Tubiluſtrium. Sacrorum tubæ lu-
f 24 9 ſtrantur. *Varro.*
g 25 8 Æquinoctium vernum. Hilaria Matris Deum
A 26 7 Feſta. *Lamprid. Macrob.*
b 27 6 Matris Deum. *Ammian. Marc. Herod.*
c 28 5 Megaleſia. *Varro.*
d 29 4
e 30 3 Jani Concordiæ, Salutis, Pacis.
f 31 Prid. Lunæ, id eſt, Dianæ in Aventino. *Ovid.*

APRILIS.

g 1 K. Apr. Scorpius occidit. Veneris Sacrum cum florib. & myrto. *Plut. Ovid.* Item Fortunæ Virili. Thargelia ſacra Apollini & Dianæ. Menſis hic Græcis auſpicatiſſimus.
A 2 4 Pleiades occidunt.
b 3 3
c 4 Pr. Non.
d 5 Nonæ. Megaleſia Matri Deum. K. V. *Ovid.*
e 6 8 Fortunæ Publicæ Primigeniæ in colle Quir. *Ovid. Varr.* Dianæ Nativitas.
f 7 7 Apollinis Dies Natalis, qui dies quoque Socr. & Platon. ſunt. *Laert.*
g 8 6 Ludi ob Victoriam Cæſ. Libra occidit, dies pluvius. Orion occidit.
A 9 5 Cerealia Ludi Circen. inſtaurationis dies Cir-
b 10 4 cenſibus additus. *Macrob.*
c 11 3
d 12 Prid. Id. Magna Mater Romam Adducta. *T. Liv. XXIX.*
e 13 Idus. Jovi Victori & Libertati. *Ovid.*
f 14 18 K. M.
g 15 17 Fordicidia vel Fordicalia, de forda bove. *Varro, Ovid.*
A 16 16 Auguſt. Imper. ſalutatus. Hyades occidunt.
b 17 15
c 18 14 Equiria in circo max. & Vulpium Combuſtio. *Ovid.*
d 19 13 Sol in Tauro.
e 20 12
f 21 11 Palilia. Romæ natalis. *Varro, Ovid. Feſt. Plut.* alii. Agonia altera. *Ovid.* quæ & Agonalia dicuntur.
g 22 10
A 23 9 Vinalia Priora Jovi & Veneri. *Ovid. Plut. Var. Plin. Feſt.*
b 24 8 Hii deſtructio.
c 25 7 Medium Ver. Aries occidit, tempeſt. ſignif. Canis oritur. Robigalia. *Plin. Feſt. Ovid. Varro*, alii.
d 26 6 Latinæ Feriæ in ſancto monte. *T. Liv.* Apa-
e 27 5 turia etiam hoc menſe agebantur, a Venere dicta. Tribus dieb. celebrantur: quidam Pyanepſione agi dicunt.
f 28 4 Floralia. *Plin.* Kl. u. *Ovid.*
g 29 3
A 30 Prid. Kl. Veſtæ Palatinæ. *Ovid.* Hoc menſe, ut *Plut.* in *Romulo* & *probl.* Laurentialia, & diſtinguit a Laurentialibus, quæ menſe Decembr. celebrantur.

MAJUS.

b 1 K. Maji. Capella oritur. Larib. Præstitib. ara posita. *Ovid.* & Bonæ Deæ sacr. *Macr. Plut. Varr. Lactant. Ovid.* alii, & Florales Ludi triduo V. K. Umbraculorum festum, quæ σκίρα dicuntur. Σκιροὺς Pallas.
c 2 6 Argestes flare incipit. Hyades oriuntur.
d 3 5 Centaurus oritur.
e 4 4
f 5 3 Lyra oritur.
g 6 Pr. Non. Scorpius medius occidit.
A 7 Nonæ.
b 8 8
c 9 7 Lemuria quæ noctu agebantur, & triduo *Ovid.*
d 10 6 *Var. Porph.* Malum nubere, & Luminaria.
e 11 5 Lemuria. Vet. Kal. Orion occidit.
f 12 4 Martis Ultoris. Bisultorem ait *Ovid.* alii post Lem. Vet Kal.
g 13 3 Plejades oriuntur. Æstatis initium. Lemuria. V. Kal.
A 14 Prid. Id. Taurus oritur.
b 15 Idus. Argeorum simulacra scirpea de ponte in Tiberim dejiciebantur. *Dionys. Euseb Plut.*
c 15 17 K. Jun. *Ovid. Macrob.* alii. Et Mercatorum Dies
d 17 16 Festus. *Fest. Ovid.* Mercurium hoc die natum *Martialis* ait. Ædes dedic. T. L. & Fer. Jovi. Vet. Kal.
e 18 15
f 19 14 Sol in Geminis.
g 20 13
A 21 12 Agonia s. Agonalia Jani. *Ovid. Varr.*
b 22 11 Vejovi. V. Kal. alii superioribus diebus. Canis oritur.
c 23 10 Volcani Feriæ V K. Volcanalis flamen rem div. Maiæ faciebat. *Macrob.* Tubilustrium. *Varro, Ovid.* alii X Kal. V. K. *Ovid.* alii XIII.
d 24 9 Regifugium alterum. V. Kl. *Ovid.* alii aliter.
e 25 8 Templum Fortunæ Datum. V. K. *Ovid.* Aquila oritur.
f 26 7 Arctophylax occidit.
g 27 6 Hyades oriuntur.
A 28 5
b 29 4
c 30 3
d 31 Prid. K.

JUNIUS.

e 1 K. Junii. Junonis Monetæ ædes. *Macrob.* Bedas. Carnæ Deæ in Cælio monte Marti Sacr. extra port. Capenam. Tempestati delubrum. *Ovid.* Fabariæ Kal Mare. Aquila oritur. Hecatombæ hoc mense plures, unde & illi nomen. Anni initium apud Athenienses. vel quod Sol Hecatombæus diceretur.
f 2 4 Hyades oriuntur, dies pluvius.
g 3 3 Bellonæ Sacr.
A 4 Pr. Non. Herculis ædes in Circo.

b 5 Nonæ. Templum Fidei. Sponſoris Jovis. Dion. alii. Sacrum Fidio Semipatri. Vet. Kal. *Ovid.*
c 6 8 Veſtæ Templum.
d 7 7 Piſcatorii Ludi in Camp. Mart. *Ovid. Feſt.*
e 8 6 Mentis templum dic. *Ovid.* Vet. Kal. Acrophylax occidit.
f 9 5 Veſtæ. Vet. Kal. *Ovid.* Aſini coronantur. Ara Jovis Piſtoris.
g 10 4 Delphin veſperi oritur. Matralia.
A 11 3 Fortis Fort. Concordiæ ædes. Matris Matutæ. *V. K. Ovid.*
b 12 Prid. Id.
c 13 Idus. Jovis invicti. Minuſculæ Quinquatrus Minervæ. *Varr. Feſt. Cenſorin.*
d 14 18 K. Ju.
e 15 17 Stercus ex Æde Veſtæ defertur. *Feſt. Varr. Ovid.* Hyades oriuntur.
f 16 16 Zephyrus flat. Orion oritur.
g 17 15 Delphinus totus apparet. Æqui & Volſci a Poſthumo fugati.
A 18 14
b 19 13 Sol in Cancro. Minervæ in Aventino. V. K.
c 20 12 Ophiuchus oritur. Summani Sacrum ad Circum.
d 21 11 Max. Vet. Kal. *Ovid.*
e 22 10
f 23 9 Flaminius victus a Pœnis. *Ovid.*
g 24 8 Fortis Fortunæ. Vet. K. *Ovid. Varr.*
A 25 7 Naves Coronatæ per Tiberim convivia ducebant.
b 26 6 Orionis zona oritur. Solſtitium.
c 27 5 Jovis Statoris & Laris. *Ovid.*
d 28 4 Quirini templum in colle Quirin. *Ovid.* Vet.
e 29 3 Kl. III. Kal.
f 30 Prid. K. Herculis & Muſarum. *Ovid.* Populifugia in Junio dies. *Varro.*

J U L I U S.

g 1 K. Julii. Hoc die apud Rom. fiebant migrationes ex ædibus in alienas ædes; id quod ex *Cicer. Suetonio*, & *Varr.* colligunt docti.
A 2 6
b 3 5
c 4 4
d 5 3
e 6 Pr. Non. Capitol. incenſum tempore Syllæ.
f 7 Nonæ. Romulus non apparuit. *Lampr. in Commodo. Plut.*
g 8 8 Caprotinæ. Juno Caprotina.
A 9 7 Ancillarum Feſtum. *Macrob. Plut. Ovid. Varro.*
b 10 6
c 11 5 Ludi Apollinares. *T. Liv.* Vet. K. *Varr. Livius* alio loco tertio Non. ait.
d 12 4 Jul. Cæſar. Natalis, unde menſis, M. Anton. conſule legem ferente, *Macr.*
e 13 3
f 14 Prid. Id. Fortunæ Mulieb. Dedic. *Dion. Liv.*
g 15 Idus. Caſtoris & Poll. Equites Rom. ab æde Honoris in equis in Capit. *Plin.* Vet. Kal. *Dion.*
A 16 17 K. A.
b 17 16 Allienſis Dies Atra. Sera. *Plin. Tacit.* XVII. Kal. *Plut.* XVI. Kal. *in Camillo.*
c 18 15
d 19 14
e 20 13
f 21 12 Mundi natalis. Solinus ex Ægyptiorum ſacerd. ſententia.
g 22 11
A 23 10

b 24 9
c 25 8 Hoc menſe rutilæ canes canículæ ſacrificabantur. Vide *Feſtum*.
d 26 7
e 27 6
f 28 5 Neptunalia etiam hoc menſe. Vet. Kal. & *Varro*.
g 29 4
A 30 3
b 31 Prid. K.

AUGUSTUS.

c 1 Kal. Aug. Spei, ad forum olitorium. V. Kal. Conſecratio templi Martis. *Dion. in hiſtor.* Boedromia celebritas hoc menſe agebatur, unde & menſis dictus. Apollo etiam Boedromius vocatus. *Plut. Pauſ. Harpocr.* alii. Xerxes victus. *Plut.*
d 2 4 Feriæ quod Cæſ. Hiſp. citeriorem vicit. Vet. Kal.
e 3 3
f 4 Pr. Non.
g 5 Nonæ. Saluti in colle Quir. Vet. K. & Spei.
A 6 8
b 7 7
c 8 6 Solis Indigetis in colle Quir. V. Kal.
d 9 5
e 10 4 Aræ opis & Cereris in Vico Jugario. Vet. Kal.
f 11 3 Herculi Magno Cuſtodi in Circo Flam. Vet.
g 12 Prid. Id. Kal.
A 13 Idus. Dianæ Sacra. *Martial.* Currebant in nemus
b 14 19 K. S. Aricinum. Item Natalis Auguſti. *Porph.*
c 15 18 Dies Feſtus Servorum & Ancillarum. *Plut.*
d 16 17 & Vertumno in Loreto majore. V. Kal.
e 17 16 Portunalia ad Pontem. *Æmil.* Vet. Kal. & *Varr.* Jano ad theat. Marcelli. V. Kal.
f 18 15 Conſualia. *Plut. in Numa, vel ſeq.* die Sabinarum raptus.
g 19 14 Auguſti mors. *Dion. Hiſt. Suet.*
A 20 13 Vinalia Secunda. *Plin.*
b 21 12 Vinalia Ruſtica. *Varr. Feſtus* vero XIV. Kal.
c 22 11 idem & Vet. Kal. Myſteria magna. *Plut.* & Liber pater ex urbe in Eleuſinem transferebatur.
d 23 10 Volcanalia in Circo Flam. Vet. K.
e 24 9
f 25 8 Opiconſivæ in Capitolio. Vet. Kal. *Varro*.
g 26 7
A 27 6 Volturnalia. V. K. *Varr.* cujus feriæ menſe Octobr. Vortumnalia.
b 28 5 Harpocratis feſtum hoc menſe fiebat ab Ægyptiis. *Plut.*
c 29 4 Volcanalia. *Feſtus*.
d 30 3 Mundus Cereris patet.
e 31 Prid. K. Nat. C. Cæſ. Germanici. Vet. K.

SEPTEMBER.

f 1 K. Sept. Volcani Tutela Septemb. V. K. Mæmactes Jupiter, & inde menſis. *Harpocr.* & alii.

E 2 4 Augusti Victoria Navalis ex M. Ant. & Cleop
A 3 3 *Dion.*
b 4 Pr. Non.
c 5 Nonæ.
d 6 8
e 7 7
f 8 6 Hierosolyma a Tito Vespas. capta Iosephus.
g 9 5
A 10 4
b 11 3
c 12 Prid. Id.
d 13 Idus. Prætor. Max. Clavum pangit. *T. Liv.* & Capitolii dedic. ab Horatio. *Plut.* T. L. Jovi. Vet. Kal.
e 14. 18 K. O.
f 15 17 Ludi. V. Kal. qui Romani & Magni. *Asc. Ped.*
g 16 16 Ludi. Vet. K. Parentatio eorum, qui contra Persas pugnando occubuerunt. *Plut.*
A 17 15 Ludi. Vet. Kal.
b 18 14 Ludi. Vet. Kal.
c 19 13 Thoth, id est, Mercurio Ægyptii sacrificant. *Plut.*
d 20 12 Romuli Natalis. *Plut.*
e 21 11
f 22 10
g 23 9 Natalis Augusti. *Dion. Hist. Suet.*
A 24 8
b 25 7 Veneri. Vet. Kal.
c 26 6
d 27 5
e 28 4
f 29 3
g 30 Prid. Kal. Epulum Minervæ. V. K. Meditrinalia hoc mense celebrabantur Meditrinæ deæ, quo die primum mustum bibebant. *Fest. Varr.*

O C T O B E R.

A 1 Kal. Oct. Martis Tutela Octob. Vet. Kal.
b 2 6 Pyanepsia hoc mense celebrabantur.
c 3 5
d 4 4 Mundus Cereris patet. *Fest.*
e 5 3
f 6 Pr. Non.
g 7 Nonæ.
A 8 8 Panopsia Apollini. Immo Pyanepsia.
b 9 7 Etesiæ plectitur.
c 10 6 Oschophoria, id est, Ramalia celebrabantur. *Plut. Suid. Comment. in Nicand.*
d 11 5
e 12 4
f 13 3
g 14 Prid. Id.
A 15 Idus. Mercatores Mercurio. Virgilii Natalis. *Marsial.* October equus Marti immolatur. *Fest.*
b 16 17 K. N.
c 17 16
d 18 15
e 19 14
f 20 13
g 21 12
A 22 11 Chaleea Minervæ solemnitas, vel ut Phanodemus

b 23 10 mus ait, Vulcani. Hypetides. *Harpocr.*
c 24 9
d 25 8
e 26 7
f 27 6
g 28 5 Mysteria minora hoc mense agebantur. *Plut. Gaienus.*
A 29 4 Sacrum hoc mense Libero fiebat. V. K.
b 30 3 Et Vertumni Feriæ. *Varr.*
c 31 Prid. Kal.

NOVEMBER.

d 1 K. Nov. Hoc mense Jovis epulum celebrabatur. V. K.
e 2 4 Anthesteria hoc mense agebantur, quæ & Bac-
f 3 3 chanalia. *Theoph. Suid. Harpocr.*
g 4 Pr. Non.
A 5 Nonæ.
b 6 8
c 7 7 Mundum patere. *Fast.*
d 8 6
e 9 5
f 10 4 Limina Baccho. *Thucyd.*
g 11 3 Maria clauduntur. *Veger.* alii, usque in VI. Id. Mart.
A 12 Prid. Id. Choes. *Suid.*
b 13 Idus. Pithœgia.
c 14 18 K. D. Chytra. Alii in Lenzone mense constituunt. *Comm. in Hesiod. Harpocr.*
d 15 17 Ludi plebeji per hos dies. *Suet.*
e 16 16
f 17 15
g 18 14
A 19 13
b 20 12
c 21 11
d 22 10
e 23 9
f 24 8 Bruma, quæ & Brumalia Festum Roman. Con-
g 25 7 stant. *in re rust.*
A 26 6
b 27 5 Hic mensis fuit in tutela Dianæ. V. K. &
c 28 4 inferiæ fiebant Gallis defossis & Græcis in
d 29 3 foro Boario. *Plut.*
e 30 Prid. Kal.

DECEMBER.

f 1 K. Dec. Fortunæ Muliebris festum, quoniam hoc die bellum sublatum. Postea translatum in
g 2 4 prid. Non. Quintil. *Dion. Halic.* in VIII.
A 3 3 Posidonia a certamine Pallad. & Neptuni.
b 4 Pr. Non.
c 5 Nonæ. Faunalia. *Porphyr.*
d 6 8
e 7 7
f 8 6

g 9 5
A 10 4
b 11 3 Alcyonii dies.
c 12 Prid.
d 13 Idus.
e 14 19 K. Jan. Brumalia festum hoc mense & Ambrosia. *Proclus in Hesiod.*
f 15 18
g 16 17
A 17 16 Saturnalia incipiunt, & per tres dies durant: quibus adduntur Sigillaria, quæ septem dies complent. *Macr.*
b 18 15
c 19 14 Opalia & Saturnalia. *Macr. Varr.*
d 20 13
e 21 12 Angeronalia Angeronæ deæ. *Macr.* Herculi & Cereri de mulso. *Macr.*
f 22 11 Feriæ Larib. dicatæ. *Macrob.* Compitalia Ludi Laribus. *Plin.*
g 23 10 Feriæ Jovis. Larentinalia vel Laurentinalia. *Plut. Varr. Ovid.*
A 24 9 Juvenalis Dies VIII. Saturn. additus. *Svet.* unde & Juvenales Ludi.
b 25 8
c 26 7
d 27 6
e 28 5
f 29 4
g 30 3 Decembet. Saturno Sacer. *Macr.*
A 31 Prid. Tutela vero Vestæ. Vet. Kal.

INDEX

Rerum & Verborum Memorabilium.

Alecti equites. Pag. 237
Abominatio vaſtatrix apud Matthæum quid ſit. 247
Abraham ab Alexandro Imp. cultus. 146
Aceenſi milites qui dicti ſint. 241
Aceenſi qui fuerint. 300
Accumbendi ratio. 275
Aceuſabant nobiliſſimi juvenes. 112.
Acerra quid fuerit. 200
Aciei forma ordinaria. 245
Aeron Cæninenſium rex. 123
Actionem poſtulare quid ſit. 104
Actus menſura. 285
Adamus per Saturnum ſignificatus. 142
Addico quid prætori ſignificet. 63. 207.
Addicunt auſpicia fauſta. 172
Ἄδικοι ἡμέραι. 207
Admittunt auſpicia fauſta. 172
Adoleſcentes dicti etiam provectæ ætatis viri. 24
Adoptio quæ fuerit. 298
Adorationis ritus. 189
Adoratio unde dicta. 190
Ἀδράστεια eadem quæ Nemeſis. 165
Adverſus lectus. 290
Ædificare hyberna. 249
Ædiles Cereales. 65
Ædiles Curules quando & cur creati. 64. 65
Ædiles etiam judices dicti. 64
—— Etiam Prætores. 46
Ædiles quinquennales. 67
Ædiles quotuplices. 164
Ædiles unde dicti. ib.
Ædilium inſtitutio. ib.
Ædilium munus. 65
Æditui qui fuerint. 126
Ægeſtus. 2
Ægis ſeutum Minervæ. 228
Ægyptiorum ſacra Romæ recepta. 166
Æmilii (M.) Scauri theatrum magnificentiſſimum. 225
Æmilius (P.) Lepidus Cenſor ſub Auguſto. 85
Æmilius (M.) Lepidus Triumvir. 91
Æmilius (L.) ex prætura proconſul. 93
Æneas. 2
—— In Deos relatus. 116
Æneatores qui fuerint. 248
Ærarii cura ſuprema penes Senatum. 10
—— Penes Quæſtores. 73
Ærarii qui fuerint. 83
Ærarium in æde Saturni. 141
Ære dirutus miles quis dicatur. 265
Ærumnæ propriæ labores Herculis. 154
Æs quando primum ſignatum. 215.
Æſculapius medicinæ Deus. 140
—— Epidauri maxime cultus. ibid.
—— Quomodo pingeretur. ib.
—— Per ſomnium remedia indicabat. ib.
Æſculus Jovi ſacra. 121. 165
Ætas æqueſtris. 25. & ſeq.
—— Senatoria. 14
Æthiopes Soli quadrigas albas offerunt. 113
Affectiones animi pro Deabus cultæ. 163
Afranius comœdias togatas ſcripſit. 227
Agamemnon Mycenar. Rex. 115
Agmen pilatum. 255
—— Quadratum. ibid.
Agnomen quid fuerit. 293
Agon Capitolinus qui fuerit. 230.
Agonales ſalii. 182
Agonalia feſtum. 205
Ἀγοραῖος Mercurius. 131
Ἀγορανόμοι ædiles. 66
Ἀγραύλος, Dianæ epith. 130
Ἀγροτέρα, Dianæ epith. ib.
Agrippa (M.) corona roſtrata donatus. 251
Ἀιρετὴ τυραννὶς, Dictatura. 77
Ἀιρετὸς τύραννος, Dictator. 76
Ajus Locutius. 163
Ala equitum quæ fuerit. 256
Alabandenſes Romam pro Dea

Dea habuerunt. 164
Aliæ ſociorum. 236
Alba longa. 2
Albani reges Sylvii dicti. *ib.*
Album & candidum ut differant. 39. 268
Albus color gratus. 268
—— Albus pro homine probo. *ibid.*
Alcmena Herculis mater. 154
Alecto Furiæ nomen. 150
Ἀλεξικάκοι θεοί. 163
Alliensis dies quis. 207
Allobroges in Fabiorum clientela. 27
Allocutio Imperatoris. 248
Alma cur dicta Ceres. 129
Alphen pagi origo. 249
Altare & ara ut differant. 101
Ἀλυργὶς χρυσόπαστος, toga palmata. 270
Ambarvalia ſacra quæ. 175. 199
Ambitus crimine quis tenetur. 111
Ambulatio genus exercitii militaris. 257
Ambarbialis hoſtia. 109
Amburbium ſacrum. *ibid.*
Ambuſtum Fabiorum cognomen. 294
Amici primæ, vel ſecundæ admiſſionis. 95
Amphitheatra quando primum ſtructa. 218
Amphora quæ fuerit. 285
Ampliatio in judiciis publicis. 115. *& ſeq.*
Ampliſſimus ordo dictus Senatus. 20
Amulius. 2
Ἀναβάλλειν, ampliare. 108
Anacharſis dictum de athletis. 214.
Ἀνασέλλειν, ſubmovere. 101
Anchiſes. 2
Ancilia ſcuta Marti ſacra. 134. 181
Anclabre, menſa ſacra. 195
Andabatæ gladiatores. 222
Angerona Dea. 163
Anguſticlavii Tribuni militum. 239. 271.
Anguſtus clavus Equitum inſigne. 22. 271
Animadverſio Cenſoria qualis. 82.
Animadvertere lictorum vox. 102.
Annalis dictus Tappulus. 48
—— lex quæ fuerit. *ibid.*
Annonæ cura penes ædiles. 66
—— præfectus. 89
Annulus aureus Equitum inſigne. 22
—— pronubus quis. 285
Anus a Coſſ. denominabatur. 55
—— confuſionis quis fuerit. 203
Ἀντοχαὶ induciæ unde dictæ. 87
Anquiſitio quid fuerit. 118
Antecœna, vel antecœnium quid. 276.
Anremnates vici. 5
Anteros alter Cupidinum. 133
Ἀνθεστηριών menſis. *ib.*
Antepilani qui fuerint. 236
Antinous conſecratus. 157
Antonii lex de dictatura tollenda. 70.
—— (M.) liberalitas. 283
Anubis Ægyptiorum Deus. 169
Ἀορτῆρες, lorum ſcuri. 242
Aper ſignum militare. 247
Ἀπεψηφισμένοι, xiarii. 83
Apex quid fuerit. 278
Apicii luxus. 282
Apis Ægyptiorum Deus. 167
Ἀπόλειψις, divortium a parte uxoris. 292
Apollo unde dictus. 138
—— accipiter ipſi ſacer. 140
—— Actius. 139
—— Ἀπερτεκόμης, ſeu intonſus. 140
—— Botanicæ inventor. 139
—— idem qui Sol ſeu Phœbus. *ibid.*
—— Jovis & Latonæ F. *ib.*
—— Laurus ei ſacra. 140
—— Λοξίας. 139
—— Medicinæ, artis ſagittariæ, muſicæ, poeticæ, artis divinatoriæ præſes. *ibid.*
—— Oraculorum præſes. *ib.*
—— Palatinus. 174. 231.
—— Patareus. 130
—— Quomodo pingeretur. *ib.*
—— Προστάτιος. *ibid.*
—— Augur. *ibid.*
Apophoreta, munuſcula nuptialia. 290
Apollinares ludi. 230
Ἀποτομπαῖοι θεοί. 163
Ἀποτομπὴ divortium a parte mariti. 290
Ἀποφράδες ἡμέραι. 207
Apotheoſis Impp. 156
Ἀποτροπαῖοι θεοί. 163
Appellatio & reſtitutio in integrum ut differant. 109
Appendi ſolebant nummi. 280
Appius cur Caudex dictus. 263
—— Sacra Herculis ſervis tra-

didit. 183
Apponere menſarum vox. 175
Ἀπρακτοι ἡμέραι. 207
Aprilis menſis Veneri ſacer, & unde dictus. 132. 203
Ἀπροσδιονύσως vox quid ſignificet. 274
Aqua & igni aliquem interdicere. 116. 119
Aqua & ignis cur ſponſæ oblata. 289
Aquila aurea ſignum militare. 247.
—— Jovi ſacra. 123
—— pro primopilatu. 239
—— ſignum conſecrationis. 157
Ara & altare ut differant. 101
Aræ * precantibus tactæ. 189
—— pro jurejurando. *ibid.*
Arbiter quis proprie fuerit. 105
Arbitria, merces funeris. 304
Arbitri quomodo judicarint. 108
Arbores variæ variis Diis ſacræ. 105
Arcadiæ Deus dictus Pan. 158
Arcarii gladiatores dederunt. 217.
Archigallus præcipuus Cybeles ſacerdos. 145. 168
Archon ἐπώνυμος Athenis. 55
Arenarii pro gladiatoribus 119
Arena pro ſpectaculo gladiatorio. 218. 119
Ἄρης, Mars. 133
Ἀρτήρια ſacrificia quæ fuerint. 198
Ἀργεῖοι homines ſtraminei Saturno immolati. 144
Argentum quando primum ſignatum. 280
Aries militaris qualis. 244. & *ſeq.*
Ariſtippi dictum elegans. 219
Arma proprie ſunt, quibus utimur ad tegendum. 241
—— ſubmittebant gladiatores victi. 223
Armatura, exercitii militaris genus. 257
Armilla donum militare. 260
Arrogationes quæ & quomodo factæ. 298
Arvales fratres. 174. 159
Auſpices unde dicti. 173
Auſpicum munus. *ibid.*
As pro pondere quid. 284
—— quid proprie ſignificet. 280. 284.
Aſcanius. 2
Ἀσεβείας δίκη, judicium majeſtatis. 111
Aſpergillum. 190
Aſſamenta, ſeu axamenta dicta carmina Saliaria. 181
Ἀστυνόμοι, ædiles. 65
Aſylum quid, & unde dictum. 4
Atellanæ fabulæ quales. 227
Ἀθήνη γλαυκῶπις. 128
Athenis maxime culta Minerva. *ibid.*
Athleticum ſeu gymnicum certamen. 213
Atilius Calatinus Dictator. 78
Atinium plebiſcitum de tribb. pl. 69
Atri dies. 207
Atria unde dicta. 147
Atrium libertatis. 164
Atropos unde dicta. 150
Atys Cybeles amaſius. 145. 181.
Auctio etiam Sectio dicitur. 101.
Auctoramentum merces gladiatorum. 223
Auctorati gladiatores qui. *ib.*
Auctoritas patrum in comitiis. 29.
Auctores in incertum comitiorum eventum fiebant patres. *ibid.*
Audaciæ ſacra facta. 165
Averruncus Deus. 163
Auguraculum quid fuerit. 178
Augurales cœnæ pro lautiſſimis. 175
Augures qui & unde dicti. 170
Augurium ex pullis. 171. 172
Augurum munus. *ibid.*
Auguſtales ludi. 230
Auguſti conſilium ad auctoritatem Senatus minuendam. 16.
Auguſtus menſis unde dictus. 203.
—— pantomimos forte invenit. 229
Aulæa pro ipſis ludis. 224
Aulici gladiatores. 222
Aurata factio Circenſis. 212
Aurea ætas ſub Saturno. 143
Aurelius Cotta tribunos ærarios inſtituit. 114
—— (M.) tutelarem prætorem inſtituit. 60
Aureus nummus qualis. 281
Aurigæ Circenſium. 211
Auris ima memoriæ ſedes. 105
Aurora eadem quæ Matuta mater. 137
Aurora Hyperionis & Tethyos filia. 152
Aurum quando primum ſignatum. 280

Auſpicia; ſine iis nihil publice geri poterat. 4. 29
Auſpicio ſuo tem gerebat ſolus Imperator. 240
Auſpices in nuptiis. 287
Auxiliares & ſocii ut differant. 235
Ἀφροδίτη dicta Venus. 132
Axamenta ſive Aſſamenta dicta carmina Saliaria. 181.

B

Baechæ quæ fuerint. 251
Bacchanalia ſacra. *ibid.*
Bacchus quis & unde dictus. 150.
—— ejus comites. 152
—— Cornutus cur fictus. 150
—— Dionyſius unde dictus. *ibid.*
—— Idem qui Nimrodus. *ib.*
—— Lenæus unde dictus. *ib.*
—— Liber, & Libet pater, cur dictus. *ibid.*
—— Quomodo pictus. *ibid.*
—— Tragœdia in ejus honorem peracta. 223
Balbi theatrum. 223
Βαλβὶς, carceres. 210
Balbus (Cornelius.) 26
Baliſta, machina militaris. 245
Barritus clamor militaris. 248
Baſilicæ. In iis Centumviri conveniebant. 106
Batuere, batualia (unde bataille) quid fuerint. 218
Βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως ap. Matth. quid ſit. 247
Beliſarius ex Africa triumphavit. 264
Bellica columna. 235
Bellona Dea. 234
Bellonæ templum. 56
Bellonarii ſacerdotes. 114
Bellum indicebatur comitiis centuriatis. 36
Beneficiarii Procoſſ. qui fuerint. 95
Bereeynthia dicta Cybele. 144
Bes, octo unciæ. 284
Beſtiarii qui fuerint. 215
Bibendi leges quæ fuerint. 278
Bibuli Jocus de ſe & Jul. Cæſare. 136
Bicinium quid fuerit. 275
Bidental locus fulmine tactus. 172
Bona Dea quæ fuerit. 159
Bononienſes in clientela Antoniorum. 87
Bona verba dicere. 191
Βουλὴ pro loco Senatorum, 227.
Bruti fratres primi publice gladiatores dant. 216
Brutus ſenatum legit. 10. 11.
Buccellatum, panis bis coctus. 254.
Buccinæ, ſignum militare. 248.
Bullam gerebant prætextati. 269.
Buſiris Neptuni F. 139
Buſtuarii gladiatores. 307
Buſtum quid fuerit. 308

C

Cadaveribus damnatorum quid factum ſit. 110
Cadere dicitur comœdia, quæ non placet. 228
Caduceus quid fuerit. 136
C. Cæcilii Claudii Iſidori divitiæ. 282
Cæninenſes a Romulo victi. 5
Cæſariani gladiatores. 222
Cæſtus qui fuerint. 213. *& ſeq.*
Caji Imperatoris luxuria. 283
Calcei nigri ſenatorum inſigne. 14. *& ſeq.*
Calcei Romanorum. 274
Caliga pro milite. 244
Caligati pro gregariis militibus. *ibid.*
Caligula dictus Imp. Cajus. *ibid.*
Calones, ſervi militares. 255
Calumniæ judicium & pœna. 116.
Calumniari quid proprie ſit. 109. 109. 112. 116.
Camilli & Camillæ ſacerdotum miniſtri. 185. *& ſeq.*
Camillus dictus Mercurius. 135
—— in nuptiis quis. 288
—— (Sp. Furius) primus prætor. 358
—— vox quid notet. 135
Campus ſceleratus quis fuerit. 189
Candidati Principes qui fuerint. 75
—— qui fuerint. 39. 288
Candidatorum officioſiſſima natio. 40

Candidum & album ut differant. 39
Canes Dianæ sacræ. 130
Canis larium comes. 147
Canis, *fastus infelicissimus* dictus, omissum, sed v. Suet. Aug. 71.
Cantare ab ovo usque ad mala. 276
Capi proprie dicebantur Vestales. 184
Capite censi qui fuerint. 32
Capitolini ludi qui fuerint. 210.
Capitolium arx omnium nationum. 123. *& seq.*
Cappadocia in clientela Catonis. 27
Caput cœnæ. 276
Carceres dicti ostia Circi. 210
Carmenta, Carmentalia. 205
Carnifex quis fuerit. 102
Carolus M. a S. P. Q. R. Imperator factus. 57
Carptor quis fuerit. 276
Carvilius (Sp.) Ruga primus divortium fecit. 291
Cassis & galea ut differant. 242
Cassius (L.) Longinus quæsivit de incestu Vestalium. 110
Caste ad Deos erat adeundum. 191.
Castor Jovis F. 151
Castores dicti Dioscuri. *ibid.*
Castra hiberna qualia. 240
Castrorum forma. 240
Castrorum genera. 240
Catinus Ceresis. 165 Isidis.
Catapultæ quæ fuerint. 245
Cateri simili gladiatores. 222
Catomidiare quid sit. 282
Cato quæstor pro prætore in Cyprum missus. 97
Cato scribarum audaciam repressit. 100
Cato unde dictus. 294
Catuli dictum de Consulibus. 52
Cavea pro amphitheatro. 218
Caussia pilei genus. 220
Celeres dicti Equites & unde. 21.
Censere in senatu quid sit. 19
—— quid significet. 20
Censores quando instituti. *ib.*
Censorum dignitas. 84
—— munera. 83
Census cur institutus. 34
—— equestris. 87
—— quid fuerit. 32
—— quomodo actus. 81
—— senatorius. 32
Centesimatio pœna militaris. 264.
Centuria vox quid significet. 236.
Centuriata comitia a quibus habita. 37
—— quæ. 31
Centuriatorum comitiorum causæ. 35. *& seq.*
Centuriones, s. ordinum ductores. 238
Centumviralis judicii descriptio. 105
Cereales ludi qui fuerint. 219
Ceres quæ, & unde dicta. 119
——, arcana. *ibid.*
—— Θεσμοφόρος, legifera. *ib.*
—— pro frugibus. *ibid.*
—— Πυροφόρος. *ibid.*
Χειροτόμητος quis. 276
Chlamys vestis militaris. 272
Christus ab Alexandro Imp. cultus. 146
Cibi militares pro vilibus. 259
Cibum quantum ferrent milites. 254
Ciceronis consulatus ἀποθέωσις dictus. 54
—— luxus. 283
Cicero, Proconsul Ciliciæ. 241
Circo hostea Marica dicta. 137
Circenses ludi qui fuerint. 209
Circi maximi descriptio. *ibid.*
Circuitio castrensis, περίοδος, qualis. 253
Citatio quæ fuerit. 103
Civitate donati quomodo nominarentur. 256
Cives Pop. R. quæ & quot. 31
—— συμμορίαι. 31
Classici opponuntur iis, qui infra classem. 32
Classicum canere quid sit. 248
Classis procincta: h. e. exercitus armatus. 279
Claudii Marcelli plebeji. 26
—— Regilenses, Pulchri, Nerones patricii. *ibid.*
Clavi figendi causa dictator creatur. 77
Clavus in veste quid fuerit. 272
Clepsydra, mensura horarum, *desit.*
Cliens quis & unde dictus. 26
Clitumnus fl. hostias albas dabat. 197. 254
Clodius censuræ vim imminuit. 84
—— Ciceronis inimicus. 26
—— pollutorum sacrorum reus. 62. 110
Clotho Parcarum una. 249
Cluacina Venus. 132

Clue-

Cluere idem quod purgare. *ibid.*
Clypeus & ſcutum ut differant. 242
Clytemnæſtra Agamemnonis uxor. 155
Coactores qui fuerint. 101
Coemptione contractæ nuptiæ. 286.
Cœnandi apud Rom. ratio. 276
Cognomen quid fuerit. 294
Cohors proconſulis quid ſit. 54
—— militaris quæ fuerit. 236
Coliſæum quid ſit. 218
Collina tribus. 7
Collis hortulorum campo Martio imminens. 40
Coloniæ Ubiorum urbis origo unde. 249
Columna roſtrata quæ. 264
Comeſſatio gulonum etat. 277
Comites Proconſulis. 95
Comitia a quibus habita. 28
—— curiata quæ. 29
—— habere quid ſit. 28
—— Kalata. 30
—— quæ & unde dicta. 29
—— tributa a quo habita. 45
—— tributa quæ. 43
—— tributa quando habita. 46.
—— ubi habita. 28
Comitiales dies qui fuerint. 16. 207.
Comitiatus maximus. 36
Comitiis tributis prævalebat plebs. 45
—— tributis quid peculiare. *ibid. & ſeq.*
Comitiorum genera. 28. *& ſeq.*
—— tempus. 47
—— Comitiorum tributorum cauſſæ. 44
Comitium. 28
Comœdiæ definitio. 227
Comœdia vetus, media & nova. *ibid.*
Comparare provincias quid ſit. 56. 57. 93
Competendinatio, quæ eadem conditio. 107
—— quemadmodum ab ampliatione differat. 115
Comperendini dies qui. 208
Compita Latibus ſacra. 147
Compitalia feſta. 147. 206
Compitalitii ludi. 230
Componere cur aliquando ſepelire dicatur. 304
—— ſe gladiatorum eſt. 223
Compoſitus pro ſepulto. 304
Conceptivæ feriæ. 205
Concilia procerum tyrannidem ambientibus invia. 11
Concilium & comitia ut differant. 28
Concordia Dea. 164
Concordiæ virilis templum. *ibid.*
Concubina quæ fuerit. 286
Condere luſtrum quid ſit. 35
Confarreatione contractæ nuptiæ. 286
Congius quæ menſura. 285
Conjectio cauſſa quid ſit. 108
Conſecratio. 157
Conſentes Dii qui fuerint. 122
Conſualia Neptuni feſtum. 137
Conſuales ludi dicti Circenſes. 205.
Conſulares legati ſub Auguſto. 243
Conſulatus duratio. 57
—— ſuminus honos. 51. 53
Conſul cur loco infimo accumberet. 275
Conſulere quid ſignificet. 51
Conſules ſupra Præfectos Prætor. *ibid.*
—— minores iidem qui ſuffecti. 57
—— unde dicti. 52
Conſulis locus in convivio. 276
Conſulum alii ordinarii, alii ſuffecti. 55
—— inſignia. 52
—— poteſtas & munus. 53
Conſumere diem in Senatu quid ſit. 19
Conſus idem qui Neptunus. 137.
Contubernales Dii: σύνναοι. 188.
—— Præſidum. 94
Contubernium dictæ nuptiæ ſervorum. 295
—— in caſtris quid. 250
Convenire quando dicatur judex. 106
Converſio ad clypeum, ad haſtam, ad frænum quid ſit. 242. 243.
Conviviorum ratio. 275
Coriolani cauſſa comitia tributa inſtituta. 44
Corneliæ gentis familiæ. 291
Cornelius (P.) Scipio Africanus Æmilianus. 293
Cornua audaciæ ſymbolum. 150. *& ſeq.*
—— ſignum militare. 248
Corona aurea inſigne Regum. 50
—— caſtrenſis, ſive vallaris quæ.

quæ. 251
—— civica. *ibid.*
—— classica sive rostrata. *ib.*
—— muralis. *ibid.*
—— navalis. *ibid.*
—— obsidionalis quæ. 260
Coronæ aureæ sine nomine. 261.
—— sacrificantium quales. 152.
Coruncanius (Ti.) primus de plebe Pont. Max. 169
Cothurni tragœdorum calcei. 228.
Cottabus lusus qualis. 278
Cortæ lex de tribunis. 71
Crassa Minerva aliquid facere. 127
Crassi divitiæ. 282
Crates machinæ militares. 244
Crimen regni idem quod perduellionis. 35
Crustumina tribus. 7
Crustumini a Romulo victi. 5
Crux servile supplicium. 120
Cuba Dea. 162
Cubiculum Principis in amphitheatro. 210
—— in circo. 210
Cubitus mensura quæ. 285
Cucullus cui usui. 271
Culeus quæ mensura. 285
Culter. 104. *in not.* (s) & 145
Culpa magistra potare quid sit. 278.
Cumera quid fuerit. 288
Cunctator dictus Fabius Maximus. 251
Cunei certa acies forma. 246
—— in amphitheatro quid fuerint. 219
Cunina Dea. 162
Cupidines gemini Eros & Anteros. 111
Cupressus arbor funebris. 204
Curator frumenti populo dividendi. 89
Curatores Cæsaris qui fuerint. 98.
—— Kalendarii. 92
Curatores ludorum. 218
Curiæ quæ & unde dictæ. 8. 175.
Curiata comitia. 20
Curio maximus quis. 8. 175
—— maximus ubi creatus. 31.
Curiones qui fuerint. 175
Curis, Sabinis hasta dicitur. 5
Currendi in circo ratio. 212
Curruum certamen in Circo. 211.
Cursus pedestris certamen quomodo institueretur. 211
Curules magistratus qui. 47
Custodes in comitiis. 42
Cyathus quæ mensura. 285
Cybebe eadem quæ Cybele. 144
—— unde dicta. *ibid.*
Cyclopes Vulcani ministri. 138
—— Neptuni filii. 137
Cymbala in Sacris Cybeles. 145.

D

Δαίμων bonus Genius. 146.
Daminm dicta sacra Bonæ Deæ. 159. *& seq.*
Δαγάκη quid fuerit. 104
Decanus in castris quis. 250
Decemviri legibus scribendis. 89. *& seq.*
—— sacris faciundis. 171
—— stlitibus judicandis. 109 *& seq.*
Decimatio pœna militaris. 265
Decumana porta castrorum. 251.
Decuriæ Equitum, quæ fuerint. 276
Decursio genus exercitii militaris. 257
Dedicatio templorum qualis fuerit. 188
Deditio quomodo fiebat. 267
Definire templum quid sit. 187.
Defraudare Genium suum. 145.
Deici, deturbari de statu mentis, unde dictum. 223
Delatio nominis quomodo fieret. 131
Delectus militaris habendi ratio. 232
Delia & Delius. 139
Delphines in Circo. 213
Delubrum quid & unde dictum. 189
Deludere, ludo abire. 224
Demensum servorum quale fuerit. 285
Denarius nummus. 280
Denicalia sacra quæ. 309
Denter Romulius primus præfectus Urbi. 86
Depelli gradu quid proprie sit. 223.
Designati, *qui dicti*. 36
Designator in funere quis. 305
Detestationes sacrorum. 30

Deus Deorum. 122
Diana unde dicta. 130
—— Ἀγραυλος. ib.
Diana Ἀγροτέρα venatrix. ibid.
—— Diva genitalis. ibid.
—— Eadem quæ Hecate, seu Proserpina. 131
—— Eadem quæ Luna. 130
—— Ilithya. ibid.
—— Ἰοχέαιρα. 131
—— Latonia virgo. 130
—— Noctiluca. 131
—— Ὀρεία, ὀρειλόχη. 130
—— Parturientibus opem fert. ibid.
—— Πολύμαστος, multimammia. ibid.
—— Quomodo pingeretur. 131
—— Regina siderum. ibid.
—— Τοξότις. ib.
Dico, quid Prætori significet. 63.
Dictator quando creatus. 76
—— quomodo creatus. 77
—— unde dictus. 76
Dictatorum potestas. 77
Dictatura αἱρετὴ τυραννὶς. ibid.
—— quando sublata. 79
Dictum pro summo imperio. 76.
Diei partes apud Rom. quæ. 204. & seq.
Dierum diversa genera. 205
Dies Alliensis quis. 208
—— atri qui fuerint. 207
—— comitiales qui fuerint. 16. 207
—— Fasti & Nefasti. 207
—— intercisi. ibid.
—— Nefasti. ibid.
Diespiter qui idem Dijovis. 124.
Diffarreatio. 287
Digiti mensura. 285
Dignitas quorum proprie fuerit. 48
Dii majorum & minorum gentium. 121
—— Manes qui fuerint. 146
—— παρέγγραπτοι. Indigetes. 353
—— rustici. 157. & seq.
—— selecti qui fuerint. 140
—— Semones. 157
Dilectus militaris habendi ratio. 232
Dimachæri gladiatores. 222
Dimensum servorum quantum. 299. 285.
Diœceseos quid fuerit. 89
Dionysia Bacchi sacra. 151
Dionysii tyranni jocus in Æsculapium. 142
Dionysius unde dictus Bacchus. 150.
Διόσκουροι, Jovis FF. 156
—— illorum templum forum Castoris dictum. 156
—— Oebalii. 155
—— quomodo pingerentur. 156.
—— Σωτῆρες cur dicti. ib.
—— Therapnæi. 155
Dirx quæ eædem furiæ. 150
Diribitores in comitiis. 41
Discedendi in senatu formula. 20
Discessio. SCtum per discessionem. 17
Disciplinæ militaris partes. 232.
Dissignatores in spectaculis. 220.
Divinatio quale judicium. 313.
Divisores in comitiis. 40
Divitiarum Rom. specimina. 282.
Divortii formula. 290
Dius Fidius quis fuerit. 154
Doceri διδάσκεσθαι proprie dicuntur fabulæ. 232
Δοκιμαστὴς. nummularii. 75.
Domiducus Deus. 162
Domitianus Capitolium instauravit. 174
Drachma nummus. 281
—— pondus. 284
Drusus pro Deo cultus. 157
Ducenarii judices qui fuerint. 214.
Duella quale pondus. 284
Duillius (C.) primus triumphum navalem egit. 284
Duplicarii διβραχμοι στρατιῶται qui fuerint. 259
Duumviri navales. 92

E

Ἐκκλησία λοχῖτις, centuriata comitia. 38
—— φυλετὶς tributa. 43.
Edicta translatitia quæ fuerint. 95.

Edictum peremptorium. 107
—— perpetuum prætoris. 63
—— prætorium quid fuerit. *ibid.*
Editor, qui gladiatores dabat. 216.
Edusa, sive Edulia Dea. 162
Effari templum quid sit. 188
Ἔφεδροι, triarii. 245
Ἔφοδοι, circuitores castrorum. 253
Ἐξόδια, ἔξοδια, ἔμβολα, Atellanar. genera. 228
Εἰρηνοδίκαι, εἰρηνοφύλακες, feciales. 176
Elatio cadaveris. 304
Eleusinia Cereris sacra. 129
Elogium quid proprie fuerit. 83
Emancipare filium quando cogatur pater. 302
Emancipatio quid fuerit. 301
Ἔμβολα, Atellanarum genus. 228
Ἡ μέραι λευκαί pro prosperis. 207
Ἐνταφιαστὴς, ἐνταφιοσκόλης, libitinarius. 138
Enyo dicta Bellona. 134
Ἐπέχειν τὰς γλώσσας, fave linguis. 191
Ephori Lacedæmonior. similes Tribb. pl. 76
Ἐπιστάται in acie qui sint. 246
Epona, vel Hippona Dea. 163
Epulæ sacrificales. 197
Epulæ saliares, augurales, pontificales pro lautissimis. 175.
Epulones qui fuerint. *ibid.*
Equestris census. 22
—— ordo Seminarium senatus. 23
Equites Rom. vectigalia conducebant. 23
Equitum arma. 244
—— munus. 22
—— 18. centuriæ. 21
—— tres centuriæ olim. 23
—— vendere jubebatur equum, qui ordine movebatur. 23
Equus Marti sacer. 134
—— etiam Neptuno sacer. 137
—— Soli immolatus. 152
Ergolabi qui sint. 82
Erinnyes dictæ Furiæ. 150
Esquilina tribus. 7
Essedarii gladiatores. 222
Ἐστιατόριον, curia. 175
Evandri Arcas. 358
Ἐυκταῖα sacrificia quæ fuerint. 198
Eumenides dictæ Furiæ. 150
Evocati milites qui fuerint. 235.
Ἐυπατρίδαι, patricii. 85
Euriphæssa Solis mater. 152
Euripus in circo quis. 210
Eurystheus Mycenarum rex. 154.
Ἐυθύνας ὀφλεῖν, damnari repetundarum. 110
Ἐξαπέλεκυς, Prætor. 60
Ἔξαρχος, Magister Saliorum. 181.
Exauctoratio quæ fuerit. 265
Exaugurare quid sit. 188
Excitare, spectaculorum vox. 220.
Excitati dicuntur sententiam dicturi. 19
Excubiarum militarium ratio. 252.
Excuneare aliquem quid sit. 219.
Exequiarum formula. 304
Exercitia militaria quæ. 254
Exercitus Consularis qui fuerit. 237
—— unde dictus. 254
Eximere diem dicendo quid sit. 19
Exire & excedere pro vitare. 223.
Ἐξόδια carmina quæ. 228
Exta consulere aruspicum munus. 195
Exta reddi proprie dicebantur. *ibid.*
Extemplo, vocis origo. *ibid.* & *seq.*
Extraordinarii equites qui. 237.
Extraordinaria porta castrorum, sive Prætoria. 251
Exverriæ quæ fuerint. 309

F

Fabia tribus. 7
Fabii Luperci. 18
Fabius (N.) Buteo dictator sine magistro equitum. 79
—— dictator senatui legendo. 79.
—— (Q.) Maximus Verrucosus Prodictator. 77
—— turbam forensem in tribus urbanas conjecit. 7
—— Celer trib. celerum. 51

Fabulinus Deus. 161
Factiones aurigarum in Circo. 251. & seq.
Fæcibus ora perungebant histriones. 228
Falsi crimen quid fuerit. 62. 172.
Familia & Gens ut differant. 291.
Familiæ gladiatorum. 218
—— patriciæ & plebejæ ex eadem gente. 292
Fana quæ & unde dicta. 188
Far cur in sacrificiis adhibebatur. 294.
Fasti dies a fando. 63
—— δικάσιμοι, ἔνδικοι. 206
Fatua, vel Fauna. Fauni uxor. 159.
Favete linguis, formula sacror. 193.
Faviſſæ 2. generum. 191. & seq.
Fauni, noctium ludibria. 159
Faunus Deus unde dictus. 158
Febris pro Dea habita. 155
Februa purgamina. 199
Februalia sacra quæ fuerint. 198.
Februare pro lustrare, purgare. ibid.
Februarius mensis, καθάρσιος. 203.
Februarius mensis unde dictus. 199. 203
Feciales qui & unde dicti. 176
Fecialium munus. ibid.
Felicitas Dea. 164
Fel in sacris nuptialibus abjectum. 287
Fereula in Circo quæ fuerint. 211.
Ferentarii milites qui dicti sint. 241
Feriæ unde dictæ. 205
Ferrum recipere jubebantur gladiatores victi. 224
Fescennina carmina nuptialia. 290.
Fictores in sacris qui fuerint. 186.
Fides Dea. 164
Fiscales gladiatores. 222
Flamen Dialis. 179
—— Martialis. 134. 180
—— Pomonalis. 180. 180
—— Quirinalis. 153. & seq. 180.
Flamines Imperatorum. 157. 182.
—— qui & unde dicti. 178
—— majores & minores. ibid.
Flaminia est domus flaminis. 179.
Flaminica est uxor flaminis. 180.
Flaminii & flaminiæ qui fuerint. 176
Flaminium est sacerdotium flaminis. 178
Flavius (Cn.) scriba formulas actionum composuit. 104
Flora florum Dea. 168
—— Gr. Χλωρίς. ibid.
Florales ludi. 229
Floralia festum. 151
Fœderis faciendi ratio. 177
Forceps certa aciei forma. 245
Fori dicti gradus in Circo. 209
Formula initialis legum. 48
Formulæ actionum. 104
(Formulas v. inter Proverbia.)
Fors Fortuna. 185
Fortuna Romæ culta magis, quam virtus. ibid.
—— Mala. ibid.
—— Muliebris. ibid.
—— Primigenia. ibid.
—— Quid plebs, quid prudentiores per eam intellexerint. 164
Fossa Corbulonis, hodie de Vliet. 255
—— Drusiana, hodie de Yssel. ibid.
Fossæ urbium sanctæ. 3
Fratres Arvales qui fuerint. 174. 199
Fulvius (A.) Flaccus dictator a pop. dictus. 77
Funebris laudatio apud Rom. 306.
Funibus distincta tribuum loca. 45. & seq.
Funus censorium quale fuerit. 305.
—— cur tanto studio curarent veteres. 302. & seq.
Furea servile supplicium. 120
Fureifer servile opprobrium. ibid.
Furiæ, s. Diræ quæ fuerint. 150.
Furius (Sp.) Camillus primus Prætor. 58
Furta inter milites severe punita. 258
Fustuarium quæ pœna fuerit. 265.
Futilia vasa quæ fuerint. 181

Gesta

G

Galea & cassis ut differant. 242.
Galli sacerdotes Cybeles unde dicti. 145. 183
Ganymedes Jovis pocillator. 123.
Genius cuique homini adest. 146.
—— Naturæ Deus unde dictus. *ibid.*
—— quomodo coleretur. 146
Gens apud Romanos quid fuerit. 291
Genua misericordiæ sedes. 190
Gladiatores in honorem Saturni dari. 143
Gladiatorium quod idem auctoramentum. 221
—— spectaculum quale fuerit. 223.
—— origo ejus & initia. 216
Gladiatorum diversa genera. 221. *& seq.*
Gladius Hispanicus qualis. 241. *& seq.*
—— quæstionis signum. 60
Gorgonis caput in clypeo Minervæ. 128
Gracchi lex de provinciis. 93
Gracchus (C.) senatum auxisse dicitur. 11
Gratiæ Veneris comites. 133
Gratianus Imp. in Deos relatus. 157
ὁ Γράφων, auctor legis. 38
Gustus, sive gustatio prima pars cœnæ. 276
Gymnicum, seu athleticum certamen. 213

H

Hæreditas sine sacris quæ sit. 30
Haruga olim dicebatur hostia. 173.
Hasta fortitudinis symbolum. 5.
—— jurisdictionis signum. 60. 105.
Hastæ cuspide coma sponsæ dirempta. 287
—— velitares quales. 235
Hasta pura quæ fuerit. 260
Hecate eadem quæ Diana. 131
—— Proserpina. 131. 149
Hecate Veneficiis & triv. is præest. 149
—— Τριοδῖτις, τρίμορφος, τριπρόσωπος. *ibid.*
Hedera Baccho sacra. 151
Helena Dioscurorum soror. 155.
Hemina quæ mensura. 285
Hercules Jovis & Alcmenæ F. 154.
—— ejus sacerdotes Potitii & Pinarii. 155
—— Epitrapezius. 279
—— Musagetes. 154
—— sacrificia humana abolevit.
—— Sancus, vel Sanctus, pater dictus. 154
—— Thebanus. *ibid.*
—— Thesauris præest. *ibid. & seq.*
Hermæ quæ fuerint. 116
Hermathenæ, Hermeraclæ quæ fuerint. *ibid.*
Hermuli in Circo. 210
Heroes dicti Indigetes. 152
Hersilia Romuli uxor Hora dicta. 154
Hiberna ædificare. 249
Hiemare sub pellibus. 250
Hippona, vel Epona Dea. 163.
Histriones qui & unde dicti. 227.
—— infames erant. 238
Hoc age, sacrorum formula. 195.
Honor Deus. 163
—— publicus quis & quotuplex. 45
Honorius gladiatores sustulit. 217.
Hoplomachi gladiatores, antea Samnites. 222
Hora dicta Hersilia Romuli uxor. 154
Horæ diei. *in notis.* 204
Horæ foribus cæli præsunt. 141
Horatia tribus. 7
Horatius Pulvillus Capitolium dedicavit. 124
Horta Dea. 162
Hostia & victima ut differant. 192.
Hostiæ præcidaneæ. *ibid.*
—— quales esse deberent. 193.
Hostiæ succidaneæ. 192
Hostilis facies quid sit in Sacris. 189
Hostis pro Peregrino. 268

Hymenæus Deus. 162
—— in nuptiis invocatus. 289.
Hyperion Solis pater, vel ipse Sol. 152

I

Januæ a Jano dictæ. 141
Januarius, mensis a Jano dictus. 141. 203
Janus anni Deus ab eundo dictus. 140. & seq.
—— vel potius ab Hebr. Jain. 141.
—— Bifrons. ib.
—— cur primus invocaretur. ibid.
—— ejus templum clausum pacis signum. 142
—— idem cum Noacho. 141
—— Matutinus pater. 140
—— Oenotrius dictus ab οἶνος. 141
—— Pater peculiariter dictus. ibid.
—— Patulcius & Clusius. 142.
—— vini usum primus docuit. 141
—— Quadrifrons. 142
Idæa mater dicta Cybele. 144
Idus mensium unde dictæ. 204
Ἱεροσκόποι qui fuerint. 103
Ἱεροσκόποι aruspices. 173
Ignis perpetuus Vestæ. 126
Ignominia quid proprie. 82. 116.
Ignominiosæ pœnæ militares quæ. 265
Ilia Numitoris filia. 2
Ilithya dicta Diana. 130
Imagines nobilium in atriis. 147.
—— nobilium quales. 25
Immolatio quæ fuerit. 194
Imperativæ feriæ quæ fuerint. 305.
Imperatores in Deos relati. 156. & seq.
Imperatoris nomen quid significet. 240
Imperatoris insigne. ibid.
—— appellatio qualis honor. 262.
Imperatoribus decernebatur supplicatio. 163
Imperatoribus vivis cultus divinus exhibitus. 157
Imperium & potestas ut differant. 46. 94
Impetritum esse dicitur, cum fastum est augurium. 172
Impietatis crimen idem quod Majestatis. 118
Impolitiæ culpa quæ. 83
Inauguratum dicitur, cum fastum est augurium. 172. & seq.
Indigetare est invocare. 153
Indigetes Dii qui fuerint. ib.
Inducia, ἀνοχαὶ, pro feriis Latinis. 87
Indulgere Genio suo. 146
Indusium quæ vestis. 278
Infrequentes milites qui dicantur. 265
Innominales dies qui fuerint. 208.
Ino, quæ postea Matuta dicta est. 137.
Insignia Consulum. 52
—— Regum. 50
—— Senatorum. 74
Instita quid fuerit. 273
Intercisi dies qui fuerint. 207
Interpretes in comitiis qui fuerint. 42
Interreges qui. 89
Intempestiva convivia quæ fuerint contra Salmasium. 277
Interula quæ vestis. 272.
Invita Minerva aliquid facere. 229.
Inuus unde dictus Pan. 158
Io vox triumphalis. 263
Iris Junonis ministra. 126
—— ostentum mortalibus luxta Hom. ibid.
Isiaci sacerdotes. 166
Isis Dea. ibid.
—— sæpe cum matre Deorum confunditur. 167
Judex quæstionis qui fuerit. 117.
—— quis proprie fuerit. 104
Judices inferorum, *Minos*, *Rhadamanthus*, *Æacus*, insere ad p. 349
Judices quando ex senatu lecti. 20
Judicia popularia quæ fuerint. 117.
—— publica ordinaria, v. extraordinaria. 110
—— tributis comitiis exercita. 44. & seq.
Judicii publici ordo. 112
Judiciorum privatorum ratio. 103.
—— publicorum ratio. 109

Ju-

Judicium perduellionis ubi actum. 36
Jugatinus Deus. 162
Jugeri quantitas. 285
Julii Cæsaris scelus. 58
Julius Cæsar comitia cum populo partitus. 43
Julius mensis unde dictus. 203
Junius mensis unde dictus. ib.
Juno Kalendaris. 204
—— Cinxia. 135
—— Divitiis & regnis præsidet. ibid.
—— Domiduca. 287
—— Γαμηλία. 125
—— Juga. ibid.
—— Lucina. 125. 170
—— Materfamilias. 125
—— Matrimonis præsit. 125. 287.
—— Matrona. 125
—— Moneta. ibid.
Juno profunda dicta Proserpina. 148
—— puerperarum præses. 125
—— quæ & unde dicta. ibid.
—— quomodo picta. ibid.
—— Regina. ibid.
—— Ζυγία. ibid.
Jupiter Deorum maximus. 122
—— Capitolinus. 123
—— Cretensis. 122
—— Elicius. 123
—— Ἐπιτάσιος. ibid.
—— Feretrius. ibid.
—— Fulgerator. 125
—— Hospitalis. 124
Jupiter infernus, magicus, Stygius dictus Pluto. 148
—— Lapis. 124
—— Larialis 86. & seq. 124
—— Lucerius. 124
—— Ὀρθώσιος. 123
—— Πολιοῦχος. ibid.
—— Prodigialis. 163
—— Quomodo pingeretur. 123
—— Σκυλοφόρος. ibid.
—— Stator. ibid.
—— Tarpejus. ibid.
—— Tonans. 125
—— Τροπαιοῦχος. 123
—— unde dictus. 122
—— Τέγιος, seu Hospitalis. 124.
Jurabant mulieres per Junonem suam, vel heræ. 146
Jurantes mensam tangebant. 279.
Jurare in litem. 107
—— per Genium suum, vel Deos, vel Principis. 146
Juratores, *Commis de recherche.* 134. *& seq.*
—— pro testibus juratis. 114
Jure vocatæ centuriæ quæ fuerint. 42
Jurisdictio prætoris explicata. 61.
Jus imaginum. 25
Jusjurandum calumniæ. 207
—— gladiatorum. 221
—— Romanorum. 156
Justi dies qui. 208
Justitium. 206
Juvenilis ætas quousque extenderetur. 24
Juventa Dea. 161

K

Kalata comitia quæ fuerint. 20. 36.
Kalendæ quæ & unde dictæ. 204.
Καλλισφᾶν, litare. 193
Κηνσοφύλαξ, qui fuerit. 303
Κλοπὴ τῶν δημοσίων, peculatus. 111
Κρεανομία, visceratio. 308
Κυβδεία, pileus, sive galerus Saliorum. 182

L

Labarum quid fuerit. 248
Lac dicebatur vinum in sacris Bonæ Deæ. 159
Lacerna qualis vestis. 273
Lacheſis unde dicta. 130
Læna qualis vestis. 272
Læstrygones Neptuni filii. 117
Læva signa felicia. 191
Lanificium matronis Rom. usitatum. 288
Laniſtæ qui fuerint. 218
Lapidare. 303
Laquearii gladiatores. 228
Lara, vel Larunda, Larium mater. 147
Larentalia festa. 175
Lares Θεοὶ πατρῶοι, γενέθλιοι, κτήσιοι, μύχιοι, ἔγχιοι. 147
Lares qui fuerint. 145
—— Parvii. 147
—— pro ipsis ædibus. ib.
—— quomodo culti. ib.
—— unde dicti. ib.
Lar pro interiore parte domus. ibid.

Lartius (T.) Flavus primus dictator. 76
Larium imagunculæ. 147
Laterculum, certa aciei forma. 246
Latinæ feriæ quæ fuerint. 86
Larini Juniani qui fuerint. 296
Latinorum commune templum Dianæ. 131
Larinus Rex. 2
Latium unde dictum. 142
Latona Dianæ mater. 110
Latonia virgo pro Diana. ib.
Larus clavus senatorum insigne. 14. 271
Lavabant veteres ante sacra. 191.
Laudatores in judiciis adhibiri. 115
Laverna Dea. 163
Lavinia Æneæ uxor. 2
Lavinium urbs. ibid.
Lauream comedebant divinaturi. 140
Laurus Apollini & poetis sacra. ibid.
—— fascibus addita. 53
Lecti convivales. 275
Lectio senatus. 11
Lectisternia quæ fuerint. 191
Lectus adversus quis. 290
—— funebris. 305
—— Genialis. 290
Leda Dioscurorum mater. 255
—— postea Nemesis dicta. 137
Legare sibi aliquem. 98
Legati Cæsaris pro Consule, vel pro Prætore. ibid.
—— Consulares qui fuerint. ib.
—— militares qui. 241
—— ex consularibus. ibid.
—— Proconsulum. 98
Legatio libera quæ fuerit. 99
Leges censoriæ quæ. 81
—— 12. tabb. 90
—— Horatia & Hortensia de plebiscitis. 71
—— militares quæ. 258
—— sumptuariæ. 83
—— tabellariæ, Gabinia, Cassia. 41
—— tributis comitiis latæ. 44.
—— Valeriæ populares. 53
Legio Romana quæ fuerit. 236
Lentuli auguris divitiæ. 282
Levana Dea. 162
Lex Ælia Sentia de libertis. 296.
—— Æmilia de Censoribus. 80
—— Annalis, sive Annaria. 481
—— annua, edictum Prætoris. 63
—— antiqua de tribb. pl. creandis. 69
—— Ateria de mulcta. 119
—— Bœbia de Prætoribus. 59
—— Cornelia de ordine in magistratibus servando. 49
—— Cornelia de postliminio. 301.
—— Provinciis. 96
—— Curiata, νόμος ϕρατριακὸς. 29
—— de Camillo revocando. 30
—— de Cicerone revocando. 36
—— de imperio magistratibus dando. 30
—— Domitia de sacerdotibus creandis. 46
—— Fannia. 83
—— Horatia de plebiscitis. 71
—— de provocatione. 78.
—— Hortensia de plebiscitis. 71
—— Norbana. 256
—— Julia de maritandis ordinibus. 58
—— rationibus Procons. 96
—— Licinia. 83
—— L. Julii Cæsaris de civitate Italiæ danda. 37
—— Memmia de non accusando eos, qui Reip. causa abessent. 112. & seq.
—— Porcia de capite civium Rom. 117
—— prisca de intervallo magistratuum. 49.
—— Publilia de minoribus magistratibus tributis comitiis creandis. 30. 44
—— Roscia de loco separato Equitum in spectaculis. 22. 270.
—— Sempronia de capite civium Rom. 36. 117
Lex Sempronia de provinciis. 94.
—— Servilia de Judicio repetundarum. 114
—— socialis quæ est de pecuniis repetundis. 110
—— testamentaria eadem quæ de falso. 112
—— Trebonia de tribb. pl. 58. & seq.
—— Valeria de provocatione. 36. 53. & seq. 77. & seq.
Libamina prima. 194
Libare quid sit. ibid.
Libatio quæ fiebat super mensam. 279

Li-

Libella idem valore, quod As. 284
Liberalia Bacchi festum. 151
Liber & Liber pater, cur dictus Bacchus. 150
Libertas Dea. 164
Liberti dediticii qui fuerint. 293.
Libertinorum nominum ratio. *ibid. & seq.*
Libitina pro funere. 132
—— Venus. *ibid.*
Libitinarius. 132. 303
Libitinensis porta in amphitheatro. 224
Libræ Rom. pondus. 284
—— partes. *ibid.*
Libratores qui fuerint. 245
Libri Sibyllini. 171. *& seq.*
Liciniæ gentis familiæ. 292
Lictores cum fascibus & securibus regum insigne. 50
—— diversi a servis publicis. 102.
Limen cur sponsa non calcaret. 289
Linea ultima rerum mors. 210
Lintgera Isis. 166
Litabilis hostia. 193
Litare, καλλιερεῖν, quid sit. *ibid.*
Litem suam facere quid sit. 109
Litis contestatio quæ fuerit. 107
Lituus augurum quid fuerit. 171.
—— Lituus signum militare. 248.
Livius (M.) Drusus senatum augere voluit. 11
Lixæ a calonibus diversi. 255
Locarii in spectaculis qui. 220.
Λοχαγοί, ordinum ductores. 238.
Λοχαγοὶ μεγάλοι qui fuerint? 75
Lolliæ Paulinæ luxus. 282
Longi familia gentis Tullæ. 292.
Lorica hamata. 241
—— E squamis ferreis. *ibid.*
Lucerum tribus unde dicta. 6.
Luci dicti a lucendo. 189
Lucipor servi nomen unde. 295.
Lustra & lustratores veterum. 214.
Lustus. 206. 269. 272. 306
Lucullea festum Cyzicenorum. 96
Ludi convivales. 278
—— gladiatorum. 237
—— Juvenales. 231
—— Romani, sive Magni. 230.
—— Seculares. 231
—— Votivi. *ibid.*
Ludorum cura ad ædiles spectabat. 66
Ludorum divisiones variæ, 208. 229.
Ludus talorum, . . .
—— tesserarum . . . vid. Canis . . .
—— Trojæ quis fuerit. 215
Luna eadem quæ Diana. 130
—— inter Deos selectos. 152
—— Magicis cantibus eam affici credebant. *ibid.*
—— Noctiluca in Aventino. 153.
Lunula in calceis patriciorum. 274.
Lupercalia Panis festum. 158. 282.
Lupercal locus ubi Pan colebatur. 282
Luperci Fabii, Quintii, Julii. 283.
Luperci Panis sacerdotes. 158. 282.
Lupus aliquando signum militare. 247
—— Marti sacer. 134
Lustrare pro ambire. 85. 199
—— pro purgare. 199
Lustricus dies quid sit. 19
Lustrum condere quid sit. 35. 199.
Lustrum pro tempore quinquennali. 35
—— unde dictum. *ib.*

M

Mactæ hostia quæ sit. 194
Mæcenas sin ordine equestri consenuit. 24
—— pantomimorum inventor. 289
—— Mænades unde dictæ Bacchæ. 151
Magicis cantibus Lunam affici creditum. 152
Magister cœnæ quis fuerit, 276. *& seq.*
—— collegii augurum. 170
—— Curiæ quis fuerit. 175
—— Equitum quis fuerit. 79.
—— morum fuit Augustus. 85.

—— Populi dictus Dictator. 76
—— Saliorum quis. 181
—— ſocietatis quis. 21
Magiſtratus & poteſtas ut differant. 46
—— majores unde dicti 47
—— qui comitiis centuriatis creati. 35
—— qui tributis. 44
—— unde dicti. 46
Magiſtratuum diviſio varia. 47.
Magiſtri collegii qui fuerint. 181.
—— militum ſub Conſtantino. 88
Magna mater. 144
Magni ludi, ſive Romani. 230.
Maia Atlantis filia. 135
Majeſta vel Maja Vulcani uxor. 138
Majeſtas Dea Honoris & Reverentiæ F. 203
—— Nihil aliud eſt quam dignitas ex imperio & honore. 121
—— patria quæ fuerit, 298.
—— penes populum. 27
Majeſtatis crimen quid fuerit. 37. 111.
Majus menſis unde dictus. 203.
Mancipare quid proprie ſit. 301.
Manipuli militum qui, & unde dicti. 236. 247
Manipulus ſignum militare. 247.
Manſiones quæ fuerint. 249
Manumiſſionis ſpecies variæ. 296.
Marcellea feſtum Syracuſanor. 96.
Marcellorum gens plebeja nobiliſſima. 292
Marcipor ſervi nomen unde. 295.
Marcius Coriolanus. 43
—— (C.) Rutilus primus Cenſor de plebe. 50.
—— Dictator de plebe. 77.
—— unde Cenſorinus dictus. 84
Marica dicta Circe. 137
Mariæ faces quæ ſint Ovidio. 288
Marius primus libertinos milites legit. 233
Mars belli præſes. 133
—— A Rom. præcipue cultus. 134.
—— ex ſola Junone natus. *ibid.*
—— Gradivus unde dictus. 133.
—— quomodo pingeretur. 134.
—— Romuli & Remi pater. *ibid.*
—— Θεὸς Ἄρης. 133
—— Ultor. 134
—— unde dictus. 133
Martiales ludi. 229
Mavors etiam dictus. 133
Martius menſis a Marte dictus. 134
Mater Deum ſeu magna. 144.
Matralia Maturæ feſtum. 137
Matronalia feſtum. 205
Maruta mater, Gr. Ἀθηνᾶ. 137.
Medimnus quæ menſura. 285
Meduſæ caput in clypeo Minervæ. 128
Medicinæ præſides Apollo & Æſculapius. 139. 140
Μεθύειν, unde dictum. 156
Megæra furiarum una. 150
Megaleſia feſtum matris Deor. 145.
Megalenſes, vel Megaleſia ludi. 229
Melicerta qui poſtea Portumnus. 137
Meliſſus (C.) rrabeatarum comœdiar. inventor. 227
Mellis inventor Bacchus. 152
Menelaus Helenæ maritus. 151.
Menſæ Rom. quales. 275
—— ſecundæ quæ fuerint. 276.
Menſa vereribus ſacra. 279
Mens Dea. 163
Menſis Domitianus. 204
—— Germanicus. 203. & *ſeq.*
—— Livius. 203
—— Tiberius. *ib.*
Mephitis Dea. 163
Mercuriales ſtatuæ quæ fuerint. 136
Mercurii F. Pan. 158
Mercurius unde dictus. 135
—— Artium, muſices, palæſtratum, gymnaſiorum, aſtronomiæ præſes. 135
—— Deus ſermonis. 135
—— Furum Deus. *ib.*
—— Jovis & Majæ F. *ib.*

— Κερδῶος, ἐμπολαῖος, ἀγοραῖος. *ibid.*
— Κοινὸς Ἑρμῆς. 135.
— Λόγιος Ἑρμῆς. 136
— Mercatorum & lucri Deus. 135
— Nuncius & Miniſter Deorum. *ibid.*
— Ψυχαγωγὸς & νεκροπομπὸς. *ibid.*
— Τειχωρύχος. 136
— Quomodo pingeretur. *ib.*
Merenda quæ fuerit. 277
Meridiani gladiatores. 222
Merkedonius menſis interkalaris. 202
Merkedona Dea. *ibid.*
Μεσίγγυοι, ſequeſtres in comitiis. 40
Μεσοβασιλεῖς, interreges. 85
Metæ in Circo quæ fuerint. 210.
Metatores qui fuerint. 256
Metari quid ſit. *ibid.*
Metellus (L.) primus venationem dedit. 215
Metellus Scipio cenſuræ vim reſtituit. 84
Metropolis quid fuerit. 89
Miles unde dictus. 6
Milites ex honeſtioribus lecti. 237.
Milliarium Rom. quantum. 285.
Milonis ingens æs alienum. 283.
Mimus poematis genus. 229.
Mina Attica quæ fuerit. 284.
Minerva unde dicta. 127.
— Architecturæ præſidet. 128.
— Armipotens. *ibid.*
— Bellorum Dea. *ibid.*
— e Jovis cerebro nata. 127.
— Lanificii & oleæ inventrix. 128.
— Patrima. 129.
— Quadrigas & bigas invenit. 128.
— quomodo pingeretur. *ibid.*
— ſapientiæ & artium præſes. 127.
Miniſteria militum quæ. 252.
Minotaurus aliquando ſignum militare. 247.
Mirmillones gladiatorum genus. 222.
Miſſio gladiatorum & rudis ut differant. 224.
— militaris juſta & injuſta. 266.
— Cauſaria. *ibid.*
— Honeſta. *ibid.*
— Ignominioſa. *ibid.*
— militaris ſub Auguſto. *ibid.*
Miſſus dicuntur 7. curriculæ Circenſia. 212.
Mitra tegumentum capitis. 274.
Modius quæ menſura. 285.
Mœnianum in Circo quid fuerit. 209.
Mœror publicus. 208.
Μοῖραι quæ Latinis Parcæ. 149.
Mola ſalſa in ſacrificiis. 194.
Monopodia quæ fuerint. 275
Motatores, ſive rabulæ qui fuerint. 108
More majorum puniri quid ſit. 120.
Mors Dea. 163.
Moveri de ſtatu mentis unde dictum. 223
Mulciber dictus Vulcanus. 118
Mulctam certare quid ſit. 118
Mulcta, ſ. Damnum, quid olim fuerit. 119
Muliebrium nominum ratio. 205.
Mullei calcei quales. 274
Munerarius, Munerator, qui gladiatores dabat. 216
Munus cur dictum ſpectaculum gladiatorum. *ibid.*
— oſtendere, pronunciare, proponere. 228
Murcia Dea. 162
Murr uſbium ſancti. 2
Muſarum dux Hercules. 154
— Muſarum nomina. 128
Mutitare quid ſit. 229
Myſteria dicta ſacra Bonæ Deæ. 259

N

NAenia cantilena funebris. 305.
— Dea. 162
Narratio exercitii militaris genus. 257
Natio Dea. 162
— officioſiſſima candidatorum. 40
Naves caudicariæ quæ fuerint. 264.
Naumachia qualis fuerit. 226
Νεκροθάπτης, libitinarius. 132.

Nefasti dies, ἄδικοι, ἄπρακτοι, ἀποφράδες. 207
—— dies aliquando pro infamibus ponuntur. *ibid.*
Nemesis antea Læda dicta. 137
—— Dea. 165
Neptunus quis & unde dictus. 136.
—— eius festum Consualia. 137
—— Ennosigæus & Σεισίχθων cur dictus. *ibid.*
—— Equitandi artem invenit. *ibid.*
—— Idem qui Consus. *ibid.*
Neptunus quomodo pingeretur. *ibid.*
—— Terræ motuum causa. *ibid.*
Nicostrata verum nomen Carmentæ. 205
Niger color ingratus. 258
—— pro homine improbo. *ibid.*
Nixii Dii. 162
Nobiles apud Roman. qui fuerint. 25
Noctua Minervæ sacra. 128
Nolam gestabant rei, cum ad supplicium ducerentur. 120
Nomenclatores qui fuerint. 40
Nomen tribus pro agnomine reliquis additum. 7
Nominum apud Rom. ratio. 293.
Νόμος φρατρικὸς, lex curiata. 29
Nonæ mensium unde dictæ. 204.
Notarum, s. singularum litterarum explicationes vide in Appendice I. p. 320. *seqq.* & in hoc Indice sub Tit. *Proverbia*.
Noxæ mortuorum. 121
Novendialia sacrificia. 199. & *seq.* 205.
Novendialia sacra quædam funebria. 309
Nubentibus præerat Juno. 125
Nuces in nuptiis cur sparsæ. 289.
Numera Senatum, formula intercedendi. 16
Numitor Albæ Rex. 2
Nummo sestertio aliquid addicere quid sit. 281
Nummularii qui fuerint. 75
Numinus absolute pro aureo. 281.
—— aureus qualis. *ibid.*
—— κατ' ἐξοχὴν numinus sestertius. *ibid.*
Nundinæ quæ & unde dictæ. 37. 207
Nuptiæ quot modis contractæ. 286
Nymphæ Bacchi comites. 141
Νυμφευταὶ, νυμφαλωγοὶ, paranymphi. 288

O

Obnunciare quid sit. 38
Obsecrationes gravi tempore fiebant. 198
Obsecrationes, sive supplicationes, πρόσοδοι. *ibid.*
Octavia gens. 292
October mensis aliquando Livius dictus. 203
Officium consulare quid. 56
—— Nuptiale. 288
Οἰωνισταὶ, Οἰωνοσκόποι, Augures. 170
Olei decus pro præstanti athleta. 214
Oleum cur μαγίας φάρμακον dixerit Anacharsis. *ibid.*
Olympias & lustrum ut differant. 15
Ominatis male verbis abstinebant vett. 194
Onera militum quæ. 254
Ὀνομενκλάτορες. Nomenclatores. 40
Operum locus, ubi sacra fiebant Bonæ Deæ. 159
Oppidum in circo quid fuerit. 210
Ops dea. 144
Optiones militares quæ fuerint. 248
Oraculum Delphicum. 139
Orbona Dea. 168
Orchestra, locus senatorum in spectaculis. 219. & *seq.*
—— quis locus in theatro. 227
Orcus unde dictus Pluto. 148
Ordo in sententiis in senatu rogandis. 17
—— populi Rom. triplex. 25
Orgia Bacchi sacra unde dicta. 151.
—— dicta etiam alia sacra. *ibid.*
Ornamenta dicta arma gladiatorum. 222
Ornare provincias quid sit. 94.
Orpheus ab Alexandro Imper. cultus. 148

Oscines aves quæ fuerint. 171
Osiris Isidis frater. 167
Ova in Circo quid fuerint. 217.
Ovatio quæ fuerit. 264
Ovicula unde dictus Fabius Maximus. 293
Ovile in comitiis quid fuerit. 43.

P

PAcem Deorum exorare. 195
Pacis templum. 164
Pænula qualis vestis. 273
Paganalia festum. 205. & seq.
Palæstra vox quid significet. 214.
Palatia exercitii militaris genus. 257
Palatina tribus. 7
Palatini ludi. 230
Pales pabuli Dea. 161
Palilia, vel Parilia, Romæ natalis. ibid.
Palladium quid fuerit. 127
Palla vestis muliebris. 273
Pallas pio oleo. 128
—— unde dicta Minerva. 127
Palliatæ comœdiæ, i. e. Græcæ. 227
Pallor & pavor cultu. 165
Palmus mensura. 285
Paludamentum vestis imperatoria. 240. 272
Paludatus proficiscebatur Proconsul. 95
Pan pastorum Deus. 158
—— Arcadiæ Deus. ibid.
—— ejus cultus antiquissimus. ibid.
—— Fistulam invenit. ibid.
—— Inuus unde dictus. ibid.
—— Lycæus. ibid.
—— quid eo significavetint. ibid.
—— quomodo pingeretur. ib.
—— Tegeæus. ib.
—— unde dictus. ib.
Panisci, qui etiam Fauni. 159
Panis festum Lupercalia, Sacerdotes Luperci. 158. 182
Παγκράτιον quid fuerit. 214
Pantheum, hodie Maria rotunda. 188
Pantomimi quid fuerint. 229
Papirius prætextatus unde dictus. 294
—— Maso primus in monte Albano triumphavit. 264
Parabatæ qui fuerint. 213
Patræ unde dictæ. 149
—— Jovis & Themidis, vel solius Noctis filiæ. ib.
—— Μοῖραι dictæ. ibid.
Paranymphi qui fuerint. 287. & seq.
Παραστάται in acie qui sint. 246.
Parazonium, sive pugio Tribunorum insigne. 239
Patia componere quid sit. 223
Πάρῳδος quale carminis genus. 228
Parochi qui fuerint ap. vett. 175.
Πάροχοι, paranymphi. 288
Parricidarum pœna quæ fuerit, 312
Παρθένοι ἑστιάδες, Virgines Vestales. 184
Parturientibus opem fert Diana. 110
Pascito linguam, εὐφημεῖ. 191.
Passavii urbis origo. 240
Pater dictus Sylvanus. 160
—— patratus quis fuerit. 177
Patres cur dicti Senatores. 9
—— Conscripti unde dicti. 11
Patriæ potestatis effectus. 297
Patria potestas cur tanta Rom. fuerit. 300
—— quæ fuerit. 298
—— quomodo tollatur. 301
Patriciatus dignitas sub Impp. 301.
Patricii & plebeji ut differant. 25. & seq.
—— qui & unde dicti. 9
Patroni & clientes. 25
Pavo signum consecrationis Augustarum. 157
Pavor & pallor cultu. 165
Paulus Apostolus a Lystrensibus cur Mercurius dictus. 135.
Pecoris permutatione olim pro pecunia usi. 279
Pectorale militum. 243
Peculatus judicium quid fuerit. 111.
Peculium castrense & quasi castrense. 269
—— filiifam. profecticium, adventitium, castrense, & quasi castrense. 299
Pecunia olim appendi solita. 280.
—— unde dicta. 279
Pegmata in amphitheatris quæ fue-

fuerint. 220
Penates qui fuerint. 146
—— unde dicti. *ib.*
—— etiam penetrales dicti. *ib.*
—— Θεοὶ πατρῷοι, γενέθλιοι, κτήσιοι, μύχιοι, ἕρκιοι. 147
Pendere pro ſolvere. 280
Πένταθλον quid fuerit. 214
Perduellis qui fuerit. 36
Perennis Præf. Præt. ſub Commodo. 88
Περιστέλλειν pro ſepelire. 304.
Perones quales calcei. 274
Περιστοιχισμάτα in comitiis. 41
Permutatio rerum pecunia antiquior. 279
Perpetuæ quæſtiones quæ fuerint. 61
Perſonæ tragicæ quæ. 228
Pes menſura. 285
Petere & repetere gladiatorum verba. 223
Phalera & torques ut differant. 262.
Philoni (Q. Publilio) primum provincia prorogata. 91
Piaculum quid proprie fuerit. 198.
Piatrices. 303
Picus Marti ſacer. 134
Pietas Dea. 161. *& ſeq.*
Pilani, qui etiam Triarii. 235
Pilei Dioſcurorum geſtamen. 176.
Πιλεῖν τοὺς λόχους, denſare cohortes. 255
Pileus libertatis inſigne. 224
Pilorum deſcriptio. 241
Pilum cur *lentum* dictum. *ib.*
Pilus decimus, pilus primus, pro decimo, primo ordine triariorum. 238
Pinarii & Potitii Herculis ſacerdotes. 155. 183.
Pinus Cybelæ ſacra. 145
Piſo quæſtor pro prætore in Provinciam miſſus. 97
Planipedes dicti pantomimi. 229.
Plauſus comœdiæ datus. 228
Plebeji ludi. 230
Plebiſcita quæ fuerint. 44
Plebs vox quid propriè notet. 24. *& ſeq.*
Plutei machinæ militares. 244
Pluto inferorum Deus. 148
—— Dis dictus a divitiis. *ibid.*
—— quomodo pingeretur. *ibid.*
Plutus, divitiarum Deus. 110
Podium in amphitheatro quid. 219.
Pœnæ militares. 268
Poetæ Mercuriales dicti. 136
Πολιοῦχοι θεοὶ Penates. 145
Pollentia Dea. 163
Pollinctor Libitinarii ſervus. 132.
—— quis fuerit. 301
Pollucta quid ſit. 155
Pollutorum ſacrorum quæſtio. 62. 119.
Pollux Jovis F. 156
Poltrons unde dicti. 234
Πολύμαστος, multimammia Diana. 130
Pomona, pomorum Dea. 160
Pomonalis Flamen. *ib.*
Pompa Circenſis quæ fuerit. 211. 216.
Pomptina tribus. 8
Pompejus M. tribunos pl. reſtituit. 71
—— Eques R. bis triumphavit. 94
Pondo vocis vis. 284
Pondus cur notent nomina monetæ. 279
Ponere menſarum vox. 275
Ponticuli in comitiis. 41
Pontifex Maximus quis. 169
Pontifices, qui & unde dicti. 168.
Pontifices, majores & minores. 169
Pontificum munus. *ib.*
Popæ ſacrorum miniſtri. 186. 196.
Popinæ a popis dictæ. 196
Poplicola unde dictus Valerius. 53.
Popularia dictus locus populi in ſpectaculis. 210
Populi vocis ſignificationes diverſæ. 24
Populus Herculi ſacra. 155
Porca fœta immolabatur Cybelæ. 145
Porrectus pro mortuo. 304
Porricere exta quid ſit. 156
Portæ caſtiorum. 251
—— principales. *ib.*
—— urbium ſanctæ. 8
Porta Libitinenſis in amphitheatro. 214
—— Sanavivaria an fuerit. *ib.*
—— prætoria, ſive extraordinaria. 251
Portumnus portuum Deus. 137

— Gr. Παλαίμων. *ibid.*
Posca potus militaris. 260
Postlimnii Jus quale sit. 301
Postscenium quis locus. 226
Postulare actionem, sive judicium. 104
Postulaticii gladiatores. 222
Postulationes sacrificii genus. 198.
Postumius Dictator Castorum templum struit. 156
Potestas & imperium ut differant 94
— & magistratus ut differant. 45
Potina, sive Potica Dea. 162
Potitii & Pinarii Herculis sacerdotes. 181
Potus Rom. ordinarius. 278
Præcia, s. præclamitator flaminis. 180. 386.
Præcinctiones in amphitheatro quæ. 219
Præconum Romæ munus. 100
Præfectus annonæ. 89
— Urbi amicus Imperatoris dictus. 88
— fabrorum in castris. 256
— Urbi ab Aug. institutus. 87
Præfectus Urbi primus Denter Romulius. 86
— Latinarum causa. *ibid.*
Præfecti Prætorio ab Augusto instituti. 88
— potestas. *ibid.*
— quando jus dicere cœperint. *ibid.*
— quatuor a Constantino instituti. *ibid.*
Præficæ. 303. 305.
Præmia militaria. 280
Prænomen quid fuerit. 293
Præpetes aves quæ fuerint. 171. *& seq.*
Prærogativa centuria quæ fuerit. 41
— pro signo futuræ voluntatis. *ibid.*
Præs & vas ut differant. 118
Præsides qui fuerint. 98
Præsuli Saliorum. 181
Prætextatæ fabulæ quæ. 227
Prætextati mores, prætextata verba. 269
Prætextatus unde dictus Papirius. 294
Prætor collega Coss. 58
— fiscalis. 60
— maximus dictus Dictator. 76
— peregrinus de repetundis aliquando quæsivit. 62.
— peregrinus unde dictus. 59.
— primus quando creatus. 58
— tutelaris. 60
— pro sacerdote. 47
Prætores dicti olim omnes magistratus. 46
— fideicommissarii. 59
Prætoris munera. 60
Prætorium in castris. 250
Prætorii legati sub Aug. qui. 241.
Prætorium jus honorarium dictum. 59
— pro hominibus in Prætorio congregatis. 214
Prætorum insignia. 60
— numerus. 58. *& seq.*
Præturæ vilitas tempore Boethii. 64
Prævaricatio quid sit. 116. *& seq.*
Prasina factio in Circo. 212
Precantium habitus. 189
Prensare quid sit. 40. 118.
Priapus Bacchi & Veneris filius. 151
Principatus dignitas. 11
Princeps cur dictus Imperator. *ibid.*
Principes militum genus. 235
Principia in castris quis locus. 251.
Principium in comitiis quid fuerit. 25
Privilegia militum. 260
Procas Sylvius Albanorum *Rex*. 1
Processus Consularis quid sit. 56.
Processtria quæ fuerint. 210
Proconsulum honores. 56
— quot fuerint genera 92.
Procubitores qui fuerint. 245
Procurare prodigia quid sit. 198.
— proprium augurum verbum. 172
Procuratores Cæsaris. 98
— ludorum. 218
— provinciarum qui fuerint. 98.
Prodi diecbantur Interreges. 85.
Prodicere diem quid sit. 118
Prodictator Fabius Maximus. 77.
Prodigialis Jupiter. 191

Profani a ſacris ablegabantur. 191.
Profeſti dies qui. 206
Proletarii qui fuerint. 32
Proletarius ſenno pro vili. ib.
Προμνήστριαι, προμνηστρίδες quæ. 288
Promotionum militarium ratio. 238
Promulgare legem quid proprie ſit. 38
Promulſis prima pars cœnæ.. 276.
Pronuba mulier qualis.. 290
Proprætores & Procoſſ. ut differant. 97
Proſa & Poſtverta Deæ. 162
Proſecurium quis locus. 216
Proſecare exta quid? proſiciæ, proſecta quæ fuerint. 195
Proſerpina Plutonis uxor. 148
—— eadem Hecate. 149
Πρόσοδοι, obſecrationes. 191
Προσάτης, patronus. 26
Πρωτάγρια Dianæ Venatrici vota. 130

Proverbia, Formulæ ac Notæ, in hoc opuſculo explicatæ.

A. 42. 115. 294
A. A. A. F. F. 75
Ab ovo ad mala. 275
A carceribus ad metas. 210
Ad clypeum, ad frenum, ad haſtam. 242. & *ſeq.*
Addixit, admiſit avis. 172
Æternum vale &c. 308
Alio die. 38
Ampliare cauſſam. 108
Andabatarum more. 222
Annulo aureo donari. 22
Annus ſuus. 40. 57
Antestari. 103
Ap. 294
Auctoritas Senatus. 39. 70
Auctor legis. 38

C. 42. 115. 294
Calecos mutare. 15
in Caſto eſſe. 126. 166
Claſſici auctores. 34
Clavus latus, anguſtus. 271. & *ſeqq.* 22. 14.
Cœna Saliaris &c. 175
Cæritum tabulæ. 83
Commentari. 172. 218
Conclamatum eſt. 303
Conditione tua non utor. 290
Conſcripti Patres. 15
Cretata ambitio. 268

D. 254
Decuriam emere. 100
Deponere vino. 303
Dictata dare. 218
Diem tollere &c. 39
Diffindere diem. 207
Digitum tollere. 224
Diſcedere in alia omnia. 19
Dividere ſententiam. 38
Do, dico, addico. 63. 206. & *ſeq.*

Edere actionem. 204
Effutire. 191. & *ſeq. not.* (u)
Equum traducere. 24
Exſequias .... quibus ire commodum eſt. 304
Extemplo. 156

Fabula ſtat, cadit. 228
Forum agere. 93
in Forum venire. 270
F. P. 207

Genio indulgere. Genium defraudare. 145. & *ſeq.*

Haſtæ ſubjicere. 101. *in not.* (b).
Haſtam cogere. 106
Heres ex aſſe &c. 280
H. I. V. I. 253
Hoc habet. 223

Ilicet. 156. 308
Imaginum jus. 25
In procinctu. 248
Integræ frontis. 116
Inter cæſa & porrecta. 196

K. 216

Lampadem tradere. 138
Lapillo nigro &c. notare. 268
Latus tegere &c. 223
Lupa. 3

M. M'. 294
Majorum gentium. 10. 121.
Mam. 254
Mars vigila. 134
Mercuriales viri. 136
Minerva craſſa, invita. 127
Minorum gentium. 10. 121. 153.

N. 294
N. L. 42. 108. 115
N. P. 207
Nec literas nec natare doctus. 257.

Non amplius te moror. 20
Non te peto, piscem peto. 222

Ordo maximus, minor. 20 23
Os pugilis. 214
Οὐδὲν πρὸς Διόνυσον. 226

Panicus terror. 158
Pedibus ire in sententiam. 27
Pollicem premere &c. 224
Pollucere. Polluctibilis cœna. 155
Prætorium dimittere. 254
Princeps juventutis. 24
——— Senatus. 22
Prodere flaminem. 178
Promulside conficere. 276
Propter viam facere. 277
Punctis omnibus. 42

Qui hoc censetis &c. 19

Redire ad togas, ad vestitum. 272.
Regie facere. 51
Res ad triarios rediit. 245
Res prolatæ. Res rediere. 207
Res tuas tibi habe. 291

Saga sumere. 272
Scriptum facere. 100
Sectio, Sector. 103
Sedere, *de judice*. 105
Sedere in XIV. 22. 270.
Sedere in Senatu &c. 25. 227.
Ser. 294
Servare de cælo. 172
Sex. 294
Sexagenarius de ponte. 41. *in not.* (*b*).
in Simpulo fluctus excitare. 194. *in not.* (*y*).
S. P. Q. R. 24
S. T. T. L. 308
Subhastare. 101. *in not.* (*b*).
S.V.V. discedite Quirites. 101

T. 70
Θ. 115. *in not.* (*d*).
Ti. 294
Tabernaculum capere. 271
ad Tubicines mittere. 305

Vadari &c. 104
Vasa conclamantur &c. 255
Ubi tu Cajus, ego Caja. 289
Venire sub corona. 261
Ver Sacrum. 190. *in not.* (*)
Versis gladiis. 223
Veto. 70
Videant COSS. ne quid R.P. detrimenti capiat. 54
Videtur fecisse. 108. 116
Vir virum legit. 245. *in not.* (*).
Vitæ donari. 21
Umbræ. 27
Vorumnis natus iniquis. 16
U R. 4
Zonam solvere. 28

Provinciæ non recte dicuntur fœderati Belgii civitates. 5
Provincia pro quovis munere. 52.
——— quæ proprie dicatur. *ibid.*
Provinciarum imperium penes Coss. 5
——— ordinario ab Augusto institutæ. 5
Πρυτανεῖς Gr. dicti curiones. 175.
Publica dicta sacra Bonæ Deæ 160.
Publicani honorati valde. 2
Pudicitia Patricia Dea. 16
——— plebeja Dea. *ibid.*
Puerperarum præses Juno. 11
Pugilatu nobilis Pollux. 15
Pugiles qui & unde dicti. 21
Pullarii qui fuerint. 272. 18
Pulpitum quis locus. 22
Pulvinaria pro templis. 19
——— quæ fuerint. *ibid.*
Puncta sunt singulorum sententiæ. 4
Purpureus pro candido. 3
Purpurea factio Circensis. 272.
Πυρφόρος dicta Ceres. 11
Pyia qualis fuerit. 30

Q

Quadrans quid fuerit. 2
Quadrigarus pro denario. 281.
Quæstiones dictæ Judicia publica. 4
——— perpetuæ quæ fuerint 110.
Quæstores fuerunt triplices. 7
——— triennales. 7
——— vel candidati principis 75.
——— unde dicti. 7
——— Palatii. 7
——— parricidii qui fuerint 110.
Quæstorium in castris. 2
Quæstorum origo & numerus 72.
——— Provincialium munus.
——— Urbanorum munus. *ibi*
Quatuordecim gradus equitum 22. 220.
Quatuorviri viales.
Quercus Jovi sacra. 1

Quic-

Quietis ædes. 164
Quinarius nummus qualis. 281
Quindecimviri sacris faciundis qui fuerint. 173
Quinquatrus Minervæ festum. 128.
Quinquertium quid fuerit. 214
Quinqueviri mensarii. 92
—— muris turribusque reficiendis. *ibid.*
Quintana via castrorum. 251
Quintii Luperci. 183
Quintius (K.) primus vades dedit. 118
Quirinalia festum. 154
Quirinalis Flamen qui fuerit. 153.
Quirinus unde dictus Romulus. *ibid.*
Quirites unde dicti cives Rom. 5. 153.

R

Ραβδοῦχος, lictor. 101
Rammensium tribus unde dicta. 6
—— Rammes iidem qui Ramnenses. *ibid.*
Rationales Cæsaris qui fuerint. 98
Recuperatores qui fuerint. 104
Redemptores qui fuerint. 81. *& seq.*
Refragantur auspicia infausta. 172.
Regia dicta domus regis sacror. 178.
Regina dicta uxor regis sacror. 177.
Regium imperium consulum. 53.
Regnatum Romæ quamdiu. 50.
Regna vini quæ dicat Horatius. 277
Regum insignia. 50
—— munia. *ibid.*
Relatio ad Senatum quomodo fieret. 18
Relegati mitior pœna quam exulis. 119. *& seq.*
Religiosi dies a nefastis diversi. 207
Rem ratam haberi satisdatio. 106.
Repetundarum judicium quod fuerit. 110
Repotia quæ fuerint. 290
Repudium quid sit. *ibid.*
Reticulo in integrum quæ sit. 109
Retiarii gladiatorum genus 221.
Rex sacrorum, sive rex sacrificulus quis fuerit. 177
Rhamnusia eadem quæ Nemesis. 165
Rhea quid significatum fuerit. 144.
—— magna mater. *ibid.*
—— mater Deorum. *ibid.*
—— Ops unde dicta. *ibid.*
—— quomodo pingerentur. *ibid.*
—— Sylvia eadem quæ Ilia. 2.
Robigus Deus. 163
Robur locus in carcere. 120
Rogatores in comitiis qui fuerint. 42
Rogus quis fuerit. 307
Roma pro Dea. 164
—— quando condita. 3
—— unde dicta. 3. 5
Romilia tribus. 7
Romulus & Remus conditores Urbis. 3
Rorarii milites qui dicti sint. 241.
Roscius Otho legem tulit de loco separato equitum in spectaculis. 22
Rostrata columna quæ. 264
Rudiarii qui fuerint. 224
Rudis gladiatorum & missio ut differant. *ibid.*
—— gladiatorum quæ. 218
Rupertus (Christ. Adamus) contradicendi studio tenetur. 58
Russata factio in circo. 212
Rusticæ tribus. 7

S

Sabinum bellum. 5
Sacellum quid fuerit. 189
Sacer detestabilis. 70.
Sacerdotes qui comitiis curiatis creari. 38
—— tributis comitiis creati. 44.
Sacerdotum varia genera. 168.
Sacra hæreditaria quæ. 30
Sacramenti militaris formula. 235.
Sacramentum in judiciis quid fuerit. 109
Sacrificia Deorum inferorum & superorum ut differant. 197.

Sacrificia expiatoria, ἐνκτήρια, & alia quæ fuerint. 198. 199
Sacrificiorum divisiones variæ. 198.
Sacrorum detestationes. 30
Sacrosancti fuerunt Tribuni pl. 70
Sagarii. 272
Sagum vestis militaris. 240. 272.
Salii Martis sacerdotes. 134. 181.
Salii Palatini, Collini, & Agonales. 382
Salisubsuli & Salii saltatores facti. ib.
Salitio exercitii militaris genus 257. & seq.
Saltus genus exercitii militaris. 257
Salvius Julianus edictum perpetuum condidit. 61
Salus Dea. 164
Samnites gladiatores, postea Hoplomachi. 222
Sanavivaria porta amphitheatri. 224
Sanctissimus ordo dictus senatus. 20
Sangaris nympha. 145. 171
Sangi ædes. 288
Σανίδες, legum tabulæ. 81
Satisdatio judicatum solvi. 105.
—— rem ratam haberi. ibid.
Sarura. 228
Saturnalia festum quomodo celebraretur. 143
Saturnus a *satu* dictus. 142.
—— ab Hebræo, *satar*, *latere*. ibid.
—— a Jove regno pulsus. ibid.
—— Gr. Χρόνος. ibid.
—— idem qui Adamus; vel, ut alii, Nonchus. ibid.
—— quid per eum intellexerint. 143
—— quomodo pingeretur. ib.
—— temporis Deus. 142
Satyra poema quale & unde dictum. 228.
Satyri Bacchi comites. 151
Scalæ Gemoniæ. 120
Scalaria dicta viæ amphitheatri. 210
Scaptia tribus. 45
Scelerati campus qui fuerit. 189.
Scena quid fuerit, & quotuplex. 215.
Scenicorum ludorum genera. 227.
Scipio eburneus Coss. insigne. 53.
Scipio (P.) fratri suo L. legatus fuit. 240
Scipio (P. Corn.) privatus eum imperio in Hispaniam missus. 91
Scortea, pænula e pelle. 273.
Scribæ magistratuum. 102
Scribarum honestus ordo. ibid.
Scriptuarii qui. 21
Scripulum quale pondus. 284
Scrofa (Tremellius) unde dictus. 294
Scuta imbricata quæ. 242
Scutum & clypeus ut differant. ibid.
Securores gladiatorum genus. 223.
Sedebant ad mensam antiquissimi Rom. 275.
Sedere in Equestribus. 32
Sejanus Præfecturæ prætorio vim intendit. 88
Seigneur vox Gallica unde. 10
Sella curulis eburnea Regum & Consulum insigne. 53.
Sellisternia, v. solisternia quæ sint. 191
Sembella quale pondus. 284
Sementinæ feriæ. 206
Semones Dii unde dicti. 157
Senatores majorum & minorum gentium. 30
—— pedarii. 14
—— quot adesse deberent, ut SCtum fieri posset. 16
Senator qui esse posset. 13
Senatoria ætas. 14
Senatorius census. 13
Senatorum insignia. 24. 1
Senatum dimittendi formula. 10
Senatus a Bruto suppletus. 10. 11
—— a Populo nunquam lectus. 13. & seq.
—— a quo habitus. 15
—— auctoritas quomodo a SCto differat. 29. 70
—— consulta ab ædilibus servata in æde Cereris. 66
—— consulta ubi servata. 20
—— consulti in summo discrimine formula. 54
—— elogium. 20
—— habendi ratio. 15
—— lectio. 11
—— ortgo & augmentum. 20
—— populusque Rom. formula. 24
—— quando habitus. 15
—— quomodo convocatus. 17
—— recensio. 12

Se-

Senatus seminarium ordo equestris. 23
—— sub Principibus in jura populi successit. 25
—— ubi habitus. 15. & seq.
Senatu movere quid sit. 12. 82
Senecæ divitiæ. 282
Sententia in judiciis publicis quomodo lata. 115
Sententiam quomodo pronunciaret Prætor. 116
September mensis aliquando Tiberius dictus. 202
Septemviri epulonum qui fuerint. 175
Seprum in comitiis quid fuerit. 41
Sepelire etiam de combustione dicitur. 307
Sepulchri locus. 306
Sepultura quando Rom. in usu. 307.
Sequestres in comitiis qui fuerint. 40
Serapis Ægyptiorum Deus. 167
Serra, cerva acici forma. 245
Sertor Regius auctor juris fecialis. 176.
Servi ap. Rom. militare non poterant. 233
—— pro dominis torquebantur. 114
Servorum incredibilis multitudo. 296
—— pœnæ. 120
Sestertia neutrius generis quæ. 281. & seq.
Sestertius nummus quis? ibid.
Sextius (L.) Sextinus Lateranus primus de plebe Cos. 57. 284
Sexrula quid. 284
Sibilis excipiebatur comœdia, quæ non placuerat. 228
Siciliens quale pondus. 284
Siculi in clientela Marcellorum. 27
Signa militaria quæ. 247
—— sacra. ibid.
Signiferi. 238
Silenus Bacchi comes. 151
Silicernium quid. 309
Simulacra Deorum propria. 100
Sinus rogæ qualis fuerit. 268
Siparia, aulæa scenica. 226
Sistrum quid fuerit. 167
Sirices, τυμβωρύχοι quis. 305
Socci comœdor. vestimen. 228
Societates publicanorum. 23
Socii & auxiliares ut differant. 235.
Sociorum militarium divisio. 250.
Sodales Augustales, & eorum insignia. 191
—— s. collegia sacerdotum accipiebant Imp. defuncti. 157
—— Titii qui fuerint. 177
Soleari sæpe homines in Ubera 274
Sol inter Deos selectos. 152
—— quomodo pictus. ibid.
Solisternia, v. sellisternia quæ sint. 191
Solitaurilia, vel suovetaurilia quæ. 15
Sordidum habitum sumebant rei. 113. 118
Sorritio Judicum quomodo fieret. 113. & seq.
Σῶτρα sacrificia quæ fuerint. 168.
Σωτῆρες θεοί. 161
Spectare in Equite: pro in quatuordecim. 227
Spectio augurum proprie erat. 71
Spes Dea. 164
Spina in circo. 130
Splendor Equitum proprius. 23
Spolia ædibus affixa. 261
—— Opima quæ. ibid.
Spoliarium quid fuerit. 220
Spongia Samnitium quid fuerit. 222
Sponsalia quæ fuerint. 286
Stadium quæ mensura. 285
Stare dicitur comœdia, quæ placet. 228
—— in statu de gladiatoribus dictum. 223
Στάσιμον quale carmen fuerit. 228
Στατὴρ nummus unde. Ejus valor. 280
Stari dies qui. 208
Statilius Taurus primum amphitheatrum e lapide struxit. 219
Strativa (castra) quæ fuerint. 248
Stativæ feriæ quæ. 205
Staruæ ipsæ Dii dictæ. 160
—— quomodo cultæ. ibid.
Stellatina tribus. 8
Στέλλειν, περιστέλλειν, συστέλλειν. pro sepelire. 304
Stercutius Deus. 163.
Στεφανηφόροι dicti Flamines. 178.
Stilico libros Sibyllinos combussit. 174
Stipendia quot quisque conficere deberet. 232
—— unde dicta. 280
Stipendiorum militarium ratio. 238

Στοιχεῖν in acie quid sit. 245
Stola matronarum vestis. 269. 273
—— pro gravitate matronali. 273
Στρατηγὸς, Prætor. 58
Strenæ, munuscula initio anni missa. 141
Strenua Dea. 162
Structor, τραπεζοποιὸς. 276
Subconsules aliquando dicti legati. 241
Subitarii milites. 254
Subsellia a tribunali ut differant. 60
Subsidia pro triariis. 245
Subucula quæ vestis. 271
Suburana tribus. 7
Succenturiones dicti optiones. 238.
Suggestus Principis in amphitheatro. 219
Sulla Capitolium instauravit. 124.
—— senatum auxit. 11
—— tribunitiam potestatem imminuit. 71
Σύμβωμοι Dii Contubernales. 188
Συμμορίαι, classes. 31
σύνναοι Dii Contubernales. 188.
Suovetaurilia, vel solitaurilia quæ. 35. 199
Supplicationis honos quis. 262
Supplicatio quid fuerit. 190
Supplicia apud Rom. qualia fuerint. 119
—— pro supplicatione. 190
Suppositicii gladiatores. 222
Supputandi ratio apud Rom. 281.
Suscipere pulvinaria quid sit. 191.
Suscitare spectaculorum vox. 220.
Susceptores, *aannemers*. 82
Sylvanus quis & unde dictus. 160.
—— Augusti quis. *ibid.*
—— pater dictus. *ib.*
Sylvii dicti omnes Reges Albani. 2
Sylvius Postumus Æneæ F. *ib.*
Syntheſis vestis convivalis. 273. 276.
Syrma pro ipsa tragœdia. 228

T

TAbellæ judicum quot & quales. 115
Tabella pro suffragio. 42
Tabernariæ comœdiæ. 227
Tabullarium, ubi tabulæ publicæ custodiuntur. 20
Tages aruspicinæ auctor. 171
Talentum quanti fuerit. 285
Talassio, vel Talasius cur in nuptiis invocatus. 289
Talio pœna injuriæ. 119
Talis ludere. *deeſt*.
Tanaquilis fusus & colus. 288.
Tarpeja virgo. 5
Tarpejus mons. *ibid.*
Tarquinius Priscus senatum auxit. 10
Tatiensium tribus a T. Tatio dicta. 6
Tatius Sabinorum rex. 5. 6
Taurobolium. 145. *in not.* (a).
Ταξιάρχαι, centuriones. 238
Tela proprie sunt quibus utimur ad petendum. 241
Τέλειον ἱμάτιον, toga virilis. 269
Tempestatis ædes. 161
Tempestiva convivia quæ fuerint. 277
Templa a Diis incoli dicebant. 160
—— augusta. 187
Templum auguribus quid fuerit. *ibid.*
—— augurum quid sit. 171
Templum effari quid sit. 188
—— Honoris. 16
—— quid & unde dictum. 15. *& seq.* 187.
Tensæ in circo quæ. 311
Tentoria militum qualia. 250
Terentius (A.) Arsa trib. pl. 90
Terminalia festum. 162
Termini moti pœna. *ib.*
Terminus Deus. 161
Teruncius idem quod Quadrans. 284
Tessera militaris qualis. 252
Tesserarius quis. *ibid.*
Testamenta Kalatis comitiis condita. 30
Testes in judiciis quales. 114
Testimonia in judiciis quæ fuerint. 114

Teſtudo militaris duplex. 244
Tethys Auroræ mater. 152
Tetradrachmus nummus qualis. 281
Theatra Apollini & Baccho ſacra. 226
—— temporaria. 225
Theatri partes. 226
Theatrum Balbi. 225
—— Marcelli. *ibid.*
—— Pompeji. *ib.*
—— Scauri. *ibid.*
Theatræ in circo quæ. 211
Θεοφορούμενοι, Bellonarii. 134.
Theſauris præeſt Hercules 154
Thia Solis mater. 152
Threces gladiatorum genus. 221.
Thuris. *Vide* Turis.
Θυοσκόποι dicuntur haruſpices. 173
Θυρεὸς, ſcutum, unde. 242
Thyrſus Bacchi geſtamen. 151
Thyrſus pro quovis ſtimulo vel imperio. *ib.*
Tiberius comitia penitus negligit. 43
Tibialia non habuerunt veteres. 274
Tibicinum uſus in ſacris. 186
Tirones, tirocinium quid. 269
Tiſiphone furiarum una. 150
Titanus Saturni frater. 142
T. littera SCto ſubſcripta quid ſignificet. 70
Toga propria Romanorum veſtis. 268
—— picta, vel palmata quæ. 270.
—— prætexta quorum. 269
—— palla quorum. *ibid.*
—— pura, libera, virilis. *ibid.*
—— ſordida quorum. *ib.*
Togatæ comœdiæ. 227
Togati pro Romanis. 268
Tollere diem quid ſit. 19
Torques & Phalera ut differant. 260
Trabea equitum veſtis. 23
—— quæ & quorum. 270
Trabeatæ comœdiæ. 227
Tragica ſcena qualis. 226
Tragœdiæ definitio & etymon. 228.
Tragœdorum habitus. *ib.*
Trajanus 10000. gladiatorum dedit. 217
Transvectio equitum. 23
Τραπεζοποιὸς quis. 276
Triarii militum genus. 235
ad Triarios res rediit. Proverb. 245
Tribunal editoris in amphitheatro. 239
—— in caſtris. 248
—— Prætorum proprium. 60
Tribunicia poteſtas in Impp. translata. 72
Tribuni anguſticlavii, στενόκλαμοι. 239
—— Comitiati. *ibid.*
—— Laticlavii, οἱ ἐς βουλὴν ἐλπίδα. *ibid.*
—— militum conſulari poteſtate an 8. unquam creati ſint. 91
—— militum conſulari poteſtate. *ibid.*
—— lati & anguſticlavii. 271
—— qui. 239
—— plebis qua occaſione inſtituti. 68
—— Rutili, ſive Rufuli. 239
Tribuni Semeſtres. *ibid.*
—— voluptatum. 68
Tribunorum militum munus. 67.
—— plebis munus. 69
Tribunus Celerum quis. 31
—— vox quid ſignificet. 67
Tribus ruſticæ quæ. 7
—— unde dictæ. 5. *& ſeq.*
—— urbanæ quæ. 7
Tributa comitia quæ fuerint. 47.
—— & vectigalia ut differant. 73
—— qua occaſione inſtituta. 43
Tribu movere aliquem quid. 83.
Triclinium quid fuerit. 275
Trinundinum quid fuerit. 37
Tripudium ſoliſtimum quid fuerit. 172
Tritones Neptuni currui junctι. 137
Trivia Dea. 149
Triumphalia ornamenta. 264
Triumphi conditiones. 252
—— deſcriptio. 253
Triumphus cur opimus dictus Horatio. 262
—— in monte Albano. 264
—— navalis quis. *ibid.*
Triumviri ædibus ſacris reficiendis. 92
—— capitales qui fuerint. 61
—— coloniæ deducendæ. 92
—— monetales. 75
—— nocturni. *ibid.*
—— Reip. conſtituendæ. 91

—— ſenatui legendo. 12
—— valetudinis. 75
Troiæ ludus quis fuerit. 215
Τραγοδαίμονες cur dicti actores tragici. 228
Tubarum forma. 248
Tubicinum uſus in ſacris. 186
Tubiluſtria dies quis. *ib.*
Τυμβαύλης, ſiticen quis. 305.
Tumultuarii milites. 274
Tumultus bello gravior. *ibid.*
Tunica anguſticlavia Equitum inſigne. 22
—— Anguſticlavia quæ. 271
Tunica laticlavia ſenatorum inſigne. 24. 271
—— quæ veſtis. 270.
—— Chiridota & talaris ignominioſa. 271
—— Laticlavia quæ. *ibid.*
—— Palmata. 272
—— Recta. *ibid.*
—— Rubra Prætorio impoſita ſignum pugnæ. 249
Tunicas cur non geſtaverint candidati. 39. *& ſeq.*
Turis uſus in ſacris frequentiſſ. 195.
Turma equitum quæ fuerit. 216
Turres militares. 244
Turtis, cerea aciei forma. 246
Turulus, ſ. Apex, inſigne Pontificis Max. 170
Tympana in ſacris Cybeles. 145.
Tyndarus Ledæ maritus. 155
Typhon Oſirim interemit. 167

V

Vacuna Dea. 162
Vadari & vadimonium promittere quid ſit. 104
Vale dicendi mortuis formul. 308.
Valerianus cenſuram geſſit. 85
Valli caſtrenſis deſcriptio. 251
—— maſcul. gen. *ibid.*
Vallum jacere proprie locutio. *ibid.*
—— Severi in Britannia. 256
Varro (M.) corona roſtrata donatus. 261
Vas & præs ut differant, 118.
Vates, ὑμνῳδὸς unus ex Saliis. 181
Vectigalia ab Equitibus R. conducta. 23
—— & tributa ut differant. 73
Vejovis quis & unde dictus. 125.
Velaria in amphitheatris. 220
Velites militum genus. 241
—— qui fuerint. 235
Venatio in circo quæ fuerit. 215
Vendere filium quatenus permiſſum. 259
Veneta factio in Circo. 212
Venilare quid proprie ſit. 223
Venus unde dicta. 131
—— Ἀφροδίτη ἀπὸ τοῦ ἀφροῦ. *ibid.*
—— Cluacina. 172
—— Erycina. *ibid.*
—— Genitrix. *ibid.*
—— Jovis & Dionæ filia. 131
—— Libitina. 172
—— Lubentina. 365
—— Mari orta, unde marina. 131.
—— Menſis Aprilis ei ſacer. 172. *& ſeq.*
—— Myrtus ei ſacra. 172
—— uxor Vulcani. *ibid.*
Verberationis pœna. 119
Veri Imp. convivium ſumptuoſum. 282
Vernæ & vernaculi qui fuerint. 295
Verrucoſſus unde dictus Fabius Maximus. 293
Veſpæ, ſive Veſpillones qui fuerint. 187. 303
Veſpaſianus Capitolium inſtauravit. 174
—— cum filio cenſuram geſſit. 85
Veſta Major & Minor. 126
—— unde dicta. *ibid.*
Veſtales etiam lictores habebant. 185
Veſtalium munus & honores. 184. *& ſeq.*
—— inceſtarum pœna. 185
Veſtitus Rom. 268
Vetera, ſive Santen urbs unde. 249
Veturius Mamurrius ancilium faber. 181
Vexillum. 249
Vexillum inter dona militaria 260.
Vexillarii milites qui dicti. 260.
Viæ caſtrorum directæ & tranſverſæ. 246. 251
Viæ in acie quales. 246
Viæ in amphitheatro ſcalaria dictæ. 219
Viatores qui fuerint. 102
Vibillia Dea. 162

Vicarius præfecti prætorio. 80
—— Urbi. 88
Vicorum præfecti. 7
Victima & hostia ut differant. 192.
Victimarii qui fuerint. 186
Victoria Romæ culta. 135
Victoriatus nummus idem qui Quinarius. 281
Vigiliarum militarium ratio. 252.
Vigintiviri. 75
Villa publica. 35
Villius (M.) Tappulus auctor legis annalis. 48
Vinculorum genera. 119
Vindicta manumittere quid sit. 256
Vineæ quæ fuerint. 244
Virgines Vestales. 126. 184
Virgo Maxima Vestalium vetustissima. 184
Viri a sacris Bonæ Deæ arcebantur. 159
Virplaca Dea. 152
Virtutes pro Diis cultæ. 153
Vistuti Scipio templum struxit. 165
Vis publica & privata quid sit. 112
Visceratio quid fuerit. 308.
Vitem etiam gestabant evocati. 235
Viris insigne centurionis. 238
Vivariûm quis locus fuerit. 215.
Υμνῳδὸς, Vates, unus ex Saliis. 181
Voluptas Dea. 165
Vomitoria in amphitheatro. 219.
Vortumnus quis, & unde dictus. 160
Υἱοθεσία, adoptio. 298
Votiva sacra, seu ἐυκταῖα. 192.
Votivi ludi qui fuerint. 231
Votorum faciendorum ratio. 190.
Votum sepulchro inscriptum. 308.
Ὑπάτοι, Consules. 51
Usbanæ tribus quæ. 7
Ὑσσοι, pila. 243
Ustores qui fuerint. 301
Ustrina quid fuerit. 308
Utensilia militum. 254
Uti rogas, formula in legibus ferendis. 41
Vulcani festum quomodo celebratum. 138
—— montes ardentes. *ib.*
Vulcanus ignis & fabrorum Deus. *ibid.*
—— Claudus fingitur. *ibid.*
—— ejus uxor Maja, vel Majesta. *ibid.*
—— idem Mulciber. *ibid.*
—— pro igne. *ibid.*
—— unde dictus. *ibid.*
Vulpes cur in sacro Cereris combusta. 130

X

Ξένιος. 124
Xystum & Xystus quid fuerint. 214

Z

Zephyrus Floræ maritus. 161.
Ζεὺς πολιοῦχος. 123
—— Τροπαιοῦχος, & σκυλοφόρος. *ibid.*
—— Ὁρθώσιος. *ibid.*
—— Ἐπιστάσιος. *ibid.*
Ζυγεῖ, in acie quid sit. 246

FINIS.

Emendabat Franciscus Gualtieri.

530330